

સાગિરણી

: : આકાશવાણી ૧૯૪૭ : :

: : અંક ૧ : :

: : વર્ષ ૧ : :

: : તારીખ : :

મી સુ દેસાઈ
મલ કોર્પોરેશન

કવિશ્રી અરુણદાસ દે. ખખરદાસ

: : દિન : :

: : આના ૧૨ : :

: : સાગિરણી પબ્લીકેશન્સ : :

: : ૨૩-૨૫ પોપા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧ : :

: : વાર્ષિક લવાજમ : :

: : રૂ. ૬ : :

પહેલું પાઠશ્રી

ભાગ ૧-૨ સાથે : પાણેસા ઉપરાંત પ્રિયંગી, જરંગી અને ઠક્કરંગી ચિત્ર સાથે. શ્રી ૦
 હંજુ દેસાઈ તથા શ્રીમતી લક્ષ્મણેન દેસાઈ ચિત્રીત પ્રિયંગી તેમજ બેટ ચાપી શકાય
 તેવા રૂપેરી જોશમાં અપાયેલું દામપત્ર જેમની સાધનામાંથી જન્મતાં આપણ-જેનું
 વૃદ્ધાસેલસું પુસ્તક :

સંતતિના સફળ સર્જનનું માર્ગદર્શન કરાવતું અને માતા જનતાં પહેલાં અને માતા જન્મ્યા
 પછીનું મોહિનીપુર્ણ સર્વાંગ સુંદર સંસાર ઉપયોગી પ્રકરણ જેમાં અપાયેલા અનેક વિષયોમાંથી માત્ર
 જોશક નીચે આપ્યા છે. આ સિવાયના બીજા સંતેર વિષયો અપાયા છે અને દરેક વિષયને સમજાવ-
 વર્તા વિશે પણ અપાયેલું છે.

- સંતતિનું સફળ સર્જન
- પવિત્રતા ને મૌર્ય
- મર્મિશ્ચી સ્ત્રી ને રેઢાંનું આગક
- પ્રસવની વિવિધ અવસ્થાઓ
- સગર્ભ સ્ત્રીની માવજત કેવી રીતે ?
- થપી ભેદભેદ ?
- બાલશિક્ષણ
- દાસકાંડ
- બાલ-માદગી ને બ્રિવચાર
- બાલકોનો ભોગદ ને બોરાકંતી
- માવજત,
- બાળકની સુવાસી જગ્યા

- બાળકની ભવિષ્ય, મો, હાંત પાંગર
- અવધવાની રીતો.
- સ્તનપાન - સ્તનપાન સમય
- બાળકના નામ પાડવાની

હજાર ઉપરાંત શબ્દોની યાદી

- જન્મરથ અને નેષી
- પ્રસૂતિ, પૂર્વે અને પછી
- જિજ્ઞાસો ખુલનાર
- શ્રીઓ ને બાળકના રોગો ને
- ઉપચાર

પહેલું પાઠશ્રી
 ભા. ૧, ૨
 કલાપય જોશ સાથે :
 ખજાસ થાય તે પહેલાં તમારી કોપી વી. પી. યી મંગાવવા આજે જ લખો :

કર્તા એક અમુલ્ય પુસ્તક
 અને
 મહત્તર સંદેશિયા એમ. એમ.
 કિંમત રૂ. ૬-૧૨-૦
 વી. પી. ખર્ચ ૧૨
 આના બદલે

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકસેલર્સ પબ્લિશર્સ
 ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુરત ૨.

રાશિભૂમિ

પુરતક ૧ |

ઓક્ટોબર ૧૯૪૯

| પાંક ૧

અમારું બચાવનામું

‘રાશિભૂમિ’ એના કરારેલા સમયે પ્રગટ થવાને પહેલે એક માસ મોકું બહાર પડે છે. તે સમય વળી જે સ્વરૂપે એને બહાર પાડવાની અમારી ઉમેદ હતી તે થા પડેલા અંકે અમરે પાર પાડી શક્યા નથી. એ બંને માંથી એટલું જ કહેવાનું છે કે અનિવાર્ય કાળેગો હોય જ્યાં અંકનું શોધું કે છાપકામ એક મિત્રો દ્વારા થયું જ્યાં તેમાં તેઓને પૈતાને પ્રતી-બંધો લેવા થવાથી નાચાનીએ અમરે વધારે હોડા-હોડાથી બીજાં એકની શોધ કરવી પડી, આ અમારી કુશલતા નોંધ મુખ્યનાં જાણીતાં મોટાં અખબાર ‘મુખ્ય-વત્સાન’ના ગણા માટેક શ્રી હોમી માદન અમારી મદદે આવ્યા કે જેમનાં સહકારથી માત્ર ચાર છ દીવસમાં જ ઉતાવળે ચોક્કસ પાનાં જાણી શકી અને જેવો તેવો પથ આ અંક બહાર પાડ્યો છે.

અમારા મનોદમ આ પહેલા અંકે પુરા પાડવામાં ને કે નિષ્ફળ ગયા છે કે નેનું અમરે કુશલ છે હતાં અમારા સેક્રેટરી દિલ્લેસ ગ્રાહકો અને શુભે-ચક્ર મિત્રો તેમજ મનરે અનર આપનારા બહા મહેરબાનિને મોટા મોટા સંબંધમાં નહિ છતાં એટલી પાત્રી તો જરૂરજ અને આવીશું કે ‘રાશિભૂમિ’ ને આવતા માસથી વધારે સંદર્, વધારે શુદ્ધ અને અને વધારે સમૃદ્ધ બનાવવાની તમામ વ્યવસ્થા અમે પાકડી કરી છે. ‘રાશિભૂમિ’ આકે પાસ

આજત ઉપર બાન જે અવાની જરૂર નેમરે છીએ કે નેઓને સમૃદ્ધરથી સવાળમ વરવાની સ્મિત આપવામાં આવી છે તેઓનાં સવાળમ ઓક્ટોબર ૪૪ થી સપ્ટેમ્બર ૪૬ સુધી ચલાશે. ઓક્ટોબર માસનો આ પહેલો અંક તમારા હાથમાં છે. નવે-અરનો અંક વધારે સમૃદ્ધ સ્વરૂપે આવતી તા. ૧૦ થી નવેઅરે તમારા હાથમાં મુકાશે અને જે બંદ ડિસેમ્બરથી દર પહેલી તારીખે ‘રાશિભૂમિ’ને વધુ સુંદર અને વાંચન સમૃદ્ધ બનેલું જેવા મરે અમારક સિલેક્ટ ગ્રાહકો અને શુભેચ્છો આટલી મુરોલીઓ નિભાવી શે એ વિનંતિ.

મિત્રો પુછે છે કે આ માસિકનું નામ ‘રાશિભૂમિ’ શા માટે કે પથ આકે પથ એ જ વાત પૂછી રહ્યાં છે તો એ મરે એટલીજ સ્પષ્ટતા કરવી રહી કે ‘રાશિભૂમિ’ કેરું વ્યક્તિનાં નામ ઉપરથી આ મારિ-કને અપાયું નથી. રાશત્રી-સમીપની મહાન દેવી રાશિભૂમિ છે અને સાહિત્યના તમામ વિભાગો વાર્તા નાટિકા, નવલિકા, નિગમ થા નિગંધિયા સર્વિયા રાગલા સંગીતની પકડ વાત્રા અને આદી મિલાવત તો હોયજ છે. કુદરત માત્રમાં સંગીત બરેલું છે તો આ માસિકની એકે એક દેનિ કાસે તે વાર્તા હો થા નિગમ તે સંગીતના સભર રસથી ભરેલા હોય એ બેવાની અમે વિશેષ ધાનજી રાખશું મોટી

ગોઠી વાતો અને ખાવડિયાં ચાલેવાને બદલે જાણે
આદેશોને આજે એકબીજા કહીશું કે આ આસિંગમાં
પિરસાતી વાનગીના ઉચ્ચ સિરો-દર્શને ભજવી રાખ-
વાની જ્યારે પુરેલી કાળજી લઈશું, પૈશા કમીવનના
બિસકુટા પછી હાથથી ફર મઢી પારાવાર સુધીયતો
વન્યે બાળે બાળે, જ્યાં જ્યાં પ્રવેશ કરી શકવાને
આમર્થ્યવાન નીવડ્યા હોય તે મરિ તે પરગ પ્રભુનો
અહેવાલ તો કેમ અને કેટલો માની શકાય ?

ઉચ્ચે અમારે ઘોડાકે દિવસોજ પ્રવેશારોનો આ
પહેલો અહેવાલ આજાર માનવાનો છે. 'બુદ્ધિ-વર્ત-'
વાન'વાળા થી હોયો માલમે તો અમારી એવા
સાચા-રાખી છે. અમારા હરશન જા. ખ. આપ-
નારા મુનેમહોનો પાથ અને આજાર દર્શાવી દરમુજર
સાચ એટલું જણાવવાની રજા લઈશું કે રમજ
સોમને લઈને જાહેરખબરો રહી ગઈ છે તે આવતો
અંકમાં લઈશું. એ ઉપરાંત પ્રખ્યાત રાષ્ટ્રવાદિય

અધ્યક્ષે દિવંદના નવજવાન તંત્રી શ્રી. જાન હીરજી-
બેટીને જાને અરજનાં 'પ્રજાકર' (દંડિયો) સાપ્તા-
દિવના ભણીતા સાદિત્યકાર તંત્રી શ્રી. નરવર
વિમાવાળાએ 'રાગણી'ને ચાલુ સંગીત મદદ આપી
છે. એ ઉપરાંત જાન ડા. એમ. ડી. ડી. ગીરજર,
શ્રી જરજરજ લાડ્યા, શ્રી. ફરજમ પોલી નેમજ
'સોજવત'માનના જોડ્યા મેનેજર શ્રી જામજી
મારતર અને શ્રી ફરજમે હીરજીબેટીન વિચરેએ
જ્યોક રીતે મદદ આપી છે એ સહિત અંતરથી
અહેવાલ જાહેર કરતાં ફરી એક વાર અમારા
દિવસોજ આદેશો પહેલી પારાવાર અગવડ મારે અને
મારી આદીએ છીએ.

મીનુ દેસાઈ
જાન હીરજીબેટી

આવતા અંકથી—

આવતા અંકથી 'રાગણી' અંક સમૂહ વાંચન સાગરી આપશે કે નોખા—

- (૧) રાષ્ટ્રકોયોજના મુનંદા અગ્રવારની ચિરીત
- (૨) પ્રસિદ્ધ કાવ્ય લેખક મરત ફારંગી પેર પડીને લસામે તેડી રમીક ફૂલો
- (૩) અંદરવન મહેતા, ખલીલ અને ઉદુલાલ માંથી જોવા સુચવતાં પ્રથમ પંક્તિના
કવિઓની કાવ્ય પ્રસાદી.
- (૪) સાદિત્યનું ખાસ પાલું અને ખીજા જ્યોક ચાલુ ગાંધીજી.

નણુ પ્રશ્નો

૬૬

૧

તારસિયા હો! આ તારા આકાશને
છોડી તું દૂર ક્યાં જાસશે છ રે?
તારી આ જ્યોતને જેલે સજાગાવી,
તેના જ હાથ યુ બાળશે છ રે?
—તારસિયા હો!

૨

આંદલિયા હો! આખ્યાં આ તેજને
વેરી વેરી ક્યાં ઢાળશે છ રે?
અશ્મીન હાથ રહી ઢોરી આ તારી,
કાળી આંખાશે આંખ ચાળશે છ રે!
—આંદલિયા હો!

૩

છેલડિયા હો! ખીલતા જોખનને
ધૂળે રંગઢાળતા શું નાચશે છ રે?
રજતા પ્રકારારથ ચગદી જશે પછી
ભાંગે છવન ક્યાં રાચશે છ રે?
—છેલડિયા હો!

—ચંદ્રદેશર ફરામજી ખખરદાર

સૂરજ ને

૬૭

જાતો હજ દેશમાં જો સુરજ સોદાગિયા
ચૂની સંધ્યાને મૂકી રાતી છ રે;
પાસવ ફરકાવતી એ ચિતવતી બહાલની,
રાતી રાતી ન ધીર જોતી છ રે!
જાતો

કામજી કરતું કોણ તારા તે દેશમાં?
માથા અંતર કોની લાગી છ રે?
ઉપા બોલાવે ત્યંહી આવે પરાક્રમે,
જાતો સંધ્યાની વેળા વાગી છ રે!
જાતો

ઉપા અનુરાગી તને ગમતી વરણશિયા!
સંધ્યાના રંગ એધી ન્યાસ છ રે;
થંલીને રૂઝ જરા સંધ્યાને હિંચકે,
એની અખંડ પ્રીતધારા છ રે!
જાતો

અંધા સોદામણી છે કેવી કોરામણી,
નમણી લગમણીની વેલી છ રે,
અલગેલું દૂર એને વ્યાકુલ છે આર્ષી,
તારે તે કાશ્વે એ પેસી છ રે!
જાતો

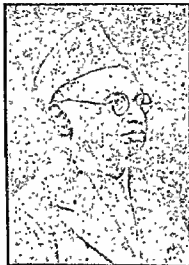
—મૂળાજીભાઈ શાહ

* જાતોતરમાંજ પ્રગટ થયેલ 'રાસગીતા' નામના લેખકના નવા રાસ સંગ્રહમાંથી.

પ્રસિદ્ધ ગુજરાતી વિદ્વાન

★

ગુજરાતી પત્રકારિત્વના એક કુશળ કાર્યકર અને ગુજરાતી સાહિત્યના એક સુનંદ અવધારી વિદ્વાન શ્રી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ તાજેતરમાં પોતાની ૭૬-ગીનાં ૧૦ સાલ પૂરાં કરી ૧૧મી પ્રવેશ છે, જે પ્રસંગે અમારાં એમને અંતઃકરણથી અભિનંદન છે.

શ્રી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

શ્રી. સુનીલાલ શાહ એટલા 'સાહિત્ય પ્રિય'નાં એમનાં ઉપનામો પ્રસિદ્ધ છે એટલા એમનાં સાચાં નામે નથી. ગુજરાતી અખબારો વાંચનાર માનવી દ'મેલાં મંબીર તેટલાંજ અવધારીઓ સાહિત્ય વાંચનથી દૂર રહેતો હતો તેને એ દિશા તરફ ધસી સાધવાનું માન શ્રી. 'સાહિત્ય પ્રિય'ને હોયે જાય છે. જેવા એ સુનંદ પત્રકાર છે તેવાજ સુનંદ કવિદા-ક્ષિત્ર નવમશ્યાની સર્જક છે. એમણે આપેલી સામાન્ય નવસો કરતાં એમની ઇતિહાસિક નવસો વધુ લોકપ્રિય એટલા માટે થઈ છે કે તેમાં માહિતી, અવધાર, રસિક વાતવિતર અને પ્રસંગોને છુપવો શબ્દ દેહ આપવાની બાબતમાં તેઓ સંગીન કળાળી ધરાવે છે. 'પ્રજાવંશ' દ્વારા ગુજરાતી પત્રકારિત્વની એમણે નમુનેદાર સેવા બજાવી છે અને રણછતરામ સુવર્ણ ચંદ્રક આપીને તેમજ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિ-

વદના પત્રકારિત્વ વિભાગની પ્રમુખ તરીકે એમને પસંદ કરીને ગુજરાતે એમની શોધ કરે પશુ કરી જ છે.

ગુજરાતે અનેક સાહિત્યકારો આપ્યા છે પરંતુ તેમાં શ્રી સુનીલાલ શાહ જેવા શીલ સાહિત્યકારો કણજી શોધા છે. વળી પત્રકારિત્વની ક્ષાપેજ સાહિત્યની માતબર સેવા કરનારાઓની સંખ્યા તો છેલ્લી આગળીના કાંપા ઉપર મથાણ એટલાજ છે. અને તે સહમાં શ્રી સુનીલાલ શાહનું સ્થાન બહુી ઉચ્ચ કક્ષાએ નિરાણ રાખે એમ છે. સરતી કીર્તિથી દૂર રહીને અને પોતાની ખોટી

વાહવાહ યોશાવવાની દરકાર કર્યા વિના અને એટલી સંગીન સાહિત્ય પ્રવૃત્તિજ યથાભે રાખનાર શ્રી શાહ, અજન્તા નવજવાન સાહિત્યકારોને સફળ માર્ગદર્શન કરાવે તેમ છે. એમનાં સાહિત્ય છવનમાંથી આપણે ધણું શીખી લેવા સાચ વશી બહુી સફળ બાજુ પણ બહુી રાહીએ તેમ છે.

આવા એક પ્રખર વિદ્વાનને આજે 'શગિર્દી'નાં અંતરમાં અભિનંદન છે.

ફિલ્મી દુનિયાની બાણીતી નટી અને નૃત્યકાર ઇવોન ડ કાર્લો

પરિચય આપનાર: 'નરિના'

સૌંદર્ય દર્શિકામાં સફળતા મેળવ્યા બાદ પ્રથમ વર્ષમાં ઇવોન ડ કાર્લોએ રંગેરી પદ્ધતિ ઉપર જે પ્રગતિ કરી છે, તેની પ્રશંસા કરવા માટે એટલું જ નહિ, આજના સમયમાં જે ફિલ્મી-વર્સલ-ઇન્ડસ્ટ્રીમાં રંગેરીની ઇચ્છા-નના પાંચ ચિત્રો માટે ૭૦ લાખ ડોલરથી વધુ રકમ ખર્ચી છે. એ પાંચ ચિત્રોમાં "Salome, Where She Danced", "The Lady Objects", "Song of Scheherazade" અને "Slave Girl" આદ્યક રંગીન ચિત્રો સમાઇ જાય છે, અને "સોલો અને કાર્લો"માં માત્ર ફેલિન્ગ્સનું યુનિવર્સલ-ઇન્ડસ્ટ્રીએસ માટે "Brute Force" આવી જાય છે.

૧૯૪૪ના વર્ષમાં ઇવોન ડ કાર્લો, તેની પ્રતિભા રાંધી હતી, તે સમયમાં તેણી કરતી હતી તે દને નોંધ્યો.

૧૯૪૪ના સાલમાં પ્રોડ્યુસર ચાર્લ્સ ચેન્સરે "ફિલ્મીની સૌથી સુંદર રંગેરીની સૌથી કાજા માટે સૌંદર્ય દર્શિકા પોષ્ટ હતી તેમાં ઇવોન નીચે આશાવંત યુવતિઓની એક હતી. ઇવોન ૨૦,૦૦૦ પ્રતિભામાં પ્રથમ આવી અને તેની ગરબ હતી અને તેને "Salome"માં અમલુદિધા આપવા આવી હતી. આ ચિત્રે ફિલ્મને જતાની કીધું હતું કે ઇવોન માત્ર સુંદર, રૂપવાન નહોતી પરંતુ તેનામાં Glamour વ્યક્તિત્વ, આદ્યર્થ photo-genicity નૃત્યકળા અને તારક કળા હતી.

વાદળી રંગી સજ્જત, વધા મન-દનો જાન્ય કેનેડામાં મેલો દનો અને અચરજની અગ્નિનો જનરાત્રી તે કેવળઅભિપ્રાય મંગલકર્ત્ર કરા. ધ્યાનક તરીકે તેને જાન ૨૦૧૧ કે તે અગ્નિની વધા હરકે છે. ૧૩મે વર્ષે તેણે પોતાના નાટકો અમલ દના અને તેના સાથીઓ નીકે પામ ભગવતી તેને રંગેરીની કોર્મ, માથા અને કવિતા રચનાને શોખ દનો.

વેનકુવર ખાતે પોતાની મનો ખુશી કરવા નૃત્ય કળાના તે પાદો મેલી પોતાને ખુશી કરવા ડામેરીકસમાં રસ મેલી. તે જુન રોપસ વેનકુવર રહ્યો એક પ્રાસમાં નીકાઈ અને પુષ્કળ મહેનત કરી.

૧૯૩૭ની સાલમાં ઇવોન ડોલીયુઝ મલ. ત્યાંની રીન્સીંગ સાળાઓમાં નોંધાઈ. ૧૯૪૧માં "અપુરી-કોન્ટ્રેસ્ટ" માં સજ્જ નીવડી. યુનિવર્સલ-ઇન્ડસ્ટ્રી અને તેની સજ્જ કારકિર્દીની શરૂઆત થય.

નેચનવ અને તેને લાંબા સમયનું કોન્ટ્રેસ્ટ મળ્યું અને તેની સજ્જ કારકિર્દીની શરૂઆત થય.

સૌંદર્ય જળગી રાખવા માટે ઇવોન યુષ્કળ પાણી પીએ છે અને કમરત કરે છે. ને દાર પીતી નથી, તેમજ સ્મીકેટ કુદરી નથી. તે તારક કળામાં હતી નથી. ઇવોનનું મગજ ૧૩૭ ૧૬૫૬ છે. તેની જાણ પંચ શીટ માર મંચ છે તેની અભિભા રંગ એન્યુ છે અને વાગ જાડન છે. તેની આખાં અપેક્ષી બેટ-આઇનસ-એ કોન્ટ્રેસ્ટ ફિલ્મી પ્રદાન છે. તેના લગ્ન થયાં નથી, પરંતુ તેણે કાનમાં જાણને કહે છે કે જાણીના પ્રોડ્યુસર હાર્વે ડુગ્લ અને રોમન્ટ રોક સાથે તેનાં નામની મૂલ મેન વ છે.

રુદ્રિયો સમાચાર

પ્રકાશ પિકચર્સ

શ્રી વિજય લક્ષ્મી એન્ટરપ્રાઇઝી લિમિટેડ ગાંધી રોડ પાસે પોતાની પ્રકાશ રુદ્રિયોમાં જાણુ ચિત્રોની તૃપ્તિ પૂરી રહ્યા છે. "રામચાણુ" નામના ધાર્મિક ચિત્રનું દિગ્દર્શન વિજય લક્ષ્મી પોતે કરનાર છે. આ ચિત્રમાં દિગ્દર્શન દુનિયાના આગેવાન દલાદારે ચમકે. બીજું ચિત્ર "લક્ષ્મી દેવ" દુરતમાંજ સેટ ઉપર જશે. આ ચિત્રનું દિગ્દર્શન શંતિકુમાર કરશે. આ ચિત્રમાં નવા તેમજ જાણીતા દલાદારે ચમકશે.

ન્યુ થોડે પિકચર્સ

ન્યુ થોડે પિકચર્સનું પ્રથમ સાહસીશ્ચકલ પ્રીયર "લાલીમ-ટોલી" ના આખરી દાયો દિગ્દર્શક એમ. એ. કાઝી આદેરીના લિંગ પિકચર્સના રુદ્રિયોમાં ગ્રહી રહ્યા છે. આ ચિત્રના નિર્માતા ડી. એ. કે. કાઝી છે. આ ચિત્રમાં દિગ્દર્શન જાણીતા દલાદારે, સત્પરાણી, મલીક, આ. બચ્ચા, બીજીનાઈ, નરીમાન, શીરામી વગેરે ચમકે છે. કલ્પિત સંગીત એમ. શરીએ આપ્યું છે.

ભગવતી પ્રોડક્શન્સ

ભગવતી પ્રોડક્શન્સના પ્રથમ સામાજિક સર્જન "રિલાન્સ" નું શુદ્ધિ દિગ્દર્શક ઇશ્વરલાલ આગળ ધંપાવી રહ્યા છે. આ ચિત્રમાં પાડે, ઇશ્વરલાલ, સુખાદેક, હર્ષકુમાર, ભગવાનદાસ વગેરે ચમકે છે.

એવા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતા નિર્માતા-દિગ્દર્શક અને નટ જાણીતા પોતાની પત્ની જુહના, જે જાણુ જાણીતી નટી છે, તેની જોડે હંમેશાં ગયા છે. તેઓ દરે લિંગ પાડા દરે એવા સમાચાર સાંપડે છે.

આ વર્ષે લિંગી સરકારે કાચી ફિલ્મોને ક્લેસ બંદુક કમતી મંગાળો હોવાથી બંધી ફિલ્મ કંપનીને બંદુ ક્લેસી ફિલ્મથી મલાવી લેવું પડશે, એવા સમાચાર સાંપડે છે.

તા. ૧૫ મી એપ્રિલને દિવસે દરેક શિવળી રુદ્રિયોએ જાહેર તહેવાર પાડ્યા હતા. અને દરેક દરેક કામદારોએ લિંગી રાષ્ટ્રિય મહાસભાએ પોતેલા જાહેર કાચકોમાં ભાગ લીધો હતો, એવા સમાચાર સાંપડે છે.

એક જાણીતી નટી અને દિગ્દર્શક વચ્ચે પ્રેમ પ્રસંગે જાણીતા હોવાથી તેઓ દુરતમાંજ લગ્ન મંગળી જોડાઈ જાય તો નવાઈ નહિ, એમ છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

આજાદી આવી મહા હોવાથી અત્યારે ધણી ફિલ્મ કંપનીઓમાં આજાદી વિરેના ચિત્રો તૃપ્તિ કરવામાં આવશે, એવા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતી નટી શામના સમરે એક વધુ જાણીતો જન્ય આપ્યા પાસે લિંગી પિકચર્સના "મલિકા" ચિત્રમાં કામ કરું હતું, એમ છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતી ખારસી નટી વીરાને ફિલ્મોસ્તાન રુદ્રિયોમાંથી બહારના ચિત્રમાં કામ કરવાની પરવાનગી મળવાથી તેને "તોલકા" ચિત્રમાં કામ કરું છે એવા છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

દેશી ફિલ્મી દુનિયાની એક પુરી કાચક કાનન-જાલાને સુખના ફિલ્મ નિર્માતાઓએ કામ કરવા માટે જાણુ દરેક પુરે કાનને સુખના આવી ચિત્રોમાં કામ કરવાની ના પાડી હતી એમ છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતા દિગ્દર્શક, નિર્માતા અને કાચક નટ આ. વિનાયકનું અવસાન ગયે મરિને થયું હતું, જેથી દેશી ફિલ્મી દુનિયાને આવા એક માણુની મોટી ખોટ મળે છે, એવા છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

હોલીવુડની હવા

ક્રિસ્ટીન ગ્રેન્ડા ગાયન ગાશે

સંગીત પ્રેમીઓ માટે

અભૂતિના નવ કલાકે ગ્રેન્ડાને ફોર્સી પડેલ ઉપર ગાયન માટે સારાંચો છે ? ના. હવે તે ગ્રેન્ડા ગ્રેન્ડા-ગ્રીન ગેપરના ચિત્ર "THE HUCKSTERS"માં ગેપર કાઉન્સિલ ગાયન ગાશે; ગેપરને અભૂતિના ગાયન ફેન્ક રીનાના અને બીજા ફેન્કની ને ખાત્રી આપી છે કે તેઓનાં પેટ ઉપર સાત મુઠ્ઠો નહીં.

પ્રે. ફ્રેન્કલિન ચિત્ર

પ્રે. ફ્રેન્કલિન ચિત્ર "FREEDOM FROM TEAR" નામનું ચિત્ર ઉતારનાર છે. આ ચિત્રમાં ફ્રેન્કલિન જીવન ચરિત્ર ઉતારવામાં આવનાર નથી, પરંતુ પાત્રો કાચો હોવા છતાં ફ્રેન્કલિન ગદાન ફ્રેન્કલિન કોઈ રીતે પ્રાપ્ત કરી તે વિશે ચિત્રમાં બાર મુકવામાં આવશે એવું જાણાય છે. આ ચિત્ર એક રોડ ક્રનાઈ જનશે એવી રીતે જાણીને આવી છે.

• લેન રમલ

આ નવી અગ્નિનેશીને આપણે યોગ્ય સ્થિતિ પહેલાં "Out Law" ચિત્રમાં લેઈ ગયા હતા, તે હવે ફુનાઈટ આર્ટિસ્ટના નવા ચિત્રમાં અગ્નિનાર છે, જે ચિત્ર માટે ક્યાંની શોધ પણ રહી છે,

ગેલ પેટરીક

મેરી ગ્રાન્ડીન ગેપરની આ નવીને શીવવાને બારે શોધ હોવાથી, હવેના તે પેતાના પેસાઈ કાચે શીવેને પડે છે.

રેલ્સમાલી

સુરેક પિક્ચર્સના તત્કાલે થતાં સમાજક ચિત્ર "જીવન ગયોત" માં યાંના સમજનાર અમે છે.

ફુનાઈટ આર્ટિસ્ટ તરફથી રીલીઝ થનાર અંતીક પ્રધાન ચિત્ર "THE CARNEGIE HALL" ક્રનાઈકલ અંગીનના પ્રેમીઓ માટે ગળાંઆવાનું અંગીન થશે. નિર્ધારના બોરીક ગેપર અને વીલીયમ ગ્રાન્ડાને આ ચિત્રની ફ્રેન્કના દોરવા માટે પ્રયત્ન કરેલો જાણી લાગે તરી છે. આ ચિત્ર 'કાર્નેગી હોલ'માં જાણી ગયાના આજ છે. ફ્રેન્કના Immortal અંગીનને રેના ગાયને અને સંગીત આ ચિત્રમાં કાર્નેગીવાની તક મળશે. ૪૨૨ની દંડ, વીલીયમ ગ્રાન્ડા, ફેન્ક ગેપર માથો આર્ટીસ્ટોલ અને ફેન્ક ગેપર મુખ્ય અભિનય કરે છે.

પ્રથમવાર સાથે જાણીશે

હોલીવુડની હવા સમાચાર સાંપડે છે કે અભૂતિ ગાયિકા અને નવી રીમેના હરનીન ગ્રેન્ડા હોલ સાથે "FOR THE LOVE OF MARY" નામના ચિત્રમાં પ્રથમવાર જુમિકા જાણીશે, ગ્રેન્ડા જીવન રીમેના કાર્નેગી પાત્ર લાવે છે.

ગેલ પેટરીક

હોલીવુડમાં જનવરે પણ નામના મેગરે છે. "BOB, THE SON OF BATTLE" નામના ચિત્રમાં ફુનાઈટ "મેગરે" દેખાવ દિવા દેના. ગેલ "FOR EVER AMBER"માં નામના પાત્ર લાવે છે અને આ ચરિત્રની નાવિકા મીન્ડ કાર્નેલ કે જે એ ચિત્રમાં અભિનય કરે છે તેના પર પે વાર જાણે દેના.

નામના મેગરવા દરે વર્ષ દેખાયાં.

અભૂતિ નવી જીવન હેવડે જે ને "SMASH-UP" માં નામના મેગરે છે. જે નામના મેગરનાં માટે તેને દસ વર્ષ વાળાં છે. દસ વર્ષ ઉપર તે

ફોટોગ્રાફની મોઢેલ હતી અને "GONE WITH-
THE WIND" માં સ્કાર્લેટ્સ પાત્ર આપવા
માટે તેના 'રૂડ' લેવામાં આવ્યો હતો, જાંતું
લુમિકા જીવનમાં તે નિષ્ફળ નીવડી હતી. દલે
સુએન "THE LOST LOVE" નામના ચિત્રમાં
રોબર્ટ કનીંગ્સ સાથે અગિયમ કરે છે. તેણે જોસ-
બર્ડ નામના નટ જોડે લગ્ન કર્યાં છે, અને તેને બે
પુત્રો પશુ છે.

બાબ્બ હોપ નવા ચિત્રમાં

જાણીતા દારવનટ જોબ હોપ "THE
CALIPH OF BAGDAD" નામના ફોમેડી
ચિત્ર માં પાત્ર ભજવશે. આ ચિત્ર કિમ્બલી પોસ્ટાક
ચિત્ર છે, જેના અમુક દૃશ્યો ખુદ જાણીતામાં લેવામાં
આવ્યાં હતાં, એમ હોલીવુડના એક સંદેશો
જણાવે છે.

પ્રથમવાર જોડાશે

અનિષ્ઠાત સંગીતકાર આર્ટર રબીન સ્વીન
તે "COUNTER POINT" નામની ગ્રેમ કથા
ઉપરથી ઉતરતા ચિત્રમાં યોગિતો વમાનતા પ્રથમવાર
જોડાશે. તેની જોડે રેના એન્ડર્સન, મર્ડે એન્ડર્સન,
એલેક્સ બેરીનોર અને હેળી કાર્મિકલ જેવા સુનંદા
નટનીઓ કામ કરે છે.

આવતા અંકથી શરૂ થશે—

જાણીતા લેખિકા મિસ ફ્રેની દલાહની
અનુભવી કસમથી લખાયેલી

—આકર્ષક ચાહુ વાર્તા—

લીલી રોશની

★

એક પણ પ્રકરણ ચુકી શકે નહિ !

૨૫૦ માણસોનું કામ

દલેન્ડીએ સેન્ચરી ફાઇ પિક્ચર્સના ટેકનીકલર
ચિત્ર "THE HOMESTRETCH" માં ૨૫૦
એકરનું નટ-નટીએને રસીંગના દ્રવ્યમાં ઉતારવામાં
આવ્યાં છે. ડેવિડ વાઇલ્ડ અને મોરીન જોન્સના
મુખ્ય પાત્ર ભજવે છે.

લાઇટ કોમેડી ચિત્ર.

આર. કે. જો. રૂડિયો પીકચર્સ આપતું લાઇટ
કોમેડી ચિત્ર "The Bachelor and The Bobby
-Soxer" છે, જેમાં થેરી પ્રાન્ડ, મર્ડે હોપ અને
સર્લી ટેમ્પલ અમુક છે.

તુરતમાંજ રજુ થનારું ચિત્ર.

આર. કે. જો. રૂડિયો પિક્ચર્સનું આપતું ટેકની-
કલર ચિત્ર "Sinbad The Sailor" છે, જેમાં
દલાસ ફેરબે કસ [લુમિયર] મોરીસન જોન્સના,
વોલ્ટર સેલ્સેક, એન્થોની કવીન વગેરે અદાકારોએ
મુંદર અત કરી ખતાવી છે.

‘રાગિણી’ આટલું તો તમુને નિયમિત

આપશેજ

*****

- (૧) તેની દલાહની મુંદર ચાહુ વાર્તા ‘લીલી રોશની’
- (૨) જાણીતા લેખિકાની એ કુંઠી વાર્તા
- (૩) નિષ્ઠા અને નાહિકા
- (૪) પ્રતિષ્ઠિત કવિઓનાં મધુર કાવ્યો
- (૫) સમાજ, સાહિત્ય અને સાહોદયોજ
- (૬) આરોગ્ય અને દસ્તરેખાકાજ
- (૭) રૂઝના અને સિનેમા તેમજ અનેક બીજી

નવનવાં અબરાકિયાં

દિગ્વિજય મહેતા.

(૪) આપણે ત્યાં રમુજના બહુ પ્રકાર આવે છે. એક રમુજ પ્રકાર તે વિનોદી કુચકા દંડકાનો, બીજો રમુજ પ્રકાર તે હળવા દૂંડાં યોગે અને હળવી નિર્જનિ-કાશિનો. અને ત્રીજો રમુજ પ્રકાર તે હમણાં જેનો રાકડો કાઢ્યો છે તે, વર્તમાનપત્રોમાં આવતા સમાચારો ઉપરથી થતી ઉપદાસ્યમય દીકાશિનો.

રમુજનો એક યોગે અને મહત્ત્વનો પ્રકાર પણ છે. પરંતુ યુગશતી સાહિત્યે તેને પોતાની એક ખાસ તથા અલગ અને વિશિષ્ટ શાખા ક્રેષે અવાપી અપનાવ્યો નથી. એ પ્રકાર તે અબરાકિયાં વાને *epigrams* નો છે. તે કે આ પ્રકારના કાંઈ કાંઈ હુટાજવામાં દાખલો, તેણે વચ્ચે અદ્વિતીયો એમાલુમ અપવાચેલા વિજમાન હતો-છે અને હતા; પરંતુ આધુનિક યુગશતી સાહિત્યમાં તેને સાહિત્યની એક અલગ અને વિશિષ્ટ શાખા તેણે અપનાવવાનો નેને જ્યાજ્યાપ રમીને પ્રવર્તવવાનો અને એ શાખાને લગતું ને તેનું પોતાનું સાહિત્ય છે તેને નહિરમાં મેલવાનો અને એ પ્રકારને અબરાકિયાં વચ્ચે રચાનબદ્ધ કરવાનો ખ્યાલ સને ૧૯૩૫ પહેલાં આપણા કાંઈ પણ સાહિત્યકારને કે લેખકને સંજોગ નહોતો.

૧૯૩૩-૩૪ માં લાડી મુકામે 'યુગશતી સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન' પ્રમુખે 'અબરાકિયાં' નામક નિર્જન રચીકારણો અને તેણે વિદ્વાન નિર્જન-પરીક્ષિત ખાસ લક્ષ્ય એમ્. તથા એ જ નામે ૧૯૩૫ માં આપે નિર્જન મન્થરો અસ્તિત્વમાં આવ્યો ત્યારે યુગર સાહિત્યમાં આ રમુજપ્રકારની પહેલીવાર ખાસ નહિરમાં મળવા

પાળી-ત્યારે જ આ પ્રકારને સતતાં સાહિત્યોનું અપણું ત્યાં મંડાણ મળ્યું.

આ નર્ત જ ક્ષેત્રને અર્થનાર, નવી કિશા ઉપાક-નાર બાકિ તે મુગરાત અને મહાશુભરાતમાં આ પહેલાં કુલજી કલાવંત વિદ્વાન જેણે સર્વજ્ઞ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકો કાંઈ દિગ્વિજય મહેતા છે. તેમણે અમારા 'રાજિણી' ના આ પ્રથમક્રમે પોતાનાં તરફ નર્ત ૨૦ અબરાકિયાંથી દીપાવી આપને ઉપકૃત કર્યાં છે અને અમારા લેખકોને જ્ઞાન સાથે અમત મળે એવી જોષમ વાનગી પૂરી પાડી છે.

વાસ્તવિક જોતાં 'અબરાકિયાં' એ કાંઈ સાહિત્યની અલગી જેવા સાધારણ કુચકા દંડકા નથી. 'અબરાકિયાં' અંતરમુજનો અંશ તો હોય જ, પાંતું તે હતાં એ સાહિત્યનું એક એવું-નીચ નીચ રમુજેથી ભરૂં પડ્યું-માનવર અંગ છે કે જેમાં કાવ્યસમૃદ્ધ સાહિત્ય હોય છે અને કે.ક નિર્જનને જાણે તેવી વિચારણાનાં બીજા ખાસ રહેલાં છે.

'અબરાકિયાં' કાંઈ રમુજ કુચકા જેમ ચહેલતથી સર્જતાં નથી. એ તો ચળકે પાંચેથી નજી વસ્તુઓ મળી લે છે :

૧. સમજાવનો અને સંસારનો વ્યવહાર.
  ૨. કવિસુલભ જાણનાસિલ.
  ૩. સુત અસ્થાસરુતિ
- એની પાસે આ નજી સંપત્તિઓ હોય તે અબરાકિયાં

સહી થશે. રા. દિગંજાદ મહેતામાં આ નવું સંકલિત છે.

આપના સમયના શુભશાલી ભાષાના સર્વોચ્ચ અપરાધિમાં લેખે શ્રી. દિગંજાદ મહેતાએ પોતાને નિઃશંક પુરવાર કરી બતાવ્યા છે. આપના આ કવનની સવિશેષ પ્રતિભા એમના દૃઢ સમયમાં પ્રકટ થવાને આગમી પુસ્તક 'અપરાધિમાં' તત્કાલે નાંચવાથી વાંચકોને સહેજે ધરો.

એ આગમી નવાં જ પુસ્તકમાં શ્રી. દિગંજાદે અપરાધિમાં તાર્કિક મિત્રો સાથે વિવિધ પ્રકારે કર્યા ઉપરાંત અપરાધિમાં સાથે આસ સંબંધે મહાવનાર સાહિત્યના સર્વે મુદ્દા અંગેની વિગતો અસંખ્ય ઉદાહરણો સહિત આપી જશે એક 'અપરાધિમાં' ની જ શુભશાલી સાહિત્યને પ્રથમ બેટ કરી છે એમ વાચકને લાગશે. તે સાથે સ્પષ્ટિત 'ખાત' ૧૦૧ અપરાધિમાં [આ અંકમાં આપેલાં ૨૦ અપરાધિમાંથી પચ્ચ એકથી ચડે એક સરસ] રજુ કર્યાં છે.

અને રા. દિગંજાદનાં આ નવાં જ પુસ્તકની વિના સહાયે જલામજી કરી સહીએ એમ છે. આ પ્રથમ પચ્ચ એમનાં 'અપરાધિમાં' ના આગલા પુસ્તક 'નવું જ શુભશાલી ભાષામાં એક નવી જ ભાત પાડનાર નીવડશે.

—તંત્રીઓ

૧

એ પ્રારંભ હતા : એ જગતની સ્ત્રીઓને એવા પ્રાપ્ત-પ્રીતિએ સ્ત્રીઓનું જગત જોઈ લીધું. જ્યારે વાત એ એક મુલતીને જણાવી ત્યારે દોઢા પર મુલતીને અને અંગેમાં મરહુને આજીને એજી મને પુલકું : 'વારું, બાપડ એ એમથી તમને વધારે રવા કોની લાગે છે ?'

૨

પ્રારંભ : રાહ લે અને મુકો આપે.
દિગંજાદ : મુકો લે અને રાહ આપે.

૩

અજીતા ને નેરસાર વાતાંકારે વાતાંકાર તજ વિવેચક થવાનો પોતાનો ધરો એક મિત્રને જણાવ્યો.

ને તેની અલાલ માળી. તેજી કહ્યું : 'માંડીવાળ : મને કમ છે. 'સારા સારામાં ફરવાઈ જશે !'

૪

એ પોતાનાં 'મક્કમ મન'ની વારે વારે બધાં મારાં વિના આવડું નથી તે કાં તો કમનનો દોષો જોઈએ-કાં મન વગરનો જ દોષો જોઈએ.

૫

એક અજીતા લેખકને ત્યાં ચોરી થઈ. એનાં કપડાં વાસણ, પાકીટ, મરિયાળ વગેરે બધું પસાર થઈ ગયું, પરંતુ એવા સંખ્યાબંધ પ્રાપ્તો લેખો સમાપ્ત રવા. તે અજીતા એના પ્રયાસક વાચકોએ સતોષ લાખ્યો : 'સારું થયું, એના લેખો ન ચોરાયા' એ સાંભળી વચમાં કોઈ એવી ઉઠ્યું : 'લેખો તો પહેલેથી જ ચોરાયા !'

૬

એક—સિનેમાનાં સંગીત પાછળ લોકો એકલાં થતાં કાં ?

બીજો—ભાઈ ! એ સંગીત જ એવું છે !

૭

પ્રારંભ વસ્તુને પોતાની લેખે સહેલાઈથી હજમ કરી જનાર કોઈ ઉત્તરદ ચોર પચ્ચ, કોઈ તરવત કે નીચા પોં પુધીથી આ બેધપ્રદ મુજાવાર સંભળાવી ટક : 'રાને રાને' લીધા છે, ખાતેવાલોડા નામ !'

૮

સ્વપ્ન એટલે કે નિદ્રાપદ ઉપર કોઈક જ વાર રજુ થઈ અચરસાં સામ ચિત્તકંથ : બાકી બધી જે વાર જ આડાકોડ વિસેટા સમું થતું ચાના અર્થદીન રહી રેખકંથ.

૯

પોતાને 'ફરોજી'માં અપાવતી આજની આપણી સુવર્તીઓ, જે 'ફરોજ' આલતી લેખ તેને જ 'પરાં' લેખના પહેલે જે 'પરાં' છે તેની 'ફરોજ' અલાવવા મથે છે કેટલું સહ ?

૧૦

નિઃશંકાર પુરામતિયો દોષ છે ન પચ્ચ દોષ ; પરંતુ પુરામતિયો નિઃશંકાર દોષ અને દોષ જ.

૧૧

ગત નિશ્ચયુષ્ક દરમિયાન, જેઓ પાસે ખાવાની ખાખ નહીં તેવા સંખ્યાબંધ માણસો આજે લાખોપતિ શેઠિયા બની ગયા છે. આ નવા તાલેવંતોમાંના ધણીએકના જૂના મિત્રે ફરિયાદ કરતા જણાવ્યા છે કે 'એ હવે મને ઝાંખાને બોલો નથી. એ મને જુલો મથો છે.' ફરિયાદીએ આ નવા ધનવાનેને નાહક બદનામ કરે છે. એ બિચારાઓ બે પોતે પોતાને જ જુલો મથા તો પછી તેઓ બીજાઓને જુલો તેમાં તેમના લગાર મે દેવ ન કાઢી શક્યા ! !

૧૨

મગલખ દેશતના માસિક કોષ કંબુસ અખખી-રુસને પગે લકવો મથો. પીઠા ખુબ જ વધી મધ અને સદન ન થઈ શકી ત્યારે ન છુટકે રોકરને બોલાવવામાં આવ્યો. રોકરે ફરીને તપાસે છે-દરમિયાન ફરી ચિન્તા લાખમે છે : 'રોકર ! મને પગે તો લકવો મથો, હવે જો કો હાથ ઉપર આવશે તો મહારે શું થશે ?'

રોકર મનમાં બાખખી : 'કમખખ ! તારા હાથને તો પહેલેથી જ લકવો છે !'

૧૩

'હું આવો ને હું તેવો હું આમ ને હું તેમ' એવા ફૂલખો બે ખુબ પોતે પોતાને જ વિશે ફૂલખ હોય તો પછી તેઓ પોતાની વાડી ગાડી, અથવા હીસની વીંટી કે અખખીર સંઘવાની સોનાની કાખડી, અથવા પોતાની કોષ વસ્તુ માટે ફૂલાશ કરે એમાં નવાજ રીડી !

૧૪

ફરીને કેવો રોગ લાગ પડ્યો છે તેના કરતાં રોગને કેવો ફરી લાગ પડ્યો છે તે જાણવાની ધણી મે વાર વિશેષ અગત્ય રહે છે !

૧૫

એક પત્ની રોગનિશિમીયા-મહારા પતિદેવ હર હમેશ મહારા તરફથી કોઈ આવશ્ય રોગે છે કે એમનાથી થતી બધી દુઃખ મહારીઓ (પછી તે ગમે, એવી દલકર અને કુલકર હોય) તેને હું હાસ્ય સમેત વધાવી લઉં. એમની સર્વ આવાજાઓ (પછી તે ગમે તેવી નાભામક અને નિર્દય હોય) તેનાં હું સુકતકરે વખાણ

તે ગમે એવા અવિચારી કે અર્થહીન હોય) તેને ઉત્સાહભરે અખુદાન આપું ! અને એમના પ્રતે અપરાધ એને ફરક દેવ (પછી તે ગમે એવા ગંભીર ગંદા હોય) તેના ઉપર હું આંખમાં આંખુ કરું !

છતાં એ દરિ ! એ જ મહારા મહારાજ : મહા નાય : મહારા પતિ મહાશય, પ્રસંગે પ્રસંગે અ વારે વારે મહારા પ્રત્યે અને મહારી સ્ત્રીમત પ્રતે નિરંકારપુરત આચર્ય દાખવવાને શુકના નથી 'લગવાન બહુ. આ સ્ત્રીઓ આટલી બધી રંગ દેંગી અને શુદ્ધી કાં ?'

૧૬

હાસ્ય એટલે કે મનની અને અંતઃકરણની મધુ અથવા બેશ્વ વાગતી ઘંટડી : તથા સ્વતંત્ર વિનમ્રાસ્ત દેખાં ઉપર કરાતી રાખખાણ માસિક.

૧૭

જેમ પતિખર સર્વંત, સર્વંબાપક અને સ્ત્રી શક્તિમાન છે તેમ પ્રમદા પશુ સર્વંત, સર્વંબાપક અં સર્વંશક્તિમાન છે ! 'સર્વંત' એટલા માટે કે જે પુાં પને ખાતર એ ટોંગ આદરે છે, તેને કો નખશિખ પરિ પુર્ણ બહુ જ છે. 'સર્વં બાપક, એટલા માટે કે જમ અને બપારે પશુ ક્રમકે ત્યારે કોનો ટોંગ અડીતઈ અને સર્વં બાપક જ હોય છે, અને 'સર્વં શક્તિમાન એટલા માટે કે કોનો સર્વંત ટોંગ સદા ધ સખળ, સદા અને શક્તિશાળી થઈ શકે છે !

૧૮

ખાઈ : પ્રેમનો ગરમ મસાલો-પરંતુ એવો તીખે આમ નેવો, જે દેવાને બાળ-ખરને ઉખાડે અને શામ આખખને જગડે ! સારંશ : પ્રેમ ક્યારેના બોગી સદા પ્રેમ જાખખો જ રહે. કેવળ ગરમ મસાલો આંખા જ કરે

૧૯

પ્રેમ એટલે કે તપાસ : હવનસાથી શોધવાની. લખ એટલે કે તપાસ : સુખને શોધવાની. અવિચરક એટલે કે તપાસ : છુટકારો શોધવાની

૨૦

અખકાર : એટલે કે સંકલિતાળાની રેખાકાર.

હસ્તરેખાશાસ્ત્ર

હાન્તિલાસ તિબેરીવાસ

દરેક મનુષ્યના હાથમાં રેખાઓ હોય છે. એ ક્યાંથી આવતી, કેવી રીતે આવી, અને એવું શું સ્વરૂપ છે? મનુષ્ય સ્વભાવ એવો છે કે હસ્તરેખાશાસ્ત્રમાં મનનારા કે ન મનનારા સૌના મનમાં આવા આવા પ્રશ્નો રહેજે ઉત્પન્ન થાય છે. વધુી એ વાર હયેલી ત્યેતાં આપણને વિચાર આવે છે કે આ રેખાઓમાં કંઈક સ્વરૂપ છે અને એ તપ્તી શકીએ તો કેવું સારું! આપણાં બાલિ-છવનમાં આપણને કેડિયું કરવા પ્રયે તો આપણા છવ-નનો માર્ગ કેવો સરળ ખની કો? પરંતુ એ વિચારો સાથે જ આપણા મનમાં ખીલે એક પ્રશ્ન સદાજ ઉત્પન્ન થાય છે કે, આપણું કોઈ સાત્ર (Science) દશે! એ હોય તો સાત્રું દશે! હસ્તરેખાશાસ્ત્ર Palmistry પર આ દેશમાં સંશુન ભાષામાં વધુ પડું લખાયું છે. એનો સાબ નેટલે! આ દેશના લોકોએ ઉદ્ધારવો નેહ્યો એનાં કરતાં વિદેશીઓએ વધારે ઉદ્ધાર્યો છે. વિદેશી લેખકો અને નિષ્ણુઓએ હિંદુસ્તાન ઉપરાંત બુધ બુધ દેશોમાં શોધખોળ કરી અને તે પછી જાતે અનુભવ પ્રેરણા ને હિતમ પ્રસાદો હાથમાં લે સોને આ દેશમાં પહુ ખજ ખૂબ પ્રચાર થઈ રહ્યો છે.

આજકાલ તો ન્યેવિય અને હસ્તરેખાશાસ્ત્રના નામે પૈસા ખાતર જગતી જગાણ આવી રહી છે. આ શાસ્ત્રના નામે માત્ર જ ઈસ તપી લાં નોવામાં આવે છે, મુજ પ્રસાદો નોચીને નાજવા અને ઉપરછણા ચાનપી અજાન-લોકોને હેતરડીને, હજા પૈસા પહાવવાનો વહુ લેલમડ લોકો કંધો લઈ બેઠા છે. ઈસ મોપડીએ શાંચાથી 'લોકો અજાણ વચર કે વ્યવહાર અનુ-ભવ વચર આ શાસ્ત્રમાં પરિચર expect થવા' પરચલ થવાની છાણા રાખનારઓએ

જ અજાણ કરવા ખાતર જ નોવા

નેહ્યો. તપ્તિમિ શાસ્ત્રોનો સારો નેવો અવગણ કરે નેહ્યો. અને આપણા જ દેશના લોકોના સ્વરૂપ રહેણીકરણી અને આચારવિચારોનો બાલિક અજાણ કરવો નેહ્યો. પત્રિખના દેશોના પ્રસાદો, ત્યાંની પ્રત્યા છવન રહેણીકરણી અને આચારવિચારોના પાયા પર સ્થાયેલ હોય છે, એ કેટલાંક દષ્ટાંતોમાં આપણે મો વડામાં જાતે છે.

દરે મનુષ્યના હાથમાં રેખાઓની ડાંપ કેવી રીતે પડે છે એ વિશે વિચારીએ. જગતના કાંઈ પહુ ભાગમાં જાવ તો બધા જ મનુષ્યો સરીસ્વયનાની દ્રષ્ટિએ એક જ સરખા માત્રમ પડે. આભોદવાની દષ્ટિએ કાંઈ કાંઈ, ગોરું, કાંઈ લલ્લવળું, કાંઈ પીળાપણું, તો વળી કાંઈ લલ્લુ, કાંઈ જલ્લુ સાલમ પડે; પહુ દેશના સરીસ્વી સ્વના તો કુદરતે એક જ પ્રકારની પડેલી છે. સરીસ્વી નાના મોટા જાંચ અને ઉપજો સૌને સામાન્ય જ હોય છે. કુદરતે સૌને મસ્તક આપ્યું છે પહુ ફરક માત્ર એટલો છે કે કેટલી જુદી તીમ હોય છે તો કેટલી જુદી જડ હોય છે. જેવી રીતે સરીસ્વી જુદા જુદા અંગોની સ્વના અને ક્રિયાઓ સૌને સામાન્ય હોય છે તેવી જ રીતે હયેલીમાં રેખાઓની છાપ પડવા એ પહુ એક જાતથી સામાન્ય ક્રિયા છે; પરંતુ મસ્તકે મસ્તકે જુદી જુદી જુદી એ ન્યારે દરેક મનુષ્યદાખતી રેખાઓ જુદા જુદા પ્રકારની હોય છે. હુકમાં કહીએ તો મનુષ્યના છવનનું પ્રતિબિમ્બ કુદરતે હાય ઉપર પામ્યું છે અને હાયને મનુષ્યછવનની આરસીરૂપ થનાઓ છે.

આખા સરીસ્વીમાં કાચું મહાવ સૌથી વધારે છે. મનુષ્યનો હાય એ એના જેવળના મોકર લંદીકે કાચ કરે છે. બેહુ' ને કુદમ કરે છે તેની અગ્રણ જગત-વણીનું કામ હાય કરે છે. બેચને હાયનો સંખધ

તારના દોરડાં જેવા સાનતંત્ર્યોએ થકી સ્થપાયેલા દેશ છે. દેશને બે કાપી નાખીએ અથવા લઘુતા રાજેની માફક સાનતંત્ર્યો નાખ્યા પછીને સ્થગિત થઈ જાય તે હાય નહોતો અને સૂત્ર પામેલી રિવાજ જેનો જડ જની જાય છે. હાય જેવું અશ્વમજનક ચાલ પોતાની સંકિતથી કંઈ જ કામ કરી શકતું નથી, પણ પછે લખે છે રહેલા મસ્તકમાં જે શુષ્કિકરિત રહેલી છે તેની દોરવણીથી જ દરેક કામ કરે છે, તેથી એકલું તેા પૂરવાર થાય છે કે આપણી શુષ્કિત અનુસાર ને ને કાંતો આપણે હાય કરે છે તેનું સમજું સંચાલન આપણું એવું કરે છે, અર્થાત આપણા વિચારોની તમામ અસર આપણા હાય પર પડે છે.

આપણી આસપાસ અવકાશ છે અર્થાત મામ દયાવાળો જે ખાલી જાય છે તે વિજ્ઞાતી સંકિતના જાણ્યોથી વાતપૂર હોય છે. એ અણુઓ આપણા શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે અને સાનતંત્ર્યો દ્વારા આપણા શરીરને હણત રાખે છે. આ જાણ્યોનો પ્રવેશ હાથના આંગળાઓમાંથી થાય છે અને મસ્તકમાં મળેને આખા શરીરમાં એ પ્રસારે છે અને એની આ કિપા જન્મકળથી સૂત્રકળા સુધી ચાલુ રહે છે. આ વિજ્ઞાતી સંકિતના બંધનદાતું મતસંચાલન મુખ્યત્વે કરીને આપણું એવું કરતું હોવાથી એ બંધનદાતા પ્રતિબિંબ સાનતંત્ર્યો દ્વારા આપણા હાય પર એની જાડીપાતળી રેખાઓના રેખાં અંકિત છે. હાયનાં આંગળાઓથી મારીતે મગજ સુધી અને મગજથી મારીને દરેલી સુધીની વિજ્ઞાતી સંકિતની જે અવરજવર થાય છે અને એની જે હાથ પડે છે તેની સરળતા લાગણ્યના માણસના હાય પરથી પૂરવાર થઈ શકે એમ છે. લઘુથી નહોતા બનેલા હાયની દરેલીની રેખાઓ અદ્રશ્ય થાય છે બધારે બીજા તંદુરસ્ત હાય પર એ રેખાઓ પૂરેપૂરી રેખાય છે.

આમાંથી એક બાળે પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે દરેલીની રેખાઓને કેમ વધારે મદદર આપવામાં આવે છે? મનુષ્યનું બંધિત જાણવા માટે તેમજ તેના જૂન, જાણ્યા, અને વર્તમાન કાળના હજારમતોની રહેણા દોરવામાં હાયની રેખા જ ઉપયોગી હોય છે એમ નથી.

મનુષ્યના પગ પર અને એના કપાળ પર પણ વિશિષ્ટ પ્રકારનાં ચિન્હો અને રેખાઓ માલમ પડે છે. મનુષ્યના સમગ્રાં તરફે સંયુક્ત રીતે એનું બંધિત જાણવા માટે ઉપયોગનાં હોય છે. મદેરનો આકાર, બોપડીની જાત-જાતની રચના, લાંબા-ટુંકા અંગ, બોધવાયાસવાની દળ, દરીઓ આગો રેખાવ, દહનચકન અને દાન-લાવ એ મનુષ્ય માનવબંધિત જાણવા માટે ઉપયોગી નીવડે છે. શરીરનું સૌથી મોટામાં મોટું અંગ એ હાય છે, અને એ લખાયેલા અદ્રશ્ય પણ એના હજારનું પ્રતિબિંબ પાડવામાં પછો અગમનો જાય લખવે છે. જરૂર છે માત્ર હિંમત આતેકન અને અન્યાસની.

હવે એક કમળું આગળ મારીએ જોવાનું. જાણનાં સાત વારની માફક સાન શુદ્ધેને દરેલીના પદોલા સાત ભાગોનું નામ આપે છે; પરંતુ એ તદ્દન સ્વાતંત્ર્ય રીતે આપેલા જણવાને દસ્તરેખાશાસ્ત્રમાં સાત શુદ્ધેનું મહત્વ નથી એમ માનવામાં આવે છે. પણ આપણા દેશના દસ્તરેખાશાસ્ત્રીઓ સાતશુદ્ધેને વધારે મદદર આપી હાયની રેખાઓ પરથી જન્મપત્રિકા અને કુળની બનાવવાનું આશ્ચર્યકારક કામ પણ કરે છે. આ બધી વિગતો જાણવા માટે આપણે બંને શાસ્ત્રોને સરખાવવાં જોઈએ.

દસ્તરેખાશાસ્ત્ર મુજબ તેા દરેલીના સાત શુષ્ક જથ્થ પાડવામાં આવ્યા છે. એ સાત ભાગો પદોલા mountis તરીકે ઓળખાય છે; પાંચ અંગળા નીચે શુષ્ક, રવિ, શનિ, ગુરુ, શુક્ર અને બીજા બે સોમ અને મંગળ. આ પદોરેલી રચના, તેનું રચાન. દરેલીનું માપ, અંગળાનું માપ, આમડીના રંગ, વગેરેનું નિરીક્ષણ કર્યા પછી જ રેખાઓનું જાણન કરવાનું હોય છે. નખ અને દરેલી પરના વાજા પણ ધતું મળું કરી જાય છે અને અંગૂઠો તેા એકલું જાણું મદદરનું રચાન મસલે છે કે એકલસ દસ્તરેખાના જાણકારો અચેડા! પરથી જૂત, જાણ્યા અને વર્તમાન સારી રીતે વાંતી આવે છે. અત્યાર તેા આપણું જ મેધનિક માત્ર જાય થઈ વધુ વિગતો આપણે આવતા દેખાઓમાંથી દેખે પછી વિચારીશું.

કળરાજ સફરચંદ

વૈદ હોરમસન અમારિયા

કાંઈમાં કુશળતા મેળવતી હોય તો સફરચંદ ખાવાં. ડાહ્યાને દુર રાખવા માંગતા હો તો સફરચંદ ખાવાં. મગજભરી કરી શક્યા હો તો સફરચંદ ખાવાં.

રોજ સવારે એક ફળ નાસ્તા તરીકે ખાઈ લુઓ. ખરજીયું મટીર. શરીરમાં ભેગાં ધોળાં એર નાખી દે. ઉંપ આપશે. ફેરફાર નથી, માદરકિત તબયતની ખર નેવી નિશ્ચય બનશે. બે નંબ આવાથી એક ગણતર દુષ કરતાં વધુ વેળા ગણશે. ડાહ્યા તથા ફેરફારના જીવો સામે લાગે આપીને કાંઈ નાંખશે ભેગેની દુર કરી, મન પ્રશિષ્ટ બનાવશે. ફેરફારના આપની અગત જીવ તો દુષ-સફરચંદ સાથે લેઈ. રોજનિરાધક શક્તિ પ્રગળ બનાવે છે. બીમારીના બલીમ દુષલા સામે ટકર લીધે છે. કરીને આવાથી, કાંઈ-પ્રારામથી લેઈ-નરી આઈ કરીને પોતાની મજબુતી આપે છે. દવા કેમ નિરામી રહેયું હોય, ડાહ્યાના ધોળાં ફેરફાર હોય તો રોજ સવારે એક ય ખાવા રહે. દરેક ફેરફાર વિનવીત તત્ત્વો ફેરફારની શક્તિ ભરેલી છે. સફરચંદમાં તે વધુ છે. રોજ નાંક સફરચંદ કોવત, દિવસ અને લગાવક ખાઈ રહો છે. પ્રાચીન યોજના સેનાપતિઓ એ ફળ ખુબ મેળવી ખાતા. અમેરિકાના પીડને તો એકલા સફરચંદ ખાઈને પોતાની ખમરોવારી તાકાત ટકાવી રહ્યા છે. મેકરેન, લીન્ડબર્ગ, કેલેબ ઇન્સાઈ ડાહ્યાએ આ તમારને મત્ત-પોતામાં કમી પદવી આપેલી છે. આ ફેરફાર આપને સીમચંદ કોટીની પોતાના પ્રયોગથી જાતને ચકિત કરી ગયો તે જીવથી ખીસ વાળતો. તોથી સાંકળે તોડતો. મોડાની નાજ મરડીને લેઈ રાખતો. પોતાના લાગે. મરડીને લેઈ કડકે, કોઈથી કોઈ માહુસોથી ભરી દેલી ખેંચતો.

આ ફેરફાર ડાહ્યાના ફેરફારને કરી પીડાઓ ફેરફાર તમારું કોઈ કરે છે. ખરો અતિસાર મટી રે. એમાં પોતાના, ખમર ટેનીક એસીડ અને મેલીક એસીડ

તત્ત્વો છે. એનાં તાજાં મુળો ઉકાળી પીવાથી ફેરફાર બેઠુ જ કામ આપે છે. મેલેરીયા તાજાં તે સફરચંદ ખાઈને પુરવાર થયું છે. પાચણ સધારી જીવ લગાવે છે. કમ કમના જીવોમાં મારે છે. જાલ સાથે જ આવાની લાભમજા. અંગૂઠી દ્રાક્ષ સાથે લેવાથી આ ફેરફાર ફેરફાર બને છે. આંતરકાના સેનામાં આ ફળ આપા છે. દરસ, ખાંસી, પેસાજ અને ખરાબ તે સવારે છે. ફેરફાર તરીકે જાંબી લાભ લેવા ધોળા દરડીઓએ પીડે ખોરાક બંધ કરીને એકલા સફરચંદ ખાવાં. પધરી લેઈ-ફેરફારને મુકા કરી નાંખે છે. કલેજના દરડીઓને રાહત પહેચારે છે. આંતરકાના આપનાં બનાવે છે. સફરચંદમાં ખોરાકનાં વધારા ફેરફારને પધરી-ફેરફાર થતાં નથી. એક એક ડાહ્યા જીવે છે [તુલસી લીમડાથી મજબુત અને સાંધા ફેરફારે છે તો] પીડા પેસાજના રોગોને આપનાં લગાવક ફેરફાર છે. ફેરફાર વાત-પીડને નાશ કરે છે. આ ઉપરાંત તમારું આપે છે. માદરકિત વધારે છે. પાકા ફેરફાર ખુબ આપને આવાથી વધેલાં પડે છે.

નાસપતી વગર આ ફળ છે. કારખીર, પંજાજ કનેડા, ફેરફાર અને જીવાનથી તે આવે છે. બજે પાતાની પીચકરી ખાઈ હોય કે શાકોના પીપમાં કુપાડીને કાઢ્યાં હોય તેવા સુંદર જીવો. લાભ રંગથી એની જાલ રંગથી જીવો. લાભ રંગથી સજા ધોળાં ફેરફારે જીવતત્ત્વો ખુબ હોય છે. રંગોની સામગ્રી એકલા લાભ હોય છે કે એક વખત ત્યાં પહેલેથી નગર આપણને ખોડવા ચમતી નથી માલકી ખાવા પડી ને સફરચંદ લેવાય તો આપણે ચાવે છે. આ મદાન ફેરફારને ફેરફાર બજેમાં પ્રમાણમાં લેવાયેલાં કરતાં રહે. ફેરફારની અને જાહના રંગો માટેને જીવો તત્ત્વો મેલવતા રહે. અને આવી સાદી, સરળ અને સસ્તી પદ્ધતી પોતાના કોમતી આપણ અને આરોગ્યની રક્ષા કરતા રહે.

માથોરકોપ

[ત્રિઅંકી નાટક]

નટવરસાહ વીમાવાળા

અંક ૧ થો

કેલકત્તામાં મેણામાં મેણા દાકતરો સલાહ આપવાનો ફર રૂપિયા ૧૪ નો રાખે છે. ઘેર આવવા માટે પછુ એકધું જ.

ને ત્યાં છે પણ બધા બધા દાકતરો. એક વાર એક ગામના થોડા થોડા નિરાશિયાઓએ નકકી કહ્યું કે આ બધા બધા દાકતરો ફરીને થી રીતે તપાસે છે તે આપણે જાતે જોઈએ, એથી શીખવાનું થઈ જાય છે. વાત તો ખરી જ.

તેમણે લાગવગ લખામી. એજખેજ મેજવી. કલકત્તામાં જો છે બધા દાકતરને ત્યાં જતાનું કહ્યું. ઉપડી મયા.

અંક ૨ થો

દીકરુ વડી ખુશીએ બેઠા છે. નિયુજિયાઓ એક બાજુ બાંકડા પર બેઠા છે. ફોફો આવવા લાગ્યા છે. આવેલા બેઠા છે. વારાફરતી ઘડતર પાસે આવે છે.

એક મારવાણુ બાંકડા વારો આવ્યો. ખરેખરી લાગેલી ને કાપડના લાકડી કચકાતી. પણ બીજી-બીજી શયા સમને તે ઘડતર સાહેબ પાસે રજૂ થઈ.

‘દાકતરસાજ, મેરા મત્યા બહોત દુઃખતા. દબીલા દુઃખતા દયા અરારમ જિલકુલ હોના નહિ. તપાસિયે.’

થોડીક દડીકત પૂછ્યા પછી ‘દાકતર સાથે’ તેની નાહ લીધી. તપાસી. આંખ એક તપાસી દુલ્લ કકારી તપાસી, પેટ તપાસ્યું, રોથોશોપ કાઢ્યું તેનાથી ઊભી પણ તપાસી.

પછી રોથોશોપ તેના માથા પર દક્ષિણ રોકાણે ઘુઘું ને એ રીતે તેનું માથું તપાસ્યું. માથું જુજુ આનપૂર્વક તપાસ્યું.

પછી કાગળ કલમ લઈ દવા લખી આપી.

મારવાણુ સંતોષપૂર્વક રૂપિયા ચૂકવ્યા ને દવા લેવા ગઈ.

અંક ૩

‘દાકતર સાથ, બધું તો થયે સમજવા, પણ થોડી મારવાણુનું માથું બાપે રોથોશોપ વડે તપાસ્યું એ વાતમાં કંઈ સમજ ન પડી.’ દાકતર પરવામાં ને એકલા પડ્યા તે પછી થોડા નિરાશિયાઓએ નમસ્વાવે પુજા કરી.

દાકતર સાહેબ - હમ્મ. ‘એજ તમારે ખાસ સમજવા જેવું છે. એવું નામ સાધકોલો. આ કસો પતિની દીકરી ને અજગપતિની વડ. એવું માથું દુઃખે-દુખ્યા જ કરે. ૧૪ રૂપિયા મને આપીને એ દવા કાપવા આપી. એવું માથું કું ન તપાસ્યું તો એને એજ જ થાય કે દાકતરે થોડા નાહકના કુંડલી લીધા. એ વિચાર્યો દુઃખે છે માથું, તેમાં પેટ કે ઊભી તપાસવાથી કું થઈ ? માથું તો એણે તપાસ્યું નહિ. ને નહિ દુઃખે તે તપાસ્યું નહિ ને નહિ દુઃખે તે તપાસ્યું. એથી એ સમજે કું ? ખરી મીઠ, ખરું અંગ ને કું તપાસાવાયા આવી ને જેમાં દર છે તે જ ન તપાસ્યું. મારા ૧૪ રૂપિયા એવે મયા. દાકતરને કંઈ આવડત નથી.

‘ને એના પર, આ કારણે દવાની બસર પણ

ન થાત. એને વિશ્વાસ ન એસત, મારા પર તેમજ
ત્વા પર પણ.

‘બધે એ શહેરહારમાં, સખીસદિયશમાં, નાત-
જાતમાં માફ વગોળું કરત કે દાકતર નકામે છે. શ્રી
ભારે જો છે બધે આવકલું કંઈ નથી.

‘તમે ગમે તેટલું ભણતર ભણો, પણ તમને
દહીંમાનસની સમજ ન હોય, તેનામાં શ્રદ્ધા આસ્થા
ઉપજતી ન શકે, તેનામાં હિંમત ઉપજતી ન શકે

તો તમારી દવાની અસર નહિ થાય. તમને જરા
પણ નહિ મળે. ખરી દવા પણ એજે જશે.

‘માયામાં તપાસવાનું કંઈ નહોતું-કંઈ હોય
પણ નહિ, રહેયારોપથી તો નહિ જ, તે છતાં મેં
રહેયારોપ લગાવ્યું તેનું કારણ આ—

‘સાધકોણે’ ને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવાની કળા.
દાતર ફરીથી દરયા-હો હો દરયા.
ને, દરયા નિશાંખિયાઓ પણ.

માન થોડાજ પૈસામાં
ઘર મહિને ભરત્યક
સુંદર વાંચન સામગ્રી

આજથીજ લાભ લ્યો

અમેરિકન મેગેઝીન સર્કલ

માસિક રૂપિયા ત્રણમાં

ઘર મહિને ઘર બેઠાં
તરેહ તરેહના જાણીતા
અમેરિકન મેગેઝીનો

પ્રોગ્રામ્સ :

મિસિસ. એચ. એક. મિસ્ત્રી.

૭૮૫, પારસી કોલોની, લાહર, મુંબઈ ૧૪.

પારસીઓ અને રાજકારણ

હિંદુસ્તાન સ્વાતંત્ર્યના ઉંબર પર આપણે ઉભું રહ્યું છે. કોઇસો વર્ષોની છુતી ગુલામીની બેડી કેવી રીતે તુટી; એ બેડી તોડવામાં આરતના કસોડા પ્રભાવનેએ શું ફાળો આપ્યો અને એવા ખીલ પ્રતે આપણે સદૃશ રીતે વિચારવા જેવા કંઈ પડ્યા છે. સંસ્થાનિક સ્વરાજ્યના આપણે અધિકારી થયા છીએ. અઝગત, એ આપણું 'પ્રેમ નહોતું', છતાં પણ એ વસ્તુ આપણે આપણે સ્વીકારી લીધી છે. એમ છતાં આપણે હિંદમાં જાનક નથી; ઉદ્ધાસ નથી, કાશ્વ તદ્દન સાક છે. એકાન્તા બેઠે આપણે સ્વરાજ્ય મેળવી શક્યા છીએ-એકાન્તા વિદ્યાર્થી સ્વરાજ્ય આપણી પર પડાણે લાદવામાં આપણું છે. 'લઘુમતી' ના નામ દેહન પ્રત્યક્ષ લાઘવો દિ'તુ બાધગ્રાથી છુટા પડ્યા છે અને તેઓએ અલગ પાકીસ્તાન પસંદ કર્યું છે. હાલને તબક્કે કોઈ પંજુ સાચી વ્યક્તિ ઇશ્વર પાસે માત્ર એટલું જ પ્રાર્થે કે 'નિષ્ક્રાંત પોતાઓને આપણે નહિ, તેા આપણી કામે ફરીથી એક બનાવશે.'

દેશની હાલની રાજકીય પરિસ્થિતિનું સર્જન કુશળમાં કંઈ ફાળે કેટલો ફાળો આપ્યો એમ જો પ્રશ્ન પૂછાય તો તેનો જવાબ આપવો સહેલો પણ છે અને અપરો પણ છે. અને તેમાં જે દેશને રાજકીય જનનિ અને પ્રવર્તિને

પર પાડવામાં નાનકડી પારસી કામે શું દિરસો આપ્યો એવો સવાલ જો કોઈ તરફથી પૂછાય તો તેનો જવાબ જણે અત્રે નિરાશામાં જ આપવો પડે. પરંતુ આપણે હવે જાણને માટે એ અવસર આપી પહેલેથી છે કે જ્યારે કામના દરેક પુખ્ત વયના મુવકમુવતીએ પોતાની જાનને એ પ્રશ્ન પૂછવો જ રહ્યો કે આપણી માન્યમિ લાસન-વર્ષ કામે આપણે શું કર્યું છે. અને હવે આગળ ઉપર શું કરવાનું છે.

એ પહેલાં એક વસ્તુની સ્પષ્ટતા કરી જરૂરી છે. કમનસીમે દર આપણે પણ જાણતા કેલ્કા વિદ્યોતે પૂરાણી ધર્મનુભૂતિને ગર્વ છે, અને દરને જે તેઓ હયાતમાં જઈને વસ્તુના કાસ્તારપદ સ્વર્ણ કૈવી રહ્યા છે. એટલું યાદ રાખવું પડે કે શાકર્ષ ૧૮૧૬ વર્ષે થયાં પારસીઓએ ધર્માને હરેશને માટે તથા લીધું છે. એ દિનથી આજ સુધી પારસીઓને માટે ધર્માનમાં ક્યાંય પણ જગ્યા રહી નથી. દર આપણે પણ એટલું તો સંવિદીન છે કે અન્દીથી કોઈ પારસી પ્રવાસી ધર્માની કોઈ હેલવમાં જાય તો ત્યાં તેના પેસા ધોઈને લેવામાં આવે છે. અત્રી છે આપણી ધર્મામાં હાલનું પારસી-ઓએ તો દિ'દમાં જ છવવાનું અને મરવાનું છે. પાર-સીઓનું માદેરતન પાછળ ૧૭૧૬ વર્ષે પહેલાં ધર્માન કર્યું પણ હવે તો હિંદુસ્તાન જ માદેરતન મણાઈ છે તે જ-આરિખમાં પણ રહેવાનું છે.

હવે મૂળ પ્રશ્ન પર આવ્યો કે પારસીઓએ હિંદી સ્વાતંત્ર્યમાં શું ફાળો આપ્યો? જવાબ વિચારીએ એ પહેલાં એક વસ્તુની યોગ્યવટ કરી લઈએ પારસી-ઓમાં સંસ્કૃતવાની હાલના કેસે દરજ્જે હતી અને તેમાં કેટલો વધારો કે ઘટાડો થયો. એ પ્રશ્નનો જવાબ પહેલાં મેળવ્યો એને માટે ફરી ૧૭૧૬ વર્ષે પૂર્વિને કલિદાસ તપાસીને અને તેમ કર્યાં જણાય છે કે તે સમયે સંસ્કૃતવાનું ખબર નહોતું. અપર જે હેલ તો થયો

નામે પરદેશી પ્રવળના આક્રમણથી હારી જઈને પાસ્ટીમિએ પેલાનું વતન ઠોકરું નહોત. રત્ન. શ્રી. સ્વતંત્રતાએ વધી ધારસકામાં એક વેળા રહ્યું હતું કે, 'If India dies, who lives and if India lives, who dies?'—અર્થાત્ નો દિંદ મરે તો છવે કોણ અને દિંદ છવે તો મરે કોણ ? આપણા પૂર્વજોએ તે વેળા એ નોતું નેહતું હતું કે નો ધ્યાન ભૂમિ યુગલીયું તો ધર્મ ક્યાં રહેશે ? ત્યાં આપણી પેલાની ભૂમિ ન હોય ત્યાં ધર્મ શી રીતે રહી રહે ? એ, પૂર્વજોએ કરેલી ભૂમિનું પુરાનશીપ પરિણામ એ આપણે કે આપણે મહાત્માજી અને મહર્ષિજીની ભય સંકુલિતવાળી કંમલસરની ભવ્યતમ ભારતભૂમિમાં આપ્યા. દિંદમાંતમે આપણને અપનોવ્યા. પરંતુ તેના બદલામાં આપણે દિંદની ચું સેવા કરી ?

છવનમાં કાઈ પણ પ્રકાર મોખરાને હોય તો તે રાજકારણ. છવનની નાનામાં નાનીથી ગોરામાં ગોરી વસ્ત્રોમાં રાજકારણ સમાવેતું છે. પ્રવળના આસાદ-વાસમાં પણ રાજકારણ રહેતું છે. પાછલા કેટલાં વર્ષોથી દિંદ શુભાભીના આસાદ ખેંચતું હતું. મેંમલે સર્જીત શુભાભી અને કારુતેના ઉભા કરવાની કડગણીને પ્રનાયે દિંદીઓને શુભાભી વહાણી જાગી; અને તેમાં જે અન્ય કોમિની સરખામણીમાં પાસ્ટીએ તો જાણે એ શુભાભીના આશાક બની ગયા.

અંગ્રેજોના અણમન સાથે અંગ્રેજ કોલણથી નાની પાસ્ટી કોમે અપનાવી, અને મોડલેના એ એકથી કેમકે માનસ વિદ્યુતિને પથે પાડ્યું અને બીજી અનેક રીતે પાંચ દબર માધ્યમ દુરથી અવિધી એ ગોરી પ્રજા તરફથી પાસ્ટીએને એસાદન મળ્યું અને જેમ જેમ એ વધતું ગયું તેમ તેમ પાસ્ટીએ અને દિંદની સામાન્ય કોમે વચ્ચેનું અંતર પણ વધતું ગયું. કોમની આંખ ખરે એકથી હર સુખીને અપારપાકેક પાયે કે પશિમનું બધું જ સાફ અને પૂર્વનું સર્વેનમ પણ તુલ્ય અને ખરાબ એમ પાસ્ટીએ માનવા લાગ્યા. પશિમને પટેર-વેશ બહાણો, રહેણીકણી બદલાઈ, પાસ્ટી ધરેલાં મદારણી વિઝોરીવાનાં ચિત્રો આપ્યાં, 'છવે રાણી વિઝોરીવા' નો અપો પાસ્ટીએના ધીરેર ગયો. અંગ્રેજોને કમરમાંથી વંદા વળે લલાળો બહાઈ. પાસ્ટી

છાનીએ પર સર, મેરેનિટ અને એવા બીજા શુભાભીના મંદા લકડખ, અને એવું બીજું ઘણું ઘણું આજે સાદ કરતાં સરખા થાયું નીચું ઢળી ગયું એવું બન્યું.

પણ ખારા સાગરમાં મીઠી વીરડી જેમ દાહલાઈ નવરોષ પાસ્ટી કોમમાં જન્મ્યા. દિંદના એ દાહમે ગોરી ચામડી નીચે છુપાએલું એ કાણું દહ્ય નેતું અને આખા દેશ સમક્ષ એમણે અંગ્રેજોની યુગલ નીતિ સામે લાજગતી ધરી Poverty and Un-British Rule in India નામના પુસ્તકમાં એમણે આનખેલા દિંદી-ઓને બતાવ્યું, એમણું જ નહિ પણ સારા જગતને બતાવી આપ્યું કે અંગ્રેજ દુકુમતથી દિંદના કેવા મેદાસ થયા. પાશ્ચિમીને મેદકમાં પહેલાં દિંદી તરીકે બીરાજનાર એ દાહમે અંગ્રેજોના ધરમાં જઈને જ એમને લપાડ્યા લગાવી. અને છેવટે ને સબ્બું દિંદુરવાન આજે પં વર્ષથી રહ્યું કરી રહ્યું હતું અને ને આજે હાથમાં છે એ 'સ્વતંત્ર' સબ્બ પણ દિંદના એ દાહમે જ આપણને આપ્યો.

એ સમયના રાજકારી તખ્તા પર પૂ. ગાંધીયનું અણમન ઘણું નહોતું. બીજા સબ્બમાં કહીએ તો દહ કમયુગનું મંકાણુ થવાને વાર હતી. અરજીએ કરવાને અને હાલવાનું એ હુમ હતો, અથવા તો વધુ સંદર રીતે કહીએ તો એ ચર્ચાયુમ હતો. તેમ છતાં દલ્લત રાજકારોએ ન કરી હોય એવી ચર્ચા તે સમયના રાજકારીઓએ કરી હતી. ધીમે પણ મંકકમ રીતે પરાધીન પ્રાંતમાં બન્યુંતિ આજવાનું કાચું તેઓ તરફથી થતું ગયું.

ઉપરપરથી નૈતા પાસ્ટી કોમ બહુ આગળ પાડી જણાય છે ! પણ લગભગ બધી જ રીતે એ કોમ પછાત જ રહી છે. અને તેમાં જે રાજકારણમાં તો એ કોમે અતિ અણ પ્રગતિ કરી છે. દિંદના એ દાહના હુમમાં પાસ્ટીએમાં રાજકીય બંધનિને છુતાગ લગભગ નહિ નેતે આપ્યો, તે સમયના પાસ્ટીએ પ૦૦૦ માંલ હુર એવા ઈંગ્લેન્ડના રાજ અથવા રાણીની તખ્તી-વત જગે તો તેમની તાંદુરસ્તી કાળે આનંદપ્રદેશ અને

અગિયારીમાં માગીએ ચલાવતા અને તંદુરસ્તી જણાવતા. દરેક આને પણ એવા દાખલાઓ એક સાથેની નાનકડી પાદરી કેમમાંથી અનેક મળી આવે એમ છે.

સન ૧૮૮૬માં કલકત્તા મુકામે મળેલી દિંદી રાષ્ટ્રીય મંદાસભાની બીજી બેઠક વેળા થી દારાજીય નવરોહએ પ્રમુખશાનેથી આપેલા બાબતમાં અંગ્રેજોએ દાખલ કરેલી કેળવણી તેમજ અન્ય સુધારાઓના લાજ-લાજ વખાણ કર્યા હતાં. પણ જેમ જેમ વર્ષો પસાર થતાં ગયાં તેમ તેમ એમણે એકું કે બિટીસ અથવાથી દિંદને જેટલો સાબ થયો છે તેનાથી અતિ વધુ જેટલા થયો છે. દિંદની શરીરાર્થનું મળ કારણ અંગ્રેજોએ દિંદમાં ઉભી કરેલી રાજ્યકારભારની અર્થાંગ ફેરફારમાં જ એ એમણે એકું અને સન ૧૮૯૭માં લાટોર ખાતે

મળેલી મંદાસભાની નવમી બેઠકમાં બીજવાર પ્રમુખ તરિફના બાબતમાં તેમણે કહ્યું :

" You know that I had calculated the average of the income as being Rs. 20 per head per annum---Rs. 20--how wretched is the condition of a country of such income, after a hundred years of the most costly administration."

અર્થાત્ "મેં દિંદમાં દરેક જણની માથાદીક વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૦ ની છે એમ અંકગણતરી કરવાનું કર્યું છે. એ વર્ષના અર્થાંગ રાજકારભાર પછી આપણા દેશની આર્થિક દાબન કેટલી બધી કંગાલ છે. (વધુ આવના અંકમાં)

આપત્તી આવી શકે છે. આપણે એને કહી શકી સમજે આપણે આપત્તીનાં જાણકાર છીએ. દાર ! નિગાહા ! નામીપાસિ ! ! ! એ ! ! ! તમે જ્યારે જ આપત્તી આદરની માથાથ સમજતી રાખી છે. અમલો ચિત્તને નવો પ્રભુ બની શકે અને અમારી અપાને કલ્પનાને વધુ તાલ્લુન જણી છે.

—દેશમાં દેશમાં

તમારા અંતઃકરણને વશાદાર રહે. શુભ અને તમારો અંતઃકરણના અવાજને વગરો રહે. અંતઃકરણ રોહનું શુભ નથી. આપણે પોતે જ અંતઃકરણના શુભ છીએ. આપણે બીજાને કોઈ માનિક પણ નથી. આપણે અંતઃકરણના પ્રવેશને ગ્રીહવા, રક્ષવા અને અંતઃકરણના અવાજને બહાર કાઢવાનું જનમ લીધું છે.

—દેશમાં દેશમાં

કોલેજમાંથી

કાશગૃહમાં

(૬૬ ટી વાર્તા)

★

નરીમાન સો. ગોળવાળા

★

મકરણ પહેલું

વૈદ્યાલા ભાઈ, ભાઈ છું. અપભાઈ છું. જાણતો નથી કે કય કયિત મને જેથી રહી છે; છતાં ભાઈ છું. માણસ રહ્યા નથી માગતો પણ રહે છે. મનુષ્ય મર્યાદા નથી માગતો છતાં મરે છે તો હું કાણ માર ? મારે મારે હવે બીજાને મારું નથી પારા દેશનું અપમાન ! હવે સહન નથી મનું. મારાં આત્માને વધારે દોષ છે શકતો નથી. આ ઇજ્જત આપદનો સવાલ છે. અને ઇજ્જત કેટલું પશુ તરફની સમજુતી કરી શકતી નથી. મનુષ્ય હવે ખુબ આદર્શ તારે. માણેક બહેનને મારી દુઆ કહેશે ને ?

વિઠ દુઆનિર તારો
જેમી.

'મૂર્ખ પેતો !' પત્ર વાંચી રત્નમ પોકારી બેઠો. જેમની મુખાઈ પર એને શરસો આગ્યો. એ માણેક બહેન પાસે દોડી ગયો.

'જેવો પેતો જેમી' એણે માણેક આગળ ધ્રુસાવે ઉભો રાખ્યો.

'કેમ કેમ મું છે ?' માણેકે પુછ્યું.

'પેતો જેમી મૂર્ખ બન્યો પરીક્ષા નાજક આવી

છે તે એ "વેલન્ટીયર" બની બેઠો, સત્યાગ્રહમાં જોડાયો છું.' કેશમે ખુલારી દર્શો.

'જેમી સત્યાગ્રહમાં જોડાયો ?' માણેક અત્યંત ગમ્ય. 'મણું તો એને સમજાવ્યો કાંઈ નહિ ?'

'મુજ સમજાવે ?' રત્નમ બખાલ્યો. 'બધા સાં... જોમી ચલા માંજે છે, એને હવે સમજાવવો શકેલ.'

'પણ મને આગળથી ખબર આપવે' માણેકે ઇચ્છા કરી.

'તું ખબર આપ્યું. આ કાગળ વાંચતી, મોડી આત્માની વાત કરવા નીકળ્યો છું.'

માણેકે કાગળ લીધું. વાંચ્યું. વાંચતા જ એમનાં જોણે જેમીનો દુખી આત્મા જોઈ લીધો. 'હીક છે' હવે કાગળ રૂતમને પાછો આપ્યો.

'તું હીક છે ? એને પાછો વાળ્યો જોડ્યો.'

'તમે એના દોરત ઉમેતી તો બધો, એને સમજાવો.'

'તું સમજાવે ?' એ આત્મા આદર્શ કરતી બની મોટી મોટી વાતો કરે અને પોતાને કાંઈ મોટો સમજે તેના પર મારા કહેવાની અસર થવા પશુ ?'

'પણ એ પોતે પોતાને મોટો કહે છે એમનું તો એના કાગળમાંથી જણાયું નથી.' માણેકે સહેજ પથ લીધો.

'એ કહે છે નીક આત્માને વધારે દોષ છે શકતો નથી. મોટર આપવાનો ! !'

'બહેનને માર પોં એ હીક કહેવાય ?'

'પણ એ લોકને કહે છે કાણ કે ગોડા પર બધો ને ઠારની કુકાને બધો ?'

'હા બસતર છે રત્નમજી !' માણેકે એણે કહ્યું 'બધો બહેનો નાકામી ત્યાં જઈને લાડી ખાય છે ! એ લોકોએ આપણી સાફ ઇખતિયામાં જવું જોઈએ. મનુષ્યના બાળ બોબ્ડ કસવના જોઈએ. મકાઈ બાબુ જેવાં બની હાથમાં ટેનિસ રેકેટ લઈ રાઈ દાસરાવાળા ઇચ્છમ-જ્યો સાથે રમવું જોઈએ. નાગવું જોઈએ !'

‘ન ન ન નદિ, દુઃ કંઠ એમ નથી કહેવો’
સ્થતમને બોલવાનું ન શક્યું.

અરણ્ય બીજું.

જેમી અને રૂપમ કૌતેજમાં બાજુતા હતા. બંને
મિત્રો હતા. એક ગરીબ, બીજો શ્રીમંત. રૂપમ શ્રીમંતનો
પુત્ર શ્રીમંતાદેના બેપસવાપણથી જ એ આગળ અવધાસ
વધારે જતો હતો. હાલ માંડ માંડ એ બી. એ. માં
આગ્રે દત્તો. જેમી ગરીબ હતો. પણ વિદ્યામાં યુગ લક્ષ
દર્શ અવધાસ કરતો હતો. જાતિ શ્રેણિવારી અને મંગ-
જાણી તેણે સિધ્ધાંત મેજરી હતી. અને એ વડે તે
બી. એ. સુધી દમય્યું આવી હતો. અવધાસને ખાતર તે
અવધાસ કરતો હતો. રૂપમને જેમ તેમ અવધાસમાં
બેંચાવાનું આકર્ષણ માણેક હતી. માણેક પણ તે જ
ચહેરના શ્રીમંતની પુત્રી હતી. સામા કન્યાશાળામાં શિક્ષક
થવા પછી એ કૌતેજમાં નોકર હતો. જેમી અને રૂપમ
સાથે એ ઇન્ડર સુધી બાજી હતી. એ પછી હમખાવાનું
બેંચાણ લાગેલું હોવાથી તેણે કૌતેજ છોડી હતી કુવાન
છોકરા છોકરીઓના અવધાસનું સત્તાનાય વાજનાર એ
હમખાનું દલે લે. જાણે છોકરા અને છોકરીઓને રેનિ-
સને. પદાને મળવાનું મામ થઈ પડ્યું હતું. છોકરીઓ
બાહ્યકીન પોકારો. સહને લાં જતી અને છોકરાઓ
માથાથી પગ સુધી અગ્રક પોશાકમાં ભાં મળતા મણે
કને એનો વેંપ લાગેો હતો એટલે અવધાસ પર પુણે
ધુણો હતો. રૂપમ બાપની બીક અવધાસ બેંચી
રાખતે, પણ સાંજ પડતાં જ અપ-કુ-ડેટ અગ્રક પોશાક
સહને હમખાને જવાનું ધુણો નહિ. જેમી રૂપમને
મિત્ર દોષ કાઢ વેળા હમખાને જતો, માણેકને મળેલો.
સદેવ્યાજ રેનિસ રમી લેતો. આમ વળેનું છવન
નરે જતું.

એ વ્યસ્તામાં મહામા કાંબીડના પકારે આજે
દેશ ખગબજા ઉપર. ચહેરેચહેર અને કમેજાય એ
સાન દેશાઈ થઈ. અનેક કુવાનો અને કુવનિજોએ એમાં
જુલાયું. અપ-કુ-ડેટ અગ્રક પોશાકમાં રૂપમ કુવાનોએ
ખાલી સજ સાજા અખતાર કરી. ઉચ્ચ રેશમી સાડીઓ
વધર જેલોને હિં સાલનું નહિ તેથી હિંદુ સિંધી

કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓએ ખાલી પહેરવા માંડી. ફરેર
સાપસો નીકળ્યાં. સમાઓ બરાઈ. મેંડોળી સંખ્યામાં
નેજબતી થઈ. લાડીઓ ચાલી. સ્ત્રીઓએ પણ નેજને
મહેલ માંડ્યો. ચહેરના જાણીતા નેતાઓ પણ નેજ ગમ્યા.
ચહેર ઉપરજો સઈ મણ. પણ કૌતેજના પાશ્વરી રૂપ-
શીઓને તેની જગ્યાએ આથ સાડી નહિ. બધાઓએ
ખાલી તથા, પણ રૂપમ અને તેના મિત્રો અપ-કુ-ડેટ
અગ્રક પોશાકમાં કૌતેજમાં આવતા હોવા માણેક પણ
પોતાની સગીચરો સથ સજા હમખાને જતી. ચહેરમાં
અને તે થાપ, કૌતેજ નેતાઓ પકારા-મંડેને બીઓ મર.
લાડીશાઈ થાપ કે મેળાશર થાપ તેથી શું હમખાને
જતી અપ-કુ-ડેટ કન્યાઓ અને ઇયમહયો ઉંચા
અગ્રક કપડામાં રમવાનું જુદે ખસાં હાથપાદ નરે-
છની નાજ ઉજવાય તારે પણ હમખાનું, રેનિસ મેંડો
રથત મરે પણ બંધ ન રખાય. બહી એક જાણ
ખાજનું બાજુતર થતું હોય, વડા ધર્મશુક દાતાના યુન-
વાન કરતા હોય તારે હમખાનાના નંમંઓ બંને
જુડીઓ મળેદથી રેનિસ અને મિલિય રમતાં હોય !
એમાં હમખાનામાં માણેક અને રૂપમ સજા મળતા,
રમતાં મેડતાં જાણે રેશમાં રૂપી આજ જ સજાની ન હોય
તેમ ! આ બધામાં જેમી કૌતેજમાં જેમ જીડો અખતારી
દત્તો તેમ રેશની મળતજ પ્રતે પણ ખાત લાપી તેનો
અવધાસ કરતો રહેતો. અને કૌંકાઈ વેળા હમખાનામાં
મજાનું તે માણેકને પાતેએ મકારતો અને ફરેશી
બામતમાં ગંધીય રૂપ ખસા ઉ તેની ખાતરી કાવતો.
રૂપમ વાતને વધતી જોઈને અને માણેકને એમાં રસ
લેતી જોઈને શું જ વચમાં પાતો. બધી વાતને
‘દખખ’ કરી માણેકને રેનિસ રમવા દેતી જતો. જેમી
જેમ જેમ એ સ્થાનો ખ્યાત કરી અખાસ કરેતો તેમ
તેમ તેની સદાનુમતિ વધતી જતી અને લાડાબઈ ના-
રેજીની મુદ્દનિયમે કૌંકાઈ તરફથી નીકળેલ માર્ગર
સરખમાં તેણે પહેલીવાર બાવ લીધો. એમુંજ નહિ
પણ માણેકને પણ આગળથી સમજાવી રાખી સાથે લીધી
હતી. માણેક પહેલીવાર આ જગી સરખમાં નીકળી હતી.
એણે નહેતોયં કુબી હવના ઉદગારીનો સાંભળ્યો.
કાલ કાણે એના હવનનું ધુનું રહેતું ધુનું ઉડાડ્યું અને
સદેવ્યાજ એની સદાનુમતિ આ તરફ બેમલ, પરંપુ

જીમખાનાનું વાતાવરણ અને રસ્તો જોવામાં આવે છે. 'પછી કાંઈ ?' 'પછી શું ?' રસ્તો જોવામાં આવે છે. 'પછી જ્યાં છે' એ વાતને આપણને શું ? જેમને એ વર્ષ મળી જશે. જરા ચક્કર પીસશે અને હાથમાતા દેડાથી કાચખા પુટ્ટો ત્યારે તેની શુદ્ધિ દેડાને આપશે. દમણ તો રામજામ માજીએ અને જેમીઆની જ્ય જ્ય પોઠારીને

પ્રકરણ 'પીછું'

અને ઉપર કહ્યું તેમ એક દિવસે રસ્તો જેમી 'વાસ-નીચર' થયો એવા સમાચાર માણેને આપ્યા. માણે પેલું કામળ પણ પાંચું. એ રસ્તો સાથે વાને ચઢી. જેમીના કામળે અને વિચારમાં મેલી હતી. રસ્તો કચેલી રીઝ અને ગમી નહિ. તે એને હાથદિવ પાળ્યો. જેમીના કામળમાં એને કંઈક રહસ્ય જણાયું. જેમીનું અપમાન એની નજર આગળ ખડું થયું.

રસ્તો ફરી જોવામાં આવે છે. 'હું જોઈ નથી કહેતા કે તે લેણી જોઈએ કે દારૂની દુકાને નહિ જ્યાં પછી તેમાં વળ્યું શું ? પછી તેની માણે, હું કહે તો હું પછી જોવામાં આવે. મારાં લેણીથી રેડાને ઉદાર અને દેવ તો તેનું લેણી આપવા હું પછી તૈયાર છું. પછી મારા જેવા પચાસ થોડા આપી નીકળે તેમાં દરદારો શું વળ્યો ? જીવ સુખાત્યા સિવાય ખીજી કંઈક રૂણ પ્રદાણ જણાયું તો નથી.'

માણે કહ્યું હાથમિત્ર એજ રહી હતી. એ હાથ માણે કહ્યો હોમ !

અને રસ્તો પોતાનું પાંક્તિ આગળ ચલાવે રાખ્યું : 'એ તો જેમીને પરીણામ શૂન્ય સવારે તેમને જ દેશમાં ઉદાર' અને એ જેમી જેવા જ્યાંએને જ્યાં પૂછને કે આવી રીતે રીમી સુખાત્યા તેમાં વળ્યો શું ? જે પોતાનો ઉદાર નહિ કરી શકે તે રેડાને ઉદાર શું કરી શકે ?'

એમ કે ?' હાથમિત્ર સરી પડતાં માણે પૂછ્યું

'પછી કાંઈ ?'

'પછી શું ?' રસ્તો જોવામાં આવે છે. 'પછી જ્યાં છે' એ વાતને આપણને શું ? જેમને એ વર્ષ મળી જશે. જરા ચક્કર પીસશે અને હાથમાતા દેડાથી કાચખા પુટ્ટો ત્યારે તેની શુદ્ધિ દેડાને આપશે. દમણ તો રામજામ માજીએ અને જેમીઆની જ્ય જ્ય પોઠારીને

'જ્ય જેમીની જ્યાં' માણે કહી.

અને એ દાસ્ય રસ્તોને ગળું. પછી એ રા માટે દસી એ જાણવા જેટલી શુદ્ધિ તેનામાં નહોતી. પછી રસ્તો પૂછ્યું : 'ચાલ માણે આપેલ આપે પડાકમાં સરસ કિત છે. 'સોનદાના ખૂન' પહેલા જ 'શો'માં જઈ આવ્યો.'

'નહિ મારો જીવને ઠીક નથી.'

માણેને કંઈ દાખમાં લઈ રસ્તો પૂછ્યું.

'કેમ શું છે ?'

માણે દાસ્ય પોતાવવાની ખાસ જોઈ કરી નહિ. 'નહિ કંઈ નથી.' તે જોઈ.

'તો પછી આપણી કેમ નથી ?'

'આપે જીવને ગમતું નથી.'

'તો જા, હું પછી નથી જતા.'

'કેવું સારું ?' ટિકિના રૂપિયા માંથી દેડાનીસમાં આપી દે.'

'એણે કે વાદ હું બી જમરી ! વાર ચાલ, હું કહેજ તેમજ કરીશ.'

'તેની સહી કાળે મતે પતાવતી પડશે.'

'કેમ મારા પર વિશાસ નથી ?'

'વિનવત તો છે. પછી સરકારની સેવા જાળવતા શોખિત પિતાને જ્ય-હુ-ડેડા બીજા બિરોડા જાળ આપી શકે કે નહિ તે જાણવું છે.'

'હું...'

અને જાને દરયાં.

મકરણ ચોધુ.

માણેકે એ દિવસ ઉદાસ રહી અમખાને પશુ નહિ ગઈ. જેમના પેલા કાગળે એને વિચારવંત કરી બેઠી હતી. જેમી શું કરે જે તેની એને ખજર પડી ન હતી. એક દિવસ એ સત્યાગ્રહ હાથણીમાં બંધ પડી. ત્યાં સ્વયં-સેવકાની ટોળી ગોદી પર પિકેટિંગ કરવા જવાની તૈયારીમાં હતી એમાં જેમી ન જણાવાથી એણે પૂછપરછ કરી. એને જવાબ મળ્યો. 'કાણુ જેમીભાઈ કે? પેલા પારસી જ ને! જોહ શી એમની હીંગલ? જાહ દિવસ પર તે કોનેજ છોડી અહીં આપ્યા અને ગોલ-નીચર ખાવા અને પહેલું જ કામ ગોદી પર પિકેટિંગનું લીધું. એમણે જાણ્યું કાણુ કયું?'. પરમ દિને તે ત્યાં ભારે મનઃવ યજ. લાડીઓ ચાલી અને જેમીભાઈને માથે સખત કર્યા પડ્યો. હમણાં એણે ગાંધી દેશાઈસભમાં છે

માણેકે ચૂપ ઉભી રહી બધું સાંભળ્યાં કયું. પછી એ પછી બોલી : 'ભાઈ, મને ગાંધી હોસ્પિટલ કેખાણો!

'હા ચાલો.'

ગાંધી હોસ્પિટલમાં જેમી માથે પાટો બાંધી બિહાને પડ્યો હતો. માણેકે ત્યાં આવી. તેને ભેંપ જેમી અમખજ મયો. મોરે ધિરની દીકરી આને અહીં કે તેણે જણ્યું : 'માણેકે બહેન તમે અહીં કે?'

'હા, જેમી તમને આ શું સુખ્યું? આને લાડીથી લાયક મયા છે. કાને એ વડે મળશે તેની કંઈ ખજર છે? માણેકે સવાલ કર્યો.

'તે શું કે અને માણેકે એમણું બોલો છે તે શું તમારી પાસે બે જાહેદો દોષતના કહેવાના નથી કે?'

માણેકેનું હવ ખજલળા ઉઠ્યું. તે બોલી. 'તમે મને દુઃખન શણે છે કે તમારી મિત્ર કે હું કંઈ છું કે તમે આ છોડી દેવો.'

'એ મિત્રની સલાહ નથી.' જેમી બોલ્યો. 'માણેકે બહેન મને લાગે છે કે તમે આ હવયથી નથી કહેતા. મારા અવની કમિત કેલસી? એ તે જસ

લખારો. બી. એ. મને પશુ સોની જ નોકરી. ધણું વધો તે ત્રણસો જ પેની? અને તે બહે અહીં શુ મળશે કે બોલો છે? દેશને સંજીવ સવાજન! આમાં મહાન કામ માટે મરી જવું એ છંદગીથી વધુ ઉચ્ચ છે. બચો બહેન, અહીં તમારું કામ નથી. તમે તમારે 'ટેનિસ' રમ્યા કરો!'

માણેકેને આજ સુધી આ જુવાન મંદજુદિનો જણાવો હતો. આ વેળા એ તેની અકાતુ પાન થઇ પડ્યો. ત્યાગમાં હવને એ અવલની શક્તિ છે. તેણે માણેકેને એની બેગી કે તેની પરિશિયતિ બદલાઇ. જેમીમાં એણે જે દેણ એવા હતા તે બધા ગુણમાં ફેરવાઇ ચમકવા લાગ્યા. 'ટેનિસ રમ્યા કરો!' એ વાક્ય એના હવમાં સેસરું ગુંડું.

એણે પૂછ્યું : 'તમે મને શું સમજો છે કે શું અમારામાં ત્યાગની શક્તિ નથી?'

'ત્યાગ!' જેમીના ગોલવામાં તિરકકા હતા એ વધુ એમનો અટકશે. એણે કયું : 'બહેન, એ વાત જવા દે. રરનમને તમે બોલોછની?'

'હું કંઈ રસમના હાથમાં વેચાયેલી નથી.'

'પશુ રસમ તે તમારે હાથ વેચાઇ સુધ્યો છે!'

માણેકે કાલિલ દ્રષ્ટિ જેમી પ્રતે ફેરડે પશુ એ કંઈ બોલી નહિ એને કંઈ કે'ઈ થઇ ગયું. મીમંતની ગુની બોગવિલસમાં ઉછરેલી તે આ વેળા પોતાને ફેરી સમજવા લાગી. એના આત્માએ એમાંથી છુટવા માચ્યું.

'જેમી' એણે સવાલ કર્યો : 'તમે શું મને વિલાચની પૂતળી સમજો છે? અમને શું આત્મા નથી કે?'

જેમી સહેજ અંખવણે પડ્યો : 'બહેન તમને બોહું લાગ્યું. હું એમ નથી કહેતો કે તમને આત્મા નથી, હું તો કામાન્ય રિયતિ પરથી બોહું છું. તમારા જ મહાન દાહ કાચકાઇ નવરોજની બાજનું જશન તમે અમખાનામાં કરો તે જતાં તમે જ્યાં ત્યાં હાજર નહિ રહો તે ટેનિસ ને બિમિગ' રમ્યા કરો! એ શું જતાવે છે કે દેશમાં રહેરમાં લાડીઓ ઉછળે, બહેનોનાં

અપમાન યાવ છતાં પારસી છોકરા છોકરીઓને તેની કંઠી પરવા નથી. તે દહાડે મારકેટમાં બહેનેનું અપમાન થયું—ચાર ચાર સિપાહીઓએ એક એક બહેનને પકડી પસડી. આખા શહેરમાં સજ્જસજ્જાતી ફેલાઈ, પણ પારસી બહેનેનું રંધાડું ફરક્યું નહિ. ક્યાં ગયો તો તમારો આત્મા ? છમખાતામાં હમેશા શુભળનો રંગાગ ચાલ્યો. માણેક બહેન, તમે પણ તે દહાડે રમવા જ ગયાં ત્યાં ને ?

‘હા’ શબ્દજન્ય રહ્યો મણેક બોલી. એની આંખ બીની યઇ. એણે પોતાની નગગાઇ તોષ લીધી એ બોલી : ‘જેમી, તમે આપે મારી આંખ બોલી છે. હું આજથી ‘ટેનિસ’ રમીશ નહિ અને...’ તે પણ બોલી શકી નહિ.

અને યુવ રહ્યાં—તોષ રહ્યાં.

અંતે તે જ બોલી : ‘જેમી, હું તમને આમાંથી દુર થવા કહેવા આવી હતી. હવે નહિ કહું, હવે તે હું અદુરાતી બંદી કરીશ કે તમે તનદેરાત યઇ દેશની સેનામાં ખડા અને મારી બહેનેનાં અપમાનને બલ્લે લેવો. હું મથાશકિત મદદ કરીશ. હાઈ, હું વિલાસની પુતળા નથી.

‘માફ કર માણેક, મેં તને દુઠણી.’

‘ના, તેં મને ખરો રસ્તો બતાવ્યો.’

‘જા, બહેન, મારા તને આશિષ છે.’

હવે તદ્દયે માણેક હોસ્પિટાલમાંથી બહાર પડી. તે એકને બા લકતમાંથી હડી જવા માનવા આવેલી તે આ લકતના વિચાર કરતી પંચે પડી

અકરણ પાંચમું

સર્વે અનખખ થયા. માણેક છમખાને જતી પણ રમતી નહોતી. રસ્તા એને હર વેળા રમવા કહેતો ‘પણ એ ના જા પહોંતી.. ધમ્મ, વળ્યું. એને પહોંતી. પણ એ કશો જવાજ દેતી નહિ.

એક દિવસ સર્વેની અનખખી વચ્ચે એના હાથમાં તકલી જણાઈ. બીજી સ્ત્રીએ ‘ટેનીસ’ રમતી

એ ‘તકલી’ ચલાવતી થોડા દિવસ તો એ ચર્ચાને વિષય યઇ પડી.

દેશની લકતની કે રાહેરના વાતાવરણની ચર્ચા એ કદિ કરતી નહિ. આવી ત્યાં બધા સાથે એ દરોને બીજી નીજ વાતો કરતી અને એ વેળા પણ એની તકલી તે આલતી જ હોય. ધીરે ધીરે એના પ્રત્યે બે જાનુએ એમાં તેમણે પ્રજા એવી પાસે તકલી શીખવા માંડી. અને પછી એની ચાર યઇ. એક બાજુ ‘ટેનિસ’, રમાય બીજી બાજુ પાંચ બોચોની ‘તકલી’ ચાલે. માણેક માંમ પોતાના મોન કાર્માં સંખત મેળવી. તે એક પછી એક વિલાસની વાગે છોડતી ગઈ. પરમાં એણે ચરણે શરૂ કર્યો શીમંત સરકારી પિતાએ અને કુટુંબે ખુબ વધે લીધો. પણ કોણેથી પુત્રીએ પોતાની દલીલાથી પિતાને મદદ કરી. પરમાં ચરણે, છમખાને તકલી એને દરેકજાને કાર્કમ યઇ પડ્યો. એ પછી એણે રમતી સારી પણ તજ અને ખાડી સજ. સલામત અવધીમાં તે કોઈ કોઈ ચાર જતી. જેમાં શું કર છે તેની ખાસ ખબર રાખતી.

માણેક પહેરેલી ખાડીએ છમખાનામાં ખજભજાઈ મચાલ્યો. એક તો ‘ટેનીસ’ ને બહલે ‘તકલી’ ચાલે એ અપ-ડુ-ડેટ જવાનોને અને અછક પેશાક સજતી છોકરીઓને મરુતું તો નહિ જ, તેમાં વળી માણેક હવે તે ખાડી પહેરી આવતી યઇ એકલે આગમાં તેલ હેબાઈ. છમખાનાને એ શીખેલા છુવાનોને અને છમખાનાના કાર્વાહકોને એમાં રાજદોહની ચંધ વ્યવી જઇ સરકારના આપણે સહા વશદારે છમખાનામાં તકલી ચલાવ્યા કરીએ તો પછી આવી જ જાનું ને ! આને એક ખાડી પહેરીને આવી, કાલે બીજાએ પહેરી નીકલે તો ? તો છમખાનાને કેટલું ખરાબ લાગે ? અંકેએ શું કહે ? એક તો મળ વેળા એક અધિકારીએ ‘લેન્ડ’ પર આવવાનું ના પાડ્યું જ હતું તેમાં વળી આ વાત બોલે તો હા. હા, તો પછી ? કાર્વાહકોને ખરે જ અજરાઈ છુવો. અંતે બારે ચર્ચા પછી તકલી કંતનતરીએને ચેતવણી આપવામાં આવી કે છમખાનાના કપડા શુભળ આડી એવું દોદતું કામ નહિ ચાલે !

મકરણ છઠું

માણિક છમખાનાથી સદાની છૂટી પડી.

એક મહિના પુરા મળે.

એક દિવસ રસ્તમ માણિક પાસે આગ્યો. એ ગાંધી હોસ્પિટલમાં જવા નીકળી હતી. રસ્તમે પૂછ્યું : 'હવે તો તમારી સાથે વાત કરવાનું' પણ મળતું નથી.'

માણિક દસી, 'તમે તો ખુબ વાંચવા માંડ્યું છેની? પરીક્ષા તો નણક જ છે. પણ કંઈ બીજું ખબર?'

'ખબર શું હોય? આપણા જેમણે તો કુમ મચાવી છે. મેંદાનમાં ખુબ ગળું છે. બડો દિલો છે.'

'હા કેમ નહિ હોય?' માણિક સમર્વ બોલી : 'જેનામાં એ શય છે તેના બધા અવયુષ્ય મટી જવા નેહએ. તમને તો 'ફક્સિ સુનેડિન,' વાંચવાની દુસ્સહ મળતી નહિ હશે! ભણીશ? જેમણે શું કામ કીધું? પહેલી કોપ્સ સ્કીપિંગ વેસ્ટાનું નથી અને શરૂની દુકાને તો કેઈ જઈ શકતું નથી.'

'તો પછી ભણી લે કે જેના' જેલના દિવસ નણક છે.'

'એટલું કામ કરીને જવાનું કંઈ' સંતું નથી. હવે તો કોર્ટમાં પણ રાજ નથી. વકીલોની કમાણી પણ ગઈ છે.'

'અને એ જ તારું સ્વરાજ હશે!' રસ્તમ કડવાસથી બોલવા લાગ્યો, 'કે જમીનદાર, વકીલ અને વેપારી બધા મરે; માત્ર એકતો અને મનુષ્ય જ કલ્પા રહે, એમજ કહીને?'

'તો તમે શું એમ બાજ છે? માણિક - નેહમાં આવી : 'કે જમીનદાર, વકીલ અને વેપારી ગરીબોને સુખી સુખી મેળા થતા જાય, અને સાંચાણક વ્યવસ્થામાં એવો અન્યાય થતો રહે ને તે મારે જમીન નહિ બોલવી? બોલો રસ્તમજ, એ તે વ્યવસ્થા

આદર્શ કલી સમય? સમતામાં નહિ યુગ્ય સિદ્ધિતોને આવી દલામાં બોલામાં બોલી રીતે પણ વ્યવહાર થઈ શકે ખરો?'

રસ્તમ હવે સહેજ તપ્યો. 'સિદ્ધિત એ સંપત્તિ' મનુષ્ય હમેશા રહેતું છે અને સદા રહેશે. સમતામાં માણિક બાજ હા તેનું રૂપ બને બદલાય.'

'એમ કે?' માણિક આવેશમાં વધુ આવી : 'ને સ્વરાજ મળતાં સંપત્તિ આતું મનુષ્ય રહે અને લલોલાંગણાઓનો સમાજ એજ રીતે સ્વાર્થમાં અંધબો ભની રહે તો હું' કહીશ કે એવું સ્વરાજ એકદં નથી. અંગ્રેજ મદાનનોની મનલોહુપતા જ આપણને કલ્પી નાખે છે. જે સુરાક્ષ્યોને દૂર કરવા આજે અને છવ દાયેશમાં લઈ ફરીએ છીએ તે જ અપાણિઓને રું ફરી મળને શાથે નાખવી? એટલા જ મારે કે તે વિદેશી નહિ પણ સ્વદેશી છે? છવની જમ્યે ખુલ આવી એસે તેનો અર્થ સ્વરાજ નથી હું તો સમાજની એવી અવસ્થા બેવા માણું છું? તેમાં બોલામાં બોલી વિવમતાને આશ્રય મળે.'

સ્થામથી આ દલીલોના જવાબ ન કેવાયો. તે બોલ્યો : 'એ તમારી કલ્પના હશે!'

'નહિ; તમે આજની અજમગતાનું સાહિત્ય વાંચ્યું છે?'

'છટ, છટ, વાંચ્યું નથી. વાંચવા માંગતો પણ નથી.'

'હાસ્યો. ક્યાંથી વાંચો? વાંચો તો પછી રાજ-દોહીમાં નહિ ખપે! વટલાછ નહિ જમ્યો! અને વટલાયા તો પછી છમખાનામાં તપાક' 'ટુનિસ' અને હાકીમીનાં આકર્ષણ અટકી નહિ પડે? તમે એ ખતું નહિ વાંચ્યો તેથી કંઈ નુકસાન થવાનું નથી'

'માણિક, તમારું મનજ તો ગાંધીએ કેવી નાખ્યું છે. તમારા જેવી હાકરી આવા ગાંધીવેલં કારે તે સારું નહિ.'

‘ અને તમારા જેવાના મગજને વ્ય સિદ્ધાંતથી કેટલાં સોંઘાં ખર્ચાં છે તે જુઓ. કેવા તમે! યુવાન છે? તમે નાની સાંખાણી કુરમાની વરિક નથી કરી શકતા અને...’

ઝોહોળામાં પડાપાલો તેના હાથમાં તે દિવસનું પત્ર મેલી ગયો. ઝોહોળાને તે યોગ્યું. બંધ થાંચતાંજ તેની ગરબ હોયી થઈ. તેના ચહેરા પર કાંઈ અસહ્યક તેજ અમક્યું. આંખમાં હલી થઈને તે બોલી હતી : ‘ જેમને એ વાં મળ્યાં.’

‘ હું તો કહેતો/તોજ ’ રૂસ્તમ બોલ્યો. ‘ કે એ વાં મગજો, જીંદગી ગરબાર કરી નાખી!’

માણે તીવરકાર કામચોર : ‘ યુ’ ડીરી લેવામાં જ મનુષ્યનું હૃદય સફા થાય છે? બધા અનુભવ બધું જ્ઞાન શું યુવકોમાં જ બધું છે? હું માનું છું કે સંસ્કાર અને માનવચરિત્રનો અનુભવ જેમને નેહલો આ બે સાક્ષરમાં મળ્યો તેટલો વિસ્ફુરો અને કાષ્ઠ કલમેની ચોપીએમાંથી તમને ખસે વર્ષમાં પણ નહિ મળે. તમે શિશુઓને કહેલ અરિવળખ માને તો રાષ્ટ્રસંક્રામમાં મનોખળતાં નેહલાં સાધેલાં છે તેટલાં પેટમાં સંક્રામમાં પણ નથી-હોઈ શકે નહિ.’

‘ તમે એમ કહી શકા કે અમને પેટની ચિંતા પછી છે. અમારામાં સાહસ નથી, બળ નથી. ધિર નથી તો તે હું માનીશ; પણ જાતિદિનને મારે માણુ દેનારોએને મુખાં કહેવા, લેવકુક કહેવા એ મારાથી નહિ ખમી શકાય; જેમના એક પધારાથી સંહ્યા માણુએ ખાતી ખોલી હજા કરી. તમારામાં છે તાકાત! જનતા સમે ઊભા રહેવાની!’

‘ ને લોકોએ તમને પણ નીચે કચડી રાખ્યા છે, ને તમને કૃતરાજીથી પણ નીચ સમજે છે તેમનીય યુવાની કરવા તમે ડીઝીએ મારે હવ આજી રવા હો. તમે એને તમારે મારે ગૌરવની વાતો સમજો

હો, હું નહિ;’

રૂસ્તમ આજોજ બની ગયો. માણુમાં આટલું પાણી છે એ આને તેલે બળધું, તેને બોલવાનું કુચું નહિ, તે એટલુંજ બોલ્યો : ‘ માણે, તમે તો જગત બળવાળેર ચઇ ગયાં.’

‘ હા, સમી વાતો કરી તેમાં તમને બળવાની મુંખ આને છે. એમાં દેવ મારો નથી. તમારી કેળવણીનો છે.’ માણે આંખમાં જ જગત આંખો.

રૂસ્તમ સદેજ ફળિત પડ્યો. તેણે તમા મેટા કર્યા ‘ આને તો તમારે જેમને કુવારકબાદી આપતા જગી સલા થવાની હતી તેમાં તમે જગી ખસાં?’

‘ હા જરૂર, અને તે સલામાં પણ મેલીક. જેમને ને આમ સજાગી છે તે માત્ર હવનાં હોલવાવા નહિજ પામે.’ માણે ઉઠ બી.

‘ એમ? પણ તમે તમારા પિતાને પૂછજું છે!’ કુવતા મનુષ્યની જેમ રૂસ્તમે તરજુની બોધ લીધી.

‘ મૂડી લાલિ.’

‘ તેમો તમને રજા આપશે!’

‘ આપે કે નહિ. પણ સિદ્ધાંતના વિષયમાં પોતાના અભિમાનો બાદેલ સવોપરી હોય છે.’

‘ ઝોહો! એ વળી નવી વાત બાધી!’

એમ કરી રૂસ્તમ ઉઠ્યો. જેને એ રૂમકડું સમજતો હતો. એ વિલાસનું પૂતળું સમજતો હતો તેનાથી તે હાર્યો હતો. તેની દલીલોના કશો જવાબ એ દઇ શક્યો નહોતો. તે ઉણે-માણે સાચું સપાળું કાંચ આજ સમાપ્ત થતું હોય તેમ ઉણે અને વધારે બોલ્યા પિના અને સલામ કર્યા પિના તે મોરકામાંથી બહાર પડ્યો. આજે નેજ રહી.

શ્રી-પુરુષ

૩. પીરિયા ગણુદેવીઆ

ગુણે! જેનો પ્રજાત વેગે પસપસને મદાસા-
ચર! રક્ષી એની રતિ! કેરા એના ઉછાગા! એના
અંતરમાં કેરલા તરંગો, કેરલા રવગેનો સમાગા છે! છતાં
એ રવગની સિદ્ધિ એને દાય નથી. એ આશાથી ભરે
સાગર એનાં હૃદયનું ચિંતન લઈ છતાં વ્યથ
રહી છે! આવડી રતિએ તો તે છતાં જઈ
પટોંચશે, છતાં એ ત્યાંનો ત્યાં જ છે. કેઈ વાર નિરાશ
જનને, સાંત અને જાંતર તો કેઈ વાર અડાલો, પછ-
ાનો આશાને તરંગે ઝુલે, પુષ્પાલો એ
મદાસાચર! જો સારમાં સદેહનો પેત્રો એકછો.
માનવી! શું એનું બળ! કેવી શુભચિન્તા! છતાં એનામાં
યોદ્ધા પીરજ દેતે તો! પેલી નાનાડી રહી! કેવી મોગાંઓ
સામે જાય ભીડી રહી છે! કેવી ખીર! સદનરીક્ષતા!
એનામાં એ શોધું વધુ બળ, શોધું વધુ વ્યવહારજ્ઞાન
દેતે તો!

સંસારમાં સ્ત્રીપુરુષ, જાતી, યુગ, જાગ્રિ વિશેડી
ગિનામિન છે, છતાં એ જાનેમાં કેઈ ચડતું ને ઉતારતું
નથી. જાને પામર છે જાનેમાં દુર્જોડા સદુજોડા રહેતા
છે, છતાં એકને દુર્જોડા બીજાને સદુજોડા જાંખે પડે
છે. જ્યારે બીજાનો સદુજોડા અગતી ઉડે છે. જાને સારી
મજાવાથી સંપૂર્ણતા પામે છે, પરંતુ એ જાનેમાં નેક-
જુમાં વિશુદ્ધ પ્રેમ, સંપૂર્ણ નિષ્ઠા, ગીરજા મોજગ
અને બીજાના સુખ માટે પેતલો ત્યાગ દેવાની શક્તિ
માનવા રહેવી જોઈએ. રવાયે આગેત્યાં ઉચ્ચ-બીચના
એવી શરણાત લઈ જાય છે અને એ એકની સરખામ
પનાં જાનેની કામચંદિ અને વિશુદ્ધ પ્રેમજાળ ફાંચ
લઈ જાય છે.

પુરતે પુરતે શારીરિક સક્રિય ટીખી; સમાજ
એને આર્થિક રવગના આપી, પરંતુ પ્રાણા રેદમાં

અક્રિય અને બળ છે. તે જાના હૃદયમાં કાચખા-
સાય નૈસર્ગિક હૃદયગત છે એ પુરાવા જગ કરતાં કેઈ
ચોને ઉતરતું નથી. હૃદયગત વડે શારીરિક કુખ સદન
હૃદયમાં નમળાં શ્રી એક ચોદાને દરવી જાય છે. માનવી
વનવરમાંથી પ્રગતિ પામે. દોષ કાલ વાર પોતાના
શારીરિક બળ પર ચાલ્યા જાતી પોતાથી નમળાને હૃદય
પોતાને વનવડી ખવાસ ખતાવે છે અને તેથી જ પક્ષા
દાખલએમાં જામજ શ્રીજાતી પર પ્રાપ્તી બનીતાએ
સામાજ્ય બોજાયું છે. પરંતુ હૃદયગીમાં એકવાર તો
જરૂર એ શ્રીગી જમાપ સક્રિય જ્ઞાન મેળવી રહે છે. તે
વખતે પોતાનાં બળ અને તેના કૌશલ ઉપયોગ માટે
શરમાતું પડે છે. પુરુષનું બળ જાને સાચવવા માટે છે
એને સદાસે દેવા માટે છે. એને હૃદયગત માટે નથી.

સ્ત્રીપુરુષ જાને એકમેક માટે સર્જાયાં છે. એ
જાનેએ સાથે મળી એકતારપ ધાલ્યું કરી જમન માટે જ
કામ કરવાનું છે. શ્રી એન્દ્રિયની પ્રતિમા છે એના
મોહમાં હૃદયગત. સંસાર અને એ જાને તરતી રહે
શુદ્ધ ન જાય એ જોવાનું કામ સ્ત્રીનું છે. પુરુષની એ
પ્રેરણાશક્તિ જાને રહેવી જોઈએ.

સ્ત્રીપુરુષ સંસારસાચર તરે નમળાને તારે,
કુખે કે એ અદ્યક્ષિત વહેજમાં લલકારી જાય, છતાં
એ સારતો ચીરમાઈ અંત નથી. એ કુખ, અનેક
કુખમાં એક અદ્યક્ષ શુભ-અનેક થયાં. તો આ સંસારમાં
માનવીની દરવી છડી સો નહીં. રેકે દરવન પાલોની
આં દિશિ છે, એકતે પ્રત્યક્ષ એમને સદવન રાખવા
શારીરિક એવાલ અને એના પડોખે એ પેદાશ અમર
રાખવાનું સાધન દીધું છે. પરંતુ સધળી પેદાશો ઉપર
સામાજ્ય બોજાવી માનવ પેદાશને પ્રજાએ દેહ અને
અધિક મળા આપ્યું છે કે તેથી તેઓ માન દગલ

કવિ ખખરદારની ભક્તિ પ્રધાન નંદનિકા

ડૉ. ચિત્ત્ય જેદાગીર એચ. નાગપોદવાળા

કુવિ ખખરદારની આ હેઠલી પુત્રી 'નંદનિકા' માં ઇવન અનુભવની તથા કાળની પરિપક્વતા રજૂ થયા છે. અંતરે ઇવનને ડોઠા અનુભવ એમણે કાળ-રમે જિતાડવાનો સારો પ્રયાસ કર્યો છે. અવધાની બાળમાં આ 'પરિવો' (Sonnet) નું પરેડું જ 'રેડો' પ્રકાર છે. એમાં કવિએ સાચાં બનિત 'રેડો' દેવ તે ખુલાસાવાર સમજાવ્યું છે. યુગોપીત 'સેનેટ' ની આપણે નકલ કરતા ઇંગ્લીએ, તેા તેના ભાસ રૂપે, તેની લીરીએના બાક તથા હ લીરીય જે વિભાગેને ભગવાન-પરે, તેમજ જે પ્રાસની રચના પણ પ્રથ સેનેટકાર-પ્રાસીયન રૂપિ જેમકાંની જેની જ નોંધએ એ અર્થ ન જણાય તેા તે કાવિને 'સેનેટ' નામ ન જ આપાય. કવિએ નંદનિકાના ૨૦૨ પંચિતોમાં ૧૫૫ આ વિષયને જાંજ કર્યો હેખાતે તપી.

કાવ્યરચનાની રીતે તથા ભાષાનું પ્રયુક્ત એમાં જ નો આ પ્રકારની જુઓએ સમજાઈ જતી દોષ તેા આ લખવાની કડી જરૂર જ ન રહેત. એમાં કવિની વિચારસરણી તથા તેમના દરજ્જા કંઈ આવેતે તેમાંથી નીકળતા પ્રકાર વાંચકને તેણીવાર જાણે અનેરી કૃતિમાં સર્વ નવા છે. અનાદિ કાળથી, તેના સમયથી, લલિત ભાષા સુધી આપણા દેશમાં કવિન કાવ્યની સવિધા ભાષાંક વધી રહી છે. આપણા દેશની પ્રત્યેક ભાષામાં આમાં ભરેલપ્રકાર કાવ્યે ભલે જ છે. અવધાનમાં નરમિયા અને પીણીની મંડીને લગામ સુધી અને લગામ-પડી પણ અવધાન તેમજ પ્રવાસીનાં અનેક કવિયાં કાવ્યો તેા વાંચકને સુચિત છે. એ કવિન-સાહિત્યો આ નંદનિકા એક અનુભવ મળ્યો છે.

રીકાર્ડો પળીવાર પિરો મોલરામાં જીવતે છે તે તેમાં જ પોતાનું કન્ટ્રી કાળ ધર્મેનું પાકે છે. પરંતુ રીકાર્ડોનું મુખ્ય કન્ટ્રી કાવ્યની જગ્યાએ રહ્યું જવાનું છે. રીકાર્ડોમાં પોલી મળી જુડીએ તેા મોલરા જતાં મળવાની જ. પરંતુ એ રીકાર્ડો પિરો ન મળીશકાર્યા તેા પિરોપ મળેા તથા તેના પેઠા વિચારો તથા વણ એમાંનું મોલરો.

ઇવનના અવધા અનુભવોથી પરિવાર ભનેતા વિચારો આ પંચિતોમાં કહેવા છે. જાતુ ખાસ જુઓ તેા એ છે જે ઇવનના કાવ્ય અનુભવોની કુતુહલ આમાં મીડું અમુક મળ્યું છે. આ પ્રકારનું પરિવર્તન કાવ્ય-જનોના દરજ્જામાં જ કાવ્ય છે. પ્રેમ પાત્રી ભાગ મદા ત્યાં જેમી દોષ, જ્યાં નાપતેા સર્વભાગી પ્રકાર સારા જ આપી રહી દોષ ત્યાં સીમ, આવાપુજું મોલર જ જો. 'રેડે અર્ધની સારી તેા કાંઈથી અધાર નો' (પંચિત ૧૫૨.)

નંદનિકાના ત્રણ 'અવનોમાં' સૌથી દારૂપણી તેા જોજું મહન-એમન છે. રીકાર્ડોના 'દિયું' કાવ્ય જેણે વાંચક દર્શી, અથવા તેનું અર્થક અનુભવ The Crescent Moon જેણું દર્શી, તેને વિચારોનું તથા સંદર્ભિતનું સામ્ય એ જાનેઈ દેખાઈ જાતા-દરજ સાથે સદાનુક્રિય એ 'મહન' નાં પાઠે પંચિતોમાં રજૂ તરી આવે છે. અને સાથે દર્શાવે અને મળે કલ્પત પણ ત્યાં છે. આપણુ મહન જાગીએ વચખં તથા તેમાં છેડે મળી વિગળતા એમી કમુ દર્શી રહે છે. પણ એ દર્શનું ક્રેમાઈ વિગળું છે. [જુઓ

‘સ્વપ્નાનો વેપારી,’ ખનિત ૫૧.] એવુંજ સમજી
હાસ્ય ‘પોટલાં’માં જરૂ છે. [ખનિત ૧૯૮]

‘મારા નાથ! હું આપતાં તારાં સુણું પગલાં

‘તારા પાલક કે મારાં પોટલાં, શું પાડું?’

ખનિત કાવ્યમાં હેતુની લીટીઓમાં જ આખા
કાવ્યનું રહસ્ય સમાય છે. લગભગ દરેકમાં એવી
લીટીઓ જરૂરી, જેવી કે—

‘જે પ્રેમ અનંત જ્યાં ત્યાં જ વસતું ખરે!’

[ખનિત ૧૨૮] અથવા ‘હું જ કરુણિદાસ્ય કરુણી
શોધું મધી?’ [ખનિત ૧૪૧]

કવિની કલ્પનાદક્ષિતાના અનેક સુંદર ઉદાહરણો
નંદનિકામાં જરૂરી ‘ગલ’ (ખનિત ૧૫૪) માં કવિ-
વિશ્વ સમુદાયની ભાગ નાંખે છે અને વિશ્વવિશ્વ વસ્તુઓ
ભાગમાં ભુલે છે. પરંતુ

‘મારી ભાગમાં આ બધું ફેંકી તું દૂર જતો,

‘મારા નાથ! તું તારું જ રૂપ કરે આજીવું;

‘મારી ભાગમાં ભક્તિ તારો: ગલ એવો કણ,

‘કે હું આવી પડે મરી’ આખર તુલ્ય થતો!’

ચોક્કસ સમયથી કવિ અત્યારે જરૂરીની ધર્મ-
સાચનો અભ્યાસ જોડાણમાં ઉતરીને કરી રહ્યા છે. તેનું
પરિણામ ‘સદાચાર’ નામના ૧૫૨ માં ખનિતમાં છે.
એમાં જરૂરીની મદદમાં ‘અશ્રમવૈદ્ય’નો સુંદર અનુવાદ
તથા તેમાંથી ઉદ્ભવતાં સુંદર વિચારો સમાવ્યા છે.
એ ખનિતની પ્રત્યેક લીટીમાં જરૂરીના ગાયોમાં પડ્યા
સંલગ્ન છે.

નંદનિકા નિઃસંદેહ ભક્તિપ્રધાન ગણી શકાય અને
એ ભક્તિમાં ‘નાથ’ અત્યંત પ્રેમાળ પિતારૂપે ભાસે છે.
કવિ હવેની જોડી અભિપ્રાય આ પિતાતુલ્ય નાથમાંજ
પરવાણ છે:—

‘મારા નાથ! તને માફ દાક પગપગની;

‘કરશે ‘અગ્રાધું’ શું આ તારું બાળ ખરું,

‘જોઈશી તેને સદારી ન એક ચૂની કરવા?’

આના નાથની ‘ચૂની’ પ્રેમવણી એજ સાચો મોક્ષ છે।

સુજ્ઞાની સાદિલમાં ભક્તિ-પ્રધાન ગ્રંથોમાં અખ-
રદારની નંદનિકા બહુ જ ઊંચું સ્થાન ધરાવે છે તે બાબે
કોઈ સંદેહ નથી.

આપણા માર્ગમાં ગમે તે સંજોગ આવે, બાહ્ય દ્રષ્ટિએ જોતાં આપણી અને તેટલી દાર થતી
જોવામાં આવે છે છતાં આપણે વિશ્વાસ ન હોવામાં એક જ મંત્ર જપીએ—સત્ય છે. તે જ એક પરમેશ્વર,
તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો એક જ સાધન તે અદ્વિતિયા, તેને કદી નહિ છોડું. જે સત્યરૂપ પરમેશ્વરને નામે પ્રતિજ્ઞા
કરી છે તેનું પાલન કરવાનું તે બળ આપે।

તેની હિંમત ચાલતી નહિ. તેણે માંસ ખાધું છોડી દીધાથી માતા-પિતા તરફથી ખૂબ સહન કર્યું પડ્યું. એક કસાબનાં યુવને પોતાના સિદ્ધાંતો સાચવતાં કેવી સુફલેથી પહોંતી હશે તેને ખ્યાલ એક સાધારણ મનુષ્યને નજ આવી. વિચારોની મતદેરીને લીધે ફેરવાક સુશીલ મિત્રોની સેવાત તેને છોડવી પડી હતી પરંતુ એને કોઈની પણ દરકાર નહોતી; લગ્ને સમરત જગત પશુ તેની વિરૂધ્ધ હોય. વાંસળી તેની પરમમિત્ર હતી, બંસરીના સ્થાને શલાવવામાં જ તેને આનંદ થતો.

બીજે દિવસે આઝાદના પિતાએ તેને સંભળાવી દીધું, 'હવે તારે મહેસામાં રીપબ્લિક જવું નથી. મારા ધંધામાં તારે મને મદદ કરવી. માસથી એકલાથી હવે મળું નથી.'

પિતાના શબ્દો સાંભળી, આઝાદ સ્તબ્ધ બની ગયો. 'શું' મારે પશુ પિતાની માફક કસાબ બનવું અને એમના નિષ્કાર કૃષોમાં સહકાર આપવો? મારે સિંધાવિતું શું? મારા ધર્મોના અસ્થાસ્યું શું? ના... નાં એ કહી નહિ બને.'

તેણે પિતાને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો. દેશના પરુ-મનના આવી હિંસક રીતે નાશ કરવાથી આર્થિક ખોટ દેશને જે લાભ તે માટે તેણે દલીલો કરી પરંતુ સમજું નિર્ણય હતું. બે-ત્રણ દિવસો સુધી તેણે ખૂબ વિચાર કર્યો અને પોતાનાં જીવન માટે અનેક મર્જો ખોલ્યા પરંતુ તેણે કાંઈ પણ માર્ગદર્શન મળ્યું નહિ, છેવટે જીવી રીતે થઈ છોડી આપી જવાનો તેણે નિર્ણય કર્યો.

દિવસો લીલી ગયા. આઝાદ માતા-પિતાને છોડી સહેરમાં આવ્યો અને એક મિત્રની ભલામણથી એકે એક નોકરી મળી ગઈ. તે પોતાના નિર્વાહ પૂરતું કમાઈ લેતો. આવી વિપત્તિમાં પશુ તે પ્રાણીની પશુ આંધક વાંસળીને જાણે ન હતો. તેનું જીવન કરાં પશુ ફેરફાર વિના પસાર થઈ જતું. પોતાનાં જીવનમાં રમરજી સંભારી ખૂબ દુઃખી થતો. આટલી કુખળી બને થઈ, માતા-પિતાની જમણામાં છોડતાં તેને કુખ્ય થયું હતું, વહાલસોથી માતાની યાદ આવતાં તેની આંખ માં આંસુ આવી જતાં. મર છોડ્યા પછી તેમની કચી પ

ખબર તેને મળી નહોતી. પુત્રવિશેષથી માતાને કેવો આત્મક લાગ્યો હશે તેની કલ્પના પશુ તે કરી શકતો નહિ.

બે-ત્રણ દિવસ ગયા સહેરમાં રમવાથી શરીર નીકળ્યું હતું, આંસુ ખૂબ નિર્દોષ મનુષ્યો શુંડાઓની છત્રીથી રહેંસાઈ જતાં વ્યથા ધાવસ થતાં. સર્વજન ભય અને નાસવું વાતાવરણ દ્રષ્ટિએચર થયું હતું. આઝાદ એક દિવસ કેમના આવવાની રાહ જોતો કુદપાય પર કોમે હતો, તેટલામાં કાંઈક અવાજ આવતાં પાછળ જોયું તો એક બંકિર હાથમાં ખંજર લઈ તેની તરફ પડી આવતી હતી. ગાંધે એકલા જ અંતર હતું. આઝાદનું મુખ ફિક્કું પડી ગયું, વાતોદ્વાસ પશુ જાણે ધંભી જરી એમ એને લાગ્યું, પરંતુ તેણે સમમુદયકતા વાપરી પેલી વ્યક્તિ તેના ઉપર જરી ઉગાંચે તે પહેલાં પોતાના સચકત હાથ વડે પોતાનું સમજું બંધ વાપરી એક આંચકા સમેત પેલાને નીચે પાડી નાંખ્યો; તેના હાથમાં તું ખંજર દર જઈ પડ્યું. આઝાદ આમરેમ જોયું અને મદદ માટે છુમ પાડી. પરંતુ આખો રક્તો સાવ નિર્જન હતો. ભયને લીધે લોહોની અવરજવર ભાગ્યે જ થતી. આ તકનો પેલા શુંડાએ લાલ લીધો, તે પાછો ઉઠ્યા જતો હતો તેટલામાં આઝાદે નીચે પડેલું ખંજર ઉપાડી પેલાની ગાંઠમાં ફેંસાવી દીધું.

આઝાદે ઉંચે જોયું તો નજીકની ગલીમાંથી સરસાળજી સિપાહી દોડતો આવતો હતો. આઝાદ ચળચળે, પોતે જે કૃત્ય કર્યું હતું તેનાં પરિણામનું તેને જાન થયું. એક પળનો પશુ વિચાર કર્યા વિના છુમ લઈને તે બીજી ગલીમાં અદ્રશ્ય થઈ ગયો. સિપાહીએ બીસસ મારી અને ચારે તરફ દોડપામ થઈ રહી. આઝાદ ખૂબ દોડ્યો, સહેરની ગલીઓનીએએ આ કાર્યમાં તેને સહકાર આપ્યો.

છેવટે તે સહેરની બહાર નીકળી ગયો અને અત્યંત યાક લાવવાથી એક પાથર પર બેસી ગયો. તેનું મન અત્યંત વ્યથ થઈ ગયું હતું. જ્યાં દ્રષ્ટિએ તે જોઈ રહ્યો. તેણે શું કર્યું હતું? અહિંસાનો પૂર્વરી બની તે

આનું કામ શી રીતે કરી શકશે તેની એને સમજ પડી નહિ.

‘આ તે દિંસા કહી શકાય ?’ તેણે પોતાના મનને પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘સ્વચ્ચાલ્ય અર્થે’ દિંસા કરવી માપ નથી એમ ધ્યાન માને છે. ગાંધીજી કહે છે કે, ‘અર્થિક રીતે મરતાં શીખો. અર્થિક રીતે દુઃખમનો સામનો કરતાં કરતાં મરવું એવું એમાંજ અઢ ચોરસ છે. સાચો અર્થિક સક આ પ્રમાણે મરતાં બંધી નથી; એને મારે આના કરતાં વધુ ચોખ્ખાપદ બીજું કંઈ નથી.’

સંદેશમાં રહેલું એના મારે સલામત ન હતું. પોલીસ તેની શોધમાં ચોતરફ ફરતી હતી. દરેક શું કરવું? વહીમાં તેને થતું કે ને પોલીસને શરણે ચાલ જઈ. તે જુની હતો અને ફોર્સ મારે સમજાર હતો પરંતુ તે સુવાન હતો. આઝાદી નાની વયે મરણ પામવું? તેનાં જીવનમાં સુવાનીના ૧૧૬ દર્શા, ૮૪૫ ઉત્સાહ અને આસાથી બધું હતું; મરણના વિચારથી તે કંઈ ઉઠ્યો.

ધ.મ. મર્દિના પસાર થઈ મવા, વેપારી કરી આઝાદ એકથી બીજા સંદેશમાં રહે છે, ૧૧૪ મંથા મળી જાય તો તે કહે છે, પરંતુ પોલીસની આંખ તે તેની પાછળ જ હતી, ત્રણ-ચાર વાર તો તે પાછાઈ જતાં બચેલાં હતાં. આવી નાસજામથી તેણે મનની સર્વિ મુખથી છોધી; ને રહ્યો પકાઈ જવાનો બધા લાગતાં તે સ્વચ્ચાલ્યે જીવી જતો.

એક સપ્તાહ સમયે, ત્યારે વરસાદ પડ્યો. ધાંચો પડી રહ્યો હતો ત્યારે, જુની પોલીસે એકલેલા જટકામાં સપાટાઈ જવાની અણી પર આઝાદ હતો. પરંતુ પોલીસોને માપ આપવાની કડામાં તે દિરો ચાલ ગયો હતો એટલે આ સમયે પણ તે નારી જુલો. તે જુલો દોડ્યો અને સંદેશની બહાર નીકળી ગયો. એક બંધસાના કોરા ફૂટી ત્યાંના જાગ્યાનાં એક ઝાડ પર તે ચડી ગયો. મુશળધર વરસાદ આ સમયે પડી રહ્યો હતો એટલે પોલીસનું કામ ચિત્ત જતી ગયું હતું.

રાતને અંધકાર જાગ્યો, આઝાદ કેટલીય વાર સૂઈ જાય પર એકી રહ્યો. તેની અંખમાંથી એ વાર આંસ

વહી જતાં દર્શાં વાદળો પણ તેના પ્રત્યે દમદમી જતા-વર્તાં હોય તેમ જરમર જરમર વરસાદ વરસાવી રહ્યાં. તેણે નીચેનાં સ્થગતું નિરિશ્ણ કરવા માંડ્યું. તે એક અમલત મુંદર ખાતે હતો. વર્ણના મિત્રોએ ઝાડ અને ધુણે પરથી નીચે ટપકી રહ્યાં દર્શાં, મને ખીલનાં ફોનોની આજી સુસાસ લ્યાં પ્રસરી વી હતી અંધકારમાં તે વધુ એક શરણે નહિ. પરંતુ તેને એટલું દેખાયું કે ત્યાર પટાવીને એક મહાન આપતું હતું અને મગીચાની અંધકાર એક મુંદરી હોય તેવું લાગ્યું. મુંદરીમાં જગત દીપ્તે તેના તુલ્યકીપમાં નવીન પ્રકાશ આપ્યો, શોધીવાર વિચાર કરી તે ધીમેથી ઝાડ પરથી નીચે ઉતરી અને મોપાસ દ્રષ્ટિ ફેંકેનાં મુંદરી તરફ જતા લાગ્યો. મુંદરીનાં દાર પર જ એક આપેલ વખતે પુણ્ય ખીડી ફૂંકી રહ્યો હતો. આઝાદે એક શાન આપ્યો અંધકાર તેને વિનંતી દીધી. વરસાદથી તરંગોળ જોવા આ જુવાન તરફ તે પુણ્યે જવા અને પ્રુતીથી તેણે પોતાની નાનકડી મુંદરીમાં આઝાદને આશ્રય આપ્યો.

આઝાદને અત્યવ આપનાર તે મુંદર જગીચાને માણી હતો. ને અત્યવ દેખાણુ હતો અને તેણે પોતાના શેના જગીચાને અનુષ્ઠાન બનાવવામાં પોતાનું જીવન સમર્પી દીધું હતું. આઝાદને આ માણસ જુલ જગી ચેલો માર્ગેએ પણ અમલત કરી તેને ત્યાં જ રાખ્યો શરણ કે તે એકલો હતો. તેનો માણસ અને તેમનું ફૂંકણ પણ ફેરસાક દિવસ થયાં બદલ ગયાં દર્શાં. આઝાદે પોતાનાં જીવનની અમલત વાને માર્ગેને કરી હતી પરંતુ પોને ખુની છે એ જાન એણે પુખાવી હતી.

એક દિવસ જ્યારે આંતરની ખંડો વી હતી ત્યારે આઝાદ પોતાની વંચિણી વગાડી રહ્યો. અને મઝી એકાદવાથી તેના વંચિણ સુરો સંજાનેા હતો. જ્યારે સંજીન અંધ પામ્યું ત્યારે મારી તેની પાને અ.ઓ અને તેને અને દાપ મુજી મળતાપી મે રહો, ‘આઝાદ, તું બહુ કુખી સ છે, નહિ?’

‘ના.....ના.....’ આઝાદે વત બહુવાર સદાજ દગીને કહ્યું. પરંતુ તેની અ.ઓ તે અ.ઓનું મુજી

ચમકતી હતી.

માલીએ ડાડું ધુણાવ્યું, 'હું ગમે એટલું ના કહે પણ તારી વાંસળીના સૂતીરા હૃદયનું દુઃખ દેખાડી આપે છે. અને કહે, હું તારા જીવનમાં એવો કાંઈ બનાવ નથી બની ગયો ?'

આજાદ મળગણે બની ગયો. આપો અપાર રનેદ તેણે જીવનમાં ક્યાંય અનુભવ્યો ન હતો. મિત્ર કે રનેદીના અભાવે સમગ્રી બધા અને રેદના હૃદયમાં જ સમાવવી પડતી. તેણે એક દીક 'નિઃશ્વાસ નાખી માણી તરફ નેત્રું, ત્યાર પછી નીચું ડુબી રાખી તેણે ખૂનની વાત—પોતે એક ખૂની છે—તે માણીને કહી સંભળાવી.

આજાદને માણીમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. રોડની ગેરહાજરીમાં પણ તેની કવંચપાસપણા બેઠું તેને વારંવાર મનમાં ધડું કે આવે, વિશ્વાસ અને વફાદાર માણુય આ દુનિયામાં હાથે કાંઈ કરે. માલી પણ એવો નહિ—અને જાને જલ્દી ચૂપચૂપ સહ ગયા.

તે રાત્રે માણીને ઉંધ આવી નહિ. આજાદની વાત સાંભળી તે વિચારમગ્ન બની ગયો. પોતે એક ખૂનની રાખ્યો હતો તેથી તેને કાંઈ લાગ્યો.

'આપા ખૂનને પોલીસના હાથમાં સોંપી દેવાની શું કરવા નથી.' તેને પ્રથમ વિચાર આવ્યો, પરંતુ આજાદ પ્રયે એને પ્રેમ દત્તો; આજાદ ને કૃત્ય કહું તેમાં એના દોષ ન હતો; રાજ્યવાય અવેજ તેણે દિંસા કીધી હતી. તેની વાતચીતમાં, રહેણી-કરણીમાં સંસ્કારનાં જ રસન યનાં હતાં.

'આવો મુકામ કહી જાણું કૃત્ય કરે ? અને કશાંઈ કરે તો તેનું જીવન આ માટે પેટી નાંખવું જોઈએ ?' અને આજાદ મારી સાથે રહે. એ યુરલીમ છે, હું દિંદુ હું. પરંતુ મેં એને મુઠ તરીકે ગણ્યો છે અને હવે પણ હું એને મુઠ તરીકે જ રાખીશ.'

ચોક્કસ દિવસ પછી માણીના ચોં અને તેમનું કુકુળ આભ્યાં, એક દિવસ તેમની પુત્રી અને મુઠ

જાગમાં ફરતાં ફરતાં આજાદની વાંસળીના અડધી અડધાંઈ માણીની કુંપડી આગળ આભ્યાં. માણીએ તેમની એકીવાણુ કરાળી. આળી રિંબ વાંસળી વગાડનારને જાને આર્જ-બહેન વગતગતના સવાલો પુછવા લાગ્યાં. આજાદ બહુ જ સારવેલીથી તેના ઉત્તર દેતો. જ્યારે પણ આજાદ વાંસળી વગાડે ત્યારે ત્યાં આળીને સાંભળવાંજો તેમણે નિશ્ચય કીધો.

રોડના મુઠ રજનીએ આજાદને કહ્યું, 'તમે હવે ક્યાં જ જશો નહિ મારા વડ માણી સાથે રહી એને મદદ કરો. હું મારા પિતાને તમારી વાત કહીશ અને તમને અહીં રાખવા એવો કદી પણ ના કહેશે નહિ.' આમ કહી તેઓ ગયાં. પછી માણી તો તેના શેડ બંને કુકુળની વાતો કરવા લાગ્યો.

એકએક આજાદ પુછ્યું, 'શેડ શી નોકરી કરે છે ?'

'મારા શેડ તો સરકારી નોકરીમાં છે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, બહુ જ ખાદેશ.....'

'પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ?' માણીના હૃદય શબ્દે સાંભળવાની આજાદને ધીરજ રહી નહિ, તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું જ્યારે પણ પોલીસનું નામ સાંભળતો ત્યારે તેનાં હૃદયમાં અસહ્ય અકળામણ થતી. રિંબ તે બેસી રહ્યો. માણીને શી અપાર દોષ કે ખદારથી શાંત દેખાતા સમુદ્ર નીચે અકળામણના મોગનું ઉછળી રહ્યાં હતાં ? અને રોડના મુઠ રજનીનાંત શું કદી ગયો હતો ? 'મારા પિતાને તમારી વાત કહી અહીં જ રાખાવીશ.'

શું આ રાક્ષ છે ? પોલીસખાતામાં કામ કરતો બકિત, પછી તે ગમે એવી ચારી દોષ, એક ખૂનને બદલવા દેશે ? પોતાની જવાબદારીનું તેને જાણ ન દોષ ? કાંઈ પણ વિવસ એ મારી મુખ

[જુઓ પાનું ૩૫]

ઝંખી રહેલી શી ?

[ગઝલ]

અહો દેખાવની નાચુક, બગીચાની ચમેલી શી,
 રિમતો વરસાવતી મુંઢર કળી સગમી ખીલેલી શી !
 ઉચાઈને નથી ભેટો ગલીમાં લેહનો આખી
 નિરખતા વેંત આ જનને હતી કિલમાં ગમેલી શી !
 નહવા કામમાં લાંબો વખત નિજ નાખતી કાસી,
 તહારી સૂરતીમાં હીસે છુપી મસ્તી ભરેલી શી !
 અને ચિંતા બહુ ધાલી ચડેલા બોજની તારા,
 મહારી તંગ હાલતની તને ચિંતા થયેલી શી ?
 સખત કાનૂસના સરખી, જવલિત ફાનૂસના સરખી
 કમારી તાકરી ડ્રિટ મહારા પર પડેલી શી ?
 અનેશ, હુસ્નની હુસ્તી બિછાવી બજા રૂપેરી
 અમકતી ચાંદની જેવી અરૂખામાં ઉભેલી શી ?
 સુનેરી કંક ત્રાંધાઓ વીતી છે આપણા જેની
 જમાનાની મહી ઝેની હતી અકલા ઉડેલી શી ?
 ન ચાલુ કાઈનું બૂઝું લઈને માર્ગ પોતાને
 ફેળેલી હોસ્ત યાત્રામાં છતાં મારી થયેલી શી ?
 ન બપુયું કયાં મધ મદન તહારી સાથ વાતોમાં
 મલકતા મુખ મહી તારા હતી પ્રશ્નો ભરેલી શી ?
 નવું શું મેળવ્યું, બોયું લઈને સહ પોતાને
 દવા મુજ બેઠેલી ફરી ગળે માટે પડેલી શી !
 રહું છે શું થઈ ગાફ તહારા બાહુ બધે આ ?
 અહો વાંકી જલેબી શી અને પોચી ગલેલી શી ?
 શુને શયતાનને માથે, સવાબો આપણા સહ હો :
 ખતા તારી થયેલી શી અને મારી કહેલી શી ?
 દહેવઘી નથી ઝાકું પ્રિયાના પ્રેમીની ક્યની :
 ફકત પતીલ જ બાકે છે, અને ઝંખી રહેલી શી !

—પતીલ.

ટુંકું ને ટચ

મૂળરાજ અંતરિક્ષા

ગિન્નાનો ઉપયોગ

અમેરીકાના દારૂ લેખક માર્ક ટ્વેઇનને મળવા આવેલા એ સાહિત્યકારોએ જ્યારે એને ત્યાં પુસ્તકોનો અભ્યવસરીય દબાવો પડેલો એણે ત્યારે વખાણ કરતાં કહ્યું : 'તમે તો પુસ્તક વાંચનારા બારે રસિકો હો એમ જણાય છે, અનેક વિષયનાં પુસ્તકો વાંચનારાં છે, ક્યાંથી આવ્યાં આવ્યાં બધાં ? પછી ખર્ચ પડશે હશે ?

'ના રે ના,' ટ્વેઇને કહ્યું, 'એ તો મિત્રો ત્યાંથી માંગી-તાંગીને એકઠાં કર્યાં છે, એમાં ખર્ચ શાનો પડે ?'

'પણ ત્યારે હવે એને એક અભસાધ પર કમચાર ગણવી કેમ દેતા નથી ?' સાહિત્યકારોએ ફરી પૂછ્યું.

'હું કશું ? મિત્રો પાસેથી અભસાધ લેવું સુધી મળી શકી નથી.' દારૂકા દહી ટ્વેઇને કહ્યું.

એઆની કાયદો

'કેમ દેખત, આ નવા કાયદોની દવાથી કંઈ પડ્યો છે કે ?'

'હા, એ આની કાયદો છે, પેણે મિક્સચરના બાર માના લેવો હવે આ રશ આના લે છે.'

આદર્શ નોકર

'મેં સાંભળ્યું છે કે તમને નોકરની જરૂર છે એવે હું આનો છું.'

'તોજે કહ્યું ? હું તો મારું બધું કામ દાવે જ રી લઉં છું.'

'તો તો એ નોકરી મને બધી કાવશે ?'

મને કેહેવું હતું ના !

'હવે આપ્ની રાત મને લેખ ચાલી નહિ.'

'કાચું ?'

'એક ટુંકી ભરવાની ચિંતા સતાવતી હતી.'

'તે જાણ માણસ, મને કેહેવું હતું ના, તારે.'

'કેમ, તારી પાસે કંઈ પૈસાની સગવડ થઈ શકે એમ છે કે ?'

'ના, હંધ લાવવાની દવા છે.'

નંદ દેશે

'તમે મને પાંચ રૂપિયા આપ્યા એની ખબર મારી પત્નીને પડવા ન દેશો.'

'ને મારી પાસે પાંચ રૂપિયા હતા તેની ખબર મારી એને પડવા ન દેશો !'

બિલકુલ એ શરમ

'આજકાલના આપણા લુવાનો તદ્દન બેચેન ને નોકર થતા જાય છે એમ લાગે છે.' એક ટેલિફોન વિભાગીનીએ બેઠેનપણીને કહ્યું.

'એમ કશું કહ્યો અનુભવ ચલો કે વળી ?'

'નદિ ?, પણ જોને. ઊભરી જોઈ કે પાછળ જ પડવા છે.'

'કેણી પાછળ પડ્યું તું ? ક્યાં ફરવા થઈ હતી ?'

'મરીનમુઠવ પર એક ધરડીટુંકું

'અખીંગા લગાઈ

છવા લાડ માંકે

ચલે નદિ જતા...

કરતું પાછળ આણું આવતું ઘું. આગળ વધીને મારો દાય

'સારે તો તે જુલાબૂમ ફરી લેવોને એકઠાં કર્યાં હશે. પછમાં અંપર નહોતા પહેલાં કે ?'

'પહેલાં દતાં; પણ અંપરના ઉપયોગ વિના જ મેં મળ્યા' ને દેકાણે લાવી દીધાં.

'કશ રીતે !'

'એ મારો દાય પાડે તે પહેલાં જ મેં એનો લામ પાડી લીધો ને 'ઉસ દેશ ચલો, ઉસ દેશ ચલો,

ઉસ દેશ ચલો જતાં એમકી ખરી બાણે.' માતાં નાતાં

નરીયાન ચેલન સુધી ગયાં.'

FOR PURE
DIAMONDS

K. WADIA

Grant Road:

BOMBAY

વાત જાણી તો જરૂરજ અને હું ખૂબી છું એમ એ કદાપી ન પશ્ય જાણે, પરંતુ મારે તો સંતવ લાય અને અકળામણનાં વાતાવરણ વચ્ચે રહેવું પડેને! એ મને ઉરમ્મી શાંતિ ન મળે તો જરૂર હું થોડા દિવસમાં રાગલ જાતી જાડે."

સાંતે ત્યારે માલી ઘરે-આમો ત્યારે આઝારે. કહ્યું, "માલીલાઇ, રામરામ! હું આજે આ સ્થળ છોડી જાઉં છું. બીજે ક્યાંય પણ વેશપલટા કરી રહીશ."

આઝારના શબ્દો સાંભળી માલીને અંધ અંધ મધુ. "મેંટા આઝાર, હું તને નહીં જવા દઉં છું" એવી નિશ્ચિત બની રહે. હું તને પુત્ર મારક' ગણીશ, તારે ખાતર હું પ્રાપ્ત આપીશ પણ તારો વાળ પળ નાકો મવા દઇશ નહીં. મારા કોઈ બહુ સારા માણસ છે. હું જુદા પશ્ય ક્યાં!"

"હું જુદીજ નાતનું જીવન જીવીશ બરે મને બીજા પણ માંગવી પડે. જુઓ રહીશ અથવા મજૂરી કરીશ. આવા જીવનમાં મને મનની શાંતિ કદાપી મળે. ત્યારે મને ન તો પોલીસનો કડ રહેશે કે ન તો મને શીજી રીતે હેરાન મળે પડે. મારા પાપોના પરત્વે પણ આ પ્રકારનાં જીવનમાંથી જીવી શકાશે."

"હું તને એક સુમતી કહું?" માલીએ કહ્યું. આઝારે હંસુ બોલ્યું, "હું તારા માતા પિતા આજળ પાછા જા. તેઓ તને કદા આપશે."

આઝાર મુન્ય દ્રષ્ટિએ બારણા બહાર નેહ રહ્યો. આપો છુતકાળ મિત્રપદ પેઠે તેનાં નયનો આજળ પડે થયો. આટલી નાની વયે માતાપિતાનું ચિરંજીવ છોડી તેણે કેટલી મુશ્કેલી અને દુઃખ લઇને ક્યાં દગાં તે તેને યાદ આવ્યું.

'આટલી નાની ઉંમરમાં મારાં જીવનમાં સંકેત

કેમજો પશ્ય સદન ક્યાં નહીં હોય" ને મનમાં વિચારના લાગણે. આંસુની ધારા તેનાં નયનમાંથી વહી નીચે ટપકા માટીની જમીનમાં શેષાઇ જતી હતી.

"કેમ બેટા, તું વિચાર કરે છે?" માલીએ પૂછ્યું.

"મારે મર તો હું કદી જઇશ નહીં. જો કે મારી માગી મને બહુ દયા આવે છે પરંતુ મારા કસાસ પિતાને પુત્રવિગામથી દુઃખ મધુ ક્યાં એમ હું જરાય ધારતો નથી. મારા પિતાએ મારી આજીવન જીવેલી નેહથી નાખી છે. રાત સંપાદન કરવાના અને નિહાળતું પાસન કરી તેને જીવનમાં મુશ્કેલી લેવાના મારા કાઠ તેમજે જિન-સિનન કરી નાખ્યા છે. અતી વયમાં અને આજેકેને લેવાને હું ખૂન કરવા મેંસો હોઇશ, નહીં! પૈસા ખુતીને કાચે મારીને જીવવાને મંત્ર મેં લેવાને બતાવ્યો હોત" આવેસથી તેણે કુખ રક્તવર્ણુ જાતી મધુ. માલી પણ ખુબ વ્યથા જાતી ગયો. તે આઝારને તરાસથી બંદી પડ્યો. જાનેની આંખોમાંથી આંસુ ફેલાઇ રહ્યા હતાં. એકની આંખમાંથી વાતમ્મનાં-મહાનુનુનનાં બીજનાં નયનમાંથી વ્યથાનાં-પ્રાપ્તિનાં. ફર્ય વિરમ હતું. માલી હિંદુ હતો. આઝાર મુસ્લીમ, પરંતુ મર્મ અને આત્મ વ્યતના બેઠ આ કુંપડીમાં બૂલકા ગયા હતા.

૪ ૪ ૪

આવગાદી ઝડપથી પોતાને આગે જાણે જતી હતી. અસંખ્ય ઉત્સાહોથી કાચેલા નીળા મર્મનાં રંગનાં એક નીખારી કુવત્ર મધુર વાંસળી વચાદી પોકા કને પૈસા મેળવતો હતો. વાંસળાના સૂરે સધાળાને નિઃશબ્દ અને એકાએક બનાવી-મુકાબા હતાં. એક મુસ્લીમ નિધવા આઝારને એકાદરો મેંસ રહી હતી. તેણે હાથ આપ્યું જાતી મધુ. કારણકે ક્યાં પહેરેલા નીખારી કુવત્ર મરે તેણીને શી રીતે આક-ફેલુ મધુ દશે કે તેણે તો પોતાની દ્રષ્ટિ તેની ઉપ-

રજા સિમર કરી રાખી. પેલા બીજારીએ વચાડતું
જેમ કહ્યું. અને અચાનક તેની નજર તે સ્ત્રી પર
પડી. બંનેની દબડી મળ્યા. સુવર્ણ જોરથી સાદીતું
આરણ્ય પકડી લીધું. તેનું મગજ અવનવા વિચારો
અમલું હતું અને પેલી સ્ત્રી ! તે હજી શંકાશીલ
હતી. તે તો-પેલા યુવકને ધોરી ધારી જોમ રહી
હતી.

પરંતુ તેટલાં સર્વ જિતાઈખોનાં આશય વચ્ચે
પેલા યુવક આચળ આંખો અને 'આખા' કહીને
ફોને ભેડી પડ્યો.

"જેલો આજાર" પેલી સ્ત્રી પણ જોઈતું જોઈ

સાધી. ગાડી પુર ઝડપે રસ્તો કાપી રહી હતી.
આજારે આડીનાં કંબોળને ધીમે છેડે લેધું. તે એક
સ્થિતિથી તેને જોઈતો જોઈ રહ્યો હતો. આજાર એક
ઝટકે માતાના હાથ હાંધી કંબોળ આરણ્ય
લિપાડી જવાર દુર્યો. પળાચરમાં બની ગયેલા આ
બેનશની માતાને કાંઈ પણ સમજ પડી નહીં. આજ-
ારને શોકવા તેણીએ તેનું પહેરણ પકડ્યું. પરંતુ
શરેલાં પહેરણનો એક ટુકડો માતાના હાથમાં અંધ
હું છતાં-મોઢે મુકી આજાર તો ક્યાંય અદ્ય વધ
મોડે હતો. સમી સાંજના ત્રીજા પ્રકાશમાં—માતાની
દર્દીની આંસુભીની આંખો અને પેલીસંતી ચપલ
આંખો આજારને દૂર દૂર રોપી રહી.

‘શાગિણી’ અંગે ખાસ સૂચના

‘શાગિણી’ અંગેના તમામ પત્ર વ્યવહાર,
મનીઓર્ડર, બદલાનાં પત્રો વિગેરે
માટેનું સરનામું :-

રૂ. ૩, રૂ. ૫, ઘાઘા રસ્તી,
કોટ, મુંબઈ ૧

બી. ખ. મોકલાવવાનું સરનામું :-

‘મુંબઈ વર્તમાન’ કાર્યાલય,
જોષાલા રસ્તી,
કોટ મુંબઈ ૧

ફેશન અને સ્ટી

લેખિકા : સોરભ

સહાયક વસ્તુઓની અગત્યતા

— અત્યંત સહાયક વસ્તુઓને લઈને જાતિ સંદર પહેરવેશ પછી દંડધા વગરનો બની જાય છે. ઘણી વેળા હિંદુસ્તાની નારી સંદર સીસાંબ બંધ ફેકમાં સદાચ ચપેલી હોવાનાં કાન પર લાંબા અને મોટાં કુડણો (EARRINGS) આમથી તેમ ખુસીનાં સાથે જોવામાં આવે છે. આથી કરીને આપણે ચપળતામાં ખાણ પડીએ છીએ, આવી વસ્તુઓને આપણે ઠીક ઠીક ધણી થીડી અથવા નિઃકુલ અગત્યતા આપવા નથી. પણ એમાં આસમાન જમીનનો તફાવત પડી જાય છે.

વેશ પરિધાન કરવાની શરૂઆત કરે તે પહેલાં તમે શું પહેરવાનાં છો એ નક્કી કરી દો; તેમજ કપા અને શા માટે એ, પણ નક્કી કરો. આ પ્રશ્નો જાતિ અગત્યતા છે, તમપટ્ટી ભાષામાં કહીએ તો તમે કેવા દેખાવા માંગો છો—પ્રથમ હાથ એ જોવાં કે વિનમ્ર કેમળ સરી જોવા ?

કાંચ તમે પ્રથમ વસ્તુ પસંદ કરવાના હોય તો ખરુસ સુંદર સીસાંબ ચુકત ફેક પર ચપલ ન પહેરતાં, લાંબા કુડણો ન પહેરતાં અને તમારી પીઠ પર લાંબી પટ્ટી ન રાખતાં. ચોતરફ ચપળ દ્રષ્ટિ રાખો, યોગ્ય જોડા-પગરખાં-પહેરો કે જે તમારી જાતપ્રતિજ્ઞાને નક્કર અસર આપશે. સાધારણ રીતે સરેરાશ જગમાં કોર્ટ શૂઝ (COURT SHOES) યોગ્ય લાગે છે. આંત્ર ફેશન છે માટે સાફ આવે કે ન આવે પણ તેને અપનાવવી જોઈએ એકું રજો માનતા. જે તમારા ખોરા સુકલકરી હોય તો

ધૂંધી પર પટાવાળાં છુટ (ANKLE STRAP) ન પહેરશો, કાચુકે તેમ કરવાથી તમારી મસ્તરી થવાનો ભય છે. મોટા અને પહોળા પગો માટે ખુલ્લા પગના તેમજ જોડીવાળાં છુટ યોગ્ય ગણાય.

તમે બહાર નીકળો ત્યારે તમારી સાથે એક સુંદર થેલી (SMART BAG) રાખો, કે જેમાં જરૂરી વસ્તુઓ રહી શકે, થેલીમાં રમાય તો જરૂર હોવાજ નોંધજો, વળી થેલીમાં નાખું એવી જગ્યાએ રાખો કે જે તરતજ હાથેમાં લઈ શકાય. વળી એક પેન્સીસ અને નાની મોટકાં તો જરૂર સાથે રાખાંજો કે જેથી તમે જરૂરી સરનામા અને ટેલીફોન નંબરો નોંધી શકો, નાનાં લાંબીયો (COMB) તેમજ લીપ રડીઝ અંગેની પણ અવગત રાખીમાં રાખજો, કારણકે તમે કેમ જાણી શકો કે બિચરો જાતે તરતજ કઈ મંદાન વ્યક્તિને મળવામાં શક્ય અને કે વળી હાથપણવાળું માથુસ જરૂર એક ચોથ અને હોથે પણ રાખજો, તેમજ બે વચ્ચે ટાંકણીઓ પણ રાખજો કે જે અવગતને વેળા કામ લાગી શકે.

તમારા નખની પણ કાળજી રાખો. તેને સ્વચ્છ અને ચુપક રાખો.

જે તમે સ્ટી સદાચ હોમજ દેખાવા માગજ હોવ તો તમે તમારા પહેરવેશ અને વર્તણૂકમાં ચાલસિંઝ ન બનો. સ્ત્રીના લાવણ્યની મંદાન ખુબી એ તેની કામગીરી અને નસતામાં સમાવેશી છે. બહુ ખર્ચ લીધો અને રદાય ખુબ રંગ પહેર-

તેમને માટે પસંદ કરેા. વળી આજમાં એકું
અતર લાવેા. તાળને માટે અતઃપ્રતી દેશને ન
અપનાવેા. કારણ કે સ્ત્રીની ખુબસુરતી તેના વાળમાં
રહેલી છે.

ગળું અને હાથ એકદમ બાંધા ન રાખેા. માળી
રાખે અને હાથમાં થોડી બેંમીઓ પહેરેા. ચીતમેને
માટે તમે કોઇ એક ડીઝાઇન પસંદ કરી લેા. અનતાં
સુધી ખુરશી ડિઝાઇન પસંદ કરેા. કારણ કે તેમાં
સુંદરતા રહેલી છે.

તમારા ચહેરાથી મેક-અપ માટે હંમેશાં કાળજી
લેા. ટિપ્પરરીક લેખ પર દયામપૂર્વક ન થયેા. દિવસ
દરમીયાન થલો મેક અપ ન કરેા અને બાંધે પર તે
મેક-અપ કરવાની જાનજ જવડેા. બે તમારું બદલ
ગીર રંગનું હોય તેા મેક-અપ વિનાનો કુદરતી
ચહેરાજ વધુ સુંદર અને ખુબસુરત લાગશે.

બે સમય આગળથી તમારી સાડી લટકતી હોય
તેા તેને અગતી પીનથી બાંધી ન દેા, કારણ કે

તેમ કદવાથી એ સુંદર નહિ લાગે. જેમ આજ
અગાડાવામાં દેખાવાની તમે કોશિશ કરશે તેમ તમે
વધુ સુંદર દેખાશેા. વાળમાં કુલોને ઉપયોગ કરેા.
બે વેણી તમને ઠીક લાગતી હોય તેા અદર તેનેા
ઉપયોગ કરેા. કપાળપર તાનું કમકમ તિલક મુકવાનું
ન લુવડેા. વંળી કપાળપર લાગતી એક વલુડાવાળી
લટ અતિ સુંદર લાગશે. અનતાં સુધી એકથી વધુ
થેલીઓ સાથે નહિ રાખવા અને જે રાખેા તે
નાલુક અને સુંદર રાખજો. મુખમુદ્રા પર નમ્ર અને
વિવેચી બાવ લાવવાની કોશિશ કરજો. કોઇપણ વધુ
પક્ત સાદસિક અને ધંધાદારી બનવાની ટેવ ન પાડતાં.

તમે તમારું અકિલવ બે રીતે દર્શાવી શકો.
એકતેા દિવસ દરમીયાન ચાલ અને ધંધાદારી સ્ત્રી
તરીકે અને સાંજે નમ્ર અને કોમલ સ્ત્રી તરીકે
કે બન્ને સારું જગત દિવસભરના અનેક
જંગાલોમાંથી પળ આનંદ મેળવવાને માટે સ્ત્રીના
અનુપમ સૌંદર્યને લદાને લેવા તકથી રહી હોય છે.

ચરમાના દરેક

અપ-ટુ-ડેટ કામ માટે

માત્ર એક જ વેળા આવી
ખાતી કરેા:

મુસા એન. ચરમાવાલા
લાલ ગેટ-સુરત

ધડિયાળ તેમજ
રેડિયા

માટે કોઇ પણ અતનું
કામકામ

અતીદી ચાલી પેરીંગ

એક જ મુલાકાત

આપને સતોય આપશે

બેટ આપવા લાવક
આમેગા જેવાં તેમજ
વગર ચાવીના એડિ-
મેટીક ધડિયાળા બેટ
જવા આસ લાલામણ
છે.

સ્તીલાલ એન્ડ બ્રધર્સ

ધડિયાળ તેમજ રેડિયાના વેપારી
કલપીક. સુરત

શુભ અવસરે

તમારા મહેમાનોનાં
હિલ બહેલાવવા
અમારાં મધુર

બેન્ડ
Symphonians

જરૂર યાદ કરશો

અસામ હુસેન બિલ્ડીંગ
મોડર રોડ
બાન્ડ રોડ
(પરી કંપનીની સામે)

ન્યુ ઓડવે પિકચર્સ

સહર્ષ રજુ કરે છે.

હિંદુ પ્રથમ સાયકેલોજિકલ ચિત્ર.

“આલીમ-ટોલી”

અધિકારો :- સત્યરાણી, મલીક, માં બચ્ચા,
બીબીબાઈ, કીરોઝા અને નરીમાન

નિર્માતા :- ડૉ. એ. કે. કાઝી.

લિપિક :- એમ. એ. કાઝી.

સંગીત :- એમ. શફી.

ટૂંક સમયમાં જાણીતાં છબીધરમાં રજુઆત પામશે.

દુનિયાભરના હક્કો મારે
મળ્યા :- ન્યુ ઓડવે પિકચર્સ, ૨૬૩, ડી. બેચારીસ રોડ મુંબઈ.

વિમા ક્ષેત્રમાં જેનું મોખરે સ્થાન છે, તેવી
હિન્દની મોટામાં મોટી જનરલ વીમા કંપની

ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યુ. કું. લી.

સ્થાપના : ૧૯૧૯

હેડ ઓફિસ : મુંબઈ

—જીવંતી ખાતાની અદ્વિતીય પ્રગતિ—

વર્ષ	વર્ષ માખરે કા	સાફરિ કુંડ પ્રીમીયમ તથા વ્યાજની આવક
૧૯૪૩	રૂ. ૧૬,૦૮,૮૬,૨૫૨	૩,૧૯,૧૫,૬૭૭ ૧,૦૫,૦૬,૭૬૮
૧૯૪૪	રૂ. ૨૧,૧૪,૮૯,૩૪૬	૩,૬૦,૫૮,૧૧૭ ૧,૨૪,૭૬,૩૪૫
૧૯૪૫	રૂ. ૨૭,૮૭,૬૪,૦૭૮	૪,૭૭,૧૬,૬૩૦ ૧,૫૭,૭૭,૭૧૩

૧૯૪૬ ના વર્ષમાં જીવંતીના વિમાન કામગીરી
રૂ. બાર કરોડથી વધુનું લાભાક વધુ છે.

એજન્સી માટે તથા વિમા અગ્નિના સલાહના ઉકેલ માટે મળેલા વા લાભો :

સુરત હીસ્ટ્રીકલના રમે. એજન્ટ :

કેકી એમ. દસ્તુર વાંકી બારડી,
સુરત

આ નાદિણી અસિક મીનુ દેસાઈએ ર૩, ર૫ વીમા ગ્રીટ મધે દમુના પ્રિન્ડીંગ એજમાં બાપી
તારીખ પ્રગટ કર્યું છે.

સાગિરની

[પુસ્તક ૧]

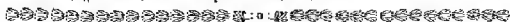
નવેમ્બર ૧૯૪૭

[અંક ૨]

શાહી મુબારક!

પ્રિન્સેસ એલીઝાબેથ એન્ડ ફિલિપ માઉન્ટબેટન

હરક નકશ

આના બાર

નંચિઓ :

મીનુ દેસાઇ
ભાઈ કદમ્બોદિયા

વાર્ષિક લવાનમ

રૂપિયા ૯.

☆
આ અંકના —
અસિદ્ધ લેખકો

☆

અંકવદન અહિંના
ઈન્ડિયાના ગાંધી
કે ની ૭ લાલ
" મરુત ફ્રી ફ "
નરવર વીમાવાલા
મુબારક અમલરિયા
વેદ અમલરિયા
અમીન અમલરિયા

આલુ આકર્ષણ

પસિદા ફેશન, સિનેમા,
જાપોતિયશ ત્ર, ફાકધા,
સાહિત્ય, રાજકારણ,
હારથ-કલા, હાન્ધો
કે. ઇ.

☆

પહેલું પારણું

ભાગ ૧-૨ સાથે : પાણીયો ઉપરાંત ચિરંગી, બેદંગી અને ઝાકરંગી ચિરો સાથે. ૩૧૦ કંડુ દેશીય તથા ૩૧૦મી ભદ્રામહેન દેશીય અચિત્ત ચિરંગી તેમજ લોઃ આપી શકાય તથા રૂપેરી બાકીમાં આપાયેલું દાઝપત્ત ચેમની સાધનામાંથી જન્મતાં આગક લેખું બહાલસોયું પુસ્તક :

સંનિર્મિત સફળ સર્જનનું માર્ગદર્શન કરાવતું વ્યવસ્થિત માતા બનતાં પહેલાં અને માતા બન્યા પછીનું માહિતીપૂર્ણ સર્વાંગ મુંદર સંસાર ઉપરોત્તી પ્રકરણ : જેમાં આપણે અનેક વિષયોમાંથી માત્ર મોટાક નામે આપ્યું છે. આ સિવાયના બીજા સિતેર વિષયો આપણા છે અને દરેક વિષયને સમજાવતાં વિશેષ ખુબ આપણા છે.

- મંત્રચિત્ર સફળ સર્જન
- પવિત્રતા ને માર્ગ
- રમિયો લી ને જેમાંનું જુલક
- પ્રસવની વિવિધ અવધાન
- સગર્ભા લીટી મારજત કેવી રીતે
- ધરી બેઠેલે
- બાલચિત્ર
- દાઝદાં
- બાલ-પ્રાંત્રી ને ઉપચાર
- બાલકોનો બાળક ને બાલકની માવજત.
- બાળકની રુવાની નક :

- બાળકનાં આંખ, શો, દાંત વીગેરે અવયવોની સંભાળ.
- રતનપાન-રતનપાન સમય

• બાળકના નામ પાડવાની

હંમરે ઉપરાંત શાબ્દોની યાદી

- જન્મરક્ષણ અને નોંધ.
- પ્રસુતિ પૂર્વે અને પછી
- બાળકોનું ખુદનાર
- રૂપિા ને બાળકોના રોગો ને ઉપચાર

પહેલું પારણું

ભા. ૧-૨

કસ્ટમર બોર્ડ સાથે :

ખલાસ માય ને ખડેદાં તથાવી કોપી વી. પી. ચી મગાવવા આજે જ લખો :

કર્તા એક અનુભવી રૂઝતરે અને

મહુ.ર ચંદેરિયા એમ. એ.

કિમત રૂ. ૬-૧૨-૦

વી. પી. ખર્ચ ૧૨

આના શુકું

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકસેલર્સ પબ્લિશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સિપલ રોડ, મુંબઈ ૨.

આ 'રમિયો' માસિક માનુ દેસાઈએ રૂ. ૨૫ થીલા રૂ.૧૦ મધે વસુના પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપી તાલીજ પ્રગટ કર્યું છે.

K. WADIA

PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

અ નુ ક મ ભિ યુ કા

રાત્રિભૂમિ આવકાર	અખખારના અભિગ્રાહી	૨
અમારા તરફથી	તંત્રીઓ	૫
કરખામણી (કાવના)	ભાઈ કાઠપોટિયા	૮
એક વચ્ચે (કાવ્ય)	ઈન્દુલાલ ગાંધી	૯
કેટલીક વિચિત્ર અકિતઓ (માનસવાજ)	અદો ધોડી	૧૦
લીલી રોશની (આધુ વાતો)	ફેની દલાલ	૧૩
જાત માલી મહા (મહા)	“અમીન આગાદ”	૧૭
દસ્તરેખા શાસ્ત્ર	કમિશનર તિલ્કેરીવાલા	૧૮
દોષ (ફલકયા)	વેદ અગારિયા	૨૦
નેતા કેમ બનવું ? (દાસ્ત)	“મરન ફરીર”	૨૨
નિર્દોષી શા મારે ? (કેટલી)	“તરંગી”	૨૪
ખુદતો-તોલો (સાચો બનાવ)	નટનર વીઓવાલા	૨૫
સાચુવારમાં રંગ અગોચર (કિસ્સા)	દીનાજ દલાલ	૨૭
ધર—કરિનું મંદિર (સ્ત્રી-જગન)	“કિસ્સા”	૨૮
અદ્યતન વાત (કાવ્ય)	અનંતવદન મહેતા	૨૯
એક જગમગે કેટલી જામી નેહલ (કેટલી વાતો)	“મહેર અંગીશ”	૩૧
ફૂંડો ને દબ (કુચકા)	મુગરાજ અંગારિયા	૩૬
સીનેચા જગન	“નરીના”	૩૭
પારસીઓ અને રાજકારણ	કે. લાલા	૪૦
આજનું જગત (અવસો કન)	વાંચકો	૪૨

મીનુ દેસાઇ અને જાજ કાટપીડિયા સાહિત્યની દુનિયામાં કંઈ નવાં નામો નથી. સુન્દર સાહિત્યમાં તો એ અત્યાર અચૂક રીતે કીક જાણીતાં રહી ચૂક્યાં છે. મીનુ દેસાઇએ કાવ્યની રસદેશ પહેલાંથીને અને જાજ કાટપીડિયાએ સુંદર સિદ્ધ નવસિકાઓ અને લેખો લખીને અત્યાર અગાધ સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે, અને એ બે જવાબ લેવાની બાબતોએ હાલ "રાગિણી" નામનું એક માસિક પ્રકટ કર્યું છે.

દેસાઇ પૂછશે કે આ મહાસુ નામ "રાગિણી" શા માટે? એ માટે જોઈએ જ રાખતા કરવી રહી કે "રાગિણી" એક વ્યક્તીના નામ ઉપરથી આ માસિકને અપાયું નથી. રાગની સંગીતની મહાન દેવી રાગિણી છે અને સાહિત્યના તમામ વિભાગોમાં સંગીતની પદ્ધતિ અને આધી મિલાવત તો હોયજ છે. કુદરત માનમાં સંગીત ભરેલું છે તો આ માસિકના પ્રવર્તમાનકાર્યો પશુ એને સંગીતના રસથી ભરેલું જ રાખશે એવી આશા છે. એ માટે લેખોએ લેખીની સુંદરથી બહુ સંજ્ઞાઓ વડે કરવી પડશે.....

આ પહેલાં એક લખિય માટે સારી આશા આપનારો છે.

જાણી એક સુંદર એક બહાર પાડવા માટે અને બાકીના મીનુ દેસાઇ અને જાજ કાટપીડિયાને ધન્યવાદ આપી છીએ અને લખિયમાં લેખને વધુ ફેરવે મળે એમ જાણીએ છીએ.

—જામે જમશેદ

સુંબહના પત્રકારિત્વ ક્ષેત્રમાં હાલ પ્રેરતાં બે કુવાન પ્રવર્તી પત્રકારો શ્રી. મીનુજાહ દેસાઇ અને શ્રી. જાજ કાટપીડિયાએ "રાગિણી" એ નામથી એક નવું માસિક પ્રવર્તાવ્યું છે. જ્યોત્સનાબરને તેનો પહેલો એક અંકને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યો છે. આ રમકડાં જેવા નવાં માસિક પર ઉપર લેખી નજર નાખતા આ નવા તંત્રીઓની શુભરાતી સાહિત્ય પ્રત્યેની ધન્યતા, કવિતા, કળા, અને સંગીત પ્રત્યેની અનિદ્રાઓ અને સાહિત્ય ક્ષેત્રની જાણીતી વ્યક્તિઓ સાથેના તેમના પ્રીતિ સંબંધોનો પુરાવો મળે છે. આ પહેલાંજ અંકમાં સાક્ષર શ્રી. કવિ ખગરજી, મી. નરવર પીશાવળા, શ્રી. નરીમાન જોશવાળા જેવા સિધ્ધ-દરજ લેખકોની કમળ પ્રસાદી પીરસાઈ છે. પણ અગામે પણ આવક એ ઘણા કે ફેરવેક પડેલી જાહેરને આ કુવાન તંત્રીઓએ આ માસિકમાં લખાવી કરી છે. આ નવા સાદસને અમે ફેરવેક છાંછીએ છીએ.

—સુંબહ સમ્પાદક

આગેવાન અખબારો આવકારે છે:

A new up-to-date Gujarati magazine named "Ragini" has appeared in Bombay. Looking to the first issue to which distinguished writers have contributed on variety of subjects appealing to readers of all tastes, "Ragini" gives great hopes for the future.....

Apart from their conspicuous ability as journalists, editors of "Ragini" Messrs. Minoo Desai and Jal Katpitia have already earned names as talented writers. Their candid aim to raise the standard of Gujarati literature is laudable and we are confident, under these tried and experienced journalists, "Ragini" will rise to the foremost ranks in the periodical field.

—B.M.T.Z.

"Ragini" is the name of the new Gujarati monthly that has made its debut in Bombay. Of modest size but well got up it contains articles, verses, drama and a short-story. Judging from the first number to which some well-known writers have contributed and also promising youngsters the journal, under the joint editorship of Mr. Minoo Desai and Jal Katpitia, both well-known writers and journalists, bids fair to form a welcome addition to Gujarati periodical literature.

—BOMBAY CHRONICLE

ચિત્રદેહી જેનાં આ પ્રથમ અંકમાં વાંચક વાંચને ચીત્ત સારિત્વ પ્રદેશ પામવાનો તત્કાલિન સારસ વખણવાન છે. વગી આવના અંકથી વાંચકોનાં લેખિત મિસ ક્રેવી દક્ષાતરી માત્ર વાની "લીલી રોસની" પણ પ્રકટ થનાર છે. આત્મ દિષ્ટ સારિત્વ પ્રદેશ પામતું માસિક દરેક શિષ્ય પ્રજામાં વચાતું ભેદભેદ. અથા આશા શાખીએ છીએ કે આ કુવાન તત્કાલિન આ માસિકને આવના અંકથી વધુ અને વધુ આગળ વધારી પ્રગટિ કરતા રહે.

—કથસ્ત્રી દિન્દ

*

મજાની વાંચન-લુખ આજે ઉપડી છે અને ટેળવણીનો પ્રચાર જેમ વધતો જાય તેમ એ લુખ વધવાનો સંભવ છે, ત્યારે જનતાને તત્કાલિન વાંચન પ્રદેશ પામવાની ખસ જરૂર છેવી થશે. પામી તત્કાલિન તરફથી 'રાગિણી' માસિક કંઈ આવજા ઉદેશથી રાકે માય છે. અથા 'રાગિણી'ને તેની એ નેમમાં સ્પષ્ટતા છબજા ઉપરાંત લીધાં વાંચકોને છીએ. 'રાગિણી' ને લેખકોનો પ્રકાર મેળવી રાક્ય છે તે જોતાં તેનું ભાવિ ઉજાણું જણાય છે. સતી છતાં કુષ્ઠ લેખન કૌશી અને વિવિધ વૈવિધ્યથી 'રાગિણી' મુખ્યતરીકે સામયિકીમાં પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન મેળવી રશે.

—આનંદ વર્તમાન

આગેવાન અખબારો આવકારે છે:

હાલ જે અનેક સામયિકો પ્રગટ થવા શરૂ થયા છે તેમાં આ નવા માસિકની એક વિશિષ્ટતા છે. એના બંને તંત્રીઓ પાસેની લાખો છે અને આ માસિકમાં ઉમદા માહિત્ય પોરસવાની એમની નેમ છે. પ્રથમ અંકમાં સમાજ, સાહિત્ય ને રાજકારણને સ્પર્શતા વિવિધ લેખો છે.....એમાં હળવા તત્વને વધારે પડતું રચાવ આપવામાં આવશે તો અલગત હોશા અને છે તેમ એને આહો કહાય વધુ મજાશે

ને બહારેખખરોય વધુ મજાશે, પણ તંત્રીઓ જોનારા ઉમદા આદર્શમાંથી નુત્તર થયા લેખારો. આટલી લાલ મતીજી'વારવી હામને તળકડે ઉચિત લેખતાં અમે 'રાગણી'ને હરેક પ્રકારની સફળતા હૃદયીએ છીએ ને એના તંત્રીઓની ભલી મતીયા ફો જેલું વાંછીએ છીએ.

—ગુજરાત સિંચ

સરખામણી

તારી સુખાનુદા સુન્દરતાનો સમુદ્ર છે.
તારા કોણો હીપરની અવ્યવરથ દિયની વેળાની કરચલીએ સમુદ્રના ઉજળાના તરંગો છે,
તારાં ભાવો સમુદ્રની સપાટીપર સહેલ કરતાં વહાણો છે.
તારાં નયનો સમુદ્રના પાણીમાંનો ઉન્નાદ છે.
તારા નાકમાંથી નીકળતો શ્વાસ સમુદ્ર ઉપર વાતો શીતળ સમીર છે.
તારાં હાથ વેળા માલમાં પડતા ખામ (limples) સમુદ્રમાંના વચ્ચો છે.
તારાં આંધ સમુદ્રના પરમાણ્વો છે.
તારાં હાંતો સમુદ્રના સીપના મોતી છે.
કોણેશમાંનું તારું સૈન્દર્ભ ઉચ સમુદ્રના જેવું છે.
ખરેખર, તારું સુખ સમુદ્ર સાથે સરખામણી કરવા યોગ્ય છે, પરંતુ—
તારું હૃદય!!
એને સમુદ્રના અડક સાથે સરખાવું તો કેમ?

બાલ કોટવીટિયાં

આમને મળતાં કાંચેભાં અનંક પાશ્વરી ભાષા બહેનોની કૃતિઓને પાછી ચોટી સંખ્યામાં સમાવેશ થાય છે. એ બતાવે છુટા છુટા જગ્યાએ આપવાનું આમારે માટે સાથ અશક્ય છે. કાર્યા, અસ્થાયી વિનાનાં, સાથ અસ્વચ્છરના અને અસ્પૃશ્ય કંચેભાં એ દયાર્થી શાસ્ત્રે કાપ સહસ ચોટી એવા મળે તેમ છે. પારસી ભાષા બહેનોનાં આવાર સુધી મળેલાં કાંચેભાં તે શાસ્ત્રે જોડાઈ એને પાછુ જાવવા જેવાં કહી શકાય તેમ છે.

આમ આજે અમે પુસ્તકો દિવસે લખી રહ્યા છીએ એનો અર્થ એમ પશુ નથી કરવાનો કે જો નવજવાન લેખક વર્ગને અમે દત્તાશ કરવા માગીએ છીએ, સહેજ પશુ કવિતા તરફ ધ્યાન દેવાની કૃતિને પ્રાપ્ત રીને પશુ પ્રગટ કરવા અમે સદા પ્રયત્ન રહીશું. ખર્ચા રૂપે રીને આજે આમારે જણાવી દેવાનું છે કે 'રાશિભૂમિ' માં એક પશુ કાવ્ય નમુનાં આ કરવા જેવું અણ્ય તેમને રચાતા નહિ મળે. રાશિભૂમિ' માં કવિતાનાં ચારણને અમે એક ચોક્કસ ચારણની નીચે મળેલું જોવા આલતા નથી, એટલે જ અંકે સાત આંક કાંચેભાં આપવા કરતા સારામાં સારાં અને સ્પષ્ટ કાવ્ય તત્વવાળાં શુદ્ધશતતા પ્રતિષ્ઠિત કવિઓનાં અને આશરપદ તથા દિવકાનાં સારાં કહી શકાય તેવાં કાંચેભાં અમે રચાતા મળશે. આજે આપણને કવિતાનાં દિશામાં સારી દેહીને જવાનું છે. પારસી ભાષા બહેનો ગુજરાતી કાવ્ય સાહિત્યની સેવા માટે બહાર પડે જો કાંઈ જેવી તેવી પ્રશ્નરૂપી નથી, પરંતુ ઉત્તરનાં નામે નમુનામાં નમુના કૃતિને પશુ કાવ્ય તરીકે કોઈ શેષાક્યામાં કવિતા દેખીતી કુસેવાજ કહી શકે અને માનીએ છીએ.

જુલાઈ દિવસોને અમે જરૂર ઉત્તરના આપવા સદા આશર રહીશું, પરંતુ તે સાથ તેઓને આમારી એક વિનંતી છે કે તેઓને તેમની જ કૃતિ-ઉત્તરમાં ઉત્તમ લાગે તેજ અમને ચોક્કસ આપે. એમાંથી પ્રગટ કરવા ચોક્કસ તેને અમે

જરૂર પ્રગટ કરતા રહીશું, પરંતુ એ સઉ એટલી કૃપા આમારા ઉપર જરૂર કરે કે પારસી ભાષામાં આજુ બધામાં કાંચેભાં જેવી કૃતિઓ રાશિભૂમિ ઉપર મોકલવાની તેઓ આમ રહે. એમ કહીને તેઓ તેમની શક્તિ તથા સમયનો વ્યય કરી રહ્યા છે એમ આમારું માનવું છે.

'રાશિભૂમિ' માં પ્રગટ પતા બીજા લેખાંગો માટે પશુ એજ આમારે કહેવાનું છે. એક પશુ કૃતિ એમાં નમુના નહિ આવી અલ તેની અમે સંપૂર્ણ કાળજી રાખીશું. લેખક મિત્રો અમો તેમાં મદદ કરે અને તેઓ પાસાં જે ઉત્તમમાં ઉત્તમ કાવ્ય, દ્રષ્ટી વાતા, નિબંધ, નાટિકા, આ સ્ત્રી જીવનને રમણી બાળતા દિગેર જરૂર અમને ચોક્કસ આપે.

મનુષ્યતા ક્યાં છે?

"એ માનવ જીવનમાં સંધા" ન 'હોત તે જીવન જીવવા લાગે ન હોતુ" એ મહાવાક્ય કાંઈથી વિસાદ પાડી શકાય નહિ.

શક્તિ વિરૂદ્ધ અશક્તિ અમીર વિરૂદ્ધ ગરીબ, સત્ય વિરૂદ્ધ અસત્ય.

મોટાંઓ ન્હાનાંને અમરે ન્હાતાંઓ-તેમનાંથી વધારે ન્હાનાંને કમરે છે.

એમાં કંઈજ નવાણ નથી.

હતાં આંખો પુરો- કશું સ્વપ્ન આત્મનારોધી જગતનું દેવું દરેકજ વિધાય છે. એ જાતા આવતરૂદનર ગરીબોનાં ના-તોફ દરિયોનાં ના-તોફ

એ રૂદન મનુષ્યતાનાં છે. માણસ પ્રત્યે માણસની માનવતા રહી નથી. રહેતી નથી તેનાંજ રૂદન આજે. શિવાલયને સમજાતા જનાલી રહ્યાં છે.

જે માણસ- માણસને માણસ સમજે તે પછી જગતમાં દુઃખજ ક્યાં છે. સંકટજ ક્યાં છે. શું ગરીબી દુઃખ છે-નહિ. શું અમીરી અપવાદ છે. નહિ.

અમીરી જગતનું કશાણુ સાધી શકે છે.

શ્રાવણી : નવેમ્બર ૧૯૪૭

ગરીબો અમીરોનું પણ કંઠવાનું સાધી રહે છે. પણ એકદમ ગીજામાં જામી છે, અને તે મનુષ્યતાનું ઇન્સાનિયત—માણસાઈ.

આજે એમ નથી અને મારેજ વિશ્વમાં ફેલ છે. નિર્યાદ છે, પોષાર છે. દોકાનેમાં પણ ગરીબોમાં સચડે છે, ના—ગરીબોમાં નહિ. મનુષ્યતાના અભાવમાં.

પાખંડનો નાશ

છળ કપડ અને પાખંડ! દુનિયાને સ્વર્ગ બનાવવાના મંગલ કાર્યમાં બે. ફોલ શબ્દનો હોય તો તેઓજ, આજે જેટલાં કાળાં ફૂલો પડ છે તે બધા પાખંડ અને દોષના આશિષ તમે થાય છે. ખુદી સમશેરથી તરફો કરનાર માણસ જેટલો ભયનાંક નથી તેનાથી દશગણો વધારે ભયનાંક કુપ્રસુપ છરી ચણાવનાર પાખંડી છે.

દેશ ભૂતિ અને સમાજના આંગણમાં આજે જ સુખ અને સમૃદ્ધિની હોળી સળગતી દેખાય છે તેનું એકજ નારણ, પાખંડ!

આજે પાખંડ પેશકોના કુટોચથી દેશ ત્રાહ્ય ગાઢપ. પોષારી નહણે છે. લોકો તેનાઓ, ધર્મચર્ચો, સુધારકો અને વાતાઓના બેઠા બઢાવાઓ કરી

દુનિયાને દેશનારા નરે પિસાઓ ગમે ત્યાં નાતરે પડે છે.

સાનિતા પેશમાં ફાટા સાધુના લેમાં શયનના હજારોની સંખ્યામાં જણાય છે.

જે દિવસે દેશમાંથી પાખંડ નાશુદ થશે પાખંડીઓ ફૂલો ચણી જશે તેજ દિવસે ભારત ભુમિ પર દેશના આશિર્વાદ છિતરશે. સુખ અને શાન્તિની સરિતા વહેશે.

વાચકોને એલેતેમારા

‘શ્રાવણી’ ના વિશાળ વાચક વર્ગને અમારી એક એલેતેમારા છે. આ માસિકમાં તેમને શું નથી ચમત્તું અને શું ધણું મળે છે તે અમને વિશ્વ સંકોચે તરફ લખી જણાવે. અમારી ખાત્રી બનાવનાર અમને અમે પુરા પ્રેમ અને માનથી સાંભળીયું અને શક્ય એટલી રીતે તે ખાત્રીઓ ફર કરવા પ્રયત્ન કરતા રહીશું.

મીનુ દેસાઈ

મનસિદ્ધાંતિય

મહાન અમરતાર:— લાખો પ્રાણી મૃત્યુ અને ચોરીથી હતી ચરકારીક વીધાઓથી મનમમતા લાગે એવાં—મૃત્યુ થઈ અમૃતને પ્રાપ્તિનો લાખી મહોત્સવોથી સત્કરિયાને આ સંજ્ઞા દર્શન છે.

पञ्चमः पाठः - योषिद्वयप्रतिपदः
पञ्चमः पाठः श्रीगोपनीयः एवमप्युपनिषत्

ॐ सद् चिद्
ह्रीं तत् सत्
श्रीं गुरुभ्यो नमः

आद्य गुरुशिरद्वर गुफावासी

अन्नेकोनां दूरयो दाळनार

मनोकामना सिद्ध करना

પ્રજાની પ્રાર્થના

સાખિયા પુત્ર-જગવીપ્પાત-ચૌનીક પ્રેરેકર કો-ક-પ્રેરેકરનર પુત્ર જન પોગીપ્રીક-એમ. એમ. સુનીમદ્ધ-
સીજ-સાધ્યાત્રીક વીધ્યામળગીર-કવીધ્વેતાઓના અર્થેક છે. કુદગીતા અરિવાંચ, સામ્યોદયની આગાદી, અગમચેતી
જનીન-૧૬૧

સાથ-સમેત અને આર્યો છે. * પુષ્પ-લ્પીઓના દેશોમાં માટે પ્રખર પીતાની છે, સેંકડોના-
છાત્રેય-ગુના સેઓ જગજગ રીને વાણુ કયાં છે, ક કવપતર જેને મંત્રપીઠમાં નિ-ગાન
નીચમ્નત ચમત્ક્રીક પૂર્ણ સાધનામીથી છે. પરીક્ષામાં નાથામ, સન, પાતિ-પત્નીઓ ક્રમે,
પદ્મ રેખી કે મેષીઓમાં નીરાશ, વેપાર, સમરદ્યાર-આદિ-પુરુષોમાંની અને મુખમોના
ગમિ દાખવામાં જરૂર છે. * સેંકડોના વીઝીસપણ દાખ્યાં છે. * સતાવ મુખની જાની
જવાબા છે ક પીરપીરિય નંતર-ગુનવેન-જેવી પીઠાઓ પીઠાવીવે મટારી છે * અનેકોની
દુના જરૂર આપર રાખી છે સેંકડોને આપરવારથી ઉપાર્યો છે જાઓને રૂપી જ્યો સ પરીસન
કંતાર-રીથપ્રેષી, વીધીની મહાન પીથુની છે. * આ અનુભવી-ઉપકારીના પ્રાપ્તના ચરણ
પરીણ છીએ. * યોજીને મુશકાત દાખવે-વી દે છે લખાણ-મુશકાત સર્વ પાત્રની રહે છે

રીચર્ચ મથકના ટાઇમ મેળવો. જવાબ માટે પોષ્ટ ટીકીટ ખીંટી. ૪ મેગાન્ટીસ્ટ-૩૦ વર્ગસી પોષ્ટ યોડીસતના ખીંટી માટે-નંબર નં. ૬ સુવંદ નં. ૧૪. નોંધ :-ફાસ્ટ ગ્રામ તમેલા પાસે-ગ્રામક સેડ, મોટા દનુમાનગ્રામી જે મીનીટના રસ્તે-વપ્રા પોષ્ટ છે. (રોલનો-ગ્રામ અને હાસર લાખી-ગમલા સેડ તદન-નગક છે.) છપન આપોદીગ લાક લેવા આવો મેગ્ય દરલક બડે છે.

એ ક વાંસંત

એવી માયુ' એક ચિર વસંત,
જેના ઉદય કે ન હાય અંત.

જેનાં સંભારણાંની નવી કડીએ
લાખ લાખ બને કોડિયાં નાનાં;
નાનકડાં પળી પાંખ હોવાડીને
ગૂંછ રહે કાંઈ જીત મળનાં.

ગૂંછ રહે જેથી આલ આનંત,
એવી માયુ' એક ચિર વસંત.

અદ્યપતે નહું રથ જે આપે
જડને એ ત ન - ચિત્ત;
વરતીહું નહું તેજ ત્રિહાળવા
માંડે સમીરણે મીઠ.

હસું હસું થાય આયુ' દિગંત.
એવી માયુ' એક ચિર વસંત.

ફૂલ ખીરે જામ ખીલી રહે
સોંપી સૌરભને શશુ ગાર
એનાજ એજશે એખી હોડે
આખા વગડાનો વિરતાર.

જેને જીવનમાં ન હાય તંત,
એવી માયુ' એક ચિર વસંત.

કેટલીક વિચિત્ર વ્યક્તિઓ

—અદી ઘોંઘા

હુનિયા જાતજાતની વિચિત્રતાઓથી ઘરપુર છે. પાર વિનાની વિચિત્રતાઓ! કદાચ ન સકાય તેવી વિચિત્રતાઓ! ખુદ ઇન્સાન પોતે એક વિચિત્ર પ્રાણી છે. તેની સામર્થ્યો, તેનો જુરસો, તેની માનસિક હાલત, તેના અગત્યના હોંડાઓ અને ચંપના ધખા-રાઓ, તેની રીતભાત, તેની અદ્યતનતા અને તેનું વર્તન-બાજે વખતે એવા વિચિત્ર રંગરંગ ખતાવે છે કે 'સાઇકોલોજીસ્ટો' અને 'સાઇકોમેટ્રીસ્ટો' ઘડે તે ઉઠા અભ્યાસને હાથકના કિમતી ખોરાક સમાન થઈ પડે છે. આ હાડમાંસનું અનેકું ખાકી શરીર એવા તો અચ્છાનક અને હેમતાવનારા ફેરફારોને આધીન છે કે તેઓને સંપૂર્ણ રીતે સમજવાની શક્તિ તો તે માણેકોને માણેક એકદેશજ મરાવી શકે.

સંભાળજો! 'કમાન છટકવાની' આ બધી જુદી જુદી નિશાનીઓ છે!

જ્યારે એક મોટી એશીસની વા એકઠા કામ કરતા એક હસમતી બદલી કોઈ બીજા ખતામાં ચાલતી સાથેજ તે ડેબેન અને ડેલિઝ બની પોતે નવાં કામ માટે તકન અચોગ છે એવોજ ધખારો રાખીને ફરતો ફરે અને આપકે તે ધખાનને આધીન થઈ પોતાની તોંકરી વતીક શુભાવી બેસે; જ્યારે પરજીને પાર પડી જવાના રવખા સિવતી કોઈ સ્ત્રી, પરજીવા બાદ પોતાને સંસારમાં એક સાપ નિષ્ક્રિયા સમાન માની લે અને પુખટો પાસેને આલુઆલુવા-ઓના હોરકોસ ઉઠાવી તાબે; જ્યારે કોસેજમાં નળને કાંકે કરી ખતાવવાની આજ્ઞા રેવતો અચેજ

એનો એક નાજવાન કાચેજની પરીક્ષામાં અર્ધી અર્ધી ખાખેનોમાં મચ મોટાં મોટાં જીવું પરીજામ માવે; જ્યારે એક સીપાદ અચ્છા તરીકે રજીસ્ટરમાં અજીબી નામના, કવિતિ અને વિકટોરિયા ક્રોસ મેળવવાના મનમાંજ માલપુકા ખાતો કોઈ મર્દને મર્દ તો પના પહેલાજ મદકાપી—'હોમી-કાલોક'ની બસર હેકજ પેતાની સુદસુદ શુભાવી બેસે અને જ્યારે કોઈ બાહોશ અને ખાનગીની યજ્ઞ આગળ વધવાની ઉચ્ચ લાવકતો ધરાવતો હોવા છતાં તેનો ઉપયોગ ચોં પર ખાટી સડી કરવામાં અને બીજાઓની નવી કારોજ તકકાપી જવા પાછળ કરે ત્યારે સંભાળજો! આ સપળા દાખલાઓમાં એ બાપકાઓની કમાન છટકવાની એ સમજી નિશાનીઓ છે તેઓના અગત્યના નાજુક સાંચાકામમાં કપકે એવી કીસમનો બચડો હોવો જોઈએ કે જેનાં પરિણામે તેઓનું અગત્ય ઉલટીજ દીશમાં કામ કરવા મંડી જાય છે.

એક કેમલ એખા

જો એવા સખ્યાખંધ દાખલાઓ તમે બારી-કાથી નખારી જોશો તો તમને જરૂરજ માણુમ પડશે કે આ સપળા એક વણી કમાલ એખેને આધીન છે અને તે એ કે તેઓ પોતાને અજીવું સુખદાશ, સક્રિય અને વસવા યોગ્ય વાતાવરણ જરવા કરવાની કોશીસ વતીક કરી શકતાં નથી. વાને 'They are unable to adjust themselves to their environment.'

તેઓ આપુ આકુળવ્યાકુળ 'ચંદી' મળારા-
મણુ અનુભવે છે. તેઓની તેઓની છાંદી
રસકસ વગરની, દુઃખથી ભરપુર અને એક કંટાળા
સમાન થઈ પડે છે અને તેઓમાંના કમકાંઈ બાપા!
આરંભવાત કરી માગે લાગી જાય છે.

વધુ નારાવંત બિમારી કંઈ—તનની કે મનની?

આ આપણું ખાસી શરીર જ્વતજ્વતની અને
જ્વતજ્વતની બિમારી તથા દુઃખદર્દને આધીન છે.
અમુક અમુક વખતે કોઈ અગાઉ નદિ જળાશયકાં
કે જોષલાં દર્દનું નામ આપણે આશ્ચર્યપૂર્વક સાંભ-
ળ્યે છીએ. 'મહાન સાયન્ડીસ્ટો અને કાનેસમાં
કામેલ તબીબોએ એ એવાં સંશોધન છતાં દુઃખ-
દર્દના ઉત્તરને આજે પણ શ્રી રાખતા નથી. આ
સમયે છતાં જે મનની બિમારીઓ છે તેની આગળ
તનની આ બિમારીઓ તો 'કમ નિસાદ'માં નથી.

'Oleron'ના નીચલા સંપ્રદાની સત્યતાનો
આપણે કહ્યાર કરી શકીએ તેમ નથી કે, 'The
diseases of the mind are more numer-
ous and more destructive than of
the body.'

ક્રમશઃક્રમે મનને લગતી બિમારીઓનું જ્ઞાન,
તનને લગતી બિમારીઓ કરતાં સહેજ મેટરથી
થાય છે એ લગત લગતમાં લેવા જેવી બાબત છે.
મનને લગતી આવી બિમારીઓથી પીડાતાં
લોકોની વિચિત્રતાઓનાં અવલોકન અને
અભ્યાસ ઉપરથી ધણુપણુ 'નનુવાનું' તેમજ
ધણુ ધણુ શીખવાનું મળે છે. શું તમે તે
વ્યથાવાની ઉત્કંઠા ધરાવો છો? તો લેવ આ કેટલીક
વિચિત્ર વ્યક્તિઓના અવેકથી સરસ દાખલાઓ!

કહેજે હમેશનો દુઃખી દર્દી!

એકવર્ષે જે એક કલાક છે. તેને પોતાની કહારી-
દીની સફાવાત એક કલાક દાખલ કરી હતી અને

આજે પણ તે એક કલાક જ છે. પેણી કહેતી છે કે,
'દરજનો દીકરો છેવે ત્યાં પેર સીવે' તે મુજબ
બાપકા જોની અસહ દાહતમાં આજે પણ કશો
સંગીત સુધારો માણુગ પડતો નથી.

હવે જ્યાંસુધી એ કાઠા પોતાનાં કામમાં મરા-
શુક રહે છે ત્યાંસુધી તેઓના જીવને કાંઈક જમ દેવા
છે, પણ જેવા તેઓ પરવાનાં કે લાગતો તેઓનાં
કુલદુષ્કેલમાં એવો જ ખ્યાલ વરવા થાય છે કે
'અને મોતે મેરે છે.' તે મજબુતાપથી માને છે કે
તે જીવી પેસામ, રમેટીકમ અને હુલ્કને
લગતી બિમારીઓથી પિડાય છે. તે વખતમાં માને
છે કે ઉપર જળાશયકાં જાણીમ દુઃખદર્દીમાં એક
તેનો જનન કોશી તે જનન કરતો નથી, કારણ કે
કોલરની ક્ષા ખાળજ તે પાપડી પેર પેણી વેરતો
હોવાથી જનન કરવા નેટલા પેણી તેની પાસે
દાખલ પડી શકતા નથી. જરીગ બીમારો એ! તે
કેહા દમેશનો દુઃખદર્દી છે! પણ તેની બીમારી
માનસિક છે, શારીરિક નથી. તેને ક્યેણી કહેવાતાં
દુઃખદર્દી કહત મગજમાંથી ઉપજતી કાલેલાં દુઃખ-
દર્દી છે, તે કાંઈ ખરેખર દુઃખદર્દી નથી.

કાંઈ જાંબરો કાતર્યાં ગેપ

હવે જરા નીચલાં કાતર્યાં ગેપ તરફ તમારી
નજર નાખો.

વેરદન વીલીયમ્સ એક શ્રીમંત બાપનો જાહોશ
મેરો હતો. તેને ઉચ્ચ કેળવણી, આપવામાં તેના
પરિવારને પિતોએ કરી 'પણુ' કયાસ રાખી હતી
નહિ તે હસ્તો રખતો અને ખુશાક હતો.

જ્યારે તે ૨૭ વર્ષની વયનો થયો ત્યારે
તેનામાં એક ધણો વિચિત્ર પ્રકારનો ફેરફાર આકુળ
પડ્યો. તે એકાએક હસતો રમતો બધ પડ્યો અને
તેની ખુશાલી એક ક્રીસમના સ્પીરિટીઓમાં
ફેરવાઈ ગઈ તે તદન ફીડાખાજ બની ગયો અને
એક હાકરની સાથે 'પીગણુ' થતાં ક્રીસમ
મીનીટમાં પોતાના પડકારના જોરે તેને પરણી

મેકો. પરણી વખતે તે પોતાની પસંદગીના નામથી થયેલી બીન લાકેડે હતે. આ યદીશરની ચેલેન્જનું પરિણામ છૂટાછેડામાં આવ્યું, કારણ તેનું તેણી તરફનું વર્તન સાવ દેવાન્યત્ર હતું.

હવે રસ્તે રખડી એક ઓરત પર ને આજકાલ પડ્યો. હાનરો ડોઝરા તે તેણી પાછળ ખુબ ચાલે. તે તેણીને એરીસ્ટોફીસ અને અપ દુ કેટ બનાવવા માગતો હતો. તે એરીસ્ટોફીસ અને અને અપ દુ કેટ બની ખરી, પણ કેમ બીજા જ નવજવાન સાથે નારી જવાને ખાતર.

પાછળથી પોતાનાં કુટુંબી ધીકના ધધામાં પડ્યાની એક ઓનેરી તક મળી, પણ તેના નરીયામાં જ કેહાં કાલ્યાં હતે તે મજાકર તક તે જાણી છુટને જુમાની મેકો. તે દુરદુરજ જઈ વરયો પોતાનાં વડાસાંચી કુટુંબમાંથી અને તેઓ તરફથી બાંધી આવેલા સપ્તારજી માસિક મુસારા પર પોતાનો મુખરો કરવા લાગ્યો. અરેબર જાનરો કાન્યાં મેપ !

થેરના થેલા ને બહારના ડાહ્યા !

થેરના થેલા ને બહારના કાલાચીની પણ કાંઈ

આ કુન્યામાં તવાઈ નથી, જરા નીચલા કામવા પર નજર નાખો.

મીસીસ મોટમન એક શીમેલી લાગેલી અને ઉચ્ચ મેક્સાપરીની માનીતી સ્ત્રી હતી. તેની મોઢક અલખઅલ, શરીર જવાન અને હાસકલત સ્વભાવ કાલું પણ દીઘ હતી એ તેનાં છે તેનું મીખમંડળ તેને એક 'આદર્શ સ્ત્રી' તરીકે ચીતારે છે.

પણ લગ્ન થાય રે એ 'આદર્શ સ્ત્રીનું' તે તેણી પર બતાવી સાચા પોતાનાં બાળકોનો બીન ફાક હતો બરડો ખખોડી નામે છે. પોતાનાં લગ્ન સાથે મારામારી કરે છે. પોતાનાં ધરને ગાથા મજીમજનમાં ફેરી કાઢે છે. પોતાનાં મંરબાર અને સંસાર તરફની ફરજ કોરે આરે છે. બનો બીજાંબીના ક્યતર કંરોળ બનાવી મુકે છે. ધરમાં પણ મુખનાં સાથે જ એ લલકણી વધકણીને કાણ બને શું બી. જીવ બરાથ છે તે તેણીને બિચારો 'લેડ થેલ કલમ' દહ મુખી તે સમજ જ શકતો નથી.

પણ માલો, બારો બલે જ અદર્શનું, રમેને તમારો 'બસ પ્રેશર' એવી એવી પાતો સાબળા વંચી તપા.

(અપૂર્ણ)

‘રાગિણી’ અંગે ખાસ સૂચના

“રાગિણી” અંગેનો તમામ પત્રવ્યવહાર, બહાનાં પત્રો વિગેરે મળેલું સરનામું :—

૨૩, ૨૫, ધોધા રટીટ, કોટ, મુંબઈ ૧

બ. ખ. ‘તથા લવાજમ મોકલાવવાનું’ સરનામું :—

‘મુંબઈ પર્લમાન’ કાર્યાલય,
એપીકો રટીટ, કોટ મુંબઈ ૧

પ્રકરણ ૧.

સત્યને ખાતર

રંગ શય અને મોતમજામાં હમેસા મદાવી રહેતો 'મયા હોમ' આને મળીમાં વીરુણાન ગયો છે. તેના માસિક જાણે કોમ નામોશીને બાર ઝીલતો હોય એમજ સાવચેતીના એક પુણામાં માથું નમાવી બેઠો છે. તેની પત્ની બરાબર તેની સામેનાંજ સેફા પર, બાર બાર રક્તી પડી છે. તેનાં પડખામાં બેસી એક રોહામણે નવજવાન તે બહાઈ સિર ઉપર હિંમત આપતી રવેશે હાથ ફેરવતો દેખાય છે.

'રોહિનિ', 'કામા હોમ'ના માલિકે પોતાનો હાડી મળીમાંથી રહેજો ડોકુ' ઉઘું કરતાં તે ઊકર-વેન અગિર તરફ નોકે, 'હજુ બી સમજ. કંઈ નહિ તો તારી માથને ખાતર! જો તે' એને કેસી ફુગી કાઢી છે!'

'પપા, મને માફ કરો...માફ કરો! અને મળા ખીજ, કાલીંગ ચમા! મારે લોલિ ફુગી ના થાય. હું તો સુખી છું. સચ્ચાતને વળગી રહેનાર કાક કદી ફુગી થવું નથી. મેં મારી છાંછીની પશ-છાં છરી લીધી છે...મમા, પપા. મારે ઇચ્છો કદી ફરવાનો નથી.'

'મારા દીકરા...મારા દીકરા' તે માતાનો

લેખિકા:- ફેની દલાલ

બહે હજુ તે પાળણામાં ઝુકા ખાતો હોય એમજ તેની ઉપર વ્હાલ કરતી તે બોલી, 'મને પપા...અરે ખુશ...તારા પપાની બધી ઉમેદો તું નાશ કરશે! જરા વિચાર તો કર, આ નામોશી પછી એવજ સોઠાવડીમાં પોતાનું પોલીસન કેમ સાવચેતી ચાકશે? અરે એવજની બધી અભિલાષા...'

'મમી પ્લીઝ! હવે મને તમે ફુગી ના કરો. એ તમારે મન નામોશી કરો...મારે મન નહિ જ. તમારે તો મને હિંમત ને આશા આપવાની છે મમી, જમાનો બદલાયો છે તે કાલિ હું ચાલવા માગું તો તમારે તો મને ઉત્તેજન આપવાનું છે!'

'ઉત્તેજન!' હવે તે બાપ ગુસ્સાથી ધરધર કંપતા બેઠ્યો, 'નીમકહરામ બેશરમ મોકરા! તે' માફ! માન પામેજું નામ ધુળમાં મેળવું: મારાં ખાનદાનને નામોશી લગાડી! ને તારાં એ નીચ કામમાં તું સાપાશી ને ઉત્તેજન માગે! ફુગ પડી તારી ઉપર!'

'જરા શાંત થાવો દીકર, આપણાં બન્ધાને એમ બોલવું જાણે' તે બધાંજનાઓ પોતાનાં આંસુઓ પચ્ચેથી કાઢીને કરતાં કહેલું.

નામોશીવાન કામાએ ત્યારે ગુસ્સાનો એક ગોઠ મળી લીધો તેણે તપી આવેલાં પોતાના મગજ

શદિ-તન તમેઘરીથી ઊઠીને પોતાના આપની આગળ ગયો. જે વાત તેનો પિતા એકદમ ખાનગીમાં કહેવા માગતો હતો એ તેણે તેના હોઠે આગળ કાન પરીને-સાંભળી લીધી.

પણ નહિ! જવાન ઉઠાણુ' તેનું સોહી દત્ત. એટલું જ નહિ પણ સત્યને આદત્તર અને વજગી રહેવાર તે આત્મા હતો. નથી એક રાશનીનાં કિરણ જમતની સામે નીકળ્યા રહ્યાં હતાં. માથાપ એનો પ્રકાર એક ન રહે એમાં તેને કાંઈ વાંક?

'નહિ પગા નહિ! શું તમે સમજ ને જોઈ નહિ શકતા કે એ પણુ' જોડુ કહેવાયા સામે માથાપ આપણને તેમ કરવા લલસાને ને તેને વાગણે શરણુ થઈએ એ બી એટલું જ જોડુ. એ તમે નહિ જોઈ શકતા? શું પુછું કે આ જે મીઠામાંથી તમે શું પચાઈ કરો—સત્યને ખાતર તમારો કીકરો જડે તે કે સત્યને જુવાની ક્યલખા-લથી જડકે વળ તે?'

'હું નથી જ માનવાનો?' અંતે નેશીરવાને ધીરજ શુવાની દેતાં કહ્યું 'તે તારે વારો કેવી સરસ તક છે. હજી સમજ, હજી મી માની લે શદિ-તન. એ તો માથ મોટા નામ અને માત્રો ખાતર આપણા ગેરખાલે એ મારું સુચરો છે.'

'એ ગેરખાલ નહિ પણ દુસ્મન' શદિ-તન મજાણતીથી બોલ્યો, 'હું તો મારા કાલમાં અજાણ છું ને રહીશ.'

'હજી સમજ-પ્રવાન ઊઠવા, હજી સમજ.' રીથી ઊભી એક ખેડેપ કરતાં તે વાપે કહ્યું. કસને ખાતર નહિ તે તેની મનો ખાતર, જે આપી અપારથીજ અધમુદ્ધ થઈ ગઈ હતી. 'જોત શદિ-તન! ટેલીફન કર?' પાસેની ટેલિફન ઉપર મુકેલું તે જુગળુ તેણે કાચમાં લેતાં ઊઠી ને આખરી વારજ પૂછ્યું.

'નહિ પગા મને માફ કરો!' તેણે દિ-મતથી,

સચ્ચાઈથી સર ઊંચું એવી મક્કમ અવાજે કહ્યું.

નેશીરવાન કામનો દાસ ત્યારે લાલ/લાલુ તેની બાજુમાં ઢળી પડ્યો. દને? હવે શું? ખસ એકજ વાત હવે તો તેને કહેવાની રહી હતી.

'ત્યારે સાંભળી લે મને. સાંભળી લે, કાકરા કે આજથી તું મારો દીકરો નહિ ને હું તારો બાપ નહિ તાર' કીકરું હું ભોગવતો. જા—નીકળ મારી આમેથી. મારી હોલત કે મારી મિશકલ ઉપર તારો કોઈ દક્ રહેશે નહિ. હું પીલ કરશ ને તું તે એક પાંદ વચીક આપીશ નહિ. જા—એકદમ તાર' કાણુ' કર.'

કરથી એક ચીસથી ને અપવાન કૂચ રહ્યો. શીરીન કામા રહી કહળી પોતાના પછીના પગો પર પાવો મઈ, પણ તેનાં બેડાએજ આગળ વરી તેને ઉચ્ચ લીધી. તેણે તેને ધીમેથી સોફા પર મુવાડી. તે વદામાં ક્યાળ ઉપર ગ્રેમરી એક મહેર મારી. દીકરાનાં પવિત્ર પ્યારની ક્યાલુ જે બાપથી તે માતાનાં નસીયમાં ઊંછીજ હતી.

બીજ એ મીનીટ કાળેજ મઈ કોચ એટલામાં તો તેઓ આવી પહોંચ્યા. ગેરો તે અમલદાર અને તેની પૂઠે.....

લચકીયાં ખાતી, કાકલુદીનાં કાચો બેકલી માલે-તગર શીરીન કામા પોતાના દીકરો મારે આણું પુકારતી અંજોજ ને અધિકારી આગળ સરે કુંકાવી ઉઠી.

'એકમ, હું હજીર છું.' મને મારી કરજ અર્જન-વવાની છે.' માનથી અત્યંત વાંકો વળી તેણે 'કામા હોલ'ની તે ચાસીકાને નમન કહ્યું. તેની અંજોજમાં એ વાર આમ હતો. એક અજાણતું દુઃખ કપો મઈ આસાનીથી એઈ રહે?.....

તે તો કાચકાનો ગુલામ હતો. તેનાજ દુઃખથી એ પછીથી તે નોસ્ત અવાજ કરતી બેઠીએ શદિ-તન કામાની કાંડી પર પડી.

અને એમ કામા ખાનદાનની મજબૂબ દોષત ને અચક્રામતનો તે વારસાં ખુદીથી ચાલુ રાખાને તાજે મયો. તેણે પોતાને મઠે જુદેજુદ રાહ પસંદ કર્યો હતો. હવે દિનનં ને સમ્યાપ્તિ તેને તે ઉપરથીજ આગળ વધવાનું હતું. સોડા પર બેકામ પડેલા તે આકાર તરફ એકજ છેલ્લી ફાટી ફેંકી તેણે અવરગા તેની તે જન્મદેવી માટે એક પ્રાર્થના કરી લીધી.

એ પછી વિરતાથી સર પાછળ નાખી વદાલી ગાંતાંજ અમાલથી ધમી આવેલાં આંખુ રોજી લઇ, હોહો પર આનંદનાં એક મલકાટ સાથેજ તે જવાન બાપીકા મહેલની રીડી ઉતરી ગયો.

અકરેણુ ૨.

નયયુગ.

સમાજને એક વિગળીક આંધો. સાગ્યે, શેડિન્ટન કામા પહેલાંથીજ એવા રંગદમ જતાવતો રહેલો હતો ખરો. હોઝવન ઉપરથીજ તેના એનચાળા એવાજ હતા. પણ આ તો અજબ જેવી એક કેસીયલ હતી. તેઓએ કોઇ વધી રાખેલી નહિ એવીજ અનવજ્ય એક દક્ષિત.

શેડિન્ટન કામાએ પોતાના બાપના મહેલ જેવાં મકાનમાં એક રાજદોહીને છુપાવી રાખ્યો હતો. કાદીયાં રૂવતે ખગર ન પડે એવીજ રીતે તેણે તેને મદદ કરી હતી. બેયરાં વાંચેલી એક રાતે એ પછા તેણે તે રાજદોહીને તેના મજાતીયાઓ તરફથી મોકલેલી એક ટ્રસ્ટીમાં પહેલવન ચ્હ નેવા દીધો હતો. 'કામ હોલ' ની વિશાળ જમીનને પાછલો ભાગ અરબી સમુદ્રનાં એક ફાંટાને ચુખી રહ્યો હતો. ત્યાંથી શેડિન્ટને તેને સામે પાર મોકલી દીધો હતો.

તે તો મયો. દિંદુરવાન. ઉપરની પરદેશી સલા ઉચલાવી નાખવાનું કાવતું રચનારો તે યજ્ઞ, શેડિન્ટન કામાનીજ કિમતી સદાયતાથી કાવતની

ચુગાવમાંથી છટકી ગયો. પણ તેને છુપાવી રાખવાનાં આરોપર શેડિન્ટન ધમકા મયો.

એમ છતાં દિદા પોલીસનાં તે વડાએ પ્લીટીશ રાજ અને તાજ તરફ વળાર નરેશા એ કીમંત ખાસી મુદ્દરનાં બેટાને "આડી લેવા એક તક આપવા માગી. નોશીરવાન કામા પાસેથી રોષનને જન્મ હતો. એકના એક દિકરાને જમાવી પોતાનાં ઉત્તરા નામ ઉપર નામોદીને કાધ અટકાવવા તે શુજ નહી કરે ? ગોગ તે અમદાવાદે મળેલા બાદશાહી રકમ તેજા અરેબોમાં ધરી દેવા તે શીયે તછવાર દનો. તેમ કરતાં તેને દોકરે આસાનીથી છટકી જનાર દનો. ત્યારે તેની આગળ એટલા પેશાવી ની વીસાહ ?

આસાની એ રિગારી પ્રકાશના માટે નોશીરવાન કામા અમલત તે અજેજ મિત્રને પુજ્ય અહેલાનમદ ખમ્યો. શેડિન્ટનને તે લોક પોતાને આસરે લેવા આને એ પહેલાં જો એટલું નહી થઇ જવ ને જો વિષેને 'ફાન' તે કરી ? તો અસ નીરાંત.

પણ શેડિન્ટન એ માને ? પિતાએ ખાનગી કહેલી એ વાત તેણે તુચ્છકારી કાઢી. સત્યને આદવાર જવાન શેડિન્ટનને તે માન્ય હતું નહિ કાપરો જો તેને એ મોટે સામ કરવાજ આદનો હોય તો લાંચ રૂક્તમાં બાપના કાચ ખચકારી પોતે કંખતું દેવું હાઈ રા માટે છટકી જવ ? તે એટલો ખો કાપર દનો કે દવે માઝી પાની કરે ?

દિવસો સુધી એ કેસ ચાલ્યો. ફક્ત પાસીજ નહિ પણ દિંદની સવળી કાસો તેનાં સુકાદાની ચદ જોધ દલા. કેસ બંધ બારે. ચાલતો હતો એટલે અંકર તો કોઇ જાઇ ચાલું નહિ. નોશીરવાને તેને માટે હોજિવાર બેરીસ્ટર રાકવા માંગ્યો. તેના પણ તે એકરાએ મજબુતીયાં છન્કાર કર્યો. જે કંઈ તે કહેવા માગતો હતો એ કોઠાને તે પોતેજ કહેલો જે કંઈ તેને નહિ કહેવું હોય તે નહી કહેલો.

ચુકાદાનો દિવસ સ્વામી પહોંચ્યો. અગ્રણતની બહાર કોઈનો દરોડો પુકળ હતો. પુલીસને સખત બંધાવત રાખેના પડ્યા.

અતે ન્યાય મંદિરના દરવાજા ઉંઘડ્યા. રેલિન્તન કામાને લાંબી સુતતા દેશરટાની સગ થઈ હતી. હાથમાં એકી સાથે તે આકાર બહાર આવ્યો ત્યારે તેમું સર ઉચ્ચ હતું. તેનાં હોઠ ઉપર એક વીરલાતુજ સ્મિત ફરકી રહ્યું હતું. જ્યારે તેની અગ્નિમાંની તે રાસનીના અમકારથી થકી બર તેને જોનારા અંક થઈ ગયા.

એક આસામી તેની નજર પોલીસની રખતી ગયો. નોંધીરવાન કામાને મોકલેલો તે પેશામગી. રેલિન્તન કામા પોતાના બાપ કે માને કોઈ હોયો સદેશ મોકલવા ચાલતો હતો કે તેજી તેને મુજબ.

‘મારી માને માટે પ્યાર,’ એક ડ્યુક દબાવી દેતો હોય એવો તે સ્વર ધસારી કરતાં હોવાને કાને પડ્યો. ‘અને.....’ તેજી સર ઉચ્ચ બેચતાં પુર કંઈ, ‘કહેજો મારા બાપને કે મારી માની મળી રાંકાગ લે.’

એ પછી મક્કમ ડગલાં બરતો રાજકિય તે ફરી કહેવાતો દેશદ્રોહી, તેનેજ માટે ‘જપતદ’ કરતાં તે રાજા તરફ સલામતો એક હાથ ઉંચો કરી આવ્યો.

તેને જતો જોતાં થયુંની આંખમાં આંસુ આવ્યા. થયુંને દુરકા દબાવતાં પડ્યાં. રાજકુમારના તોરને ખાતરાની તે જવાન બાપીકા મહેલ અને બાગ બગીચા હોડી ક્યાં જતો હતો.

અને પુવાનેની એક રાજાએ, નિયાજ ને કાલે-જાંમાં કાલુના કાવિબના તે નામરિકાએ તેને લાખ-બીની વિદાય આપી. નવી જ...એક લીલી રોસનીનાં તે જવાનને.

‘રેલિન્તન, ઝીંકાપાદ’

પેકીસનાં હંકુકાના મોઢાની પરવાહ ક્યાં વિના તે પુકારી વધેતા જ ગયા.

‘જ્યા રેલિન્તન કામાકી જ્યા! નમ્ર રાસની કી જ્યા રેલિન્તન ઝીંકાપાદ!’ એ થોતથાથી આકારી મુખજ માણ રહ્યો

અને એ પહે તેઓ રૂડાં કઠળતાં ને સુતા પડેલા મહેલના મોઢા અપવાનમાં જોડાં હતાં... રેલિન્તનનાં માખાપ એકનાંજતે વળગીને એક-બીજાનાં દુખમાં સરીકે બનીને કામે ખાલો પી રહ્યાં હતાં.

૧૯૧૬-૨૦૦ એ સાત જ્યારે સાત માટે લડતાર એક ઝ-સાને કિંદમાં નવયુગ રચાયો. માખાપ વિરુધ્ધ હોકમું અને કોલેરા વિરુદ્ધ માખાપ

‘આજની એ આપણો કીકેરા નહિ. આપણે એનાં માખાપ નહિ.’ અતે હોતો ચપટાવીને તે બાપ બોલ્યો, જ્યારે તે મા લગલગ બેહેલા થઈ જવાની અણી પર હતી. ‘વાદ રાખજો શીરીન’ તેણે તે કુમાતા લવની કોઈ પરવાહ ક્યાં વિના કહ્યું ‘આપણે વાંકીયાં હતાં. આપણું કોઈ જન ફરજદ હતુંજ નહિ. છેજ નહિ.’

એક જનનેનાં છગર કપાઇ ગયાં હતાં. જનને એ પહે એક સરખાં દુખી હતાં. નોકર નાફરે તેમના આનીતા રેલિન્તન બામાને એ ફેજ જનણી છુપાં છુપાં રડતા હતાં. તે દિવસથી રેલિન્તન કામાનું નામ આલીયાન તે મહેલમાંથી સલાતું હોડી નાખવામાં આવ્યું.

કઠળતી એક આંતરડીની હાથ ત્યારે એ નવ-યુગ ઉપર પડી. તે નવયુગ, જેણે માખાપનાં વડાસાં ફરજદો છીનવી લીધાં. જમાનનાં તે પડેલા કે જવાડે ફરજદો પોતાનાં માખાજની સામે મયાં.

રાત ચાલી ગઈ

જ્યે, ચાલી જ્યે, ગઈ, એ વિચારે રાત ચાલી ગઈ
ખબર પહો ના પડી અમને કે ક્યારે રાત ચાલી ગઈ.

તમે જ્યાં આંખ ધીંચી કે બધે અવકાશ ફેલાયો
તમે જેવું અને એક જ પ્રસારે રાત ચાલી ગઈ.

હજી તારાની સાથે જ્યોત્સનાની પાત ઠરેતો
હજી શાંતે તો આવીતી રાત્રે રાત ચાલી ગઈ.

હુજો રંગ લેહથી જે નારીઓ ના રહી શકી સાથે
હયા આવી તો સરખાઈ રાત્રે રાત ચાલી ગઈ.

તમારા સમ 'અમીન' હોયી શાયો ના રાત ભરે આંતે
પરંતુ કદપનાઓના સહારે રાત ચાલી ગઈ.

—અમીન આઝાદ

આરોગ્ય વિષયક સચિત્ર માસિક

—હરિહર—

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫

શ્રી હરિહર ફાર્મસી લીમિટેડ.

પો. પો. ૭૪ વડોદરા

કાંતિલાલ એમ. તિળેરીવાલા

(2)

તમિલિ શાસ્ત્રના અભ્યાસ પછીજ પણ મહાન લેખકોએ આ શાસ્ત્ર પર ધુરંદારી લખ્યા છે. પ્રથમ આંગ્રાજી લખે. તાંબા, પાનળા અને અન્ય વખત મનમાં મૂકતાં આંગ્રાજી લીધી લીધીમાં ફક્ત નિમાન સુચન કરે છે; અર્થાત “નમસ્ક ટેમ્પ્લમેટ” વાળા માથાસોને એવા આંગ્રાજી હોય છે. અપરો જાની-કામ્પી નિવિદામ્પ કર્યું તો લગ્ન માથાસોને અંગ્રેજી અને શરૂ (Tampier)ના પદાલવાની અંતરે પડેલી (નજની) આંગળી એક બીજાની અંગપાસ એળ ગોળ ફર્યા કરતી હોય છે. લીધીમાં અમુક નખવળા ભાગની અસપાસ ફરતો હોય છે તો લીધીમાં પડેલી આંગળી અંગ્રેજીના નખવળા લાગની અસપાસ ફરતી હોય છે. એવા માથાસોને પોતાના નખ ખોતરવાની કે કસવાની પણ દેવ હોય છે. આ માથાસોની કસવા શક્તિ બેરમાં કામ કરતી હોય છે. અર્થાત મગજમાં પાગલાર વિચારો આવ્યા

માનસની અંદરો રહિશ્વર પડેલા હોય છે. એ પાંદોળ (Anemia) થી પીગેના માત્રમ પડી જાય છે. બધારે હૃદયની બીમારીવાળા માણસનો હૃદય અને નાજી સુગ રંગના હોય છે.

આપણા નાજી તે. સાનતંત્રીયો (nerves) ની આરતી સમાન છે. એમાંથી તે. બહુ જલુ વલુલાનું મળે છે. એનું પાત્રપણ કરવા બેરોમિ તે. લાંબા થોથા કરાવે. એક નાજીને છેડાથી તે. આંગળીની રેગી સુધી આવતા છ માસ. સમય લાગે છે. કેટલાક માણસોના નાજી પર આડી ધાર પડેલી નજર પડે છે એ શરીરની પોચા સક્રિયતાની ખામી સૂચવે છે. Subcutaneous એટલે દરિયા કાગવાથી અથવા પાણી નોંધને સાનતંત્રીયોની નાજાણ ધૂમી થતી ઉલટી; એ પણ આવા નાજાણ માણસની બીમારી હોવાનું તર્કિય શબ્દમાં વર્ણવેલું છે. કાળા તથા બહુડીઆ રંગવાળા રોગ ન ગમે એવા નાજા અરજવા, દરોજ કરવાની આમરીના રોગોનું પરિણામ હોય છે.

આ બધી તર્કિય શાબ્દો આધારથી લીધેલી ઘણી સામાન્ય વાતો થઈ, દરે માનુષ્યના રજાવના કેટલાક સામાન્ય લાખમાં લખાયે. આ સભ્યમાં લાલિય બાળવા માટે કોઈ ચીજની જરૂર પડતી નથી. કોઈપણ માણસ પાછીર હોવાનો કામે કરે કે તરત જ એની સામે લાચ ધરી રવામાં આવે છે. પડી એ માણસને કોઈ રાત છે કે નથી. એ તોજ મારે છે કે સત્ય કહે છે, એની પરવા રિલા બેળા હો. બધીયે વાત સાચી ગાંતી લઈ કોઈ નાપસદ વાત પર લાંબા સમય સુધી અરોસ કર્યા કરે છે. અમારા માણસે ઉપર કહ્યું તેમ "નરવસ રેખાવ-મેટ"વાળા હોય છે. પત્થ કમાવાનો ધધા લઈ એવા કબી કહેવાતા પાંદોળો અથવા મણસેને ફાલે છે.

મજબુત મને બળવાળા માણસો, એમના અગ્ર-હાનો નાજાણો લાગુ મોટા અને મહેરો હોય છે. અને નો વિરોધ બધારે આપણે વિચારનાર વિચાર કર્યા હોયે અર્થા કરશું, તેવા માણસો સાદે સાદે

કહી દે છે કે તમે મને તે કહો, પરંતુ અમે તે. અમારું એવ પ્રાપ્ત કરવામાં જરૂર સફળ થઈશું. અથવા માણસો મજબુત મને બળવાળા strong will-powerવાળા માણસો ગુણ્ય અને ક્રિયાની જીવનમાં દટતા સાથે એકીકરણ પણ હોય છે. એમની રેખાઓ કમે કમે જાલવા પાણુ કરે છે.

અમારે માણસોના કાચ પાછીરના કાચમાં મૂકી દે છે. આ અરથીર માનસ સુચવે છે. જીવનના દરેક કાચમાં એમને ઉતાવળ હોય છે. પ્રતિજ્ઞા વસ્તુએ સાંભળતા એ મજબૂત હોય છે. એટલી સારી વસ્તો સાંભળી વધારે કાંઈ સામાન્યની એમને હમણા હોતી નથી. કેટલાક "જીવનનાર આગરથી રહીએ અને સુખ, રોડો મળે એટલે નાશ" એમ કહેનાર હોય છે, એમના સંતોષ અને મહત્વાકાંક્ષા વિનાનો જ્વલાય, ક્રાંતિકારી વાંદેથી અકળાઈ હોય છે. એમનું જીવન સડુ અને પ્રગ્નિ વિનાનું હોય છે.

એટલી કાળી બહુ સમજનારા માણસો, પડે-લેથી કહે કરેને બધી વાતનો એકવાર કરી દે છે. અને એટલી હમણા પર આપણે કે નહિ, એમ પ્રશ્ન પૂકે છે. સામાન્ય રીતે તે પાછો ફરશે કે આપણે કેટલું છે? પ્રવાસ કે માત્રા કરવા છે? પ્રશ્નો પુછનાર લખજમ જોમાં નાજાણ માણસો હોય છે. બધારે એવા પણ દાખલા મળે છે કે જેમાં માણસે પેલાનો કાચ બહુડીથી પાછો એટલી રેખાની રતિ હોય છે. રહેને પાછીર નાજાણો બાળુ કહી રેશે, એ એમની ચિન્તા હોય છે.

તેથી લાચ રોગનાર બહુજ સાવચેતી રાખી, સામા માણસને ઉપયોગ થતા પ્રતોજ આ રાત્રીના ઉપયોગ કરવા નોંધાયે, ટોળા વચ્ચે લાચ જોયો નોંધાયે નહિ, તેમજ વિવંસના પ્રાપ્ત મિત્રા અને જગ્યાઓ બરાબર જોવા માટે "એન્ટીક્રામ ગ્રાસ" વિના વધારે કાચ ઉતરવાનું મોઝ નથી.

આ દપ્તરારે ઘણી સામાન્ય પણ ઉપયોગી વસ્તુઓનીચે અર્થા કરી છે. વાંચનારે દરેક જગ્યાએ તે. આ સજ્જત વસ્તુઓની વિગતવત પણ કહી ગયાં દરે પડી કરીશું.

૬૨૫

સૈદ હોરમસજી અચારીયા

નાસીક દરાખ ખાડી, કરાખીની મિઠાચવાલી, અને ધરાન-કાજુલની સોયી ઉત્તમ છે. કાન્સ, રોળ અને ઇટાલીમાં ઉચ્ચ કક્ષાનો દારૂ દ્રાક્ષમાંથી બનાવે છે. અહીં જે દ્રાક્ષાસખ અને ખીજી ચીજો વેચાય છે તે પ્રાચીન હાકટા કરવા કે પીનારાના ચક્ષુને ઉત્તેજીત કરવાના હેતુથી નહિ—પણ તેનાં કિમતી, રોગનાશક અને પ્રાણરક્ષક ગુણોના ફેલાવા રૂપેજ માય છે.

મુલાખના પંકાયણા ચિકિત્સક ત્રેશણા રોનાડસે પોતે ખાસેર પાડેલાં એક પુસ્તક મારેકત માત્ર દ્રાક્ષ અવાહીને સાળાં કરેલાં રહીએનો ઇતિહાસ આપેલો છે. દરાખના રસ પર રહેલાથી કાવિલ બિમારીઓ મટે છે એમ અનેક હાકટરોએ પૂરવાર કરી આપ્યું છે, પોતાની બુદ્ધેથી અને ખોરાકના બિન ઉપયોગથી કુખી થઇ રહેલા જયતના છત્વે મટે, દ્રાક્ષની સાકરિયા મિઠાખમાં ઇષરે દરા અને દુધા બને સથે ભરી મોકલ્યાં છે. જેમ ધીમાં ચીકાસ છે તેમ એમાં તાત્વિક મુજો છે.

દ્રાક્ષની મોક્ષમ નેહ માસથી આસો એટલે પાંચ મહિના રહે છે. તે પછી સુકી દ્રાક્ષ તો/વાણ મળ્યાજ કરે છે. ખાડી દ્રાક્ષ કહ્યે-પિત્તને વધારે છે. એ તોણા કાલી દરાખને ૨૦ તોણા પાણીમાં ભીજવી રાખો. સવારે તે બોહીને પી નવ. આ ક્રયોગથી દરતની રૂગવટ, પિત્તના દોષો, રક્તવિહાર, માથાનું રહી અને સોહીનો પ્રીકાસ નાણુક ધાય છે. ગળાંનો રવર સુધારી, વાણને દાંડી આંગિમાં કંઈક ફેલાવે છે.

આમલી તથા ઠાકમને બદલે દરાખની ચટની બનાવી

ખાવી સારી છે. દ્રાક્ષામિતી નામની ચટની ગેસ-વાણ મટે ઉત્તમ છે. સુંકે, સિંધવ, છૂંકે લીંબુનો ખાર અને દરાખની મેળવણીથી તે બનેલી હોળા વ્યવત રવાજિદ અને બૂખ લગાટનારી છે. પધારીપણ દર્દીઓને બીજો ખોરાક આપવાની મનાઈ હોય ત્યારે કોસખીસ ર અંશુર પાણીમાં ઉકાળી તેના મુખ બનાવી પાવો નેહ્યો.

દરાખના ઉપયોગથી શરીરનાં એરી તત્તો અને એરીક એરીઓને અંત આવે છે. મર્કપાત અટકાવનારી દવા, મજાપાન રસ, સગર્જાં સીએને નવ મરીના સુધી આપાય છે, તેમાં પણ દરાખનો ઉપયોગ ધરેલો છે. દરાખ મર્કશખની મરજી બોહી કરે છે અંશુરસવ શરીરમાં સોહીનો નર્યો વધારવા માટે ઉપકારી છે, અંશુર દરાખ જેને અંશુરમાં સુદાન મેષ્ક કહે છે તે ત્યારેથી સસ્તી મળે ત્યારે ખરીદી તેનો રસ તડકે મુદ્રા પીવાથી શોઝાજ કસાકમાં ઉત્તમ મુજુ મેળવી શકેશો. મધ સારે દરાખને પીસી લઇ આદનકેપે ખાવાથી મર્જાજીય મટે છે. દરાખનું પાણી પીવાથી રપિસાલ સાફ આવે છે. તાજ હિતારે છે માધાની ગરમી અને આંગિની ગ્રાંખ દૂર ધાય છે. બોખન આગાં જે રોખાનોને ચેટમાં અચરાટ નેહોતો હોય તેઓએ, કલેઝાં ચારી નાંખનારા અને તંદોરાસીનો નાશ કરનારા જ્યેષ્ઠ દારૂથી દૂર રહી, આણુ, અંશુર, અંશુર, કોસખીસ, ખાણુ—એમાંથી જે મળે તે પાણીમાં ભીજવી રાખી, તેને સઘડી-ઠાંઠાવાની ૪૦ દિન આઠ ગળીને શીથી ભરી રાખેલાં માઝમાંથી અહીં અપવા આંગે રોગ પુરાસ નિર્જંબણે પીવો. કોસખીસ અંશુરનાં પીણાંઓ, તન મનની થાક વિજ્યલી

વેગે દૂર કરે છે. તાત્કાલ આપનામાં દુષ્ટતા ઉતરે તેમ નથી. દુષ્ટ મેંધુ પડે તેજોને મારે દરખ ખાવાની લાજામણ છે. પસરેલા મેરો તે ખાણીને મૂલેથી મેદ ઉચકતું નથી. દેખાવમાં સહેજ નખાણે ખજ ગણમાં તે ભરપુર છે. આ મુશળા ખાસ ગરીબો મારે છે. દુષ્ટ પચતાં વિલંબ થાય છે. પણ અંતુર—દિશમીશ જેવી મુસાવમ મિદાઈ વાપરી પડવાને બદલે યોદી ચીનીટ-માઈ પચી ન્તય છે. અંતુર ખાવાથી માનની જાતીમાં સારાં મેમણમાં દુષ્ટ વહે છે. દુષ્ટ તયા કીશમીશને નારતો હસકો અને કોવતમંદ છે. દુષ્ટની જગ્યાએ કીશમીશ વાપરે. અંતુરમાં ૧૫ દડા લોખંડનો અંસ છે. હાલને બજા આપે છે. નખોની

ખીમરી—જેવી કે વાંકાં નખ, સુકાઈ ગયેલાં અને સહેજ હાથલાલાં નખોને કોઈત્તાં તલો પડેવાકીને સાગત કરે છે. કમજો કીજો તાવ, પીળા અંધો, ફેફસામાં જગમ, મોઢ સુકાય, ખાંસી કમજવાન તયા ખચીના પૂર્વરૂપમાં બપારે વગ્ન મટવા માંડે છે ત્યારે કીશમીશ અથવા અંતુરી દ્રાણો છુટ્ટી ઉપ-ચોગ કરે. બહુ, ખીને જોરાક બંધ કરી એકલાં અંતુરનો પ્રયોગ શરૂ કરી, મુસાવમાં બદનમાં લોદી અને માંસ વધારી છવનને ખરા આનંદ અનુભવે. સુકા મેવાની ખરી કિંગત આપણે અંધી શક્યા નથી, પણ મામુલી લોકમાં એ તો અમુત વેચાત રહ્યું છે.

માત્ર યોડાજ પૈસામાં
દર મહિને લગચક
સુન્દર વાંચન સામગ્રી

આજથીજ લાભ લેયો

અમેરિકન મેગેઝીન સર્કલ

માસિક રૂપિયા ત્રણમાં

દર મહિમે ઘર બેઠાં
તરેહ તરેહના જાણીતા
અમેરિકન મેગેઝીને

પ્રોપ્રાયટરઃ મિસિસ એચ. એફ. મિસ્ત્રી

૭૮૫, પારસી કોલોની, હાદાર, સુબક ૧૪.

નેતા કેમ બનવું?

— લેખક: —
“મસ્તકદીર”

એક રત્નેશ્વરી અને સવરણ પૂછ્યો કે નેતા કેમ બનવું? એ મુંબઈ યુનિવર્સિટીના કલે-કરો તથા વિષ્ણુ વિદ્યાસુધોની ડીરેક્ટરીના મંત્રી તથા સહી પદમાં કાયમ નેતાશીરીની તાલીમ આપનાર શાળા કે કોલેજનું નામ દેખાડું નહિ અને પેલો મિત્ર વારં-વાર કાળજી લૂપી નેતા કેમ બનવું એ વિષે પૂછ-વ્યાજ કરતો હતો.

આખરે મલો મલો વિચાર કરી એક દિવસ અપવાસ કરતાં અને પ્રકાશ મળે અને પેલા મિત્રને એ નેતા કેમ બનાવ એ વિષે નીચે પ્રમાણે સૂચના મેકલી આપી:—

[ખેડારે તારે નેતા થવું હોય તો આજથી જ તારી જાતને નેતા તરીકે માન માણસ જેવો થાતો અને છે તોયે જાની જાણ છે. તું જોડી ઉગમરતો માડીકો હોય તો ધરમાંથી દુ સુર્યાત કર. અગાજ ધરમાં તું મરે તેવા મેનચાળા કરતો, જોશિયા ને જોશિયા જોડે કુલકુલ કરતો, તારા નાના બાપાને રીજવવા માટે તું હજીવાર જોય પર દાય અને પગથી થોડો જાનતો અને બાપાને તારી પીઠ પર મેસાડતો—હવે આવી કોડરવન રમત છોડી દેજ અને જોડો તથા જોડોશિયા આગળ પછી પુરેપુરી ગંજીરતા અને અલ્પથી વર્તજો અને જલદેર સજા-જોમાં તને જોલવાનો મકાવયે પડે એ માટે પર-મોથી નારતાની ટેબલ પરજ નારતો અતમ વધ પછી ઉમેજો વધ ભાષણ કરજો.

ધરના રામા અને પાડોશીઓ જોડે પણ એક નેતાની માફક દમાય અને ગોરવથી વાત કરવાં શીખજો.

નેતાઓ હંમેશાં દબાવથી મરે છે. તું દબાવથી માલવાળી ટેબ આજથી જ પાડજો, આજથી માફક ત્રામ કે બસ પકડવા મરવાની માફક રોડતો નહિ, પણ દબાવથી ત્રામ કે બસના જઈવાન આગળ હોજો રહેજો—બસના કંડક્ટરને જગ્યા વિષે પૂછજો

અને કંડક્ટર જગ્યા છે એમ ખાતી આપે ત્યારે જ કોઈ મકાનની ઉરવાટન ક્રિયા કરવા જતો હોય એવા રૂબરૂથી ત્રામ કે બસમાં ચડજો અને હોમોને તને સલામ કરવાની ટેબ પડે એ માટે જોલખીતા કે વગર જોગ્યોતાઓને પણ ગોરવથી સલામ કરજો.

નેતા યુવારે દેશને માટે અલિનત આપવાની જરૂર છે. લાડીઓ આપવાની જરૂર છે, જેમમાં જવાની જરૂર છે. ધંધા વેપારની પાયામાંથી બેઠા-વાની જરૂર છે—એવા વધા જોડા ખ્યાલો તારા મગજમાંથી કાઢી નાખજો, નેતા બનવામાં ધંધાકારી દષ્ટિ રાખજો અને જે પક્ષની જોલખાલા ઉપર તેમાં મુક્તી જઈ જલદેરમાં નામ કાઢજો. પવન જોડેને પીઠ દેરવજો.

નેતાઓએ હંમેશાં નિવેદનો કરવા જોઈએ. શબ્દકારી પ્રસંગો કે અધિવેશનો ન બરાબ તો હાપમાં નિવેદનો પ્રગટ કરવાથી તું તારું નામ જાનતાની નજરે રાખજો. નેતા બનનાર માટે કોઈ હાપના તથી સાથે દોરતી સહીથી વધુ મહત્વની વાત છે. યુગધર્મો દેટલાક પક્ષોથી દેટલાય નવા તથા જોડેને નેતા તરીકે જાનના અગ્રણ ધરી દેખા છે અને મતદારી ધવાથી પાછા નેતાશીરીમાંથી ઉમેડી પણ નાખ્યા છે, માટે જેટલા જરૂર તેટલા તંત્રીઓ સાથે આગળ સંજય રાખજો.

જલદેર મેળાવકામાં તું દાખરી આપે ત્યારે ઉપચારમાં તું દાખલ થાય ત્યારે તાળીઓ પડે, તું જોલખા ઉમેજો થાય ત્યારે પણ તાલીઓ પડે, તું જોમતો હોય ત્યારે પણ તાલીઓ પડે. અને તું સમાજમાંથી બહાર નીકળે ત્યારે તારા નામની જાણ પોકરાય તો જાણવું કે તું ખરેખરો લોકમિત્ર નેતા છે. જુજ માણસોને જોમના લખ અલિદાવથી થા અજબ સકિતઓથી આવી લોકમિત્રતા વરે છે. પણ આવી લોકમિત્રતા નાણાથી મેળવી શકાય છે. નાટકના

માલિકા પોતાનો નવો ખેત બહાર પાડે તે વખતે જે કુકિનનો અજમાવે છે, 'વનસ મોર' કરવા માટે જોડીયાનસમાં ભાડુની માગણી રાખે છે—તે અમલો કોઈ મેલાવણમાં જઈને સેળ તારે કંઠનેકે માલુસોને ફિપો ફિપો આપી સભાસ્થાનમાં આગળથી ચોક્કસ બાબતો જાણે, અને એવી મુશ્કેલી આપવી કે સભા હોતમાં ચારે બાજુ નહોતો જઈ શકે અને તારો સત્કાર કરે.

કેંદ્ર આકર્ષા બમ તારે કોળાપીતા પદ-પીતાઓને પહેલેથી કાળજી લેવી તારે ખર્ચા કરેજન પર અન્ય સત્કાર કરવા મટેનો બદલાવ કરી લેવો. છુટથી નાણાં વાળ્યાં હોય તો ગામના કંસવિત મહારથા તને મળવા આવે, દારોતરથી તારે સ્વયંજન કરે અને વધુ પડતા વેપાર હોય તો સરકારના આકારમાં વાજતેજાવતે કટ્ટરતાથી તારા ઉત્તર મુદ્દા કાઢ્ય રીતે તને હાથ જાય અને હાપીમાં ખચર આવે કે ફકાણા નેતા ફકાણે ગામ ગયા હતા ત્યાં તેમને 'ભાવળીને' સત્કાર થયો હતો અને ગામ કોઠાએ હોશમાં આવી જઈ તેમનું 'દબદબાજી' સરકાર કાઢ્યું હતું, અને એ નેતાએ ધણીએ ના પાડવા છતાં તેમની ગાદીના પેલા હોદ્દા નાખી સ્વયંસેવકે, એ નામદારની ગાદી એવી ગયા હતા. અજમાવવાને આખર પડે નહિ એવી રીતે છુટથી નાણાં ખર્ચામાં આવે તો ત્યાં જાય ત્યાં તારો જાન્ય સત્કાર થાય અને જેની માફક તારી જુગા ધાય.

નેતા બનનારે—બનવાને શું વાત કરોએ ?—નેતા થઈ ગયકાણે જદુ બમત રહેવાની જરૂર છે. ગામમાં કેંદ્ર પડકો યાય, રેલ આવે, કુકાણ પડે કે જોતી કોઈ આફતો આવે ત્યારે નેતાએ પહેલાં બહાર પડવાની જરૂર છે. પ્રતીતી રાહત કાર્યમાં ભાગ લેનાર નેતાએ પ્રેરે પ્રતીતી માન યાય છે અને કુશળ નેતાએ કૃતિ જીમાં કરી, રાહત સમિતિ નેમી તેના પ્રમુખ બની કુળીઓને ચોક્કસ રાહત આપી આપની રાહત પોતાના ખીરસમાં સેરવે છે.

ખરી રીતે અસમાની આફતો—ધરતીકંપો, કુદરો, વાવાઝોડો—એ કેટલાક નેતાઓ માટે ખરેખર

અસિવાઈ સમાન થઈતાઓ છે.

નેતા યતારે એક વાત પર ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. કુશળને હિંમત ન થવા દેવા, પોતાની રીત-ભાવ તથા આત્મિક દુનિયાની તજરૂમાં થીયોરના કાચ નેવાં સફેદ દેખાય તેની ખાસ કાળજી રાખવી. નેતાને જરા પાંડાપણીના કોઈ હાથ થેડો "પના રખવો" પણ સકલ હોય, "રસિક" હોય—નો બધા શોખ એ આધુ રાખી શકે છે. ... પણ તારે પ્રભને ખચર નહિ પડે એ રીતે !

નેતાએ નજારણમાં ભાગતો લેવાજો તો જોઈએ, પણ એ ભાગ અમસ્તો બાવણો કરવા પુરતા કે અજવળ કરવા મટેજ ન હોવો જોઈએ. કેંદ્ર પણ સત્કારાં સિદ્ધાંત આવી રતાં એ સ્થાન ઝ પી લેવું જોઈએ. પોતાનાં સર્ગા—સર્વથી અને મિત્રોને પણ સારાં સ્થાને વ્યવસ્થા નેતાએ પોતાના પક્ષને એ રીતે મજબુત કરે અને ખરી દેશના ઉપકાર માટે કાળે અને કરોડોની યોજના હેમી કરી એ યોજના પગ ભર ધાય તે પહેલાં તેમાંથી ફેરફાર "વગેરે" કરતાં શીખવું જોઈએ, અને પુરતા થયા ન હાય તો કોઈક અસાધ કરી, નાખી લેકાની ખેરકારી પર ટોપસી નાખી, હિમન ન દરિયાં ખીજી લાખો ફિપોથી ચોક્કસમાં જીતી કરતાજ રહેવું.

જેવટે એટલુંજ કહેવાનું કે નેતાઓએ કુશળતા પ્રત્યેને દાખલ દાખમાં ધરી ચારે બાજુ લોકાં ધ્યાન ખેંચવા અજવળની આગ દેશાવલી જોઈએ, અને રાહતો— ચોજનાઓ—કૃતિ—નિર્મોદનો—ભાવજો વિગેરેનો વોધમાર વરસાદ છે કે પર એવા જોશથી વહેવરવલે કે તમે "નેતા નથી" એ કંપના કરતાં પણ કોઈને મહેનત પડે. ધામધુમ, ભુમ જતાડ, રોડનકોર, હાપીઓમાં ચર્ચાઓ, વિરૂદ્ધ પક્ષને હોનારી પાકાની પેરવી અને જગત કળી ન જાય એ રીતે પોતાના સત્કાર સમારજો પોતાનાજ અર્થે રચવાની શુભી—આ લક્ષણો નેતામાં હોય તે ફતેહમદ ન તો જરૂર બની શકે છે. ગમે તો તમે આ બધા ઉપાયો આજરોજ અજમાવવા શરૂ કરો. કાલે તમે નેતા બની જશો.

‘ના-રંગી’ શા માટે ?

‘સા-રંગી’ શા માટે ?

પ્રાચીન કાળથી અર્વાચીન યુગ સુધી આવી આવેલી એક માન્યતા હતી બપોર સૂર જનસમાજ હજી એક સમૂહ નથી એ એક સમૂહ હોત તો એ બૂલ બૂલ ને રચી હોત.

જાતની ધણી વસ્તુઓના નામો—વસ્તુઓના શા માટે ?—મનુષ્ય. પ્રાચી, વનસ્પતિ ઇત્યાદિ તમામ પ્રકારની કુદરતની બધાજાતની નામો શુભે અનુરૂપ હોવા તોએ એ પરાપૂર્વથી આવી આવેલો સિવાજ છે. અને એ સિવાજનું ઉદ્ભવન પણ પરાપૂર્વથી જ આપ્યું આવે છે અને મનુષ્યનું એ ઉદ્ભવન પ્રારંભે આંધ્રપ્રદેશનું પણ એજ પરાપૂર્વથી આપ્યું આવે છે. એ આંધ્રપ્રદેશનો એક અને તો એ વસ્તુઓ ને નારંગી અને સારંગી.

એ વસ્તુનો રંગ મનુષ્ય સહેલાઈથી જુરે, એકને પસંદ કરે અને તેનેજ એ ના-રંગી કહે. કદાચ બિચિત્ર ! એક રંગીન વસ્તુને એવી અને તેને રંગ નિનાની નારંગી કહેવી—આવી દિમાસ્ય નેવરી બૂલ એ ક્યો મનુષ્ય કરી શકે.

માનવ એટલી બૂલ કરીને બેસી રહ્યો હોત તો યી થાત.

જે વસ્તુમાંથી માનવ પવન સિવાય બીજી કોઈ ત્રીજી મેળવી શકતો નથી, જેને રંગ રાખે સહેજ પણ સંબંધ નથી, અને જેનું કોઈ મુદ મનુષ્યને માટે કાન સુધી અને સંસ્કારી મનુષ્યને માટે હરણ સુધી સંબંધ છે એ વસ્તુને માનવ ‘સા-રંગી’—જેને રંગ છે એવી કહેતા જરા પણ અચકાતો નથી.

ધન્ય છે એ પ્રાચીન હુષિને અને ધન્ય છે, એ અર્વાચીન માનવ, તારાં એ પ્રાચીન હુષિનજ અનુસરણને !

“તરંગી.”

પેરી એન્ડ કું.
લી.

૧૫ મી નવેમ્બરથી વોદરા મધે અમદાવાદી આનંદ
ચાંદે થનાર છે.

એ આ ૨૮ વરસમાં માત્ર અસખાબની અનેક
વખતની તંગીના વખતમાં પણ પ્રગતી સેવા
એકસરખી રીતે બાળવીને મોટી નામના મેળવી છે.

પ્રોવીઝન-આઈલમેન

સ્ટોર-પરફ્યુમરીઝ-

પ્રીઝનટેશન આરટીકલ્સ-

પેટન્ટ મેડીસીન્સ

બહુ બહુ અને મધુન કોક્ક મધકેશી બિરીયાની
સમગ્ર મુદી પાડનારો

સુખાઈનો આગેવાન સ્ટોર્સ-

શકેટરોના પ્રીસ્ટીપરશન્સ

સંવદનથી અનુભવી સ્ટાફ

વખતસર તૈયાર કરી આપે છે.

PERRY & Co., LTD.

મોટોકો, હાઇ સ્ટ્રીટ, રોડ : ૪૩૪૬૧-૪૨૪૬૪.

ખૂટતો તોલો

(સાચો ખનાવ)

નંદ વરલાલ
ની મા વાલા
નંદી "મોહન"

પ્રવેશ ૧ લો

ઉત્તર દિશા એક રેલ્વે સ્ટેશન પરની વાત છે.

"હાકર સાહેબ હે?"

બહારથી ખૂમ પડી

"નોકર બહાર આવ્યો ને બોલ્યો: "નહિ હે, બહાર ગયે હે"

ખૂમ પાનાર બે બધુ બધા હતા. સુસ્તિએ હતો. હોમને સાથે કર્યાથી તેઓ રેલ્વેના રાકરને ત્યાં ફોડી આવ્યા હતા.

"હમારે વહાં લડકા કુ સાંપને ડોટા દે. એર રાકર સાંપથી બહોત જરૂર હે"

"હા, લેકીન, સાંપ તો હૈ નહિ. તુમ અછસા કરે. લડકા કુ ફવાખાનામે" લેખાએ. છતને મેં હાંસરે સાંપ છંપર આ ગયેએ. કુખાઈએ કુ બેસા કે જાના. રાકર સાંપ છંપર આને હી હમ વહાં બેજ રહે" નોકરે જવાબ દીધો.

પેમા લોહા થોડીવાર તો રવાળે નોંધજ રહ્યા પછી, એ સિવાય રહતો નથી એમ જોઈને, ચાલતા થયા.

પ્રવેશ- બીજો

હાકર સાહેબ એક હાલ લડકાને લાંબે પેમાએ આવી લાંબા હતો.

હાકરે નાંડી તપાસી. જાતી તપાસી. પછી કહ્યું: "મેં લડકા નહિ. છ સફા, કુછ કરેએ હૈ નહિ. થોડી રે.મેં મર જાય."

"લેકીન હાકર સાંપ, કુછ તો દવા હે"

"દવા દેને સૌ કુછ ફાયદા નહિ હોયા. લડકા સારા બાનને જરૂર રીકવ ગયા હૈ. અબી બહોત છ સફા હી નહિ" હાકરે પેતાનો મન આશુ રાખ્યો.

"અછ હાકર સાંપ, કુછ ન કુછ હૈ. હમેગ લડકા કુ કુછથી ફવા હૈ. બહોત અછસાન-હોયા" રાયે આંખેથી બોંધ ખૂબ કરમતી પડી

મેં કરમતી ખૂબ, બંનેવ મરેએ પપુ. પપુ રાકર પેતાના અભિપ્રાયમાં મક્કમ રહ્યા. કંઈ જવા નહિ આપી.

પાંચ તાત મિનિટ કાકાજી કપાં પછી લાકડા 'લડકા' ને લઈ તેનાં વડીલો-રવજનો રક્ષક અરે, અનુસરી આ બે આવી ગયાં

પ્રવેશ ત્રીજો

વાત એટલેથી ન ચાલકી. લડકા તો મરીજ ગયો, પણ વાત આગળ ચાલી.

સાંપાએ અરજ તઈવાર કરી: "હાકર પિલકા બેરકાર છે. ખાન આપતા નથી. ફવા દેતા નથી. કહ્યું સાંભળના નથી."

અરજ પર પાંચ પચીસ વધુ સહીઓ મળવાતું મુરકેસ ન હતું. અરજ રવાના થઈ.

આંદે પન્દરે દહારે હાકર પર સિફાએ આગેએ "ખુલાસો કરો."

હાકરને પેતાની સ્થિતિ સાવ સમાચન લાગતી હતી. ખુલાસો કરવાતું મુરકેસ ન હતું. તેમણે સરીતની, આંખની, હૃદયની, નાભીની દિશાને વિશે જોયા સરેનાં લાંબા અટકમાં નામે મળાવી ફવ તો બીજાજીપણના રપદ ખુલાસાથી ચિહ્નરે જવાબ આપ્યો.

છપરી વગા હાકર આ બે ખુલાસો પાંચી ગયા. વાંચીને જરા દરવા. પછી કાકાને કહ્યું: "લખો એમને, કે પહેલી તકે રૂબરૂ મળી જઈ."

પ્રવેશ ચોથો

એને મુઠ્યા બને રૂબરૂમાં વગા હાકર ને જોયા હાકરે જોયા. આ પીપી. પછી બગા હાકરે કહ્યું: "હાકર, મારે તમને સખત કપો. આપવાનો છે. પેમા સાંપ કંબલાથી જાતતમ."

છોટા હાકર મુઠ્યા મુઠ્યા કાંઠાથી રહ્યા.

“તમારું આખું નિવેદન બરાબર મળ્યું છે. તમારો ખુલાસો સાચો ગણ્યું છે. હાકરો મરણ સમાન હાલતમાં હતો તે વિશે મને સંદેહ નથી પણ એકાદ તોલાભાર વધારે ચકકચ તમારે વાપરવાની હતી.” પણ હાકરને ચકાવ્યું :

“હાકરે છપવાને તો નજર હતો. તમારી ખાતરી હતી તેવીજ મારી પણ છે. પણ જરા દીનીં સગમિતાં મન સમજવા તો મળ્યું હતું ! સોઝા બાપ કાળાંતુ એક પડીકું આપી દીધું હેત તો બિચારો રાજી મળને ચકકયા બલ કહ દવા આપી છે ને કહ નહિ તે પૂછવાના નહોતા—સમજવાના ન હતા—સમજવાની જરૂર પણ ન હતી. દુઃખિયારાં છતાં સાચે પાદરિવાદ કરો ! છતાંનેરી કબી ! મને તે એ ચાર વડીકો—સાદી મિલક રજુચરનાં આપી દીધાં હેત તો પણ એ બિચારાં તે સહ માથી બલ, ને તમારી સમે આ તોરાન ઉધું ન થાત.

“હાકરે મારા રોગકું ચાસ્તર લએ તેટલું ન ચાતે. એકાદ તોચો માનસ ચાસ્તરનો પણ બણતો નોંધએ—સાષ્ટોપોહ, સામકોલેહ !”

એકા હાકર વખા : “એટલી કુલ ખરી સાઉપા ! હું સાચી પરિસ્થિતિને વળગી રહ્યો. હાકરે છપવાનેજ નહોતો. પછી દવા આપવાને ખોટો રોગ શા સાર કરવા એમ મેં વિચાર્યું.”

“ત્યાંજ તમારી કુલ, એ દવા હોવાનાં ચરીઓ ન બસ તે મરણ હતું. પણ એ દવા એકી દુખિયારાં વડીલોનાં મનજમાં—તેમનાં હૃદયમાં—પણ થાત અને તેને દાસી પાડત એ તમે ન સમજતા. ઘરો. હરે પછી ખ્યાન રાખ્યો.”

ને હાકર પર લેખા હપ્કો પણ આજીજ : “માન ચકકચ—આપણે અપરમાઁ મળી આવ્યા. બેટી કુનેહ પણ નોંધએ. તે નહિ રાખો તો હેરાન ચકચ.

“હાકરે તે દિવસથી ખૂટતો તોચો હમેરી લીધો.

—શાહી—

સર્વોત્તમ ચાગ્રેહ બનાવટની
છાપખાનાંને લગતી તમામ
રંગની શાહીઓ

લેટર પ્રેસ, લીથો અને ઓફ સેટ,
ડાઇ સ્ટાંપિંગ, બ્રોન્ઝ પાવર

હાજર સ્ટોકમાંથી તુરત
મળી શકશે.

એમ. એ. દેસાઈ
ની કું.

૧૦૬, મેડાલ સ્ટ્રીટ, કોલ,
મુંબઈ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

આપણાં ઘર અને વસ્તીમાં પ્રાપ્ત થતા સુખમાં સંતૃપ્તિ મેળવવા અને અગત્યનું અર્થ રંગનું છે.

હવામાન અને યજ્ઞકાર્ય પર જેમ દિવસની સાતતા નરસાઈ નિર્ભર છે તેમ રંગની પસંદગી પણ આપણા રસાસ્વસ્થ અને મનોરસા નરસા છે. આપણા મહાનેમાં રંગ આયોજન વિવિધ રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. દા. ત. નૂતન અને નવીન રંગી પડાઓથી. જો નવા પડાઓ પરીધવાનું સારૂ ન હોય તો જુનાઓને રંગાયવા જોઈએ. રંગ સહુની વિવિધતા અર્થે શકે છે, અને ખાસ કરીને તમે જે તમારા મહાને પ્રતિસ્પર્ધી રંગોમાં રંગાવવાને લક્ષ્ય રાખે, તો કાળા અને ખરાબ દેખાતા કમરોને સફેદા લેવાની વિચારણા રંગી સહાય. તેમજ સીંધીએ જે રંગ પીળા રંગથી નવે દ્રાવ્ય મારી શકાય. આમ કરવાથી ખાન આકર્ષક પ્રકારે ઉપરાંત પ્રસન્ન અસર ઉપજાવી શકાય.

બિન-બિન વસ્તુઓ વડે તમે પ્રસન્ન રંગી અર્થો ઉગરી શકો. દા. ત. 'શો કેસ'માં નવીન આપણા અથવા તો અજાણતા રંગો સાદાંની ટુકડો અથવા દિવસ પૂરના વિવિધ રંગી ચિત્રો. રંગને એક પોતાની સહાયક રંગનામાં આપણે સુદરશી સંપત્તિ શકે છે. પરંતુ જ્યારે અને અન્ય રંગો સાથે મિશ્રીત કરવામાં આવે છે ત્યારે નોંધનીય અસર થાય છે અને સારી રીતે તરી આવે છે.

અપણા રંગનાં છવતને દેશન મળે જરૂર રહે છે. દા. ત. આંતરિક સુશોભીત કાર્ય વિવિધ અને પ્રતિ સ્પર્ધી રંગોના પદાર્થો દ્વારા પદ્ધતિ અંગે કમરોમાં મદદ અને સચોટ અસર ઉપજાવવામાં વપરાય છે.

ખીજી પણ સહુ વસ્તુઓ છે કે જે અપણા ઘર માટે રંગ અને છવત લાવે છે. મીઠા આપણા ૧૭૫ વાનગીઓવાળાં નમજની મરજ સારે છે

અને તેજ પ્રકારના પુણે સાચા કમરો રંગ અને છવત મારે છે. સુદર રીતે અથાગેનાં નેમજ આપણેમાં અને આપણાં અંતિ કમરો પુણે સાદા રંગનું વાનાવણું પરિધી શકે છે. વતના રંગનામાં ઘરમાં તેમજ પોતામાં રંગને જે રંગ સંમત હોય છે તે વસ્તુઓ અસર છે. દરેક અંગે પોતાને અનુકૂળ રાખ તેવો રંગ પસંદ કરવો જોઈએ. આપણામાં દરેકને ઉત્કટ પ્રકારના અંગે રોપ છે, અને તેમાં અંગે અંગે પોતાના પોતાના અને જે કે અનુકૂળ વિશેષ રંગો તેમને માટે સુધીય છે. પરિધામે આ છી વેશપુષ્ટિનું ક્ષેત્ર ધાણું સંમતિ અને છે. જો તે બાજી આવી વસ્તુઓ કાલનીક કાલ છે. દરેક રંગની દરેક છાવાં પર અપરો કરવો જોઈએ અને આપણે પસંદગી કરતાં રહેવાં અંગે.

અંગે અપરો કરવો જોઈએ. તમને અનુકૂળ થતા રંગ અંગે વર પસંદ કરો કે તમારા આંગે અને તેમજ અંગે તમને પ્રતિધિ બીન કરી શકે અંગે પડી

તમારા ચારાક અને ધરના આપણેને અનુકૂળ એકરૂપના સાધી શકાય.

આપણે એકરૂપ રીતે રંગોને માથ કરી શકાય. નવી રીતે કળાકાર પોતાની પોતાની વડે કરી શકે છે. વળી કળાકારની આંકે કનેડ મેળવવા માટે જુદા જુદા રંગો રીતે મીઠા કરવા તે અપણાં નોંધએ. તેમાં જુદા જુદા કળા કળાઓ છે. દા. ત. પીળા રંગના ટુકડા અંગે (કોલર) પર ધાણે પીળા રંગની એકેટ (jacket) અથવા ના બુરાં રંગના એક પર પીળા રંગી પડીએ અને નીચવળી (mottled color) સાદી પર લીધું અથવા લાકે મહાકે.

દેશનમાં જે પરિધતન મળે જોઈએ છે, જે કેવી રીતે મળે રંગના અનાવર્ષો દેશન પર ધણી પ્રમળ અસર થાય છે અને સર્વોત્તમ દેશન અસરપૂર્ણ રીતે રાજ્ય-રાજ્યના અનાવર્ષો કમર અંગે રોપ છે. દેશન એ સમજનું પ્રતિધિ (Expression) છે. અને અનાવર્ષો રહેલી કરવી, વિચારોનું અને વસ્તુઓનું પ્રતિધિ છે.

સંખ્યા
કે. દીનાક દલાલ

ધર-સ્ત્રીનું મંદિર

સંચાલક : “દિગ્ગજી”

આજે સમાજ, દેશ અને જગત કાંતિને ઉપરે ડેલું છે તે સમયે હિંદની સ્ત્રીઓ જગતની સ્ત્રીઓની રાણામાં હોવી રહેવા શકિતમાન છે ખરી! આપણા રાજા, આપણા જીવનના કાર્યક્રમોમાં ફેરફાર માવસ્યક છે. આપણી રૂઢી, માન્યતા અને વિચારોમાંથી સડેલું તત્વ ફેંકી દેવું પડશે. રાગિણીઓ જીંધતી સ્ત્રીઓ માટે આ ખાસ કઠાર તેઓને શહેરની આપવા બધું જ કરી રહેશે.

ધર-સ્ત્રીનું મંદિર છે અને દિવના સ્ત્રીજગતનામાં એને કમેશાં અગત્યતા અપાઈ છે. ધર સ્ત્રીનું જગત અને સ્વર્ગ છે. એ આ વીસમી સદીની દિંદી સ્ત્રીઓ પછી કહી શકાય છે. પુરુષને માટે રાતિનું ધોમ એ એક સ્ત્રીએ વચાવેલું ધરજ છે. મહાનને ધર ખનાવવાની કળામાંથી સ્ત્રીઓને રસ સુધાયે નથી. રાગિણીનું આ નવું પાતું ધરકીપણી બાળતોની ચર્ચા કરી અને સ્ત્રીઓના કામને શોભવતી લક્ષ્મીકળાઓનું સ્થાન આપવામાં પાછળ ન પડશે. આ જમાનાનું તિરસ્કાર પામિતું સ્ત્રી કુલ્યાનું કાર્ય, કળા અને આરોગ્ય દ્રષ્ટિની કોટલીને લીધે

નિર્ધાર છે એને ચઢી માનવરેલું રચાન દેવામાં આવશે અને અદિ રાંધણકળાની રવાદિષ્ટ વાણીઓ પણ પીરસવામાં આવશે.

આ નવું ક્ષીયર સ્ત્રીઓને માટેજ ચર પાય છે. એમાં જગતની સ્ત્રીઓને પરિચય આપવામાં આવશે અને એમના જીવનના ઉજળા સળેલા આપણા હિંદી જીવનમાં ઉતારવાની શોખતા તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવવા કાશિય કરીશું. આ પાના માટે સ્ત્રીઓને સદગર મંડ્યા વિના માલે એમ નથી. આ પાતું સ્ત્રીઓ તરફથી શોખ લઈને ઉપાડી લેવા બહુ આગર છે. સ્ત્રીઓના અધિકારો ઉપર મરાગી માપ, અને પુરુષના પાંચે ઉપર સાચાજીક નીયમોના ઢાંચો સાથે જરૂર દશે ત્યાં લડી લેવાની આ પાતું ફરજ સમજશે. આ તવા ક્ષીયર માટે જરૂરી મુલ્યનામાં મોકલવા બહેનોને હાર્દિક આમંત્રણ આપવામાં આવે છે. તમારે માંગણી કરવી એ તમારો હક્ક છે એને યત્નવતી એ અમે. અમારો ફરજ સમજશું. વિશ્વાસ છે કે આ પાના માટે બહેનો પોતાને સદકાર આપશે.

‘રાગિણી’ આટલું તો તમને નિયમિત આપશેજ

—(૦)—

- (૧) જેની દસલ સુંદર ચાહુ વાતો ‘લીલી રોસની’
- (૨) જાણીતા લેખકોની કુંઠર વાતો
- (૩) નિબંધ અને નાટિકા

- (૪) પ્રતિષ્ઠિત કવિઓનાં મધુર કાવ્યો
- (૫) સમાજ, સાહિત્ય અને સાહસોષીજી
- (૬) આરોગ્ય અને હરતરેખાસાલ
- (૭) ફેશન અને સિનેમા તેમજ બાંધક બીજી

અદ્ભુત વાત

(કથામંડલ કાવ્ય)

અન્નવ્રતન મહેતા

જ્યે કમળ એક નિપજ્યુ, સુંદર સરોવર સાર,
કયા કહે વળી સાંભળે, ધન ધન એ અવતાર.
એક દિવસ સન્ધ્યા સમે ગુરુદે પચસ
પાપરણું પૂરી પડે, પંખીગણુ ધર જાય.
ધરતીની કૃપામાં હજી સરોવર ત્યાં રમિયાવ,
ચાંદલીએ નલમાં ઉગી ઢાળી વિષ વિષ જાય.
રાત્ર પડેડી પાયરી હરતી ધરતી ધાર,
સરોવર જળ સોદામણું મલકતા વળી કપાક.
અપરાને લાવી ખરો સ્વપ્ન તણે સંસાર,
સખાભ્યાં સદા જાનીને સ્વપ્ન તણા સો સાર.
પડ્યું. આ કુંડું તેજ ને પડી ગયો અધાર,
પરોડ ત્યાં પ્રગટી રહ્યું, ધરો તેજ-સંસાર.
શરેવરનાં જળ સજવડે, અમરે વિષ વિષ રખ,
હાલવ કરતાં પંખીમાં ઉડતાં ત્યાંહિ અનેક.
ને ત્યાં આવે કનકા, નગર તણી દય-બાર,
રનાન કરે પડી સંસાર, રતવન કરી તતવાર.
ત્યાં આજ એક બાળક રમતીઆળ નિર્દોષ,
પાળે બેઠી સો જુએ મુખે હોસ-સંતોષ.
ચરીખ ને અતિ માલારી વજ્ર તણા નહિ દગ,
નગર તણી ટોળી રામા નહોતા વિષ વિષ રંજ.
બેઠી. એકલડી જુએ નગર-કનકા વેસ,
રતાનાકિ કરી સો મુખે લાતલાતના કેસ.
નગર કનકા સો સજ, બેઠી સરવર-પાળ,
સેવતા રાજુગાર ત્યાં, કોઇ મોતનથી માળ.
કોઇ હિરે ધરી દમિની, કોઇ અલોચિકે હાર
કોઇ વળી કટિ-મેળાયા, કોઇ કૂત-મંદાર.
કોઇ ધરે પગ ઝાંઝી, હાથે કંકણ ચાર,
કાને કંકણ. શોભતાં વિષ વિષ ત્યાં રાજુગાર.

બાળા બેઠી તે જુએ લીલા અપરંપાર,
દેખી જાને સો કહે, સાચવજે રાજુગાર.
રોજ સુરજ એમ ઉગતો, લાવ કરે સો સાગ,
બની હતી પાછી વતી કરતાં વાર-નિવાદ.
એક દિવસ એવું બુ-બુ રનાન કરી તતવાર,
બની હતી પાછી વળી જુએને અવકાર.
રનાનગિત એ ચાક ને, માથાનો ઘણુગાર,
અમે કે અતિ એપતો, અમરે અપરંપાર.
બાળા બેઠી એકલી, હીરકી એવું નામ,
દિડા ચાક સોદામણું, લેવાતી નહિ લામ.
સુવર્ણમાં એ કોતરું. બહે સુદર ફૂલ,
વિષ વિષ રનાથી મદ્યુ, અમેકંડું અમુમુલ.
અમેકે રેને નહિ. બેઠી વાળની લલ,
એમાં આ શોભે નહિ, પ્રતમાં ચાલી રલ.
વળી ધરેણું એવાં ધર્માં નથી કો કાળ.
દિડાં તે અદિ પાળ પર, લીધીતી જાંભાળ.
ચાક, ચકે કે ચાકડો, ચદ્ર કમે નિરંધાર,
સોનાનો એવામણો, શોલાનો નહિ પાર.
હીરકી મનમાં ગણુગણુ હરે જુવું ઉ મેર,
તણુ ચાક આ પાળ પર, કરી રી અવ ધર.
કાલ સવારે આવશે અદિ કનકા સાચ,
ત્યારે બેઠા આ લલ આપણું હાથોહાથ.
ધારે હીરકી ત્યાં ચક્ર, ચાકે લીધા નિજ હાથ,
હજી ન પૂતો પંખીએ, પડી ત્યાં 'કમળનાં'
અરે સુરજ છાં છાકરી, ચોરી કરતી એમ,
એમ મળે નહિ ચાકડો, શરમાતી નથી કેમ ?
એવું છું, અમે જાણતાં. દીકરી અતિ રંક,
જિમર તો હજી નાનકી, છું નીકળી ચાલોક.

લાલ ચાકે હું માંદરો, કાન સુધરે વાન,
સંગાથે આવી આમિ કરું તારી પાસ.
નગર કન્યા જોતની જેણે એવી પેર,
હીરજી તો હીનકાંઈ ને ચડના કોને ફેર,
બીજાની જેવી આવી એમ માંડી જે સાંભાલ,
નગર કન્યા હોતની સુણે નહિ હોઈ વાન.
હીરજી જોલે હવાં થપાઈ સામે બપેલું ફેર,
માલી બેઠી ચાકે, વાનર દુખાવ.
એમ કરી પાડી મહા, બાંધાતી પથમાથ,
ચાકે માંડો પાડે ચણી હાનમાં તો દરમાથ.
શબ્દ શુણી કુમ, બિન્દુ બિન્દુ બનું,
કુખના બારણી એ જાણી.
ચાકે સોડામણે થાય અપમાન,
આજ કું બોલમાં છો સગાની.
ખાન ને પાન સૌ એ ગુઝી ત્યાં મહા,
જાંતી એ અડધી મુંજાતી,
સ્વચ્છ હૈયું વળી નિર્મલું એ જાત
આજ એનું દલે ફોડ ન આવી.

ત્યાં તો દરકે આંધળી ધાર, બિન્દુ બિન્દુ જળે શોષાર,
સરોવર નહીં જળે ઉગરાય, થાળ મેલી યજી છગરાય.
આંધળ બિન્દુ દુષેણ દુષે, હોઈ આંધળાં યજીને કમકે,

પછે માંડીતો તરી આવવી, જાનવતનાં વેંડે લાં.
ચંછી કંછી કરામત કીધી, જાડીમુઠી જાડી.
ત્યાં તો મગદયા રૂઝ પડે પાટા, જાળે ચોલીમુઠા.
સરવર ઉપર દરેક દરેક, એનું મુખ મુખમાં જા
મુગ્ધ હાથ અપિ દયાવાન, એણે દીધું મેહનાં લે

ને ત્યાં જળ યજી ઉપજી કમળ મોડી જે
અલખેલી કપડા કુમળી, નરસી અનુભ.
નજ શોભે જેમ માંદરો, શોભે જોતા
કમળ યજી વળી હીરજી, શોભાને નહિ.
બીજો દો પછી ઉગીએ, બેઠી હીરજી
કમળ દાડું મિજ કેશમાં, મુગ્ધ તે
નગરકન્યા એવડી આવી ત્યાં
જળે કમળ ને નિપજી, દેખા અમર
લગાને નિજ દાઢ પથ આવી નહિ.
હીરજી લેવા જાય તો કમળ મુગ્ધ
બીજો દો વળી એ થપા, ખીરો દો
જળે કમળ જેમ નીપજી, પછી લે જ
પણ એમાંથી એક પથ નગર કમળ
ડેમે કરી આવે નહીં, કેરી જાડી
જે દો કમળ સદા બેઠીએ, બેઠીએ
હીરજી હીરાવતી યજી, જન ફા

ભારત! જાગૃત રહેજે!

હો ભારત! જાગૃત રહેજે, ખબરદાર રહેજો સત્તા બને સંપત્તિથી મનાય બેઠે
લોકોની સામે ઉભા રહેતાં શરમાણાં નહિ. ખાસ દેવબંદુએ! તમારો સુકુટ એ દેશની
ઓ તમારી સ્વતંત્રતા એ આત્માની સ્વતંત્રતા નહિ. એટલું તમે જરૂર જાણી શકો
જાણી વરુદ્ધ હોઈ ખરેખર ચેતી થા મહાત્મા નથી અને તેમનું આલિંગન પણ કાલે

એક જણને કેટલી ભૂમિ જોઈએ?

હિન્દી
કો
વા
તા

☆
લેખિકા:
“મહેરબાની”
☆

જેમ્સ કંચક મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે
“મારી સ્ત્રી જે વાત કહે છે તેજ સાચા છે. હુનિ-
યાની ગંભીર અને મોહક વસ્તુઓ અમારા કામમાં
કદી વિચારતાં થઈ પડતી નથી કે અમે લાભમાં
પણ ફાસતા નથી. એ આજે કાંઈ ખાતો હોય તો તે
જિજ્ઞાસુ છે કે, મારી પસંદ પૂરતી જમીન નથી. જો
મને પૂરતી જમીન મળી જાય તો પછી હું આમાં
મામડાં કરતાં મરી જાઉં.”

આ મામ એક સીની કબજામાં હતું. તે બાઈ
ભરી હતી; પરંતુ કારકારી શખેઓ ત્યાંથી એક
તોને નાકે દમ આમતો. થોડા દિવસ પછી એમ
જાહેરાત લાગ્યું કે, મામની માલિક સ્ત્રી પોતાની
સહણી જમીન જાગીર વેચી નીંખે છે. અને મક-
વાળા પાતો તે ખુદ ખરીદ કરવાનો છે. આ
સાંભળીને લોકો ખુદજ અભરાવા. મકવાળા બાપો
કારકારીથી ખરાબ હતો. મામનાં સગાઓ લોકો
જેમ થાને પૈસી સ્ત્રી પસંદ થયા. બાવા કરતાં
વધારે પૈસા. આથી ખરીદી હેવા મામ લોકો એ
બાઈને જીવાડ્યું. પ્રથમે જેકન પોતપોતાની સહિત
મુજબ જે જમીન જોઈએ તેટલી જુદી જુદી ખરીદી
લે. આ નિર્ણય પેઠી જાગીરદાર સ્ત્રીને વધારે જોગ્ય
લાગ્યો. બાઈને વધારે પૈસા મળે તેમ હતું. કંચકના
પાડોશી જેકને પણ એક જમીન ખરીદી. કંચકના
હાથમાં અઢેઘાડનું બી વચાડ્યું. ધણી ધણીઓ
કેવા રીતે જમીન ખરીદતી તેના વિચાર કરવા
એકાંક— “૧૦૦ રૂપિયા તો આપણી પાસે હજી
એક વાજીરો સેવિયું” તેના તવા જાહેરાતે એકંક
મજૂરીના કામદાર મકાસીને પગદ આગાઉથી લઈ
મકાસી. બાઈના પાડોશ પાસેથી લેવાના હતા. જેટલી

જમીન ખરીદતી છે તેની કિંમતનાં અર્ધા નામ
તો આ સમજી મળીને થઈ રહેશે.”

જમીન ખરીદ કરવામાં આવી. હાથમાં જ
કંચક એક દરતાવેજ કરાવી આપ્યો. અર્ધા નામ
રોકડાં આપી દીધાં તથા બાઈનાં અર્ધા એક વા
સતી મદદ કરી દેવાનો વાયદો કર્યો. હવે કંચ
તોને સારો જમીનદાર બની ગયો. પોતાની જમી
નને જલુ સારી રીતે ખેડીને તેણે બી નાની રીધ
એક વર્ષમાં તે તેના કરનાના મળ્યા રૂપિ
બરાબ થયા અને તે સુખચેનમાં દિવસો બની
કરવા લાગ્યો.

પણ એટલામાં એક નવી બાઈત ઉભી પક
તેના પાડોશીઓ મામનાં બાપો, થોડા પ્રત્યાહિ
અર્ધા મટે કંચકના ખેતરમાં દાંડી મૂકના. નિર્ધાર
કંચક તેમને નસાડી મૂકે તો અને મામિકોને ઉઠા
કિંમતી કમિયજ કરે તો નહિ. હવે જાલુ લેવા
પવાળી દરિયાદ નેખારી. જલુ બાર ખેડતોને દ
પણ મળે. હવે તો પાડોશીઓ પાકો બની ગયા
એક દિવસ રાત્રે એક ખેડન છાતો માતો બોલી
કંચકના ખેતરમાંથી છોડવા કાપી મરો. કહ્યો
કહ્યો આ કામ રૂદરનુ જ હેડું નેજાએ જેવા નિશય
પર કંચક રૂદરના પર જઈ ચારે તરફ નજર કા
આપ્યો. પરંતુ ચેરીનો માજ કયાંય દેખ્યો નહિ
વાતપરથી એમ સમજાયું કે, આ કામ રૂદરનું
છે, તેથી તેણે દરિયાદ કરી. અઢયતમાં રૂદર નિર્ધ
પુરાવો ન હોવાથી તેને દારી મૂકવામાં આપ્યો
કંચક નહાપકીયોને તરફ જલુરહે નાનો જામને
લાંડતો ધર મળે. પાસે જમીન પ્રથમ કરનાં વર્ધા
હોવા છતાં તેની અતરદલા તો પ્રથમ કરનાં ઉપર

અરામ બની. આ સમય દરમિયાન તેને અબ્બર મળી કે, લોકો કેટલું નવી જગ્યાએ રહેતાં બન્યા છે. કંઈક બહુજા પૂછ્યું થયું મને :—“હું” બહી” એકલો સ્ત્રીશ અને ગામના લોકો જતા રહેશે એટલે પુષ્કળ જમીન હું કરતામાં ખરીદી મારી આપકમાં વધારે કરી, બસ ખૂબ કોશઆરામથી રહીશ.”

એક દિવસ એક અબ્બરો પરદેશી એ ગામમાં આવી રહ્યો. કંઈક તેની સાથે વાતચીત કરવાની તક મળી. તેણે કહ્યું કે “જે જગ્યાએ બહી”ના લોકો જઈને વસે છે તેજ પ્રદેશમાંથી હું આવું છું”, એ દેશ ગંદક (Gandak) નદીની પેલી પાર છે; ત્યાં દરેક આદમી દીઠ રૂપ એકર જમીન મફત આપવામાં આવે છે. જમીન રસકસથી તરંગાળ છે. એક માણસ ત્યાં આવ્યો ત્યારે ચિચરે દાઝ હતો, પણ બાળે તેની પાસે છ ચોરસ અને એ સાથે છે.” આ સાંભળી કંઈકને બહુ આનંદ થયો. ઉનાળાની શરૂઆતમાં તે પેલી જમીન ત્યાં આટું ઉપયોગે. સ્વપ્નથી ખાતરી મેળવી તે પાછો પોતાને વતન આવ્યો. ઘેર આવીને ગાય, ચોરસ, ધરમાર સપથું વેચી પાંચ માણસના કુટુંબસહિત ઉપયોગે, ત્યાં જઈને કંઈકે ગામમાં વસવાટ કરવાની સંમતિ માગી. તેને આજ્ઞા મળી થઈ અને દર માણસ દીઠ રૂપ એકરના દિસાએ ૧૨૫ એકર જમીન પણ તેને આપવામાં આવી. એ સિવાય પંચાયત-જોગ્યમાં તેને ટેરદાંખર ચરાવવાની મહુરી મળી ગઈ. આ નવી જગ્યામાં ચોરસ દિવસે સુખ આનંદમાં ગાળ્યા. પહેલે વર્ષે પાક આરો ઉતર્યો; પણ બીજા વર્ષે ન તો પાક સારો ઉતર્યો કે ન તેની પાસે પુરતી જમીન હતી. એ પ્રાંતમાં ધઉ પડતર જમીનમાંજ પાકી શકતા; એક વર્ષ પાક ઉતર્યો પછી જમીનને એક બે વર્ષ સુધી પડતર રાખી મૂકે તોજ ધઉને પાક ઉતરી શકે, આ ધરણથી લોકોને જમીન ગ્રાહી વડવા લાગી અને તેથી તેઓ અંદર અંદર લડવા માંડ્યા. લોકો ગામની આસપાસની સારી જમીન ખરીદી નવં

અને હું રહી જાઉં.” એ વિચાર કંઈકને ખુબ્યો રેરો. બીજે વર્ષે તેણે એક જેલની સાથે સહીઆર ક્યું; પરંતુ જમીન ખેડાઈ રહેતાં પરપર તકરાર થવાથી જમીન ખેડીજ પડી રહી અને એક બી સરખું કણ વગર નહિ. કંઈકે વિચાર કર્યો કે, જો જમીન મારી એકસાની માલિકીની હોત તો કેટલા આપાર પર ખેડી રહેતું ન પડત. હવે કંઈકને નવી જમીન ખરીદવાની લગી લાગી અને તે જમીન ખોળતા પાછળજ આપ પીને, મંડ્યો. એટલામાં તેને એક જેલન મળ્યો. એ જેલને ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી હતી, પરંતુ અવગડોને દાંધ તેને વેચવી પડતી હતી. કંઈકે તેની સાથે જમીન બાબત વાતચીત કરી. ૧૫૦૦ રૂપિયામાં એ ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી લેવા કરાર કર્યો. ચોક્કા નાણાં શેકમાં અને બાકી ઉધાર પર લોકો કસવવામાં આવ્યો. હજુ આ વાત ઘણા ઘણા પર બધાંજ ન હતી અને દરતાવેજ કરવામાં આવ્યો ન હતો એટલામાં એક પરદેશી વેપારી કંઈકને બર કાચળા અનાજ ખરીદવા આવ્યો. તેણે કંઈકે ઉતારો આપ્યો. બોજન બાદ સોદાગરે કંઈકને કહ્યું :—“હું” દમજાં વચ્ચળુ લોકોના મુલકમાંથી આવું છું” ત્યાં જમીન ખેડ્યા વિનાની પડી છે, જમીન મેળવવા કાજ ત્યાંનાં હાકેમોને ફેટલાયે રૂપિયાના દરિયાઈ કપડાં, આદ, દારૂ વગેરે ચીજો નજરોજમાં જેટ પરવ થી જમીન મળી ગય છે. સપ્તથી જમીન વરામુ લોકોના અધિકારમાં છે. આ લોકો બહુ બોળા અને સીધા વેપ છે.” કંઈકે તરતજ વિચાર્યું : જ્યાં જમીન આટલી સરતી છે ત્યાંજ રહેવા, પુષ્કળ જમીન કાં ન ખરીદવી !

ચેલા વેપારીના ઉપડી જવા પછી સોદાગરના કહેવા મુજબ થોડી વ્હા, દારૂ અને કપડાંની ચીજો ખરીદી કર અને જમીનનું સપથું કામ પોતાની સી ઉપર રાખીને એક માણસ લઈ તે વરામુ લોકોના પ્રદેશમાં આવી પહોંચ્યો. વરામુ પ્રમ વાસના જુ પડાં જોમાં રહેતી, ધોરીના દુધમરેડી દહીં ચીજવી માખણ કોદતા તથા માંસનો આહાર કરી, ગાંધ

ખજારી કંઈ પણ ખીનનાં કામ વગર આલિસાવા કરતી આ દાર અને ગંજીશ એ લોકેનું જીવન હતું. કંઈક ત્યાં પહોંચે કે નરતજ તેણે પોતા પોતાની ઝુંગડીમાંથી તીકળાને કંઈકની આસપાસ આનાં દથી વિંટળાઈ વજવા તેઓમાં એક દુભાઈયો પણ હતો. તેણે કંઈકના આપવાનું કારણ સમજાવ્યું. કંઈકે સાનેલી બેઠા તેમને નબર કરી. તેણે આ બધું જોઈ બહુ પૂરા થઈ ગયા. દુભાઈઅરે જણાવ્યું કે આ લોકો તમારા પર બહુ પ્રસન્ન છે. કંઈકે કહે : “મારે હેલ પસલીથી ખીસીખીય ભારાઈ ગયો છે અને જમીન ખરાબ છે.” આ આજણી વસાણ લોકો જેટલી જમીન તેઓને તેમની કંઈકને આપવા પૂરતીથી મનાઈ ગયા. “હાય ઉચો કરીને ખતાવી દેશો એટલી સમજાયે જમીન તમને આપવામાં આગશે” આ વાત ચાલી હતી એટલામાં એ લોકો આંદર લઈ પડ્યા. સરદારની આજ્ઞા મુજબ જમીન આખી ન શકાય એમ ડેડસાઈડ કહેવું હતું. એટલામાં એક માણસ ઉભી ડેખી પહેરીને ત્યાં આવ્યો. તેને જોઈને સર્વત્ર ચુપકીટી ફાટાઈ ગયું. સરદાર આસન પર બેઠો અને કંઈકને જણાવ્યું કે “ભાઈ તમારી કુચા હોય તેટલી જમીન લઈ લો.” કંઈકે સરદારને નમન કરી કહ્યું :- “આપની કૃપા માટે આભાર. જમીન આપત લેખપત્ર કરી આપો તો ઠીક. અહીં એક પેલાદાર સોદાગર રહે છે. મારે પર તે થોડા સમય પર આનાજના કોથળા ખરીદવા આવ્યો હતો એમને ત્યાં મારે હમણાં તો જવું છે.” સદાર સમજી ગયો અને કહ્યું :- “હા જાણી ઠીક. લેખ પત્ર વ્યભારે એક ધૂનથી છે તેની પાસ જઈ કરાવી નહીં છોડો અને સોદાગરને ત્યાં જરૂર જઈ સંકેતો.”

કંઈકે પૂછ્યું :- “પણ કિંમત તો નક્કી કરો?”

તેણે જવાબ આપ્યો :- “અમલી કિંમત તો અધિકારી એક એક-દરેકના એક દરને રૂપિયા ૧”

કંઈકના સમજવામાં આ વાત ન આવતી. તેણે કહ્યું :- “એક દિવસના અઢત્તા રૂપિયા એ કેવી

સરના કે કદમાં એકર જમીન હશે?”

સરદારે કહ્યું :- “હું” માનવીમાં કંઈ સમજાવે નથી. અને તો દિવસને દિસાએ જમીન મેંડીએ છોડી, એક દિવસનાં તમે જેટલી જમીન તમારે મારે તેટલી જમીન તમારી અને અમને એક દળર રૂપિયા તમારે આપવાના.”

કંઈક પુલ પુલ થઈ ગયો. સરદારે હતીને કહ્યું :- “પરંતુ અરત એ છે કે, જે દારે જે જમીનમાંથી તમે ઉપડો તેજ દારે સુધે અરત થવા દરમિયાન તેજ જમીન તમારે પાછા કરવું” એકરો, તમે કહેશો ત્યાં અમે ઉભા રહીશું. તમે એક પાવડો લઈને ઉડાવો, જેટલું ચકકર દગાવા ને દરિયાન થોડે થોડે જેટલું ધુળની ઘીક એક દગવી કરતા જાગે. પછી અમે આવીને ને દમીની-એની અદર આવેલી જમીન તમારે હવેમાં આપીશું. આવી રીતે આપા સિવસમાં તમે જેટલી જમીન ઘેરે લેશો એ બધી તમારી થશે. પરંતુ ઉપડવા હો ત્યાં સાંજે સુધાસ્ત થશે તો તમારે પહોંચવું જોઈએ.”

કંઈકના હાંનિ પાર મહેલ નહિ, અબી રાત કંઈકે જમીનનાજ વિચારમાં ગુમાવી. “હું” તમે લાખથી ૩૫ માઇલ તો આવી શકીશજ, પછી દિન પણ લાંબા છે.” વિચારમાં આખી માન લઈને; પણ સતાર જડાઈને તેની આંખ બળી ગઈ. ઉપમાં તેને એક સ્પર્શ આવ્યું. તેમાં એકું ભેજું” કે, એ તો પધાતીમાં પડ્યો છે. જાદર કોઈ દસી રહ્યું છે. જાદર જઈ ભેજું તો સરદાર ખાનગી દસી રહ્યો હતો. કંઈકે ખાલીકાઈથી ભેજું તો એ સરદાર નહોતો પણ એ કોઠાગર તેને પર આવ્યો હતો તે હતો. પણ એટલામાં તેણે શું ભેજું? તે સોદાગર ન હોય પણ એ અજાનબોય પરેશી થઈ નહીવી નજીકના પ્રદેશમાંથી તેને પર આવ્યો હતો તે હતો. પછી અંખિયા પડપડાવાને ભેજું તો એ પરેશી નહોતો પણ તીખા નબ અને હીંગાવાળો રાતનાન બેઠો એક દખતો હતો અને તેના પગ

ખરાબ બની. આ સમય દરમિયાન તેને ખબર મળી કે, લોકો કેટલું નવી જગ્યાએ રહેવા માંડ્યા છે. કંઈક બહુજ ખૂબ થઈ ગયો:—“હું” એકી” એકલો રહેવા અને સામાના લોકો જતા રહેશે એટલે પ્રકૃત જમીન હું” કરતામાં ખરીદી મારી આપકમાં વધારો કરી, પણ ખૂબ એજઆરામથી રહીશ”

એક દિવસ એક નવાનુબે: પરદેશી એ સામર્થ્ય આપી રહેશે. કંઈકને તેની સાથે વાતચીત કરવાની. તક મળી. તેણે કહ્યું કે “જે જગ્યાએ અહીંના લોકો જમીને મસી છે તેજ પ્રદેશમાંથી હું” આતું છું, એ દેશ ગંદક (Gandak) નદીની પેલી પાર છે; ત્યાં દરેક આલ્મી દીક ૨૫ એકર જમીન મફત આપવામાં આવે છે. જમીન રસકસથી તર-ભોજ છે. એક માણસ ત્યાં આવશે ત્યારે ચિંચર-દાહ દેતો, પણ આલ્મી તેની પાસે ૭ થોડા અને એ ગાયો છે.” આ શાંતળી કંઈકને બહુ આગ્રહ થયો. ઉનાળાની યજ્ઞાતમાં તે પેલી જમીન જોવા માટે ઉતર્યો. સપ્તમી ખાતમી મેળવી તે ખાતે પોતાને વતન આવ્યો. થોડે વ્યવસ્થા માથે, થોડા યજ્ઞમાર સંવત્તું મેળી પાંચ માણસના કુટુંબસહિત ઉપડ્યો. ત્યાં જમીને કંઈકે સામર્થ્ય વપ્રવાટ કંઈકની સંમતિ માગી. તેને આજ મળી મળ અને દર માણસ દીક ૨૫ એકરના દિસાને ૧૨૫ એકર ભૂમી પણ તેને આપવામાં આવી. એ સિવાય પંચાલતી-આવર્માં તેને ફેરફારનર વધવાવાની મળુરી મળી મળ આ નવી જગ્યામાં થોડા દિવસો ખુબ જાન. હમાં જાળ્યા. પહેલે વર્ષે મળ સારો ઉતર્યો; પણ બીજા વર્ષે નવો પાક સારો ઉતર્યો કે ન તેની પાસે પુરતી જમીન હતી. એ પ્રાંતમાં મળે પડતર જમીન-નમીજ પાકી શકતા; એક વર્ષ પાક ઉતર્યા પછી જમીનને એક એ વર્ષે મળી પડતર રાખી મળે તોજ મળેનો પાક ઉતરી શકતો. આ કારણથી થોડાને જમીન એકાદી પડવા લાગી અને તેથી તેઓ અંદર અંદર જાતા સાંચ્યા લોકો સામની આસપાસની મારી જમીન ખરીદી જાય

અને હું” રહી જઈ.” એ વિચાર કંઈકને ખુબ ફરતો. બીજા વર્ષે તેણે એક ખેડૂતની સાથે સહીઆઈ” ક્યું; પરંતુ જમીન ખેડાઈ રહેતાં પડતર તરતર થવાથી જમીન ખોરીતર પડી રહી અને એક બી સરખું કંઈ વધારું નહિ. કંઈકે વિચાર કર્યો કે, એ જમીન મારી એકલાની માલિકાની હોત તો કોઈકના આધાર થા જોતી રહેતું ન પડત. હવે કંઈકને નવી જમીન ખરીદવાની લગતી લાગી અને તે જમીન ખેળવા પાછળજ આપ પીર મંડેશે. એટલામાં તેને એક ખેડુત મળ્યો. એ ખેડુતે ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી હતી, પરંતુ આપનકોને લાંબે તેને વેચવી પડતી હતી. કંઈકે તેની સાથે જમીન આપત વાન-ચીન કરી. ૧૫૦૦ રૂપિયામાં એ ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી લેવા ફાર કર્યો. થોડાં નાણાં શેકમાં અને બાકી ઉધાર પર લોઈ ફરવામાં આવ્યો. હજુ આ વાત પાક પાયા પર બંધાઈ ન હતી અને ફરતરિજ ફરવામાં આવ્યો ન હતો. એટલામાં એક પરદેશી વેપારી કંઈકને ધર ફાયજા અતાજ ખરીદવા આગે. તેણે કંઈકે ઉતારે આગે. લોજના આદ સોલમરે કંઈકને કહ્યું:—“હું” હમણાં વરાજુ લોકોના મુતકમાંથી આવું છું” ત્યાં જમીન ખેડ્યા પિનાની પડી છે. જમીન મેળવવા આજ તોના હાકોએને કેટલાયે રૂપિયાના રિચાઈ કર્યા, ગાહ, હાર વગેરે ચીને નવરાજામાં લેટ મળે થી જમીન બેગી જાય છે. સપ્તમી જમીન વરાજુ લોકોના અધિકારમાં છે. આ લોકો મળે લોજા અને સીધા હે.પ છે.” કંઈકે તરતજ રિચાઈ:—“ત્યાં જમીન આલ્મી સરતી છે તોજ રહેવા. પ્રકૃત જમીન કાં ન ખરીદવી?”

પેલા વેપારીના ઉપરી જવા પછી સોદાગરના કહેવા મુજબ થોડી વધા, હાર અને કંઈકની ચીને ખરીદી ધર અને જમીનનું સપત્તું કામ પોતાની સ્ત્રી ઉપર સખીને એક માણસ લઈ તે પ્રથમ લોકોના પ્રદેશમાં આવી મળેચ્યો. વરાજુ પ્રત વાંસના કુપકાં આમાં રહેતી. થોડીના દુપમાંથી હદી ચીનવી માથણ કારતા તથા મંડેને અસાર કરી, માથ

કંઈકે પેલી ટોપી ત્રેઈ; તેમાં રૂપિયા બદલા દત્તા અને સરદાર ટોપી નટક બેઠો હતો. અચરે તેને પોતાનું 'ચર્ચ' ગાનનું સ્વપ્ન થાક આપ્યું. હાથ! માં! આપ્યું નીકળી નીવ છે. સૂઈ લગ્ન નગર કરી થોડાકજી હુલવાનો પાત્રી રહ્યો હતો. બચારે તે ટેકરી નટક પડોઝ્યો તારે આપ રૂ' થઈ ગયું હેતુ. તે છુમ પોટી ઉઘેરો:—“સાધળી મહેનત બચઈ થઈ.” કોલકામાં ટેકરીપરના ઘેરે છુમ પાડી ઉઘેરો:—“સામા આપો, દહા અમે સૂઈ જોઇ રોજીએ છોએ.” પેલી એક લાંબો નાસ કરોને તે દોઝ્યો. તે ટેકરીપર પડોઝી ગયો, ટોપી ત્રેઈ; સામે સરદાર હસતો હસતો બેઠો હતો. ફરી સ્વપ્ન થાક આપ્યું અને કંઈક છુમ પાડી ઉઘેરો:—“સારા પગ ગયા છે, આટલું કહેતામાં તો તે નીચે નમો

જમો અને પોતાના હાથ લ'ખામીને ટોપી પાડી લીધી!

સરદારે દસીને કહ્યું:—“પૂજ કરો બાપ! જમીનપર ડીઝ હાથ મારો હોં! કંઈકનો નોકર દોડી આવી કોંને હકાડવાની મોટી કરી, પણ તેના મોંમાંથી લોહી વહી રહ્યું હતું અને તે મરી ગયો હતો!! આ તોહી વધણ લોહીને વગીજ રિવ-ગીરી થઈ.

નોકરે શેલાજી પાવડાવની એક કપડાં જોઈ કંઈકને તેમાં સુતાડ્યો અને પછી મળી ત્રેઈ; તે કંઈકને માથાથી પગ સુધી ફેંટા છ ફીટજ જમીનની આવરણકતા હતી!!

સચિન

‘રાજિણી’ અંગે જરૂરી નિયમો

અંક નહિ મળે તો ગ્રાહકે ટપાલ-ખાતામાં તપાસ કરી, તે જવાબ મળે તે સાથે પોતાનો ગ્રહક નંબર લખી અંગેને ખબર આપવાથી તે અંક ચેકલી આપાશે.

વર્ષની અંકવચ્ચે ગ્રાહક ગ્રાહક થશે તો તેને વર્ષની શરૂઆતથીજ ગ્રાહક ગણીને પાછળના અંકે મોકલી આપાશે.

લવાજમ, વ્યવસ્થા, સરનામોના ફેરફાર, અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ વિગેરે બાબતો અંગેને ખબર અવધાર વ્યવસ્થાપકે ‘રાજિણી’ રકમ-રપ, મોઘા રટ્ટિ મુખ્ય ૧ ને સરનામે કરશે.

લેણા વિગેરે સંબંધી ખબર અવધાર તંત્રીઓ સાથે ઉપર સરનામેજ કરશે.

લવાજમો, મનીઓર્ડર વિગેરે શી મીનુ દેસાઈ, ‘મુખ્ય વર્તમાન’ કાપડાવ, અપોલો રટ્ટિ, ગ્રાહ, મુખ્ય ૧ એ સરનામે મોકલવાં.

પાસે એક પહેરણ અને પાપાનનો પહેરોનો આદમી ઉપી પહેલી હતો. ઉપી પહેરો આદમી મહેલી દતો અને તે પોનેવ કથા છે ।। રવળ પૂર્વ યજ્ઞ. કથા જાણે; અને પૂતળા માફક જટ બની ગયો. તે વિચારવા લાગ્યો, કેવા વિચિત્ર રવળ પોને લુચ્ચ છે !

પથારીમાંથી ઉઠી ને પી કંથ વધુ લોકના સરદાર પાસે આવી ઉભો. સરદાર તથા ત્યાંના કેટલાક આદમીના સમુદ સાથે કથા એક નાની સરખી ટેકરીપર ચડી ઉભો રહ્યો. સરદારે આગળો જતાવી કહ્યું :—“લુચ્ચો, આ સપગો મોડાનની સપાટ જમીન તમારી પાસે છે, જેટલી જોઈએ જેટલી તોરત પ્રમાણે લઈ લો.”

કંથકનું હૃદય આનંદથી ફૂટું ફૂટું થઈ રહ્યું. સરદારે પોતાની રવાની ટોપી ઉતારીને જમીન પર મૂકી અને કહ્યું :—“હા, આ નિશાની છે. બીજીથી ઉપરે અને જેટલું આસપોસ તેટલી જમીન તમારી. થોડું સાંજ સુધીમાં આ જગ્યાએ પાલું આવવુંજ પડશે.”

કંથે સરદારની ટોપીમાં ફિચા નાખ્યા. કાલ પહેરી, કેમકે પહેરો ખુબ કસીને બાંધેલો અને પાણીની એક સીંચી સાથે લીધી. પોતાના મોકલેને સાથે લઈને તથા હાથમાં જ રોડે લઈને “કંથ તરફ જઈ” ના વિચારમાં હતો. તરડો આગે આવતો હતો અને કંથે ૧૦૦૦ અજ કાપી ધુળની ટચડી કરી. તે અગ્નિ ચાલ્યો. તરડો વધતો જતો હતો. કંથે પથ વેગ વધાર્યો અને આગળ ચાલેને એક બીજી દગલી કરી. એજ કરતો કરતો કંથ લગભગ અલુ માઈલ નીકળી ગયો. તરડો વધવાથી કોટ ઉતારીને તેણે ખડે નાંખી ચાલવા માંડ્યું. જોડા ઉતારીને કંથે આંધી દીધા. હવે આવડું સુખ પાડું. તેણે વિચાર કર્યો કે, આનંદ ને આનંદ મળી માઈલ અગ્નિ જલને પહોંચે એ બાબતે વળું; કેમકે જમીન જલુ સારી આવની

જલ અને હાથથી જવા જેવી એ મૂખમાં હતી. આગળ ને આગળ ચાલવાનું હતું. પાછી પાછા ફરીને જોયું તો સરદાર ત્યાં ઉભો દતો. તે ટેકરી મધ્ય સુરેલીથી જેખાની દેતી અને તે ઉપરનાં માલુસો વેનિયાં જેવા નવાં નાનાં લાગતાં હતાં. બહુ યજ્ઞ લાગવાથી અટક્યો. અને એક દગલી કરી પછી પાણી પીને એક બહુલો વગાડે ચાલવા માંડ્યું. તેણે વિચાર કર્યો કે હવે આરામ લઉં તો કીક. તેણે જોયું હતું. ઉપર આવી. જય એ વિચારે સુતો નહિ. ઉપરે વિચારવા લાગ્યો કે, એક દિવસની મહેનત છે, પછી આખો જીવન આરામનું મળવાનો છે નો તે બહુ દુર દુર નીકળી ગયો. વાતાવરણ બુખારું થઈ રહ્યું હતું. ટેકરી પરના લોડા મધ્ય સુરેલીએ જેખાતા, સૂર્યની તરફ જોયું તો તે પશ્ચિમ તરફ વધુ ને વધુ નમતો જતો હતો. સરદારની ટોપીનું નિશાન હજી ૧૦ માઈલ દુર હતું. કંથે લાગ્યું હતું વધારે સાથું તો ખરો, પણ એટલી જમીન આ જોઈ છે ?

કંથ ટેકરી તરફ સીધો ચાલ્યો. ગરમી અને ચાલવાના થમથી હથ જોડેને આગે દતો. પથમાં ખાતો પડી ગયાં હતાં. નિશાન તરફ નિચર દિશિ જોયું. સૂર્ય કુખી રહ્યો હતો. પાણીની સીંચી, વેગ, કોટ, ટોપી ખુબ જોડી વહેંકી જ કંથે દોડવા માંડ્યું. દોડતાં દોડતાં પરતાવ અને રેડકથી તે જોડાનો ગયો કે, હાલો લાલચમાં હતો. અજ સરદાર નજરે હતું. જલ તાણવાં સાથે જેડી થઈ જઈ લાલચ માફક ઉપી નાખી થવા લાગી. પથ થોડો જોતા થઈ ગયા. કંથ ખંધો કે, રોડે આંધળ મરે જવાવાં તે વધુ ને વધુ દોડતો ગયો. વંચણુ લોડાની પ્રત્યક્ષક લુખે સોંકળી તેના પથમાં કંકર જોડે વધું.

સૂર્ય મોટું લાલ બિગ્ગન થઈ કુખી રહ્યું હતું. કંથ પોતાના નિશાન તરફ આગે જતો હતો; ટેકરી પરના લોડા તેને દિશત આવી રહ્યા હતા.

કંઈકે પેલી ટોપી બેઠું; તેમાં રૂપિયા ભરેલા દત્તા અને સદસાર ટોપી નજીક થોડો હતો. અન્યારે તેને પોતાનું મોં સનતું રવખાં માંદ આપ્યું. હાથ! માંદા પ્રાણ નીકળ્યા ન્યા છે. અર્થ તરફ નજર કરી શેરોક્કા રૂબણોના પાછી રહ્યો હતો. અન્યારે તે ટકરી નજીક પહોંચ્યો તારે અંધરું થઈ ગયું હતું. તે છુમ પાડી ઉઠ્યો:—“સપ્તમા મહેનત અર્થ મળ.” બેલામાં ટકરીપરના લોચા છુમ પાડી ઉઠ્યા:—“આજ આલો, હજી અરે અર્થ બેઠું રાંછીએ છીએ.” વળી એક લોચા ‘વાસ કરાંતે તે લોચો. તે ટકરીપર પહોંચી ગયો, ટોપી બેઠું; સામે સરસાર દસનો દસનો એકો હતો. ફરી રવખાં માંદ આપ્યું અને કંઈક છુમ પાડી ઉઠ્યો:—‘માંદા મળ ગયા છે, આંદરું કહેનાંમાં તો તે નીચે નથી

પડ્યો! અને પોતાના દાસ લંબાનીને લીધી!

સરસારે હસીને કંઈક:—“જૂઝ જમીનપર ફોક દાસ મારો હો! કંઈકને આવી શેરને ઉડાવવાની શેરોક્કા કરી, મોંમાંથી લોચી વહી નકરું હતું અને ન હતો!! આ બેઠુંને વધતું લોચાને પ મીસી થઈ.

નોકરે પેલાજ પાવડાવતી એક કંઈકને તેમાં સુવાડ્યો અને પછી મળી કંઈકને માથાથી પગ સુધી ફેંકત જમીનની આવરણકતા હતી!!

‘શાંતિપૂર્ણ’ અંગે જરૂરી નિયમ.

અંક નહિ મળે તો આદકે દપાદ-ખાતામાં તપાસ કરી, જે તે સ્થાય પોતાનો અદક નંબર લખી અંગને ખનર આપવાથી તે અંક મોકલી આપાશે. વર્ષની અધવચે ટાઈ અદક મશે તો તેને વર્ષની શરૂઆતથીજ અદક મળીને પા- મોકલી આપાશે.

લખાજમ, અવરથા, સરનામાનો ફેરફાર, અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ વિગેરે આંગને પત્રવચવારે અચ્છ-અચ્છાપકે ‘શાંતિપૂર્ણ’ ૨૩-૨૫, શોધા રફીક મુખપ ૧ ને સરનામે કરેલો વિગેરે સંબંધી પત્રવચવારે તંત્રીઓ સાથે ઉપરે સરનામેજ કરવો.

અગ્રજીવો, સતીજીવો વિગેરે શ્રી સીતુ ફેરફાર. ‘પ્રજ્ઞા ઇર્માન’ કાપોસપ. અંગેનો ટાઈ, મુખપ ૧ એ સરનામે મોકલવું.

આજની બીજી નદીઓમાં અવસ્થાન
ભોગવતી

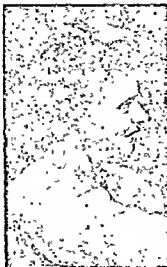
સુંદર નદી ઇન્ડોઝ બર્ગમેન

પંચિતમ આપનાર : 'ન કિ ના'

દેશીયુદ્ધ અને આખી દુનિયાની માનીતી નદી
ઇન્ડોઝ બર્ગમેનની કારકિર્દી જાણવા જોઈએ છે. તેને
જોઈએ તો આજના આજના દેશી જાતજાતના રવણ
સેવની હતી, પરંતુ તે એકાએક
જાણીતું થવા નહતો.

તેની પ્રથમ અભિજ્ઞાના નદી
જાનવાની હતી. ઇન્ડોઝમાં એકાંત
જીવનમાં તેની આ અભિજ્ઞાનાનો
પરચો નાખ્યો. દશે તેની માતા
ત્યારે તે જો વર્ષની હતી ત્યારે
પ્રથમ પાછી હતી. અને રજાઓમાં
(સ્ટેશન) નો તેનો દેશીયુદ્ધ
પિતા તે-દેશ વર્ષની હતી ત્યારે
મરણ પાછો હતો, ઇન્ડોઝ
પ્રથમથી સ્વચ્છતાને સંસ્કારી હતી
અને કદાચ નાદોમાં કદાચ
પાછો જાણી પોતે પોતાના
બચાવજીનો સમય વ્યવસ્થિત કરતી
હતી.

આજ વર્ષની ઇન્ડોઝ
રથ ઉપર રીએક્ટરની મુલાકાતે
ગઈ હતી. અને તેજ થયા તેજે
અભિનેત્રી જાતજાતો નિષ્પણ જાણે. જાણીતી નેડે
પોતાનો સમય બચાવ ન કરતી તેજે નાદોનો
અવધ સ કરવા આજે ત્યારેપણ તેને 'એન એફ-
આઈ', 'કપીન કીરુદી' એક સ્ટેશન અને 'સાલેટ
ડાઈ' ને 'જે' અને સાવચીક રજાઓની રીક્ટરને
અભ્યાસ કરો. 'એન એફ એ ક હુ જોએ એક એક'
જેની સાથે 'હુ' એમ તેને સાચું. ત્યારેપણ તેજે
પોતાની પાંચ રીક્ટ સાથે આજ ઇન્ડોઝ ઉપર બિંબે
આજ જોઈએ.

ઇન્ડોઝ

બર્ગમેન

દેને ઇન્ડોઝ "ENTERPRISE" નામની
પોતાની ઇન્ડોઝ માટે "ARKA OF TRIUMPH"
નામના વિનમાં ઉતરવાર છે. તે દર્શિયાન ઇન્ડોઝ
મેલનેશ એન્ડરસના તારક "JOAN OF ARC"
માં તે જોનાનો પાત્ર બાજી રહી છે.

ઇન્ડોઝ "ARCH OF TRIUMPH" માં
આજે જોઈએ જોઈએ કરવે છે ઇન્ડોઝને આ
પાત્ર બાજીવા માટે ઇન્ડોઝ ડેલર મળ્યા હતા તે
ઉપરાંત જોઈએ નિર્દાશુપ મળશે

આ સુંદર નદી આજની બીજી નદીઓમાં
અવસ્થાન ભોગવે છે, જે તેના આજના વિનમાં પડતી
માલમ પડે છે.

પારસીઓ અને રાજકારણ

દુનવરશાહ લાલા

આગળ ઉપર કહેવાયું છે તેમ એકતાને ભોગે હિંદ આજે સ્વરાજ્ય મેળવી શક્યું છે. દેશમાં પર-દેશી અમલને પરિણામે જે અધઃપતન થયું અને તેને જાગરવી દિ'દેશીએ પીઠાવ્યું અને જાગરવો નાના યા મોટા પ્રકારની એક યા બીજી સંસ્થા કે વ્યક્તિ તરફથી સ્વાતંત્ર્ય અર્થેની ચળવળ શરૂ થઈ ત્યારથીજ હિંદ એક અને અખંડ રહેલું નેત્રજી એવો સુર નીકળ્યો હતો.

અંગ્રેજી કેળવણીને સહી વધુ લાભ પારસી કોમે ઉઠાવ્યો. એ પછી હિંદુ કોમમાં પણ એ કેળવણી પેલી પરંતુ સુસ્તીમ કોમને એ કેળવણી મુશ્કેલી સ્પર્શી ન શકી એ નિર્વિવાદ છે. અંગ્રેજી અમલના દોડસોથી વધુ ઘોડેના અમલને અતે પણ હિંદુ કેળવણીનું પ્રમાણ ૧૦ ટકાથી ઉપર વધી શક્યું નથી એ અંગ્રેજી અમલને શરમાવનારી વસ્તુ છે. કારણ તદ્દન સાફ છે. કેવળ પછી પરદેશી સભાને બીજી પ્રજા પર રાજ્ય કરવું હોય તો સહિત પ્રથમ એ જરૂરી છે કે જે પ્રજા પર એ રાજ્ય કરે તેને શાસ્ત્રીય અધઃપતનની ગતિમાં ધંકરી-મુઠવી; તોજ પરદેશી શાસન શક્ય બની શકે છે.

અંગ્રેજોએ પણ એમજ કહ્યું. કેળવણી અંગેની- નિશાળો, કોલેજોને જરૂરી દારૂ તારીની પીકાક્ષિ જાણ્યાં. આગળ જતાં પ્રજામાં એકતાની ભાવના ન આવે તે માટે અલગમતતાનિ-કારનું ઝેર રહ્યું—દુકાળ Divide and Rule, “ભાગલા કરો” અને રાજ કરવાની નીતિ અરજમાં મુકી. પરિણામે આજે એ પરદેશી રાજની નાજાનુક-માંથી ઉગરેલું હિંદ ભયાનક આધિમાં ફસાઇ ગયું. હિંદના એ શબ્દો તો સને ૧૯૦૬ની કલકત્તા

મુકામે મળેલી કોંગ્રેસમાં મુન્સીમો કેળવણીની વધુ વચીત રહી ગયા હતા તે અંગે બચારો કરતાં કહ્યું હતું કે, “.....I wish Government would give every possible help to promote education among the Mahomedans.....All the people in this political position are in one boat. They must sink or swim together. Without this union, all efforts will be vain. There is the commonsaying—but also the best commonsense—United we stand divided we fall.....I repeat once more that our emancipation depends upon the thorough union of all the people of India without any obstruction.”

અર્થાત, “હું હચ્છું છું” કે સરકાર તરફથી મુસ્લીમોમાં પણ કેળવણીના ફેલાવા અંગેના પ્રયત્ન થાજ. જ્યાં સુધી રાજકારણને લે જે વળગે છે ત્યાં સુધી તમામ પ્રજાઓને તું ખેંચ એકજ ધોતું નેત્રજી એ ધોવને હાંસલ કરવા પાછલ તેઓ ફજાથુન થય અજવા ફતા થાય. એકતા નિનના તમામ પ્રજાસો બાળ છે. એ એકે પ્રયત્નને ઉઠિન છે અને એમાંજ સાચો અર્થ સમાયેલો છે કે “એકતાને- પરિણામે આપણે ટકીશું અને ને ભગવા દસે તે આપણું પતન થશે. હું ફરીવાર કહું છું” કે મુકિતનો આધાર અપણી એકતા પરજ છે.”

પરંતુ આજની મળ્યા પછીનકળે મહીનાઓમાં એકતા વિશેષણ હિંદમાં પુરતા પ્રમાણમાં લોહી વહી ચુક્યું છે. હિંદના નામને પરદેશમાં કચક લાગી

સુદ્ધ છે. હિંદની દુરમનોને સુધ પર તાવ છબી
 હસવાનો મોઢો પણ આપણે આપી સુધમાં છીએ.
 મુસ્લીમર એમનું લગે છે કે હિંદની નેતાગીરી પર-
 વારી સુધી છે. હિંદની જગતના તો આજ ને કાલ
 અધારામાં જ અરવાતી હોય એમ કહે છે. તેમ
 છતાં હિંદને દારી જવાની આજે જાણ જરૂર
 નથી. જગતનો ઇતિહાસ સાફ પૂરે છે કે કોઈ
 પ્રેમ હશેને માટે પોતી રહી નથી. આજની જે
 વાદળો આજે હિંદને ઘેરે ઘેરાયા છે તે જ્યારે દૂર
 યશી ત્યારે જુના હિંદનો જન્મ યશી. અને એ હિંદ
 સમસ્ત માનવજાતને મનવતાના પોઠો સ્થાપવશે.

કોમીવાલું એર હિંદની રોશમાં ફરી વળ્યું છે.
 આજે તો ધાર્મિક પાયા પર ગભરૂ રચવાના સ્વપ્ના
 કેટલાકે તરફની સેવાઈ રહ્યા છે. એ ખરેખર કમ-
 નસીબીની વાત છે. ધાર્મિક બદીમાંથી જગતના
 અન્ય દેશો જ્યારે છુટા થયા ત્યારે એ ત્યારે કમ-
 નસીબે આપણો હિંદ દેશ એમાં વધુ ને વધુ ફાટો
 જાય છે. હિંદના ઇતિહાસમાં કોઈ કાળે નહોતી એવી
 કોમી તંત્ર લાગણી હિંદુસ્તાન અને પ્રાકૃત્યના;
 મળીને થયા બાદ હિંદમાં ઉભી થઈ છે. હિંદની જે
 કુળ કોમના કોમીવાદીપણની વાત પરીસ્થિતિ આજે
 કોમીએ તો પારસી કોમ પણ આજે એમ તો નજ
 કહી શકે કે તે કોમીવાદી સંપૂર્ણ દૂર રહી છે.
 પારસીઓમાં પણ વળેલા થોડે અંશે કોમીવાદી-
 પણું તેમજ કોમી ઉચ્ચતા (Racial Superiority)
 નો પ્રમ તો હજી, એની કાંઈપણ ના પાડી શકાય
 એમ નથી. 'પ્રથમ હિંદી અને પછી પારસી' અપવા
 તો 'પ્રથમ મારો દેશ અને પછી મારી કોમ' એવી
 ભાવના ધણી થોડા પારસીઓમાં આપણને જોવા
 મળે છે.

મોટા ભાગના પારસીઓ તો રાજકીય
 અધિકારીઓ હોય છે અને જે કોઈ વેણેએ
 કંઈક રાજકીય ભૂત થયું છે તેણે કોમી ઉચ્ચતાના
 મુજબ પાછળ પડ્યા છે. મહંમદ હાદશાહ પંચવેણ-
 એ તો લાંબા સુકામે મળેલી સને ૧૮૯૩ની કેવિસ

નેકમાંજ થોડા સમયમાં કહી નાખ્યું હતું કે,
 "Indeed, I have never worked in any
 other spirit than that I am an Indian
 and our duty to my country and all my
 countryman whether I am a Hindu, a
 Mohamadan, a Parsi, a Christian or of
 any other creed, I am above all an
 Indian. Our country is India; our
 nationality is Indian."

આમોત "એક હિંદી તરીકે મારા દેશ પ્રત્યે
 અને દેશવાદી પ્રત્યે મારી નેન્દ્રણ કોમી નોંધણે
 એ દરેક મથેન મેં દરેક કાળે કર્યા તે હું
 બંધે પળે હિંદુ, મુસ્લીમ, પારસી ઇતિતી કે બીજી
 કોમપણ કોમનો હોઉં, પણ કોઈપણ પ્રથમ તો હું
 હિંદી છું. હિંદ આપણો દેશ છે. અને આપણો
 બધો દિશા છે."

(અપૂર્ણ.)

ઈન્દુલાલ ગાંધીના જી.

નવા નાટ્ય સંગ્રહ

પચ્ચરનાં પાંચવાં

દસ સુદર નાટકો

કિ. રૂ. ૨-૧૨

અપંગ, આનવતા

આનવસાતના નિયંત્રણ

દસ આકર્ષક નાટકો

કિ. રૂ. ૩

દપાલ ખર્ચ અલગ

પ્રાપ્તસ્થાન :-

સામિતી પબ્લીકેશન્સ, મુંબઈ.

અને

ઈન્દુલાલ ગાંધી,

નેશનલ એડિશન સ્ટોર,

ચોરબી

૫૬

આજનું જગત

૫૭

સંસ્કૃતિ કયે પાંથે ?

મહાયુદ્ધ આપણી સંસ્કૃતિના પાયાનેજ હચમચવી નાંખે છે. આપણા આધિક હવનના મધ્યધિન્દ્ર ૧૫ નાણાં પદ્ધતિને એણે ઊંનલિન્ન કરી છે. સંસ્કૃતિ ધર્મજન અપધી ખખડી જવા માંડી છે ને તેમ ચતુઃઅટકવવાને કંઈજ કરવામાં આપણું નથી. દુનિયાની સુખ્ય સરકારોના મનમાં પણ શાંદિય સર્વોપરિતા અને શાંદિય દરિદ્રકલ્પ લુના ખવાશે દહાડા ભરે છે. ને દરેક જણ સંતિની વાતો કરે છે છતાં તાણું રૈન્ય ને નીકા યોજના ખીલવે છે; અટકે ૧ નથી લગાખને માટે તેયારી કરે છે.

જ્યાં સુધી દુનિયાના રાજ્યો આમ છતાં છતાં રહીએક ચેકને ધમકી આપ્યા કરશે ત્યાં સુધી કોઈ રીતની સ્વિંતા આવે-નાઇપણ પ્રકારની સામાન્ય પુનર્મંદના ગ્રાવ-એ અચકા છે. યોરાક વગેરેની તંગી નથી, કુકાગ દેવાશે, માગે, ચહેરો તેમજ વ્યવહારના માર્ગો ખખડી જશે. ને બુએ મરતા નોકરી પૂરવના લોકોનો મોટો સમુદ વધારે ને વધારે

અનુની બની પોનાની ફરીઆદો લોકાન મારફત વગેરે કરીને રણુ કરશે; ને આપણે એ બધું એક 'મોટી ક્રાંતિમાં રૂપાંતર પામશે. કેળવણી પોછી હકની બધે અને સામાજિક સમામતી બધાં આવશે. આપણે જોને સંસ્કૃતિ મણીએ છીએ એ પાંચે દબાઈ જશે ને અ'ધકારનું સામાન્ય સર્વજન રૂપાંતરશે.

ને, સંસ્કૃતિની આ દશા ગયાની આર મમજીન નથી. આત્મરક્ષીજ તેની એ દશા થવા માંડી છે. સંસ્કૃતિનું વહાણ પાંચે કુપચાસ થઈ પછી હુખવાતું નથી; અત્યારેજ કુખી રહ્યું છે.

એને બચાવી લેવા માટે, જગતના વિવિધ ક્ષેત્રોના ઉપધાગ માટે વર્દવાર મંત્રણાઓ મારે છે. એમાં ભગ લેનાર દરેકનો મનમાં 'માથુસ ભલનાં ભક્ષા માટે કંઈક સાગણી હશે. આપણા ઉપર મનુષી રહેલા ભાવકર વાકળોના બધા પણ ખખાસ તેમને ન કોઈ એમ ભાગ્યેજ જશે.

પણ છતાં, આપણે છોછએ તેમી વંધારે ગણા તે નજ બની રાખીએ. આખી દુનિયા પર ભપતું વાદળ ભમરે લટકી રહ્યું છે ત્યારે આપણે આપણી શક્તિના પ્રમણમાં એક બીજા સાથે સરસ તેમજ ઉદાર બની રાખીએ. ઉતાવળી તેમજ અધકષ ધાન્યુરો લોહી રેવને રાજ બનીએ ને સમાનું સાંભળવામાં ધીરજ તેમજ કાર્યમાં ઉત્તરતા માંત કરી રાખીએ. ઉમદા આચરો તેમજ આત્માની નમના ૬૭ પણ મનુષ્ય બનિને બચાવી શકશે.

એચ. ૭.

વાંચકોને : "આજનું જગત" અને તેમાં દેખા દેતા રંગકથ પર પોતાના વિચારો લખી મોકલવા "રાગણી"ના વાંચકોને હાર્દિક આમંત્રણ આપવામાં આવે છે.

અંગત હુમકાથી તદન નિરાશ દૂકા લેખોનેજ પત્રાંદરી આપશે.

-તમીચી

શુભ અવસરે

તમારા મહેમાનોનાં

હિલ બહેલાવવા

અમારાં મધુર

બેન્ડ

Symphonians

ને

જરૂર યાદ કરશે!

સુસામ હુસેન મિલ્લીંગ

પ્રેમ દરે શાહ,

માન દેડા,

(પેરી કપાનીની સામે)

ન્યુ પ્રોડવે પિકચર્સ

સહર્ષ રજુ કરે છે.

હિંદનું પ્રથમ સાયકોલોજિકલ ચિત્ર.

“ઝાલીમ-ટોલી”

અધિકારી:— સત્યરાણી, મલીક, માં બરચ,

બીબીબાઈ, ફીરોઝ અને નરીમાન

નિર્માતા:— ડૉ. એ. કાઝી.

દિગ્દર્શક:— એ. કાઝી.

સંગીત:— એમ. શર્મા.

કે સમયમાં જાણીતાં છબીચરમાં રજુઆત પામશે.

નિયામરતા હકકો માટે સંપર્ક કરો

અખિ:—ન્યુ પ્રોડવે પિકચર્સ,

૨૬૩, ડી. એવાલીસ રોડ, મુંબઈ.

વિમા ક્ષેત્રમાં જેનું મોજરે સ્થાન છે, તેવી
હિન્દની મોટામાં મોટી જનરલ વીમા કંપની
ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યુ. કું. લી.

સ્થાપના: ૧૯૧૯

હુડ ઓફીસ: મુંબઈ

જાહેગી ખાતાની અદિતીય પ્રગતિ

વર્ષ	વર્ષ આગરે ફૂલ	લાઈફ ફંડ પ્રીમિયમ તથા વ્યાજની અંખા
૧૯૪૩ રૂા.	૧૬,૦૮,૮૬,૨૫૨	૩,૧૯,૧૫,૯૭૭
૧૯૪૪ રૂા.	૨૧,૧૪,૮૬,૩૪૬	૩,૬૦,૫૮,૧૧૭
૧૯૪૫ રૂા.	૨૭,૮૭,૬૪,૦૭૬	૪,૭૭,૧૬,૯૩૦

૧૯૪૬ના વર્ષમાં જાહેગીના વિમાનું કામકાજ

રૂા. બાર કરોડથી વધુનું લાભાણ થયું છે.

એજન્સી મારે યા વિમા અંગેના સંચલોના ઉકેલ માટે મળેા યા લખો :
સુરત ડીસ્ત્રીક્ટના રૂપે. એજન્ટ :

કેકી એમ. દસ્તુર વાંકી બારડી,
સુરત

રાગિણી

પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૪૭

ભારતીય સંસ્કૃતિની યુગભૂતિ

ગુજરાત પારશી
પરિવાર જીવાને
માટે શું કરી શકે?

ઉપરાંત

નવનિર્મિત, રાજકોટ.
અથવા નિર્મિત, રાજકોટ.
રાજકોટ-રાજકોટ. સિતિમા,
રાજકોટ. નવાં રાજકોટ.

૨૦ ૫૦

પ્રથમ નકલ
આદ્ય આદ્ય

સંપાદક :
શ્રીમતી રાજકોટ
મલ રાજકોટ

વાર્ષિક આવૃત્તિ
રૂપિયા ૯

==શાહી==

સર્વોત્તમ અંગ્રેજી
બનાવટની છાપ-
ખાનાને લગતી
તમામ રંગની
શાહીઓ

લેટર પ્રેસ, લીથો અને
ઓફ સેટ, ડાઇ સ્ટામ્પિંગ,
પ્રોનક પાવડર

હાજર સ્ટોકમાંથી
તુરત મળી શકશે.

એમ. એ.

દેસાઈની કું.

૧૦૬, મેટ્રોલ-
સ્ટ્રીટ, કોટ
મુંબઈ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

ખાનો, જોકોડીઅન
તેમજ
ઇલેક્ટ્રીક ગીતારના
સરોદોના
સુમેળવાળું

તમારા મહે-
માનોનાં દિલ
બહેલાવવા
અમારું મધુર

બેન્ડ

Symphonians

બોલાવીને તમારે ત્યાંના
શુભ અવસરને વધુ
આનંદી બનાવો.

ટેકણ:-

ગુલામ હુસૈન બિહારીંગ
પ્રોકર રોડ, આનંદ રોડ.
(પરી કંપનીની સાથે).

K. WADIA for PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

અ તુ કે મ શિ કા

બધી ગંગા નધા ઢાલી (ગઝલ) ...	‘આસિમ’ શંદેરી	૪
શુભચત પાસડી પરિવદ યુવનો મદે સુ ...	તંગીયા	૫
કરી શકે ? ...	નરવર લીમાવાલા	૬
ખૂટતો તોણા (ભાગ્ય બનાવ) ...	કર્તિમાલ તિળેરીવાલા	૧૦
હસ્તરેખા સાથે ...	કુવરચાંદ ભાભા	૧૨
પારસીઓ અને રાજકારણ ...	કાન્તિ વડોદરીયા	૧૪
વેદનાનું વિષ (કાવ્ય) ...	નરીમાન સો. બેળવાલા	૧૫
સ્વતંત્રતાનું મુદ્દા ...	મહેર નાણાવટી	૧૬
લેખકોની યોગ્યતા ...	ફની દમાથ	૧૬
લીલી રાસની (આશુ વાતા) ...	વેદ બગચીયા	૨૫
ડાળાં (ફળકથા) ...	આશુ અ. મુરતી	૨૭
સુનેશ્વર કોણુ (દુઃખ વાતા) ...	કર્તિમાલ-‘આનિસ’	૩૦
મંત્રિય છે સામે ને પાછો ફરે છું (ગઝલ) ...	હંસાદીપ મીશી	૩૧
માનવીના જીવન પર લખાઈતી અસર ...	કેકી ર. કોથી	૩૩
અણપ મિલન ...	... ..	૩૫
કવિવર દામોદર ...	‘કિરોડા’	૩૬
ધર-સીનું મંદિર (સી-જગત) ...	‘નથીના’	૪૧
તિનેમા જગત ...	મુળસજ્જ અંબલરિયા	૪૨
દુઃક ને ડચ (કુચક) ...	ધન ચાર. જોશી	૪૫
આના બગીચામાં ...	‘તરંગી’	૪૮
તરંગીના તરંગ ...	ભાણેકે ચેતા	૪૮
એ બિંદુ ...	...	૪૯
સમાધાનના ...	...	૫૦
આજનું જગત (અવધોકન) ...	વાગકે	૫૦

બધી ગંગા નથી હોતી !

મુહુબ્બત જ્યાં સુધી દુનિયાથી વિપરવા નથી હોતી,
મને એની સમૂળતામાં કોઈ શ્રદ્ધા નથી હોતી !

મણવ-લક્ષિમાં લક્ષિની કૃત્રિમ સંજ્યા નથી હોતી;
અહીં 'તરણી' નથી હોતી અહીં માળા નથી હોતી !

મને 'લીલા' વિના કોઈ અન્યમાં શ્રદ્ધા નથી હોતી;
કે નિમજ્જ નીરની નદીઓ બધી ગંગા નથી હોતી !

મુહુબ્બતમાં હવે પહોંચી ગયા છું એવી મંઝિલ પર-
કે જ્યાં મસ્જિદ ને મંદિરની કોઈ શોભા નથી હોતી !

તને જોયા પછી થય છે આરી આંખો જેવા સમ-
કે દહિ હોય છે પણ દહિ-મર્ચાદા નથી હોતી !

મુહુબ્બતની ગણું છું હું તો એને આખરી મંઝિલ;
કે મંઝિલ હોય છે મંઝિલની જ્યાં સીમા નથી હોતી !

ન રેહવાની પુશી એમાં ન દુઃખ છે એને તજવામાં;
અહીં તારા વિના દુનિયા કોઈ દુનિયા નથી હોતી !

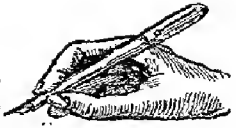
કોઈ આરી તરફથી જઈને "કહી" ને નાજનીનાને;
જ્યાં માનવતા નથી હોતી ત્યાં મુંદરતા નથી હોતી !

મહે લોકો કહે એને ગજલ હું તો નથી કહેતો;
કે "આસિમ" જે ગજલમાં પ્રેમની લાપા નથી હોતી !

—“આસિમ” રાંદેરી.

ગુજરાત પારસી પરિષદ

યુવાનો માટે શું કરી શકે?

—તંત્રીરચાનેથી—

ગુજરાતને ઐતિહાસિક આંગણે સુરત મધે આજી મોચમાં પારસીઓ ગુજરાતની પરિષદ બનાવી છે. પ્રથમ અને યુવાનોના સહકાર સાથે કાર્ય ચલાવું છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. અને આવી પરિષદને જરૂર આવકાર આપ્યા વિના શકી ન શકીએ; પણ અમને લાગે છે કે પરિષદ હવે કોમના યુવાનો પ્રત્યે પોતાની નજર ફેરવી ને કાર્ય કરવા લાગે. આમ, આવતી કાલ નકકી યુવાનોની છે. તેનો વિચાર આજે જ કરી લેવાનો છે. જમાનાની ગતિ ઘણી ઝડપી છે, આજે આખાંયે હિંદ અને જગતનાં યુવાનો પર આપણે નજર ફેરવવાની છે. એ સુકાળે પારસી યુવાનને લેવાનો છે. સત્વ હકીકત એ છે કે આજે કરીને કાર્ય આશક મગલાઓથી પારસી યુવાનોનાં ભાવિને ઉજાવવા કરવાના પ્રયત્નો કરવાના છે. એ કાર્યમાં આવી પરિષદો ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે એમ અમારું ખાતરીપૂર્વકનું માનવું છે.

પરિષદ પાસે જેને વહેંચાઈને કાર્ય કરનાર છે એમ અમને લાગે છે. એ દરેક ક્ષેત્રમાં

આજના પારસી યુવાનો કાળો કેટલો છે—કેટલો જરૂરનો છે—છે કે નહિ—અને હોય તો તે સીધા માર્ગે છે કે—એ બધા સવાલો પણ સાથે સાથે જ આ પરિષદે ખાતર વિચારી લેવાના છે.

સાહિત્યને ક્ષેત્રે આપણાં યુવાનો શું કીધું છે? ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્ય પ્રત્યે પારસી યુવાન બહુ જ ઓછો રસ ધરાવે છે. એમાં કોને બહુ ગતાગમ નથી. ઉચ્ચ સાહિત્ય પાઠ્યપાત્ર પ્રત્યે ખાતર કરીને તેણે સાહિત્ય ગુજરાતીમાં પીરથવામાં આવ્યું હોય તો તે પ્રત્યે પારસી યુવાનને ઝાઝી દેશકાર નથી. પારસી યુવાન સાહિત્યમાં રસ લેતો થયે તો જ તેને સંસ્કૃતિ (Culture) એવી વસ્તુની ભણ થયે. અત્યારના પિય લાગેના પારસી યુવાન જડ ચંત્રવત જીવન ગુમારી શકે છે. અમને લાગે છે કે પરિષદ વાચનાલયો (Libraries) યા ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યના સુંદર પ્રચાર કાર્યો માશકતે પારસી યુવાનને આવી સંસ્કૃતિક (Cultural) પ્રગતિના વહેણમાં ચૂકી શકે છે. સાહિત્યને લગતી દરેક પ્રવૃત્તિઓ માટે પરિ-

ધરને “રાગિણી”નો સંયુક્ત સહકાર
વરદાન મળશે.

દુર્ભાગને ક્ષેત્રે તો ખારસી યુવા-
નત્વ મીઠું જ છે. ઘડામાં જ
મધુ આવી જતું નથી. આજે તો
વાસ્તવિકતા (Reality)નો યુગ છે.
જોમાં હવે ધર્મ પ્રત્યેની અધ્યક્ષતા
(Bigotry)થી યુવાન પાસે ઠામ
લાઈ શકાય નહિ. જો માટે પછી
ધાર્મિક સંસ્થાઓએ આ બાબતમાં
શુ કાર્ય ભરદાર રીતે કરવાનું છે
તે પરિપક્વ વિચારણા જેમ
જેમ અમને લાગે છે. અવસ્તા-
પહેચી શીખવતી શહેરો કે ગામોની
મજેસાઓનું શિક્ષણ, આ બાબતો
કે મંડળો કે નિશાળોમાં આપણું
ધર્મશિક્ષણ આ વિષય પરત્વે કેટલું
વધુ અને સુંદર કાર્ય કરી શકે એની
ખાસ વિચારણા કરી પરિપક્વ તેનું
અમલીયાતી સ્વરૂપ ઘડી કાઢે એમ
અમે ઇચ્છીએ છીએ.

રાજકારણ અને અર્થશાસ્ત્ર (Po-
litics and Economics)
ના વિષયોમાં ખારસી યુવાને ઠીક ઠીક
રસ લેવા માટે છે. કોમના આર્થિક
સંસ્થાના ધ્યાનમાં લઈને યુવાનોને મારે
કેવા અને કેટલાં વિશાળ ક્ષેત્રો પડ્યાં
છે તે પ્રત્યે તો ખાસ યોગ્ય વિચા-
રણ થવી ઘટે છે. કેળવણીનું પ્રમાણ
તો આપણી કોમ પાસે ઘણું છે, પણ
કેળવણીથી બેઝારીને હવે આપણે
સાંખી લેવાની નથી. આપણે આર્થિક
દરજી (Economic Status) હવે
નકડી કરી લેવાનો છે. જો માટે આ

પરિપક્વ ધણું કરી શકે એમ છે.
દરેક પંચાયતોના સંગઠન દ્વારા આ
કાર્ય કરવા પરિપક્વના આ નિશાળના
કાર્યકરોએ ઉત્સાહ લઈને લાગ લેવો
જરૂરનો છે. આ વિષયમાં દરેક પંચા-
યતોના સેક્રેટરી સાહેબો તથા પરિપ-
ક્વના મુખ્ય પ્રમુખ ડો. બલ શ્રી,
બલસાર તથા શ્રી. જો. ડી. શેફ
કે પ્રો. ચેસ્તનહા એ. વાડીયા જેવા
આગેવાનોનું માર્ગદર્શન જરૂર
પરિપક્વને ઉપયોગી થઈ પડશે એમ
અમારું માનવું છે.

સાહિત્યને ક્ષેત્રે કવિશ્રી અરદેર
કે. અળસદાસ કે શ્રી કીરોજીયા
કે. મહેતા જેવા ખીંટ સાહિત્યકારો
શકુળરી પરિપક્વ સ્વીકારે. ધર્મને કો
માનવત વિદ્યાન દસ્તુરજી ડો. ધાવ
કે ડો. જિરય તારાપોરવાલ
જેવા સાહેબો સુંદર માર્ગદર્શન
કરાવી શકશે. વિજ્ઞાનના વિરપોત
ડો. હોમી લાલા કે ડો. અરદેશ
કાલાપેશી જેવા ખીંટ વિદ્યજનોને
સહાયતા મળી શકે એમ છે.

કુળવણી અને તે પછીનાં કાર્ય
માટે આપણી પાસે ડો. બલ
વાડીયા કે યુવાન પ્રિન્સીપાલ ચોક્કી
પાવરી કે પ્રિન્સીપાલ કોસ્લવ પુરશેદ
દાણુ જેવા સુંદર કેળવણીકારો છે
સમાજ સેવા (Social Service)ને
માટે તો શ્રી બરજેરજી ભટ્ટાયા કે
ડો. બહેશમ મહેતા જેવા મુળ
ઉત્સાહજનક કાર્ય કરનાર સેવકો
અમે પો જોડવા ગણવી શકીએ
એમ છે. દરેક ક્ષેત્રમાં સુંદર ભેલ

ઓને સહકાર આ પરિષદને મળી શકશે-સિવાય કે, પરિષદ યુવાનોને માટે ખર્ચે કામ કરવા માગતી હોય!

જુનનાત પારસી પરિષદે તે સ્થાયી સમિતિઓ (Standing Co-

mmitttees) નીમીને પણ કામ કરવાનો વિચાર કીધો છે, પણ તે ખાલી નકકર ચ'નવત વિચારજ રહે એમ અમે ઇચ્છતા નથી. સમિતિઓ ચ'નવતજ કામ કરે અને તેનાં કાર્યકરોનાં હૃદય અને આત્મા (Heart and Soul) નહિ હોય

‘રાગિણી’નાં કદ અને તંત્રીમંડળમાં ફેરફાર

‘રાગિણી’ને વધુ સમૃદ્ધ બનાવવા, એમાં ખંને એટલી વધારે વાંચન માગતી રજુ કરવા અને વધારે સુદર સુરક્ષ સાથે આકર્ષક રીતે એની ગોઠવણી થઈ શકે એટલાં કારણે આ અંકથી ‘રાગિણી’નાં કદમાં કેટલોક તરફી ફેરફાર કરી પાનાંઓની સંખ્યામાં મોટો વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

આ ઉપરાંત આજે એક વધારે પુરાખખર અમારે આપવાની છે. ‘રાગિણી’ના આવતા અંકથી એટલે જાન્યુઆરી ૧૯૪૮ થી એનાં તંત્રીમંડળમાં નવજવાન પત્રકાર અને વાર્તાનિવેશ થી, પીકાજ ર. મઉ જોડાય છે. ‘રાગિણી’ને વધારે સંગીન, વધારે સરસ અને વધારે સુદર બનાવવાના મત્રાવા આ અપાસોને વાચક વર્ગ આપકર્યા વિના રહેશે નહિ એ એાકકરા છે.

—તંત્રીઓ.

હા આ કાર્યોની સુદત અકાબી ટૂંકાઈ વાનો સંગવ રહે છે. આ પરિષદ વૃક્ષોનો સાથ પણ ધરાવે જ-પણ અમે કહ્યું તેમ આવતી કાલને માટે તો ખાસ યુવાનોજ સર્વ થા છે, એટલે યુવાનોને માટે-પારસી યુવાનોને માટે-

જુનનાતી સાવા એલનાર પારસી યુવાનોને માટે આ પરિષદ આવાં હોત્રોમાં વધુએ કરી શકે એમ છે. પરિષદ યુવાનોને દોરવે, યુવાનો કોમને દોરવે, કોમ લેગી થઈને સાંતિના સંદેશવાહક રૂપે દેશ અને જગતને સહાય બને એવી અમારી

આને હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના છે. સાથે
સાથે એટલું પણ હૃદયીએ છીએ
કે ગુજરાત પાણી પરિવહ પોતાના
નેક ક્ષેત્રમાં સફળ થનો. નહીં
માટે તે પ્રભુના સદા આશિર્વાદજ છે.

‘રાગિણી’ અંગે નવી વ્યવસ્થા

‘રાગિણી’ને વધુ ઉત્તમ માસિક
ખનાતવા માટે ઝોના કરમાં સુગવડ
ભર્યા ફેરફાર કરવા સાથે પાનાં
ઝોની સંખ્યામાં વધારો કરવાની
વિગતો અમે આ અંકમાં ખીજ
ઠેકાણે રજુ કરી છે. અત્યારસુધી
‘રાગિણી’ને ‘સુખદ વર્તમાન’નાળા
શ્રી ૦ હોમી માદન તરફથી છાપી
આપવાની વ્યવસ્થા કરાઈ હતી.
હવેથી ઝોના સુદ્રણની વ્યવસ્થા
‘સાંજ વર્તમાન’ ગ્રેસમાં કરાઈ

છે, કે ઝોના સુદ્રણ અંગે જે
મત છે જ નહિ. પોતે અગવડો
ખર્ચાને ‘રાગિણી’ માટે વ્યવસ્થા
કરી આપવા માટે શ્રી ૦ માદનના
અમે અહેશાનમંદ છીએ અને હવેથી
‘સાંજ વર્તમાન’માં બધી સુગવડો
કરી આપવા માટે તેના દિલસોજ
માલેકો શ્રી ફેરફાર મહેતા અને શ્રીમતી
મહેરબાણુ મહેતાનો પણ તેટલોજ
આભાર માનતાં, આવતા માસથી
‘રાગિણી’ અનિયમિત નહિજ રહે તેની
દિલસોજ આશંકાને ખાતરી આપવાની
પણ અમે કરી જરૂર જોતા નથી.

મીનુ દેસાઈ
અધ્યક્ષ

આરોગ્ય વિષયક સચિત્ર માસિક

હરિ હર

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫

શ્રી હરિહર કુંમર સીમિટી.

૧૫, યો. ૭૪ વડોદરા.

નાનો સરખો પણ માંડવો બંધાઈ ગયો હતો. સામે એટલા પર નાનીકર સંજવટ કરીને લાઉંથી 'એસી મયુ' હતું. ચકરી પાછામાં સળંગ થયેલા વરના ખાખ વાડીમાં અથવાર કોણુ સ્વાગત ઉમળકાગેર કરતા હતા. અચારનવાર ગાડીઓ આવતી અને તેમાંથી મહેમાનો ઊતરતા અને મહાકતે મુખે વાડીમાં શખલ યજ્ઞ એટલે જઈ સ્વસ્થાને બિરાજતા હતા.

લગન હુનઈ વિધાનીકા પદવીધરું હતું. પદવીધર તે પણ પાછા અનુભવી પદવીધર. પદવી લીધા પછી એમણે મળતી નોકરી મેળવેલી; પ્રચારકની, આગેવાન ફરી એક વિરાટ પેઢીના માણની પરાકી ઊભી કરવાનું કામ ઉઠેલા દરેકે વરસથી તેજા કરતા હતા. એ અને સંકેડો નહિ, હજારો નહિ, હજાર લાખેક ગણીએ એટલા માણસોના પ્રવાસ લક્ષ્મીના લાકડાઓના વર્ગ-ખીના વર્ગમાં-ને માંવેરી સેખતમાં ફરી ચૂક્યા હતા. એટલે જીવનના અનુભવ પણ વિશાળો હતો.

તે આ એમણું બીજું લગન હતું. - એક પર ખીજતો અખતરો, કરવા તેઓ મેદાને પડ્યા હતા. પહેલી તરી માંડ એ ત્રણ

વાર રહી ચાલી ગઈ હતી. આવતી નહેતી. કહે છે, ચિત્રચિત્રા નહેતાં મોદસતાં. કેઈ કહેવું તે તખીયેતેજ માંડલી રહેતી-જન જીવન માટેની લાયકાતો નહેતી. કેઈ કહેવું: એ તો કિન્દુના સંસારમાં આજીવ આવતા વહેવળાંતોના સનાતન અગેરો હતો. નેહાય તે, આપણને નથી બહુ નિરખત. નવી વહુ સયે લગન મંડાયું હતું એટલી વાત ખરી.

એવામાં એક મહેમાન આવ્યા મહેમાન કહે: સાફી કહેા. આવ્યા એટલે પરપિતા કહે: આવે આવે! સુમનમાં, આવી પડેઆ? આવે, પડેઆ? આપણી કરી વેદ. સુમનમાંને તેમનાં વહુ-બેટા હતાં-આપણી પીતા ગયાં.

દરમ્યાને વર માંવરામાં બિરાજ ગયા હતા. સામે નવાં વહુની પણ પધરામણી યજ્ઞ હતી. યરને કેટલોક કિંપાકાંડ ધડગણે હતા. એ કિંપાકામ કેઈકે યજ્ઞ હતું એ ગાળે પેલા સુમનમાં આપણી કરીને આવી પડેઆ તે પછી માંવરા સામેના એટલા પર બેસતાં બેસતાં બોલ્યા: "હલો

અમુકવાય બાઈ કેમ, ચાહુ મઈ મયુ બહુ? છેને મળ?"

ખૂ
દ
તો
તો
લો

એટલે અમુકલાલ ભાઈ વળા: "આ હવે આ નવો પાસો નાંખીએ છીએ. બાંઈએ વગા હવે નિદગી કેવી નાય છે? સુખી થઈએ કે દુ:ખી!"

કાણુ એમણું હતું? જી? વર! સંભળવું કાણુ હતું? વહુમે-તેમાં સાથે સાથે. વહુ!! ક્યાં બેઠાં હતાં? માંવરામાં!! તે તો બેઠાં બેઠાં આ વરને પતો, વહુને સીધા જ આધાત લાને તે રીતે, તેના માન સ્વમાન અપમાનની દરકારે ક્યાં લિના વદતો હતો; લગનગ વેલો: "નેહાયે હવે આ બેરી કેવી તીકજે છે તે!"

એને જાન સ્થળનું હતું? સમયનું હતું? સાંજળનારની મનોદશાનું હતું? તેના હૃદયમાં આ વાક્યો કેવા જોગ્ય ઉપજ્યા નહો તેની કલ્પનાય હતી કે ખરવા જોય? ના, ના. અમુકલાલના મગજમાં એક

તોલો ખૂટતો હતો; એજ, વેલો જ ખૂટતો તોલો. સાંકડાલોજ.

લાખનાર

નંદવર વીમાવાલા

હાથ અને ચામડી ઉપરથી માણુમ પડી આવતી માનવીની આસ્યત

લેખક
કાંતિલાલ જીમ.
તિજેરીવાલા

હાથ જેવી વળતે બને હાથ પર પૂરપૂરું હાથ આપણું નોંધાય. સામાન્ય રીતે બધાજ હસ્તરેખાશાસ્ત્રીઓ આ વસ્તુ પર એકમત છે. શ્રેયી પહેલાં જમણો હાથ નોંધ લીધા પછી ડાબો હાથ પણ નોંધ નોંધાય. ડાબો હાથ જન્મભૂતો કે નારીય બાપુસ મધિ લાગે આવે છે એવું સૂચન કરે છે, જ્યારે જમણો હાથ જીવન વ્યવસ્થામાં થતા ફેરફાર બતાવે છે, પુરૂષનો જમણો હાથ અને સ્ત્રીનો ડાબો હાથ નોંધા એ વસ્તુ પણ અસંભવ નથી. આ વિષે મતભેદ છે, પરંતુ પાશ્ચિમીય નિષ્ણતાને પ્રમાણે અને સ્ત્રીનો હાથ નોંધમાં ડાહ બાતને જમણા માંખાને ફેર ગણવા નથી, એટલે આપણી સર્વ વિચારણા પાશ્ચિમીય દાસ અનુસાર થવાથી આપણે પણ કિંજલ જિહ્વા સ્વીકારવો રહ્યો. ડાબેડામાં સ્ત્રી-પુરૂષને ડાબો હાથ મળવડું સ્થાન મુકારે છે, અર્થાત્ જીમનો ડાબોજ હાથ નોંધ નોંધાય.

હાથ નોંધમાં શેરડી પહેલાં હાથના પાછલા ભાગની ચામડીની કુમાસ નોંધવાની આવશ્યકતા રહે છે. જેના હાથની ચામડી પાળકના હાથની જેવી સુંદર, કુમળી અને નરમ હોય તેવા માણુકનો સ્વભાવ પણ મોલોજ મુલાયમ હોય છે. ક્રિયા મુલકસહ સ્વન ડોમળ લાગણીઓની હયા દેહજ હોય છે, એની શક્તિઓ એટલી બધી ગંજળ હોય છે કે એ ડોહ દિવસ જાતકી-સગીથી વતી રહતો નથી. મુલાયમ ચામડીની એના સમસ્ત જીવન પર છાયા પડતી થવાથી એનો સ્વભાવ અને એને જીવન-વ્યવહાર નજીવણું સહેલું થઈ પડે છે. અહીં સંપૂર્ણ અટકાવે આવેલ સત

પહોડા વિષે દુઃકમાં સમજણ મેળવી લઈએ. મુલખની હથેલીમાં સાત પહોડા હોય છે, એ પહોડાનો નામ સાતે ગુણોના નામ ઉપરથી આપવામાં આવ્યા છે. પાશ્ચિમીય નિષ્ણતાને જ્યોતિષશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ એને મહત્વ આપતો નથી, પરંતુ આપણા પ્રાચીનદાસ્યમાં તો આ સાતે પહોડા સાતે મોલોજ ગણાય છે. આપણે વિવાદમાં પડ્યા વિના આપણી દ્રષ્ટિએ આ પહોડાનું વર્ણન કરી લઈએ.

પ્રથમ અંગુઠો લઈએ. અંગુઠાની નીચેનો પહોડ તે શુક્ર. પહેલી આંગળી કે અંગુઠાની પાસે છે અને મુખ્ય ગણાય છે તેની નીચેનો પહોડ જ્યુવિટર (યુરે), વચલી આંગળીની નીચેનો પહોડ તે શનિ, ચોથી આંગળી પરનો પહોડ તે સૂર્ય અને છેલ્લી નાની આંગળીની નીચેનો પહોડ તે કુખ કહેવાય છે. હવે રહ્યા મંગળ અને મંદ્રેના પહોડા. આ બે પહોડાનું સ્થાન છેલ્લી આંગળીની નીચેના યુધ્ધની નીચે છે. યુધ્ધ પછી મંગળ અને છેલ્લો પહોડ જે હથેલીના તજિયાના ભાગ પર છે. તે મંદ્રેનો પહોડ છે. બાકી રહ્યો તે બીજો મંગળ, એ પહોડ સુરેના પહોડ અને ધ્યુકતા પહોડની વચ્ચેના ભાગ પર આવેલો છે. મંગળના બે પહોડ ગણાય છે. જે પહોડ વધારે ઉપરેથી હોય, એનું વર્ણન વધારે ગણાય. જે વિષે હવે પછી લખાણથી વિગત કરશું.

અત્યારે તો આશ્ચું દુઃક વર્ણન સમજાવીશું પછી ચામડીની કુમાસ વિષે આગળ વધીએ. સંવાળી ચામડી બીજા ખરાબ ચિન્હોને એના ઉત્તર સ્વરૂપે પહોંચતા

અહોને છે. શનિનું વર્ણન થયા પછી હાથના પાછલા ભાગની ચામડી

હસ્તરેખા શાસ્ત્ર

કુદર, કુમળી અને લીસી હોય તો ઝીની ઉચ્ચતા ઓછી થાય છે, અર્થાત્ એ માથુસ ઓછો ઉઠારીને રહે, ઝીનો નિરાશવાદ પકડાયેલો રહે અને એ સમાજની લાગતો રહેવાને બદલે સમાજમાં મળતો રહેશે. શરૂ પહોંચના વચસ્વરૂપો માથુસ ઓછું આનારો, ઓછો ઘાતકો અને ઓછો કુદી બને છે. સ્વયં પહોંચેને આગળ પડતો હોય, તે માથુસની પ્રતિ કૌંદ્ય તરફ વધારે પડતી સતેજ રહે છે કુદરના અપ્રમાણિક તત્વો ઓછા થાય છે અને મંગળની લગતકે વૃત્તિ ઓછી ઉચ્ચ રહે છે. ચંદ્રવાળા હાથની કંદરના શક્તિ વધુ સતેજ બને છે અને શુક્રના પહોંચવાળાની હલકી વાસના વૃત્તિ વર્ગસ્વ પ્રાપ્ત કરતી નથી.

બાળકના હાથની કુમળી અને મૂલામમ ચામડી સાથે તમે ખરબચડી અને બડી ચામડી બરાબર સરખાવી ચકરો અને બરાબર સમજી શકશો. કેઇ સખત માથુરી કરતા મથુરનો હાથ જોશો તો તમને એ સમજવામાં રહેજે મુશ્કેલી નહિ પડે. જાનો સખત અને ખરબચડી ચામડીવાળો હાથ અડતળ જીવનનો પરિચય આપે છે. સૂંવાળી ચામડી જેવું એવું જીવન સંવાળુ હોતું નથી. ઝીનો સ્વભાવ મંગળવૃત્તિવાળો અને મૂલામમ હોતો નથી પણ સખત હોય છે. એવા માથુસના હાથમાં જે શરૂ પ્રધાન હોય તો એ વધુ બુદ્ધી બને છે, વધુ ઘાતકો બને છે. રાત્રે પ્રધાનપદે હોય તો વધારે નિરાશવાદી અને હલકી બને છે. રાત્રિ પ્રધાન હોય તો ઝીની કૌંદ્ય અને કઠા પ્રત્યેની વૃત્તિ ઉઠારીનેતાવાળી બને છે અને સુખ પ્રધાનવાળાની હલકી અને અપ્રમાણિક વૃત્તિ વધુ ઉચ્ચ સ્વરૂપે પહેંચે છે. લગ્નવક મંગળ વધુ ઉચ્ચતાએ પહેંચે છે અને ચંદ્રવાળાની કંદરના શક્તિ નીચી પામરીએ હિતરે છે. એક બાકી રહેલો. એ શુક્ર, શુક્ર પ્રધાનપદે જેને હોય ઝીની વાસના વૃત્તિ પ્રેમ તથા સ્વહાસુવૃત્તિ સર્વને જીતીને પામવી

વૃત્તિ તરફ વધતી રહે છે.

આ બે જાતના હાથો ઉપરાંત એક નીજ જાતનો હાથ પણ હોય છે. એ મધ્યમ કદામાં મૂલામ છે. એવા હાથવાળા માથુસની ચામડી બહુ કુમળી પણ નહિ તેમજ બહુ ખરબચડી પણ નહિ એવી મધ્યમ વર્ગમાં મૂલામ એવી હોય છે. આવા માથુસે તમને સમાજમાંથી બહુ નોંઠા પ્રમાણમાં મળી શકશે. એ હાથવાળાની ચામડી બહુ નરમ નહિ, બહુ સખત નહિ પણ સ્થિતિસ્થાપક (elastic) હોય છે. આવી ચામડી સારા વધારીઓ, ધારાશક્તીઓ અને કેકંદરોના હાથ ઉપર હોય છે. એમાં મૂલામતા હોય છે પણ સ્ત્રીના હાથ જેવી કોમળતા નથી હોતી. એમાં સુદંતલ હોય છે પણ જીના હાથ જેવી આદર્શ મૂલામતા હોતી નથી. એ બે સામસામી યોગ્યો મધ્ય જાગ છે અને પહોંચના સામાન્ય યુગોને સમતોલ બનાવે છે. એવા હાથો તપાસવામાં ઉપડી બને જાતોવાળા હાથની સરખામણીએ જોતાં જરાયે મુશ્કેલી નહિ પડે.

હાથના પાછલા લાગતી ચામડીનું વર્ણન ચામડી સંપુર્ણ થાય છે, ઝીની સાથે એકજ વસ્તુ રહે છે અને તે હવેલીને ચતી કર્યા પછી આગળનાં ઉપલાં ટેરવાં જોવાની છે.

આંગળાના નખની નીચેના લામના ટેરવાં પર વધુ હાથમાં યોગે ઉપસેલો જાગ દેખાય છે. એમાં જાનતજીવોના નાના ગુચ્છ રહ્યા છે અને જાણે નાની કેકરીએ ન હોય એવો દેખાવ લાગે છે. કેટલાંક ટેરવાં સાવ સપાટ હોય છે, કેટલાંક સહેજ ઉપસેલાં અને કેટલાંક વધારે ઉપસેલાં હોય છે. વધારે ઉપસેલાં ટેરવાંગળા માથુસોની વૃત્તિ ખુબજ ચમળ (Scarcitance) હોય છે. એમને આસપાસના પાતાવરણનું પુરેપુરું જાન હોય છે અને સધળી વસ્તુઓથી એ જાગ્રત રહે છે. એમની લાગણી રહેજે પણ પ્રતિમૂલ અને અયોગ્ય

વસ્તુથી મવાય છે, એમના મન પર આવી વસ્તુઓથી પ્રકાર થાય છે. બીજા માણસોની માણસીએને તેઓ પુરેપુરું માન આપે છે અને તેમ કરવામાં એની સંમતી થતી બહુજ સંભાળ રાખે છે. પોતાની માણસી બચેમવાય, પણ સામાની માણસી કરીએ થવાથી નોંધ્યો નહિ, એ એમના સ્વભાવનું સૂચ્ય અંગ હોય છે. તેઓ પોતે પાશ્વર અટક સહન કરી દેવાની શક્તિ ધરાવે છે.

હાથ દાય એવી વખતે બહુજ નાનો, નાનો, સામાન્ય, મોટો અને બહુજ મોટો એમ પાંચ જાતના હાથનો ખ્યાલ રાખવાની જરૂર છે. બહુ નાનો, પાસ કરીને પ્રેરેનો હાથ, ઘાતકી શક્તિ અને અભ્યવસ્થિત માનસનું સૂચન કરે છે. સામાન્ય નાના હાથવાળા માણસની શક્તિ નાજુક હોય

છે. એની શુદ્ધી સામાન્ય હોય છે. સામાન બહુ નાનો નહિ તેમ બહુ મોટો નહિ એવો હાથ બાવડાદ શુદ્ધી, તંદુરસ્ત શરીર અને સારી કલ્પના શક્તિનું સૂચન કરે છે. મોટો હાથ પૃથક્કરણ શક્તિ બતાવે છે. જ્યારે - બહુજ મોટો હાથ નકારી ઝીણવટથી ઉતરવાવાળા અને વાસ્તવિક માણું મારનારા શેઠ જેવો હોય છે.

સ્ત્રીના હાથ પર એ વાળ હોય તે સ્ત્રીના ઘાતકીપણું હાથું નોંધ્યો. પુરુષના હાથ પર બહુ મોટા વાળ હોય તે કલ્પણ, શક્તિ અને સમય સ્પષ્ટતાના ગુણોની નિશાની ગણાય, બહુજ વાળવાળો હાથ સ્વભાવનો અને અભ્યવસ્થિત વિચારો ધરાવેના માણસ સમજાવે. સ્ત્રીના હાથ પર જરાયે વાળ ન હોય એ કાચર પુરુષ મનાય છે.

ગુજરાતસરના જાણીતા લેખકોના

સહકાર સાથે તૈયાર થનારો

અમારો ખાસ અંક

વધુ વિગતો હવે પછી રજૂ કરાશે

હવે આ હોકોને આ અંક મુક્ત અપાશે

પારસીઓ અને રાજકારણ

૦૬ વરસાદ લાગી

હિંદના એ દાદાએ માત્ર રાજકારી શોધવું પ્રત્યે હિંદીજનો તેમજ અંગ્રેજોની આંખ ખોલી હતી, એટલું જ નહિ પણ આર્થિક અને સામાજિક શોધવું તેમજ અંગ્રેજ અમલને પરિણામે હિંદના યૈશા નૈતિક અધાપનન પ્રત્યે પણ તેમણે આજથી લગભગ - ત્રણ દાયકા પહેલાં લોકબચી કરી હતી.

સને ૧૯૦૫ માં હિંદના તે સમયના વાઇસરોય લોર્ડ કેમ્બેને બંગાળના ભાગલા પાસવાની હટા પકડી હતી. એ તેણે સમસ્ત બંગાળ ઉપરાંત આખર હિંદમાં "અંગ્રેજ માલને બહિષ્કાર તેમજ સ્વયંચીને ઉત્તેજન"નો પવન ફરી વળ્યો હતો. પણ આજે જ્યારે એ સમય થાક કરવામાં આવે છે ત્યારે એ પ્રશ્ન પારસીઓએ જે લાભ બાળ્યો હતો તેના વિચાર આવતાં ઉપજાવી શકે તેના પાર આવે એમ નથી. પણવાર માની લઇએ કે સને ૧૯૦૫ માં તે લોર્ડ કેમ્બેએ ના પાડેલા અપારપછેડા પારસીઓની આંખો પર ફરી વળ્યો હતો પણ ત્યાર પછીના વર્ષોમાં તેમજ હજુ પણ એ પરિસ્થિતિમાં (એકઝોટિક અપનાઈ સિવાય) જરૂરે કેર પાડેા નથી, એ વસ્તુ તરફ જ્યારે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે ખરેખર એમ કહેવાનું મન થઈ ગય છે કે ઉપરથી અતિમાન અને ઉજળા જણાની કોમ બીતરમાં તે લખાનકે અધાપનન અને અધિગતિની ગર્ભાંજ સખડી રહી છે.

શ્રેય દિવસ પહેલાંજ આ લેખકને એક પારસી બહેન નોડે વાત કરવાનો પ્રસંગ મળતાં એવા શબ્દો સંભળવાનું સદાશય (કે દુઃખોચ ?) પ્રાપ્ત થયું હતું કે, "એ મારી life હિમિંગાન Persian name Cuticura સિવાય બીજો કોઈ સાણ વાપરેજ નથી." કેમ જાણે એ શબ્દો બેલતાં તેની હાલી ગળગળા કુસતી

ન લોચ તેમ એ બહેન મલકાઇ જાહે બાળસુધીમાં હે કેસાપર અને સીવર પુલટું કાપક, ફાંસ અને અમેરિકાની cutapery તેમજ મેકાલેની જેરી ફાળવણીને સંપૂર્ણ ભોગ પર પડેલી હાવાથી અંગ્રેજ સામ્રાજ્ય પરની તેની કુનાગીરી ફરોષી હોવડે આ લેખકને કહેવા લાગી કે, "Indians are idiots."

આ પ્રશ્ન પર પૂર્વવર્તુ દર્શાય એટલું જ છે કે હજુ આજે પણ એક લાખની નાનકડી કોમમાં ૯૫ ટકા ભાગ એવા છે કે જેઓ પશ્ચિમનું એટલે બહુજ સારું અને પૂર્વનું સર્વોત્તમ એ સપહું નકમું એમ માને છે.

એક ખાતે કાખડો અસ્થાને ન લેખાશે. હું બધામાં પારસી કોમની બહુમતી સંખ્યા વસે છે. લગભગ ૬૫ હજારની વસ્તીમાંથી ભારણે જોડાકને સાન હશે કે કાચબાદેવી આરે સ્વદેશી મારણક જેની પણ એક મા છીડ છે, કે જેમાં હવતતી જરૂરીયાતોની વસ્તુઓ પ્રપમાપશિની બન વડ વળી અને કોઇ પણ પ્રારના પરદેશી માલ સાથે ટકકર લઇ શકે એવી મજા શકે છે. આ ઉપરથી વાંચક એમ ન માને કે લેખક સ્વદેશી માલોની જાણેશન કરે છે, પણ કહેવાની મતગબ એટલી જ છે કે જ્યાંહવે લેડો અને હવાનસ દેશનાં પગથીયાં મળેા અતિશય મોટા ભાગેા પારસી વર્ગ, પોતાનાં દેશમાં બનેલી વસ્તુઓથી વચિન છે, એટલું જ નહિ પણ એ વસ્તુઓ કેવી અને ક્યાં મળે છે તેનું પણ તેને ખાન નથી.

પારસી કોમમાં સ્વદેશીની લાખના કોઈ કાવે હતી કે કેમ એ શંકા છે. જ્યારે બીજા દેશોને વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એમ લાગત વિના રહેતું નથી કે પારસી

કોમમાં ચોતાના દેશમાં ચોતાનાજ દેશમાં-
ધુમ્ધાએ બનાવેલી વસ્તુઓ વાપરવાની
હજીબી થા ધગશ હતીજ નહિ. અને છે-
પણ નહિ. કોમ કહેવાય છે કે ઇંગ્લેન્ડના
રાજા રવ. ધાંચના જ્યોર્જ એક એકી-
સતી મુલાકાતે ગયા હતા જ્યાં તેમણે
અમેરિકન Remington યાંત્રપરાઇટર
નેખાં, જે વળા તેમણે પૂછ્યું કે ઇંગ્લેન્ડમાં
બનતાં યાંત્રપરાઇટરો શા માટે વાપરવામાં
આવતા નથી તે તેમને જવાબ મળ્યો
કે એ યાંત્રપરાઇટરો અમેરિકન નેખાં ટકાવે
હોતાં નથી, વળતા જવાબમાં ઇંગ્લેન્ડના
રો સ્વર્ગસ્થ રાજવીએ જણાવ્યું કે અમે-
રિકન માલ ગમે તેટલો ટકાવે અને સરસ
હોય તેમ છતાં ઇંગ્લેન્ડવાસીઓની ક્ય
પ્રથમ ફરજ છે કે તેઓએ ચોતાના
દેશમાં બનેલી વસ્તુઓના વાપરવી.

આ ફરિયાદ શા માટે આપવામાં આનું
છે એ વસ્તુ તુરત સમજી શકાય
એવી છે. હિંદમાં તો પારસીઓ માત્ર પણ
વસ્તુ ખરીદવા પછલાં કુશનદાગને પ્રથમ
સલાહ પૂછે છે કે 'Mark in England'
હોય તોજ આપજો. કેમ જાણે દેશી માલ
પ્રત્યે સુખ ન હોય!

ખરે દેશ પ્રેમ તો એનેજ કહી શકાય
કે ચોતાના દેશની વસ્તુ ગમે તેટલી યોગી
અને કલકા દરજ્જાની કેમ ન હોય છતાં
બની શકે ત્યજુધી તેનેજ ઉત્તેજન આપે.
પારસી કોમ તો હજી પરદેશી વસ્તુઓના
મોહમાંજ દસી છે. કોમની નૂતન પેઢી-
માંથી પણ હજી પરદેશી વસ્તુને પંખાજ-
વાનું ખાપ નહ પડ્યું નથી એ વિદ્યનક છે.

(અપૂર્ણ)

વેદનાનું વિષ

સ્વર્ગમાં કોમકલા-

આકાશકલ્પમાં સુરગણોની સભા
ચાલિનાં સભાકે જોડી હોંશયો,
મનઃકોમકલ્પી, ગંધર્વ પાતાળથી
સંત પરમહંસની, પશુને અસુરની-
મત્તો માનવી તણી હાજરી મે હતી. ૬
શંખ સહસા કૂંગાપ અને વાકુન્ત
વાત ચંદ્રી ગદ, મોન કરી સુની
જંખતી વિજેને નિર્ઝરીણી જડી,
વિષમુદ્રા તણી વાણી કાને પડી.
ને પડી મેર કરો રવાયો કરી
નિષેધન બમ્બ મન્યન દીધું આદરી.
સ્વયં એ પેખના સુધ, અંદ્ર, ભારત્યો,
પુદ્ગલી, મેઘ, વાયુ સો સ્તબ્ધ ઉત્તારતાં! ૧૪
ભવ્ય મન્યત મહા આખરે વેદના-
અખિલ આ વિષની સમસ્ત સચેદના
વિષ-કૂમ જળાતી હોમીજલ ભરી-
અમન્યન તણી અંત એ આખરી:

જોડતે પદો, દાનવ અને દેવતા,
સંત ગંધર્વ વિદલણ હોરે સિયતો.
ધોર એ વિષની ભીતિ સજ્જમથી-
સુગમુગાન્તરે જે ન હો' દો' યજી રર
સચિનાં અક' મુ' વિષ સ્વિકારવા
છરા કરી વિનંતિ સુણીને સભા
સંત, ગંધર્વ ને દેવ દાનવ તણી
બેસી છે સ્તબ્ધ બધીતે કો' શિલપરી
એ પછે માનવી-

કર્મનાં મર્મ શો મત્ત' ક્ય માનવી
વેદનાનું મહા વિષ હસેતે અહી
જલ ત્યાગી સલાને અચંખા મહિ' ૩૦
ત્યારથી દેવ ને સંત પરમહંસને
એક તલસાટ ટોડાર કંઈ બારકો
એકદમ વેદના જે નહારી હતી-
આરજ આજ એની રવી હામતી!
સર્વમાં માનવી ઉચ્ચ મુ'એ કોમ-
આરથી વેદનાતે મળ્યો ત્યારસો! ૩૬

અન્તિ વડોદરીઆ

સ્વતંત્રતાનું મૂલ્ય

૧૫૨ :
નરી માન
સોરાબજી
ગાંગાજી

બહાર બસાયું હતું.
સંસારબરની સર્વ પરવશો ત્યાં વેચવા
સારૂ મુકાબ હતી.

એ બહારમાં એક બાલુ 'સ્વતંત્રતા' વેચાતી હતી.

બીજી બાલુ 'દારૂ' વેચાતું હતું.
'સ્વતંત્રતા'ની માલિક કંઈ બોલતી
એકદમ પરાવતો હતો, તેના મુખ પર
કમકંડર હતી છતાં તેમાંથી તેજ રડતા
અને વીરત્વ ઝલકાઈ જતો.

'દારૂ'નો માલિક બોલતો હતો, એની
વાતમાં મિઠાશ હતી હતી તેનામાં તે તેજ,
તે દહતા તે વીરત્વ નહોતો.

અહીં તહીં ખરીદી કરી ફરતાં ફરતાં
બધાં જ્યાં આ દુકાને પહોં આવતાં.
'દારૂ'ની દુકાન આગળ તો એવો
ગીરદો રહેતો. દુકાનદારનો એકદમ ખુશ,
આકર્ષક હતો કે સર્વે જણો ત્યાં એવાજ
આવતાં. માલિક તેને પૂછતા: "કેમ બાઈ,
તમારો માથો ખુણ વેચો છો કે એનું
મૂલ્ય શું?"

દુકાનદાર મધુર સ્વરે કહે: "બાઈ
સાહેબ, એની તે કાંઈ ધણી કીમત હોય.
હોય તો જીવે. એની સાથે તો બીજી
સરસ મીઠો અને લોહાઓ અને એતાણો
પણ મળે છે."

પછી કોણ મૂકે? લોકો પ્રસન્ન થઈ તે
ગીજ ખરીદી લેતા.

'સ્વતંત્રતા'ની દુકાને પણ સર્વ કાઈ
આવતાં, બાવતાં પૂજતાં, પણ તેની
આકર્ષક કીમત બધાને શો પાછળ દર્શન
આપી તે કાંઈ કીમત હોય? લોકો તેને
ગંડો ધારતા. એનું મૂલ્ય તો કાંઈ વીર-
લાજ આંકે.

દિવસ પછી દિવસ ગયા. 'સ્વતંત્રતા'
વેચાયા વિના પડી રહી. અંતે દુકાનદાર
બોલ્યો: "આ રદમા એની કદર નથી."

દુકાનદાર વિચાર્યો, અંતે તેણે બધું સમીટી
લઈ બીજો ચાલી જવાની નેમારી કરવા
માંડી.

એક દિવસે સાંજે એક દીનદીન મનુષ્ય
ત્યાં આવ્યો. દુકાનદારને બધો માસ બોધ્યો.
તેણે એણે પૂછ્યું: "બાઈ, કેમ ચાલ્યા
જાયા છો? માલ વેચાઈ રહ્યો?"

"ના, માલ રોતો વેચાય?" દુકાનદાર
નિરાશ દાખવી. "અહીં માલ માલની
કદર નથી."

"એમ કેમ બોલો છો? બધાનો માલ
વેચાય અને તમારોજ નહિ?"

"મારો માલની કીમત કાંઈ આપી
સકો નથી."

"એવો તે શો કીમતી માલ છે? તમે
શું વેચો છો?"

"સ્વતંત્રતા"

"સ્વતંત્રતા!" મનુષ્ય ચમક્યો. "એ,
એની તો કું શોધમાં જ છું. એને કાઢે
તો કેટલા દિવસથી ધૂમી રહ્યો છું. સાચો
બાઈ, કો કું વચસ."

"તમે.....તમે લેશો?" દુકાનદાર
અનુચલ થયો.

"હા બાઈ, કો ન લઉં? કપો એનું
મૂલ્ય."

"ગાણ તમે એનું મૂલ્ય નહિ આપી
શકો."

"એની તે મી કીમત છે કે તે મારેથી
ન આપાય?"

તમારું માથું એ એનું મૂલ્ય."

"એક! બસ એટલું જ? એમાં શું?
લો આ..."

દીનદીન મનુષ્યે માથું નમાવ્યું.

તેણે અમર સ્વતંત્રતા માખા કરી.
(મુજ સિન્દી)

લેખકાની દોલત

૯૫૫૧૧૨

મહેર નાજીવટી

દોલત, ત્રણ અક્ષરી નાનકડો શબ્દ. શબ્દ છે સહેર, પરંતુ એ પડ્યો અઠપટો. પોતાની સુંદરતાથી અનેકને મનેરજન આપે, અનેકને રંજડે. જાણે સારીએ જગત આ નાનકડા શબ્દ મરિજ છપતી હોય, લાડની હોય ! જાણે તેની આજુ-બાજુ ફરવામાં છવતનું સર્વસ્વ સમાવતી હોય !

વિચારે માનવીનું છવત ધડે છે. મનવી કપાતથી આ નાનકડા શબ્દ માટે વિચાર કરેલો યો, જી કહેવું નહિ શકે છે. ઇતિહાસના અનેપાના દોલત માટેની લગાવથી અરાધેલ છે. હાનવો માણસોનું લેલો દોલત મરિજ રેણુ છે, રેણ છે, અને બનવા કાળ છે કે લાખો કાળ સુધી રેણું રહેલો.

દોલત માટેનો ઇતિહાસ બહુ પુરાણો છે. મનવી શરૂઆતમાં તે સમાજવાદના પેરણે (Primitive Communism) છવતો. પાંડ પીમે પીમે અને દોલતનો મેરતો લાગ્યો. એને દોલત સંગ્રહવામાં આનંદ આવવા લાગ્યો. પોતાના પરને, સીને, જનપરિને, દુષ્ટિઆરિને એને દોલત નરીકે ગણી. આ દોલત કેમ જુદી જાણ નો તે તેની સાથે લડતો, પ્રપડતો, અને વખત આવે તો છવ લેતો પા છવ આપતો. જેમ માનવી વ્યવસ્થિત છવન છવવા લાગ્યો, તેમ તેની દોલત માટેની નાનકતા પણ વ્યવસ્થિત થતી ગઈ. હવે ફક્ત સ્વામી મીલકતનેજ દોલત ન

ગણતો, દોલત પેદા કરનાર માનવીને પણ પોતાની દોલત તરીકે ગણવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે તે નાનકડો ફુડલ રાજ બની ગયો. પોતાના હાથ લેકળના માનવીઓ ખસ મહેનત કરાવતો અને તેમાંથી જીવ જતી આવક પોતે લેતો, બદલામાં મહેનત કરનાર માનવીને 'ખાવાનું' અને સેવાનું આપતો. આ 'ખાવાનું' અને સેવાનું તે પોતા જોડું નહિજ. જોતે તે પ્રમાણે રહેતો અને છવતો તેનાથી ધણું નીચું છવત તે પોતાના હાથ લેકળનામાં ખસ છવાડતો. આમ તેની દોલતની આપવા આગલ અને આગલ વધતી ગઈ.

ત્યાર પછી મશીનની શોધ થઈ. માનવીએ દોલત પેદા કરવાના કોળાર તરીકે તેનો ઉપયોગ કર્યો. પરિણામે જમાં એક દોલતમંદ દસ શલામાં રાખી છવતો, ત્યાં એક મશીન માલિક હાનવો મજૂરી રાખી દોલત ઉત્પન કરવા લાગ્યો. આમ થોડો વખત આવ્યું, પરંતુ ત્યાં તે એક મશીન-માલિકના લાભો (Interests) બીજા મશીન-માલિકના લાભો સાથે અપડ્યા. આમ શરૂઆતમાં અંદર અંદર અડ્યો થયો. પરંતુ થોડાજ વખતમાં એક પ્રદેશના, એક દેશના મશીન-માલિકો નોગ્રહ થયા અને વધુ સમૃદ્ધ, દોલતમંદ થયા, બીજા દેશમાં આવે ગોઠણી દોલત એક-હથ્થુ કરવા લાગ્યા. પરિણામે દેશોશ વચ્ચે લડાઈ થઈ, આ લડાઈમાં મશીન-માલિકો ધરાવતો દેશ જીતતો અને પોતાનું

સામાન્ય કથાપતો. આમ સામાન્યવાદ આપ્યો, આ સામાન્યવાદના પરિણામે જગતે જે યોદી લઘાઈએ અનુભવી, બનવા કામ છે કે યોદાજ વર્ષોમાં ત્રીજી યોદી લઘાઈ આપણને અનુભવી પડે !

સામાન્ય રીતે સામાન્ય માનવી વિચારે આપણું. એ તો ચાતાને આવનારો રોડ છે. મળે, રહેવાને કુંપડી મળે આટલે સંતોષ માની લ્યે. પરિણામે એની મહેનતનો બીજાના હોલત પેદા કરવા લખાયો કરે. આ હાલતનું જાન સામાન્ય માનવીને લાંબા વખત સુધી ન થયું. આ જાન કરાવનાર તે કાલે માકસ, એણે પુષ્ટિએ અભ્યાસ કર્યો. લંડનના સીધા યોદા પુસ્તકાલયમાં વર્ષોના અભ્યાસના પરિણામે એણે જગતને જણાવ્યું કે આંસારીએ માનવ-હલત ફક્ત હોલત માટે થાય છે. હોલત સમઠવાના પ્રેમને પરિણામે જગતમાં લઘાઈ થાય છે, અને તેથીજ જ્યાં સુધી જગત પોતાની હોલત માટેની આવના (conception) ન બદલે ત્યાં સુધી માનવી માનવી સાથે અવડતોજ રહેવાનો.

આ વિચારો કાલે માકસે ૧૮૪૮ માં જગત સામે રજુ કર્યા. હોલત ધરાવી જેટલા જગતના શોષણવાદીઓ બહારી ગયા, પરંતુ તે દિવસથી સામાન્ય માનવી હોલત માટે વધુ અને વધુ વિચારતો થયો. માકસના સમાજવાદને બદલે આજ જગત ક્લિષ્ટકારવા તૈયાર નહિ હોય, પરંતુ માકસે જગતનું આ મૂળ આપત પર ધ્યાન ખેંચી જગતની સેવા બજાવી છે. જગતને સીધા રસ્તે વિચાર કરતા - કરવાનું કામ

તમારા લીતરના લોલની જડ તમારા જીગરમાંથી બ્યારે સદંતર ઉખડી જશે ત્યારે તમારા પાખી વિચારો પૂરેપૂરા નાશ પામશે, અને ત્યારે જ તમારાં સાચાં કાર્યોના અરસો તમને મળશે.

—ગાથા વહિરતોઈશત

વિચારજોડું, લેખજોડું, કવિઓનું, વાર્તા-નવેશોનું, નાટકનવેશોનું છે. કમનસીબે હજુએ આપણા લેખકો, કવિઓ, વાર્તા-નવેશ બધાંએ બાબત પર લખે, પણ જીવનના મૂળ વિષય હોલત પર જ ન લખે. પ્રેમીઓનો પ્રેમ વ્યક્ત કરે, હૃદયની વસાળ બહાર કાઢે, સંસારના દુઃખો વણુંવે, પરંતુ આ સર્વે શા માટે થાય છે, તેજ જણાવવાનું બહી જાય. એમ જોઈ નજ કહે કે કાલથી સર્વે લેખકોએ હોલતના વિષય પર લખવા માંડી, બીજા સર્વે વિષયો બાજુ સુકવા ના, એમ કહેનાર મૂખ માનવી હોય. જગતના દુઃખોમાં શાંતિ આપવાનું, માનવીના મનને તેમાંથી બહાર કાઢી હળવું બાંધન આપી તેના મનને રંજન કરવાનું કામ લેખ-કોનું છે. પરંતુ ફક્ત તેટલુંજ કરી બેસી રહેનાર લેખકો, બનવા કાળ છે જગતને એકબીજા તરફ ખેંચી જશે. જીવનની હલતના મૂળ વિષયો તરફ માનવીનું ખ્યાન ખેંચવાનું કામ પણ લેખકોનું છે.

એ તેઓ કેમ વિચરી શકે ? આજ તો લેખકો દોષત સમઢવા માટે દોષતનાજ વિષયને બાલુએ સૂકે છે. ઘણીએ લખત એમ પણ કામ છે કે લેખકોએ કયા વિષય પર લખવું એ જાના પર હોડવામાં નથી આવતું. પ્રારાકો યા યાસિક, ત્રિમાસિક, યા દોષ્ટંદ પત્રોના તંત્રીએ લેખકોને વિષય આપે છે અને તે પર લખવા કહે છે. આ વિષયમાં દોષતના વિષયને સ્થાન હોતું નથી. કારણ એજ કે દોષત પર લખાવશા લેખી પ્રકાશકો યા તંત્રીઓની દોષત જુદી લેવાની શક્તિ ધરાવે છે. અને આ મહાત્તરશક્તિથી ખીલને પ્રકાશકો યા તંત્રીઓ દોષતના વિષયથી દૂર ને દૂર તાસે છે, લેખકોને નાસંવા કહે છે. પરિણામે લેખકો માટે એ માગોં મોઢળા રહે, એક તો પ્રકાશકો યા તંત્રીઓની દોષતની આવનાતા સુભમ બની જવું અને સાચાં જીવનના સર્વે વિષયો

પર લખવું અને દોષતના વિષયને વિલા સુધી, પ્રકાશકો અને તંત્રીઓને દોષત બેગી કરવામાં મદદ કરવી અને તેમાં જે નાનકડો રોડીનો દૂકડો ફેંચવા આવે તે પર સંતોષ માનવો. શરૂઆત પ્રકાશકો અને તંત્રીઓને હવેજ સલામ કરી નાખી, ચોતાની કલશ ખીજઓ માટે દોષત પેદા કરવા અને સમઢવા માટેજ વાપરી ચોતાનું બુનિયદા બનાવી ચોતાના પ્રકાશનો ચાલુ કરવા, પરંતુ આ પ્રકાશનો શરૂ કરનાર એ લખતના લેખકો તંત્રીપદે ખીરાજ દોષત પ્રેમી ન બની નાચ તેની શી ખાતરી? આ સારીએ સ્થિતિ લેખકો માટે જરૂરી વિચિત્ર છે તેટલી વાચક-વંદ માટે. આ હાલતમાં ન તો લેખકોનું કલ્યાણ થાય, ન તો વાચકોનું. આ સત્ય લેખી અને વાંચકો યદેસમાં યદેસા સમજ એ જમાજ સર્વેનું કલ્યાણ સમાયકું છે

સત્યનાં જ્ઞાનનો ઉપયોગ

હું માનું છું કે મારું જીવન, મારી જુદી. મારે અંતરહીપ મને દેવજ અને લાઇઓમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટેજ અજકેલો છે. હું માનું છું કે સત્યનું મારે જ્ઞાન એ હમરે મને આજ કામને માટે આપેલ સંપત્તિ છે; અને એ સંપત્તિ એ જ્યા પ્રકારનો અર્જિત છે કે તેનો જ્ઞાનરે અજાડ થતો હોય ત્યારેજ તે અર્જિત પ્રજા છે. હું માનું છું કે મારા જીવનનો એક માત્ર અર્થ એ છે કે મારા અંતર દીપ જે રસ્તો દેખાડે તેજ રસ્તે મારે આલવું અને એ દીપકને માણુસો આગ હોવા ધરી સખવો; જેથી માણુસો તેને જોઇ શકે.

અને સો રોશનો

લેખિકા :- જેની દલાલ

પ્રકરણ ૩

કચેરીયાન

જો બનાવ પછી મેસીરવાન કામાનાં નામને મોટો ઘોડો પહોંચ્યો. સરકાર દર-બારમાં માનમાં પામેલા તે આદમીને કોઈ જાહેરમાં પુછળ ખરાબ લાગુ. હજી તો તેને આગળ ઉપર વધવાની ઉમ્મિદ હતી. હજી તો મવન રોડે પાડીઆ આપી બિરીશ રાજના અમલદારોની ખુશ-મદ કરી તે પોતાની બલિયાવા પાર પાડવાની ઉમ્મિદમાં હતો. એકના એક તે પોતાનાં જીવલેણી મેસીરવાન કામાની 'સર' ધવાની બધી હોય ઉમ્મિદ આજ ને હાથ તો ત્યારે સરીજ ગઈ.

શીરીન કમાને મેસાના એ દુઃખલક્ષ્ય વિશેષથી જાગરો આંચકો લાગ્યો. તેની તબિયત લાચરી ગઈ. તે કસામાં ઉલટ હોમ નહિ લેતાં ગેરહાજર તે બુધ્ધિનાં ખ્યાલમાં મુશ્કેલી આવી. તેને પતિ તેની તરફ ભરે અને મોયાગુ હતો, પણ શીરી-નની દુનિયા તેના તમામ બદલાઈ ગઈ. માને એકપુરો તે લાકડાવાળો કેવું નશીબ લઈ આવ્યો હતો? શીરીનનાં આંસુ કદી જીરવાનાં નહિ હોય એમ તે રમ્યાજ કરતી મેરબાર, ધણી કે સાસામરી તરફની કરી પણ દરજ બગાડ્યો વિના તે બચ

રહત કરતીજ પડી રહી.

"એમ ના કર" તે પતિ સારઆતમા તેની આગળનો આગળજ રહી તેનાં પર મણું બેઠાવ અને કાળજી દેખાડતો હતો. એક દિવસ તે તેના કાલાવાલા કરતાં બોલ્યો, "એમ ના કર કાલી" મ ક પુ" એમ કરશે તો બીમાર થઈ જશે, તો પછી હું શું કરીશ? મારું બી તારા સિવાય કશું છે? જરા ફરી ફરીને મન લેર, કરામાંથી ઉલટ લે કે તારો વખત આવ." "

અને ધણીની માયા મહેરબાની નેત્રો તે ગરીબ પરણેલરે પોતાનાં આંસુ છૂનવાર ખંચાવી લીધાં. મન મોટું કરવા તે તો ધણી બાગતી. રાજવંશી તેનાં ભરખરનાં જનમાં તેને રણીનું સુખ હતું. એમ તે કહેતી. તેનું એ જન તેને માથે સલામત રહે એવું તે માગનારી એક પતિવ્રતા નાર હતી, પણ તેનું બચ્ચું, તેનું બચ્ચું! ગમે તેટલો તે મોટો મોટો ધણો હોય પણ માને મન તો તે તેનું બચ્ચુંજ! તેનાં વજર તે જીવીજ કેમ સહે?

વખત જતાં મેસીરવાન કામા તે પોતાની નિયમીત છાંટી પાછો ચુલ્લરેતો થયો. નહિ કે તેને હીકરાનું કાંઈ ધામનું નહિ. તેનાં હેવાંને કોઈ પુષ્કળ આવાલ ધણો હતો, પણ આખર કરે ને તે એક મદની મટાડી હતી. મદ માલુમને કંઈ જરમાં બેસી રહ્યા કરવાનું કાચું? ગમે

પકાક કાં નહિ પૂરી પડે, મહાને તે તેનો બાર ઉપાકવા હતાં બીજા કુરને બળવવી પડે છે. તે ધંધાધાપા અને કામસર બહાર જવા આવવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે તે પાછો બહાર આવતમાં પણ લામ લેવા લાગ્યો. ફક્ત શીરીની જે શરૂપર હતી તે આજુબરુદી, બહે તેમાં વધારો જાયો. ધરની બહાર તે યુ. પશુ ખોરાકની બહાર બી બાર જરૂરે પણ કાઢવાનું હવે નહિ તેણે માંદીજ વાળ્યું. પર, અગ્રમત, થા પર વધારું થયું હતું. ત્યારે સોસાયટી તરફની ફરજતી તે શીજ પાત.

અતે તેના ઇંછાથી જ નહિજ સહન થયું ત્યારે તે એક સુખના બહારનાં છોકરીના સલાહથી પત્ની આગળ લઇ ગયો.

“શીરીન! મને કામકાજ બહાર જવું આવવું પડેછું તે તું નહિજ કેટ નીકળતી તેથી ઉકે એકથી પરી ભવજ. મારી આગળ કોઇ ‘કમ્પેનીયન’ લાય તે જરાથી તુંને રીકર. ને હવે નોકર ચાકરોના કંદાજો તુંને ગમતો નહિ તે તે જગ્યા ઘરનું જીવને રૂખરૂખ રાજો ને તારા હવને મિરાંત માય.”

“હવને નિરાંત!” તે બાપડી ચનમાં બળા. “હવે નીરાંત તે ત્યાંજ તે” એમ હતાં બહારથી તેણે કાંઈ રફતીક કરી નહિ. તેના ધણી તેને મારે એક વાતુતી ‘કમ્પેનીયન’ રાખવા આગતો હતો તે તે જમ કહે તેમ કરતી. ને કે તેને વિચાર તે આવ્યો કે ‘કમ્પેનીયન’ તેને યુ. ‘કમ્પની’ આપી સંકલની હતી કે હવે તે તે બાપડી કોઇ સાથે મોં બાંધી વાત પણ કરવા ચાહતી નહિ.

“કમ્પેનીયન” મારેની બહાર ખબરોના જવાબ તે બહાર આવ્યા. આજુબાજુના દોસન સમાજકોશની મદદ સાથે નોટીસવાને તેમાંના કેટલાક ચુટીને બાજુ મુક્યા. પચાસી ‘ઇન્ડરવુડ’ મારે આવી ગયા. હજી નોટીસવાન કામને શીરીને લાયકતી ‘કમ્પેનીયન’ કોઇ જણાઇ નહિ.

“જરા કોઇ દિલ અને આપણી હમબત રાખતો મી. કામા,” સીપ્પાગીએ સલાહ આપી. “હમબત હશે તોજ ઠકશે. પરબત ને સુધ મોરી મોરી અમ તો રાખતાજ ની. તે લોકનાં તો એકેકા જિવા હતવા સંભળાજ કે પુછવુંજ નહિ.”

જો ઉપરથી મી. કામાએ એકેકસ એક ખરડી બાતોજ જવાબ પસંદ કર્યો. તે ‘ઇન્ડરવુડ’ મારે આવી. ખાસ જુવાન તે નહિજ પણ હજી જુવાન જેવીજ. લીત-લીતમાં તે સભ્ય અને લાયકવાળી હતી. દરેક રીતે તે કામેજ જણાતી વળી રૂખ-વમાંથી નાખી દેવા જેવી તે નહિજ હતી. તેને જોતાંજ કોઇ જરૂર બળબ ધમ કે તે ખરડી હમ નહિ હશે? પણ નવજુઓ કુમારીકાંચો નિવાની થી નવાઇ છે કે, શરેરાં લામ કુંવારી નહિ હોય કે જ મને તે, પણ સંધેરાંનાં નસીબમાં હશે તે જ ‘કામા હોવા’ની સીદી બી.

મકરણ ૪

પરિચ મેમની મધાણ.

સંધેરા લામ પોતાનાં કામમાં ફરજ જણાઇ. ધણી હમાનદારીથી તે પોતાની ફરજ બજાવવા લાગી ધરનાં નોકરોની રૂખરૂખ રાખતી. આવનાર જનારને જવાબ દેતી. વળી મીરાંત કામા તરફ તે બાતેલ. કાળજીપૂર્વક હતી. ધણી ફરમાનબરદારીથી તે તેજાનું કામકાજ ઉપાડી લેતી. તેમને મને ત્યારે તેઓ આગળ-બેરડી તે કોઇ કોઇ વાંચતી. એમિદાન વગાડતી. કુંકમાં તે એક અમ્મી ‘હાઉસ ડ્રાપર’ અને કમ્પેનીયન પુરવાર થઇ. કુંક મુદતમાંજ તે ધરની સહ રસમથી માહિત્યાર બની ગઇ. તેણે સર્વેનાં દિલ છતી લીધાં. નોકર ચાકરો તેને માન આપતા. એટલુંજ નહિ પણ ઉપડી સોસા-

પરીમાં જવું શરૂમાં લામ જવું આજ્ઞાનીથી ફાની નીકળી. રીસેમ્બર રવાને ખબર નહિ પડી કે તે સમાજના નીચલા યસ્તી, સ્ત્રી-ખીમાં ઉછરેલી અને ગરીબી વેટેલી એક ભવ્યશા હતી. એટલી બધી તે પોતાની નબી જગ્યામાં ફાવી રહી.

તેનાં આવા પછી નેગારવાન કામો દરે ખીસકવ નમિનાછથી પોતાની કામકાજ ને નીકાલનીની રોકાણમાં જગ્ય હતા દના. એ સારે તેજી મીસ લામનાજ ઉપકારી હતા. ફરી એકવાર તેમણે પાતની અભિ-લાષની સીટી ચકવાતું કામ નેશમેર મોકલું હતું. રીકરની છુટાછેત્રી મમ એ રીને તેજી પોતાની અસાધ્ય રોકાણમાં પછી રવેસે ફર કાવા લાગ્યા.

જવું એક આ તેમ કડી શરૂ? મા અને આમ બન્નેને પોતાનું અચ્છું વ્હાણું હેલ્ય એ ખરું, પણ મા તે માજ, તે તેા અચ્છાથી બૂલી પડતાં અને આ રીતની છુટાછેત્રી જકા ખમતાં ખમતાં જલ્લે મરવાજ પડી હતી. ક્યાં તેનું અચ્છું અને ક્યાં તે?

આ એક કીવી જનની શીખરી જે-મનની કાલિજ વેરતા ને કાના ચેનરથીજ કામ લાંબે પખને કાપેરે લેવાથી શરૂ, જુલા ફેબ્રુરી ડોક્ટરે નેગારવાને સચક આપી. "તમે મીસીસ કામને ચોકો વખત ખુબછી નાર કરી નાંખો. મીન કામો, અજબત તમને કામનાજ હોરીને જવા નહિ ખમણું હેલ્ય તેા હવે તેર કચેરીમન મીસ કામની સાથે નમે એકેને આજ્ઞાનીથી એકલી કાઢો."

કાજછથી વીદલ પડતા કે બરવારે પોતાની ખીમાર બારમ આજળ ત્યારે એ ખીસકવના રણુ કરી. "જવનની કી-કર!" તેની પાને બિભાર દગું અને તેનાની વ્હાળી પતિનાં સુખ કાજછ મરે તે કહીજનની વાણુ કરવા માલતી નહિ.

હ મેશની ત્યારે, તેમ કડે તેમ કરનારી ને પરજેતરે, મગર આ વાર પતિની કુચના મજુર રાખી નહિ.

"મારી એટલી બધી કાજછ ના કર્યા કહે, નેગાર." તે બિમારી અપેક્ષાનથી બરપુર છતાંજવતાં છગરે બોલી. "મનિમારકા રો. મને કહ્યું મગરું નથી, પણ તમે અરિ રહો ને કું ત્યાં? એમ કહી બનેલ નહિ, તમે આજે વખત કામકાજમાં પડાવા કહે, મગરમાં જુનવ અને કું મજાથી ત્યાં જાએ એમ? નહિ, રીયરેસ્ટ, તમને એકલા મુખને નાર નથી જવું."

એક પરણીને ખ્યાર કાણ તેનું માખ કહી શરૂ? તે ને અમ પતિ પતિ અને પતિનેજ છુટા મન માલીક માનનારી અને તેનેજ પુરનારી એક વરેશી વનિતા હેલ્ય છે, તેનાં ખ્યાને કાજ દર કે સીમાજ રહેની નથી.

અને એ તેને ગાઠે ખ્યાર જોતાં નેશી-રવાનનું હેલ્ય જરૂર આજુ. નાજુક તે યર એ પછી નેજો પોતાનાં છગર સાથે રાખી રીધું. તે નિહાવદોહ અને માલો ઉપર ફરી રમ અને છવ આજુવા તેજે પવિત્ર પ્રેમનાં સુખનેથી ને સરા મરી નાખ્યા. કકર એક પતિના પ્રેમને કમજોર પીનાં, બિમાર તે પતિના ગાંઠે પોતાની બિમારી બૂલી જમક. સતોરથી નેન જુક ફૂલ તેનાં હાથમાં રખાઇ રહ્યું. અન કડે તેનું એ સિરનાજ કું જુમ જુમ છગરે તેને બરપર.

"આલ ત્યારે કું મગર વગર એકલી નહિ જતી તેા બી થોડા વખત તારી સારે કોનીકજ કું ને રીવર, મેમક-રીને આ બ તેા લખાથી લીધા છે" થોડાજ રિવર પછી નેગારવાને એક ખજકાને નામે મીરીનને રેખાડનાં કહ્યું. "મકરીથી જુન જરૂર મગરો જુને ત્યાં જરૂરજ કાવા રહે."

અને ત્યારે ગાંઠના એ પતિને તે શંક પરજેતર કમજ નાજાજ કું? પતિને તેના તરનો ખ્યાર જોન થમિયમતે તેનું છગર હજીજ સુખથી બરાજ રહ્યું. મરીવ તેા આવના બનાવનાં આજીવીની તેને કાજજે મેનવખી આપા હેલ્ય તેા ફરી બી તે તેની સાથે મકરી જવા એક મન થાન?

પણ ત્યાં જવાની યુક્તિ કરી વિચરેલી નેચારીઓ કરવાનો હેતુ કમ્પેનીયન મીસ કામાને મળી ચુકો હતો. શહેરાનો વાપળ કદમ અને હાથો એ પછી લાંબા તે ચેન્નઈની મોઝવણ કરતાં બધા ઉડી ઉડી ગયા.

પ્રકરણ ૫

“શામતાની રીકશી”

અકાંતમાં તે બગેસો હતો. મધુરીથી ત્રણ ચાર માઇલ ઉપર આવેલો ‘કોન્ડોર’નો તે હતો. વિવેક સુખ છે. શરીરના કામાને શાંતિ ને સુખથીદીન બધું જનકેળ દોવાથી નેશીરવાન કામાએ તે બાગ પસંદ કર્યો હતો.

શાન મીસીસ કામાને તેઓ ‘રીકશી’માં ફરવા લાઇ જતા હતા. તે ઉંચા બાંઝના કાંઠો, લીલાંતરીથી છવાયેલી ખીણ અને બરફ છવાયેલાં શિખરોની ટોચ નીકળતાં તેઓ દૂર દૂર જતાં પહાડો તે વાટમાં ‘કામા ક્રેસન્ટ’ ધરાવતી તે રીકશી, લપકા-દાર ‘લોન્ડો’માં સજ થયેલા કુશીઆ ધમધમ ગબકાવી જતા. આખર નાચુક તે જાડુનો બોજ તેમને મન તો પીંજા નેચાન હતો. અઠવાડિયામાં પસાર થવા છતાં શરીરના કશીજ દેર પડ્યો નહિ. નેશીરવાને અકસીસથી જોડું કે તે તો જોડીને તેવી શીકણ, ફુબળા અને કરંધુ શહેરની રહી ગઇ હતી. તેનાં નમને, આસપાસની સુંદરતા જોવા નહિ, પણ જો નેને નહિ મળી શકે તેજ જોવા તરસ્યા બની રહ્યાં હતાં. દિન પર દિન જે મેજો તેનો આનંદો પ્રકાશ ઉઠતાં ગયા. દિન પર દિન તે સુધારેજ નમળી બનતી ગઈ. આખર કંઈ દેહ કંદરતની ગમે જ્યોતિ રિયલુરી બી ને દૂર કરી શકે ?

જેથી ઉપદું નેશીરવાન અને શહેરાં મસુરીની તાજી ખુશનુમા હવામાં મુકળ

લાલ ઉઠાવવા લાગ્યાં. શહેરાંનું જોખ તો બહો દૂરી એક વાર ઉઠાળા માણ ખીલી રહ્યું હતું. તે ગાલોનો રંગ આંખોનું તેજ, તેના શહેરાની ચમક અને બદનની મરેડ લાલ મદને તેના પે આગળ ચુંકતો કરે જોવાં જોવા જોખ નાચ્યાં હતાં.

જેજ પ્રમાણે નેશીરવાનમાં પણ ફેરફાર થયો ખંચાવત પસાર કરી ચુકેલે આદર્શ મુખમાં ભણે ખખડી જતો. હોય, મજા રીની તાજી ખુશનુમા હવામાં નેશીરવાન કામા તો માર તમારે લાલ લીલી ખની ગયા. તેઓ ધમધમ ચાલતા. કોકનું ચાર કણ ખાતા અને વજન પર વળનું વધારતા ગયા. છતાં તેમનું શરીર માંસના લોચનનું નહિ પણ સંગીન અને માંસનું બન્યું. તેમનો આકાર દિન પર દિન વધુ દમામદાર તેજ જ પડે ને તમે થતો ગાલો.

કોઇ વાર જે પેન્-નેશીરવાન અને શહેરાં, મીસીસ કામાની રીકશીની બાલુમાં સંધાવે ચાલતાં. ઉંચી કડાવર સીલામળી તે સ્ત્રી અને ફરી જવાન બની ગયા તે પ્રપત્તી જોડી ઘણાનું ધ્યાન ખેંચી લેતી એક બજારે તેઓ ‘પિપી મેશી’ની શુંકેજ હુંદર એક ખીણ સાથે તેની ખીણની વખાણ કરતાં ચાલતાં હતાં. શહેરાંની ઉપાર્જ માયા ઉપરનું એક કલં પવનની લહેરે લીડે તેના ચાપ સાથે ગમન કરી રહ્યું હતું. એક પણ નેશીરવાન કામાની વખાણની નજર તે ઉપર ફરી રહી. શહેરાં જે નાચણ મામી અને તેના ગાલે મનોહર યુધ્ધબનો રંગ પકડ્યો.

ખીણ પણ એમ છતાં શહેરાંની નજર રીકશીમાં ફેરવે થયેલી તે શીકણ નાતવડ આકૃષ્ટિ ઉપર પડી. અસલ વેદનાથી ભરપૂર તેની નજર કેવી તે જોયે રીકશી રહી હતી ! એ વેદના, એ સંતાપ નેનું શહેરાંનું હૃદય એટલું તો ઘવાયું કે મનન એ પછી તે મી કામાની બાલુ માંથી હતીને મીસીસ કામાની પગ ઉપરનો રંગ સરખો કરવાને બદલે રીકશીને

ચક્રાચો લઈ તેમની બીજી બાજુમાંજ આસપાસ ઢાળી.

નાના એ બનાવ પછી શહેર અંતર્ગત સુધી મી. કાગા બપોરે-રીકલે સામે ફરવા નીકળનાર હોય ત્યારે કોઈ બહાનું કહી વરમાંજ રહી જતી. આ તે એકલીજ, તક મળ્યે ફરવા જતી. એજ પ્રમાણે શહેર ત્યારે ચીસીક કામ સામે જવા નેપારે થમલી હોય ત્યારે નોશીરવાન કંઈ કારણ આપી સહકી જતો.

તે રાત અતિ દિલ્લચર હતી. આકાશમાં તારાઓ સાથે દરિયાઈ કરતી સામેની ટેકરી ઉપર જગજગતી રાશની નિહાળતી શહેરો બાજના 'ટેકરી' ઉપર ગુપ્તગુપ્ત હોતી હતી. મસૂરી જેમ 'ટેકરી'માંની રાણી' દરિયાય છે તેમ 'રાયતાની ટેકરી'ની પછી ઉપરના ખાતી સુધી છે, મસૂરીમાં રાત બધી રંગીલા કાલાંબા મળતે છે. નાચ, રંગ બને રાશન સંગીતમાં એ વગર વધારે ચક્રચર હોય છે, ખાસ કરી પશ્ચિમની એશિયામાં ફરેલા સેકન્ડ કક્ષાના રાજા મહારાજાઓ અને કહેવાય એ ફરેલાંજ લોક !

સામે ફરેલો એક ટેકરી પર આવેલાં યોડેસની રાશની જગમગી રહી હતી. ફરેલી એ હેખાવ એક ચક્રતાન લેતોજ હેખાતો હતો. અંદર એક તમાચો આવતો હતો. ત્યાં રાજાઓ સંગીત અને વાજાંડના સુર, એકાંત તે પહાડ અને ખીણો વચ્ચે ક્યાંના ક્યાં પડ્યા ફેલાયી રજા હતા.

હુસ્સામય એક ડાન્સ મ્યુઝીક..... ખીજાર તે બદલ પીય ! શહેરોનું મરતક ફરવા કાણુ. પુત્રારીમાં એકાવાની એ રાગણી, વિવાહ તોપારી હાસ્યના અવાજ ! અને આશાઓ તારાં એકે દરિયાઈ કરતી રાશનીથી હોપતી તે રજની !

શહેરોએ એક હાથ મારી, જવાનીથી જાણુ તેનું નેબન શું અંતે આવે જવાનું હતું !

એક નરમ છતાં મજબૂત હાથ તેનાં ખજા પર પડ્યો.

"કંડી નહિ લાગતી રાશોં ? હવે અંદર ચાલની," નોશીરવાન હાથ અતિ કાળા છથી તેનો 'કેકાક' સરખો કરતો બળાયો.

નાજુક તે ખજા ઉપર તેનો એ બેરા-વર હાથ વીંટળાવ્યો તો. રાશેરોએ તે ઉચકવાની કોઈ કોશીલ કરી નહિ.

"કીવીંગ વેરી લોનલી ?" તે અવાજ હુસ્સાથી એખર બનેલો શહેરોનાં કાનને અધકાયો.

શહેરોએ ફરીથી એક કંડી હાથ મારી.

"હું.....જાણું" નોશીરવાન થોતે એવોજ એક ઉડો ગમનાક નિસાસો નાખતો એકજા અને તે પુનર્ગાં જેવી સ્થિર હોતી રાશો પુખડ પાના તરફ ફરવતાં તેજી ઉમેયું, "એકલાપણું થઈ બરાબ છે હું જાણું. શહેરો.....મારે કાલીજ, આપણે બન્ને ફવા એકલા પડી ગયાં."

શહેરોએ તે પુખડ આંખોમાં નિબંધ-તાથી ઉમેયું. તાકે જડિન રાત તે રાશીમાં, અંગરના એ દુકડા જેવી હુસ્સાની જવાબાથી ચમકતી તે આંખો !

અને શહેરોને એથી કોઈ ડર કે સંકોચ થયોજ નહિ ! શું ને... નોશીરવાન અંદર નહિ કહેતો હતો ? એક નેમ્યા બન્ને એકસરખાંજ એકલાવાયો હતો.

મસૂરી... "રાયતાની ટેકરી." અંધારી અને કંડી તે રાશીમાં રાયતાન શું મસ્તી ક્યાં વગર રહે ?

ફુટ કાલો રાયતાન તે સ્ત્રી પુરુષને નેબને હસી રહ્યો હતો. નયોજ ને બન્નેને વરસ કરી હવા નેમની વચ્ચે કામદેવને એકલી આંખો.

નખજા એક મોશો, દમ વિનાની એક કાકત અને હુસ્સાની આગમાં જળી જતી તે નેરી રાયતાને એકલેલા કામદેવને અંતે ચરણ પછ.

(સંપૂર્ણ છે)

આવતા અંકથી બે નવાં આકર્ષણો

‘રાગિણીમાં નવાં નવાં રસિલાં ફિચરો ઉમેરવાની અમારી ધારણાને અમે વેળ આપી રહ્યા છીએ અને નવાં વર્ષના આવતા અંકથી બે નવાં આસ આકર્ષણો તેના અવધારીઓ તરફથી દર મહિને નિયમિત અપાશે:-

જાતીય જ્ઞાન

સંગીત શાસ્ત્ર

સુજ્ઞાતી સાહિત્યમાં જાતીય જ્ઞાન ઉપર લખનારા મધ્યા ગાંધી લેખકોમાં કરોબી-વાળા વિખ્યાત લેખક શ્રી ફિરોજશાહ ફરુક્તખાન મહેતાવાં નામ યોગ્ય છે. શિષ્ટ ભાષામાં લાઝ અને મહેન, પિતા પુત્રી, માતા અને પુત્ર સાથે યોરડીને વાંચી શકે છેવું, જીવનની અત્યંત મહત્વની બાબતો રજૂ કરેલું આ શ્રમન્સ અલખત જુના વિચારો ધરાવનારને પૂરે, છતાં આને નવારે જગતજરમાં એ જ્ઞાન બાળકોથી માંડીને જવાનોને અને ઉંમર પુરોગામીને આપવાની કલામયુ થાય છે તેવા સમયમાં શ્રી ફિરોજશાહના લેખો અમ્માસહરી વિગતો સુધે આવતા અંકથી રજૂ કરાશે. એ જરૂર આવકાર પામશે. વિશુદ્ધ વિચારો વિશુદ્ધ વાણીમાં એઓ રજૂ કરી શકે છે એટલે જાતીય જીવન-રાશિની નાણુક બાબત સજામત દાઢમાં સોંપાય છે એવો અમને પુરો વિશ્વાસ છે.

વડોદરા ભારતિય સંગીત મંદા વિષા-લયની ‘સંગીત સ્નાતક’ની પદ્મી ધરાવનાર નવસારી સંગીત શાળાના સિદ્ધ અને મુખ્ય તથા વડોદરા રેડિયો સ્ટેશન પરથી સામ્યિય સંગીતના કાર્યક્રમમાં જીવ લેનાર શ્રી બસુભાઈ શેઠ (બસુ સોની) ભારતિય સંગીતને લગતા ‘નિબંધો, ભારતિય સંગીત અંગેની સવિસ્તર સામ્યિય માહિતી, ભારતના ઉચ્ચ પ્રતીતો આયક-આદકોની તેમજ કળા અંગેની વિસિષ્ટતા દર્શાવતા નિબંધો, ઉપરાંત પ્રગણિત તથા અપ્રગણિત રાગોની સમજ તથા સરખા-મણીઓ, તથા તે રાગોની સ્વર લીખાંચો ઉપરાંત ભારતિય સંગીત અંગેની બારીક માહિતી નિયમિત પીરંસશે.

આ બંને અવધાસહરી કારમાળા પહેલેલી જ વાંચતાં રહેવાની લાચકોને અમારી મળજીત કલામયુ છે.

કેળાં

આંખોને શેશની પુરી ખાઈનાર, 'ખાધેલું' વધાવનાર, હાડપી'જરીયાં બદનને ફરબે બનાવનાર, ચરબી વધાવનાર, તેમજ તરસ, અતિસાર, રક્તવસ્ત્રાવ, દાઢ તથા લોહીતા બગાડાને ચોકકસ મટાડનાર અતિ ઉપયોગી ફળ કેળાં સા'બ'પી આ લેખમાં જાણવાનું મટાશ ફેરવામાં આવ્યું છે.

વિમાનના વેગવંતા જમાનામાં, પુત્ર તાજગી આપનારી દવાઓ અને ખોસ-કીમાં કેળાં પહેલી પંક્તિનાં ગણાય છે. સીતાફળ, ચીક, કીશમીશ, ખજૂર, મધ અને પપાઉ માફક એમાં સાકરીઆ તત્વ લાગેલાં છે, જે ઝડપથી લોહીમાં પ્રવેશી ચોતાનો પ્રભાવ બતાવવા માંડે છે.

બળકુ ગણકોત્તરી કેળાં અનેક દરબજે ચડીયાતાં છે. આંખોમાં શેશની પુરે છે. અને ખાધેલું પડાવે છે. હાડપી'જરીયાં બદનને ફરબે બનાવે છે અને ચરબી વધારે છે. એકથી સાથે કેળાં ખાવાથી અજીરણ કરતાં નથી. તરસ અતિસાર, રક્તવસ્ત્રાવ, દાઢ તથા લોહીતા બગાડે કેળાં ચોક્કસ મટાડે છે. કેળાં ખાવામાં ઠંડા, સ્વાદિષ્ટ, કંઈનાશક અને હસ્તને શેકનાર છે. પાકેલાં કેળાં જૂન લગાડી આંખોને તેજ આપી તરસ મટાડે છે. જો વળી રક્તચિત્તને શાંત કરે છે. કાન્તિ-કોવત વધારે છે. વાયુને શાંત કરે છે.

પાકેલાં કેળાં જ-હી પકે છે. કાચામાં ફર ઠકા અને પાકેલાંમાં ડઢ ઠકા ઉપ-

યોગી તત્વો છે. કાચામાં સ્ટાન્ડ અને પાકેલામાં સાકર વધારે છે. પાકેલાં કેળાંમાં રર ઠકા સાકર છે. શેરડીની સાકર કરતાં તે ઉચ્ચ કદ્દાની છે. કેળાંમાં વટાણા જેટલાં પોષક તત્વો છે. રોનસીલ તથા શકાયેલાં ગળાં મારે કેળાં ખુબ ઉપયોગી છે. તે ખેતી ગયેલાં અધાન સુધારે છે.

મધુમેહના દર્દીઓને, કેળાંનાં ફેલનું શાક અથવા તેનાં મૂળનો રસ એક લોસી મધ સાથે આપવાથી સારો ફાયદો જણાય છે. ગાયબીડીસવાળાને કેળાં આપવાની ખાસ લાગભણ છે. સાકર-મીઠાઈ ખીસાળને રસને બદલ ફેરવી દેવાય છે ત્યારે કેળાં, મધ, કીશમીશની ગ્રેષ સુગર તુરંબ લોહીમાં આમેજ થઈ, થાક અને બેચેની દૂર કરી શક્તિ આપે છે.

સુતાની હડીઓએ હકમરોગમાં કેળાં ખરાડી સફળ પરીણામો બતાવ્યાં છે. પેટના દર્દો કાચાં કેળાંથી મટે છે.

ગોળ-આમલી-કેળાં અથવા દર્દી-સાકર તથા એકથી સાથે કેળાં ખવાડીને

લખનાર

વેદ હોરમણ ૨. અચારીઆ

ખંગાળાઓ શરૂઆતનો સંકેદથી (આંત-
રાનો ખાંધી) સાંભે કંઈ છે.

કાર્યા કેળાવના સ્થાયીમાં આડો સંકેવાનો
કમાલ બુદ્ધ છે. ટોપીમાં કેળવું પાન
રાખવાથી આંખ તથા તાલકામાં ઠંડક
રહે છે. અમેરીકાની સેનેટરિયમમાં કેળવો
પડેનો. તાજો રસ વપરાય છે. એકલા બેજ
પ્રયોગથી ખાંધીના દહીંથી. એટી
સંખ્યામાં સાળાં કસમણો છે. એટી તોણ
વી સાથે કેળના પડેનો. રસ એટી તોણ
આપવાથી પીણામ મારફત પથરી સાથે
યઇ બાય છે કેળાનાં ફેલ ખવાડવાથી
ફેફસાં અને પીસામ વાતે જાતું લોહી
ખંધ યઇ જાય છે. સોમલ-અકીણુ જેવાં
ઘટીલ ઝેરનાં નિવારણુ માટે કેળનાં
પડેનો રસ પીવા અપાય છે. પાકેલાં
કેળાં રોજ ખાવાથી દસ્ત સાથે લાવી
કમજબીત મટાડે છે.

આખરના પાનમાં જેમ ગરમ તાસીર
છે તેમ કેળનાં પાનમાં ઠંડક સમાયેલી
છે. જુલાં જુલાં પાનમાં જોજન પીસ-
વાથી તેના ઠંડા ગરમ બુદ્ધિમાં ફેરફાર
યાય છે. કેળનાં પાન પર જમવાથી ઝિરા-
ની ગરમ અસર થતી નથી. દેહી, વેંગણ,
વેંગણ, પટેલ અને ફરીની ઝાલ મીઠક
કેળની ઝાલ પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે
અને ઘણાં હિંદુ કુટુંબોમાં કેળની ઝાલનું
સાંક ટોંકથી ખવાય છે.

કેળાં બીનાશયણી જગમાં જાડી
છગી નીકળે છે. લાલ, લીલી, પીલી, એકથી
અને ત્રણધારી મળી પાંચ જાતનાં કેળાં
મુખ્યમાં બારે માસ વેચાય છે. ખજુર
સાથે કેળાં ખવાય તો વધુ બુદ્ધિકારક
જાણીએ કેપથી સાથે પણ કેળાં ખાવા
અપાય છે. મંદગમીયાળાને કેળાં ખાવા ની
સલાહ નથી. પીતવાળાં માટે ઉત્તમ ચોરાક
કેળાં-પપાંક સાથે મેળવીને જેટલારન
જન તરીકે પણ ખાવાથી પાંચ-ત્રણ
ફી, બદનમાં કાળિત તથા ચણકાટ વધે છે.
જાળમાં એક જાતનાં કેળાં યાય છે

તેનાથી ચાર માણસનું પેટ ભરી શકાય
છે. દિલિપાઇન ટાપુમાં ઘણાં લાંબા-લોંબાં
કેળાં થયેલો જોવામાં આવે છે. કેળાં
સુકવી વારણીમાં સાચવે છે અને જેવાનાં
વેપારીઓ તે બાદ માલ વેચે છે. સુકવેલાં
કેળાંનાં જુદાં સેનેટારીન જેટલી લાભ
આપે છે.

કેળનાં ફેલામાંથી સુંદર કાગળા બને છે.
પિત રોગવાકાએ આપણ સાથે કેળાં
ખાવાં. આમલા, દુધી અને સાકર સાથે
મેલવી કેળાં આપણથી સ્ત્રીઓને પ્રદર
મટે છે. કેળામાંની વચલી કાળી નક્ષી
દાદી નાખી તે જગમાં મરીતું વાથું
ભરી રોગને સમારે આપણી આંખ રોજ
મટે છે. કેળનો મૂળ કમ્બર ઉપર બાંધ-
વાથી સુવાવડ આરામથી માય છે, પણ
પ્રસવ પાદ છોદી નાખવાની આશ કાલજ
રાખવી.

દહી સાથે કેળાં બહી બામલદે ખાવાથી
જીભ પરના કાતરા રૂઝાય છે. કેળનો રસ
એકથી અથવા લી સાથે કેળાં લેવાથી
લસઝાક રોગ મટે છે. ઘણી જાખવામાં
માટે આ ઉપાય કીમતી જાણાયે.
જીલીનાં પાનનો રસ અથવા લીમડાનાં
પાનનો રસ અથવા તુલસીનાં પાન ખાવાથી
અથવા એક તોણ પાંચથી સાતમ
દુધમાં સુંદી ખીર બનાવી ખાવાથી
એવરિસ કલાક સુધી ઝિરાક લેવાની જરૂર
રહિતી નથી. પાતલા-નખળા માણસોને
કેળાંનાં રાજીદો ઝિરાક-જરૂરી છે. એવી
અનુભવે તો જે આમ તેજ બાળે છે. સવારે
કેળાં ખવાડવાથી બહા-પ્રેસરના દહીંને
સાદત યાય છે. દૂધમાં કેળાં તો એક
અનુપમ રૂઝ હોવા સ્થાય ગરીબ વર્ગ
માટે સર્વોત્તમ મીઠાઇ રૂપ છે.

ગુને હગાર કોણ.....?

(દ્વંદ્વ વાર્તા)

લખનાર :

મીરીસ બાહુ અ. મુરલી

રમ્યા શૌર્યવાન હતી. તે ખાસ મેરી
હતી પણ તેણી ચરીર ધારીનું દર્પ.
રેખન અને શૌર્યનું મીઠાઈ મતાં શૌર્ય
નું સ્વર્ગ અને છે. તેનામાં શૌર્ય
અને યૌવન બંને દર્શાવે છે. ખરેખર તે સુંદરી
કાંઈ અપેક્ષાની પ્રતિમા હોય એમ
ભાવે છે.

રાધા બાપે પંદર સોલ વિવાળા નોંધ
કુછી હોય તેવી એક ફાનર કળા જેવી
હતી. પૂર્વ બંગાળનાં એલેક્સાં એક નાનાં
ગામમાં તે પોતાના પતિ રમેશ સાથે
રહેતી હતી. રમેશ બંગાળી બ્રાહ્મણ હતા.
અને તેનાં એક કારખાનામાં કાળી
મજૂરી કરતા. મન તેણી મહેનત કરવા
છતાં પોતાના ખાટા પુરવા નેહનું તે કમ્પાઈ
સકને નહિ. તેનું કરીર દિવસે દિવસે
નબળું પડતું ગયું. કોઈ મોરો અફસોસ
તેને એજ મનો કે તે પોતાના પ્રાણ કરતાં
આરી સમીને કશુંજ સુખ આપી શકતો
નહિ. રમેશને માથે તાલ લાધુ પડ્યો
હતો છતાં તે જિંદગી ધસડતો પછડતો
કામ ઉપર જતો. અગર તે તે મોડા
દિવસ નહિ જાય તો તેને જીવન જન
આપી હજી. તેની જગે યીજન કાંઈ માથુ-
મતી ભરતી કરી દેવામાં આવે તો તે
અને રાધા બન્નેથી મરી જાય.

દિવસનાં ચંદ્રેરા સાથે રમેશ પથારી-
પર બન્યો. તેના મન આખર મનો હોય
એમ લાગતું. રાધા ગભારી બની અહ,
તેની પાસે ક્યાં પેસા હતા નહિ જોમાંથી
તે યાકરની દવા કરી રાંધે. તેણીએ રમે-
શના શેઠ પાસે જઈ, આજીજી કરી પથા-
રમાંથી મોડા પેસા આંગ પર લાઈ અવ-
વાનો વિચાર કાઢ્યો. રમેશને એકસો ઊંડી,

આજીજી તે કારખાનાં પર દોડી.

“શોહ, મારો પતિ ધણે જિમ્માર છે
અને તેની સારવાર કરવા માટે મારી પાસે
એક પૈ પણ નથી. પથાર પર મોડા
રૂપીયા મીરો તો બહુ આજાર મશે.
શોહ, તમે પેસા નહિ આપશો તો મારો
ધણી મરણ પામશે.” અને મરીબ રાધા
બંને રાત્રી જોડી કાઢવામાં કરવા લાગી.

તે જિવારીનો કેળાવ એવો દમનક
હતો, કે તે જોઈ કોઈનું બીજું પીગળ્યા
બગર રહેતું નહિ, પણ પેસાની મજૂરીમાં
મરત બનેલા શોહને હવે પીગળ્યું નહિ.
શેઠે નોંધ્યો પાસાં પાડી—“અને ધસ-
કાઈ આવી, મારો કામમાં દમનકીરી
કરતાં હુંને ચરમ નહિ આપતો કે તું બહુ
અપેક્ષા રોંગ કરી જાણે છે. અબધરી
અનેથી નીકળ. હું જોઈ પૈ આપનાર
નથી તારા ધણીનો જગ્યા ઉપર કામ
કરવા માટે મારી પાસે હવેશ માણસ
મેવાર છે. એના જેવા રેગીષ્ટ માણસો
કમળને માથે પડે તેનાં કરતાં વધેશજ
મરે તો સારું.”

અરે રે ! તે શેઠનાં દુર યોગિક માંભળી
સાચું હવે કોઈ ઉકેલ. આખા અંજ
કાપતી, શેઠની યોદ્ધાસમાંથી તે બહાર
પડી ધનકમેને તે અંજ દેવા લાગી.
મનથી તે બબડી. “જાણું હવે નહિ
પીગળ્યું. ક્યાંથી પીગળે ? પેસાની એરજી
ઉપર સત્તાના દાદાઓથી ટીપ્પણુ હવે
ક્યાંથી પીગળે ? મરીબનાં લેણી પીવા
મેવાર મરેજી હવે ક્યાંથી પીગળે ? હામ
બગવાનાં હવે હું શું કરું ? હું માસ
રમેશ માટે કશુંજ કરી શકતી નથી.

એને આજી બચાવી શકતી નથી. કોણની કાલકર્ણાદ વાહુ ? કોણની મદદ માંગુ ?

તેની આંખોમાંથી ગરમ આંસુઓની ઘસા વહેવા લાગી. જેમ તેમ લપટે પગલે પાછી તે પોતાનાં શ્રીપદોમાં ફરી અને મેશની ધતી ઉપર આંસુ ઘસી છુલકે છુલકે રહી.

રમેશ પોતાની મુસ્ત આંખો ખેંચી રાધાની આંખો સાથે પોતાની ચરચે મેળવી. આહા ! તે વખતે તે નાની આંખોમાં આંખી દુનિયાભરતું દુઃખ સમાયેલું હતું. રાધાની મજામાંથી દુઃખનું અચકલું બહાર પડ્યું. રહતો રહતો તે બોલી.

“તમારું શેરે મને ક્યા પેસા ન આપ્યા. હું ક્યા મદદ તમને કરી શકતી નથી. બોલો, હવે હું તમારે માટે શું કરું ?”

“આરી રાધા, હવે હું તો થોડા વખતમાં આ છુટી દુનિયા છોડી માલતી મધ્ય મને હવે કશાની જરૂર રહી નથી. મેં તો મારાં ભાઈ માસનું બહિષ્કાર આપી, ધનપાત્રને વધુ ધન બેસું કરવામાં મદદ કરી છે. રાધા ! મારા જવાં તો કરેડો મોણસા આ હાલતે પહોંચી ચાલતા થાય છે. ત્યારે મારા જવાં એકતો તેમાં વધુ ઉચેરે મ્મો તો તેમાં શું મુલકો છે ?”

તેણે રાધાના બંને હાથે પોતાના તાવથી જળી જતા હાથોમાં પકડી પોતાના હૃદય સાથે આંખો અને ઘણા મોખાઈ જતા અવાજે તે બબડાવે.

“રાધા ! મને માફ કર. મેં હવે કશું સુખ આપ્યું નથી.”

રમેશનો પ્રભુ તેનાં ખાસી ઝિણ્ઝાયામાંથી ઉડી મથે. રાધા મુઠાં ખાઈ તેનાં શરીર ઉપર ઘણી થઈ.

સંસારનું કશું સુખ મોગરે તે પહેલાં રાધા વિધવા બની. તેણીનાં મુંઝવે કેલકાપી નાખી તેને યોગકર બનાવી દેવાઈ. બાકે તેણીનું દુઃખ જોણું હોય તેમ સમાજ તેની ઉપર સિતમ ચુલરવા લાગ્યો. તે

વિધવા બની. તે તેણીના કેલકાપી મુનાઈ હોય તેમ લોક તેને પીકમરક અને ને સવારના પહોરમાં બાક સાફ કામ કરવાની આગમત અને કોઈ તેણી ઝિણ્ઝાઈ ઉપર બુલ્યુકે નમર પડે તો તેને અપશુકનની નિશાની માની લેતે તે નાનાં મામડામાં રાધા સમજાવે છે મુલકવા હાકમાર થવા લાગી. કોઈ તે કશું કામ આપતું નહિ અને તેવા જે જવાન વિધવા કારખાનામાં કામ કરે પણ સમાજને ફરતું નહિ. ઝિણ્ઝાઈ છુપે મરવા લાગી.

+ + +

રાધા તે નાનું મામડું છોડી નેકરી રાધામાં નજીકનાં રહેરમાં લટકવા લાગે નેકરીની માગણી કરતી, આસાનેર કં કં રહીઓ વહતી, પણ તેમાં નિરાશ બળતી. એક દિવસ કાલેડી, બુખે દોષાઈ નિરાશ જીવે તે પાછી ફરતી હતી, તેણે તેને અખર પડી કે, એક શ્રીમંત મળ્યા કુડબમાં નેકરી હતી માટે તેણે ન જવું. રોડાણી ઘણી દુર અને કમ્પાને હતી, તેથી નેકરે તેણીને ત્યાં કશાનો નહિ, એકલે જરૂર તે રાધા રાખી લેશે. રાધા આસાનેર ન જઈ પહોંચી.

રોડાણીએ કંકે મળેલી રાધા પરીક્ષા લેવા માંડી. રોડે રાધાના મેળે હતો. રોડાણી માટે મોડીએ કરતી. બીજાં બોલીનાં કિંમતી-દાગીના સજતી, અને તરલવાર મોળેશોખ પાછળ વેલ ઉઘાડતી. પણ પોતાના નેકરે ઉપ બુલમ ચુલરી, દુકે પગામાં વચ બેસી જાયતી. રોડાણી પાસે બુલ્યુકે પણ રોડાણે ન હતું. જ્યાં રાધા રોડાણે જાન હતી; જે ભેતાં સાથેજ રોડાણીને દિલમાં આદેખાઈની આગ મળતી, પણ હાલમાં તેને ત્યાં બાળકોની સંભાળ લેવાવાનું તથા તેણીનું કામ ઉપાડવાનું કોઈ ન હોવાથી, રાધાને નજીમાં પગા

ન છૂટે રાખી લેવી પડી. સધા આ કૂર રોડાણીની મોકરીમાં પણ પોતાને ઓગવડાળી સમજવા લાગી. પરાદીયેથી રાત્રે નવ વાગતા સુધી આ ધાતકી રોડાણી રાધા પાસે એક સરખું કામ કરાવતી. ગરીબ બિચારી રાધા ! - હજુ તેના ઉપર શી રીતે મુશીબતો પડનાર હતી, તેની તેને બિચારીને ક્યાં ખબર હતી !

લગભગ રાત્રે નવનો સુમાર હતો. બપોરી તે રાત્રીએ આખા દહાડાની ધાટથી રાધા ઉતાવળે પગલે પોતાની ઝૂંપડી તરફ જઈ રહી હતી. જ્યારે પણ તે પોતાના વિચારો સાથે એકલી પડતી, ત્યારે બહાસ રમેયની મુલ્તેજ તેણીની આંખો સાથે તરી નીકળતી. આહ ! જ્યારે તે બહાસો પતિ જીવતો હતો ત્યારે ગમે તેટલી ગરીબી વચ્ચે પણ તેણે કેવા સુખી દિવસો મળ્યાં હતા. રમેયની સાથે રાધાના રિક્કામાં સદા તાજ હતી. દાહમાં પણ તેજ વિચારમાં તે એટલી દો લીન હતી, કે તેની પાછળ પોતા શું-શુંનાં ખર્ચાં તેણીએ સંભળ્યાં નહિ. તે બંને બદમાશે રાધા ઉપર તૂટી પડ્યા અને તેણીને બેઠોસ બનાવી ઉપાડી ગયા. તે બંને શું-શુંએ રાધા પર સિતમ ચૂંભ્યો. તેનાં સ્ત્રીત્વનો નાશ કર્યો.

રાધા ખૂબ રડી. "હવે તેણી શું કરે ? તેણી કોણની દયા આપે ? તેણીએ પોતે તો કેસોજ ઝોનોહ કર્યો હતો નહિ. ત્યારે આ માટે તેની શિક્ષા તેણીને થવી જોઈએ ?

થોડા દિવસ રાધા કામ ઉપર જઈ રહી નહિ. જ્યારે તેણી કામ કરવા ગઈ, ત્યારે તે ધાતકી રોડાણીએ તેને શરીર આધી.

નીચ દહાડા અતીતિયાન આવત, અબધડી મારા મરની સીડી ઉતરી જ્ય. તારી નાગેશીની વાત આખા શહેરમાં ફેલાઈ ગઈ છે. તું શું મને એવકર અતાવવા આવી છે ? તે તારાં નજીસ

ખગલાં કેમ આત્રે લખાયાં ? શું તારા જેવી એકને હું મારાં બાળકોને અડકવા દઈશ ? અબધડી નીકળ, નહિ તો તારા જુરા દાહ કરાવીશ."

રાધા તે કૂર રોડાણીના પગે પાસે ફરકાઈ પડી.

"રોડાણી, મુજ અભાગણી ઉપર દયા કરો. મારી પર તેલુચ્ચા બદમાશોએ જે સિતમ ચૂંભ્યો તેમાં આજે શું કસુર ? આ દયા દેખાડો ! મને તમારી સીડીએથી ના હાંકી કાઢો, મારું આ દુનિયામાં કોઈ નથી. હું બુલ્લે મરી જઈશ."

અને રાધા તે રોડાણીનાં પગે પર માણું મૂકવાનું કરતી હતી, તેટલાં તેને લાત મારી દર દસેલી દેવામાં આવી. પેસાની પૂતમાં મસ્ત બનેલી તે રોડાણી રાધાનું દુઃખ જોઈ ધીંગળી નહિ, ત્યારે ધીમેધીમે આંખોએ એવતી રાધા જેમ તેમ ઉઠી ઉભી થઈ અને પોતાનો પગાર માગવા લાગી, તે રોડાણીએ તેણીને એક પે પણ આંખા વગર પકડા મરાવી રસ્તા ઉપર હાંકી કાઢી.

જે રોડાણી બાકલો જમાડવામાં, પૂતળ પાત્રી કરાવવામાં અને મંદિરોમાં મોઢાં જેવા વડાવામાં પૂન્ય માનેતી, તેણે એક અનાથ બાળકને ફેરવે રખડતી નહિ કરે. વામાં, તેણીને જુન તરસથી મરતી બચાવી લેવામાં કરુણ પૂન્ય જોયું નહિ. તે બિચારી ઉપર જીવન ચૂંભરવામાં તેણે પૂન્ય આનું.

તમામ સમગ્ર રાધાનો સિરકાર કર્યો, કસુર તે શું-શુંને જીવી મેનના હતા. અગર જો તે શું-શુંને હિંદુ હતે તો તે વાદ ઉપર આંખીઆંખણું કરવામાં આવતે. અને રાધાનો કેસો જુનોહ ગણતે નહિ. સમાજના આવા કેસો રોડાણીના હતા. રાધા મરકાને ઉઠારે થોડા તેમ અધા તેણી સાથે તેણે વર્તીવ કરવા લાગ્યા. અગર વિના તેણે શરીર સુઝાવા લાગ્યું.

ભગવાન! મારાં કર્યાં પાપ માટે હું
મને આ બધી શિક્ષા કરી રહ્યો છે? આ
દગાબોર દુનિયામાં હવે મને છવ્વણું ફાકેલ
છે. આત્મ હત્યા સિવાય હવે કશો રસ્તો
મારે માટે બાકી નથી. હું ભૂખથી પાગલ
બનું તે પહેલાં મારા પ્રાણ ભગવાનને
હવાયે કરી દઉં, આમે સત્તેજ નદીનાં
ચિર નિર્મળ પાણી વચ્ચે સરતી સાંતિ

ચનાર હતી, કે હજી તેને માટે વધુ કુ:ખ
બાકી હતું?

રાધાને કાંઈએ પાણીમાંથી બહાર ખેંચી
કાઢી. તેણી તણુ ચાર કિલોસ પછી પુરેપુરી
ભાનમાં આવી, ત્યારે તેણીને સ્વર્ગ દેખાયું
પણ પાછળથી તે તેણીને નકર આક્રમ
પડ્યું. શા માટે? રાધા વેશ્યાગૃહમાં હતી.
તેનાં સતીત્વનો સાવ નાશ થયો હતો. હવે

મંજિલ છે સામે ન પાછો ફરું છું.

(મંજિલ)

હું સંસાર સાગરમાં ઉડે તરું છું,
'અવન-મોતી' મેળવવા મ'વન કરું છું.
મને મેંધએ રૂપ લગ્નલગ્નની હલમાં,
બિનય-હલમાં રડીને મળ્યુય પાથરું છું.
અદેખર! હજી મોન લાગ્યો છે મારું,
અલભ્યો દિશામાં હું પગલાં ભરું છું.
દશા મેંધ મારી હશે છે દિશાઓ,
-કે મંજિલ છે સામે ન પાછો ફરું છું.
અવનની સફરમાં છે તહેવાર મંજિલ
હું તહેવારે તેથી ખુશાલી કરું છું.

જગત સ્વાસ લાઇને આ દોડી રહ્યું છે,
ધર્તા હું વિચારીને પગલાં ભરું છું.
મજા! જન્મ આપી હું બેઠો નિરતે,
તને શી પડી હું છડું કે મરું છું!
કવિ છું ને મારી છે મિલકત કવિતા,
એને તોય જગને હું અર્પણ કરું છું.
મયો કલ્પના, ચેરણા તોજ છડું,
કવિ છું, હું એ પર શુનાહો કરું છું.
પછી કેમ આવે નહીં રંગ એમાં?
કવનમાં 'અનિલ' રક્ત સિંચાન કરું છું.

રતિલાલ-અનિલ

સોપીસ, ઠંડાં મોઢાં પાળી મારા કુખી
ભાને હમેચની સાંતિ આપશે."

રાધા ચોટી રાત્રે ઘરની બહાર પડી
તે નદી કંઠે જઈ પહોંચી. એક જીલ્લી
તે આકાશ બધી ફેંકી નેજી રાંત
હીમાં ઝંપલાવ્યું.

અરે! હું રાધા મૃત્યુ પાળી સુખી

તે રાધા મટી રાધિકા મજા હતી, જરીબ
જિજ્ઞાસી રાધાને વેચ્યા બનવી કેળે!
જગતે કે જગતની ગુ'મશાહીમે કે જગ-
તમાં સતિચિત્રાનું સતીત્વ ભૂંસાયું નથી,
પણ જગતે પાતે તેને ભૂંસી નાખ્યું છે.
પૈસા પાછળ ભૂખમાં વરુએ કરતાં વધુ
કૂર બનતી માનવજાતિએ તેના નાશ
કરવા માંડ્યો છે.

લડાઈના વખતમાં
આના ખરાબી-
ઓ થાય છે તેથી પણ
વધારે પાપમાંથી છુટ
ખતમ થયા પછી થાય
છે. સુદકાળ દરમિયાન
ના મુકત સદ્યાર,
જોગમળહ અને દિલ્લ-
ગીનાં પરિણામે અનેક
ધર્મી પુત્રી ગયાં છે અને
સળગતા સંસારની-
ભાગિદારી ધરાવી કડવા-
જનક તરુથી શ્રેષ્ઠ
મુલ્યા વગર રહેતી નથી.
ભયંકર માનવ શા-
હારનાં દ્રશ્યો જાગની
દવા ખાઈ ચૂકેલાં આના
જગરમાંથી છુટા નો
ચોર મુખાં દૂર કરી
આપ છે. પાપ એ તે
જીવનનો સામાન્ય ક્રમ

છે એવી માન્યતા રૂઢ થઈ ગયેલી દોસ છે.
એમાં મુલાનીને ઉંબરે પગ મૂકી ચૂકેલાં
છોકરા છોકરીઓનાં કુમળાં મગજ પર
ભયંકર અસર થયેલી હોય છે અને શહેરી
જીવન અને શહેરી તરફની જવાબગારી
હાથમાં તેઓ નિષ્ફળ ગય છે. એમની
માથે તે વિનાશના આજ્ઞા નાચતા હોય. એ
આજ્ઞાઓ દોષ વાર ધક આકાર લે છે
અને તેમનું મન ગમકારમાં ઘેરાયતી કિસ્તી-
નેહાની જાંઘ આય તેમ આયડનું હોય
છે. જન્મ જીવનમાં હિરણ્ય પુરાવણા
જતા એનિકને એ વાતની પ્રતિભા થતી
નથી કે તેની પાછળ શું થશે. વિજયની
વરમાળ પરીસ્થાના દોષથી મેઘાને જંગમાં
ધુમી રહેલા હિંદ મધેના બિટીસ
સરસેના પતિ સર કલેહ આશીનયેકને એ
વાતની ગમ નહી પડી હોય કે, પોતાની
મેઘસાહેબને નજીક આપવો એમનેથી
રખત આવશે !

છાવણીઓની અતરાઈમાં
ન્યાં ન્યાં લસરી જાવણીઓ હતી ત્યાં

સા ન વી નાં જી વ ન પ ર

અખતાર

છાવણીમાં મીઠી

ત્યાં કેટલાંય યુગલો હાઉરથી ફરતાં અને
મોજા ઉઘાડતાં નજરે પડતાં હતાં. પોતાના
સામાનની પનાહ અને નિગાહથી દૂર કર
તેઓ એકાદ બેકેટનાં ગળાના ઉરકેરાટભર્યા
મ્યુઝીક સાયની મહેશિલોમાં તેઓ "ડેન્સ"
કરતાં અને ઘરાબથી ચરત બની પાછા
ફરતાં. પૂરોપ અને અચેરિકામાં તેા છુદ
જીવનની કાયંકર અસરો થયા પામી છે
અને આજે ત્યાંની નાસ્તિક અને કાય-

લડાઈની અસર

દાની કનવાર નહિ કરનાર જીવાન પ્રામો
સપાસ ખૂબ જ મુઝવનારો બન્યો છે.
એ નવજવાનો મારે રાજદતરી તોફાનો,
ભૂખ, કાળાં જાગરના ઘ ધા, લાંચેમાં મરો
અને લકાઇ પછીની ખીજ બધીયે મુકેસીઓ,
એમના મારે ટોલ નવી વાતો નથી.

કેરલાક લાખસા

ગુજરાત લાસ્ટન, જીવાન વર્ગમાં
થેઠેલી એ બહોળો ખસાદ આપતાં કહે
છે કે, અસેલસના એક કાફે આગળ ૧૩
વર્ષનો એક નાનકડો છોકરા જિભલસ
વિદ્યા અને એવી બીજી વેબી કારખાનાના
એક મજૂર કરતાં પણ વધારે કમાણી કરે
છે. એ છોકરો એમ માને છે કે તે
કાયદેસર રીતે થયો કરી રહો છે. પ્રાણ,
પાશિસ, અસેલસ, આમ્સલેડામ અને
બીજાં શહેરોમાં ૧૫-૧૬ વર્ષના છોક-
રાઓ કાળી જાગરના આડવાળો તરીકે
કામ બજાવી રહ્યા છે. ચોરીખપાલી અને
ચીકચકપના દાદા અજસાવવામાં પણ
આવા છોકરાઓ અડબલી સિપાઈઓ

આશ્ચર્યચક્રિ કરી રહ્યા છે. એ દેશમાં
વેસાદ્વિતિય મંત્રાણ પશુ વધી ચક્રુ છે.

ઇસવરના ઈન્કાર

આ સામાજિક બદલી એટલી હદે
વધી ગઈ છે કે એક ફ્રેન્ચ દેશતમ દેશ
૧૪ વર્ષનો દીકરો મનમાં એમ વિચારે
છે કે “મારા બાપ એવક્ર છે. એ મને
દેવળમાં જવાતું કહે છે અને ત્યાં જ
વિદ્યામ તે સાચું માની લેવા કહે છે. હું
કોઈવાર એને ખુશ કરવા જઈ છું. તો
કે દેવળમાં જવાની વાતને મારા બધા
દોસ્તો તે હસી કહે છે.”

એક ઝેડોસ્લોવેકિયન સરકારી અમલ-
દાર બળાણ કર્યો કે “મારા ૧૬ વર્ષનો
છોકરો મારા નીકળશે એમ હું ધારતો
હતા. હવે મને એના વિષે એટલી ખબર
નથી. એ કામને વખતનો બચાવ કહે છે
અને જ્યારે હું એની આગળ ધમની
વાતો કરું છું ત્યારે એ હસે છે, એ દિવસો
સુધી પરમાર્થી ચાલે જાય છે, એ ક્યાં
જાય છે તેની મને ખબર હોતી નથી.
મારા મિત્ર, જેમનાં બાળકો છે, તેઓ
પશુ એમજ કહે છે.”

આત્મિક ભૂખ

આવી સામાજિક બદલી ફેલાતી જોત
પાશ્વત્ય જગતમાં નિશાત કઇ તરફ છે

એ કહેવા કરતાં કહી લેવું જ પડેતર છે
પાશ્વત્ય પ્રજાઓની આત્મિક ભૂખ એટલી
બધી જલદ બની છે કે ત્યાં કેટલાક અધ-
ધાર્મિક ફેરિયેબલ સુપ્રદાયો ઉભા થયા
છે અને સંસ્થાઓ સ્થપાઈ છે. ઇસ્લામિક
કલચર સેન્ટર કે વેદાંત ફિલ્સોફી સમન્વય
સેન્ટરો પર જવા હોડો આવે છે કે,
આપણે તેમની ઢાંજરીની લાગણે જ ઇચ્છા
રાખી શકીએ. મરાઠુર નવલકથાકાર
સમરસેટ મોમ જેવાઓ ઉપર વેદાંતની
ફિલ્સોફીની એટલી બધી ઉડી અસર થઈ
હતી કે તેણે “દુનિયામાં સૌથી મહાન
બળ ભગવાન છે,” એ કથનની આસપાસ
“ધી રેઝર્સ ઓન” નામની પોતાની
નવલકથાની વસ્તુ તૈયાર કરી હતી અને
હિંદુ જેવા આધ્યાત્મવાદના દેશમાં વસ-
વાટ કરવાનો નિર્ધાર કરી લીધો હતો.
માણુસની આત્મિક ભૂખ વધે છે ત્યારેજ
તે સાચા સુખની શોધમાં નીકળે છે. ફ્રેન્ચ,
મક્કારી, દમાબાલ, બેનુમાની, એવલાઈ
વગેરેથી તત્કાળ હાથ દાઢ અને હાથ,
પરંતુ આપણે તો આ અવશ્યો પુરવાર
આટલે આશ્ચર્યકારક નિવડે છે એ નિશ્ચય છે.

જે વસ્તુ સ્વદેશમાં ન અને અથવા મહાક્રાંતિથી જ બની શકે તે
પરદેશના દેશને લીધે પાતાના દેશમાં બતાવવા એટલી જલ્દ તેમાં સ્વદેશી
ધર્મ નથી. સ્વદેશી ધર્મ પાળનાર પરદેશીના કદિ દ્રેષ કરશે જ નહિ,
એટલે ખૂબ સ્વદેશીમાં કોઈનો દ્રેષ નથી. એ પ્રેમમાંથી, અહિંસામાંથી,
વિત્તમ દશેલો સુદર ધર્મ છે.

પ્રણય મિલન

દસ્તુર શોભે નિહાળવાની અને પુરવાહ નહોતી એમ નહિ; દેડીને કે અને પુરસદ ન હોતી. વિવસ પછી વિવસ અને કમ્પાક પછી જતા કલકો યુનિવર્સિટીની બી. એ. તી પરીક્ષાને વધુ ને વધુ પાસે લાવતી હતી. પરીક્ષા દેવાનું આગમન કોને ચિંતાહર નથી બન્યાવતું? માથું દુઃખનું હોય મા ન. હોય છતાં વિવસના શોભ શોભ કલાકો સુધી પુસ્તકોના કાંઠા પરથી પડકાર રહેતું મથતું. જ્યારે હોય અને જુખનું પળીલન દેવાનું હોય ત્યારે રસિકે આંખો બનાવી પ્રવૃત્તિ બસતંત્ર નવા સાજ સજને આવી છે કે નહિ તેની તોયે લેવાની પણ પુરવાહ હરગીઝ, કવિતા શોભતી મારી આંખો કેમ કરી શકે?

છતાં તે દ્રષ્ટે મારી આંખને થંભાવી દોષી. પ્રવૃત્તિનજ અગ સમુદ્ર તે આતોષુ. દ્રષ્ટ્ય કોઈ વિરલ દ્રષ્ટ્ય હોય એવી લાગણી સાથે તે જોતો હતું થંભી ગયો!

સુગંધિત થઈ ગયો હતો, છતાંયે અપકાર પૂરેપૂરા ફેશન ન હોતો. મહાસાગરમાં જળતો સુયં દીલોને વળગતાં વળગતાં પેલું થોડાક મહાસ પાચરી પૂરવીને અગમ્યાળતો હતો. સંધ્યા તે ઉઝી ઉઝી હમારતો ઉપરથી રમજટ કરતી દેડી જતી હતી. તે દેડતો દેડતો તેણીના ગાંઠા લાલ લાલ બન્યા હતા.

જ્યારે તેજ વખતે મારી સાથે આંખના “કેસર વિગાસ” તી તે લગ્ન મંમાસવ પરથી કોઈ ગણરાતમાં આજુ-બાજુ નેહને કોઈ નેહનું તો નહીં તેની ખાતી કરી લઈ કુદરૂ ને હું આમો બની. આપવાતોને વિચાર મોત મગજ-મંથિ એક પણ મારે પસાર થઈ ગયો, પણ તે બહાદુરીજાઈ કુદરૂ મોરનાર તે પાસેના “કેસર મહાસ”ના અગમમાં

પહોંચી ગયો હતો. ચિત્રપટમાં બની જાય એવો આ સ્ટેટ નિહાળું તે પાસેના તે જરૂઆમાંથી એક રમણી બહાર આવી.

“કોઈ, આ તો નરગીઝ” મેં પૂછ્યું.

નરગીઝ મારે હૃદય કમળે કહ્યું હણ. કવિજ્ઞ અને કેટલાક પારસી નવલ કથા-આની લેખિકાઓ લખે છે તેવી રૂપરૂપના અમારે સમી નરગીઝ નહોતી, છતાંયે તેણીની પાતળી કમર, ગૌરવણી રંગ અને કાળા લાગર જેવી કાળજી ધરાવતી તેણીની આંખો એક અગમ્ય મિત્ર થઈ કોઈની જુવાન મા કાઢ, સ્ત્રી મા પુરુષને અકર્ષવાને બસ હતી. નરગીઝ માટે એક સંવાળો મુશ્કેલી હું મારી હૃદયમાં ધરાવતો હતો, પણ તેની જાણ મેં નરગીઝને તેમજ કોઈને પણ કરી નહોતી. મારી કુદરૂની એક કોઈ મન્ય પણ તે ધરતી તોખમની નરગીઝને હું મારી પાતળી બનાવોશ એવી અદશ વયેયી તે આજ દિન તુલીક મેં સિદી હતી.

પણ જ્યારે “કેસર વિગાસ”માંથી “કેસર મહાસ”ના અગમમાં નરગીઝ પાસે મોતી ફરીને ગયો ત્યારે હૃદયમાં અગમ થાનક સમય માટે મારા કળકરમા પ્રગળા ઉઠ્યો એક કોઈ અમૂલ્ય ગવાહીર ચીકાદ હું ટાક હું દી જતો હોય એવી લાગણીના પૂરમાં હું લણતો હતો. મોતીનું ખૂન કરવાને વિચાર મને ચીકાદ કાણુ માટે થયો પણ પાસે.

પણ તે દ્રષ્ટ્યે મારી મંથિને ઉતેજીત કરી. મોતીનું અગમ્ય દેડીનેથી લેલાવવાને બસ છે. એવો કાળો છતાં અગમ આંજ દે તેની રજાવણ, લાંબાનેથી ગજારને તેજ આંખોના પ્રકાશ અને બહાદુર હૃદય કોઈની દીલ કમળે કરવાને બસ છે. પણ ખીચારી નરગીઝને શો વાંક મેં અજાસન મેળવ્યું.

કેલકાઠ પ્રધી અને રૂઢીચૂસ્નો મને બા-
મણી દહેશે. નરગીઝ જેવી એક ઉચ્ચ
છરાની તોખમની મૂર્તિ જોતી જેવા પર
વેદકાંઠ જવા દેવા માટે મને ધિક્કારશે.
નવા જમાના ના જુવાનો કોમ અને ધર્મને
કુખારી રહ્યા છે એવી બાંશી પૂકારશે.
પણ હું તો રઢીચ ચલુનમ આદર્યવાદી !
નયનોના મિશનમાં જુવાનોની કવિતા
જોનાર જુવાન, પરવાર્જા સમાન આપ્તમાં
અમૃત પીવાની વેલજ રાખતો સુવક,
સુંવાળા સ્પર્શમાં આહ્વાદ અનુભવતો
આત્મા કે સહવાસ ઝંખતો પ્રેમી એ બધાને
“પ્રેમવેણી”, “દહી”, “પાગલ” કે “વિકારી”
કહી-દુઃખકારવા જેવા પાપનો તોય જન્મ-
તમાં નથી. જન્મતો દયાનો ઝરો જ્યારે
સુકાંઠ જાય ત્યારે આડું પાપ જન્મતમાં
સામાન્ય થઈ પડે છે, જેવી જન્મતે વેદ
લેશે ?

પણ સમાજ નો એ તોફાન છે તો એ
પ્રેમીમાં “પાનાડું” “સદકાવ” કરતાં ક્યાં
આક્રમણ છે ? જે દિવસે પ્રેમીએ “દોહ” શીય”
કરતાં આક્રમણ કરી ત્યારે જન્મતમાં માનવતા
ને રહેશે.

આમ મોતી ને નરગીઝ આમળ વધવા.
બન્નેની આંખોમાંથી ઝેરની પવિત્ર પ્રવાહ
વહેતો હતો. કોઈક પવિત્ર આકર્ષણે બન્ને
એકમેક તરફ ખેંચાયા હતાં. મોતી આમળ
વધ્યા પોતાની મુઠ્ઠા પ્રત્યે મુઠ્ઠાની
હાથોની ધ્રુવાવવા નરગીઝે પોતાનું મુખ
તીચે નમાવી દીધું ને એ મુખ બરાબર
નોંધ લેવા, એ મુખની રેખાઓમાં સ્પષ્ટ-
ચેતી પ્રેમ લાગ વાંચી લેવા મોતી નીચે
નમ્યા. નરગીઝનું માથું મોતીએ પ્રેમથી
પકવણું. પણ નરગીઝ તો રઢી સૌત
અને શરમાળ !

મોતીએ પોતાના પ્રેમના પ્રતિકરણ એક
લાંબુ મુખ્યત્વે કરી લીધું અને નરગીઝ
મોતીની વધુ નજીક આવી.

“સમાજ કેલો નિષ્કૃષ્ટ છે નરગીઝ !”
મોતીએ નરગીઝના મનોમાં કચ્છું કરી.

“આપણી પર સમાજનો વિશ્વાસ નહ
આપણા પ્રેમને લોહપત્તા કહેનારી નો
જલલીયા, અને અંત્યાયારી દીકાના બા
કહેનારા દેવો આપણને ધિરાલ કર
કેલેશ લેવાર છે.”

કલ્પતાની હાપથી મોતીને એ
હવાયે હતો.

પણ નરગીઝના આત્માસનકર્ષણો સમજી
કલ્પતાની હાપ ધીમે ધીમે ખીચી શક
“સત્ય ને પવિત્ર મનના આપણુ જીએ
કર શાને રાખતો ?”

“પણ હવે તારે જન્મ” નોંધ્યું” એક
યાદ મોતીને આત્માસન આપવી નરગીઝ
કરી કે તુલજ મોતીએ નરગીઝનાં સુંવાળ
મુખ પર પોતાના કારી આંખો રખા
દીધા.

પણ...પણ સમાજને એક સમ
એ નોંધ્યું અને ચલાવી લે એ કેમ બદ
એક પરચર મોતીનાં માથા સાથે આપ
આજાયો.

“મીયાંઉ”, મીયાંઉ”, મીયાંઉ” એક દં
બરી મોસ પૂકતો મોતી જીવત મહા
માં ફરી કુદી પડ્યો.

“મીયાંઉ”, મીયાંઉ”, મીયાંઉ” મોતી
દંતો મોતીને અનુભવ થયો હોય એ
દંતનાક રૂપ નરગીઝે શાયરીયા કરું

હા... નરગીઝ “કેસર મહાલ”માં રહે
માય ખડેકશીની ખાલેલી ઉચ્ચ તાપમ
છરાની ખીચારી હતી.

ને મોતી...?

આહ...એ હતો “દોસત મહાલ”
રહેતા એક હિંદુ ગૃહસ્થનો સુંદર ખીચારો.

સુદની કટોકટી દરમિયાન ૧૯૪૧ માં બ્રોમસ્ટની ઉગ્રીએ બપોરે ૧૨ કલાક અને ૧૭ મીનીટે કવિવર ટાગોર અનંત નિદ્રામાં પોઢ્યા ત્યારે જગત-સંસ્કૃતિના આસ્માનનો નાજવલ્લમાન સ્વર્ગ આધમ્યો હોય એમ જોને લાગ્યું.

ટાગોર અટલ અને કહેલીય પ્રતિભા. જો એમને કવિ તરીકે ઓળખે છે. પ્રથમ પોઢ્યા એ કવિ તો ખરો જ. પણ સાથે સાથે તેઓ નવલકથાકાર, નાટ્યકાર, નર્ત, સંગીતકાર, ચિત્રકાર, શિક્ષણચારી, શિક્ષક અને અર્થે રાજકીય-પુરુષ પણ હતા. અને હરેકે હરેક ક્ષેત્રમાં તેમણે જ્યારે જ્યારે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેમણે તેને પોતાની અદ્ભુત પ્રતિભાશક્તિથી સળગાડ્યું છે.

આવી જગ્યા કોટિની અને કહેલીય પ્રતિભા એ તો તેમના કુટુંબનું જ વારસો હતો. તેમના પિતાશ્રી મહર્ષિ દુવેન્દ્રનાથ ટાગોર કુટુંબ સ્વરૂપ બંગલોના જોશી વધુ સમૃદ્ધ, જોશી વધુ સુધારક અને જોશી વધુ સંસ્કાર સંપન્ન હતા. એમના મોટા કુટુંબમાં અધનીન્દ્રનાથ, મગનેન્દ્રનાથ, દેવેન્દ્રનાથ વગેરે બંગાળના સારમાં સારા શ્રીસ્ત્રો, કલાકારો, સાહિત્યકારો, નાટ્યકારો, ચિત્રકારો વગેરે હતા. તે ઉપરાંત આ કુટુંબ આટલું સંસ્કારી યોવાને કારણે બંગાળના સંસ્કાર-જીવનના આગેવાન પુરુષો ટાગોર કુટુંબને ત્યાં પોતાનો કામચર જમાવતા. આમ રવિન્દ્રનાથને જન્મથી જ મહેલો અનેક પ્રતિભાને વિકાસવા માટે અનેક સુંદર એવું પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક માતાપરણું પાડ મળ્યું.

આ માતાપરણમાં કવિ ખૂબ કુલ્યા કોલ્યા. ને ઉમરે આપણે સાધારણ વિદ્યાર્થી મીઠા-સુલખમાં ગોખાં ખાતો હોય, તે ઉમરે મંદીરાસ અને વિદ્યાપતિથી મોટી વિદ્યાસાગર અને બંગાળીય સુધીના બધા બંગાળી સાહિત્યકારોની સર્વ શ્રેષ્ઠ કૃતિઓને તેઓ વાંચીને

કવિવર ટાગોર

પી ગયા.

૧૭ વર્ષની ઉંમરે તેમણે શેકસપ્તીયરના અરબેખનું બંગાળીમાં ભાષાંતર કર્યું.

જે ઉંમરે પણ તેમની કવિતા-સાક્ષિ કવી વિકસી હતી તેના એક પ્રખ્યાત દાખલો છે. મધ્યકાલીન કવિઓના ઉંડા અભ્યાસ પછી તેમણે એ દબનું એક લાંબું કાવ્ય રચ્યું અને તેને પ્રસિદ્ધ કરતાં તેણે મારી કે 'અત્યાર સુધી જેની આપણને મહિતી નહોતી એવા બાનુસિંહ નામના મહાન મધ્યકાલીન કવિની આ કૃતિ છે.' જો આ વાત માની ગયા અને વિવેચકો બાનુસિંહના કાવ્યોની ગંભીરતાથી ચર્ચા કરવા માંડ્યા. વાત એટલે સુધી પહોંચી કે જર્મનીમાં એક વિશ્વ-પરિષદે બાનુસિંહના કાવ્યો પર એક યોરીસ લખી જતા માટે તેને પી. એન.

દી. ની. દીડી પણ મળી. જ્યારે ટાગેરે સાચી વાત જણાવી ત્યારે સો મોર્માં આગળ નાખી ગયા.

હરોપીઅન સંગીતનો અભ્યાસ કરી, તે દબે હિંદી સંગીતનો એક આપવાના અમતરાની પદ્ધતિ કરનારઓમાં પણ ટાગેર જ હતો આ નવા પ્રયોગે બંગાળી સંગીતના ઇતિહાસમાં એક નવું અને અદ્યતન પ્રકરણ લખ્યું.

આ અરસામાં ચૈતનની મરતીમાં મહા-લતા કલ્પના-જીર્મિથીક કવિએ પ્રશ્ન્ય કાળે તથા ગીતોનો અદ્યતન અને અણ-યજ્યો નિધ વહાળ્યો, જે કમલાગ્ને હજ્ય મુજબતી ભાષામાં ઉત્તરો નથી. સ્વ. મેઘા-શ્રુતિ તેમની અણચલ 'રવિ-પ્ર વીજા'માં આ સમયની ઘોડી ફૂટિએ આપી છે તે બાદ કરતાં હજ્ય આપણી પાસે ટાગેરના આ સમયના ગીતો નથી, એ આપણા સૌરા ભાષાંતરકાર અને પ્રકાશકો માટે તાનપ-ભય છે.

ત્યારબાદ કવિની મનોદત્તિ વધુ શ્રેદ અને ગંભીર થતાં તેઓ મહન-અનઅતવાદ (મીસ્ટીપીઝમ) તરફ વળતા ગયા. એનો અર્થ એ નથી કે ચૈતનની નેકામ મસ્તી અને દારણ પ્રેમથી વિવશ-પગલ ધવેશ પ્રેમીનો તત્તસાદ તેમના કાવ્યોમાંથી આવ્યો ગયો. બીયકુલ નહિ. ટાગેરના છેલ્લા સ્વારામાં પણ એ તત્તસાદ ભયો હતો. પણ હવે તેમના કાવ્યમાં વધુ ગાંઠીય અને વધુ ઉપનિષદની શીઝસુરી-દશિ આવતી ગઈ. મધ્યકાલીન બંગાળના 'બાહલ' કવિઓના પ્રેમ-ભાજિના ગીતોની દબે તેમણે ગીતો લખવા માંડ્યા, જેને 'ગીતાંજલી'ના એ વાંચકો જાણે છે.

દુનિયાને ટાગેરની કાવ્ય પ્રતિભાની કોથી ખરેકી કાંપી કરાવત્યાર અને તેમને એવેશ પરિતોષિક મેળવી આપનાર ગીતાંજલીનો ઇતિહાસ પણ જણાવ-તો છે. અંગ્રેજ 'ગીતાંજલી'માં આવેલા

કાવ્યો મૂળ તથા બંગાળી કાવ્ય સંમહેત-માંથી લેવામાં આવ્યા છે-ગીતાંજલી. જેમ-કારે નેવેલ આમ તો તેમણે અંગ્રેજ ભાષાંતર કરવાનો ટાગેરનો ખાસ ઇચ્છે ન હતો. પણ એક વાર ૧૯૧૭ માં હંડકા જતાં જતાં ન જવાયું. કંઈ કામ હાથમાં ન હતું. એટલે ફક્ત સમય વિતાવવા જ તેમણે ગાદે અને 'ગીતાંજલી' વગેરે પોતાના બંગાળી કાવ્ય સંમહેતમાંથી ચોસાંકે નારા કાવ્યો ચાંડી તેમણે અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કર્યું. ફરી જ્યારે હંડકા ગયા ત્યારે તેમની અંગત મિત્ર અને પ્રખ્યાત આવરીશ કવિ હવેકુ બી. પીટસને તેમણે આ ભાષાંતરે બતાવ્યાં તે તો એટલા પુરા થઈ ગયા કેટલા પુરા થયા એ જમને જાણકું હોય તેમણે અંગ્રેજ 'ગીતાંજલી'ની ચીટસે હાલેથી પ્રતાપનામાં 'I have carried this manuscript...' થી શરૂ થતે પ્રખ્યાત ફક્કે વાંચવો કે તેમણે આવા વધુ કાવ્યોના ગાવતપુવક ભાષાંતર કરવાનો આમદ કર્યો. એનું પરિણામ તે 'ગીતાંજલી' આ કાવ્યસંમદ પ્રતિષ્ઠ થતાં દુનિયાભરમાં સનકાની મચી ગઈ. બીજે વર્ષે ૧૯૧૭ માં સાહિત્ય મોટર નેવેજ પરિતોષિક તેમને મળ્યું એટલું જ નહિ પણ દુનિયાની એકેય ભાષા જેવી નથી કે જેમાં આજ સુધીમાં 'ગીતાંજલી'ના ભાષાંતર ન થયું હોય. ગુજરાતીમાં તો આજમાં આજા ૭ ભાષાંતરે થઈ ચૂક્યા છે.

નેવેજ પરિતોષિકમાં મનેશ બાર લાખ રૂબિયા કવિએ કોંઈ નિરૂતનમાં આપી દીધા. પોતાના કૃત્તવણી વિરોના ઉપા વિચારેને મૂર્તિમંત કરવાનો ટાગેરનો સહિય પ્રપતન-શાંતિ નિરૂતન-એક જુદો જ લેખ મારી છે છે.

તેમના લાંબા આપુણ ફરગિયાન ટાગેર વિરેશ ધણીય મુસાફરીઓ જેવી છે. કમંઠાં, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ, ઇટાલી, રશિયા, ઇરાન, આફ-ગાનિસ્તાન, ચીન, જપાન, અમેરિકા,

મેકસિકો અને બીજા અનેક દેશોમાં તેમણે વખતો વખત સુરક્ષા કરી છે. ત્યાં ત્યાં રહેતા ગયા, ત્યાં ત્યાં તેમને બહુજાન અને આદર સહિત સરકાર કરવામાં આવ્યો હતો. એક અપવાદ હતું કે સિસ્ટિ નાપોન : જેની સરકાર ઇંગ્લેન્ડની સાથે યોદ્ધા રીકાર્ડો ઉગ્રાઇ, તેમના માનમાં ગોઠવેલા પોળવડા રફ ક્યો અને એક અપવાદે મેલુ માર્કુ કે, "Remember that you are a representative of a conquered nation." ટાગોરે મેલુકે જવાબ આપ્યો :

"My master has bidden me to stand by the way side and sing the song of the defeated.

હુનેમાની કડવી વારતવિક્તાથી દુઃખી જઈ પોતાની દાલપનિક-મહુરી નિધામાં મહાસે ક્યો ટાગોર કહી શકે છે. તેમણે કહે અને કંઠાજો બાર પોતાના શીરે ઉઠાવ્યો હતો, અને પોતાની જમીનને વહીવટ પણ સ્થાવ્યો તો. આથી તેમને હિંદ અને ખાસ કરીને હિંદના ગામડાની મરીયાઈની કિમ્મત થયો અને ત્યારથી આખી ઇંગ્લીશ્વરી આગોહારના તેઓ સુરત માયતી રહ્યા હતા.

બહુ ઝોજા, નાણે છે કે હિંદની વારત્રય દાલમાં તેમણે ધણે જ અત્યંત બાગ લીધો હતો. હિંદની ધુનિક સ્વાતંત્ર્ય દલતાના પહેલા પશ્ચિમી જેવી જામજામની ચળવળના પ્રેશ માંડતર તો ટાગોર જ હતા. તે સંત વાગાજામાં વો વો વરાલી શીટીકા કોન્કર-સમાં તેણે આગળ તો બાગ લેતા અને તેની પાછળ ઘુળ પચ, શક્તિ અને વિચાર ખર્ચતા. લોક-ત્વ દીલક પકડાય, કે એની એસ્ટ મે મુકેયો ચાલે કે સરકાર નવો કાગો રોઝો કહે-ગમે તે અવસરે તેમની હિં આપવાણી હિંદ, અને તેના

સંસારમાં મહાન કામ કરવા

જન્મેલાઓની વર્તાણુંક સામાન્ય વ્યક્તિની વર્તાણુંક સાથે રજેરજ મળતી ન આવે તો તેમાં એમને કંઈ ભેલો પાંચ નથી, એટલું જ નહિ પણ એ અન્યાય છે.

—શરદબાણુ.

સેનિટોની કુમકે ઉભી જ છાય.

અહિ એક ઐતિહાસિક પ્રસંગ સાદ આવે છે. પહેલા મહાકુધને અને જલિયાંવાલા બાગમાં ખૂતી કાપે હજારે નિરોપ નિરાશ હિંદીઓની કલ્લ મશાલી, અને એ પછી તો દમનની કમર પર પરા ચાલી. એ જોઈ કવિવારો આત્મા કકળા ઉઠે. પોતાનો પૂરવ પ્રકોપ દર્શાવવા તેમણે તે વખતના વાહસરોય હોડે જેમ્સરડ પર એક ઐતિહાસિક પત્ર લખી સરકાર તરફથી મળેલો 'સર'ના પિતાળ પાછો મોકલી આપ્યો.

૧૯૩૦ માં સોવિયેત સરકારે કવિને આમંત્રણ આપ્યું. અનેક સોવિયેત વિદેશી મિત્રોએ અટકાવ્યા છતાં કવિ તો ગયા. આ દેશે કવિના મન પર સૌથી ઘીરસ્થાપી અસર કરી હતી. ત્યાંથી તેમણે જે જે લેખ અને તેમને જે જે વિચાર આપ્યા તે તે તેમણે પોતાના પત્રો—'રશિયાર ઓફી'—માં દાલવ્યા છે. તેમાં તેઓ કહે છે કે "રશિયાની કેળવણી

પ્રદતિ નેહ આશિર્વાદિત યદ મયેદ”
આટલા બધા માણસોના આટલી ઝડપથી
આટલો બધો વિકાસ થઇ જશે એની
કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે. એ લોકોને
હાથ પુલકિત થઇ રહ્યું છે. દેશમાં એક
છેલ્લી બીજા છેલ્લું સુધી બચવું ફેલાય
રહી છે !

વિદ્યમંત્રીજી સાપણ આપતાં તેમણે
રસિયોને કહ્યું :

“હું તમારા બધાને પ્રણામ કરી
આભારી છું. કારણ કે તુમ તુમથી મનુ-
ષ્યતા મન ઉપર જે બેઠીઓ નાખવામાં
આવી છે તેનાથી મુક્ત કરવાનું જે સ્વપ્ન
હું વરોધી સ્વીકારતો છું એનું મૂલ
સ્વપ્ન તમે અને અહિં બતાવ્યું છે.”

રસિયાથી તેમણે લખેલા પત્રો એક
પછી એક ‘મોડર્ન રીવ્યુ’માં છપાતા હતા.
પણ રસિયા જેવા શાપણ-વિરોધી, ક્રાંતિ-
કારી દેશના રાજ્યને જેવા પ્રશંસા કરે છે
બ્રિટિશ સરકારથી કેમ રહ્યું નથી ? તર-
તર તેમણે એ પત્રો પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે
પ્રતિબંધ મૂક્યો અને ‘મોડર્ન રીવ્યુ’
ની ઓફીસમાંથી ‘Letters from

Russia’ની બધી નકલો પોલીસ
ઉપાડી ગઇ !

આખરે સારમાં ૭૦ વર્ષની પાછ
ઉમરે કવિએ ચિત્ર દોરવા શરૂ કર્યો. એને
શરૂઆત પણ રસભર્યક છે. કાંઈયે લખત
છેક જાકે તે દરેક કવિ કરે છે. પુ-
રાતોરની સૌંદર્ય દૃષ્ટિને આ કદરૂપી છે
જાકે પુરુષવા લાગી. એટલે તેઓ કે
છેક જાકે કલાત્મક રીતે કરતા અને
તેમાંથી આ કૃતિઓ ઉપજાવતા. આ
તેમણે ચિત્રકળાન્તરન નવીન, કૅપ્ટન
સ્વેર વિહારી ચિત્રકળાન્તરનના કદરૂપી
પણ કરી તાલીમ વિના ૭૦ વર્ષની
વયે ડોસે સીટા તાલ્યવા માંડે તેને ચિત્ર
પણ ડોણ કહે, એવી કવિને શંકા થી.
તેમ ડરતા ડરતા એ ચિત્રો કીધો પહેલાં
મહાન અંગ્રેજ ચિત્રકાર રૉથરફોર્ડને
બતાવ્યા. એ તો આ ચિત્રો પાછળ
મોડાતૂર બન્યા, તુરતજ સંપત્તિ જેવીક
અને મોસ્કોમાં એ ચિત્રોના પ્રદર્શને
ઘોષવામાં. જેના જગતભરના નાગાહિક
ચિત્રકારોએ મુક્ત કંઈ જેવાણ કર્યા.

આણ નામ તે પ્રતિભા !

જગતી કવિતા જેવા ઇન્દુલાલના નાટકો
પ્રથમ ૨ નાં પાકે થાં
કાવ્યમય સુંદર દર નાટકો
અથવા માનવતા

લખવા ગોપ્ય ઉપમ કૃતિઓ
પ્રાપ્ત કરાવે :—

‘રાગિણી’ પબ્લીકેશન્સ, મુંબઈ અને
ઈન્દુલાલ ગાંધી નેશનલ મેમોરિયલ સ્ટોર, મોરબી.

કિ. રૂ. ૨-૧૨-૦

કિ. રૂ. ૩-૦-૦

સ્વતંત્રતાની ઝંખના ધરાવનાર નારીને ધર અને હૃદયનું અંધન કદિ ખૂંચતું નથી

આજદે પંખીને પણ પાતાનો માલો ખૂબ વહાલો છે. સ્વતંત્રતાની ઝંખના ધરાવનાર નારીને ધર અને હૃદયનું અંધન કદિ ખૂંચતું નથી. ધર સિવાય જીને માટે જગતમાં બીજી જગ્યા પડી હશે પરંતુ ધર જેવું શાંતીમય સમયનું દેશનું બીજું એક નથી. ધર સ્ત્રીનું જગત નથી, સ્વર્ગ નથી, પણ એ તો એનું દિવ્ય મંદિર છે. પુરૂષ જોના દેવતા છે. તેની પૂજન કરવી એ તેની ફરજ છે એમ ગંધ કામ સુધી પુરૂષ ગ્રાહ્ય માની શકે. આજની સ્ત્રી હજુપણ પુરૂષ તરફ તેજ માનની દ્રષ્ટિએ જોઈ શકે છે પરંતુ જ્યાં પુરૂષ ઉપાન અને ત્યાં તેને દેવ તરીકે કેમ પૂજાય? આજે સ્ત્રીની આંખો ઉપડી ગઈ છે અને તેથી લોકમાં દેવતાની આજે આસંગિકતા રાજ પૂર્ણ થઈ રહી હોય તો તેમાં સ્ત્રીના કે તેનાં શિક્ષણને વાંક કેમ કાઢી શકાય ?

આજે પણ આ દેશમાં જીઓને એક વર્ગ છે કે જેઓને સમાનતાના દરકારનું લાન નથી. સંસાર, સમાજ અને પુરૂષની ડોકડે આજે જોયે રમણજીની જીઓનાં આ વર્ગને આજે આપણા દેશની જરૂર છે. હાલના ચક્રો ધરાઈ ખજા સુરેલા એ હાલમાં એક દોરી છે. એ દોરીએ જે પારખ્ય બુલે છે એમાં ભાવિ જગતની આશા નિસરણું ચક્ર છે. આપણે એ પછત જીઓને સહારે ન આપીએ તો તેમની અધાર છવનની એક ચેશની પણ પ્રકાશ ન દેશે. એમના હરબને દુકડે એમનું જ હરમ કાતરી પાડે. પરંતુ એટલું એ પુરૂષ નથી. આપણે જે જગતમાં છવી રેલા ડીએ એ જગતને પણ એથી ખૂબ સદન નવું પડશે. માટે આજની આપણી આધુનિક જીઓને માથે તેમનો ઉદાર કરવાની રજ છે. ભાવિ જગતની સુતેલી આશાને ખચત નહિ કથે તો એ જગત આપણને

ધર-સ્ત્રીનું મંદિર

સંપાદક : 'દિવેશ્વર'

દોષ દેશે. એ કલંકમાંથી વચવા અને જગતમાં દેશને ઉચ્ચ સ્થાન અપાવવા આજ હિંદની કંઈ જી બહાર નહિ પડશે ?

ધર સ્ત્રીનું મંદિર છે અને એનો શણ-આર એ જીઓનાં આનંદ છે. બધેની, મરને બતાવવા માટે જોડી કમારતાની જરૂર નથી. સુંદર રાજસ્થાનનું તમારી પાસે ન હોય તો તે માટે તમે આસંતોષી બનશો નહિ. ધરને સાચું ધર બનાવવા માટે સંપ, સાંતિ, સુખ અને સંતોષની જરૂર છે. એ વિના ધર જીવનું નકે બની જાય છે. છતાં ગરીબ ગણને પણ ધરને કળા અને કૌશલ્યથી દીપાવી શકાય છે. પરંતુ આંગણ, કે જ્યાં તમારા મહેમાનોનાં કંઠમાં થભે છે, ધરનો શોક કે જે પર દરેક પ્રવેશકની નજર ફરે છે એને સુંદર બનાવવા માટે બહુ ખર્ચ થતો નથી. અને એના શણગાર માટે શાળા પાઠશાળા સમય વ્યય જતો નથી. રોજ નવી નવી દબે તમારે આંગણ, શણગારો અને તેમજ બહારથી આવતાં એક પણ તે સામે જોઈ જ રહેશે. આપણી હિંદુ બધેના તહેવારના શુભ પ્રસંગે રોજ રીતાનો આંગણો ચણે, મારે છે, છતાં તેમાં તે જ અદ્યતન કારીગરી રહે છે તે માટે દેશનો કળામી માનવી મગરૂર બની શકે છે. તે સાથે સરખે અંતરે ટપકાં મૂકી જાય અને એ ટપકાંની વચ્ચે લીલીયા દોરી સુંદર ડીઝાઇન બનાવી અંદર શોભીતા રંગો સુરી તમારે આંગણ હમેશાં દીપાવે. પૂર્વની આ ભત્તપમ કળા ગુસાઈ જાય તે પહેલાં તેને પૂરવહારમાં સજ્જન કરે.

કંઠીના ઓવાક

હાલ કંઠીની ઝગમગ ચાલી રહી છે. આ માટે આપણે જાત જાતના વસ્ત્રાણો બનાવ્યે છીએ. આજે આપણે 'ગાજરપાક' બનાવીએ. આ માટે જોઈતી માલિનું ધીરજ નીચે મુજબ છે.

ગાજરપાક

ગા|| રતલ ગાજર

ગા|| રતલ ખાંડ

૧૦) આંહિસ ઓળા માવો

બદામ, પીરતા, ચારોળી, મગજ દરેક ૨) આંહિસ

એકઘી અપરણ ૧ લડેલી ચમચી.

માખણ ગા રતલ

મીઠાસા અપરણ રોઝ એસન્સ ખપ મુજબ

આમાં લાલ કુમળાં ગાજરને ઘાલ મીઠાવી અપરણાં, બદામ, પીરતા ચારોળી ઘણાંમાં ઓળા હાલ ધોઈ પડે ને ઊલી બધા મેલો અપરણો છુદો ગા) રતલ માખણમાં ખુલ્લો બદામ તથા તેપાર રાખવો. સાથે ઓળા માવો નાખી ફેરવ

ફેરવ કરી ઉતારવું. ખાંડમાં પછી ના આસ બનાવવો. તેમાં વધેલું માખણ વ અમરોલી ગાજર નાખી ફેરવ ફેરવ કરવું. ઓળા-જેલું થાય ને તેમાં તળેલો જે તથા માવો નાખી હાલ ફેરવ ફેરવ કરવું તેપાર ચપાખાતે ને એકઘી અપરણ નાખવું ઉતારવી વખતે એસન્સ નાખી ફેરવું કંકુ પડે ને. ચપટ વાસણમાં ભરી જા મુજબ વાપરવું.

ઉપલી રીતે બનાવેલો ગાજરપાક ૧૧ થી ૨૦ દિવસ સારી હાલતમાં રહી શકે છે. આ પાક ખાવામાં બારે પડતો નથી અને સ્વાદમાં ખણુ બહુ સરસ લાગે છે.

પૈદ અચારિયા

મેટાની ગલી, ખસીદની સાથે મુખ્ય મ.

મેલાપ: બપોરે ૧ થી ૪ સાંજે ૬-૩૦ થી ૯ અને રવિવારે સવારે ૧૨ સુધી.

સત્ય એ એક આચારમાર્ગ છે. ઇશુ ખ્રિસ્તે કહ્યું છે: "હું એ માગું છું, સત્ય છું અને સર્વેશ્વર જીવન છું." અને તેથી જ નીચે તજર કરીને પોતાના પગ સાથે જોશે તેને સત્ય નહિ જણાય; પણ સૂર્ય સાથે નીરજીનિ પાતે કય રસ્તે જવું તે શોધી કાઢશે તેને જ સત્યનું દર્શન થશે.

લીન્ડા ડાર્નેલ

સિનેમા

જનો જન્મ થતાં જ બે પીઆઈ
કરેલી આગાહી સાચી પડી

સંપાદક :— 'નદીના'

ચોક્કસ કહે તારિકા પદ પ્રાપ્ત કરવામાં તેને
સફળતા મળી,

હોલીવુડમાં આજે ડાઇપલમ કહી શકશે
કે લીન્ડાનું હૃદય ખુલ્લું કરનાર 'સોલ્ય',
આફ્રિકા અને ટેકસાસે છે, તેને ફિલ્મી
દુનિયામાં ચમકાવનાર ટવેન્ડીએથ સ્પાયર
ફીક્ષ પિક્ચર્સના નિર્માતા હેરીસ એક
અત્યંત છે. આત્માર સુધી ઘણામ વિગતોમાં
વેલે કામ કર્યું છે, તેનું પ્રથમ ચિત્ર
'ડાઇપલ પાઇડ' છે અને આવતું ચિત્ર

લીન્ડા ડાર્નેલનું સત્તું નામ લીન્ડા
માનેટ મેલોઇસ ડાર્નેલ છે. ૧૪
વર્ષની વયે લીન્ડાએ તેની માતાની સહાય

અમારો હિન્દી સિનેમા સફે

હિન્દી ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં આજે પલટાની લાગે જરૂર છે અને તે માટે
નર્મી હોહી તથા નવા વિચારોને માટે વહેલો પગ આપણા ઉદ્યોગપતિઓએ
અપનાવવાનું પડશે એ નકજા છે. એ કુખ્ય વસ્તુને તજવર સમજા સખી
હવેથી હિન્દી ફિલ્મ ઉદ્યોગ સંબંધી એક અતુલની કલમથી પ્રકાશ પાડવાની
અમે શોધવાનું કરી છે અને તે અનુસાર આવતા અંકથી એક નહજ
પાંતું શરૂ કરવામાં આવશે.

—તંત્રીઓ.

સાથે ફિલ્મી દુનિયામાં ચમકવા માટે
શરૂઆત કરી. ૧૮ વર્ષની વયે લીન્ડાએ
સ્ટુડિયોના કિલ્લાઓ પર હુમલા લઇ
જવાના શરૂ કર્યા, અરજી નહીં પરંતુ

'ફાર અવર બંબર' છે. આ ચિત્રમાં તે
કપ પાઉન્ડનો એક ભવ્ય પોશાક પહેરે છે.
લીન્ડા પ્રથમવાર હોલીવુડમાં ૧૩મી
તારીખે આવી પ્રગી હતી અને તે આ

નગરને ઘણા સામ્યશાળી ગણે છે. તેનો જન્મ ૧૯૧૯ની સાલમાં ડેલીસ મધે થયો હતો. તેનું જોખી સુંદર ચિત્ર યુનાઇટેડ આર્ટિસ્ટ્સ 'સમર સ્ટોમ' હતું. લી-ગર્લ લગ્ન ૧૯૪૩ની સાલમાં ટવેન્ટીથ સેન્ટ્રી ફોર્સના કેપ્ટન સાથે થયેલ માર્શી નોંધે થયાં છે અને તેઓ પરીણીત થઈ સોલ્ડિયર્સ હોમિયા કિનારે રહે છે. લિન્ડા જન્મેજ કલાકાર તરીકે જન્મી હતી અને નેશીઓએ તેનું અભિનય બાબતુ 'હવ' કે તે એક દિવસ જરૂર મંજૂર અભિનેત્રી પુરવાર થશે. તે કહેવું આજે ખરું પડ્યું છે.

લીન્ડાને પિતા કાલ્પીન હતા પણ માનવાને છન્કાર કરે છે કે તેની પુત્રી ડેલીસની એક રૂપરૂંદરી છે. તે કાંઈપણ નવું કામ કરે છે, તો નેશીઓને પુછીને કરે છે, અભિનય કે તેઓમાં તેને ઘણી શ્રદ્ધા છે. લીન્ડાએ પશ્ચિમ જર્મનીના માર્ક 'પાસ' આપવા માંડ્યા, જેથી તા. ૨૭ એપ્રિલ ૧૯૩૬ને દિને તેની જખી એક ચેમ્બેલીનમાં પહેલીજગ્યાર પ્રગટ થઈ, કે જે ટવેન્ટીથ સેન્ટ્રી ફોર્સ પિકચર્સના નિર્માતા ડેરીલ જો. ગ્રુન્ડના નેવામાં આવી. ગ્રુન્ડ તેણે લીન્ડાને બોલાવી 'દંડ' લઈ નોંધ અને તેમાં તેને સફળતા મળી. લીન્ડાની ઉત્સાહ પાંચ શીટ પાંચ પાંચ થઈ, જ્યારે વળત ૧૦૯ પાઉન્ડ છે. તેના માથે કાળા અને જુખરી આંખો છે. તે ફાસ્ટ વખત ચિત્ર કારવામાં તેમજ ટેનીસ અને બેડમીન્ટન રમવામાં કારે છે. તદ્દન સાદો ધોરણે તે છે, કસરત કરે છે અને કેટલીકવાર ઘોડેચારી પણ કરે છે.

લીન્ડા જોશ રાઉન્ડ અભિનેત્રી હોવાથી દરેક પ્રકારની ભૂમિકા ભજવી શકે છે તે બદલા પછી માથમ પડે છે કે તેણે અમરસૂધી સામાજિક, ઐતિહાસિક, સંગીત ભાવ, વેસ્ટન દ્રામા વગેરે ચિત્રોમાં કામ કર્યું છે. તેને કાંઈપણ પ્રકારની ભૂમિકા પાપવામાં આવે તો આસાનીથી તે ભજવી શકે છે. ડેલીસની જાણીતી નટી ભૂમિકા આ નિર્દેશી છે.

ડેલીસની હવા

ચાર ચિત્રો

આર. કે. જો. રાઉન્ડ પિકચર્સ ૧૯૪૮ ની સાલમાં ચાર નવિનતાઓ વેસ્ટન ચિત્રો બનાવનાર છે. આ ચિત્રો લીમ હોલ્ટ અને મેડીકન નટ રીયા માટે ન કામ કરશે.

+ + + +

હાર્થ ભાઈ મુરો જાણીતો.

જાણીતા હાર્થ ભાઈઓ માટે પ્રથમ માનો સોની મોરો ભાઈ માટે પ્રથમ યુનાઇટેડ આર્ટિસ્ટના સંગીત પ્રધાન ચિત્ર 'ફોરેકાબાના'માં એકલો જાણીતો. માર્ક જોશ ૧૯૪૫ની સાલમાં ૨૪ વર્ષની 'ફોરેકાબા' સાથે લગ્ન કર્યાં છે અને તેઓને ૭ મહિનાની એક પુત્રી છે. માટે જોની પછેલી પત્નીને એક છોકરો છે જે પણ પરણેલો છે, અને મરીઅમ નામની તેને ત્યાં પુત્રી પણ છે.

+ + + +

ઉછીકા લીધો.

થેરમાઉટ કંપનીના જાણીતા નટ વિશ્વમ હોલ્ટને આર. કે. જો. રાઉન્ડ પિકચર્સ ઉછીકા લીધો છે. આ નટ જાણીતી નટી હોરેસ મેજ સાથે 'રાહમ' ચિત્રમાં કામ કરી રહ્યા છે.

+ + + +

મુખી હવન.

પડાની જાણીતી નેપ્તવંતી નટી બેડી ગ્રેમલ જાણીતી નટ તેમજ બેડ લીકર ટેરી જેમ્સ સાથે પરણેલી છે. તેઓ બન્ને પોતાની જો. બાબાજો સાથે અત્યારે ડેલીસની થોડેક દૂર એક નવાં ગામમાં આનંદ ભોજવી રહ્યાં છે. બેડીનું આવડું ટવેન્ટીથ સેન્ટ્રી ફોર્સ પિકચર્સ ટેકનીકલ સંગીત પ્રધાન ચિત્ર 'મધર ટોર' નામનું છે.

ટૂંકું ને ટચ

કમનસીબ કુળ

લોક કમનસીબને બધાં વધીવતની શરૂઆત કરી ને પ્રથમવાર કોઈમાં ઉભા થયા ત્યારે લોકને લીધે ગજારાઈ ગયા હતા. દલીલો શરૂ કરતાં એમણે કહ્યું: “માય લોક, મારા કમનસીબ કુળ, જે મારા બધાંની અસીલ છે, તે મારા કમનસીબ કુળ, જે મારી નજીક પિઠે છે તે મારા કમનસીબ કુળ, ...”

“હાઈ” આપના મતને ત્યાંસુધી મળતી છે હવે બધાંવ અમળ થયાવે.” જન્મે પડે છે.”

***

ઉજળું ભાવિ

હમણાં એક વિદ્યા કુપનીની જાહેરખબર નીચે મુજબ નેવામાં આવી હતી:—

“અમારી કુપનીમાં વિશે ઉત્સવો, ગણ કલેજ અમારા એક આલોકનો હાથ ભાંગી નૂત્તાં અમેએ પાંચસો રૂપિયા ભરી આપ્યા, આવતી કાલે સેમાર, ભાવી પણ ઉજળું હશે!”

આ જાહેરાત કલેક્ટરીક કુપનીની પેલી એક જાહેરાતની યાદ અપાવી નવ્ય છે:—

“આધુનિક બનેા. બધું કામ કલેક્ટરીક—સીડીથી કરો. તમારી પત્નીને કાઠિયા મોળા લેકળ મારી ન નાખેક કલેક્ટરીક—સીડીને એ કરવા દો.”

***

વધુ ટપાલથી !

પ્રસૂતી મારે પાંચ ગયેલી પત્નીને નેકકોં બાળકો જન્મ્યાં. હવેથી સાળાએ બને-વીને તાર કર્યો:—

મૂળારાજ અંબારિયા

***

“નેકકોં જન્મ્યાં છે; વધુ ટપાલથી.”

***

તદન ચોકખુ !

એક દુધવાળાની દુકાને નીચેની ગદ્ય-સત નેવામાં આવી હતી:—

તદન ચોકખુ દુધ—સવા રૂપિયા શેર.

એકખુ દુધ—રૂપિયા શેર.

દુધ—આઠ આને.

***

શું કમલું નેકખે ?

સાળાનો વપત પૂછા થયો હતો. લેસન લેવાઈ બસું હતું, પછી શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું: “કરેલા તોફાનના શબ્દાની માધી મને એ મારે આપજો શું કરવું નેકખે ? નેક, તમારાઓ દોલ સાચો જવાબ આપે છે !”

બધા સાંત રહ્યા; છેવટે એકે કહ્યું “માફી મને એ મારે આપજો પછેલાં તોફાન કરી બતાવવું નેકખે.”

***

ટપાલ જરો

જ્યોતીષીને એ રાતનો હાથ બતાવવા બેઠો હતો. એણે કહ્યો તે પ્રમાણે ભૂતકાળ બધા સાચો પડ્યો. પછી જ્યોતીષીએ ભવિષ્યની વાત કહી: “તમને તમારી જીંદગીના સ્વર્ણસ વરસ સુધી દુઃખ રહેશે. પછી...”

“પછી ? પછી શું થશે ?” ઉત્સાહથી એણે પૂછ્યું.

“પછી તમે જોનાથી ટપાલ જરો !” જ્યોતીષીએ કહ્યું.

***

અનુભવ !

દરદી: “ડોક્ટર, તમે ખરો છો તે પ્રમાણે મારા કેસમાં તમને કંઈ વિશેષ રસ પડશે. આ જાતના દરદીનો તમને અગાઉ અનુભવ ખરો કે ?”

ડોક્ટર: “ધણેજ અનુભવ છે; એક દરદી મારી સારવાર હેઠળ છે. પૂરા દસ

બપો. એમાં લેખકની બે નવલકથા, ૩ નાટકો, સંખ્યાબંધ કાવ્યો અને પ્રાંતવાર્તાઓ સમાવેલી છે.”

***

શું પસાર થયું ?

રાણેરે સુધરાઇ અને મારાસંબંધે આમની સભામાં સ્પીકર અને રાણી

સદગુણોની પ્રાપ્તિમાં ચોક્કસ ક્રમનું અનુસરણ એ સદાચારી જન પ્રત્યેની પ્રગતિ માટે અનિવાર્ય શરત છે, અને તેથી માત્રમતિગુણોએ એ ગુણોની પ્રાપ્તિમાં અચૂક અવિચળ ક્રમ હંમેશાં બતાવેલો.

માણસમાં યીજાને માટે પ્રેમ જેટલો વધારે હોય તે પાતાને મા જેટલો ઓછો હોય તેટલો એ વધારે સદાચારી બને છે, એટલું જ નહીં પણ તે પાતાને વિષે જેટલો ઓછો પ્રેમ ધરાવે તેટલું તેને સદાચાર બનવું વધારે રહેલું પડે છે.

—ટાઈટ્સટોય.

વરસથી પીડાઈ-મીઝાઈ રહો છો.”

***

લેખકની ફાઉન્ટેન

એક જાણીતા લેખકની ફાઉન્ટેનપેન ખોવાઈ ગઈ. બીજો દહાડે લોકોએ “મૂંઝવું છે; ખોવાયું છે.” માં જાહેર અપ્પર વાંચી:

“જાણીતા સાહિત્યકાર શ્રી. કદપ્ડુમા-રની ફાઉન્ટેનપેન ક્યાંક પડી ગઈ છે. જોને જડે તેણે આ પત્રના કેશીઅરને આપી

કાચેય વચ્ચે વર્ગો પર મથેલી વાર્તા આજે પણ વાદ રાખવા જેવી છે.

આમની સભાના સ્પીકરને રાણી એ કાચેયે એકવાર પૂછ્યું:

“આજે સભામાં શું પસાર થયું ?

“સાત અઢવાડિયાં” સાત અઢવાડિયાં એક બીલ પર અલગી નિરર્થક ચર્ચા અંતે અજી અઢવાડિયા હતા તે ૫૨ સ્પીકરે કહ્યું.

આના બગીચામાં

સાતથી નવ કલાકનાં આજ કામને અંતે રાત્રી સંજ્ઞા નમતે સુષ્પ અસ્ત થવાની રાહ નેત્રો દૂર દૂરે જો સિતિજની પેલે પાર પોતાની દૃષ્ટિ લંબાવી રહો હશે. અરે શું આસામના એ પ્રદેશના આના બગીચામાંથી આનંદને તો બહોળે આંદા-માનમાં પ્રાણ પાણીની સળગે ચોકલી કેપામાં આવ્યો છે. પરંતુ આનંદ તે આંદામાનમાંય ક્યાંય નહીં પડતો નથી. એટલે એ કદાચ અધવચ્ચે દરિયામાં જ ડૂબી ગયો હશે એમજ માનવું રહ્યું. "ઉત્સવ" એવો કેલ્ક શબ્દજ એ દુનિયાના લોકોના શબ્દ કોષમાં જણાતો નથી. અમલદાર અને નોકર-શોક અને શુલાભ ન્યાં ન્યાં આવા એક પા પીળ વેરો પોય ત્યાં આનંદ-ઉત્સવ ક્યાંથી પોય?

આ છે હિન્દનો કંઈક ઇતિહાસ, ન્યાં જૂન, આંધ્રુ અને પરસેવા નિવાસ ખીલું શું હોઈ શકે? અને તેમાંય હિન્દના ખેડત લોકોએ કમલાઓ વારતમાતાની ગોદમાં રુપે પાકે રાટલો છાટી કપ રાટલીની લાલસામાં પૂંક્યાં હોય. હા, તેઓ બિચારા શું કરી શકે? વતનજ ન્યાં તેમને નોકરો રહ્યું હોય ત્યાં પોતે વતનમાં રહીને શું કરે?

શું ખામ? છેલ્લા ગાર વર્ષથી તે પાષાણીને પગથીએ જઈ પોદા હતા. દેશમાં અતિદૃષ્ટિ અને અનાદરિતિ બહોળે એકેક વર્ષના પારા ક્યાં હતા. હીને તો હીન દાણી હીધાં હતાં. પાર પાર વર્ષથી

ખેડતેને સુધી રાટી મેળવતી મુશ્કેલ બની હતી. કંઈકે પાકને નિષ્ફળ કરવામાં ક્યાંય નોતી

અંગ્રેજોના કોરડે વીંચતા હિન્દી મજૂરોની અવદશાનું દૃશ્યરૂપરૂપી કંઈકે ખેત

રાખી. કિસાનોની કારમી મહેનત પણ અંતે પાણીમાં જતી હતી. આમ તેઓ હિન્દના ૪૦ કરોડના હાલ ઉવાસ પણ ગયા હતા. હાથ? હિન્દના અજાણીન ધર-તોના લાલ / /

"હિન્દ પોતી પ્રધાન દેશ મટી વેપાર ઉલ્લેખ પ્રાધાન્ય દેશ પરી તેજ સુખી સ્વતંત્ર અને સમૃદ્ધ થઈ શકશે" આવી સુચના-શિખમણ આવી આકરી રાતે કુદરત હિન્દવાસીઓને કોં ન આપતી હોય? મમે તેમ છેલ્લા ચાર વર્ષથી સુખી કીસાનશ્રી સમયાન નેવાં સૂન્ય બન્યાં હતાં કેટલાયે મજબૂત, સશક્ત દેખાતા સુવાનોના દેહ સાયકાંગલા થઈ ગયા હતાં.

આ સ્થિતિનો ખનતો લાલ ઉઠાવવા આસામમાં રહાતું વાવેતર ક્રાશતી અંગ્રેજ પરીઓના અસંખ્ય દલાલો, મજૂરો મેળવવા માટે સારા હિન્દને ગામડે ગામડે બુખી મોળા, અઢાણ, સરથ દુદયના ખેડતોને ભારે પગારની મહોટી લાલમે આપી, વાતમાં તેમને પાણી પાણી કરી નાખી, પોતાને પુરો વિશ્વાસ પેદા કરાવી અને અઢાણવળી સમગ્રની કરારપત્રો હિપર તેમના અમુક લાઇ આ દલાલો તેમને આસામના-આરામચૂકમાં ચોકલી આપતા.

આમ રાત્રી પોતાના કુટુંબને ભૂખે મરવામાંથી બચાવવા વિચારી રહ્યાં હતાં. છેલ્લા ચાર વર્ષથી બિની સ્થિતિ સાવ ખરાબ થઈ ગઈ હતી. જમીન હતી તે

સુધાઈ ગઈ, ઘેરકાં-ખર, રીંડ ગયાં, પાણી હતી તે પાણી વેચાઈ ગયાં, અને આમજ એના કુટું-

દેખક :

ધન આર. જેલર

ખાને ભૂખે મરવાના દિવસો આવીયાં. ચારજ વષ પહેલાંનો સરાકત, પહેલાંની શરીર-નાજો રાત્રી આજે છેકજ ખલાસ થઈ ગયો હતો.

આજે વિચારના વમળમાં તે મદમરત બની બેઠેલા લાગ્યો.

‘હું હવે, કાંતો વોક.....નરીખજ કુટેજુ’ હાથ ત્યાં ફાટી જઈ રહ્યો છે.

આમ રાત્રી મનુષ્ય સ્વભાવે તોડ કાંદવાનો “પ્રજ” પ્રયત્ન કરતા નરીખનો વોક કાંતે.....

હા, પરંતુ આ તો “પ્રજ” છે હિન્દના ભૂખે રહેલા. ૪૦ કરોડને-અરે ૪૦ કરોડ તો જુ” પરંતુ સારાજે જગતના પછાતિય વર્ગનો-જેને લોક “અરીખ” કહેતા-જુ” આવાજ જગતના “કિસાનો” અને “મજદૂર” હાથ છે ?

નાખી નજર ન પડેયો ત્યાં જ રાત્રીની દુષ્ટી પડેઆ-લાખી લાખી હમિયાળો હસેજો દર દર સુધી-જે સિતિજને મેટતી અને અદ્રશ્ય થઈ જતી હતી. આ ‘હિન્દ’ની વાદી કેટલી સુંદર ?

પણ હાથ, જુ” જો દ્રશ્ય નેટજુ” સુંદર નેટજુ” જ કહેજુ ન શું ?

દારની એ જોમ માંગતી ભૂતાવજો ત્યાંજે જોવામાં આવતી. હા, હવા અને ત્યાં-દારના નશામાં ચક્રવર્તી બનેલા, આખાજે કિનેનો પરિશ્રમ બિલકલ ગણો દર ઉત્તર-રાત્રી હતો-કપાથી બિચારાજોને એ સ્થિતિનું જાન આવે ?-જ્યાં આવા કમ સુધીજર મુદીદારો અને તેમના રાષ્ટ્રજ પેઢીઓ પોતાને જો મહેસના રાગ સમ-જતા, જોજોની બદીમ મજદૂરમાં પીસાઈ રીસાઈને ત્યાંના મજદૂરો હાડપીંજર બની થયા હતા.

જુ” મજદૂર ઉપર જુલમના સામ્રાજ્ય આવીજ રીતે તેઓએ સર્જાવ્યા હતા ? આજ, ભૂખ અને પરિશ્રમ જોજ તેમની

શ્રમ વસ્તુ હાથ છે ? હા, ઇતિહાસના પાને પાને આજે જો વસ્તુનું ચિંતન કરવામાં હાથ આગળ આવશે ?

અરે જોરા દેવાની આ સળંગીલી સૃષ્ટિ હતી-જ્યાં મજદૂરોની પીડ પર આજે પણ જુલમના ચાલુક - ચમકી રહ્યા છે. જ્યાં કેટલીયે બિચારી બહાનીના માતાઓ દુધ વિના ટળવળતાં તેમના બાલુકાઓને માટે પોતાની હાજર લૂંટાવી રહી છે. કારણના માર તેમના શરીરે ઝીંચી નહોતી જોયો એકેય દિશ તેમનો ન જતો.

એક ખી લાંબા એવી એમની પીડતી ન હતી કે બેનારે તેઓ સો સોની નવી જુડી સંપત્તિમાં રહ્યાં કકળતા ન ગયાં હોય.

હાથ ! કમજાબ હિન્દ

અને - તાર - લાંબ.

હાથ, હાથ, આજુકાને કુટે કુટે ઉછળતી લોહીની છાનોંધી કેટલાકે મહાના છાડ લીંબતા હશે નિર્દોષ જોડોના અંગમાંથી છૂટાં લોહીની શેરેથી કેટલાય કપારાએ લસતા હશે ? કેટલાય નિર્દોષ જુ” તોની હાથ વરાળોથી, એ છાડ કાળે પડી જતા હશે ? અને...અને કે નિર્દોષ લોહીથી રંગાયલી નિર્દોષનું હૃદયવરાળોથી કાળી પડી ગયલી એ મહાનું કેટલાએ જોમના દેશ બાંધવો આનંદથી સેવન કરતા હશે ? લોહીના પાસ બેસવાથી રહતું પડતું મહાનું ઉછળતું પાણી જોડનય ગરીબ બિચારા નિર્દોષ જોડોના આ મહાના ગ્રેમીઓને દયા કેમ નહિ આવતી હોય ? ગરમ મહાથી નીકળતી, જોડોના

હાય વસાવો દેખીનેય આ લેણીનું
દિલ કાં નહિ દાઝતું હોય ?

હરો, હિંદ કદાચ બેઠાથ બન-તું હશે
અંદર અંદરના કુસંધાને લીધે, પણ હિંદ
નિશ્ચ બેઠાથ બન-તું છે-પોતાનાજ દેશના
ભાણ્યા અને બહેનોનેજ દુઃખે, અરે એ
તો “પોતેજ સુખ અનુભવવાની” હિંદ
વાસીઓની કાળખીંદ કાવનાને લીધે.

આમ વિચારના વખતે મસ્ત બનેલા
રામુ રામુ દૂર દૂર ચોલી પાર પોતાની
કહિં લંબાવી રહ્યા હતાં. એટલાંમાં એના
કાને કોણનાં કુસકાને અવાજ સંભળાયો.
એ સતેજ થયો અને અમકયો. પાછળ
બેતો ગભરાયેલી દરજીની મારફ કાંક
અને ધુસ્કાં ખાતી જીવી દોડતી આવતી
હતી.

એ કાંસી ચીસ—

“મા...મા...મને બચાવ...બચા...વ
આ કાળખુએ મને મારી નાખશે” લાગ્યા
તૂટ્યા દાખડાંમાં એ ખાઈ ગયેલી જીવીએ
સમુને કહ્યું.

જીવીએ સમુની છાતી ઉપર માર્યું દાળી
દાં આંખો મીચી દીધી. એ બેઠી પણ
શક્તિ ન હતી. ક્યાંથી ખોસે બિચારી એ
જીવી? એનાથી યોડેજ દૂર એક ઝીરો
અમલદાર હસતો હસતો પાછળ લોકો
આવતો હતો. પેલો સાદળ આ સુવાન-
રામુ સામે આવીને લગોલગ ઉભો રહ્યો—
બિચારી જીવીએ નસીમ જમદતને લીધે
એક કાંસી ચીસ ફરી નાખી.

“મા.....મા.....રામુ.....

સાદળ કંઈ પણ કરે તે પહેલાંજ
રામુએ જીવીને બાજુએ હડસેસી-એ કહયો,
તેની ગળથી પકડી, દાંત કગકચાવી, કોઠ
પીસી, એની સામે ઉભેલા અંગેજ અમલ-
દારનાં ગળાને બને દાંથે નેરેથી દાબ્યા.

કાણુ બે કાણુ. તેને શ્વાસ કંધાઈ ગયો.

હજીયે રામુ તેને ઝાત મારી રહ્યો હતો.
એને જીવી વિગમદ પાછને રામુ પાસે
ઉભી હતી. તેની આંખો અનૂની બનેલા
રામુને બેઠને ચકિત બની ગઇ હતી. આય-
મતા સૂઈના સોનેરી પ્રકાશો નેના મુખને
લાલગોળ બનાવી મુકેલું હતું.

જીવીને લગળ સાચવવા લોહી તરસ્યો
હિંદો આટલો અનૂની? આહ, આ બહુ
ફેલવી ઝડપમાં બની ગયું. પરંતુ થોડીજ
સેકડોમાં ત્રારા અમલદારોએ દેરી મદદની-
શોથી દોરાએલ રામુને ઘેરી લીધો.

રામુ અને જીવીને આઝમેરા અંધારામાં
પસરી જતા એ અમલદારો દૂર દૂર
અદસ્ય થયા. રાસજ આપમતા સુધી ત્યાં
કેટલાંયે હિંદો અનૂશના લોહીથી ખામી-
ચીઆ કરાઇ ગયાં. આમ રહાદેવીના
અપ્પરમાં કેટલાંયે કુકુંબનાં બલિદાન
દેવાયાં! કાણુ નાણે આથા તે કેટલાંયે
નિદોષ એકેકે એ રહાદેવીનાં અપ્પરમાં
ઘોમાતાં હશે!

“મા...મા.....

આજે પણ એ અવાજ દૂર દૂરનાં
પહોડોની બંધોલમાં ધુંગી રહ્યો છે. હા,
કદાચ હિંદો અનૂશના લોહીની બનેલી
રહાને આનંદથી અપનાવવા હિંદો
સદ્ગૃસ્થોને એ રહા ન પીવાની કરણ
આજીજ તો નહિ કરતી હોય ?

દૂર દૂર વીજળીથી ઝગમગતા બંગળ-
માંથી-અને પણ સાદળ મેકેનોના વિષથી
ઉદ્ગારો અને હાહાહીવીના અવાજોમાંથી
“મા.....મા.....” ઉદ્ગારની ચીસ
સંભળાઈ રહી છે.

- સંસ્કારી સનારીઓ માટે ગૃહઉપયોગી ૪૦ પુસ્તકો -

ધરની રાણી :	રૂ. ૬-૧૨-૦	પલ્લિયુ પાશુ :	રૂ. ૬-૧૨-૦
છવન સમી :	૪-૧૨-૦	દાહીમાનું વૈદ્ય :	૧-૧૨-૦
આપણા ઘરસંસાર :	૨-૦-૦	રા સ ર જ ની :	૭-૦-૦
દહિલી મિત્ર :	૫-૦-૦	રા સ મ ગ લા :	૧-૦-૦
ભવન ભાનનું ભરત :	૧-૦-૦	મામાનું ઘર કેલે :	૨-૦-૦
વિજયાલક્ષ્મી પંડિત :	૭-૦-૦	વીરગી સદીનું પાશુ :	૭-૦-૦
અરુણા અસરુણી :	૨-૦-૦	રા સ કે કિ લા :	૦-૭-૦
રણચંદી કેપન લંકા :	૨-૦-૦	અમારાં ગીત :	૦-૧-૦
જનક હસારી :	૨-૦-૦	પા થ લ-મા લે :	૦-૭-૦
દક્ષ કન્યા :	૨-૦-૦	અનપૂર્ણનું મહિર :	૨-૦-૦
ભાદભદ્રન :	૭-૮-૦	સુ ભ દા :	૨-૮-૦
ભાભી :	૭-૮-૦	સા ન દા :	૭-૮-૦
બીલીલી :	૨-૦-૦	નગરલક્ષ્મી :	૭-૮-૦
આનુસાધા :	૨-૦-૦	આ નં દી :	૭-૮-૦
દલદાલ :	૫-૦-૦	વિભાવરી :	૭-૮-૦
પદ્મરાણી ભાગ ૧-૨ :	૬-૦-૦	સાવત્રી મા :	૭-૧૨-૦
બુદ્ધિ વિલાસ :	૫-૦-૦	વિ પ્ર દા સ :	૪-૮-૦
નર ને નારી :	૭-૮-૦	સરદવંદના :	૭-૦-૦
લગ્નનો આનંદ :	૭-૧૨-૦	દાદાજીનું દહાપણુ :	૨-૦-૦
		દંપતીશુભ :	૫-૦-૦

સંસ્કાર લક્ષ્મી : રૂ. ૬-૧૨-૦

જો ન. જો મ. ઠંછ ર ની ફું ૦

૦ બુક સેલર્સ જો.ડ. પબ્લિશર્સ ૦

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

रुद्रा

==શા હી==

સર્વોત્તમ અંગ્રેજી
બનાવટની છાપ-
ખાનાંને લગતી
તમામ રંગની
શાહીગા

લેટર પ્રેસ, લીથો અને
ઓફ સેટ, કાચ સ્ટ પિંગ,
બ્રાન્ડ પાવર

હાજર સ્ટોકમાંથી
તુરત મળી શકશે.

એમ. એ.

દેસાઈની કું.

૧૦૬, મેડાજ-
સ્ટ્રીટ, કોટ
મુંબઈ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

ધ્યાના, જીકાડીઅન
તમજ
ઇલેક્ટ્રીક ગીતારના
સંગીતના
સુમેળવાળું

તમારા મહે-
માનોનાં દિલ
બહેલાવવા
અમારે મધુર

એન્ડ

Symphonians

બોલાવીતે તમારે ત્યાંના
શુભ અવસરને વધુ
આનંદી બનાવો.

રેકાર્ડ:-

શુભામ હુસેન ગિદ્દીંગ
મોકદર રેહ, આનંદ રેહ
(પરી કંપનીની ગાયિકા)

K. WADIA for PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

પ્રકાશક : રાગિણી પબ્લીકેશન્સ
ચેનેજર : કેકી ડી. દમણીયા
તંત્રીઓ : મીનુ દેસાઈ, જ્ઞાનકાંતપીટિયા
વ્યવસ્થાપક તંત્રી : પીરોજ ર. મર્ઝી

સ્ત્રીઓનું પાતું : કું. પીરોજ ગણદેવ્યા, ફેશન : કું. મહેશ હોન્ડકટર,
ધર્મ અને તત્ત્વ જ્ઞાન : ડૉ. ચિરંજીવે. એસ. તા. રા. પો. રવાલા,
જાતીયજ્ઞાન : ફિશનશાહ મહિતા, જાતીય શાસ્ત્ર : કમિલભાઈ તિળેશીવાલા,
સિનેમા : પી. રો. જ. મર્ઝી, કળાશાસ્ત્ર : વેદ હોદમસજી આ. મા. રી. આ,
રાજકારણ : કું. વરસાદ લાલા, સંગીત : આ. બ. શુભા પ. સોની,
સ્પોર્ટ્સ : નવીનન નાદલાશેઠ, હાસ્ય-કટાક્ષ : પરવેશ બી. ભીવંદીવાલા.
છટક નકલ : આઈ. આના, વાર્ષિક લવાજમ : રૂપિયા ૭, પરદેશ સીધીંગ ખાર.

પુસ્તક ૧.

જાનવારી ૧૯૪૮

અંક ૪ :

અ ત્વ ઠ મ શિ ઠા

તંત્રીસ્થાનેથી	૫	દીનાર (દંકી વાતો)	૪૧
રંગદર્શી કલાકાર	૯	સમાલોચના	૪૬
રમતમમત	૧૨	તરંગીના તરંગ	૪૮
જાતીય જ્ઞાન	૧૩	પારસીઓ અને રાજકારણ	૪૯
લીલી રોસની (ચાલુ વાતો)	૧૮	આજનું જંગલ	૫૦
મધ	૨૯	પૂલો તોયો	૫૧
કોણ વધારે જીવે—સ્ત્રી કે પુરુષ ?	૩૧	ધર-સીતું મંદિર	૫૨
સિનેમા	૩૩	પ્રથમ યુદ્ધસભ પારસી પરિપદ	૫૩
ભારતીય સંગીત	૩૪	સુશાની 'તુ' અને એમોન્સ હેન	૫૪
હસ્તદેખા શાસ્ત્ર	૩૮	આધાર એક 'ધુ'	૫૫
અમલો ભરી જવાના (ગજલ)	૪૦	દંકે ને લગ	૫૬

વિદ્વાન ડૉ. શિરય જહાંગીર

એસ. તારાચોરવાલા.

જગતના ધર્મો વિષે તેમના 'રાગિણી'માં
અગત્ય થનારા લેખો.

'રાગિણી'ને માત્ર સમૃદ્ધ નહિ પરંતુ એને સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિનું એક આગેવાન માસિક બનાવવાની આશા હોય છે અને તે સાથે પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાનો, નિયમિત રીતે 'રાગિણી' માં લખતા રહે તે અંગે અમે આહુ વ્યવસ્થા કરતાં રહીએ છીએ.

આજે એક નવી વ્યવસ્થા કરતાં અમને ખાતર થાય છે. હોમ પર હોમમાં ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવતા ગુજરાતના પ્રતિષ્ઠિત પંડિત અને જાણારાજી પ્રોફેસર ડૉ. શિરય જ. એસ. તારાચોરવાલા જગતના ધર્મોના તુલનાત્મક અભ્યાસ (Comparative study) કરાવે છે. એના નિષ્કેસ રૂપે એમના લેખોમાં એક અભ્યાસલક્ષી હારમાળા 'રાગિણી'ના આવતા અંકથી શરૂ કરવાનું આમારું આમંત્રણ સ્વીકારી અમને એ જાણ્યે આભારી છીએ.

પ્રથમ પંક્તિના પંડિત વિદ્વાનની આ ખૂબ અભ્યાસલક્ષી હોમાળા તમામ વર્ગના વાચકોને માહિતીદર્શક જ્ઞાન પુર પાડશે.

—તંત્રીઓ.

જગતનું પૂર્ણવિરામ

કેવું હશે .....

તંત્રીસ્થાનથી

જગતના ઇતિહાસે પ્રાચિન કાળથી અર્વાચીન યુગ સુધી પ્રયાણ કર્યું. અર્થાત ધીમે ધીમે રાજદોમાં કદીએ તો માનવજાતે શાન્તિમાંથી અશાન્તિ ભણી આગેકદમ બદાવ્યા છે. ઇસુના મુન ૧૬૪૭ માં જગતનો કોઈ ખુલ્લો કોવો ન રહ્યો હોય કે જ્યાં અશાન્તિ ન પહોંચી હોય. જિવનનું કોઈ હેતુ એવું ન હોય કે જ્યાં ધમાલને અવકાશ ન હોય.

રાજકારણથી માંડીને નાનામાં નાની બાબતમાં આજે અનેક મતમતાંતરે પ્રવર્તે છે, કે જેને પરિણામે સમસ્ત જગતના માનવીનું જિવન હામાટોલ સ્થિતિ અનુભવી રહ્યું છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ ગોળાર્ધે એ જાગેમા અશાન્તિ છે. એમાં વસતા માનવજીવો ઠગલે ને પગલે અયક્રમભ્રમમાં આવે છે. અશાન્તિની અધિમાંથી સામકું કે ચહેર, દરિયો કે હવા-કોઈ સુકત રહી ચકકું નથી.

વિજ્ઞાનનો મનુષ્ય તરફથી જેમ જેમ ઉપયોગ વધુ ને વધુ પડેો ગયો, જેમ જેમ કુદરત અને માનવી વચ્ચેનું સુદ્ધ વિજ્ઞાનના

સંબંધો બદલાવા લાગ્યું, તેમ તેમ જગત સમક્ષ એકધારી રીતે એક પછી એક અશાન્તિ આવવા માંડી. ગઈ કાલે ને હવન-પારણ નીચું હવું તે વિજ્ઞાનને પ્રતાપે આજે આંતરે ઉંચું આગ્યું, પરંતુ આવતી કાલે અદ્ધર જાનવાને માટેજ. માનવીની તમામ પ્રકારની ભૌતિક જરૂરિયાતો સંતોષવા કાજે અવિરત પ્રયાસો થયા અને પરિણામે આજે ભૌતિક સુખમાં મહાહતો પણ આધ્યાત્મિક સુખથી વંચીત માનવ, આમથી તેમ અટવાઈ પડતો નજરે પડે છે. ભૌતિક સુખ પણ સંયુક્ત નથી બન્યું. જરૂરિયાતો વધતી ચાલી અને તેને સંતોષવાને માટે પ્રયત્નો પણ વધતા આવ્યા. પરિણામે અધ્યાત્મીનું સાક્ષાન્ત્ય પ્રવર્તી રહ્યું.

જે પ્રશ્નો જગતના આદિ માનવ સમક્ષ હતા તેજ અને તેવાજ પ્રશ્નો સને ૧૯૪૮ ના માનવ સમક્ષ પણ હાજર છે. એમાં હવેલેય પશુ ફરક પડ્યો નથી. જિવનની અસામતીનો પ્રશ્ન (Problem of security) ગઈ કાલે હતો, આજે પણ છે અને આવતી કાલે એ પ્રશ્ન નહિ રહે કોવી ખાત્રી આપનાર

જગતમાં કોઈજ નથી. કોજ રીતે
ખોરાક, કપડાં અને રહેઠાણના પ્રશ્નોનો
ઉકેલ કરવાને પણ આજનો માનવ,
વિજ્ઞાનના વિપુલ સાધનો છતાં નાકા-
ચાલ નીવડ્યો છે.

આદિ માનવનો જે સ્વભાવ
હોતો તેજ આજે પણ રહ્યો
છે. સુદૃઢી હજી વીસમી સદીનું
જગત થાક્યું નથી. પચ્ચીસ વર્ષમાં
જે મહાન સુધારો ખેલી સુકેલો માનવ
હજી ત્રીજા સુદની વાતો કરે છે.
આંતરરાષ્ટ્રિય પરિવહન અત્યાંત અદ્ય-
વાલો મળતા રહે છે અને સાથે
સાથે એમાં વિજ્ઞી શક્તિ તરફથી
એક ખીલને ગાયો ભાંડવામાં આવી
એ સમાચાર પણ મળતા રહે છે.
અહીં એખની શોધના વિજયના
ઘર્ષમાં ચક્રચર બનેલું અમેરિકા
માત્ર રશિયાનેજ નહિ, સમસ્ત જગત-
ને સુકાબલો કરવાને માટે પડકારે
છે અને રશિયા પણ એની ભાષામાં
કાંઈ અનેશ તુમાખથી અમેરિકાનો
સુકાબલો કરવા છાપરે ઘડીને પોકારે
કરે છે.

ઇસ્વીસનનું ચક્કર ફર્યેજ નાથ
છે. '૪૭ ત્રી ઇસ્વીસન આચમી
ગયું. '૪૮ ના નૂતન ઇસ્વીસનને
ઉદય થયો, ૫૧નું સમજાતું નથી
મગતિની કંઈ અને કેવી કેરીએ
માનવ પગલાં ભરી રહ્યો છે। ગમે
તેવા વિકટ પ્રશ્નોનો ઉકેલ આવી
જયે, ગમે તેવી મહાગાંઠ ઉકલી
જયે, કિન્તુ આ અધામાંથી "જગ-
તનું પૂર્ણવિશ્વ" કેવું હશે ?

જીવનમાં જાતીય જીવન

શાસ્ત્રનું સ્થાન.

જગતના નાથે આ જગતની
ઉત્પત્તિનું, તેની અદ્ય
સ્થિતિનું, તેના સર્વ વિકાસનું
તેની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિનું અ
અણુતર જાતિ (sex) માત્ર
પાયા ઉપર અને જાતિનાજ પો
ઉપર કયું છે. એના પુષ્કળ ત
કેન્દ્રરતની કુલે, વેદાયશ-ખનીજ,
સ્પતિ, પશુ પંચિ અને માનવખ
એ સર્વમાં આપણે જાતિ થાને
માદાનીજ હસ્તીને અને તેન
કિયાએને એકબીએ છીએ. એ જો
લગારે શક વિના આ વાત જો
સિધ્ધ થાય છે કે જે જગત આ
પોતેજ જાતીય છે તે જાતીય જ
વિષે જે કાંઈ જાણવા મળે તે જ
વાની ખાસ પવિત્ર કુરજ છે-કહો
એને જાણવાનો આપણો જન્મસિ
હક્ક છે. જે આપણે એ પુર
હક્કને અને આપણી એ સુખ્ય
જને જોડી શરમ કારણે કે ન
અગીતિને લગતા કોઈક ભલે જો
વિચારને લઇને જતાં કેરીએ
આપણે આપણાં જીવનને અસાનત
અધકારમાં રાખી સુકવાતું જો
ખેરીએ છીએ; જોડતુંજ નહીં.
જેનાથી આપણું અને આપણી જ
જોલાડનું જીવન સુન્દર, સ
સુખી અને સંપુર્ણ બને એ
જીવનનો લક્ષ્યો અને જીવનનો જ
પણ સૂઝીએ છીએ, પરિણામે આ

ચોતાની અબજુતા અને અજ્ઞાનતાને લીધે આપણે આપણું તન મનને મૂકી હાનિ પહોંચાડીએ છીએ-માણસાંજિને, હુણીએ છીએ-અગર ચારિત્રને બગાડીએ છીએ. તાકાત અને સંસ્કૃતિની સુમાવી છવનને દુઃખી દહીં બનાવી તેને નકાસું અને નેપથ્ય કરી મેલીએ છીએ.

આ હાનિમાંથી ઉગરવાનો અને અને મજકુર જણાવેલા શલને પ્રાપ્ત કરવાનો એકલો અને મેકપુરો ઇલાજ તે જ્ઞાન છે. હવે જમાનો ગયો કે જમારે જાતીય જાનને જાહેરમાં મેલવું જોઈ 'અનીતિ' અને 'શુદ્ધ' હામ ગણાવું. હવે દિવસો ગયા કે જમારે જાહેરમાં રેતકે, સાંમચિકો, છાપાંચો વગેરેમાં જાતીય સંબંધી લંબણું શરમ રેલું અને અણુચટવું લેખાવું. જાત આગળ વધ્યું છે. તે પ્રકાશને જો છે. તેને લીધે હવે તો શાળા-ગેમાં, ધર્મસ્થળોમાં અને જાહેર ઘણો માફે તે પેણ આ જ્ઞાન રજુ થાય છે. ઇંગ્લેન્ડના ચર્ચ વટીકમાં જાતીય જાન અપવાદ રૂઢ ચઈ ગંધું છે. ધાર્મિક કસ્ટોની ઇલેવિયા અને કમ્-ગી લાઇ જમશેદ નસરવાનજી હેતાએ તો એક ડગલું આગળ ચીને જાનની વર્ગદાર જ નહીં રંતુ કસ્ટોની સમસ્ત પારસી આલ-નાં નુંનાં મોટાં, જુવાન પુદ્-ર શ્રીતાજનો સમસ્ત જાહેર હોલમાં હેર રીતે ભાષણો, જાતીય જ્ઞાન ને નકાસાંજો અને ચિત્રો સજીત કે સુદત સુધી ચાલુ આપ્યાં હતાં.

આ હાનિમાંથી ઉગરવાનો આવ-રૂપક જ્ઞાન 'સાચી'ના વાચકોને મળી રહે તેટલા માટે આ અંકથી બણીતા વિદ્વાન શ્રી કીરોજશાહ રૂ. મહેતાની કલમે આ સફાઈમાં જાતીય છવન-શાસ્ત્રની એક હારમાળા અને ચર કરી છે. એમાં આ વિશાળ શાસ્ત્રને લગતા સર્વ વિષયોને સ્વચ્છ-તાથી અને જ્ઞાનમય રીતે રજુ કરાયે. લાગણી ઉરકેરનારૂં કે ખોટી વાસના જગાડનારૂં કસ્ટો વાંચવાની આશા રાખનારાંજોને તો નિરાશાજ ચાંપડયો એની ખાત્રી આપવાની અમને લાગે જ જરૂર હોય.

આ મારી આ નવી હારમાળાનું સુકાન અમે એવી કલમને સોપ્યું છે કે જેમને આ વિષ-યનો આરો અનુભવ છે. જેમની કલમ એને પુરો ઇન્સાફ આપવાને પૂરેપૂરી લાયક છે. વિધવિધ વિષયો ઉપર પારીક અજ્ઞાસ સહીત લખતી એમની કલ્પનામય, કળામય અને કાવ્યમય લેખિની, સુજશતી જણુતી વાંચતી આલમમાં સર્વત્ર વિષયાત છે. એમનો પ્રત્યેક લેખ-પછી તે અજીર હોય કે હુણવો હોય, તે પ્રકારને ફેંકે છે અને રસને રેલાવે છે. આ અખ્યાસલારી હારમાળા પહેલેથીજ વાંચવાની વાંચકોને અમારી જજ્જુત લલામણુ છે.

કલા અને વિવેચક

શ્રી. શ્યાવક્ષ ચાવડાનો અગ્ર
થનારો અભ્યાસભર્યો લેખ

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ કલાસ્વામી, શ્રી. શ્યાવક્ષ ચાવડા કલા ઉપર સરસ વિવેચન પણ કરી જાણે છે અને અમારા આમંત્રણને માન આપી 'કલા અને વિવેચક' (Art and Critic) એ વિષય ઉપર એક અભ્યાસભર્યો લેખ 'રાગિણી' ના આવતા અંકમાં એણે લખનાર છે.

ગુજરાતના કલાપ્રેમીઓ અને કલાવિવેચકો મારે શ્રી. ચાવડાનો એ લેખ ઉપયોગી માહિતી પુરી પાડશે એમાં તો કશોજ શક નથી.

—તૃતીયા

રંગદર્શી કલાકાર- શ્યાવક્ષ ચાવડા

પરિચયકાર :

મીનુ દેસાઈ

રંગ અને રેખા, કલ્પના અને કલા—એના સુન્દર પરિપાક રૂપ ‘રાગિ-
ણી’ના આ અંકનું આશુ કવર યુગસત્તાના પ્રસિદ્ધ કલાકાર શ્યાવક્ષ
ચાવડાની પીંછીનું પરિણામ છે. ‘રાગિણી’ પ્રત્યેની મમતાથી પ્રેરાઈ યુગસત્તાના
એ નાગી કલાકારે અમને એ ચિત્ર તૈયાર કરી આપ્યું, એ ક્ષી શ્યાવક્ષ
ચાવડાની કલાનાં ધણાં પાસાંઓમાંથી ઘોઠાંકનો અદ્ય પરિચય આપતાં
આને આનંદ થાય છે.

યુગસતે પેદા કરેલા પહેલી પંક્તિના મરા-
ઠુર કલાકારોમાં શ્રી શ્યાવક્ષ ચાવડા
અમર્યાદા બિરજી છે. એમનાં ચિત્રો જ્યારે
તાજમહાલ પેટલમાં આજ-
થી ત્રણ સાઠ પહેલાં પહેલી-
વારનોવા મેળમાં ઢળાંત્યારેજ
તે આદિન કરાવે તેવાં ભાગ્ય
હતાં.

માનવીની અંદગીના વિ-
શાસ અને તેનાં મહત્તરમાં
કલાગ્રં રચાન અત્યંત ઉચ્ચ
છે. સંસ્કાર અને સંસ્કૃ-
તિની અહેતરી માટે સાહિત્ય
શ્રામ અને કવિતા એમની
નરેશી મહત્વતા છે તેટલાં
જ મહત્વતા છપ્પનમાં સુન્દર
કલાની મણુ છે. માનવીનું

રંગદર્શી કલાકાર શ્યાવક્ષ ચાવડા

છવન અનેક રંગે રંગાયેલું છે. એમ તેને
સુખ અને આરામ, શ્રદ્ધા અને સંપત્તિ મળે
છે તેજ રતિ કોઈ એક ધડીએ તેને દુઃખ યા
નિશાના, દાર કે ડોકરનો પશુ પરચો પાય
છે. છવનનાં આવા અસ્થત કપરા કાળે
હિસને આઆસન આપવા માટે વચે તેવા
ઉત્તમ શબ્દો જે અસર નહીં પહેલાંથી
ચકતા તે અસર કવિતાની એક સુખદુર
પકિત, આ તે કલાની કોઈ અનેરી રેખા
જન્મવાની ભાગ છે. શ્રી ચાવડાનાં ચિત્રો-
માંથી એ અસર જે છવનમાં અત્યંતવાર-
અનુભવી છે. યંજાતની ધરતીનું પાવણ

ધાવીને ઉઝરેલા આ નવજવાન કલાકારની
સાચી કલાનાં દર્શન પહેલે તે તમને
એની આંખોમાંથી જ મધ ભાગ્યને તમે
એને ધારી ધારીને જોઈ લીધી હોય તો.
હજી જે માસ પહેલાંજ શ્રી ચાવડાનાં
લગ્ન ચિત્રોને ફરી એકવાર સુખદુર
કલાસિદ્ધિને તાજમહાલ પેટલમાં પાચો
યશ હશે. આગળાં પ્રદર્શનનાં ચિત્રોમાં
શ્રી ચાવડાએ યુગસત્તાનાં સુની વિભા-
ગમાં સુખીવૃત્તી નરેશનાં દર્શને રંગની
રેખાઓમાં ઝડપી લીધાં હતાં. આ ઉદ્દેશ
પ્રદર્શન હિમાન બિહાર અને દક્ષિણ

હજીણ હિંદનાં
જીવનનો આ એક
પ્રસંગ કલાકાર આ-
વડાએ હાથે રીતે
ઝડપી લીધા છે.
ત્યાંની તાડી વેચના-
રી સ્ત્રીઓનું આ
દૃશ્ય વાસ્તવિકતાના
રંગે પુરેપુરું રંગા-
યેલું છે.

હિંદનાં જીવનની, ત્યાંના માનવીઓ
અને તેમના રીતરીવાજો તથા તેમની
જીવનીનાં વિધવિધ પાસાં રજુ કરી,
તેઓનાં જીવનની હાથે પાણી પેસા કરી
હતી.

કોઈ પણ કલાકાર-પણી ભણે તે કવિ
છો. આ ચિત્રકાર-જો તે ચોતાનાં સજ્જનમાં
કોઈનું અનુકરણ કરવા બંધ છે તે તેની
પ્રતિભાનો પણ નાશજ થઈ જાય છે.
કારણ કે કોઈ પણ કલાકારમાં અનુકરણ એ
કલાનું મરણ જ છે. શ્રી. સ્વાયદ્
ગાર્ગનાં ચિત્રોમાં હર વખતે નવીનતા
ભરી શૈલિકતા સાથે, સજ્જન અને કલ્પ-
નાની નવી નોખી પ્રતિભા દૃષ્ટિગોચર
થાય છે. એટલાજ માટે એમનાં ચિત્રો
નિતાં હેયું અનેકવાર નાગી ઉદ્યા વિના
રહેવું નથી.

શુભસત્તા પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન અને ગણીતા
વિગારક તથા કલાપ્રેમી શ્રી ઠાકા સાહેબ
કલિલકરના રાજદોમાં કહીએ તો "મિત્ર
કળા એ કેવળ હાથનો વિષય નથી." કાવ્ય
બરાબર કેળવાય, સાદું, નરો કેળવાય
અને સૌંદર્યનું હૃદય સમજાવવા જેટલી
રચિતતા તેમજ કલ્પનાશક્તિ પણ કેળવાય

ત્યારે મિત્રકળાની તેવારી થઈ મણાય.
અરેબર એક પ્રસિદ્ધ કલાકારની કૃતિ
તો હૃદય અને ભાવનાની જીવંતી કવિતા
રૂપ છે. રાજદો જીવંતીના આ અને
આસુ ઉપર સમજાણ મલમલદી જેવી
કલાની ચોળ જેવી ખીછ કોઈજ ચોળ
ન પોષ શકે. પરંતુ કલાકારને સમ-
જવા માટે તેની દૃષ્ટીમાં આપણે પાતે
પણ કોઈક અંશે બાળીદાર થવું પડે.
જો એ આમે શ્રી. સ્વાયદ્નાં
હૃદય અને કલ્પના સાથે થોડેક અંશે
પણ સહૃદયી બન્યા વિનાજ તેને એમનાં
ચિત્રો જોવા એકશો તો કાગળ ઉપર
રંગના ભિસાદા ચિત્રાવ ધીણું તમને
કેશુજ એમાં જોવાનું નહિ મળે. કલાકાર
સૌંદર્ય, તે જોનારની સૌંદર્ય શોખ ધરા-
વતી તેજસ્વી દૃષ્ટિ ઉપર વધારે આધાર
રાખે છે. આ ભિસાદા અનુસાર શ્રી. સ્વાય-
દનાં ચિત્રો શિલ્પને અનેરો આનંદ આપ્યા
વિના રહેશે નહિ.

સમજ કલાકાર બનવા માટે નમ્રતા,
સૌ યોજો કરતાં વિશેષ જરૂરી થાય છે.
હૃદયની નમ્રતા સાથે અગ્નિની નમ્રતા.
કોઈ પણ નાણુંકે હૃદયને કલ્પનાના ફળક
ઉપર પળવારમાં ઝડપી લીધા વિના રહેશે

નસિ. શ્રી. સ્વાવદા સાવડાની કલાની સફળતાનું એ પણ એક અત્યંત જરૂરી અંગ ગણી શકાય.

છવનનાં પાસાને પ્રવેશર અનુભવી લખને વાસ્તવિકતાના રંગે રંગનારી કલાજી રાખી કલા કહી શકાય. એ મોટે પ્રયત્ન કલાકાર પાસે પોતાનાં અલગ કૌશલ્ય રૂપ અલગ દષ્ટિ દેવી જોઈએ. શ્રી.

ચુડી કાઢેલાં ચિત્રોની એક અનોખી આલ્પ્યમ તૈયાર થઈ શકે.

કલા અંગે આખાક પોછી ધરાવતા શ્રી. સાવડામાં કલાની શક્તિ પણ તેનીજ તેજસ્વી છે, તે અમના સંખ્યાબંધ ચિત્રો અને પ્રદર્શકો આજે જે વસ્તુ પ્રદર્શ માગી રહ્યા છે તે શ્રી. સાવડાનાં ચિત્રોની એક સંગ્રહ છે, તે

સૂચન — સ્વીકાર

આ માસિકના એક શુભેચ્છક મુરખી અને જાણીતા વિદ્વાન અમદાવાદવાળા શ્રી. દિયોઝ કાવરાજી દાવડે થોડા દિવસ પહેલાં ફરિયાદ કરી કે સંસ્કાર અને સાહિત્યનાં આ મુદ્દર માસિકમાં સિનેમાની નડીઓની ઉલ્લેખ અને તેમની છંદગીના વિવાદ શા માટે અધામ છે? એ નહીં હોય તે શું નહીં આજે? અને બીજા દિવસે બીજા વિદ્વાન કરામીવાળા દિયોઝ/રાઠ દુસ્તમજી મહેતાએ લખ્યું, કે સાહિત્યનાં આટલા સમૃદ્ધ માસિકમાં નટનડીઓનાં છવનની ખાલુ આપવી શું જરૂરીજ છે?

અધાર એ બંને વિદ્વાન મુરખીઓના અંગે અહેસાસનું હોય અને આજથી અમે નડીઓનાં છવન અને સિનેમાના સમાચારને 'રાગિણી' માંથી દૂર કરીએ છીએ. છતાં એક વસ્તુ અમે માનીએ છીએ, જે સાચા આ બંને વિદ્વાનો પણ જરૂરજ સંમત થશે, કે સિનેમા પણ એક ઉપયોગી કલાજી છે અને એ દષ્ટિએ નજર સમક્ષ રાખીને સિનેમાને લગતા અલ્પસંખ્યા સાર્થક લેખો અને વિવેચનાત્મક નિબંધો અવારનવાર અમે આપીશું.

એકવાર ફરીને યુજરાતના એ એ વિદ્વાન 'શ્રીરામચંદ્ર'ના, અમને સાચી કિશા તરફ આગળી સીધવા માટે, અમે આભારી છીએ.

—તંત્રીઓ.

સાવડા એને લખેજી મડી સફળતા પામ્યા છે.

શ્રી. રમણજી સાવડાનાં ચિત્રો ઉપર સમીક્ષા કરવાનીઆ જગ્યા નથી, કેમકે હું કળાકાર આ કળાવિવેચક પણ નથી. વળી શ્રી. સાવડાનાં ચિત્રોનો સ્વભાવ રસાસ્વાદનો ત્યારે જ કરાવી શકાય કે જ્યારે ચિત્રોનાં

ચિત્રો ઉપર ખુદ પોતાનાંજ વિવેચન સ્થપે એક સંયત જલ્દીથી થી. સ્વાવદા સાવડા કલાસિકિને નેટ પર. એટલી પ્રાચીના સાચા યુજરાતના આ તેજસ્વી, પ્રતિભાવાન અને મોહક દષ્ટિ ધરાવતા નવજવાન કલાકાર બનુને આપણે હજી પણ કામ્યાબી હાથેશું.

રમત ગમત

: અવલોકનકાર :

નરી નાહડાચોક

પંચગની દીમનું નેણણું પડેલું બજા
ગયે વળે હોઈ અને કુદબોચની રમત
માં અનેક કીર્તિવંત હતા એવવીને
પાશની એકાદીનું ઊંડા અને પુદ-
ગોધની રમતમાં નામ અમર કરાવે આ
દીમનું આ વર્ણન બજા નબળું પડેલું
માત્રમ પડે છે. આ દીમના રેહર
એકાદી સી, સોલી પૂતાવાસા મુબબધી
નેકરી માટે બીજે કયા ગયા છે. આ
એકાદીની એક બધે જ પંચગની દીમને
ગઈ છે, કે જ્યાં તેજા આ વળે થયા
દુર્નિમિત્તમાં સારો દેખાવ કરી શક્યા નથી.

પંચગની પેલડીમ પૂર બધારમાં
અરે વળે પ્રયમવર હોડીક ઊંડા દુર્ન
મિત્તમાં પચગની પેલડીમના નમયી
પાશની એકાદીએ રમતમાં લાગ લીધા
હતા, તેમ એકાદીએ એકર અધે ફરી
હોઈની એકાદીય રમત કરી દીધી છે.
આ વળે કરતાં આ વળે સુંદર નેખાવ
જરૂર કરશે એવું દેખાની એકાદીય
પરથી જણાય છે. મીડુ તારાગર, ફેની
દુખાશ, જ ન મોં ન જોક બારો, સહેર
સાંધર, નેરુ દુખાશ, મગત પડેલ વગેરે
સાને કામ નાં દેખામ ક. આ એકાદીએ નેહ
દેખાવ ની એકાદીય વધુ પ્રમાણમાં કરવી જોઈએ

કે. સી. ઇલાહીમની લાગત સદીએ,
મુબબધા જણીતા કિંટર કે સી.
બજા દીમ ગયા વળે કરતાં આ વળે સુંદર
કામમાં જણાય છે. ફેરડીવત મેચ જે
એકેને સ્પેડીયમાં રમાઈ હતી, તે બંને
મેચમાં ઇલાહીમની સુંદર રમત ખરેખર
ગયા લાખક હતી. એ કે તે હમેશાં
બદલ થીમી રમત કરે છે, હતાંયે પાશની
દીમને હતાકર માટે ઉપયોગી થઈ પડે
છે. રમત દેખીની મુબબધ વીરધ સીધ
વચ્ચેની મેચમાં તેણે પડેલે નબર બેટી-
ગમાં આવીને પાતાની દીમને મોટી હત

અપાવી હતી, તે માટે ખરેખર મુબબધ મર-
રે પયા વગર રહેલે નહીં.

પીલુ ઉમરીગર અને બેરામ છંડામી.

એવીઅર હોઈજના એ જણીતા એક-
દીએ પીલુ ઉમરીગર અને એવીઅર છંડા-
મી વળે મુબબધ ફોર્મમાં છે. એ યુગમાં
રમાયેલી કુદકીક મેચ પાશી માત્ર
પડે છે. આ એ એકાદીએ લીધે
એવીઅર હોઈજ એવીઅર થઈ છે તેમજ
આ એ એકાદીએ લીધે પછુ રમત
દેખી કિંટર દુર્નિમિત્તમાં મુબબધ વીરધ
સીધ વચ્ચેની મેચમાં મુબબધ દીમને મોટી
હતમળી છે. આ બંને એકાદીએ એકાદી-
રાઉન્ડ રમત કરી હતી અને ખાસ કરીને
બીજી હતી એમાં સીધની આપી દીમને
એક નાના જમનામાં બેરની નાખવાનું
માન પણ આજ એ એકાદીએ ખાદી ગયા છે.

ગોસ્પેલીઆમાં હિંદી દીમને

નબળો દેખાય.

એસ્પેલીઆ એવી હિંદી દીમ ને
નબળો દેખાવ કરી રહી છે. તેને એ
કારણ છે, અને તે નબળા કીકડીય અને
એવીઅર ફેરની મેચમાં. મેકક વચ્ચે
વખત બેટીંગ કરીને ફરી પહેલા નંબર
બેટીંગ કરવા ગયા અને તેની કારણ
ખરેખર કાંઈ સરખામ કરવા ન હોયથી
સરવટે એવીઅર કહે છે. બીજી રમત
મેચમાં બીજા હાથમાં એવીઅર છંડામીને
પહેલા નંબર બેટીંગમાં મેકકમાં
આવેલો હતો. કારણ કે આપણી પાસે
આ હિંદી દીમમાં એવીઅર બેટસમેન
કાંઈ નથી. વિજય મરવટની આ વખતે
મેચમાં ફેર ખાસ માત્રમ પડી આવે છે.
તેવીજ રીતે નીત નંબર પછુ બંને
સુંદર રમત કરી રહે એવા કાંઈ પણ
એકાદી આ દીમમાં નથી, જ્યાં મોટીની
મેચમાં ખાસ દેખાઈ આવે છે.

સમગ્ર : રવિવારની તમતી બપોર.
સ્થળ : નવાનગરના પ્રસિદ્ધ ડોક્ટર
સ્વામીશ દાસનાં રહેવાનાં મકાનને
લામચેરી-રૂમ. રવિવારે બપોર પછી ડા.
સાતસ દશેશ નવરા હોઇ વાંચતાજ હોય
છે. આજળી કરી સુખેલી ગોઠવણ પ્રમાણે
ત્યાં ફિરોઝ અને શીરીન બેસે છે. એ
બંને જુવાન છોકરા અઢીને ચાલે છે અને
એકદ વર્ષ પછી લંબના માંદગી એક
વધા છોકરો છે. મુલાકામે છોક
કે માબાપ તરફથી મળેલા
સારા સંસ્કાર અને સારી
તરબિવતને લીધે તેઓ શબ્દો
અને સમજદાર મોઢ પર-
જીવા પહેલાં, વતનીય જ્ઞાન
(Sex Knowledge)
જોતાજે ખરેખર ડા. સ્વામીશ
ગમતે પુણેથી લેવાને
છપ્પાવુર થયેલા ડોક્ટર પાસે
આવે છે. 'મચેરીનું' દાર
દોષ્યાને, નાક સાંપળને ડા.
'વાંચવાનું' બાલુએ મુઝી
બારણું' એ લી નેઆને બાદર
તે છે. શેકેન્ડ કરીને તેમને
મેઝાની જાને બેસે છે.]

ડોક્ટર-ન મે વખતસર
આવી ગામ્યાં, મારાં જુવાન
જિવો! હું તમારીજ વાર
નેતો વાંચવા બેઠો
હતો. જોયો 'જે' સાન
તમે લેલા મોઢો છે
તે લેવાની તમારી
મમ્મ આમી, મજલુત અને ખરાં શિક્ષી છો!

શીરીન અને ફિરોઝ-હાર્તો ડોક્ટર
તમે તે દલોડે અમને લા પાડેલી ત્યારેજ
અમોઢો તમને બેઠી ખાતરી આપી હતી.

ડોક્ટર-ફીક છે ત્યારે, પણ તમે તમારાં
માબાપની રહેણ નતણીને, તેમની રજા મેજ-
લીને મારી પાસે અંભ્યાં હોય તો વધારે
સારું. હું 'બાલુ' છું કે અંદેક માબાપોને
એમો વાંધે હોય છે. નો કે જા તેજની
અદ છે. જુડી સરમ અને અધાનતાને લીધે

તેઓ ના પાડે છે. એટલાજ મારે હું
પછું છું કે તમે બંનેમાં માબાપોને એનો
વતણી વાંધો કે રહેજીની નારાજ છે કે?
ફિરોઝ-ડોક્ટર ગણાસ. અમે બેઠોનાં
માબાપે પછી સુશીની સાથે લા પાડી છે.
પવનબળ.....

ડોક્ટર-(સમજા-અમનેનીથી) પણ શું?

શીરીન-એવની ડોક્ટર, મારા એક
મામાજ છે. જુવાન હોકરા
હોકરીઓ જાતીય જ્ઞાન જાણે
તેની તેવજીને ના નથી, પણ
જોવજીનું કહેવું એવું છે કે
ફિરોઝ તમારી પાસેથી એ
જ્ઞાન લે અને મારે હોઇ કરી
ડોક્ટર પાસેથી કે કોઇ બાલુ-
જાર બાલુજ 'જાલેલી' એ
મેજવજી.

ડોક્ટર-પછી તમે તમાર
મામાજને શું કહ્યું?

મામાજને મળેલો જવાબ
શીરીન-મે તે કહ્યું
કે નો આ જ્ઞાન આપનાર
એક અમારા વડીલ જેવા
કુકળી ડોક્ટર ઉપરાંત
સમજન, સદ્યા વિવશાળી
સાપક માણસ હોય તે તે

પછી જેી હોય કે
પુરખ હોય તે નેમો
કોઇ બેડું નથી,
અને અમે એકેકને

ખજૂનનાં બેઠોએ એ વિચારે અમતે
શિક્ષક એકજ હોય અને તે અમને એકજ
સાથે એકજ સરખી રીતે શીખવે, એજ
છપ્પવાતેજ છે.

ડોક્ટર-ફીક કહ્યું. બેશ શીરીન! એ
તો જેવા જેમ વિચાર, પરંતુ તમારા
મામાજ કે'જ એમ ધારતા હોય એવું
લાગે છે કે આ જિવા વાંદે જ્ઞાનને
જમતી વાતો એની સરમ બારેલી છે કે
જે એક મરદે જોરનને મોરેથી સાંકળળી
ન નેકરે અને એક જોરને મરદો

ફિરોઝશાહ ફરુખમજી મહેતા

મેટલી સાંભળવી નહીં થયે. વળી તમારા મામાજી એમ ધારે છે કે જાતીય અંગો અને અવયવોના નામ, સ્ત્રી અને પુરુષ અંગેકથી સાંભળે એ નિર્લજ્જ યાત્રે કે લાજને જાળવનાર નહીં કહેવાય. જાતીય અંગો એ પણ પ્રુદાએ બતાવેલાં અને પહેલાં, શરીરનો બીજો અંગો. જેવાજ પાકે યાત્રે પવિત્ર અંગો છે અને તેમની સમજ આપનાર જ્ઞાન બી તેલું જ શુદ્ધ અને પવિત્ર છે. આપણા માનવતા મહાત્મા ગાંધીજીને એક ચોખ્ખો Mrs. Kulter Nair નામે એક બાનુએ પૂછ્યું કે "Will not the teaching of Sex Hygiene in schools, in the most scientific and informal manner be really beneficial to our boys and girls?"

મહાત્મા ગાંધીજી મંતવ્ય

ત્યારે મહાત્માજી જવાબ આપ્યો કે "Yes, and there should be no reason why one should be ashamed of mentioning the names of private parts of the human body anymore than he should of his eyes or fingers"

વાસ્તે બધાંઓ! માત્ર કહેવું એવું છે કે જાતીય વિદ્યા સ્ત્રીપ્રવનાર અધિકૃત બે જાતે નિમજ્જ મનની, પાકે દિલની, જ્ઞાની અભ્યાસી અને તે અભ્યાસને શુદ્ધ અને પવિત્ર ભાષા (Chaste language) માં કહી સંભળાવનારી એવી કુશળ અને સમજદાર હોય તે પછી તેને સંભળનારાંઓ અન્ને જાતિ (Sex) ભગતાં હોય તેથી તેમાં કશું

એકદં, છુકસાનકારેક કે ગેરવાજબી જેવું જરાબી નથી. મૂળ વાત એ જરૂરી વાત તે આ છે કે એવું જ્ઞાન કહી સંભળાવનાર યાત્રે કે જ્ઞાન આપનાર યાત્રે કેવો માણસ છે, કેવી લાયકાત ધરાવે છે અને તે કેવી ભાષામાં એ જ્ઞાન સંભળનારાંઓ સન્મુખ રજૂ કરી શકે છે એટલી સંભાળ રખાવી જોઈએ.

ફી અને સી-(બન્ને એક સાથે ઉમંગ હાર) અને તેથીજ તેા અને તેમની પાસેથી એ વિદ્યા સ્ત્રીપ્રવા માગીએ છીએ વાસ્તે આપણીજ ડોક્ટર, તમે હવે અમને અપેક્ષાની કરીને એ જ્ઞાન આપો.

પણ શરતો

ડા. અને ના નથી. હું તમારી સેવામાં તૈયાર છું, પણ એ જ્ઞાન તમને હું આપું તે આગમજ તમારે પણ શરતો પાળવી પડશે બહુકે તેની અને ખાતરી આપવી પડશે?

સ્ત્રી અને ફી-ડોક્ટર, તમારી કામબી શરત અમને કશુંક છે. માગો તે ખાતરી આપવા અમે તૈયાર છીએ.

ડા. તમારે સંભળો. પહેલું તેા એ કે જોઈએ બી સમય તમે આ જ્ઞાન મારી પાસેથી લ્યો તે મુદત દરમિયાન તમારે એવું જ્ઞાન કોઇ બીજા ધણી પાસેથી લેવું નહીં, હા, તમને ઠીક લાગે તેા મારાથી વધારે લાયક કોઇ બીજા ક્યાંકથી એક ડોક્ટર પાસે જાઓ, પણ કોઇ અસંજ્ઞાત પાસે જતાં ના ને તેઓનું સંભળતા ના. કારણ તમને જે જ્ઞાન મળવું જોઈએ તે સાચું તથા કેળવણીકારક (true and edicative) મળવું જોઈએ.

ફી-અમને કશુંક છે.

જાતીય વિદ્યાના પુસ્તકો

લખનારના બે વર્ગ

ડા. બીજું એ કે આ જાતીય જ્ઞાનને

લક્ષતા એ પુસ્તકો કું તમને વાંચવા આપું તે હકત તમારે વાંચવી. મહારા જીવાન મિત્રો ! જાતીય વિદ્યા માધ્યમ મારે કામચલાકારક તો છેજ, પરંતુ એ એવી બને અને નીવડે એના આધાર એના લેખકના સુદૃઢ એટલે સારા ઉપ ઉપર રહેલો છે. એ વિદ્યાના પ્ર-થમ તથાસતાં અને એને સમતાં અગરમાં કે કોપડી વેચવાવાળાઓને ત્યાં દેખાતાં કોપાનિમાઓ વાંચી જોતાં તેમાંથી તેના લેખકોના એવર્ગ જાણાઈ આવે છે. એક લેખકવર્ગની રૂચિ અને પ્રવૃત્તિ સારા ઉત્તુવાળા હોય છે, કોમની જ્ઞાનત જાતીય જ્ઞાન દ્વારા સાચું તથા કેળવણીકારક (true and educative) વર્ગિત આપવાની હોય છે. એ ઉત્તુ મુજબ તેઓ પોતાના પુસ્તકોમાં આવેલી આખોતોના પ્રકારની પવિત્રાઈ માને વિશુદ્ધતા યાસ્તે આજ સંજાળ રાખે છે અને પોતાની લખાવડ પશ્ચ વિશુદ્ધ (Chaste) જ રાખે છે. પરંતુ જાતીય જ્ઞાનના લખનારાઓના જે જાતો, વર્ગ છે તેઓથી યાગક પ્રગલ્ભ સંજાળવાતું છે.

ફી-તે શું ?

વિકૃત (perverse) વર્ચનધર્મ

૬૨ રહેલ.

કે.-તેઓ જાતીય જ્ઞાન વિષેની માહિતી આપવાનાં કોઈક ઉદ્દેશ, સંબંધ પ્રસવતી આખોતો સચે વચવચમાં એવી કેટલીક વિગતો છુસાડી દે છે કે જે વાંચકોતું, સત્ય જ્ઞાન ઉપરથી સક્ષ ખસાડીને ચક્રમંદ મોજ કે ગદેરા રસ કે તનઅનની ઉત્કેરણી શામ એવી ચળ આપનારી ગરજ સારે છે. એમ કરવામાં એઓતી નેમ હકત અર્થિક લાભ મેળવવાની એટલે કે સિરફ કમાઈ કરવાની જ હોય છે. આર્થિક હોકાને ખ્યાસ કરીને ઉગતાં જીવાનિઆઓને જાતીયજ્ઞાનની સુઉપયોગિતાના સમજા મળવાને બદલે તેને દુષપરિણામ પાવ એવા માટે તેમને જીવવા મને છે. જે અણી વિશ્વગીરી સાથે નીકું છે કે છેલ્લાં

કેટલાક વર્ગોમાં જાતીયજ્ઞાનને સમતાં એવા સંખ્યાબંધ પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં બહાર પડ્યાં છે કે જેમાં સી પુરવના જાતીય સમાગમ સંબંધી સારી સૂચનાઓ અને ચેતવણીઓ આપવાને બદલે જાતીય વિકૃતતા Sexual Perverseness)ને વાજબી અને કાયદાકારક જણાવનારાં સિદ્ધાંતો આપવામાં આવ્યાં છે. મારે એ સાને જાણે વાંચો છે, ભલે તેના લખનારા જ્ઞાનના જમાનાના ગમે એવા યોગ જાતીયવિદ્યાનીઓ (Sexologists) કોખાતા હોય અને તેમની કૃતિઓ (works) ડું જખર scale પર હોય, છતાં જનસમાજને માટે એવાં પુસ્તકો કું અમુક દહે વણાં લોકસાનકારક સમજાઈ. વાસ્તે, કોઈ તમને એવા પ્ર-ધોની બજામણ હજી તોથી તમારે તે વાંચવાં નહીં. કહ્યું છે ?

શીરીન અને ફિજીઅન્ડા પ્રકર, એ જાતની કેળણી કોપડી વાંચવા અગાઉ અમે તમારી મરજ પૂછી નોંધણું, પછી ક'ઈ ?

જાતીય જ્ઞાન, ગીતા ગાથા અને બાપબસ જેટલુંજ પવિત્ર

કે.-સારી વાત, અને મહતી વીજ ને છેલ્લી ચરત એ કે તમારે મારી તરફથી આપાતાં આ જાતીયજ્ઞાનને ખીજ બંધી વિવશ્ચે એવીજ અચ્છમની અને તે ઉપર સંદ-પવિત્ર સમજને તેને ગંભીરપદથી નેવો વિચારવી નોંધવો. કેવળ તુરત નેજાની એક કંકુરીઓતીડીને સતોપવા કાન્તે કે મનની કોઈ દુલસક મોજ મેળવવા ખાતર આ જ્ઞાન સંકળગતું કે વાંચતું એને કું સુન્દા બગાળર સમજાઈ. સદ્ગત્તાની એવા પાક પરવરદેવારે બેકદ ખુબીથી આપણાં શરીરની જે રચના કોપી છે તે રચનાની સુરેતા, અદેશનતા અને ઉપયોગિતા નોંધ વિચારીને કું તો આ જાતીયજ્ઞાનને અને તેને સમતાં સારાં સ્વચ્છ પ્રકારનાં પુસ્તકોને ગીતા, ગાથા કે બાપબસ

અને તે ધરીના બીજા જાત્રાની સમયે એવકુશાધી નેડી કાઢી છુપાવણીની અને અપવિત્રાઈની છાપ લાખા કાળથી આપણાં મનજ ઉપર ઈથી સજડ ખેસી ગઈ છે કે આવાં કીંમતી જી કુદરતી જાનથી વાહે જવાની આપણી કુદરતી જીવાસને પશુ આપણે દબાવીએ છીએ અને આપણાં દીકરા દીકરીઓની પશુ તેવી જીવાસને દબાવી દબાવે છીએ—એ બધું જાણવા કરવાને તેઓને વખત આવવા છતાં, એ વળી વધુ અફસોસકારક.

મામાશાની નાદાની અને

જીવાનીયાંઓની મૂંઝવણ

શીરીન-અર છે ! અમે છેકરીઓ અને ઊંકરાઓ જ્યારે ઉગતી જીવાતીમાં સાબક થતાં જતાં હોઈએ. અને યુવકો અને યુવતીઓ સંસારના સાગરમાં પડવા લામક થયેલાં હોઈએ ત્યારે ખરે વખતે પશુ અમને કોઈ મારા રાફે ઉપવવા જેવું જાન આપતાં નથી અને ઉપરથી કોઈ કાળાપણું મારાવી અમારી પાસેથી ભણે જોવી આશા રાખવામાં આવે છે કે અમારે જીવાનીના ઉછળતા કુદરતી મોજાઓ ઉપર અમારું વિનાશ "અજાનતા" નામે એક સરખા ઉપર ઉભા રહીને અમારી નીતિ રીતિની કાઢી કે અકા ઉપર પાણીના એક છટિ પશુ ન પડે એટલા 'સાવચેત' અને 'મજબુત' રહેજીએ રહીએ ! તરવાનું શીખવા પડેલાં અમને રસિયામાં નખાવી દેવાને કહેવામાં આવે છે. તથા મેટ્રીકનું જાન લીધા વિના અમને કોલેજમાં લખવા જવાને, એટલે કે પરણવાને કહેવામાં આવે છે ! મામાશાની આવી અજાનની રીતિ ક્યકંઈ જીવાનેને મૂંઝવી મારે છે.

કા-ઉ તો એવું જ શીરીન દીકરા પશુ હું નેધને છુપી છું કે તમે બન્ને 'મેટ્રીકની પરીક્ષા આપવા પડેલાં 'મેટ્રીક'નું શીખવા માટે છો !' 'પતિસ-સતી' નામે અને એ મહાજ્ઞાં ઉદ્ધે તમે 'દમોરન્ટ' રહેવા નથી માગતાં એ નેધ

હું છુપી છું. ગઈ કાલેજ 'Mind in the Making' નામની એક વાંચવા લામક ચેપડીમાં મેં સુદર રકથ વાંચે હતો. કાલેજે હું તમને વાંચી સંભળાવું. (મ. વાંચે છે) "Ignorance is not innocence. 'Purity' in the sense of ignorance and suppressed curiosity is a highly dangerous state of mind, and such 'purity' in alliance with prudery and defensive hypocrisy, makes any honest or essential readjustment of our institutions and habits extremely difficult."

'નિરૂપિતા' કે 'અજાનતા'

'મોરેટ્ટી' કે 'પૂઠરી'

હું કાં, બધાંઓ ! આપણે 'શરમ' અને 'અજાનતા' નામે અભણતા અને અજાનતાને સંભાળવી નહીં નોંધએ. મામાશા અને વરીશિએ 'લજ્જા' એટલે કે 'મેરેટ્ટી' અને 'શરમ'ના દેખાવે જાહેર કે "પૂઠરી" એ બન્ને વચ્ચે આસમાન જમીન જોડેલી રક સમજવા નોંધએ. આપણે શીર્ષ-લજ્જા માં નહીં પણ તનદરેકત લજ્જા જામાં માનવું નોંધએ. આપણને નોંધએ છે જ્ઞાની નિરૂપિતા અને નહીં કે અજાનની નિરૂપિતા.

ચાલો, આપણે હવે આપણી વાત અહીં બંધ કરશું ને આવતે આવતવારે પાછા મળીશું ત્યારે હું તમને આ કહેવાતી 'શરમ' નો ઐતિહાસિક કોદ સમજાવીશ.

શી અને શી-એકું વરી મગ કાઢ-કર ! અને જરૂર વખતસર આવીશું. સાથેજ ! (બન્ને વિદાય થાય છે.)

(અપ્પણ)

હોલી રોશની

લેખિકા :- કેની દલાલ

પ્રકરણ ૩

મહેતાનો ઘંટ

તે-શહેરોં લામ કંઈ દલકા જલિની
આરન તો નહીજ હતી. પણ કુદરતે સદ-
સુણી એક સીમાં પુરવા વિધારની આમે
થવાતું જે અખૂદ બળ મુક્યું છે તે
કમનસીબે શહેરોંમાં ફૂટું નહિ. તેમ હોત
તો શહેરોં સુમસલ બનેલા એ મદને તેની
ફજની યાદ આપી તેને નેક સદ દેખાડી
સકત. પણ સમેરોં તો હુસ્સાદાર સ્વભા-
વની હતી. તેનાં હઝરતોં ફાળી રમિલા
હુસ્સાને એક રોજ મિનગારી મળતાં તે
જનુકી હોયે કનેલ પરિણામે જેમ મોલી-
રજાને પોતાની બિચાર પત્નીને જીવણ
યવામાં કંઈ ખોટું નોયું નહિ તેમ
શહેરોંએ પણ દલકાર એક પત્નીની જગા
પર જવામાં કંઈ ભૂટું માનું નહિ.

આખર મોલીરવાન કામાની તે પત્નીમાં
હરે રડુહુંજ શું? એકદરે તેને ખરી
સોયાતું બહેર કહું હતું. એ પછી મોલી-
રવાન અને શહેરોં તેની તરફ વધુજ
કાળજીવંત ને ધ્યાન બન્યાં હતાં. તે દરે
બલે બા ફુનિયાની નહિ પણ પેલીજ
ફુનિયાની દેખાની હતી જેવી એકને
એકે, અહેબાઈ! યા ફુજબની કોઈ પણ
ભાગથી સ્પર્શી સડે ખરી?
એમ દરેકલા જેવી તે સી, જે મહાનમાં

પછી હતી તેમ મહાનમાં વિધારી તે સી
પુરને પોતાનો માગ પીયકુલ પુરશે
લોથે. હતાં તેની લાલરીમાં-પરિચાલનું
નુર કળાવતી તે વ્યક્તિની. ફગરમાં એ
બિનાં શિર કુંડલાંજ રહેતાં. કહીજ ત્યારે
તો તેઓ એક પીળાં તરફ જોવા સરખી
હિમત કરતાં નહિ.

એક રાત વધુ ચડવાળી હતી. વરસાદ
ગાત્વીજ સામે એમિતો તૂટી પડ્યો.
વિગળીનાં કાકા થતા હતા. એકમમાં
“હીદર” અસુકાર બળતો હતો. શહેરોં
અન્ય ત કાળજીથી મોરીસ કામાને મરમ
જીવણની પાછ તેને બહે-કેટ પર
બહે-કેટમાં વીલળી સુનાઈદ કરી ત્યાંથી
માલી ગય.

“મોલીર?” તેનાં શ્યા પછી શરીરન
નાનવાનીથી એલી. “આને તમે લાવ-
જિમાં વાંગવા તો નથી બેસવાનાની
ડીપર? ના નવે...મને પીકક લાગે.”

પણ તે તો તેને સુષ જવાની વ્યવજ
કરતો તેનાં કંઠા કપાલ પર ફરજવું
કરેજ આરા કરતો, પોતાનાં માલગ
કેડ ફળી ત્યાંથી જવાની અભિગ્રહનાં
તણાઈ રહેા હતા.

“મને ઓરીસનાં અગવતાં કાશને
નેવાનાં છે ડીપર.” તે બોલ્યો. “દેલાક
સ્વબ કથાનાં છે. કાલ ને કાલ તે
એકદ થવાં નોઈએ. દરેક મામલો ને
વળી આને જરા વાંગવાતું છે. હું

વાંતીશ નહિ તો મને ઉંધ નહિ આવશે. તું હવે નિરાંતે પોટી બાંધીરીન, ડોકટર કહેલ છે રાતે સ્નાન પછી બધી ચિંતા બાજુ કરીને વસ ઉંધાઈ જવાનું જ 'દાય' કરવાનું. ઉંધ તો તને ઘણી જરૂરી છે. યુદ નાઈટ ડિયર."

અને શીરીન વધુ કંઈ એવે ક્ષેત્રે પડેલાં તે ત્યાંથી સંકળી ગયો. શીરીનની આગળ ને આગળ રહેતાં તે હવે ખરેખર કંઈક જાણે ગયો હતો. પતિ બિમાર પડતાં એક આહુતી પત્ની તેની સેવા આકરી ઉદાસતાં કરી દેતાં છે આકતી નથી. તેને તો પતિને સાચો કરવા સિવાય બીજું કંઈ જાણ્યું નથી.

જ્યારે એક પતિનાં બાળમાં જન્મલેજ તેમ જાય છે. પત્ની દુઃખ બિમારી બોગવી પાછી સજી ઘણે પોતાના સંસાર ચલાવી શકે તે દીક. લાંબો આટલો મા આટલો વય થયેથી પત્ની તરફ ધીરે ધીરે પતિનાં બિમાર બનતા જાય છે અને નોશીરવાન કામા જેવા એક વારનાં અજબ શીશમીરી દેખાડેના પતિ વડીક પોતાની આસીબત પર જાણ વધાર સેઈ.

શીરીને કો પછી આંખો મીંચી દાખી. નોશીરવાન તેને સૂઈ જવાનું કહી ગયા હતા અને તે બિમાર ઉંધાવાની કોશિષ કરી. પણ જેના છપને ચેત નહિ તેને ઉંધ તો ક્યાંથી આવે? તે કમઠા કમઠા વચ્ચે છપલેણ આસીથી જુવવાતી શીરીન કામા, પડી પછીની મીનીટ અને મીનીટ પછીનાં કલાક ગણવી જાયત પડી હતી. તેના તો એકેના એકજ ખ્યાલ હતા, તેના દીકરા-તેવું બન્યું... મરવા પડેલાં તે તેને એકજ વાર નહિ નેઈ શકે?

એમ રાત અને દિન બાળક માટે દુષ્કળતી તે મા બાગે પીસતાથીસી છતાં ઘરડો ડોસીજ બની ધણીનાં 'મહારાજ'માં સમડતી પડી હતી. ત્યાં તે પિતા એક પુત્રની વિશેષગતે સંતાપ સંતર ભૂકીને પોતાના છુસસા સંતાપવાનું સાધન મળતાં સાંકળી બરેતી છતાં કરી જવાન બની

ગયો હતો. એવો છે એક આ અને બાળનાં ખ્યાર બચ્ચેનો ફરક! એક મા તે માળ-જન્મ આપનાર દેવીજ! જ્યારે એક બાપ! આખરે એક બાપી પ્રવચન!

- બાગેજ કાળા અંધારી તે રાતે શીરીન કામાનાં નયનો મીંચ્યા હાથ. બાગેજ પંદરેક મીનીટ તે બધી ઝુરેણમાં પડી જાય કે એક ભયંકર કસમણા સ્વપ્નાથી તે ચીસ પાડી ઉઠી.

"નોશીર! તમે ક્યાં છો?" તે બાપ-હાથ પોતાથી બને બેઠવા મોટા અવાજે પૂછાયું. નોશીરવાનને 'બિરમ' તેની લગભગ હાથ વચમાં એક ઉંધાકું બારણું હતું. શીરીને પોતે છક કરીને તેના પદમ, મર્બ જોડવાતી હતો. છપલેણ બીમારીમાં સપડાયેલી તે પત્ની પતિને જે નેબમમાં મુકવા રાજ નહિ હતી.

પણ... તે પૂછાડેના તેને કોઈ જવાબ અબધો નહિ, તેની કપાળ ને બીંમ પર કરાં ફરવાં લાગ્યાં. હવે તે શું કરે? કોણને બિલાવે?

મીસ લાખેના 'બિરમ' તો ફરે હતો. શીરીન મુજબ લાગી, અજબ જેની એક ફોલવ તે ખ્યાલથી તેનાં દિશાં. બધા ઘર સુધી હતો બળ જબડીથી તે ઉઠીને ઘસડાતી ફસડાતી પોતાનાં ધણીનાં કમ-રામો ગજ.

તે એક રૂમમાં 'નાઈટ લેમ્પ' બળતો હતો પણ નોશીરવાનનું બિહાનું ખજીરી હતું.

"બસ કામ ને કામ!" વજાવર તે બારજને છવ બરવાર માટે બળી ગયો. "મને કહેજે હમણાં આવું છું. પણ પુરે માથ તો કે? અહિં બી વસ રહેવેજ..."

અને દંટોરતી દંટોરતી તે લામચિરી તરફ આવી. પેસેજમાં અપી રાશની હતી. ખરી.

"બાને બીક લાગેજ, મને બીક લાગેજ. એક ખુદા કેવું પ્રામ્ય સ્વપ્નું. નોશીર માસ છવા બસ હવે તો મારા ધણીની.

ગોઠમાં ખરી જાઉં' તોજ અને શાંતિ થાય.
મારા ધણી...મારો દીકરો..."

લક્ષ્મીનીના દરવાજાના ઉંડડ પર આંતે
તેનો હાથ પડ્યો.

અરે! તેને કોઈએ ચેનાવી હોત? તે
ત્યાંજ યામી ગઇ હોત!

મધુર 'આઇમ'વાળી તે ધડિયાણે સુખ-
સામ તે મકાનમાં કલાક બેસી ધડા જાણેર
કર્યો. શરીરનામાં મરોનતોજ એ વંદ હોતો
ત્યારે તે બહિને બહિજ કાં નહિ બેસીય
પછને પડે યા સમુજાગી અરીજ ગઇ?

પણ નહિ...એ તો એક મોજેએ બ-થો
કે થકથી બાજેજ અનેલી શરીરને તે દર-
વાજાત કડું ફેરવી તે બેસી સકી. બીક...
કામ કર તે સ્વપ્નાની બીકેજ તેને કોટકું
કોવત બહુ ઢી. અને ત્યારે કુદરતજ
એક પવિત્ર નિર્દોષ જીવડ તન્ક પાતડી
બને ત્યારે તે બિચારી તેની સળમાથી કેમ
છડકે?

"તોશીર અંદરજ હશે" એ એક લઘ-
વીયું આઇ બંદર જતાં બપડી, "નહિ
તો બારણું ખુલ્લું કેમ હોય?" અને તે
તેની મોઢમાં દબાવાં બંધી બની.

પણ ત્યાં તોશીરવાન વાંગવા તે બેસી
નહિ, 'રેખા-લેખ' પણ સળમાવેયું નહિ,
રૂઠત 'કેમ હોય?' થગથગી રહ્યા હતા.

એકાએક નાતવાન તે પત્નીની નજર
ત્યાં પડેલી. તેને પગલ આપતી મોઢ
બેમાં દબાયા તે હકદાર બાવી હતી.....

દુનિવાનાં દુઃખની...જીવરનાં તારેતાર
તેથી નાંખતી એક હાથ તેને મુખ વાટેથી
તીકથી તે કમરાનાં ખુણેખુણામાં ફેલાઇ
રહી.

પછીજ તે બેસીય તૂટી પડી
નરમ એ ધબકારો સાંજળીને નેએ
બગી હયાં.

એ શું અવાજ થયે હોત?

તે સિંચાની બાલુમાંજ મુકેલી રીડીમ-
લેખ સળગવાનાં બને તે દૂલ સમ
વેસાઇ પડેલા આઝાર પર વાંકા વળ્યા.
અને ત્યારે તે ત્યારેજ તે દુઃખખતોને

બાન આજુ' કે દરવાજાની કળ દેવાનું
તેએ આજે સુધીજ અર્થા હતાં. ત્યારે
તેએ જાણી રાક્યાં કે ઠેલું મોડું થયું
હશે!

લપથી કાંપતાંજ તેએ એકબીજાને
મોઢ રહ્યાં.

શું તેએએ તેને મારીજ નાખી હતી?

મકરણ ૮

તેની "કુદરત"!

બહીથી તવાપક્કાં એક શરીર પર 'જિન
શીવર' કમલો કરે ત્યારે તે કેમ ટકે?
મગજ ઉપરના અસલ મિાનને કારણે એ
તાવ તેને લાડ પડ્યા હતા એમ ડોક્ટરે
જાણેર કહ્યું. કેમ અસલ બીકડ હતો...
હાલત અતિશય ધણી ગંબીર.

જતાં આશાની એક રોશની બસા એ
તખીએ ભરપૂરનાં જીવમાં મુકી. તેને
મુખજ લઈ જવાથી કદાચે અમે... સોમાં
એક ટકા! અને તેને તે પત્ની ઉપર એકને
કેણે ચાર પાળી જાણેતાર તે પતિને
ત્યારે એ વાર રેવું પડે? બેઠક વહાલી ને
પત્નીને અયાવવા તેને એક છેલ્લે 'એક્ટ
વાન્સ' અપવા તે બહુ આગર હતા. તેણે
સર્વે મેચારી કરી, રીઝવડ રૂઠ-દીવડી
સુધી એક અને ત્યારથી વળી મુખજ સુધી
બીજો. મુસાફરી માટે એક મુસાપવાન
નમ, રોકવામાં આવી હતી. એમ ફરાગત
આટા આઠ બર્થ વાળા તે કમ્પાર્ટમેન્ટમાં
બીમાર મીસીસ કમરાને નેનો વધારો અને
કમ્પોનીયન મીસ લામ ફરયાદિયે મોટેર
પણ બડી હજાજતથી મુખજ લઈ આવ્યાં.

ત્યાં ડોક્ટરની રોડયામનું પ્રજુજ શું?
એક કરતાં અનેક તખીએ જતાં વડાવા
એકથી મચ્યા. દવા લઈ 'મન્ડેકશન' નો
કોઈ પુમાર નહી હોતો પાચડીની
માફક શ્રીમંત તે આદમીએ વેસે

વેધો. પણ જ્યાં અજાણ્યા આવી ચૂકી હોય ત્યાં સોલું વાટવાથી કંઈ પણ ?

તે વિચાર બેબુદીમાંથી બુદીમાં આવી જ નહિ. દાદારજી તે પતિવ્રતા નાર ઉપર એ અશીર્વાદ ઉતાર્યો. ફક્ત છેલ્લી વાર તે આંખો ઉઘડી. તે આમ તેમ ફેરતી જણાઈ. તેજ નાર...આસાં ખાસાં તે નયનો ! અણે બેબુદી હોય... 'ક્યાં છે મારું અચ્ચુ ?' રા. ક્યાં તેનો ખેડો ? જેના વગર સાધ્વી તે માતા સમજી અકાર કરીને ડુનિયા છોડી જતી હતી ? અને તેજ નહિ તો હવે શબર શા કામવું ? હવે...

અને અણે તે સન્નારીએ છેલ્લી હેરાની-મારી આવતીજ દાદારની દરગાહમાં જાણે કોઈ મુઠી ફરિયાદ મોઢાવતી હોય એમજ ઉપર જોયું. તે જતી હતી...સાહેબની દરબારમાં પોતાનો જવાબ મંગાવ્યા. આ સીતમ...તેનાં આજકનો વિચાર...અને એ બધું તેનીજ ઉપર શા કાળે ?

ખીજ પણ હંઆ ધવલા તે નયનો તેના અંધારી અંધારો દબાવી બેઠેલા અજાણ્યા તેનાં ખાલિન્દ ઉપર પડ્યાં.

મરતી તે જીનાં તેજા ઘૂર્જન ત્યાં ફમકમાટથી હોય તેમ મીઝાઈ જ ગયાં.

નોશ્વરવાને એ જોયું. તેનું કિલ પ્રજ્વાલનથી કપાળજ મધુ. છવતાં સુધી તે નરરતની એ નિગાહ, જુલો ચક્રો નહિ.

એ પછી પવિત્ર તે નયનો જુડી જગતનાં જુડા પડાવ્યા જેવા કદી પાળો છુટ્યાંજ નહિ. તેનામાં બાકી શું રહ્યું હતું કે વાર સામે ? મળામાં આવી અટકેયો તે વાવયો નરમ કોઈ કંઈસથી અટકરો કે નીકળી જતાં આસપાસનાંજ ખુલ્લો સાંભળ્યો.

અને ત્યારે તે રહ્યો...માયાં પર ત્રાપ મારીને અંતઃકરણથી પોતાની તકમીરની તોચિય કરતો તે જોયવર પીતતન જેવો મદે રજોડમાં મુજતો ફાકે ફાકે રહ્યો.

“કહેજો મારા ખાપને કે મારી માને સમાધી !”

રાજદોહી દરિયા તે બેઠાએ ચાકવેલો તે પેચામ તેનાં કાનમાં તેને સખત કપકો આપતોજ વૃંછ રહ્યો.

“ને મેં જાને નહિ સમાધી ! જ્યની માતાને નહિ સંવાળો. મારા દોહરાની મા.....અરે ખુદ, તું મને કેમ માફ કરવાનો છે ? શાહિન્તન ! તું મને કેમ માફ કરશે ?” અંતે અંતઃકરણના કંબોથી તે પળે દુઃખી દુઃખી થયો.

અને તેણે તે નિઠૂંવ આકૃતિને પોતાનાં હાથોમાં લીધી. કેવી શાંત, મધુ, પવિત્ર સાધ્વી જેવી તે દેખાતી હતી. અંતે તેનાં ઉઠેરા પર સ્વર્ગનાં સુખનોજ મહકાટ ! જુડી જગતની મીઝા માયા ને જગતથી દૂર અંતે હરતો તે અંધારો ! એ બધું આંખો ફેડીને જોયું...આન જુલેલા તે હરથાઈ ! માથુસનાં મહોતની ધડીએ તેની ‘કેરવાર’ સામે આવી ઉભી રહેતી હોવાનું કહેવાય છે. નોગીરવાને તો તેના દૂરગત છ પ્રસન્નતની પરજોતરનાંજ મહોતનાં જિજાનાં આગળ તે જોઈ...તેની પોતાની ‘કેરવાર’...તેની કરણી ! રા. કેવી તે તેની સામે ડોળા ધુરકતી ઉભી હતી...વજાતર પતીલાં તે પરજોતર નોડેતી તેની કરણી !

“મારી પ્રણીમ ! અહ બેન્ડોલીક વાપ્રદા ! મારી ખરીજ ભરી ને સાચી અણે પરજોતર !” ગરફ જેવી તે સફેદ પતળીને અંતે પોતાનાં હાથોમાંથી છોડતો તે જોહ્યો, “મને માફ કરજો ! મારા ફેરેતા ! મને માફ કરજો !”

દાંતર રહેમાંજોય તેના એ છેડા કચળના સખદે સાંભળી તેને માટે કિલગીર થયાં.

મહોતનાં તે પવિત્ર કમશમાં શાંતિમાં ચોટેલા તે આદરનાં પંચો આગળ તે ખરી હતી હકદાર તે પત્નીનાં રાખ ઉપર વિનાય કરના તે પતિને દીક્તી સહેરાં...તેની કુદરતી પત્ની ! હવે તેનું શું ?

મકરણ ૯

શહેરાની ઉમીદ

નોશીરવાન કામા દયે એ પીકા પતાવી દેવા માગતો હોય તો તે તેમ કરી શકે જ નહિ. શહેરાં તેને તેમ કરવા દેવા માટે મથ્ણી હોશિયાર ને પાદપરદી હતી. દયે તો નેશીરવાનને તેની તરફની ફરજ બળપવા તિવાય છુટી જ નહિ હતો.

અને એમ જલદીજ તેઓ કાચેસર પતિ પત્ની બની ચૂક્યાં. બીલકુલ ખાન-શીર્મા શુભચુપ તે સમય કિવા પછી તુર્તજ નોકું મુરોપ અમેરીકાનાં પ્રવાસે ઉપડી ચ્યું.

ત્યાં નવી જીંદગીમાં, નવા દેખાવ અને નવો વાનવણમાં તેઓ એકબીજા વચ્ચેને તદાવત દુર રાખી ચક્યાં. શહેરાંએ તેને જાણવા દીધું નહિ કે કુન્યવી લાલવને કારણેજ તે તેની પત્ની બની હતી. ન્યારે લાંબી તે સફર હરમિયન જુદા જુદા મુઠકો તે શહેરાંમાં ફરતાં ફરતાં નોશીરવાન કામાએ જુવાન તે પરલેનને ભણ્યે જ જાણવા દીધું કે શહેરાં તરફે તેનો જુલસો, દમેસરો મારે તે તેની ખનના, સાવ કીડા પછ મથો હતો.

તેઓ ન્યારે ફયેરિયાનાં સુંદર શહેરાંમાં આબાજત્યારે તેમને ત્યાં એક બેઠીની આમદ મળે.

શહેરાંની પરણી જીંદગીમાં એ પડેલી નમુરાદી હતી. તે તો પતિને બેઠાની બેઠ આપવા જન્મી હતી.

એથી ઉપદુંજ નોશીરવાન તે નાનાં છવાળને ભેળો દાંપતી ઘેરન થતો તેની પરવારો બન્યો. ફેવી મીઠી મુઠ કબી ! અને ન્યારે કીણી કીણી તે આંખો પગપગી ત્યારે.....

“શરીરન [” તેનાં મુખમાંથી સરી પડ્યું. તેનીજ તેને યાદ યાદ આવી. એ પણ એક અજબ કુદરત હતી ‘આપજો એનું’ નામ શરીરનજ આપ્યે, શહેરાં” તે એ પછી મકરણમાં એકથો, “કામા ખાનગન

એક સદશુણી શરીરન વગરનું હોય શકેજ નહિ. આપજો ‘કામા હોયમાં એક શરીરન તો ફેલી નેપએ.”

સ્વભાવિક ત્યારે બીજવાર તે પરલેન-શરીર એક શહેરાંની બીજાજ ગયા એમાં નવાઈ ! પણ દયે કાંઈ ઉપાય હતો કે કાચે ને પગચે દયે તો તેને ધરમ મતલ એ પતિનાં વિચારો તો સંભાળી લેવાજ પડશે ઉચ્ચરને તકાવન એક એકાં વચ્ચે ફેલા મોશ મદાસાચર” ફેલાવે છે એ તો શહેરાંએ નોશીરવાનને પરદવા પછી તુર્તજ અનુભવ્યું હતું.

હતાં તે બધી હોશિયાર ને ચંચળ હતી. ધરમ પતિને લાપમાં રાખવાનું વસીકરણ તેની પાસે હતું. તેની સાથે નાખતીથી કામ લઇ તેને પોતાની આંખો પર કેમ નવાળું તે જાણતી હતી.

“જેમ તમને મથે તેમ નોશ” તે ઉપ-રથી મીકું મીકું દસ્તાં બેઠી, “શરીરન તો શરીરન ! નાખમાં શું મોટું ? એબી થલુ રવીટ નામ. પણ દીકરીનું નામ તમે પાડ્યું ત્યારે આપજો ત્યાં એક દીકરો આવશે તેવું નામ તો મને મથવુંજ રાખજેની કામિ”શ ?”

તેમને તે ત્યાં દીકરો ! દીકરાનું નામ સાલજતોજ ને ખાખતી આંખોમાં કુખતી એક છાયા ફરી વળા. તેજે તો ખુદને ઉપદાર માન્યો હતો કે શહેરાંની તેને એક દીકરીજ અપનરી હતી.

એક દીકરીજ તેની આંખો મધ મુજરી ભૂખાળી ચકે. મીઠી એક દીકરીજ તેના રિવને આમમ પમડી ચકે. ન્યારે દીકરો તો વાનવાનમાં તેને દીકરાનીજ યાદ આવે. જેને શીધે તેવું છવન ઉચટપાવટ પછ મળું હતું.

“અરખત એક દીકરો તો નેપએજ.”

શહેરાં પતિનાં પડખામાં ભસાવે પછાં ખારનાં હાવજાવે બેઠી, “મારો..... આપજો દીકરાજ કામા ખાનગનનું નામ દીધાવશે. કોને એક બેઠો તો હું તમને આપીશ.....જુજુજુ મંદગીમાં આપીશ માસ મથ્ણી. નાની શીકેનની સાથે રમવા

એક લાઇ તો જોઇએ. કામા ખાનદાનને
એ સપૂત તમારું નામ આજુ રાખવા અને
તમારું નામને જબ આપવા આપણે ત્યાં
આવશે.”

તમને ત્યારે રતા લલચાવનાર તે છોડો
ઉપર ફરી એક વાર નોશીરવાન કામાનાં
છોડાં આગલા જુરસથી દબાયા. જવાન,
પ્રુખસુરત તે નવી પરણેતર કેવી તેને
આહતી હતી. તે જાણે તેડું તમામ દુઃખ
ખાંધીને નાંખતી. નજીકની જ અવિષ્કાર
તમને ત્યાં એક ઘેરો કાં નહિ આવે ?

નામાંકિત કામા ખાનદાનને જોજ
વારસ બનશે. એજ ચાતાનાં વડવાઓનું
માનવત્ત નામ દોષાવશે.

“મારી શરેરા” તે અરથાર ત્યારે તેની
ઉપર પ્રિયને નીચાર કરનાં બોલતો. “તું
મારા જીવનમાં નહિ આવી હતે તો કું
શું કરતે ? હા, હવે દુનિયામાં તું ન
તારા...આપણાં બાળક સિવાય મારું
બીજું કોઇજ નહિ.” તેણે લાગણીવચ કહી
દીધું. આખર ઘરડો થતો એક માણસ
જીવાન રીથી કેમ નહિ લલચાય ?

“તમારી આમી છે કાહિ”જ ?” તે મીઠી
મીઠી બનીને હવે ચાતાની મતભૂખ પર
આવનાં જોતી. “તમે અરેખરજ
કહો છ કે આપણાં જાણી વચમાં
કદી કદી હોઇ જોયું આવશેજ નહિ ?
સિવાય આપણે ત્યાં અવતરનાર ઘેરો ?”

“જિલક નહિ.” નોશીરવાન કામાએ
આપણે ખાજો સિવાય ક્યાં વખરજ
જોધક કહી દીધું. “મારું બીજું છેજ
કોણ ?” અંતરનો ડખ દબાવીનેજ તે
જોલ્યો. “હું તું ને આપણી નાની શીરીન...
દીકરો આવે ત્યારની વાત.”

શરેરાએ પક્ષાપથી એ તક ઝડપી લીધી.
તે ખરું કહેતો હતો દીકરો આવે ત્યારની
વાત. આખર તે પ્રતિ ઉમરે પ્રુએલો તો
ખરોજ. કાં નહિ ત્યારે તે અન્ધારથીજ
ચાતાનું અને ચાતાનાં બચ્ચાનાં અવિષ્કાર
પક્ષે કસપી લે ? પ્રણીજ સીકત અને
મીઠાસથી તેણે તે બાબત ચાતાતા ધણીની

સાથે મળીનેજ નક્કી કરી લીધી. નોશીરવાને
કોઇનીથી સલાહ લીધા કે “પ્રુએલો વખર
ધણી ખુશીથી તેમ કહ્યું. આખર તેનેજ
સુખી કરવાની ને રાજી રાખવાની તેની
કુરજ હતી.

શરેરાં એટલુંજ કરીને બેઠી નહિ. તેણે
નોશીરવાનનાં છગરમાં તેની આગલી બાજિ-
લાયા પણ સળગત કરી. દહાળી શા માટે
‘સર’ના ટાઇલવાની તે આશા છે કે ? તેઓ
છંદમાં કતા. ત્યારે શરેરાંનીજ આજુ ખંતથી
નોશીરવાન લાગના વળગતા ધણાને મળ્યો
હતો. જિંદગી રાજ અને લાગને વધાર
તે આદર્શીએ ચાતાની ઉપદેશ ખાર ખાઢવા
ફરી એક વાર શરેરાંનીજ ઉત્તેજનથી
સંજળા પ્રવાસ રાજ કીધા હતા.

પરિણામે તેઓ હિંદ પાછાં ફરવા
નીકળ્યાં એ પરેડાંજ “સર નાહટ”ના
ખિતાબની નવાજેશ એક કુતરાંને છુલ્લો
નાંચે એમજ કંઠાળાને તેઓએ તે આજુસ
ઉપર કરી હતી.

“બસ. હવે મને કંઈ નહિ જોનજ,
એક દીકરો...પુરા મને એક દીકરો
આપે” ખિતી અળામાં હાથો નાંખી
નવી બનેલી તે ‘લેડી’ પત્ની તેને મના-
વતી હતી. “દીકરીનાં જન્મે તમે ‘સર’
થા. દીકરાનાં જન્મે જરૂરજ તમે
‘મેશિનેટ’ થશો મારા મેશ. ને મારા જ
દીકરો તમારી મેશિનેટથી આવવજો ને
તમને સુખી કરશે. તમને ગમતીજ રીતે,
આપણાં ગોટા નાંખે. અંબલીજ રવેશે
આપણે એને ઉધારીશું” એવો દીકરો
તમને નહિ મરે દીવરેસ્ટ ?”

એમ શરેરાંએ દીકરાતથી તેને હજ
ચાતાનાં પગે પર હુંકોતોજ રાખ્યો.

મકરણુ ૧૦

“સાંચ ત્યાં લગ આશ”

જગતાને રો કોઇ નમે અને આયતી
અમલોને લહે એ કુરતતો કામદો છે.
એમ ‘કામા રોજ’ લાંબી મદતે મડમાન-

હારી મારે ખુદથી ત્યારે સર નોશીરવાન અને લેડી કામાનાં આમંત્રણો લોકોને દર્શાવી લખાવી લીધાં.

“લેડી રાજેન્દ્રાજ કામા ઇજ આ બામીંગ ખુબે ! એન્ડ સી કહેવર હું ! સર કામા ખરેખરા જાગ્યશાળી કે આવડી મોટી હોમરે એમાને આવી સરસ મેરી મળી !”

સમ્રાટ - તેની પર ખુબ ખુબ હતી, અને તે કોઈ ધમ્મ તે પતિનાં દેવાં દરખાતાં અને શરેરાં સંતોષનોજ દમ ભરતી. ધુરેપ, અમેરીકામાં તેણે એ આરે કાંઈ મોટી ખર્ચાણું “લેન્ડ-અ” નહિ લીધાં હતી.

“પણ એ ખુદ ! મારે ત્યાં દીકરા ક્યારે આવશે ?” તે એકલી એકલી દરે આધિરી બની પડપડતી. તે જવાન હતી તેનો ધણી તે નહિજ, ત્યારે જેમ બને એમ જાગરીજ એકલી તેની ઘોચ પુરી પડવી જોઈએતી ?

નોશીરવાની દુનિયા તે, તે પત્નીએ કાંઈક કચવાટથી નેપું કે તેની નાની દીકરીમાંજ સમાઈ મઢ હતી. તેને તો દરે ખીજું કાંઈ જોઈનું હોય એમ વાગતુંજ નહિ. પણ શરેરાં ચિતાની દીકરી તરફ જોઈએ તેવી દેનવતી ને કાળજીવંત નહિજ મઢ શકે. હજન નોશીરવાનજ નાનાં તે એકી પર મોટા મોટા મઢ જતા તે તેનો હર્વે પ્રાણ હતી. તેની બહારી શીરીનનીજ ઘાદ આપતી નાની સ્થાળી તેની તે મોટી બાળકી શીરીન ! અને શરેરાં ધણી વાર ચુસકાળી બીડેય ડાકેજ તે અચ્ચાને બાપનાં બળામાંથી જાગતી.

“તમે એને ખીજકલ બહારી નાખો, દદ વગરના કાક સરા નહિ.” કુદરેજ તેને તે કોઈમનું નામ મરાવતી બાળકી ઉપર બાળે ચીડ ચડતી હતી. એક માને પેતનું ખરું અપ્પુ અપ્પાખામણે લાવે એ ખરેખર અપ્પુ નેપું. પણ તે અપ્પુ, એક હોમરી ઘોરાળી, શરેરાંજ પોતેની નાઉમેદી અનુભવી હતી. તે એ કદી ભૂલી શકતી નહિ. ઉપરાંત તે તેનું નામ અબી

હકતી નહિ.

નાની શીરીન પ્રજા વર્ષની ઉમરની થઈ. તે કળાં કુલ્કો અને નરમ મીઠી બાણી આંખિયાળી લુલ્લી પર ફો કાંઈ ખ્યાર કરતાં. તે ઉપશીતજ એવી સ્થાળી ને સંદર હતી કે કોઈને મમ્મા વગર રહેજ નહિ, ફક્ત તેની આંખિય ધણુને ડેરન કરતી.

“કુના સેડ એકપ્રેશન !” વાગાજ બધાનુંજ એ પર ધ્યાન બેસાતું. જાણે ચુલ્કળ દુઃખ ખરેખર એક આત્મા પાછો ફર્યો હોય યા બલિષ્ઠમાં કાંઈ ધણું દુઃખ બેસાતું તેના નશીબમાં સગાંધુ દાખ એમ તે આંખિ બાળપણીજ શોધાવે હતી.

“શીરીનની આંખિ,” તે બાપ નેને પોતાનાં હજાર સાથે જાતી દેનાં બોલતો, “અરે ખુદ ! જાણે મારી શીરીન અને હપકો આપવા પાછી આવી છે.” અલખત તે તેને જુદી તો યાનેજ નહિ. શરેરાંની જુદી નાંચછ હતાં તેશીરવાને તો વડારી શીરીન કામાની એક મોટી સામલ પેન્ડ પોતાનાં એક ફરમાં મુકાવી હતી. તે તેની જીંદગીજ હતી. અમુરીમાંજ લીમિયા એક રનેપ ઉપરથી તેણે તે ઉતરાવી હતી. નાતવાન નાબુક તે આરુણિ, મોટો, ચાંત અતિ પાતલજ મોંઘે અને મોટી અમરકારક એક દેવી સમ સજાનાં પમુ અન્યાત સોકાદરે તે નયનો ફેરતાં બધાં તે નાની શીરીનનાં મળનાં આવતાં હતાં ?

“મારી મીઠી ! મારી મંદુરી ! જરૂર હકતી ! તું હસેજ તે રેડીને પડુંજ અમેજ !”

અને ત્યારે તે મીઠી બાળકી બાપનાં મળામાં દાખ નાંખી એક અધુર દારમ અલખજાવતી. બાપનું મોઢમય નેપું એથી શાદમાન થતું. નાની શીરીનને તો ડેડીજ પળા અમતા હતી. તેની પર હદાઈ કરેનાંશ તેના ચાંત, દમામદાર તે ચિતા, ત્યારે માએ તો તેને અપમી સંખિની દેવળથી અપ્પણીજ તે આ પાસે જાતી જતીજ નહિ.

પરિણામે નાની ઉંમરમાં તે બચ્ચું બાપનાજ સંસ્કાર લેવું થયું. તેજ બાન-દાની તોર, તેજ સાંત, હાથપણ તો, જંબીર રૂવલાવ અને ચોટી ઉમરનું ઠરેલપણુ ઝીણી તે બાળકમાં દેખાવું. એમ કરતાં નાની શરીરન ત્રણ વર્ષની થઇ અને એ અરસામાંજ તેની ઉપર જ છાપ પડયો તે તેનાં આરિજના ઘડતરમાં ખાછળથી બહુ અગત્યનો ભાગ લેનાર હતો.

દિન પર દિન થયેલાં તે બાળકે તે બચ્ચાંની હાજરી અને દખલ ખાતીજ નહિ છકતી. આસ કરીને તે જ્યારે પતિ સાથે છાડ કરવા આવે ત્યારે તેને તોરે વળગેલી તે બાળકને જોતાં તેને પુષ્કળ ઝાંઝ થતી.

“રમણ દે એને મારી આમળ શણેરાં એને મારી આમળજ રહેવા દે, એ તો મારી જીંદગીનો મારો કરાર છે.” તે પરમ બાપથી બોલાઇ જવાયું.

હા, તેની બીજી પરણેલર કામા ખાન-દાનનું નામ અમકાવયા પોતાથી બનતું કરતી. ખોટીગામી, કમીડીઓ પર જાહેર તેમજ આતમી એન્ટરટેનમેન્ટમાં કામા કુળની તે ‘લેડી’ ખૂબ ગાન પામી. વળી ‘કામા હોલ’માં તેણી પોતાની કળામય દેખરેખ અને ઉચ્ચા ટેરફથી પુષ્કળ ફેરફાર કરાવ્યા હતાં. ‘કામા હોલ’ જેવી પરીણાગ લોકોને લાગેજ બીજી મળતી. એ બધી ધંધુબર અને ધામધુમ તે પોતાના પતિની જીવાની, ઉમરને ઉત્સાહ લાગે રાખવાજ કરતી, પણ તે તો હવે પછો બદલાઇ ગયો હતો. તેને આજ કાલ તેની ગરબાર ફણી-આછીનાજ નહિ પણ તે એકના એક પોતાની બી પુષ્કળ વિચાર જાણતા હતા. દુઃખી એ બધી સામેથી તેને રહત આપનાર હતા આ તેનું મીઠું નિર્દોષ સુખજ હતું. ત્યારે તે કેમ પોતાની આંખો સામેથી તેને દૂર કરી શકે ?

“તમે એને ધણા લાડથી બગાડી ગાંધશો નેરાશિવાન,” તેની પત્નીએ ફરી પીગી કહ્યું. “એક પુરું બચ્ચું બગાડી જવાના થયું આન્સ રહેજ. સિંડીશબ્દી

તીકશે. હવે તો એનો લાઇ આવે ત્યારેજ સીધી થઇ જશે ત્રણ વર્ષની થઇ. હવે તોનો લાઇમી જોઇએની ?” નેરાશિવા-ની આંખોમાં જોઇને તેને મીઠું લલચાવનારું તે હતની.

અને નેરાશિવાન જ્યારે પોતે ધરડો અથડો હાવાનું તેને કહેતાં ત્યારે શણેરા તે જોન કરીજ કાઢતી.

“નેનસનસ” તે લાર મૂકાને કહેતી, “હમણાંથી એનું શું બોલવાનું નોશ ? હજી આપણું બચ્ચું... આપણી દીકરી દેટલી નાની છે. હજી તો એને લાઇ... આપણો દીકરો આવવાનો છે. હા, વળી, એક દીકરો તો આપણને જરૂરજ જોઈએ નોશ. હું તમને એક તો જરૂરજ આપશ. મારેજ દીકરો કામા ખાનદાનનું નામ જાડું રાખશે.” જુસ્સાથી તે બાળકની-પરડા પતા પતિની તે જવાન પત્ની !

મગર નેરાશિવાનની હવે ખાતી થઇ ચુકી હતી. તે કાંઈ તેને સાચા ખારે આહોજ નહિ હતો. તે તો રહત તેની તરફ જુસ્સાને વશ થઇનેજ આકર્ષાયો હતો. તે અને તેની બીજી પત્નીનાં આસર વિચારમાં આસમાન જમીનનો ફેર હતો. જેમ તેની મગનાર પત્ની સાથે તે ઘણીવાર એકમત થતો અને તેને માનસપૂર્વે પ્રેમથી આદરો તેમ શણેરાને તે મારીજ નહિ શક્યો. એ દરમિયાન શણેરા પોતાનો લોભ અને લાલસા સંતોષવામાં એટલી તો ચકચુર તેની મઠ હતી કે તે પોતાનાં પતિની તેનાં તરફની કંડી થઇ ગયેલી લાગણી સમજ નહિ શકે, એટલુંજ નહિ પણ જોઇની નહિ શકે કે ડાહ્યા દિન પર દિન ખખડી જતો હતો, ત્યારે તેની તે નેરાશિવાર આશા કેમજ પાર પડવાની હતી ?

અકરણુ પે ૧

દેહલી રાલામ

હાદની સખત નીમરીથી ‘કામા હોલ’નો મારેક મહિનાઓ ચુધી રીંછાને હતો.

સહેરાં ખરે પછે તેની ખીદમત ઉઘાવતી. તે તેને ફરીથી જુર સારો કરવાની આશા રાખતી હતી. આખરે તેનાં જોવા મોઝણો શાખીણા એક જુવાન છવ વિધવાપણાના ખમાવ પામી જ દેશ શહેર શહેર ? કેવી તેણે એક દીકરાની આશા રાખી હતી !

પણ હવેજ શહેરોએ મોં કુમળાવ્યું.
“હું નહિ ધાતી કે મારી એ રોશ પરી પડે,” એ તે શહેરોએ અનથી કહ્યું કહ્યું. એમ છતાં તે પેલાનાં આંતઃકરણમાં એક વાને ખીદકુશ નહિત હતી. તેણે બધું... બાકી રહેલું સવળું જ બધું કામદેસર ને પકડું કચળી લીધું હતું. તેણે બહુ શીક્ષણી કોઈકરેના અભિપ્રાય ધુણી લીધો હતો. વજાણેની સવહ લીધી હતી. તે બધાએજ તેને જરૂરી જે કંઈ કરવું હોય તે કરી નાખવાની જ સલાહ આપી હતી.

“શહેરાં ! આપણી નાની શીરીનો-મારી દીકરીને સંભાળશેની ?” બધી ગોઠવણ થઈ ગઈ હતી. પોતાની નાખાયાદાર છંદગી પાછળનો સર્વ બદાઈપક્ત મારે કામદેસર ફરનાવેલો પર સહી સાખ અને શીય મુકામ બાક નેશીરવાન કામએ તે પાછોતરને સમાધ કર્યો.

“તમે શું કરવા એવી અવક વાણી થડી થડી કહ્યા કરોજ છલો” જ ?” તે આખ્યામાં પાણી લાવી બેતી. “હીમત રાખી, જરૂરી સ્વારા થશે. હજી તે બધું થઈ અમારે માથે છવશે એમ બોલો. એ નેશ ! તમારા તિલાલ માટે..... અમારું કોણ છે ?” અને બિજાનામાં માથું મૂકી છુટકે છુટકે રડી પડી. તેના જેવી એકને નાટક કરતાં નહિ આવડે એમ બને ? મનહર તે શિર ઉપર ત્યારે તે બિમાર પતિએ પોતાનો હાથ મૂક્યો. આખર તેજ હવે તેની પત્ની હતી.

“રડ ના કરી” જ. હું રડશે તો મારી તબિયત વધ ખરાડશે.” તેણે તેને પકડ્યા. “ત્યારે તમે વખત એ વખત મને શું કામ બીદવાડ્યા કરોજ ? શું કોઈ રીક નહિ પડ્યું હશે કે તમે એટલા નવનસ થઈ ગયાજ ? નીતેની કહો

સારા થશો.” તે પત્નીએ તેને હિંમત અને આશા આપી.

“થે કયુ હીવર” તે અત્યંત નબળાપણથી બોલ્યો અને શીડી વાર થય રહ્યા પછી વળી તેણે આગળ ચલાવ્યું. “પણ છંદગીના બેરોસો નથી શહેર. બરા હું મને એટલું કહે કે મારી દીકરીને હું સમાવશે અને એને કામા ખાનવાને લાવકનીજ હું ઉધારો તો મારો છવ નહિત થશે.”

“નેશ હીવર,” હવે તે તેનાં ઉપર ધણી વાંછી વળી. “તમે એમ કં બોલ્યા કરોજ ? શું તમારી દીકરી મારી નહિ ? હું શું એની માથ નથી ? પણ તમે સારા થઈને એને ઉધારવેની. બસ પછી શું ફીકર ?”

“નહિ નહિ તેમ નહિ” તે ખીમાર આજે પછે બહુદ થયો. “બસ હું મને વચન આપ કે મારી શીરીને હું સંભાળશે.”

અને ત્યારે શહેરોએ તે વચન આપ્યું. “હવે મને એક બીજું વચન આપ શહેર” તે ખીમારે જરૂરી સાખ્યું. “કે એને આ ફરવાના જમાનાનાં ઢોંગ સોગથી સહા હું દરજ સાખશે. એ કોઈ એવાં હાંકમાં ફરી નરિ નય એ હું નીજ.”

શહેરાં સમજી. નેશીરવાને કોઈ કોઈ વાર પોતાનાં દીકરાની વાતો તે ખીજી પર-જેતર આમળ કરી હતી. ક્રિટિય સરકાર લગ-દની તેની વિરોધ નીતિથી અને ગંધીવાકનાં વર્તણૂકથી તે છેકથાવું અવિષ કેવું છુલ મન્યું હતું. તેનામાં તે આપ કેવર તિરાશ થયો હતો એ બધું શહેરાં જાણતી હતી.

“એવી મીઠાઈથી આપણી દીકરી-કામા ખાનવાની એકથી વારસ-સદા દુર રહેશે. એ વિષે હું તમને ખુદાને હાજર નબળી વચન આપું છું નેશીરવાન !” તે પત્નીએ મકકમખણે કહ્યું.

અને ત્યારેજ તે ખીમારનાં શહેરાં પર નીરાંતની લાગણી ફરી વળી. એ પછી તેણે પોતાની દીકરી મારે પૂછ્યું. વારે વાર તે બચ્ચાને પાસે બેઠાથી આગતી તે પિતા તેનો મીઠો અરજી જોઈને તેની નિઠાંપ બોલી સાંભળી બિતિ કરાર પામતો.

સુવા જવા તેયાર થયયું તે મોકુ

હુલકું પીન્ક કામોનેમાં બાપનાં પલખની
ફિનારીએ આવી હેલું ત્યારે તે અપવાનમાં
બાળે એક ફરેસ્તો હોડી આવ્યો નેદાધ
એમ લાગ્યું. સર કામાની મુચનાથી નસે
તે બાળકને બિજાનામાં પેસાડ્યું.

નોશીરવાને તેના મહેરો દટક દીકરા
કાધા... છેલ્લીજ વાર તે તેને બેતો હોય
એમ તેની આંખોમાંથી આંસુની ધારા તેનાં
ગાંધ પર વહી રહી હતી. અને ત્યારે મીકું
તે હુલકું પટપટ હોડી બાપની ઉપર વહા-
લથી અત્યંત શીકર સાથ વીકું વળ્યું
“ડેડી, તમે રેડોડ ?” નાનું તે અતઃકરણ
હુમ્મી તેરહુંજ અજબ થયું. ડેડી રેડે ?
“તરિ કાલી”ગ. મારી સ્પીટ બેની.”
એ પછી બડી જોમતથી આંખનાં આંસુ
નુંછી નાખતાં તે શીકકું હસીને બોલ્યો,
“માધ સ્વીડ લીટલ શીરીન ! એ તો ડેડી
સીક હતી ? તે આંખમાંથી શણી તીકજેલ.
બ હવે શીકી બ મારાં બચ્ચો. ને આજ
મારી આગળ તારી પ્રેમર બેલી બ.”
“હા ડેડી. હું મારી પ્રેમર બોલું.”
તે મોડી પાપડી એ પછી બાપેજ શીવા-
ડેલી તે નાની બંહોળી તેનાં પાસમાં બેસીને
બ.ને હાથ બેટીને બેલી ગઇ.

“એક બેલેસ મળી !

એક બેલેસ ડેડી !

એક એક લીટલ શીરીન થક !

“એક બેલેસ હુ કાલી”ગ.” તે તેને
મળી લેતાં બોલ્યો, “એન્ડ બી થક.”
અને પછી કોઇ ન સાંભળે તેમ બપડયો,
“થક બાથ એન્ડ એક બી વીથ હુ માધ
લીટલ પાલ !”

તે રાતે તેનો જીવ મુકળ બચડ્યો.
હોડી કામાનાં ફેનથી ડેક્ટરે વ્રુત હાજર
થયા. આ તેનો છેલ્લો “અટક” હતો.
બપડયાની આશા હવે ખરેખર હતીજ નહિ.
એમ છતાં મધરાત થક પાણુ તેની
તાનતોડ બંધ પડી નહિ. દુનિયાની મોઠ
માયામાં દ્રાણ ગમેલો તે જીવ બંધો
શરીરથી છૂટો પડવા નાજ પાડતો હતો.
છેલ્લી વારનો તે દેખાવ વધુ ગાયકર હતો.
તે ફાટ ફાટ એકે બેતો હતો. થક શહેરો

વડીક એ બેતો હબતી ગઇ.

“આવું” શીરીન ! શીરીન ! હું આવું”
..... રેલિન-તન ! હું કાલ છે ?” અને
પડીમાં મુકકીઓ મુઆવતો પડીમાં દટક
બેતો તે મુકકીવથી દમ બરથા લાગ્યો.

“શહેરો !” અંતે છેલ્લી લોમવારી
આવી બતાં તેણે પુકલું.

શહેરો વ્રુતજ તેની ઉપર માંકી વળી “મને
વચન આપ... મને વચન આપ... મારી
શીરીનને હું સાચવજો.”

અને શહેરોએ ફરી એકવાર તે વચન
આપ્યું.

એ પછી તે શાંત થયો પછુ તેનાં
પ્રબા બચલિન હતા. તેની આંખુબાબુનાં
ડેક્ટરે નસે અને થક તેની પરચેતર
વડીક બેથી અજબ થયા. તે મરતા
માણસની નજરે હું દેખાવું છું” એ
તેણે કેમ બજી શકે ? ફરીથી “શીરીન !
રેલિન-તન !” નો નામોનો એક છેલ્લો
પુકર મારીનેજ હુમ્મી રચી તેણે દમ મુકરો.

જવાન તે વિધવા અને તેનાં ફક
બચ્ચાં તરફ અજબન દુનિયાની લીકસોઇ
એવાઇ ખરી. પાણુ સર- કામાનાં વીઘની
વાન બહેર થનાં મેકે એક કળવા લાગ્યું.

“બધુંજ એ બેલેસ ? બધુંજ ! બધુંજ
પકકી ને માત્રવરત બેરી. આં બિમારો
બોનાં રકિ શીરીન કામા. ને ક્યાં આવ
દુનિયા ખાચિત્ત હોડી શહેરનાં કામા !
ડેસલ્લ છેકજ ભુવન બેરીનાં હાથએ
રખી ગયા ? બેટલી બધો કોઇ - મરતા
મુખી એ એકરો પર રાખ્યો ? ગરીબ
બિવારો રેલિન-તન ! ક્યાં હશે તે ?
આંબે એની મા હોય તો એનો એવો
હાલ થાય ? બધુંજ બીજી બેરી ને
છેકરિને ત્યારે એ દીકરો નહિ ? ગરી ને
પણ દીકરો તો એકનો એક એજની ?”

એમ દુનિયા અંતે અગમી શીરીન
કામા અને તેનાથી અવતરેલા કામા
ખાનદાનનાં વારસને વાદ કરવા લાગી.

આખર એક દીકરા બેધું નામ
કોણે કલું ?”

મ ધ

લેખક:-વૈદ હોદામસણ ર. અચારિયા

ગીકાશ મધે બાળકોનો હૃદયમાં પસંદગી થાય છે તે નાનપણથીજ તેને મધ ખાવાની રીત પાડવાથી અનેક લાભો પોષાથી શકાય છે. મધ તે ગીકાશનો રાજા છે. તે કફ, રક્તપીરાં ખટાડે છે અને ખુબશુરતી વધારવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. આ લેખમાં મધના અનેકાવધ ગુણો પર ગીકાશ કે કુવામાં આવેલા છે.

ને કેશજો આપણમાં ગરબી માખણથી કરતાં મધ ઉપરતા મત ખાતું છે છતાં તે પુષ્કામાં હલકું ઊંચાથી અને સ્વાદ છન્દને આનંદ આપનારું હોવાથી તેને ઉપયોગ વધુ કરીએ છીએ. ખાંડ કરતાં મધ અનેક દરજ્જે સ્વચ્છાતું છે. મધ જ્યાં નહીંજ મધે ત્યાં રીનાદ્રુસ, પપાઈ, ચુકાં અંકુર, અંકુર અને ચોથી ઉત્તમ કાકા ખલુરનો વપસલ વધારે.

ખાંડ કરતાં જમણી મધુરતા મધમાં છે. છતાં સેકરિન-શોષી, કાલાં મુનરિયર-આને તાલેવન કરનારાં, અને તે વાપરી પાતાની હૃદયની ગતી બગાડનારાં આપણે ત્યાં ક્યાં આજ છે ? ખાંડ વધુ લેવાથી જઠરમાં પડી-સકીને અપચો, ઉલટી અમલખિત પેદા કરે છે. ચોથી ખાંડ ખરીદવી એ દૂર રહેતી આશીરી પર કીદા ચક્ર તેને ઘેર લેતી માવવા બરાબર છે. મધ-માખણ પાઈ કે રોટલી પર લગાડી ભોજન આતે જમવાથી વજન ખતાવનારો કડિ આગળ વધેજ નરો.

મનુષ્યવાન કહે છે કે ચારીત્ર અને પહેલો સંસ્કાર-તો મધ-ધીનાં પીપાંથીજ પડાયો છે. ડોક્ટરો લેખ, જ-મેકા બાળકને મધ

શુભો એરંકુ આપવાની જાણખણ કરે છે. સોનાનો ઘસારો ચઢાડનાર વૈદોની ઉંધી માપરી ઉપર હસી કરનારાં ડોક્ટરો કેલસી-આરલની ડીકડી તથા રસીરૂપે વાપરવા લાગ્યા છે તે ધણે આનંદ ઉપ-ભવે છે. માંગીને બીજાને પહેલાં મુરદાબ દહીંને, ડોક્ટરો મધુકૌસ આપવાની તાકીદ કરે છે, પણ નેત્રાં થતી નાખવા છતાં લેલીસુસુ કાળાંખજરીઆએ વધુ દાખ લખન પણ દષ્ટે નેચવા ના પાડે ત્યારે દહીંની આંતરીમાંથી કુદરતી આપ નીકળી પડે છે. ડોક્ટરો કેમ તથા જણાવતા કે મધુકૌસ કરતાં મધ વધુ મધુદાયી છે.

મધ તે ગીકાશનો રાજા છે. સાકરની બનાવેલી ખરડી જોયેખીના દેખાવ મોટું મલકાતી ચુકે છે પણ પેટમાં ગણ પછી તે પાંચનસક્ષિ પર તે જણુન કટકે મારે છે અને આનારને કાચબા નેચે એવે બનાવી મુકે છે. શક્તિવું બીજું નાન ગીકાશ છે અને મધની સાકર, પુતિમ બજાર મધુકૌસના કળા કરતાં અને કાલાં અન્નરમાંથી તવચાટ પછી મેળવેલી ચોંધી ખાંડ-સાકર કરતાં, કેલસી ચરીયાતી છે તે તમારે ધરતેજ તેને અખતરો કરી સતેસ

બહાર કરવાનો છે. ઇંગ્લેન્ડની સરેહતને જોડા-
પલાસમ ખોરાકનો ઇલાજ આપાયો છે
અને મધ તેની બદલારી કરે તેમ છે.
શેરડી કાઢી વિચેરે ફળની સાથે મીઠાસ
અને શુણે. મધમાં છે, અને થોડીજ ગાંધી-
પ્રેમાં તે પગી જેવું પ્રભાવ બતાવે છે.
ઉપરાંત તેમાં લેકરીક અને કેરમીક એરો-
ગી જનુનાશક તાસીર છે તે જુદી.
બાળકોને, દુધની જગ્યાએ પાપણ આપનાર
મધ ચલાવવામાં જરાયે નુકસાન નથી.
આંતરડાં જુલ્યાં રાખવામાં તેનો ઉપયોગ
યામ છે. ખાંસી ગળાં અને સોજામાં તે
ઉપકારી છે.

ચાર જગવાન કહે છે કે-મધની તાસીર
ફાંદી છે, કદ-રક્ત પીત મટાડે છે, બાંજેલા
હાડકાં જોડે છે. ગરિા પીગળે છે, માથાંની
પીડા અને ઉત્તરગાંત્રી તે ક્ષેપ દલા છે. એ
જોડા ચમચા મધ પીવાથી બંગાળી વચરની
અખંડ નિઃક્રાંતિ સુખ આપે છે. પરિશ્રમથી
ચાકેસાને વિજળી વેગે તાકતી ધુપડે છે.
લાવ પ્રકાશના મધ્યકારે તેને ફાંદાં રાત્ર
માનેકું છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત પ્રચલીત છે
કે "Cow Milk with Honey
is a sure road to Beauty."

આંગિત્તા ઉપચારમાં, કાનના પરમાં,
કુમડાં પાકમાં, ચાંદા અને દાંડા સંનેએમાં
મધ દાંમેશ વપરાય છે. કવિ લો લિખંરાજ
તો એટલે સુધી કહે છે કે માખણ મધ
નાકરની મેળવણી ચાટવાથી ચંદ્રમાનો
ખડી પણ નાશ પામે છે. અલસર રૂઝવવા
માટે ડાક્ટરો પાસે દવા નથી જો કે કાજવા
માટે છરી-કાતર તો છેજ, પણ સંમદણી
પીત-અતિસાર અને દેહમાં આતરડાંમાં
પડેલા કાનાં રૂબની નાખવાની સક્રિ,

એરંડાં ઇસબગુલ મારક, મધમાં પણ છે.

જગવાન મનુ એટલે ફાંદી પાકારી જણાવે
છે કે મધ ઘીની બાબતમાં ખોટી જગવાની
આપવી તે પણ એક મહાપાપ છે, છતાંયે
વતમાન યુગમાં બનાવટી ઘીની તરફેણ
કરનારા અને શાખ પુરનારા વિરાતીઃ
સાક્ષીઓ આજે થોડી સંખ્યામાં મળી આવે
છે. ખાંડને સરેલાઇ આપવા ધોવાયા પછી
હાડકાને લુકો મેસવય છે, પણ ગોલના
સ્વાદ જેવી લાઘ છૂર ખાંડને મુકાબલે
સરેદ ખાંડ છુટા છે. ખાંડ ધોવાથી ઉપયોગી
દારો અને જીવનતાયો થવાઇ જાય છે,
તેથીજ ખાંડ કરતાં ગ્રાર ખાવાની બાહાર
શાસ્ત્રીઓ ભલામણ કરે છે. ચોરની મીઠાસ
વિચંવધક અને ચીકણો છે. મધની મધુ-
રતા દાંત મટાડી કદને ઉદન કરે છે.
બધી મીઠાસમાં દાદ તપાસ અને ગરમી
શાંત પાડવાનો શુભ છે. જાવા-ચોરીશીપસ
ટાપુમાંથી આમત થતી ખાંડમાં સરેદો
લાવવા મારે દાંડાં ખાંસ અને દોહી
પડીકનો ઉપયોગ યામ છે. દેશી ખાંડ તૈયાર
કરવામાં પણ આ યુક્તિ દલે વપરાય છે.
કારણ એજ કે ખરીદનાયે તો દુધ જેવી
સરેદ ખાંડ માગે છે એટલે કારખાંડાવાલા
શું કરે? પ્રજાની માગણીને સંતોષવીજ
પડે છે. આજની પ્રજા પાસે ડાક્ટરોએ
મિસકાઇમ કરેલા મોટા બ્રહ્મદાઓ ખરી-
દવા માટે સંપત્તો છે-પણ દુધ, માખણ,
મધ કે જલમ જેવી નિર્દોષ સજ્જમત અને
જગરક્ષક ખોરાકી પાછળ ખર્ચવા દાય
ખેવાય એ શું તેઓના દુર્હિત્યની
કદાણી નથી કે?

કોણ વધારે જીવે-સ્ત્રી કે પુરુષ ?

સંસારમાં આપણે એવું ધ્યાનકર્મું જીવન ગાળીએ છીએ કે કેટલાક મહત્વના વિચારો, કરવાની આપણને પુરસ્કૃત રહેતી નથી. અને જેઓ મહાન વિચારકો છે તેમજેલાઓ દલીલથી અધિક વિદ્યોતો બોધ્યા હોય કે પાકટ વિચારો જનતા સમક્ષ રજૂ કર્યા હોય તેમનું કહેવું પણ આપણે વિચર-સ્ત્રીય લેખતા નથી. કદાચ તેમનું માનીએ તો પણ તે વિશે આપણે ખુલ્લું વિચાર કરતાં નથી... કેમકે, તેમાંથી આપણુ અજાત લાભનું શું છે ને કેટલું છે તેનો વાણીઆ-શાહી વિચાર કરવાની આપણને રેવ પડી ગયલી હોય છે.

જોશ દિવસો પર ૬૭ વર્ષના એક જીવજાતી કેમીમાને હું મળ્યો ત્યારે મને બહુ આનંદ થયો. કોટમાં બધાં 'પાકા' ખાનને મળવું આપણા જીવનિને હરે પસંદ પડતું નથી પરંતુ કેટલીક વાર તેમના અનુભવો અને તેમની વાતચીત આપણને આગેદ્યોત થઈ છે, એ તેમને પૂછવું: 'માણ, તમે આટલું બધું શી રીતે જીવી ચક્યાં?' અને માણે કહ્યું: 'એ તો સાવ સાદી રીતે. શરીરનું બધારખજૂ મૂળ સાદી રીતે મણમણું અને વધો આખી જીંદગી નિમણિત રીતે ગાળવી તેથી હું આટલું બધું જીવી ચક્યું છું.' અને હજુ જીવ્યા કરીશ.' કેમીમાની વાત સાચી છે, આપણે મોંઘા જેવા છીએ એટલે આપણી પ્રજા ક્યાંપરે વધારે જીવી શકે? પણ આ હિસ-સંત અને માણે કહ્યું: 'લાઈ, ખરી વાત એ છે કે અમારા જમાનામાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ વધારે જીવી અને આજે શું છે કાણુ જાણે?' અરેખર, તેનું હાથકાથી વધુ જીવનાર આ ડોરનીના ડોરના જમાનાનું પ્રયક્ષરણ ન કરી શકે અને પુરુષ કરતાં સ્ત્રી વધુ જીવી શકે કે સ્ત્રી કરતાં પુરુષવધારે એવું તે કોંઈ રીતે નક્કી કરી શકે?

પણ તેમની એ વાત ખરૂંથી એક વિચાર એજ આને છે કે માણુ વધારે જીવે સ્ત્રી કે પુરુષ? તે નક્કી કરવું. નોંધવું.

રસિક મીમાંસા

સૌથી વધુ વર્ષો સુધી જીવી શકનારાં માનવીઓમાં ગ્રેટ બ્રાગે સ્ત્રીઓની જ સંખ્યા વધુ હોય છે એમ સત્તાવાર આંકડા લેવા કરનાર જણાવે છે

માનસશાસ્ત્રી

થોડા વર્ષોપર લેન્ડર નામના એક માણસે સૌથી વધુ જીવતાં માણસોના આંકડાઓ એકઠા કર્યા હતા. અને એણે જણાવ્યું: 'હવે' કે ૧૦૦ થી ૧૧૦ વર્ષ સુધી જીવતાં ૧૦૦૦ માણસો છે, ૧૧૦ થી ૧૨૦ વર્ષ સુધી જીવતાં ૬૦ છે, ૧૨૦ થી ૧૩૦ સુધી જીવનારાની સંખ્યા ૩૦ ની છે, ૧૩૦ થી ૧૪૦ સુધીના ૧૫ જણ છે. જ્યારે ૧૪૦ થી ૧૫૦ વર્ષની વય વાળા માત્ર ૫૦૫ જણ છે. વળી, ૧૬૦ વર્ષની ઉંમરનો એક ડોસ્ટો પણ તેણે જોવામાં આવ્યો હતો. એ આંકડાઓ લેવા કરનાર એમ જણાવે છે કે ૧૮૮૧ થી ૧૮૯૦ સુધીમાં મરણમરમમાં ૧૦૦ થી વધુ વયના લોકો ૨૦૩ માણસો મરણ પામ્યા હતા; તેમાંની ૧૫૩ સ્ત્રીઓ હતી અને ૫૦ પુરુષો હતાં. પુરુષોનાં કેટલાયે કાંઈ પ્રદેશોમાં લાંબી વય સુધી જીવનારાં માણસો વધ્યાં મળી આવે છે એવા તેનો અભિપ્રાય છે.

પણ એ સાફ સાફ કહે છે કે એક સદીથી વધુ જીવનારા માણસો અમજીવી વર્ષના-ખાસ કરીને એટલ વયનાનું હોય છે. એ વર્ગ સ્ત્રીઓ ને સતોપથી ચિકિત્સા કરીએ ગણે છે અને આથી લાંબો વયના સુધી જીવી શકે-છે. સુ વાણી રીતે વંદરમાં જીવત વ્યક્તિન કરનારાં, આ ખાણું કે પેણું તેની જાદે આપણા કરનારાં કે સમાજમાં ચીમત ગણતા હોય એવા જાગ્યેજ સાંજુ જીવન ગાળે છે. સાચું પછે તો સહેરમા સંગારા વધારે વિચારી અને મેલવરાણી

બને છે-અને તેઓ તે દિશામાં મસકાતાજ
ધોડો ખાધે શરીર વેડી નાખે છે,
પોતાની જીંદગી હાથે કરી દૂકી કરે છે.
ત્યારે કુદરતને એણે રમનારા માનવીઓ
શરીરને વિકાસ કરી સકે છે, પોતાની
કામ્ય લોખંડે જેવી મજબૂત બનાવી શકે
છે અને સવારથી સાંજ સુધી અગમચેતન
કરી રાતે ચિન્તારહિત આસમ થે છે.
ઐતલે હાથ આપુધ્ય ભોગવવા તેઓ
સક્તિમાન થાય છે.

અવબાવ, શરૂઆતમાં પણ મહાન વિચા-
રકો કે સાની હોય એવા માણસો હાંથ
આપુધ્ય ભોગવતા જણાય છે. પણ તેણે
કરજી એકજ છે: તેઓ નિયમિત જીવન
ચાલે છે. ડૉ. એની બીસન્ટ કે કવિ
ટમોર, સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી કે દાદાભાઈ
નવરોજી હાંથ આપુધ્ય ભોગવી શક્યા,
તે એજ કારણથી. વળી, દીનશા વામજી
જેવાનો પણ દાખલો નૂનરમાં રાખવા
જોવા છે; અને ગાંધીજી જેમના જીવનમાં
નિયત્રમ નિયમિત હોય છે તેઓ પણ
હાંથ આપુધ્ય ભોગવવા સક્તિમાને થશે
એમ સ્પષ્ટ જણાય છે.

પશ્ચિમના પિદાનો તરફ નિહાળો તો
ત્યાં પણ એજ જાણીશો: સૌજન અને
નોંધકલ્પીય, બી-કર અને કેઅન હાંથ
આપુધ્ય ભોગવી શક્યા હતા; અને કેન્ડર,
બ્રૂન તે ગટે તેમજ ન્યુટન જેવાઓ પણ
૮૦ વર્ષથી વધુ જીવ્યા હતા. વીક્ટર
ગુગો જેવો મહાન લેખક ૮૦ થી વધુ
વર્ષ જીવી શક્યો હતો. અને જીવનની
પ્રત્યેક ક્ષણે પ્રજ્વળિમાં રચ્યોપચ્યો રહેતો,
નવા વિષયનું સાને મેળવવાની પીપાસા
વેશવતો વેદકસ્ટન પણ ૮૮ વર્ષની થઈ
વધે અવસાન પામ્યો-તેની જીંદગી લખાઈ
તેનું કારણ એજ હતું કે તે માન બના-
વવામાં કે જાડો કાપવામાં શરીરને કસી
નિતો હતો. સીડની કુપર જેવો મહાન
લેખકને ૬૬ વર્ષે અવસાન પામ્યો તે
તેની શરૂઆતે પણ તે એજ ચીતરતો હતો.
પણ શરૂઆતમાં જાણાવું તેમ પુરો:

કરતાં સીઓ વધુ જીવતી હોય એમ માન્ય
પડે છે. ધણાને એમ લાગે કે સીઓ જે
દુરબલ સહન કરે છે-પ્રસવ વળા વેદના
સકે છે, સંતાનો ઉછરે છે અને પતિની
તકેદાર સાચવે છે-તેઓ પુરુષ કરતાં વધુ
વખત કેમ જીવી શકે? જેમને એમ
લાગતું હોય તેઓ ખોટા છે. કારણ કે
સીઓજ વધુ જીવે છે. આપણા યુગ-
સતમાં જેઓ તેા માત્રમ પસરી કે થઈ
કેસીઓ હજી વેડી વેડી કામ કરતાં
માત્રમ પડે છે. કોઈક વર ૬૦ વર્ષની
માત્ર વરમા વિના કપડાં શીવતાં જણાય
છે; બધે કલાક સુધી દળણ દળતાં હોય છે
અને પોતાના ૪૦ કે ૫૦ વર્ષની વયના
પુત્રને તેના પરિવારને હાથે રસીક કરીને
જમાડતા હોય છે.

સીઓ આમ વધુ જીવે છે એનું કારણ
પણ એજ હોય છે કે તેઓ ધરમાં વધુ
કાળજી અને નિયમસર રહે છે. પોતાનાં
પતિની કે સંતાનોની શારીરિક સુખાકારી
માટે તેઓ સંભાળ રાખે છે. ઐતલે
પોતાની તળિયત માટે પણ કાળજી ધરાવે
છે. પુરૂષને તેા જીવન નિભાવ કાને ખુબ
ઝુમઝુ પડે છે; મગજ અને શરીરની
સક્તિ વધારે પડતી ખચવી પડે છે. ત્યારે
સીને જે કામ કરવાનું હોય છે તે નિયમ-
સરનું હોય છે; ને તે સરખી રીતે વરો
સુધી નિરંતર થતું હોય એટલે તેનું શરીર
પણ સારું રહે. શહેરમાં રહેતી સ્ત્રીઓ
એવી તળિયત આચવી શકતી નથી. કેમકે
કુદરતી રીતે તેના શરીરના જેવો વિકાસ
થવા જોઈએ તેવો ધર શકતો નથી-તેઓ
ધરકામમાં અને બીજી રીતે પ્રવત રહેતી
નથી. એટલે તેમના શરીરના સાંધાએ જડ
થઈ જાય છે. બાઈ, જેમ મામડાની
બેનેતો કુદરતી વાતાવરણમાં ઉછરે છે
તેવી રીતે શહેરની બેનેતો ઉછરી શકતી
હોય-અને એવી તક આપણા વર્ષમાં બે
વધુ માસ પણ તેઓ મેળવી લેતી હોય તેા
જોઈએ આપુધ્ય ભોગવવાનું તેા કોઈ પરંપ્ર
તેઓ સારી તળિયત રાખતી તેા ધર જાય
એમાં શંકા નથી.

પ્રગતિને બદલે પીછેહઠ=

કરતો હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગ

પછલાં વિના પ્રગતિ અસાધ્ય રહે છે એ કુનિયા આખીએ સ્વીકારેલું સત્ય છે. ત્યાંસુધી અમુક વસ્તુ કાયમ એકજ સીલે ચાલતી હોય છે ત્યાંસુધી તેની પ્રગતિ થઈ શકતી નથી, અને તેથી જૂની ગરેડે ચાલ્યા જતા કાર્યોમાં કોઈક નવીનતા આણવાની આવશ્યકતા રહે છે. માત્ર કોઈ એકાદ ક્ષેત્ર પુરતીજ પ્રગતિ માટે આ બાબત નથી, પરંતુ દરેક દરેક ક્ષેત્રને તે ભાગ પડે છે, અને તેથીજ આપણે હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગ પણ તેનાથી બાકત રહી શકે નહિ.

આપણે ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં પ્રગતિને સાધવાનું હોય તો આજે જૂની ગરેડે આ ક્ષેત્રે લેવાતાં કાર્યોમાં પછેઃ આણવાનું પડે. ત્યાંસુધી તેમાં પછેઃ સમયમાં આવશે નહિ ત્યાંસુધી આ ક્ષેત્ર પ્રગતિને પાંચે ચક્રી શકશે નહિ એટલુંજ નહિ પરંતુ તે ધીમે ધીમે પડતીની ખાણમાંજ હોમાઈ જશે એ નીશ્ચિત છે.

ન્યારે આપણે ઉપર મુજબના ઉદાહરણો દાખ્યા છે ત્યારે તેના સંમર્શનમાં કોઈક વસ્તુ કરવાની જરૂર રહે છે. અને તે માટે અન્યથાને દૂર જવાની જરૂર પડેલી નથી. હવેના બે વર્ષે દરમિયાન આપણા ફિલ્મ ઉદ્યોગપતિઓ તરફથી જે જાતતા અને જે કક્ષાના ચિત્રો રચ્યાં કથાયાં છે તેજ ઉપલા ઉદાહરણને પુરતું સંમર્શન આપી રહે છે. અન્યથાનેજ છે કે જેના ગેળથી આપવામાં કોઈક ચિત્રો આગમાં વર્ષોના ચિત્રો કરતાં પણ આગળ વધ્યાં હોય છતાં આ ઉદ્યોગની પ્રગતિ આ નવાં ચિત્રોએ કેટલાં પ્રમાણમાં સાધી છે તે જ્ઞાનમાં રાખવાનું જુલાણું જોઈતું નથી.

ઉપર દર્શાવેલા સમય દરમિયાન રચ્ય

ચર્ચામાં ચિત્રોનું જોડું અવલોકન કર્યું તો જણાશે કે દરેક ચિત્રોમાં કથાનું વળું મોટે ભાગે સરખુંજ હતું. ચિત્રને લોકોએ જાનાવવા માટે બધાએએ એક સરખીજ વસ્તુઓ ઉપર-આધાર અને નૃત્યો-ધ્યાન આપેલું જણાયું છે, અને પરિણામે ચિત્ર એવા જાતી જાતનાં કોઈક નહું બાણવાને કે નિવાને માર્યું નથી.

હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગપતિઓ તરફથી ઉપર કોયાં તે પ્રમાણે લશચર્ચામાં પ્રગતિને કારણે હિંદી ફિલ્મ જોનાર વર્ગમાં એક જાતનો કચવાટ ફેલાયા પામ્યો છે, અને ધીમે ધીમે આજે એ કચવાટ વધુ મંબીર થયે છેતો જણાઈ રહ્યો છે. ખુદ ફિલ્મ ઉદ્યોગપતિઓ આ વસ્તુથી ભારી રીતે માહિતગાર છે, છતાં તેઓની નજર માત્ર ચોતાની તિનેરી પુરતીજ રહેતી હોવાને કારણે તેઓ આ દિશાએ કાંઈ પણ પડેલા લાવવા માગતા નથી, ચા તો નવીન વિચારો અને નવાં ક્ષિપ્તો દાખલ થવાની તક આપતા નથી. એટલુંજ નહિ પરંતુ જેઓ નવી મુઠી સાથે કોઈક નવું કરી બતાવવાની ઉમેદ સાથે આ ક્ષેત્રમાં ક'પલાવવાની કોશિશ કરે છે તેઓ સામે આડકતરી રીતે એટલી તો આડખીલીઓ ઉભી કરે છે કે નવાં આવનાર કથાં તે ચોતાનું પ્રથમ ચિત્રજ પુરું કરી શકતો નથી, બાધવા તો થોનેજ રીતે ચિત્ર તેમાર કરવાનું નક્કી કર્યું હોય છે, તેમાં તેને મુજબીજ ફેરફાર કરવા પડે છે, અને પરિણામે તેના આદર્શ ભાંગી ન્યથે છે, તે હાસ્યા ધની ન્યથે છે અને આ ક્ષેત્રને કાયમી સલામ ભરી લે છે.

એક તરફથી આ ક્ષેત્રે દાખલ થવા -કચતા નવાઓ સામે ન્યારે અનેક પ્રકા-

રની આગળથી જોઈએ રજૂ કરવામાં આવે છે ત્યારે ઘીછ તરફથી એજ વ્યૂષ દિલ્લમ ઉલોગપતિઓ તેનો લાભ પણ હાથે છે, અને તેઓ એવી મતગણતરી પ્રચાર કરે છે કે આજનો સમય દિલ્લમ હોજમાં કપ-લાવવાના નથી, શા તો કોઈ નવે અપ-તરે કરવાની પણ હાથમાં લે નથી. સામાન્ય જનતા તેઓના યોગવાદો લમણ બંધ એ બનવા જોઈ છે, પરંતુ જેઓને થોડાક નવો વિચાર કરવાની પણ શક્તિ છે તેઓ તો સરળ રીતે સમજી શકે છે કે યોગકોના સ્વાધીન આતર આપ્યા દિલ્લમ ઉલોગને સમ્પન્નો રાખવા માટે આ એક કાવતરો સમાન છે.

નવાં ઘોઠી, નવાં વિચાર અને નવી મૂડીની આજે આ ક્ષેત્રે કેટલી જરૂર છે તે આપણે હવે પછી જોઈશું, એટલું જ નહિ પરંતુ જેઓને વૈશે હિંદી દિલ્લમ ઉલોગની પ્રગતિ જોવાની ફોર ઉપય, લોકો એ દિશાએ કાચ કરવાનું માગના હોય તેઓ નજીકે જોઈ આપી થે કાક હાથે રજી-યામાં સર્વત્રેયે વિત રી રીને બનાવી શકે તે પણ આ કટારો દ્વારા દર્શાવવામાં આવશે.

હિંદી દિલ્લમ ઉલોગ માટે આજે આપણને ત્યારે ઉપર મુજબના ઉદ્યોગો કાકવા પડે છે તેજ વેળા હિંદુસ્તાનમાં રજૂ થતાં પરદેશી વિત્રો ખાસ ધ્યાન માગી લે છે. પરદેશી વિત્રોમાં દરેક વેળાએ જે જનતાની નીતિના લાવવાની ફોરોશ કરવામાં આવે છે તેનાથી પ્રેક્ષક, વર્ગને એટલું આકર્ષણ રહે છે કે કોઈ નહિ તો રજૂ થતાં નવાં વિત્રોમાં કોઈકે તો, નવીનતા હોજ એક માનીતે અને તેવું વિત્રો જોવા માટે દાખલ થશે. અને અવશ્ય તેને તેમાં લાગણી નિશચા સાંપડશે. દરેક વિત્રોમાં તે કોઈને કોઈ નવીનતા તો જોવાનાજ એ અત્યાર સુધીમાં રજૂ થયેલા વિત્રોએ પૂરવાર કરી આપ્યું છે.

કદાની પદ્મદગી, તેની આવજત, અને ને રજૂ કરવાની અવનવી રીતોએ પ્રેક્ષ-

કારે ભારે ઝોલિની લગડી છે, ત્યારે ઘીછ તરફ આપણે ત્યાં એક સરખું વાતવું વળું ધરાવની કથા, એક સરખી આવજત અને રજૂઆત કરવાની રીતથી જોનારને કંઈકો આમત્ર લાગશે છે. અમુક વસ્તુ તો ઘોઠીજ જોઈએ એવો આપણા દિલ્લમ ઉલોગકોનો લમ ક્યાં સુધી વિચારી રંગત મારી નાખે છે તે તો એટલા ઉપરથીજ જણાશે કે રમુજ પ્લેટ ધરાવનાર વિત્રોમાં પણ થોડાક કંઈકો રસના દબ્યને સમાવવાની ફોરોશ કરાશે, એટલું જ નહિ પરંતુ ગીત અને નૃત્યો ઘોઠીજ જોઈએ એવી માન્યતાવાળા આપણા દિલ્લમકો રામય, સંગેજ અને રમણના જાન વિના નૃત્ય નહિ તો ગીતનો એક પ્રસંગ તો મૂડીજ દેવાના. આ સંબંધી ધણજ રમુજ પ્રસંગે રજૂ કરી શકાય તેમ છે, પરંતુ તે અહીં રજૂ ન કરતાં એટલું જ જણાવીશું કે ત્યારે દિલ્લમની લંબાઈ વધારવાની પરવાનગી સરકાર તરફથી આપવામાં આવી હતી ત્યારે કેટલીક દિલ્લમ કંપનીઓએ પુતાના જે વિત્રો સંપૂર્ણ ત્યારે યજને રજૂઆતની રાવ જોતાં હતાં તેમાં પણ એ ત્રણ ગીત શા રલો મૂડી દેવાની ફોરોશ કરી હતી, અને એવી રીતે દિ-મ વંજાવી હતી! આવા તો અનેક હાસ્યાસ્પદ પ્રયોગો આપણા દિલ્લમ ઉલોગકો તરફથી કરાઈ રહ્યા છે, પરંતુ જે સાચા પ્રયોગો કરવાના છે તે તરફ તેઓ લાગેજ પાનાની શક્તિ અને સમ્પન્નો અગ કરે છે. આ ક્ષેત્રે કેવી પ્રકારના નવાં પ્રયોગોની જરૂર છે તે આપણે હવે પછી જોઈશું.

ભારતીય સંગીત

લેખક

ગા. બચુભાઈ બે. સોની

વિશ્વની સપાટી સહિત કળાઓમાં સંગીત મહત્વનું અને વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. સંગીતકળાને જન્મ કેવી રીતે થયો તે વિશે અનેક વિધિ આન્યતાઓ પ્રચલિત છે. કેટલાક માને છે કે મનુષ્ય, કામલ, હાથી વગેરે કષ્ટ-પ્રિય ધ્વનિવાળા પશુઓ અને પશુઓ પાસેથી મનુષ્ય સંગીત શીખ્યો છે. કોઇ એમ માને છે કે 'મુશીકાર' નામના પશુઓ સંગીતનો જન્મ આપ્યો. એમ કહેવાય છે કે આ પશુની ગાયમાં સાત છિદ્રો છે. તે દ્વારા આ પશુ ઊંચી નીચી અવાજ કાઢી પાતાના કાજ પ્રદર્શિત કરે છે. એમ તેમ છે, પરંતુ એટલું તે સાત્ત્વ છે કે મનુષ્ય સર્વ પ્રથમ સંગીત, ઉત્તાં પંખીઓ પાસેથીજ શીખ્યો છે. મનુષ્ય આવે તો તેમના અવાજની નકલજ કરી છે. આમ મનુષ્ય માટે એ અનુકરણકક્ષા છે પરંતુ પશુઓના માટે તે સ્વરૂપ છે.

આપણાં પુરાણોમાં પણ સંગીત વિશે ઉલ્લેખ છે. એમ કહેવાય છે કે પ્રથમ સૂક્તો ડમાં ડાં ચન્દ્ર મુલ્તવી આવ્યો અને તેના ધ્વનિથી વિશ્વની ઉત્પતિ થઈ. આમ વિશ્વના અણુએ અણુમાં ડાં નો સુંબરવ રવા થાયો. પ્રાચીને કાળમાં આ ધ્વનિને કાવિ મુનિઓ શેઠકાર સંભળી શકતા. પરંતુ આ વધારાં એક વસ્તુ તો સ્પષ્ટ છે કે સહિની ઉત્પત્તિ સાથેજ નાદ અથવા અવાજનો જન્મ થયો છે.

આ નાદના એ પ્રકાર છે. એક ઘોંઘાટ અને બીજે રજુકાર અથવા સંગીતમય નાદ. હાથમાંથી ચોપડી પડી જતાં જે અવાજ થાય છે તેમાં સંગીતમય ધ્વનિની

ગંધ નથી, આને ઘોંઘાટ કહી શકાય, પરંતુ હાથમાંથી એવાની કે પાવલી જેવી વસ્તુ જમીન ઉપર પડતાં જે કષ્ટપ્રિય ધ્વનિ બહાર આવે તેને સંગીતમય નાદ જરૂર કહી શકાય.

સહિતના વિકાસ સાથે સંગીતે પણ કૂચ આદરી. પ્રથમથીજ સંગીત મનુષ્યના હૃદય-નર્માં એતરોત થઈ રહ્યું. શરૂઆતમાં મનુષ્યો જંગલી અવસ્થામાં હતાં. તેઓ પાતાના ભાવ અને લાગણીઓ, અવાજને ઊંચાનીચે કે નાનોમોટો કરી પ્રદર્શિત કરતાં; ફવફવીઓની ખૂબ વેળાએ અમુક પ્રકારનોજ અવાજ કાઢી પાતાનાં હૃદયની ઊર્મિઓને સંગીત સ્વરૂપે દેખાવતાં. જેમ જેમ માનવી જગતના સ્તરમાં પ્રવૃત્તિ કરતો ગયો તેમ તેમ આ સહિતકળામાં ફેરફાર થતો ગયો.

પરંતુ અન્ય દેશોના મુકાબલે આપણી સંસ્કૃતિ પ્રાચીન અને પૌઠ છે. આપણાં દેશમાં સંગીતકળાએ સર્વોત્તમ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. આપણા ભારતીય સંગીતનું શેઠ વિશાળ છે. તેનો હેતુ મંત્ર કોડેતું મનોરંજન નથી પરંતુ જીવનવાદીઓ તેને ધર્મ પ્રાપ્તિનું સાધન માને છે. આપણા સંગીતની ધર્માત્મક માત્ર શબ્દ 'નાદ' ઉપરજ રચાયેલી છે. નાદ એજ અવાજ છે એમ આપણા કાવિમુનિઓએ કહ્યું છે. અને તેમાં લક્ષ્ય તથા સમાયેતું છે. એક સંમીતને સાથે ઉપાસક તેની સાથે તાદાત્મ્ય સાધી અત્યંતની સરખતાથી અનુભવ કરી શકે છે. ભારતીય સંગીત એ પ્રાચીન ચાર વંશમાંની એક છે. જોને સામવેદ નામ આપવામાં આવ્યું છે.

વેદાન્ત શ્રેષ્ઠ છે.

પ્રાચીન કાળમાં ભારતવાસી અધિભુમિએ સંગીતમય સ્તવત્રેયી દેવાની આરાધના કરતા. તે ગાંધર્વ યાન કહેવાતું. આતું બીજું નામ તે માર્ગસંગીત કાળચક્રને પરિણામે ગાંધર્વસંગીત અથવા માર્ગસંગીત નહ પણ યવા કાચુ અને વ્યાધુનિક કાળનાં દેશી સંગીતને જન્મ થયો. આ પ્રકારનાં સંગીતને મુખ્ય ઉદ્દેશ લોકોનું મનોરંજન છે. અને આને અનેકના હાથમાં એ ધન-પ્રાપ્તિનું સાધન બન્યું છે.

આધુનિક ભારતિય સંગીત સ્વભાવે પણ મંચજ હોવાથી વખત જતાં તે અનેક પરિવર્તનો પામ્યું છે. દૂકમાં, ગાંધર્વયાન અને ફેરિયાન વચ્ચે વિશેષ અંતર પડી ગયું છે.

દેશી સંગીતની બે પદ્ધતિઓ છે. (૧) ઉત્તર હિંદુસ્તાની અને (૨) દક્ષિણ હિંદુસ્તાની કે કર્ણાટકી. પ્રથમ પદ્ધતિએ હિંદુસ્તાનના મિથાળ પ્રદેશમાં પોતાનું સ્થાન જમાવ્યું છે, જ્યારે બીજી પદ્ધતિ મલ્લ અને મહેસર જેવા જુગ પ્રદેશોમાંજ દ્રષ્ટિગ્રસ્ત થાય છે. હિંદુમાં મુસલમાનોના આગમનથી દેશી સંગીતમાં અનેક મહત્વના ફેરફાર મોંઘ પાત્ર બન્યા છે. આ પરિવર્તનથી ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીત પદ્ધતિ દક્ષિણ હિંદુસ્તાની સંગીત પદ્ધતિ કરતાં બહોળા પ્રમાણમાં વિલિપ બની છે. મુસલમાન બાદશાહોના સપર્કને લીધે ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતે નવા સ્વરોગ ધારણ કર્યો. તેમના સંસ્કૃત ભાષાનાં અજ્ઞાનને લીધે ભાગનીય સંગીતમાં સંસ્કૃતને બદલે હિંદી કે ઉર્દૂમાં સ્થાન લીધું. રાગના આશ્રય રૂઢિ રહેલ ભાદતી ગાયકો પોતાના આશ્રયદાતાએને પુરા કરવામાં કાંઈમાં ગ્રંથાયા. આથી સંગીત કેટલેક અંશે 'પુરાશ્લીલ' બની ગયું.

આથી રીતે પરિસ્થિતિને અનુકૂળ બની દેશીઓની મુઠ્ઠીએ નાચતાં સંગીતે પોતાની પ્રભાવ ગુમાવ્યો અને સંગીતમાં જે સ્વાભાવિક ધ્વનિ હતો તે કૃત્રિમ બન્યો.

ઐરંગઝેબ જેવા કેટલાક સંગીતના દુસ્માન મુસલમાન બાદશાહોએ સંગીતની પ્રગતિને રૂંધી નાખી, આથી સંગીતનો પ્રવાહ ધીરેધી ધીમે ધીમે બન્યો. અલબત્ત કેટલાક બાદશાહોએ તો સંગીતને સારા પ્રમાણમાં ઉત્તેજન આપ્યું છે.

મુસલમાન બાદશાહોનાં અમલ દરમ્યાન સંગીતમાં મહત્વનું પરિવર્તન લાવનાર 'અમીરખુશરુ' નામે ગુણીજન હતો. તે ઉર્દૂ, અરબિક અને ફારસી સાહિત્યને નિષ્ણાત હતો. તેણે ભારતીય સંગીત સાથે સાદા પરિચય સાધી તેને અરબી અને ફારસી સંગીતમાં મિલાવી દીધું. બીજા વાવને સીતામાં અને મહમંદને તખલામાં રૂપાંતર કરનાર ઐબર હતો. 'કવાલીતી ગાયકી' અને 'જમદ ખ્યાલો' સંગીતમાં લાવનાર એ મથગજ હતો.

ત્યારબાદ અકબર બાદશાહના સમયમાં ભારતીય સંગીતને સારા પ્રમાણમાં ઉત્તેજન મળ્યું. તેના દરબારમાં ૩૬ ગવૈયાઓ હતા, જેમાં માત્ર હિંદુ ગવૈયાઓ આરજ્ય હતા. આ રીઝી બુઝર્ગ અને શ્રીચંદ મુખ્ય હતા. આ રીઝી ગવૈયાઓમાં તાનસેનનું સ્થાન મોખરે હતું. આ ઉપરાંત દરબારની બહાર પણ અનેક નામાંકિત ગવૈયાઓ હતા. તેમાં તાનસેનના ગુરુ સ્વામી હરિદાસ ઠાગુર અને બીજા ગૈલુલાવૈયાનાં નામ ઉલ્લેખનીય છે. કહેવાય છે કે ગૈલુલાવૈયા ગુજરાતનો મરાઠુ ગવૈયા હતો. તેની કીર્તિ તાનસેન કરતાં પણ વિશેષ પ્રમાણમાં ફેલાયેલી હતી. તાનસેન રૂપાંતરી ગાયકો માટે પ્રસિદ્ધ હતા. તેણે અનેક રાગોની શોધ કરી. તેમાં 'દરબારી', 'મિયાંકી મહદાર' અને 'મિયાંકી તોદી' મુખ્ય છે. અકબરના સમ દરમ્યાન સંગીતે સારી પ્રગતિ સાધે અનેક અધિક મીરાંબાહ, સંતકવિ તુલસી દાસ અને ખાનદેશ શહેસાના સંત ગાય પ્રકરિક વિદુલ આ સમયમાંજ ધણ ગયે અનેક ગાયિકા મીરાંનાં સંબંધિતા પણ અકબર બાદશાહ અકબર હિંદુનો ને ધારણ કરી તેને મંદિર ગયા હતા. એ

ફેલાય છે કે મોરાર્જી દેસર રાજ ગાઇ પોતાનો પ્રાણ છોડ્યો હતો. શકત કવિ પુરુષિક દ્રાક્ષીણ હિંદુસ્તાની સંગીત પદ્ધતિના સાસ અમ્બલસી હતા. તેમણે 'રાગમજરી' અને 'રાગમાળા' લખીને આરતીય-સંગીતની સારી સેવા બતાવી છે.

જેહાંગીરના સમયમાં સંગીતના વિકાસમાં મંદતા આવી. શાહજહાંના વખતમાં તાનસેનના બંદોજ સાક્ષર્માં અને કવિ જગન્નાથે સંગીતને સાસ વેગ આપ્યો. શાહજહાં કલાનો રસિયો હતો. આથી સંગીતને સાસ પ્રમાણમાં પ્રોત્સાહન પ્રાપ્ત થયું. જગન્નાથ અને સાક્ષર્માં તેના દરબારમાં બેસીને રમી હતાં. કવિ જગન્નાથે 'ગંગાસહસ્રી' પ્રસિદ્ધ કરી અને તેના શ્લોકોમાં મધુર સ્વરોથી પ્રાણ પુરી ગંગામેથાનાં જળને પોતાની સમીપ લાવી પોતાની ભતરે પવિત્ર બનાવી એવી દંતકથા પ્રચલિત છે.

પરંતુ જ્યોત્સનાબેનની ધર્મશક્તિ અને સંગીત સિદ્ધાંતો માનસને લીધે સંગીતની કલા મૃતપ્રાય બની. આખા રાજ્યમાં સંગીત બંધ કરાવવામાં આવ્યું. શાહજહાંને તેનું લાન કરાવવા માટે કેટલાક ગાયકોએ સંગીતનું એક કુતળું બનાવ્યું. અને તેને કાંકડીમાં બાંધીને તેમણે બાદશાહના મહેલ પાસેથી પસાર થયા. બાદશાહે જ્યારે આ જોયું ત્યારે તે હસીને માન આપ્યું જ બોલ્યો કે 'આ મુકદ્દમે એટલું ઉઠું દહનાવળે કે તે કદી પણ પાછું ન આવે' સંગીત પ્રવેશી કેટલી ઘણાં યાથી એક કહેવત પડી ગઇ છે કે સંગીતના દુરભવને 'સંગીતના જ્યોત્સનાબેન' તરીકે ઉલ્લેખમાં આવે છે.

મોગલ રાજ્યની અંતિમ કાળમાં બારતીય સંગીત પર નવોજ દોળ ચડવા પડ્યો. મોગલ બાદશાહના દરબારમાં 'સદારંગ' અને 'અદારંગ' નામના મરાઠુર મુશ્કીને હતા. તેમણે 'ધીમા ખયાલ'ની શાધ કરી જે અત્યારે આરતીય સંગીતમાં અમરસ્થાન ધરાવે છે. અત્યાર સુધી

ગાયકો ગાયનના રાગો રીધી રીતે તાલ અને સૂરમાં ગાઇ જતા, પરંતુ હવે તે તેમાં આકાષ, ધમક, તાન અને બોલ-તાન વગેરેનો નિયમબદ્ધ ઉપયોગ કરી સંગીતમાં નવોજ રંગ પૂર્ણ અને આ પ્રયોગ નીવડ્યો. પણ સંદર. હજી એમાં નવનવા પ્રયોગ થયા કરે છે. કેટલાક પડિતો તે નિયમને વળગી રહી પાશ્ચાત્ય સ્વરોનું પણ સિથ્થ કરે છે તે કેટલીક વખત વધારે કીક લાગે છે.

આખા અનેક પ્રયોગોથી સંગીતનું બદલાવું સ્વરૂપ કંઈ અંતિમ કક્ષાએ પહોંચશે તે કદી શકાય તેમ નથી. આજ કાલ તે હળતું સંગીત અને સિનેમા સંગીત-બન્ને સંગીતક્ષેત્રમાં કીક પ્રમાણમાં પગપાસ કર્યા છે. હળતું સંગીત એટલે ગાયકો રાગો અને એ ત્રણ તાલોનું મિશ્રિત સંગીત. અલબત્ત, આખું સંગીત લોકોને ધણું ગમી જાય છે પરંતુ આખા બીનઅનુદય સંગીતથી માનવજીવને લાભ થાય છે. તેમ છતાં એક આનંદની માત્ર છે કે સીનેમા સંગીતની સાથે સાથે આરતીય સંગીતને સાસ પ્રમાણ થયો છે. આપણા દેશમાં હવે તે સંગીતનો વિશેષ ફેલાવો થતો જાય છે. આજે તે સંગીતના બહોળા પ્રચાર માટે રેડીયો, ગ્રામોફોન અને સીનેમા જેવાં સાધનો છે. આથી આ યંત્રમુગ્ધ સંગીતની દૂર આગળ અને આગળ વધી ગઈ છે. અષ્ટા આપણે સહેજે જ સંખી સકીએ.

પણ આપણું પ્રાચીન માર્ગ સંગીત તે તદ્દન અદ્યય યદ ગયું છે અને તેને ફરી સજીવન કરવા માટે પ્રયાસો યદ રહ્યા છે. આર્ષણે આશા રાખીએ કે એક દિવસ એવા જોડે કે જ્યારે માર્ગ સંગીત પોતાનું સ્થાન માનસેર ફરી પ્રાપ્ત કરે.

(અપૂર્ણ)

હગલાં ભરી જવાના!

જ્યાં પ્રેમ લઈ જશે ત્યાં, હગલાં ભરી જવાના;
એમજ જીવનની મંજિલ પૂરી કરી જવાના!

માગ એ મારા ફેલશે, ચાલી જશે પરાયા;
આંખો રહી જવાની સ્વપ્ના સરી જવાના!
નિષક્રિય બે હશે તો, સક્રિય બે હશે તો;
હસા ફૂળી જવાના, પથર તરી જવાના!
સમજ તો દુષ્ટ સમજે પ્રેમીની ત્રિન્દગીને;
સતો છે જીવવાની, દિન છે મરી જવાના!

એ શોધની મજાનો આવે ન અંત તેથી;
મંજિલ મળી જશે તો, પાછા ફરી જવાના!
એક તને તો તારા પરદાની લાજ રાખી;
તારી નજરથી તારું દર્શન કરી જવાના!
હડયાં વચન જગતના અમને અસર ન કરશે;
મરણ તો કોઈ ચીઠી વાતે મરી જવાના!

“આસિમ” અંગેને જીવન એમજ બે સાથ દે તો;
હૃસ્તામાં પ્રેમ-મસ્તી નિશાદિત ભરી જવાના!

—“આસિમ” રાંદેરી.

ફોને જરાયે મગક નહિ આવે, આપણા
માણસો એ જરાયે નહિ દબાય. આપણા
હાથવાળા માણસો ઉઘમી કાઢે હોય, પણ
પ્રેમનો ઉઘમ શારીરિક હોય છે, માનસિક
હિ, જોને ચીથે સાતનાર, પ્રગતિથી દૂર
રે કાગનાર આવા હાથવાળા માણસો
મહા હોવા જેમ વિપર કહેણો આગણ
વિ પ્રગતિમાન અને સુધર કાર્ય સક્ષિ-
ણ માણસોની એ શક્તિ નષ્ટ કરે છે,

તેવીજ રીતે અખત હાથવાળા માણસોની
પાસે ઉઘમ હોય છે, પણ હુદ્દિ શક્તિ
હોતી નથી.

એક વસ્તુ અહીં ધ્યાન રાખવાની છે.
હાથ અને જમણા હાથમાં ફેરફાર હોય
છે, બે જમણા હાથ હાથ હાથ કરતાં
સખ્તાઈમાં સુધરના હોય, એકાદ સખત
હોય તો સમજવું કે આ ફેરફારી મારા
માટે ધાય છે.

સુખ દુરતનોજ કુખી ગયો હતો, પણ તેની જાયા સુધી જનાર આતરથી રંગ હજી પણ આકાશને લાલચોળ રાખી રહ્યો હતો. નરિનાં પાણી ખળખળાત કરતાં દરિયાને મળવાની ઇતેન્દ્રીથી તેની તરફ ધસી રહ્યાં હતાં. અને પાછળ પોતાની ચાલગીરી તરફે જીનાશપાવો ડિનારો મેળો જતાં હતાં.

આવે વખતે તે નરિ ડીનારે એક નાની નેધી-માનવ મેદની-માત્ર પંદરચેક જણ-અહીં તહીં ફરી રહેલી જણાતી હતી. તે સહેલાણીઓમાં બોટે ભાગે જખેની ડાળકો હતી. એક ધુરપ, બીજી સ્ત્રી.

ચરખીના તપતા રિવસોમાં પણ પોતાના રિથને રાહત પહોંચાડવાના ધરાલથી જ તેઓ અહીં આવી રહ્યાં હતાં. દમોડુના જુદા જુદા હોટલોમાં હાથ દુરત કામ ચલાવે વસવાટ કરી રહેલાં તે સહેલાણીઓ બધા લગભગ એક બીજથી અજાણ્ય જવાજ હતો. તે બધીયે ડાળકીમાં ફરના માનવીઓ આ ગામથી ખાસ પરિચીત ન હતાં, કેમકે તે તેઓનાં વતન ન હતું. છતાં જો બધાઓમાં કંઈક જુદી પડી આવતી એક જોડ હતી. તેઓ જોજ ગામના વતની

હોવા છતાં આજે તેમાંનું એક-તો સહેલાણી સમાનજ હતું. તે જોડી નરિની ઉછળતી ઊંચો ધસી આવીને-દરિયામાં પડતી જોઇ રહી હતી; સાયમોજ સુખ દેવતાએ આકાશમાં આજેલી લાલીનું દિવ્ય દર્શન પણ તેઓ કરી રહ્યાં હતાં. જાને દિશા આ દેખાવ જોઇ કુદરતની અજબ લીલાની શોતપોતના મનમાંજ વખાણ કરતાં ગૂંપ ચલાતાં હતાં. એવામાં તેમાંથી એક-કુવાને-તે સુખદીદી તોડી.

તે જોડ્યો, “દીનાર આજે આકાશ કહું કુલાખી કુલાખી દેખાઇ રહ્યું છે.

સુખ ના ધીરજો જતાં જતાં પણ વહાલકર્મું સુખન કહું હોય તેવું નથી લાગતું?” પણ તેની સાથવાલી અસ્તિ તો ચૂંચળ રહી. તે તો પોતાના વિચારમાંજ મશગુલ હોય એમ જણાયું. કુવાનથી આ સહન ન થયું. તે ફરી જોડ્યો.

“દીનાર આજે હું કાંઈ ગંભીર લાગે છે. શું છે?”

“અંહી મને કાંઈ કહ્યું?”

“દીનાર! તમારે હું બીજા કોણ સાચ વાત કરું છું?”

“નોશીર! માફ કરજે મને, મેં સાંભળ્યું નહીં.”

“તે તો મેં પણ જોયું” પણ આજે હું એટલાં ગંભીર કેમ છું?”

“કાંઈજ નહીં.”

“નહીં દીનાર હું જુદા મારાથી કાંઈક છુપાવે છે.” મેઘીરની અધીરાઈ વધવા લાગી.

“કાંઈ નહિ નેશીર, ખાસ કહેવા જેવું કાંઈ નથી.”

“નહીં દીનાર જે કાંઈ હોય તે મને કહી દે. હું જુને એમ ગંભીર રીતે ફરતી જોઇ શકતો નથી ને તો હું જાણેજ છું?”

“પણ નોશીર એમાં કહેવા જેવું કાંઈજ નથી. તો

કદાચ કહું તો તમને આપાત લાગે.”

“દીનાર!” નેશીરે એક અબળવળીથીજ નાનકડી જુગ પાડી લીધી. આટલો માત્ર વજી અદરતો એક રાજોઆર કરતાં પણ તેના રિલમોથી એક નાનકડી ધુજની પાત્રર થઇ ગઇ. તેના રિલમાં વાઈ ગૂંચ; સહની લાગણી વ્યાપી રહી. તે જોડ્યો: “દીનાર જે કાંઈ હોય તે કહી દે, જોવી તે શું વાત છે કે જોવી-મને આધાર લાગે?”

“નોશીર આજે જ્યાં હો એ વાતને મારે” રિથ એ વાત કહેવા તમને નર

સહનનાર:
ચાવજા ખ.
સાવનગરી

માટે છે. હું કેવું કમળું છું કે જો વાત કહેવાનો મને સમય જ ન આવે. પણ...

“પણ શું દીનાર?” નેહીરની અધીરાઈ વધી ગઈ.

“નેહીર એટલા અધીરા ના પડે. ધીરજથી સમજવા જેવી વાત છે. મારા હોઠ તમને જો વાત કહેતા ઉઘડતાજ નથી પણ મારે તમને તે કહેવો તે નોંધશો.”

“તો પછી કહી નાખ દીનાર.”

“નેહીર” અને એટલું કહેતાં દીનારે તેની આંખોમાં સીધું નેહું. એક ક્રેટલાં બહિષ્કારપૂર્ણ તેને જોઈ હતાં. કેવી વશ છત્રી હાથે તેનાં જણાતી હતી. કેવી શુદ્ધ ભાવના અને નીખાવસ શ્રેમ તેમાં વચ્ચે હતો. આજે હાથ નોંધ દીનાર એક પણ અચકા પણ બીછળ પડે તે વધુ સ્વસ્થ બની. તેણીએ પોતાનું મન વધુ મક્કમ બનાવ્યું અને પોતાના હોઠ ઉઘાડ્યા.

“નેહીર તમે મને મારો હોતો?”

“શું દીનાર તમે તેમાં કંઈ શકો છો?”

“તો તમે અને સુખીજ દરશાને? અને સુખી કરવાનું તમે યતન આપો છો?”

“દીનાર શું હું તને અત્યાર પહેલાં જ સંબંધી વચન આપી નથી ચૂક્યો? મારા શરીરમાં ન્યાંસુધી પ્રાણ હશે હાંસુધી વને સુખી કરવા હું શું ન કરું? તમે સુખી કરવા હું મારો ગમે તેવો ભોગ પણ આપતાં કરું નહીં. શું શું બાજતી નથી કે તમે સુખી કરવા અને તારી ઉમેદ પુરી કરવા ખાતર મેં તારા ઘરના સાથે પણ કેવી તારી તરફથી ટક્કર ઝીલી હતી. તેઓ તને વધુ અઘાસ માટે સંદેશમાં મોકલવા ના કરેતાં હતાં ત્યારે મેંજ આમળ રહીને તને મોકલી ન હતી? બોલ દીનાર હજી તને વધુ ખાતરીની જરૂર છે?”

હા...! તે ભૂતકાળની યાદથી દીનારના દિશમાં ધણું સુઠ્યું. તેણીએ ખરા છગ-રેજા કમ્પ્લીક્ટ કે નેહીરે તેણીને સંદેશમાં વધુ સીખવા જવા માટે સમજાવ કરી

આપી ન હોત તો કેટલું સારું. જો તેમ થતે તો આજના ભેદો પ્રસંગ કદી ઉભો થવા પણ ખામતે? પણ નહિ હવે તો ઘણું મોકું થયું હતું. બનવા કાળ બની ગયું હતું; હવે તે જ બનવાર હતું તેને સલામત ઉતારવાની જરૂર હતી; તેથી તે બોલી:

“નેહીર તમે અને સુખીજ કરવા માંગતા હોવ તો મારું એક કામ કરો. મને તમે મારું એટલું કામ કરી આપશો તો હું તમારો ઉપકાર કદી ભૂલી ચકીશ નહીં.”

“દીનાર, મારી દીનાર.” અને એટલું કહેતા નેહીરે તેના હાથે માથાથી પકડી લીધા; પણ દીનાર ધીમે રહીને તે હાથે છૂટા કર્યા. નેહીર દીનારની આ વતી છૂટકી કાંઈક ગજારાથો; પણ તે છતાં તેણે પોતાનું મન સ્પીર કરી કહ્યું “બોલ દીનાર તારું શું કામ છે? તમે કાંઈપણ કામ કરવા હું તૈયાર છું.”

“નેહીર તમે બોલો છો તમે કેવું કપરું કામ મારે ઉઠાવો છો? જ્યારે તમે એ બાજુથી ત્યારે તે કદી નહીં કરશો.”

“દીનાર શું તને હવે મારા ઉપર સંદેહ પણ વિશ્વાસ નથી રહ્યો? તારું ગમે તેવું કામ કેમ ન હોય; પછી ભલે તેનાથી મને ગમે તેવું પ્રાણ કેમ ન ખમતું પડે છતાં હું તે પાર પાડીશ.”

“તમે કેટલાં બહા છે નેહીર. હું તમારે એ ઉપકાર કદી નહીં ભૂલીશ.”

“એમાં ઉપકાર માનવાની કરી જરૂર નથી. તું તારું કામ અને બતાવ.” નેહીરે હવે વધુ અધીરો બન્યો.

“બુલો નેહીર તમે શામને તો આજખોજો છોને?”

“હા. એને કોણ નહિ આજખે? જો પણ હમણાં સંદેશમાં જ સીખવા ગયો છે.”

“હા જો પણ મારીજ કોલેજમાં છે. અને સાથેજ સાંખ્યે છોકો, અને અમે એક બીજાને આહવાં ધયાં. મારો

વિચાર બિની સાથે બગ્ન કરવાનો છે. માટે આ અંગે તમે મારા ધરની પલ્લાનગી નહીં મેળવી આપો ?”

દીનારના આ શબ્દો સાંભળતાંજ નોશીરને ચક્રકર આવવા લાગ્યા. તેની આંખુ-ખાંખુડું સ્વણું તેને ફરણ જણાયું. તેણે એક હાથ ચોતાના કપાળ ઉપર મુકી દીધો. તેની નસો ટુલાઈ જતી જણાઈ. તેનું મોં લાલચોળ બની ગયું. બન્ને કે અત્યારે જ નસો ફાટીને લોહી બહાર વહેવા માંડશે, એટલું લાલ તેનું મોં યથ ગયું.

તેણે ચોતાની આંખો માંથી દીધી. તે શુષ્ક રહ્યા. તેનામાં આંખો ફેરફાર નોંધ દીનાર ગભરાઈ ગઈ. રમિને તેની નસો ફાટી નાખ અને તે ખરણ પામે બિના એક વિચાર માત્રથી તે ગભરાઈ ઉઠી. તેણી ધીમેથી નોશીર નજીક ગઈ અને તેના કપાળ ઉપર ચોતાનો હાથ ફેરવ્યો. તે હાથોના સ્પર્શે જાણે કે કંઈ માર્યો હોય તેમ નોશીર ચમકી ઉઠ્યો. તે દીનાર સામે એકાદ દુઝદે જવા લાગ્યો, તેના ફરિયાદો જોઈ દીનાર પણ તરખાઈ. ઉપરે નોશીરજી બોલ્યો.

“દીનાર તે” કહ્યું તે શું ખરું છે ?”

“તારાં બેવી રીતની કાંઈ મસ્કેરી હોય ?”

દીનારનું ઉપણું બેરહમ વાક્ય સાંભળી તેણે એક નિશ્વસ લીધો, અને તે નિશ્વસ છોડતાંજ તે તમ્બર ખાઈ જમીન પર પૂટી પડ્યો. તે બેઠોડા બેઠોડો.

તેને બેઠોડા બનેલો નોંધ દીનાર ગભરાઈ ઉઠી. શું કરવું તેના કાંઈજ ખ્યાલ તેણીને નહીં આવ્યો, અને પરિણામે તે ગભરાયલા છવે ઉતાવળા કદમે ચોતાના પર તરફ ગઈ. હંમેશાં અંગે તેણે સુખ-દુઃખમાં પણ નોશીરની સાથેજ રહેવાનું અત્યાર પહેલાં અનેક વખત કહેનાર દીનાર આજે નોશીરને બેઠોડા રમીનામાં નાખીને નસો ચઢાવે. આજે તે નારી ગઈ કેમકે આજે તેની સામે પડ્યા અને શીખાઈ પુણ્યસુરત જવાનની સુધી ભગી રહી હતી. સામે પડેલ સાથ નોશીરની ક્યાં

સરખામણી થઈ શકે ?

તે હવે તો પોતાને પણ એક વખત નોશીર ઉપર પસંદગી ઉતારવા માટે મુખ્ય સમજતી હતી. તેથી આજે તેણીએ નોશીરની બેઠોડા હાલતમાં તેની નજીક રહેવાનું પસંદ કર્યું નહીં.

તેણી નારી ગઈ અને નોશીર બેઠોડા પડ્યો રહ્યો.

બીજા દિવસે નોશીર જ્યારે લાનમાં આવ્યો ત્યારે તેણે ચોતાને પધારીમાં સુતેલો જોયો. તેના નજીક તેના મિત્ર બહાદુર હમણાં બેઠોડો હતો. તે નોશીરના કપાળ ઉપર આંખોના ચોતાં મુકી રહ્યો.

પહેલાં તો નોશીર તેને ટકર ટકર જોયા કર્યો અને પછી બોલ્યો.

“મને અહીં કાણ લાગ્યું ?” કહ્યું પહેલાં ક્યાં હતો ?”

બધી વાતથી ચમ્પાળુ બહાદુર બોલ્યો.

“કાંમે તું કમિયા કીનારે બેઠોડા પડ્યો હતો તે હું લાવ્યો. આખી રાત પછી. અત્યારેજ તેં આંખ બોલી છે. નોશીર તું સુઈ રહે હમણાં, પછી આપણે વાત કરીશું.”

“આઠા” નોશીર ઉપરથી વાત સાંભળતાંજ એક નિશ્વસો નાખી દીધો. દીનારે કહેલા શબ્દો તેના કાનમાં ફરી શું જવા લાગ્યા. તે બોલ્યો.

“શું કામ મને અહીં લાગ્યો. મને ત્યાંજ મરી જ્યા દેતેને ?”

“નોશીર, કેમ એવું બોલે ? મારવાનું છપ્પડવાનું પુતળા હાથમાંજ છે. તને સુદાચ છું દગી આપી તો તેને અંત લાવવા નહીં પણ તેના સાથે ઉપયોગ કરવાજ.”

“બસ બહાદુર એવી કીમતુરી જવા દેજે. આવી દગાબોર અને બેવફા દુ.માંજ છવીને શું કરવું બોલે ?”

“નોશીર હમણાં તું સુઈ જ નહીં તો તારી લખીયત ફરી બગડશે. પછી જ કાંઈ કરવું હોય તે કહેજે.”

નરિ બહાદુર જ્યાંસુધી મારા મગજ ઉપરથી બેઠાર ખાતી નહીં થશે ત્યાંસુધી હું નીરાતે સુઈ શકું એમ નથી. અરે એ

ભાર હું તારા સીવાય કોને કહી સંભળાવું.
હું જાણું છુંને બહાદુર કે દીનાર માટે મને
કેવી આશા હતી. તેણીને હું કેવા
નેશીયર પ્રેમથી ચાહતો હતો”

“પણ તેણે શું નોશીર ?”

“પણ હું અને હ મેંયા તેનાથી એતેણી
રહેવા કહેતો હતો. પણ મેં તારું માન્યું
નહીં, અને આખરે તારું કહેવું જ પડ્યું
નહીં. તે મને આખરે એવકા પુરવાર
યથા” અને આવી તેણે પોતાને દીનાર સાથે
જે વાત થઈ હતી તે કહી સંભળાવી. એ
સાંભળી બહાદુર બોલ્યો: “નોશીર હવે
હું તારે જોવી એક એવકાના ખ્યાલ છોડી
દે. એ શામ પટેલ માટે હું કાંઈ જાણતો
નથી. પણ જો તારાં જોવા નેહદીય પુરવને
વકાદાર રહી નહીં” તે આમને શું વકાદાર
રહેવાની ? હું હવે તેના ખ્યાલજ છોડી
નાખું અને તારું મન મોકલું કર.”

“જો તેમ થઈ શકતું હોત !” નોશીરે
એક નિશ્વાસ સહીત જણાવ્યું.

“તારે તેમ કરવું પડશે, તે જો તારે
માટે કાંઈપણ લાગણી ધરાવતી નહોત તો
શા માટે તારે તેની પરવાહ કરતી જાણે ?
આથ હમણાં તો હું જરા મુઠ્ઠા ઉઠા મેટલે
તારું માથું પણ કુખતું નરમ પડશે.”

નોશીરે ન છુટકે બહાદુરના કહેવા
પ્રમાણે કહ્યું: તેણે ઉપાજ જવાની કોઈપણ
કાંઈ પણ ઉંઘ તેને આવી નથી. તે
વિચારતોજ રહ્યો, અને ઉપર તેણે
નકાઈ કહ્યું, કે ભલે દીનાર તેની સાથે
સંબંધ કે એવકા પુરવાર થઈ હોય,
પણ તે તો તેણીને જ ચડાતો હતો. તેણે
તેણીને સુખી કરવાનું વચન આપ્યું હતું;
અને તે વચન કોઈપણ કોઈએ આપવાની
કણવાત આવી હતી. એ હવે તે વચનનું
પાલન કરી બનાવી પોતાના પ્રેમને
પુરવે આપવાનું નિશ્ચય, એના મહકમ
વિચાર કરતાં જ તેની આંખોએ વિન્નાંઈ.

તે જ્યારે જાણે ત્યારે તેને પોતાનું
દુઃખ કાંઈક હળવું જણાયું; અને હવે
પોતાનું વચન પાળવા તે તેવાર બન્યો.

લગનનાં વાળાં વાળી રહ્યાં હતાં. જ
સામ પરણવા માટે આવી લાગ્યો. હવે
પરણનાં નેત્રોં માટે એ પુરણી મુકાબ હતો
અને તેના આસપાસ દુસોથી શણગાર
કર્યો હતો. બધાં દોકામમાં હતાં એ
એક વ્યક્તિ કાંઈક વીચાર કરતી એ
પુરણી ઉપર બેઠી હતી.

તે તો બેઠાના સરોહો તેની ઉપ
અસર કરતાં હતાં; કે ન તો ત્યાંની ગરબા
તેના વિચારમાં પવિત્ર કરતી. એવામ
એક અવાજ આવ્યો “નોશીર વરરાજા
આવી લાગ્યો.”

અને તેની નજર તે તરફ ગઈ.

શામ પટેલ શુદ્ધ સફેદ પોશાકમાં
ધોળાજ સુંદર લાગતો હતો, આજ તેણે
દીનાર સાથે લગન યથા રચ્યાં હતાં.
નોશીરે દીનારને આગળ વચન પાળી
આવ્યું હતું, અને દીનારના ધરનામોને
સમજાવીને તેણે આજના લગનગાંઠ્યાં કર્યાં
વરરાજા પોતાની પુરણી ઉપર ગાંઠવાયો
હતો અને એ મોઢિયો ત્યાં નજીક જ
ઉભા હતા. એરામ છોકરી આવી ને
સારી પુરણી ઉપર મોઢવામ. વચમાં
પડેલો હતો. મોઢિયો આવી ગઈતી પવિત્ર
ક્રિયાના કલામે ઉચ્ચારવાં માંડ્યા, અને
સુતરના દોરાથી એ ઇવંત વ્યક્તિએને
વિંદાળતા હતા તેવામાં ત્યાં મોઢેકે દુર
રથી રહેલા બાળકોમાંથી એક દોકાજ ત્યાં
આવ્યું અને તેના આંચકોથી ત્યાં મુકેલી
એક નાની દીવાઈ નીચે પડી ગઈ. તેમાં
મુકાબયો ઘીનો દીરો ઉઠવાઈ ગયો. અને
બીન નેતામાં પરણતી કન્યાના મુખમાંથી
એક છુમ બહાર પડી ગઈ. તેણીની સડી
અંકુરે દીવાઈ દાઝી ગઈ હતી; અને તે
સડેકે બગી રહી હતી.

બધા આ એકએક બનેલા બનાવથી
અચાચકે જેવા બની ગયા, પણ નોશીર
શેતાની મનમૂર્તિને એમ જાણી જતી
નહીં શક્યો નહીં” તે દુરગત ઉંચી પડે
હોયો, અને ત્યાં વધરાગેલી સેનરેજમાં
તેણીને નિટાળી દીધો.

લગન અધરા રહી ગયાં અને કરીયુ-

શીની મજલસમાં ગમી દેસાઈ મધ્ય, બધા દિલગીર બની ત્યાંથી વિદાય થયાં. ઉમેદવાર આવેલા વરરાબની ઉમેદ મતભાંગ રહી ગઈ. રવજી એક પયારી ઉપર એક નાલુકે આકાર પોડ્યા હતા.

શરૂની ખાસ જોલાવવામાં આવેલા ડોક્ટર પણ ત્યાં હતા.

દીનાર ઘણી સખત ઘણી મજા હતી. તેણીને ઉપરથી અકસ્માત નહાને આડુ કિવસ પુરસ થયા હતા. તેના હાથ અને મોં પાટાથી બાંધાયેલા હતા, તેણીની હાલત કારતીથી ગોકલી બની હતી, પણ તેણીનું દિલ કાંઈક ધકકી રહ્યું હતું.

ડોક્ટરે પાતાની સચેતાની રીત મુજબ કામ કર્યું અને પહેલીજ વખત તેણીના પાટાઓ છોડીને નવા પાટાઓ બાંધવામાં આવનાર હતા. ડોક્ટરે જીના પાટા છોડ્યા તો ઘણી થયેલા કામચી દીનારેના જુદા ચહેરા બગાડી નાખ્યા હતા. ત્યાં ઉમેદવાર બધાંએ કમકમી રહ્યાં પણ કંઈજ ઇલાજ ન હતો.

દીનાર સાજા થઈ હતી. સાથે તે દીનારના પહેલી વખતના પાટા છોડ્યા ત્યારપછી પાછો ત્યાં આવ્યોજ નહોતો. દીનાર જોએ બચકે તેની મુખસુરતી જોએ તેનો પ્રેમ નાસી ગયો હતો. દીનારને આની જાણ થઈ હતી. તેણીને તેનાથી ઘણું દુખ થયું. નોશીરને તેના આવા દુખના વખતમાં પણ પાતાની સેવામાં જોઈને તેનું દુખ વધી જતું. તે સુખ જોઈતી પણ તેની સુખકીટી એક દીવસ નોશીરે તોડી.

તે જોલ્યા “હેમ દીનાર તું હવે સુખ પછી રહે છે તારે તારે મન મોકલું કરવું જોઈએ.”

“નોશીર !” અને તેણીએ તેની આંખમાં નીરખ્યું. તેણીએ જોયું કે તેજ નિહાંય પ્રેમ છાપા તેની આંખોમાં હજી તરવરતી હતી, પણ ચોતે ચઢાવેલી ગાંઠથી હવે નોશીર ખાસ ડાહ્યપણુ મનની આરાજ રાખવાનો તેણીને અધિકાર નહોતો. એમ તેણીને લાગ્યું. તે જોલી “નોશીર તમે શા મારે ગુસ્સી આપવી ઉલ્લેક કરી. મને બચાવી પણ શું કરવા ? મરવાજ કાંઈ ન ટીપી ?”

“દીનાર, મારી દીનાર ! મેં તને વચત આપેલું છે કે હું તને મારી છાંડીના છેડા સુધી વળગી રહીશ. તારાંજ સુખમાં મારું સુખ સમાઈશ. તો પછી મારી ફરજ બનવાવા સીવાય વધુ તે મેં શું કર્યું ?”

“નોશીર હું તમને પહેલાથી સમજાવી હોત !”

“હજી પણ શું મોહું ચડું છે દીનાર ? હું તને હજી જોવાને તેવાજ પ્યારે આહું છું, જોતું મને હજી પણ કહસ કરતી હોયતો...”

“નોશીર હવે હું તમારે લાયકની રહી નથી.”

“નાહિ દીનાર, એમ ના જોઈ, લુસ તો બધાથીજ પાય, તું મને હજી પણ ઠાકયે.” નોશીરના ઉપરના કહવાનો કાંઈજ જવાબ દીનાર આપી શકી નથી, તેણીએ પાતાનું માથું માત્ર નોશીરની ઠાટી ઉપર નાખી દીધું. નોશીરને જાણે કે મંજુરી મળી મજા. તેણે આપેલા ભાગનો તેને ગદસો જાણે કે મલી ગયો.

કવિ ખખરદારના સર્વશ્રેષ્ઠ થંગો

કલ્યાણિકા
ગીતો અને લજનોનો સંગ્રહકિ, ૨-૨
રાશિહી

રાખિય લાવનાથી ભરપુર કાવ્ય
કિ. ૨-૨-૮

કલિકા
પ્રેમરસથી પુણ્ય સળંગ કાવ્યકિ, ૩, ૨
ગુજરાતી કવિતાની રચનાકાળ
કવિતારચના સંબંધી અભ્યાસમેલ
આખ્યાનો કિ. ૩, ૧

દશાનિકા
ઉત્તમ દિલ્લશીનો આદ્યાર
કાવ્ય ગ્રંથ કિ. ૩, ૩

આવિતરચના :—
અરેશર હરમજી ખખરદાર,
૭૨૮, બનામો ચેનશન, દાદર કોલોની,
મુંબઈ ૧૮.

માનવતાને સાદા દેતી આમીન આઝાદની ગઝલ વરવિક્રમની વેદીએ બંગલોચનાનાં અલિદાનો

- અન્નપૂર્ણાતું મંદિર
- દાદાજીનું ઠહાપણું
- મરઘાં ઉઠેર
- સખરસ
- બે નવાં સામાયિકો

અન્નપૂર્ણાતું મંદિર: કતાં નિરુપમા-
દેવી. અનુવાદક ટોપણ દયાલજી દેવાણી.
પ્રકાશક: જીન. એમ. હક્કરની કંપની,
૧૪૦, પ્રિન્સિપલ રોડ, સુબખ-૩. કિમત
રૂ. ૫.

યુગસતીઓને બંગ નવલકથા તરફ
જેવી જનર રવ. શ્રી. શરદાજીના ગાઠ
સંસર્ગમાં આવેલાં અને જેઓનાં લખાણો
વાંચી પછી ગાલી ચૂકેલી કહેવાય છે એ
નિરૂપમાદેવીની અકર્ષક કલમપ્રસાદી
અનુવાદક યુગસતીમાં સરળ રીતે ઉતારી
બંગ નવલકથા પ્રત્યેના યુગસતીઓના
ગાઠને સંતોષે એવી એક સુંદર કૃતિ બેઠ
ધરી છે.

બંગ પ્રદેશમાં પ્રચલિત વર-વિક્રમની
પ્રથાથી એક ગરીબ પિતા ધનના અભાવથી
પોતાની ઉંમર લાયક પુત્રીને સુયોગ્ય વર
સાથે પરણાવી ન શકતાં તેનાં હૃદયની

દેવી કુદૃશા યથા પામે છે તેનો શોમાંચ
ચિતાર આ નવલકથા રજૂ કરી જાય છે
વાર્તાની નાપિકા રૂપશુધ્ધી બરપૂર આ
સીલગતી દેવા છતાં સંજોગ અને સમાજ
શી રીતે તેનો ભોગ લે છે તે વ્યાકર્ષક રીતે
આ કથામાં ચુપી લેવાયું છે. ગરીબો
પગને પગે અવગણીત-તરછોડતી-ધુતમરત
સમાજ ગરીબોનું દુઃખ જોઈને કરવા
બદલે વધારી આપવામાં કરે કારણજી
બને છે, અને ઉછળા વર્મના અને ઉપરને
ચરના સમાજમાં માન મેળવતા પર
અંદરનાંયે જરીલા કાઠા જેવું વર્તન
ચલાવતા સમાજ ધરધરે અનેક નિર્દોષ
કલિજનિતો દેવી રીતે નાશ નોતરે છે તે
વળીજ સચોટ રીલીએ આ નવલકથા
દસોવાડું હોજ વાર્તા પ્રવાહ છેલ્લે સુધે
વાંચકને આકર્ષી રહે તેવો છે.

આ આખીય નવલકથામાં શરદા શૈલીનું
જાપ જણાયા વગર રહેતી નથી, આ
આથી એક સુંદર નવલકથા સાથે બંગ
રૂપિયાની કિમતમાં વાગડોના હાથમાં મૂક
વાનું સાદસ કરતાર જીન. એમ. હક્કરની
કંપની પછી ધન્યવાદની અધિકારી બન
રહે છે.

દાદાજીનું ઠહાપણું: કતાં પ્રસા
હક, પ્રકાશક: જીન. એમ. હક્કરની કંપની

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબાઈ-૩, કિંમત રૂ. ૨.

આપણામાં એવી આમા-ય કહેવત છે : "તમારી શુદ્ધિને કરો અને કીર્તિ પાવો." તેજ પ્રમાણે "એતર એક લગ્નની અને મગજની કાળી" એ કહેવત પણ આપણે ત્યાં અચલિત છે. આ કહેવતો મનુષ્યને શુદ્ધિને ખિતવે, તે ખિતવતાં માનક મેળવવા એવું એક પુસ્તક તે પ્રાચીન રહ્યું છે. કોયલ-કૃત પ્રતો-દેશાળી કૈતુકો અને શુદ્ધિબળને ખિતવનારા સંખ્યાબંધ દાખલાઓથી આ પુસ્તકને સમૃદ્ધ બનાવવામાં આવ્યું છે.

હાલમાં ત્યારે દિસાળી પ્રતો-અંક ૧મતકાર સમસ્ત્યા-કોયલ પૂજેતું અસ્તિત્વ ધારક થઈ ગાદી છે તેવા પ્રસંગે આ પુસ્તક ખાસ આવકારપાત્ર થઈ પડે છે. રસા, સુવાન અને બાલ માનસને એક શ્રેષ્ઠ રંગન આપવા સાથે શુદ્ધિને વેદાય કરે તેવું આ પુસ્તક શી કાઢ્યું હોય તેવું નોંધવું છે. તેમાં પણ યાજ્ઞો મટિના બેઠ પુસ્તકમાં તે આ પુસ્તકને અપર્યાપ્ત અપાવું નોંધવું છે. અને તેથીજ અગ્રે ગદ્ય નિશાળના પ્રાચીન આ દિશાએ ખાન એવંચાની ૧૨૨ નોંધવું છે અને એવી બાજી પ્રાચીન કીર્તિ કે તેઓ તરફથી નિશાળમાં મળતા બાળકોને વપાતાં બેઠ પુસ્તકોમાં આ પુસ્તકનો સ્થાન સમાવેશ કરે.

આમાં પુસ્તકોની આપણને ધણી જરૂર છે, અને તેથી આમાં વધુ પુસ્તકો આ કાલકો તરફથી પ્રસિદ્ધ સાથે એ મળવા બોલ છે.

* * *
મર્યાદા ઉછેર : કર્તા : જમશેદ જહાં-વીરજી સાગર. પ્રકાશક : જમશેદ જહાં-જી સાગર, આનાવલ, (વાયા : ખિલીએર) કેમત રૂ. ૩.
ખેતી અને ખેતી સાથે સંબંધ ધરા-

વતા વિષયોને કમતાં પુસ્તકોની સંખ્યા અજગી રાશિત્યમાં ધણીજ થોડી છે. તેવે સમયે 'મર્યાદા ઉછેર' આ પુસ્તક ખાસ આવકારદાયક થઈ પડે છે. આપણને એવોતોને બારે માસ કામગાન પસંદગી આપે તેઓ જે શ્રમદાના વખતમાં મર્યાદા ઉછેરનો ધણી શરૂ કરે તે આજની મુઠ્ઠાવતી આર્થિક સંધ્યામયમાં તેઓને સદૃશ પહોંચી શકે તેમ છે.

આ પુસ્તકમાં મર્યાદા ઉછેર સંબંધી ધણી ઉપધોગી અને રસપ્રદ માહિતી આપવામાં આવી છે અને તે ધંધ કરીએ તેમજ શોખીનેને સુદર માગદારને પૂરું પાડે તેમ છે. આ પુસ્તક વાચતાં જ જનજીવ આપે છે કે એમાં જે કંઈ રમ્ય કરવામાં આવ્યું છે તે નિખરે પોતાના અનુભવથી લખ્યું છે, આ દૃષ્ટિએ નેતાં આ પુસ્તક વધુ કિંમતી થઈ પડે છે, કેમકે અનુભવ બાદ રમ્ય કરાયેલી કિમતો આ ક્ષેત્રમાં અપ્રાપ્યવા ઇચ્છતા નવા-જાની મોટે લાગની મુઠ્ઠાવતી દુર કરી ર છે.

આવું સુદર પુસ્તક મુલકાતોએને આપવા માટે લેખકને અભીનંદન થઈ છે.

* * *
અપરસ : કર્તા : અખીન આઝાદ. પ્રકાશક : અખીન આઝાદ, બદરી રોડ, સુરત. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

જે દેશમાં સમૃદ્ધિય, રામાનિક, ધાર્મિક તેમજ આર્થિક મુશાળી જીવન, તે દેશની અન્તને નરીએ સૌકારિક રીતે અંધારાજીવ હોય-અને ત્યારે આવા અણસમજૂશને સુધારવામાં સમજૂશી ધણી રાકતા નથી ત્યારે કોને સર પોશર બની જાય છે. કે કુશિયદત્ત સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

ભાઈ અખીન આઝાદની ગમ્યો આમ કાવનમાં ચારે દિશામાં વ્યાપેલી અંધારૂંથી સાથે કિશાદોનો સુર કાઢે છે. મરીજ-તવ-અરના બેઠ પર રચાયેલી અને ઠંડી શેડી

દુનિયામાં રાજકીય રીતે આઝાદ થયાં છતાં
યે પ્રાંતના મોટા ભાગના જીવનમાં જોજ
લાડમારી, મુસ્કેલીઓ, દુઃખ, વિપાદ અને
અન્યવચ્ચા જોટલીજી અપકરતાથી છવે
છે. આમાં મોટા ભાગની મહિલામાં રાજકીય
પરકષિતતાનારે કંઈ કવિને પારાવાર સાહે
છે તે દેખાય આવે છે.

ફકિરી જીવનમાં જીવનારા કવિની દેશ
દાઝ, ગરીબી તરફની રહમદિલી, અન્યા-
યીઓ સામેની નારત જો ભાષ આઝાદની
કવિતાની અંતે ક્ષિપ્તના બ્યક્તિત્વની લાક્ષ-
ણિકતાઓ છે, જોટલે જે વિષયને કવિ સ્પર્શે
છે તે કુદરતી રીતે 'દહમય' બની જાય છે.

કવિને જે અજાના સવાણને લગતી
દુનિયાના રાજકારણ અને સમાજ જીવ-
નની મોટી વધુ ભૂમિકા હોય, તે આ કવિ
અજાનની શાયરીને સોભાયે ક્ષિપ્ત
નહિ, વિશાળ આંમ સમુદાયને અન્યાય
અને નેહુકશી સામે લડવા પ્રેરે એવા
ગ્રેક ગીતો આપી શકે તેમ છે. રાજસમાં
જે છે તેમાં ધણુંયે સુંદર છે, પણ
અથીયે સુંદર વસ્તુ આ કવિ પાસેથી
ભવિષ્યમાં મળી શકે તેમ છે ક્ષિપ્ત કોઈ
પણ સહુદયી વાંચકને યે લાગ્યા સિમ્પલ
રહેશે નહિ.

* * *
* તવાં સામકિદો

સમાજ : સમાજવાદી સત્તા સ્થાપવાના
દેવથી પ્રવૃત્ત થયું રાસિક. તંત્રી : અબ્દુલ
હુસેન ભારત પુત્ર, મેણીભાઈ જા. જોષી.
પ્રવર્તક : સમાજ પ્રકાશન, મેથાસિસ રોડ,
મુંબઈ-૮. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩. છુટકે
નકલ ૪ આના.

દેવતી : લક્ષજીવન અને કામ-વિરામ-
નનું અંધતનું માસિક. સંપાદક : ધનવન્ત
મોહા. પ્રવર્તક : દેવતી કાર્યાલય, અનંત
વારી, દાદીશીક અગીઆરી લેન, મુંબઈ-૨
વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૩. છુટકે નકલ :
૪ આના.

તરંગીના તરંગ

ગઈ વેળા મૂઝ અને અંધોડાની આપ-
વીતી આપણી નેહ-ગયા.

મોટલા-મોટલીની પણ એવીજ આપ-
વીતી તરંગ આપણે હવે નજર દેઈએ.

“વેલીતો મોટલો કેટલો બધો ભરાયદાર
છે!” કોમ જ્યારે વેલો વેલાને કહે છે
ત્યારે કહેનાર અને સંભળનાર બંને ભૂલ
કરે છે. મોટલો સી નતિ ધારણ કરે
અર્થાત સી નતિનું એ ભૂલથી નરનતિમાં
કેમ ગણાવી શકાય?

“અમ્મા, ને તો ખરે, વેલાની મોટલી
કેટલી લાંબી છે!”-આમ મોલનાર અને
સંભળનાર બંને મૂખ છે. અમ્માને મોટલું
ભાન નથી કે મોટલી તો પુરૂષો રાખે છે,
સીઆ નહિ. અને તેમ છતાં મોટલીને સી
નતિમાં ગણીને માકે હાંકયે રાખે છે.

આકરણમાં ક્ષિકાદ બે ભૂલો હોય તો
તે સુધારી પણ શકાય, પરંતુ આભ કાદે
ત્યાં યોગકે કેમ દેવાય ?

‘તરંગી.’

વેદ અચારિયા

ગેટ્ટોની ગલી, મરીદની સમ્રે
સુંબઝ મ.

મેલાપ : બપોરે ૧ થી ૪
રાંતે ૬-૭ થી ૯ અને
રવિવારે સવારે ૧૨ થી.

પારસીઓ અને રાજકરણ

૦૬ વરસાદ લાલો

૭૫ મેળા, પારસી કોમમાં સ્વદેશ-
જિમાનની ઉલ્લુપ વિષે-આપણે
દેશમાં જોઈ ગયા. એ વિષે તો જોઈશું
સંખ્યા એટલું જોઈશું છે; કારણ કે પાર-
સીઓ અને સ્વદેશજિમાન વચ્ચે અંતર
અગાધ છે. દોઢસો વર્ષો-સુધી પરદેશી
સહનતાની સુધાથી ઉજળા રામચ વારસ
વધુનું સંપ્રદેશીય પતન તો યશુજ છે
તેમાં પણ પારસી કોમનું તો એ પરદેશી
અમલને પશિષ્ટામે નીકળી નીકળી ગયું
છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. કદાચ
અહીં કોમના કેટલાક કષ્ટવતતા શીટ
વર્ગ તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવશે
કે આપણા સર કાવચણ જાહેરીશ, કે
અર મોદીઓ કે મહેતાઓ તરફ જુઓ
અને કહો

કે કોમ
એવાઓને
મોટે મગ
કર નથી કે
તો તેના
જવાબમાં
આજે એક
સાચું કહે-

પારસીઓને થયેલો
કેળવણીનો અપયો!

હું પહેલેમ છે કે સાચે જ કોમ એ
મહાનુભાવો મોટે મોટે લઈ સકે તેમ
નથી. એમનાથી કોમ આં છે અથવા
કોમની આજે થી લાલત છે એ માખી
સકાય એમ નથી.

અલપત કોમમાં કેળવણીનું પ્રમાણ
હિંદની અન્ય કોમો કરતાં, પારસી કોમ
નાની છેવા છતાં સૌથી વધુ છે. પરંતુ
સાચે સાચે એ વાત પણ ભુલાવી ન જોઈએ
કે નાનકડી કોમમાંથી જે કેટલાકે એ ઉચ્ચ
કેળવણી લીધી છે તેઓ, એ કેળવણી સારી
રીતે પચાવી શક્યા નથી. તેઓને કેળ-
વણીનો અપયો થયો છે. કેળવણીનો સાચો
ઉપયોગ પારસી કોમે આજ સુધી કર્યો

નથી; અથવા તો એમ કહીએ તો આજે કે
કેળવણીનો ઉપયોગ કર્યાનું હજી કોમને
શીખવાનું છે.

કેળવણીનો સાચો ઉપયોગ કર્યો છે
આપણા રાષ્ટ્રીય આગેવાનોએ કે જેમણે
હિંદુસ્તાનને શુદ્ધીની વૃંદામાંથી મુક્ત
કર્યો છે, કેળવણીનો સાચો ઉપયોગ
કર્યો છે હજારો અને લાખો હિંદુઓ
ને એ કે જેમણે આઝાદીની લડતમાં તન
મન અને ધનની કુરબાની આપી છે.
પાછલાં વર્ષોના ઇતિહાસ સાક્ષી પુરે છે
કે પારસી કોમે તો કેળવણી લઈને કુરબાની
આપવાની વાત તો બાજુએ રહી પણ
કદમોસી કરવાનું એક પાત્ર કામ કર્યું
છે. પરંતુ-

માલિકની
કદમ ધો-
સી એટલી
હકે થઈ
સુધી છે કે
પારસી કો-
મનો ડોહ
પણ સખ્ય

આજે પાતાનું મરતક ઉંચું રાખીને ફરી
સકે એમ નથી.

આજકાલ કોમના સુવાન વર્ગમાં કહે-
વાતી સંસ્કૃતિ નશ્વરિત આવી છે. તેઓ
તરફથી ભૂતકાળના મન આંગળીને રેડે
જણાય એવા મહાન નરોના નામોને પાદ
કરવામાં આવે છે. મહુ મ હાહાલાઈ કે
સર રીરોજશા કે દીનશા પાચખાના નામો
અને કામો. જણાવીને સંતોષ માનવામાં
આવે છે કેમ જાણે એ મહાન નરોને
માદ કરવાથી આપણે કતોબ્ય પુરું થઈ
નહીં ડોય! એમણે તો કોમના જમા-
નામાં જ બની શક્યું એ ક્યું. પરંતુ
મોદા, ઇરાન અને રીરોજમાં નિયમિત

હાલની આપનો અને રેકલેમેશન પર યુમતો આજનો યુવાન પારસી વર્ગ દેશની તે બાજુએ રહી પણ કોમનીયે શું સેવા કરી રહ્યો છે એ પ્રશ્ન અસ્થાને ન બાધાય. કાતરની જેમ અંગ્રેજ ભાષામાં હજી અધાપતા એ વર્ગમાંનાં હજી ઠકા એવા છે કે જેમને હિંદની વેપકેશન રાષ્ટ્રીય સંસ્થા અખીલ હિંદ રાષ્ટ્રીય મંડલ સંસ્થાના કાર્યવાહી મંડળના સંસ્થાના નામોનું જ્ઞાન મુલક નથી. અને છતાંયે એ વર્ગ પોતાની જાતને પ્રગતિમાન ગણાવે છે :

કોમના યુવાન વર્ગમાં રાજકીય જ્ઞાન મુદ્દલ પણ નથી અને તેમાંયે સુવર્તિત્વમાં એને બોલેય નથી એમ કહીએ તો કંઈ ખોટું ન કહેવાય. એક વસ્તુ ફરીફરીને ઘાઠ રાખવી ઘટે કે જે કોમમાં રાજકીય જાગૃતિ નથી એ કોમ કોમ નથી. માત્ર મુંડાંજીઓ રામુદ છે. રાજકીય જાગૃતિ વિનાની કોમ અધાણમાં અટવાતી નેતા ગીરી વિનાની અને પતનની હાલિ ગતમાં કુમેલી જ રહે છે. કોમની પ્રગતિ અને ઉત્થતિનો આધાર રાજકીય જાગૃતિ પર રહેલો છે અને રાજકીય જાગૃતિમાં જ બીજા અનેક પ્રશસ્તી જાગૃતિમાં સમાયેલી છે.

પારસી કોમમાં રાજકીય જાગૃતિ શા માટે ન આવી. હજી કેમ આવવી નથી અને એ લાવવા માટે કેવા પ્રયાસો કરવા ઘટે એ વિષે સહેજ વિસ્વાસથી નિવાર કરીશું.

અજાનું જગત

માનવતાનું કેન્દ્ર

મહાનથી માણસ બચડયો કે માણસે મહાનને બદલામ કરી સ્વાર્થ સાધ્યો એ કોયડો હજી અજી કહેલો રહ્યો છે. હજી હજી ત્યારે સુખ હતું—દેકદરે આયુ એટલે ખૂબ માણિક મરી ગયામ થયો. રોટિયે હતો ત્યારે લીલા હોર હતી. મિલિ આવી એટલે લાખો માણસ જનાવર જેવાં બની ગયાં. ગામડાંજી હતા ત્યારે એમર શાંતિ અને સમૃદ્ધિ હતા. રાહોરા વસ્યાં એટલે જાનેક જાતની હિપ્પિયા માનવજાતને માથે વળુ મારી આવી પડી.

મારા વિગાડે એથી કાંઈક જુદા પડે છે. હું કહું છું કે સુખ, શાંતિ કે લીલા હોર કોઈ વસ્તુના આગમન કે વિશ્વસ્ય સ્થિતિ અધાર થયેલાં નથી. મનુષ્યની માનસિક વસ્તુજી એ માટે જવાબદાર છે. મનુષ્ય મનુષ્ય તરફ એકરફર મળો છે. મનુષ્ય એકલપેટા થયો છે અને એને લાગેજ એમર બાપેલી વિપમતા પેશ થઈ છે. માણસ આજુબાજુ નગર કરતો યઈ જાય, અરે માત્ર એટલું જ સમજતો યઈ જાય કે મારી સમૃદ્ધિ અને સુખ શાંતિ મારે કેંક પોતભો પસીતો પડી રહ્યા છે તો તુલજ એના હૃદયમાં નવીને આવના ઉત્પલ થશે.

રાહોરા એટલું જ સમજે કે અમારા પાસે ગામડાં છે. અમારી સાચી સંસ્કૃતિ ગામડાં છે. માનવતાનું કેન્દ્ર ગામડાં છે તો આજની દોડધામવાળી જીંદગીમાં શાન્તિનું કોરુ જરૂર પ્રગટે.

જીવનમાંથી વિણેલી કથા

ખૂટતો તોલો

તેની સંવરસનો યુગસતી પદવી પર: મુખ્ય વિદ્યાપીઠની બી. એ. ની પદવી પ્રાપ્ત કરેલી હસિયાર, સોદામણી, મનબલ્લ કસરતળાજી. વૈજ્ઞાનિક વરસે મેરિકે પસીર કરી લખવાનું છેડી દીધું. ચારેક વરસ નોકરી કરી પાણું ચાર કપડું. કોલેજમાં લખાઈ મુખ્ય અધ્યાપક બાકુ કર્યો.

એની જ ઔદિયગતિની એક ૧૭-૧૮ વરસની શાળા પછુ તેજ વખતે એજ કોલેજમાં ભણે. એજ વખતેમાં ભણે.

તે તે માળા રહે પદુ એનાજ મણિકલામાં- એ જીવાન અમુક વંદનાજ મણિકલામાં. એટલે જીવનને લગતો થોડો સહકાર પરકપર શરૂ થયો.

ચાર વરસે બંને જાણી પરવાયા. બંને નોકરીએ વળગ્યા.

ન્યાતમા વાતો આલી કે એ એ પર- જીવાની.

ગમે તે રીતે, કાળનું કરવું તે ખરેખર નાતવાળાઓની કલ્પના-અરવા-માન્યતા- ઇચ્છા કે તરંગી ટોલવાળા છુટી. તેજ- વાળ થયું. રવેલા પ્રસાદે બંને સાથે અધારતવાર કરવા હરવા લાગ્યા.

અમુક વંદનો એક મિત્ર હતો- નામે તમુક પ્રસાદ. તે હતો મેવાડો જ તે પર- જીવે હતો.

અમુક વંદ તમુક પ્રસાદને ત્યાં ઘણીવાર જતો. તેના મિત્રોને ત્યાં પછુ જતો. તેની મેવાડા નાતમાં પરિચય વધારતો તે એથી

✽

જીવનને અગતિ અને આવાહીના માગે દોરી લઈ જવામાં માનસ- શાસ્ત્રનો અભ્યાસ આજે તો પળેપળે જરૂરી છે. માનવીનાં અત્યંત કર્તવ્યને જે સંચોદ માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસ થકે આશ્રય પાવાય તો દુઃખમાં સંતાપ, ફિકર ચા ખિમારી કદિ પણ છોડી જીવવામાં નહતરૂપ નીવડતી નથી. 'મલાકર'ના વિદ્વાન તંત્રી શ્રી. નરવર વિમાવાળાએ 'શિગણી'ના આગલા વ્રણ અંકોમાં જીવનમાંથી જાહેલા પ્રસંગોની માનસશાસ્ત્રની દ્રષ્ટીએ સુદર ઇલાવદ કરી છે અને આજે તેમાં એક નવીન તબક્કાનો આ લેખ સાથે ઉમેરો કરાય છે.

અમને જીવવાનાં વિશેષ આનંદ તો એ સાચ છે કે રહી, વિમાવાળા 'શિગણી'માં ૬૨ મહીને માનસશાસ્ત્ર ના વિકાસનો આ શક્તિ વિભાગ રહુ કરનાર છે, કે જે વાચકોને રસ- મદન નહિ પણ અભ્યાસ માટે ઉપ- યોગી માહિતી પુરી પાડશે. 'શિગણી' અંતેની એ મમતા બહલ નરવર- લાઇના અમે આવારી છીએ.

—તંત્રીઓ.

✽

એ શાંતિની રમણીઓ પ્રત્યે તેને માન ઉપજવા લાગ્યું. ઘણીવાર એને ચતુર મેવાડો ઘણી સારી. હું એ શાંતિમાં

* હિન્દુ એ ની એક પેટા ન્યાત.
† હિન્દુની બીજ પેટા શાંતિ.
૪

: લેખક :
નરવર વીમાવાળા

પરણી શકું તો કેવું
સાર ?
પછુ ન સોત
સંભોગ—

ન હોતી તત્પરતા ।

અને નીચેનો બનાવ બન્યો.

અમુકચંદ્ર પોતાને ઘેર હીંચકા પર બેઠો હતો. સામે હતી એનાં ઘરમાં ફોલ. તે આ બનાવતાં હતો. ફોલને પાછળ બેઠેલી હતી અમુકચંદ્રની પેલી વાઢલા રલાણીગેરી. ઈંદ્ર કંઈ વાતો ત્રિપુડી વચ્ચે ચાલતી હતી. એવામાં ત્યાં તમુકપ્રસાદ અને તેનાં પત્ની આવી પહોંચ્યાં.

વાતોની ઉત્તરણી આકી.

આ પિવાઈ.

પાન ખવાયાં.

જાત જાતની ચર્ચા થઈ.

અચાનક તમુકપ્રસાદ કહે: પશુ ત્યારે માછ કહી જોઈએ, વડું કેવી સારી, આરિ-માણુ કે મેવાડણુ ?

પશુ ફોલ ખોલે તે પૂર્વે તે અમુકચંદ્રને ખોલ્યા: એમાં પૂછવાનું શું ? મેવાડણુ જવાન.

તે આ સાંભળતી હતી એનીજ પેલી ઔદિયણુ વિવાહિતા. તેનું મોં એકદમ કરમાઈ ગયું-એવાઈ ગયું-વીણું પડી ગયું-તે વિચારી રહી:

જાજ મહિના રહીને, કદાચ મારજ

મહિના રહીને એની સાથે પોતાનું હવન છે તે પોતાનેજ નહિ, પોતાની સમજ જમાતને, નિંદી, છુટકારી, ગિરફકારી રહો હતો.

મરકરીમાં ?

ના.

ખરેખર ?

હા.

તે તે પોતાની સામે-પોતાના દેખતાંજ. વિવાહિતાનું હૃદય થક થક થક થક રહ્યું. પશુ પેલા અમુકચંદ્રને તે એ વાતને ખ્યાલજ ન હતો. પોતાનાં ભાવિ જીવનમાં એતે કેવા કાંકરા પથિરી રહ્યો હતો તેનો, કેવા કાંઠા બિંબી રહ્યો હતો તેનો એની સાથે જીવન ગાળવાનું છે તેને ખુલ્લેખુલ્લા, સહિ આગળ તે હીણી રહ્યો હતો !!!

કારણ ?

કારણ તેના મગજમાં એક તોણી ખૂટતો હતો-માનસવિધાનો એજ પેલો ખૂટતો તોણો.

- જનાવ સાચો છે-જાતિએનાં નામ આપ્યાં છે.

નં. વી.

ઈન્દુલાલ ગાંધીશી સંયોજનએલુ, સાહિત્ય સંસ્કાર અને સ્વાધ્યાયનું ઝનોશુ મસિક

અ તિ થિ

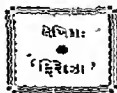
૨૦ મી જાન્યુઆરીએ પહેલો અંક પ્રગટ થશે
વાર્ષિક લપાળમ રૂ. ૬૦ પરદેશ સિ. ૧૨
લખો: ઈન્દુલાલ ગાંધી, મેથનક મેડિકલ સ્કોલ, ચોરખી.

૩૦૦૦૦

નિરાધાર અનેલી સ્ત્રીઓમાંથી
કેટલીને રૂપલજીની બનાવશો ?

દેશની નીધનતા તાળવા માટે ઉત્પાદન વધારીને પૈકાર બેઠારીના મુશ્કેલી બેઠાઈ રહ્યા છે. સ્ત્રીઓએ ધંધાધારી હોવામાં નિષ્કામતા પછી પુરુષ બેઠાર બની રહ્યા છે અને સ્ત્રીને આથી કે સ્વાતંત્રતા ન દેવા ઉચ્ચતારનું કોઈ બહાણું જ છે. પરિસ્થિતિ દેશમાં સ્ત્રીઓને પુરુષ સરખો જ આવકારે અને હોશમાં મળે છે છતાં ત્યાં બેઠારીનું નિશાન નથી, આપણે ત્યાં મૂડીવાડા

પોતાનું નાણું સમગ્ર દેશની આથી કે ઉત્તરી માટે વાપરવા તૈયાર નથી, ઉચીથી કોઈમાં કંપસારી પોતાનું કંઈપણ સાધવા કરતાં ગરીબોને સુધી પહોંચે મેળવવાનું આપણે ત્યાં વધુ ચોખ્ખું મણકું હોય તે દેશને ઉત્તર દશાએ

લઈ જવાનો એ શક નથી. કામદારીના અને વિશેષ સ્ત્રીકામદારીના હકકો પર ત્રાપ મરાય છે. પરંતુ એ કામદારીનો સુખ છે અને દરેક સમજાવી આપે અમુકી અતુલની રહ્યા છે. પરિણામે હાલના પડાય છે અને એથી ઉત્પાદન વધતો, દેશ આથી કે અધિકારી તરફ મલકાતો જાય છે.

આપણે ત્યાં પુરુષ જરૂર કામ કરતી સ્ત્રીને પુરુષ સરખો બદલો મળતો નથી, વળી સ્ત્રીઓની જવાબદારીનો બોજ સંસ્થા પોતાને શીર લઈ સ્ત્રીને પોતાનું કામ વધુ સારી રીતે બજાવવાની અવકાશ દેવાતો નથી. એટલું માદ રાખવું ઘટે છે કે પુરુષની સગાઈ ગણવા માટે સ્ત્રી નોકરી કરતી નથી, પરંતુ જ્યાં બાળક સ્વાતંત્રતાના હકકો કચાલતા હોય ત્યાં

આથી કે કંઈક સ્વાતંત્ર બની સ્ત્રી પોતાનું બાળક સ્વાતંત્રતા મેળવવાની

ધૂંળા રાખતી હોય ત્યારે એ નોકરી કરવા તૈયાર બને છે. કાંઈકવારે કુટુંબની આથી કે સ્ત્રી સુધારવા માટે સ્ત્રીને નોકરી સ્વીકારવી પડે છે. ઘર અને બાલકોને છોડી સ્ત્રી આવા ખાસ સંજોગો સિવાય કમાવા જવાનું પસંદ કરતી નથી. ઘરનો બોજ ઉઠાવવા સાથે નોકરી કરવાથી સ્ત્રીના સારીરિક અને માનસીક બોજો વધવાથી સ્ત્રી કીણુ થઈ જાય છે, પરિણામે સ્ત્રી

ચીરકાઉ બની જાય છે અને ઘરનું તથા સંસારનું વાતાવરણ સુરત બની જાય છે.

સ્વાતંત્રતા મેળવતી સ્ત્રીને સંસાર નુષ્ટ થયો ન જાય. સ્ત્રી વતસલ માતા અને પતિની પ્રેરણાથી બની રહેવામાં પોતાની પહેલી અને અગત્યની

દરજ પૂરી કરે છે. ઘર એ એનું અગત્યનું ધામ છે. છતાં જી પરનું કામ કરી પતિના હુકમોનું પાલન કરી એમનાં તરફથી લેમજ એમના કુટુંબ તરફથી તીરકાર અને દોકાર મેળવે એ જમાનો પૂરી થયો છે.

આજે સ્ત્રીઓ પોતાની દરજ ઊઠી નથી છતાં બીજાઓની પલુ એના તરફ ચોખ્ખું વતન રાખવાની દરજ છે એ સમજતી થઈ છે. એ માટે આપણે હોય દેવાની જરૂર નથી પરંતુ સંતોષ માનવાની જરૂર છે. સ્ત્રી-ઉદાત્તની જરૂરિયાત પીછાપા પછી આપણે એ ઉદાત્તની ઉપયોગ થયા બેઠાએ એ માનતાં થયાં છતાં એને કુવારી બાલાઓ નોકરી કરે એમાં જ રાજ મનાતી હતી તે આજે કંઈક અંશે નાણુદ થઈ છે, છતાં હજી

સ્ત્રી પૂરા હકકો મળ્યા નથી અને સમાજ તથા પુરુષ તરફથી એમને એમ

ઘર-સ્ત્રીનું મંદિર

એ મળી જાય એમ માનવું થાય નથી. સ્ત્રીઓ પોતાના હક્કો મેળવવાના છે અને પોતાને હાથે જ મેળવવાના છે. હવે નમાયું બની જ મળે એટલાં પર સંતોષ ન માનતાં આપણા હક્કો આપણે લડીને પણ સિદ્ધ કરવાજ પડશે.

આઝાદ દેશમાં આઝાદ માનવીઓ વસે છે. આઝાદી એમનો જન્મસ્થિતિ હક્ક છે. અને જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓ ચાર દિવાળી વચ્ચેની દુનિયાની બહાર નીકળશે નહિ ત્યાં સુધી એઓ સ્વતંત્રતા મેળવશે નહિ. પુરુષો સ્ત્રીને આ અધિકાર ન આપે એ આપણે સમજી શકાયે પરંતુ દરેક માતાની દ્રવ્ય છે કે પોતાની એટીએને સંકુચીત સ્વાધી જન્મતમાંથી બહાર લાવી જીવનને મહામુલ્ય હક્ક મેળવવાનો અવકાશ દેવા. થોમ કૅળવણી સાથેની સ્વાતંત્રતા કદી સ્વછંદી નારીઓ બતાવશે નહિ એની જરૂરજ ખાતરી સખવી. માતાઓ અને સ્ત્રીઓ આઝાદી જીવવામાં અને ઠકાવવામાં આટલો ફાટો આપવા તૈયાર બનશે ?

* * *

નમાણી હિંદની પ્રજામાં જ્યારે એટલું આબુ અને સ્વાતંત્રતાની અંખના ભાગી ત્યારે આ એનેની સત્તાની લગભગ મિશ્રણ બની ગઈ. કાયકેશન જ એનેએ સમય પીછાપી હિંદને આઝાદ બનાવ્યું. પરંતુ આઝાદી મેળવવાની શક્તિ મેળવનાર પ્રજા આઝાદી જીવે શકી નહિ. આઝાદીનું અમુલ આજે ઝેર બની ગયું છે. દેશની સ્ત્રીઓની પ્રગતિ માટેની આપણી આશા નિરાશમાં ફેરવાઈ ગઈ છે. કવિ ખબરદારે ગાયલી કમકમ રંગી આઝાદી રહેતે રંગાઈ ગઈ છે. હિંદની પ્રજામાં શક્તિ આવી ગઈ એ આપણે મારૂં સાથે ભોળું પરંતુ એ શક્તિ આ ખપવી કે જ્યારે ક્રોધ ઉપયોગ નબળાને કચડવામાં થતો હોય ?

દેશના ઇતિહાસમાં કદી ન જરૂર હોય એવું અમણી વર્તન આપણી બહેનોએ

મહેતી લીધું છે. જીવનભર ધર અને કુટુંબ બની યોગી ઓઠે ઇજ્જતબાજી જીવન વીતાવવારીઓ આજે નિરાધાર રખણી પડે છે. આસમણી ધર, બહારથી વહીવટ પડતાં સ્વજનોથી વિખૂટી પડેલી સ્ત્રીને કદાચ કોઈક સ્થાન મળી રહેતે પરંતુ એમની ઇજ્જત યુગીયા પછી એમને માટે કોઈ સ્થાન રહ્યું નથી. આવી સ્ત્રીઓની સંખ્યા ત્રીસ હજારથી ઉપરની છે. એમની સુધી ઇજ્જત હતી. એમનો ધર્મ સંવાધન હતો. એમને કોઈ સાથ વેર ન હતું. એમનો કયા અપરાધ એમને નિરાધાર અને કહીંડી પ્રીત બતાવ્યા છે ? એમને શીર નેરડું પીટ્યું-દે એટલું કોઈજ કહી શકેવાનું નથી. અને પોતામાં દુધ પર વીધાર કરી બેસી રહેવામાં કોઈ માત્ર નથી.

એટલું કહ્યું નેપટું નથી કે આ નિરાધાર સ્ત્રીઓને પણ પોતાનો ગ્રાણ વહાલો છે. આપણે એમને આત્મહત્યા કરવાની સલાહ આપવા નેહું દુર દેશ ન બનાવે છતાં આપણે જો એમની હાલત સુધારે નહિ તો એઓને કોઈ પણ રીતે જીવનની વાંઢ કરવાની જરૂર પડશે. આ ત્રીસ હજારની ઉપરની સંખ્યામાંથી કેટલી વેચાણિત (રૂપજીવીની) બનાવવી એની જવાબદારી સમાજને શીર છે. સ્ત્રીને શોષ નાશ મળવા બાંહે સુકેંકણે, પરંતુ ભાં સ્વાધી સધાતો હોય, જ્યાં પુરુષને વિકાર પોષાતો હોય ત્યાં પેસા અને કોકેરો જરૂર મળશે.

સમય આવ્યો છે કે જ્યારે માનવતાના દોષા જળાવવા પડશે. આ સ્ત્રીને સખાવત પર નીલાનો એવું કહેવાય એમનો વિનાશ શોધી રવા છે. આપણે આ ત્રીસ હજારની સંખ્યામાંથી બિચારીઓ બનાવવી નથી. પરંતુ એમને માગેદર્શન દઈ પોતાના ઉદરની વાંઢ કરવા માટે સહિતમાન બનાવવાની જરૂરિયાત છે. એમની કશું કહાણીઓ સાંભળી આપણું હૃદય જરૂર પીગળવાનું પરંતુ આપણી સખાવત અચેત્ય ન હોવી

નોંધવું અને સખાવત ખરી ત્યારે કહેવાય કે ન્યારે સખાવત માનવીને તેના પગ પર ઉભાં રહેતાં શીખવે. છુપી રીતેથી જ કે છુપી સખાવત કરતાં સાચું માયદશન ઉત્તમ છે. બની શકે ત્યારે આવી સીમ્પેને પોતાના ઘરને બારણે પહોંચાડવી અને તે શક્ય ન હોય તો એમની શક્તિઓ ખોલવી તેના ઉપયોગ કરાવી સ્વતંત્ર બનાવવી.

આશા છે કે આ કુલગિનીઓનો પ્રથમ સમાજ વધુ ગૌરવથી વીચારશે. સમાજની કુર પ્રકાર આ સીમ્પેના હૃદયને પથર બનાવશે અને આ તમાલી સીમ્પે સોતાનવદીઓમાં ફેરવાઈ સમાજને બોલ રૂપ બની જશે. માદ સમી આ સીમ્પેની વીપની પુરુષ આદરી છે. એમને માટે સુખ તો હવે નથી પરંતુ સાંતીપણ શબ્દ એમને મેળવી આપ્યું રહે છે.

તમારા પા-
શાક તરોને
સોંપ્યું દેવામાં
મદદ કરે છે
કેલમારી બોલ
ઉધાડે છે એ
નેહુ બહુ જ-
રી છે, નીચે
આપેલા મુદા.

એ જરા ધ્યાનથી તપાસી તમારા કપડાં વિગેરે નક્કી કરા.

દૂંડી ગરદન-બધ ગણુ કોલર, ગળાના ઢાર વગેરે દૂંડી ગરદનને વધુ દૂંડી દેખાડે છે. ન્યારે પાતળાં છતાં ઉત્તરતાં ગળાના પોશાકો એને હાવી દેખાડે છે.

પાતળું લાંબું મુખ-લાંબો લટકતી છુપીઆ, સીધા નીચા વાળ એતાં મોઢાંડે વધુ લાંબુ અને પાતળું સોરાયેશું દેખાડે છે. ન્યારે પાછળથી જોખાઈ વધારે એ રીતે-સોઢેલા વાળ અને ફીસ પો વગેરે બધ ગણુ એની એ એમ દાંડી કંતિમય બનાવે છે.

પાતળું એકવડિયું શરીર-એને લગવદાર બનાવવા મટિનો વધુ ઉપાયો નકામળ બને છે. આણું શરીર ધરાવનારે બહુ બંધેસ્તાં અને સાદી ફેશનના કપડાં પસંદ કરવાં નહિ. વેરવાલો રહેર, મુંદર કાઠીગીરીની મુરવાની 'ટીકાઈનો' એના એકવડિયા શરીર અને હાથને સુંદરતા દઈ શકશે.

બાંડું ભરેલું શરીર-ગિરાકમાં નિષ્કારીતતા અને સમતોલપણ તેમજ કરારત વિગેરેથી શરીરની બહાઈ થટાડી શકાય છે. પરંતુ કેટલીક મેળા હિમર અને સંલેગેને લીધે સુંદર પાટવણું શરીર અણીથી કદરૂપું બની જાય છે. તંમ કપડાં આવાં શરીરને તકિવા કે ગસિયોને દેખાવ દે છે ન્યારે કાંડાં કપડાં એને વધુ બહુ દેખાડે છે, માટે આવા શરીરવાળાંઓએ

શારીરિક ખોડ ઢાંકવાનાં કેટલાક ઉત્તમ કીમિયા

સહેલાઈથી શરીરમાં પેસે જાયું છતાં બહુ તંજ નહિ એવાં કપડાં પસંદ કરવાં.

બટાં માણસો માટે-છુપી ડીઝાઇનનો બધ થોભા છે. સાથે બહુ શરીર કોય તો વેલવેટ, સેડીન અને જાંઝ કપડાંઓનો ઉપયોગ વધુ ન કરવો. રંગમાં ઘેરા રંગો વધુ માફક આવી શકે છે.

આમડી-જાણી ચામડીને ખુબસા ગુલાબી આસમાની સુદેદ રંગો પ્રબ સોલા દે છે. છતાં એ ચામડીને દરેક રંગો માફક આવી શકે છે. થડે વધુ ની ચામડીને લીલા અને બાઈનના 'શાસ' ફાન, દીમ વગેરે રંગો માફક બધે છે. ન્યારે કાળી ચામડીને ઘેરા છતાં ઉલવદાર રંગો જોવા દે

ગેવ, વાયલેલ શ્રીક, રસ્ત વગેરે સાથે
દેખાય છે.

આ મહિનાની ખાસ 'રેસીપીઝ'

શ્રીતપીઝના ગુણ

જોઈતી મીઠી-વટાણા રતલ ૧, પટેલ
રતલ ૦.૧, સાકરીયા કેકેડોર ૦.૧, લીસેર ૧,
કાપતીર મરચા નીમક અથવા મુળબ, કાંદા
૨, લગ્ગર, મરચાંની છુટ્ટી તથા ખાંડ
દરેક ચમચી ૦.૧, સરદો ચમચ ૧૦,
અઢારના પડ માટે મેદા અથવા ચોખાનો
આટો ટીપરી ૧, રવો ટીપરી ૧૦.

તરકારીને સમારી છણા દુકડા કરી
તળવી. કાપતીર મરચું કાંદા બારીક કાપવા.
કાંદા લીમાં બદામી રંગેના તળી કાપ-
તીર મરચાં નીમક નાખી પાણી નાખી
વટાણા ભેળી ચડવાં દેલું. કકડા પર ને
તળેલી તરકારીના દુકડા ભેળી પાણી
સુકાય ને ઉતારી ઠંડું પાડવું. રવામાં ૧,
ચમચી નીમક નાખી પાકેલા, મેદાનું
લીમાં માણ બનાવવું. રવાનો જડો
થોડો વણી તે પર માથ લગાડી આટો
લાલચાવી ખીંકવું કરવું. એમાંથી છરીએ
દુકડા કાપી વળ આપી પુરી માફક
ચણવી. અંદર તરકારી મુકી વાળી ફેસી
કાનારીએ વળ આપી તળી કાઢવા, ગરમ
ગરમ પીરસવા.

બદામની પુરી

કંઠીની મેસમમાં લીધી લગ્ગર

વટાણા અને પાક તો બહુ ખાધા હશે
છતાં એ દહાડી જાતેનો લીધો ખોરાક
પુરતી તાજગી આપી શકતો નથી તે
ગરવાને પોસાય અને મગજને સ્ક્રૂતી
મજે એવી બદામની પુરી બનાવી લુચો.

જોઈતી મીઠી-૧ રતલ બદામ, ૧
રતલ ખાંડ છોલી, મુઝાબજળ ૦.૧
ચોઈટ, ૧ ચમચી ચોખાનો આટો.

બદામને કુકા સણીમાં ભેળી, ઢાંકણ
ઢાંકી રાખવી. થોડે વારે હાલી ઘાંઘ અને
મુઝીને સુકવી નાખવી. ગ્રાસ પીસવાના
સાદું મરીનમાં બદામને પીસી કાઢી લેવી.
અળેને હાથે મુઝાબજળ નાખતાં જલ
પાટા પર બારીક પીસવી. નેર મારવા જતાં
તેલ છુટું પડી બદામનો કસ જતો રહે
છે ગાટે પીસવામાં ખૂબ કાળજી રાખવી.
પીસેલી બદામમાં ખાંડ ભેળવી થોડો
વાર રહેવા દેવી. ખાંડ પીગળે ને પીસ
આંચે સુસા પર ચખી ખૂબ દેરવ દેરવ
કરવું. થુંદે ગોળા નેવું. સૂકું અને
મીઠાવાળું, થાય ને ઉતારી ઠંડું પાડવું.
ઠંડું પડે ને થોડું થોડું લાઇ મચળો,
ચોખાના આટાનો હાથ લાઇ પાતળી પુરી
નેવું વણવું. પછી ઢાંકણ અથવા કોપર
ધારવાળી વસ્તુએ કાપી કાઢી લેવું. એ
કપાં પર બધી પુરીઓ પાંદરી હવામાં
સૂકાવા દેવી. સહેજ સુકા થાય ને ઢાંકણમાં
બરવી. ઉપલા સામનમાંથી સાધારણ મેદો
૧૦૦ પુરીઓ થશે.

આરોગ્ય વિષયક સચિત્ર માસિક

હરિ હર

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫

શ્રી હરિહર ફાર્માસી લીમિટેડ.

પા. ભા. ૭૪ વડોદરા.

પ્રથમ ગુજરાત પારસી પરિષદ

એક સમીક્ષા

સમીક્ષક : અલગ

મારું કામ એક સમીક્ષક તરીકેનું છે અને પ્રેમુડીસ વિના મારો હૃદય અને શક્તિને સમતોલ સુધીને પરિષદ વિષે કોઈક વખવાનું નીધાંતું છે. સમીક્ષકનું કામ વિવેચક દૈનિકના સંદર્ભમાં કહું તો આવું છે— "His business is to describe, to analyse, to illustrate and compare." એટલે અને પરિષદના કાર્યવાહકોના મિત્ર તરીકે થોડું મજાત હું અસ્થ મધ વાઉં છું.

આવી પરિષદો શા માટે ?

મને તમને અને સૌને એ મથાં ધરો. સ્વાસાવિક રીતે આપના સમાજના એક ભાગે તો રીતસરનોત આવે ઉદ્ભવેલ મજાબો. પણ છે ને પરિષદના કાર્યકરો, યોજનાઓ વિ. માટે સખાતે બંદોબસ્ત પણ કામો છે. ઉદાવળે બધું નેપા વિતા બોલી કેવાની આપણી મતો-વૃત્તિમાંથી આવી બેઠાણા વિનંતી કથા-મણી પરિધામાં છે; એટલે તે ઉપર આપ આજ કાન કરી ને એટલું જ કહી શકાય કે આવી પરિષદો જરૂરની છે અને ધણી કારણોને લીધે પ્રથમ તો આપણે બધાં એકઠાં મધ સહીએ છીએ, આપણા વિચારોની આપ છે કરી કાઢીએ છીએ. વિદ્યાર્થીઓ સંસર્ગ સાધી શકીએ છીએ. સમાજવાદ તરફ ટળતા મુશ્કી નવીન વિચારપ્રેરણા આવી પરિષદો-માંથી મેળવી શકીએ છીએ. બહો બેઠાણેલી વસ્તુઓ તરફથી અમલિયાતી સ્વરૂપ પામતી નહિ હોય, છતાં આવી પરિષદો આપણી સંસ્કારિક પ્રવૃત્તિઓ (Cultural activities)ના પ્રતિક સમાન છે.

તા: ૨૫, ૨૬, ૨૭ ડિસેમ્બર

સરતની શુધ્ધાની કંદીવાળી એક ૨૬

1. Rogers: "Fine Art of Reading"

પાર-તા: ૨૫ મીની સ્વધારે પરિષદનું કામકાજ શરૂ થાય છે. પરિષદના તંત્રી અંદર શું થાય છે તે જોવા પછેમાં પરિષદના તંત્ર વિશે અને તેની બહારના વાતાવરણ વિશે થોડીક મહેલનજર કરીશું. ધૂળવાળા સરખા હાથેમાં પણ સુંદર અમે-રીકન ગાડીઓમાંથી સુંદર મણાત-સમ્ય ગવાત-વણા સલાસરોને ઉતરીને ચેતાનો બિલ્લો લેતા હું નેઉં છું. ચેતાની સ્પીદ બતાવીને બિલ્લો સ્વીકારતા મણા સખેનાં યુગ પર હું ઉદ્ભાસ અને આવૃતી કાઢતી આશા બોધ શકું છું. આજ કામ્યા અને મુવાતી, તેમજ મધ્ય અને વૃધાવસ્થાની ચદ ઉત્તર ભારતી એઠ સમા ઉમંગને નિહાળી શકું છું. મંડપ બહુજનકામ્ય રીતે કણુ-મારણેલો છે. અંદરથી કીમતો સંચીત મંડપની કલા સધે કસ્તી રમતું હોય એવું ભાગે છે. કાયકરો કે જેમણે મહિનાઓથી માયાકોડ કહેલી ભાગે છે—તે પરિષદમાં શરૂ થનાર કાયકમ વિષેની ધમાકચાં પડેલા જણાય છે. બહાર બિલ્લા આપનાર ભાષ્યો નામ નોંધનારા સજ્જનો, પરિષદ મધ આવાવનાથ સવયસેવકો, ઓરકનેજ અને ટેકનીકલના સક્રિય અને સ્વયંસેવકોનાં શિષ્ટ અને કામગીરિથી તો હું હકકજ થઈ ગયો છું. પરિષદના મંડપની સત્તાવટ કૂકમાં કહું તો 'ગોલ ઓળ' હતી. અંદર હોદ્દાથી છે હજાર પુરુષોઓ હોય જિમ ધાગે છે. મધ્ય પણ સાદો છતાં ભવ્ય છે. સુજ-રાતના ગામડાં અને સહેલોમાંથી આવતા સખેના આરુણામ ઝીકાઈ ને અચ્છાકલ યચ્ચેલાં મેદાને નેસર્ગિક આનંદ સુઝે છે. હું થોડાક મુખ્ય ઘણેલો અને થોડાક ખુદ ઘણેલો અંદર મારી જગા બહો છું ત્યારે શ્રી નસરવાનજી વકીમને શરૂઆતનું વિવેચન કરતા નેઉં છું. જીમની બાપા અને સીધી દોર વહી જતી વાકજીય સુંદર છે. તે પછેમાં દરજર છે. પોરમજદવાર મીરજી

હમખંડી કરાવી લીધી છે. શ્રી નસરવા-
નજી વહીલ પરિષદ-પ્રમુખની સુદર જોળ-
ખાણુ આપે છે. ડૉ. બલસારા વિષે દુઃકમાં
બધું કહી દે છે અને પછી શરૂ પામ છે
ડૉ. બલ શ્રી, બલસારાનું શરૂઆતનું
વિવેચન.

પરિષદ-પ્રમુખનું ભાષણ

‘સમાજ’ જેવા શબ્દને સીધીંચકી
બોલવા જેવા નેકણીના એક બે અપવાદ
સિવાય ડૉ. બલસારાનું સારૂં ભાષણ
અતિ ઉચ્ચ સ્તરનું છે. ડૉ. બલસારાના
વિવેચન માટે ‘તોબેલા વિચારો ભાગ
અવસ્થિત થઈને’ એમ હું કહી શકું.
વિવેચનમાં કશુંયે ઉપર ડહાં તરવ મને તો
જણાયું નથી. સમાજનો દરેક પાસાંઓની
ધીમે ધીમે એમણે જણાવટ કરી છે. રાજ-
કારણ અને અર્થશાસ્ત્ર તથા સમાજશાસ્ત્ર
ઉપરના એમના વિચારો આજે પારસી
સમાજ માટે ધણી જરૂરના છે. ડોકતા
મુગમાં કાંઈ નહિ તો ચાલતાં શીખવાની
દલે આપણને ઘણી જરૂર પડે છે. રાજ-
કારણમાં પારસી યુવક-સંપૂર્ણ જન્યત
ચાલ એવી ધ્રુવો કયો અભાગ્યે રાખી
ન શકે? મહાન સાહિત્યથી મહાન પ્રભ
બની શકે છે. અપણી કામને સાહિત્ય
વિષયક સ્વાદ કાંઈક ઉતરતી પંજિનો છે;
હતાં હજી તે દિશાએ જોયું નેહમે તેવું
કામ થતું નથી. ડૉ. બલસારા કહે છે તે
સાચું જ છે કે-‘સાહિત્યનો અભાવ દૂર
કરવા માટે પ્રથમ જરૂરિયાત કામપણુ એક
ભાષા ઉપરના કાણની છે’ પારસીએ ઉચ્ચ
ગુજરાતી સાહિત્ય સમજી શકતા નથી
એના કારણે છે. પારસી પત્રકારિત્વ અને
આપણા પારસી લેખકોએ આ દિશામાં
જેટલું પણ કરવું નેહમે હવે તેટલું હજી સુધી
કીકું નથી; એટલે જ ગુજરાતીને પોતાની કરી
એકેલા પારસી સમાજને ‘સારી, સાદી પરંતુ
શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષા’ વિષે પચાણ સ્થાન
આપવામાં આવે તો હું માનું છું કે આ
ચંચળ અને ભોળા કામને ‘હિંદુસ્તાની’
ભાષાને પોતાની ભાષા પણ કરવી પડે તો

તેમાં ભારેખમપણું કશુંય જણાશે નહિ.
કારણ જેમ હિંદુસ્તાનીમાં સંસ્કૃત અને
કુસરીની બહેનપણી જેવી ઉદુભાષાનું સં-
મિશ્રણ છે તેમ રીતે ગુજરાતી ભાષામાં પણ
સંસ્કૃતને ગોળર અખંડની સાથે સારા
પ્રમાણમાં ફારસી શબ્દો જળવાયેલા છે;
એટલે હિંદુસ્તાનમાં વસવા માટે, બોલવા
માટે અને હિંદુસ્તાનમાં પોતાની સંસ્કૃતિ-
સાહિત્ય અને બીજાં અંગો દ્વારા જળ-
વવા માટે હિંદુસ્તાની ભાષાની આવ-
શ્યકતા તો રહેશેજ-એટલે ડૉ. બલસારાની
એ ભાષા અપનાવવા વિષેની હિમાયત
તદન કુદરતી છે; જેમાં અણુજન્યું કશું
નથી. આમને ભાષા-વિભાગની એ બુન-
બહેનોની શુદ્ધ કામગીરિ સિવાય આપણાથી
જરાપણ આગળ વધી શકવાનું નથી.
સારી હિંદુસ્તાની બાણ્યા માટે સારી
ગુજરાતી પણ બાણ્યા તો પડશેજ.

પરિષદના પ્રમુખ તરીકે ફળવણી અને
સમાવતનાં ધોરણમાં ફેરફાર કરવા વિષેની
એમની અર્થસૂચક લાકલ આપણા સમા-
જના ગુલઅવલીઓના જાન ઉપર પડે
એમ ધ્રુવો રાખી શકાય. હું તો માનું છું
કે પારસી સમાજનો એકેએક સભ્ય આ
ભાષણ વાંચે અને તે ઉપર આમલ કરવાને
સાચી ઉલટી તરફ ચાલ. પરિષદનાં સારાં
ભાગ્યે ડૉ. બલસારા જેવા વિદ્વાન કામકર
એને મળ્યા છે. હું તો અશા, રાખું છું,
કે પરિષદને જે હજી વધુ કામ કરવાનું
છે તેમાં ડૉ. બલસારાનું માર્ગદર્શન પણ
ઉપયોગી થઈ પડવાનું છે. ડૉ. બલસારામાં
વિદ્વતો, અતુલ્ય અને કામકર વિવેક
(Discrimination in work) છે.
એનાથી પારસી સમાજને જરૂરજ લાભ
થવાનો છે. અને સ્વવારની એક અતમ
ચાલ છે.

તા. ૨૫ મીની સાંજથી કરાવોની
શરૂઆત

—૨૫ મીની સાંજની-એકેકમાં બે કરાવે
રણ કરવામાં આવ્યા. પ્રથમ કરાવ હિંદ

સ્વતંત્ર થયું તે માટે આનંદ અદર્શિત કરવાનો હતો. એ દરાવ સૂક્તો દસરજી દરામજી યોદ્ધા આગ્રહીતા અપ્પરમાં આપી ગયેલા વીરોને દર્દવરી અંગતી આપી હતી. શ્રી જેનન દલાઝનો દેડા આપતાં વિવેચન બાદ આપણા સમાજ સેવક શ્રી પરનેરજી ભટ્ટાના શબ્દો મનન કરવા યોગ્ય હતા. શ્રી પરનેરજીએ કેંગ્રેસના નેતાઓની કામગીરિ વિશે નિર્દેષ કરીને સંપૂર્ણિતા ગાંધી બાબુને એક લાખની રાજની આપી હતી. આ દરાવમાં લાખણી તી, એટલે લાખણીની પ્રહતા અંગત હિંમતી શુષ્કતા હતીજ નહિ. આ માથે તેનાં બધાં વિવેચન કરનારાઓની સહનતા અને ખૂબ ગમી છે. બીજો દરાવ મેતીવાડીને લગતો હતો. પારસી એકતની ખસારની સ્થિતિને સુધારવા અને ખેતી-ભૂમિને લગતી શાસ્ત્રી કેળવણી આપવાને મામલ કરતો આ દરાવ સરકાર દાવર સદીએ મુક્યો હતો તેને રૂઝો આપતાં બે દરાવનો અરેખરી માહિતિથી ભરેલાં હતાં. શ્રી જમશેદ ગજદર અને શ્રી જમશેદ સમરે રવા બંધકાંના બેતી વિષયક વિચારોને આપણા સમાજે ખૂબ લાભ ઉઠાવેલાં પડે છે. એ બાબતોએ તે ભરે રીતે લાખણે અને લેણે મારફત મિત્ર અને ખેતી વિશે મહેવું અને લખવું નોંધ્યું. આંદોલન માહિતિ આપતાં એ બાબતોનાં લાખણોની મેધ, એ લાખણે વિસ્તારી દરીયા ઉપાવે એવી આશા રાખું છું.

૨૫ મી ની સાંજની એકતમાં આ બંને દરાવો ઉપર દુઃક વિવેચનો પ્રમુખ તરફથી થયાં હતાં. સમાજશાસ્ત્ર (Sociology) નો અભ્યાસી ડા. અવસારના બધા દરાવો ઉપરનાં આખેરી લાખણે (Summary-lectures) પણ અંદરથી થયાં જરૂરી છે. પરિપક્વ આ દિવસનું કામકાજ અને ખતમ થાય છે. આજની રહવાની હાજરી પણ ઠીક ઠીક કહેવાય એટલીજ. રાતના હમદીનોમાં આટલો પ્રચાર મહોલો મહોલો કરવા છતાં સુરતવાસીઓની નાખી

હાજરી શરમાવા જેવી હતી. જો કે અત્યારે સુખચાતનાં ધણા ગામોમાં છે તેમ વૃધ્ધાને ગેળાને કમાવા ગયેલાં સુવાન વર્ષનો અને વાંક કાઢી સકાય નહિ; છતાં આ તે રાજના દિવસો હતા અને હું એ મારી ધારણામાં આશ્ચર્ય હતો. દરાવો ઉપરનાં લાખણે સાંભળવા કરતાં રાતના રજન કામકામમાં લગભગ હાજરી રોકી પે હજરની હતી. એજ બતાવે છે કે આપણા સમાજને “હસતુ; હરી હેવુ; હસી કાંદવુ.”—એ વિ. હજ પ્રિય છે. હું તેા આશાવાદી છું—એટલે જ સારી વૃત્તિ હજ વધારે જિજ્ઞાસુ વૃત્તિમાં દેરવાશે એવી આશા રાખું છું. રાતના કામકામમાં લાખણવાસી બહેનોનાં વૃત્ત-પ્રયોગો જો કે સર્વોત્તમ, કહી શકાય તેમનાં ન હતા, છતાં ‘સુદર’ કહી શકાય એવા તે હતાજ. બહેન છનવાયા આ ટિયામાં વધુ મહેનત કરતાં હોય એમ મને લાગ્યું છે. લલિત-કલાની આ દિશા-માના આ બહેનોના સુદર પ્રયાસ માટે મારા હાર્દિક અભિનંદન.

દરે નવસારીના બહેનોનો રાસ-ગરબા વિગેનો કામકામ, પ્રખ્યાત માતાજી રાજ-રન પાછમણ-રાણી રાજકીય હેઠળ અને કો સતી લાખણ તથા નાજ કર-દરીઓની દેરવણી હેઠળ નવસારીનો બહેનોનો આ કામકામ કરાને તેનાં સર્વોત્તમ સંપૂર્ણ નિર્દોષ (Innocent) સ્વરૂપમાં હાજર કરતો હતો, સદાકથી એ ગરબીઓનું ઔચ્ચ અધિક જણાવું હતું. પ્રખ્યાત પાછમણનાં આવા પ્રયાસોમાં જે દુઃક નીતિ-તત્ત્વ અને શિષ્ટને પ્રયમ રચાન અપાયેલાં હંમેશા નિરખ્યાં છે. આ ગરબીઓમાં સુસવર આપતા બાઈ બસુ સેની (દર્શનવાદકર) ને ભૂરી શકાય નહિ. આ બધું બોલખોલા અને ચરમાળ પ્રવૃત્તિની કલાકર તે નવસારીના પારસી-ઓમાં ખૂબ જાણીતા છે. મને એ બાઈ ખૂબ આશા દિવાપતા જણાયા છે. શાસ્ત્રીય સંગીત (Classical music)

માં પારસીઓની અભિરૂચી દેખવાવાતું કાયદું એ નવસારીમાં કરે છે. ગરબીની સરખાટ માટે તેમજ માટેના ગાયેલાં બગ્ગાનાં માટે પ્રત્યક્ષવાદ. બાઇ ચાંદ-શંખાર પંડ્યાના સૂર્યથી પણ હું આક-પાંચો છું અને તેની પણ અને નોંધ લેવી નહીં. મળે છે. નાટકો ઘણા સારાં હતાં-સારી રીતે બજાવવા હતા. બાઇ રતન મોશિસવું કામ લોકોને પસંદ પડ્યું છે એમ લાગતું હતું. સમય રીતે રંગત-સમિતિએ પણ ખૂબ કમ લીધી હોય એવું લાગતું હતું. છેક એક દિવસે રાત્રે મીનો કાયકમ સફળ રીતે સમાપ્ત થયો હતો.

તા. ૨૬ મી

ગાંધી કાય કરતાં કાંઈક ગંદ ઉત્સાહથી આજનો કાયકમ સફ થયો હતો; છતાં નાનીસી હાજરીમાં પણ ખાનખાહાદુર કાયકમ વહીવાના વિવેચનથી ઉત્સાહ આજે કાય એમ લાગતું હતું. એ જી Not only અહાપર મીનો કાય બહુ અસરકારક લાગેલાં રજુ કાંધો હતો. આપણા સરકાર દ્વારા રકમો સરકારી કોન્ટ્રોલ રાખી ચૂકવાથી હવેની પરિ-સ્થિતિમાં એ પ્રમાણે આપણા રાજાને કિતકર નથી એ સ્પષ્ટ લાંબોમાં બતાવ્યું હતું. ગાંધી પારસી પંચાયતે સાચે ન્યાયની પારસી પંચાયત નોંધ્યું તેવો અનુભવ રાખતી નથી એ સુર અનુભ-ગત્યો માટે કાન પર લેવા બહુ લાગે છે. ખાનખાહાદુર કાયકમ આ કાય ઉપર યોગ્યતાને શી રીતે કાયક દેતા. કાય તે એકાંત સરકારની પંચાયતના સાર્વજનિક તરફી સહાય છે, એટલે માગણી આપ-તમાં એમનું માગ કાયક ઘણું ઉપયોગી કદી સકાય એમનું છે. અને બીજું તો પોતે રજા કાયક પ્રવાર ધારાસભી, એટલે પારસીઓના અંગત કાયક બાળે પણ બોલવાની એમનો પુરેપુરો અધિકાર નથી. અને આ બંને કાય વિશે એમની અધ્યક્ષતા દલીલો પારસી બંનેના અધ્યક્ષ

કાય એવી અધિકાર સમુદાય તે તે અસ્થાને નહિ ગણાય. એ કાયને બાઇ કાયકમ વહીવ (કાયક) ની 'સ્ટેડીસ્ટીકસ' બારી જણાવથી આપણે ટેકા મારી મનમાં હજી એવો બવ ધારણ કરે છે કે પારસી કાયકમાં હજી સારાં કાય કાયકના યુવાન બેળેલા પડ્યા છે. એ બાઇ કાયકમાં માન જાળવવાનું છે. 'અંગત કાયક' (Personal laws) માં કાય કાય સુધારા અને કાય કાય નવીન રચનાકર વધારા કાય કાય તે વિશેની એમની માહિતિથી મને લાગે છે કે કાય સમિતિમાં આ વિષય પર કાય કરવાને માટે એમને લેવામાં આવ્યા હોત તે કાય યાત; છતાં પણ આ બાઇ લેવાબાવી, 'સ્ટેડીસ્ટીકસ' કાય કરવાના અનુભવ લેવાને કાય એમને કાય એમને કાય નથી અને કાય કરવાના સમયે તો ખાનખાહાદુરના અનુભવ અને માન સાથે બાઇ કાયકની ઉત્સાહી છતાં વિવેચન પ્રતિષ્ઠા સાથે ગર મળશે એમ મારી ખાતરી છે.

નવસારીના બંને નાણું કાય કરકરીઆએ કાય કરાવ ચૂક્યો. એ બંને સારે કાય કરે છે. એકે કાય કરે છે. પરી બંને કાય એમની હતા છે. શુદ્ધિયોગ અને સ્ત્રી વિશેના આ કરાવ ઉપરનું એમનું વિવેચન સાંભળી મને સચોટાઈ લાગે છે કે નાણું બંને કાય પ્રમાણે પારસી સમાજની મા બંને કાય કરે તો ખરેખર-શિખરી-પણને ઉત્તેજન આપતી આ કાય ની કાય તે કાય બંને કાય નાણું. શુદ્ધિયોગ પારસી સ્ત્રી-અવનમાં કાય અને કાય કાય કાય છે એની વિગતો આ સારાં છતાં ટેકામાં બંને પારસી, બંનેના કાય છે. આ કરાવની ઉપરના વિવેચનને એમણે સુદર કાય આપે છે. એ કરાવને ટેકા આપનારાં બંને કાય કાય નીમવાવાલા અને કે. કાય કાય અને સારાં અંકિતકન પાણું છે. બંને

નીમચવાસાનો હિંદુસ્તાની ભાષા પરને કાણુ નોંધ મને પડીએર એમ થયું કે 'હિંદુસ્તાની શીખ્યે તેા કેવું?' જેવી સ્પષ્ટતાથી આ લેખમાં એમણે મુદ્દા ઉઘાડી વિષેના વિચારો દર્શાવી આ દરાવને ટેકા આપ્યો તેવી સ્પષ્ટતા ટોપ રાખૂં આપા કોવિદમાંયે લાગ્યેજ હશે. ખૂબેન કોમ્પર્ક પશુ નવીન વક્તા હોઇ એમની જ્ઞાનદરાસથી વિચારોનું ગોળીય, રાખેલી સલક અને ગળાના મોટા અવાજથી દેહાઇ જઇ હતું. સમજ રીતે નેતાં સુરત અને નવસારીનાં આ મુદ્દાને મને એમ બતાવી આપ્યું છે કે જુલદાનની પારસી સીચો થયું પ્રગતિયાન કામ કરવાને તૈયાર છે.

પાંચમે દરાવ સાહિત્યને લગતો હતો વડોદરાધાળા મેદેસર સોદરાળ વાડીઆની ઝેરહાજરીમાં બહેન વખારીઆ એ દરાવ તેમજ તે ઉપરનું વિવેચન વાંચી ગયાં હતાં. શ્રી. વાડીઆએ સાહિત્યકારે પ્રત્યેનીઆપણી મેકરદાની વિષે ખાસ નિર્દેશ કીધો હતો. આ દરાવને પ્રથમ ટેકો આપનાર ધવાન સાહિત્યકાર લાઇ મેજન દેસાઇએ સાહિત્યની અગિયારી માટે લખેલાલયો, અમ્માસપર્ગે વિન્ની આવરપકતા દર્શાવી 'રાગિણી' તેમજ સાપ્તાહીક 'દેશ' વિષે નિર્દેશ કીધો હતો. બીજે ટેકે અપનાર લાઇ એ. સેરમાર-જનાએ પારસી સમાજ માટે 'સકલ' સાહિત્યવર્ધક કાયલમ જેવી સંસ્થાની જરૂરિયાત વિષેના ઇલાચી કીધો હતો. લાઇ મેજન લાખુવડીએ માળકોની સાહિત્ય વિષયકે જુલદાણી વિષે કેટલાક સુંદર વિચારો દર્શાવ્યા હતા. શ્રી. વાડીઆ અને પ્રથમ ટેકો આપનાર લાઇએ કવિની અપરદારની કદરચનાસી વિષે પારસી સમાજને જાગૃત વધાની અરજ કીધી હતી. ૨૬ મીનું રહવારનું કામકાજ અને સફળતાપૂર્વક ખતમ થયું હતું.

સાંજની. મેકમાં બેઠો દરાવ સ્વતંત્ર ધંધા ઉદ્યોગ માટેના હતો. એ. બરજેરજ કામકે (વકીલ). પારસીએતે નોકરી

હોડીને આગળની પટે ધંધા ઉદ્યોગ તરફ ચાલતું લક્ષ દારવાની કાંકસ કીધી હતી. તે ઉપર શેડ ફારીજ બહુચ દેકાર્પે થયું બોલ્યા હતા, જેમાં 'ટેકનીકલ ઇન્વેસ્ટીગેટી' હીમાયતને સુર ધંધાપણે સંભળાતો હતો. દરાવ ઉપરની લાઇ કીરોજ કલ્યાણવાસાની વિવેચના પશુ સુંદર કહી-રાકાય એમાની હતી.

આ દરાવને સમેતી લેવું ટો. ખજ-સારાનું વિવેચન મને ખૂબ ગમ્યું છે રશિયા ને બીજાં સહેરોના દાખલ આપીને એમણે જણાવ્યું હતું કે સુંદર રીતે છવી કામર જોટલું વેતન આપતી નોકરી કરવામાં શું જ જોડું નથી. બધા જ ઉદ્યોગ અને ધંધા કરે એવી હિમાયત લગાર અસકય અને હવાઇ કહી રાકાય. એમના સમતોલ વિચાર ખરેખર માર્ગ-દર્શક છે; કારણ કે તેમાં સાગણીના યોગ ઉપર ગંભીરથી કરેલા વિચારોની મજા-મનો અંકુશ છે.

આખા પરિપક્વ શોધી સુંદર નો ટોપ જોલ્યું હોય તે તે અમદાવાદવાળા, મા. કીરોજ દાવર હતા. આ 'સંત પ્રાખ્યા-પક'થી હું જેટલો આકર્ષિત છું તેટલો બંભ ટોપ જોલનાસથી તેમ થયો નથી. પત્રકારિત્વના દરાવ મુખેને પત્રકારિત્વના પિતા મરહુમ મોજેદ મજબાનજીને એમણે લખેલરી અંજલી આપી હતી. અને પછી પારસી લાખા-ચેમાં આવતી વાતોએ, કીલમના પાનાંએ કેસ અને લોગ્યેની માત્રોએ પર ખરેખર માર્ગદર્શક અને દેહલયું વિવેચન કીધું હતું. આજના સમાજને આપણા જાણીયા કપ રીતે ઉપયોગી થઇ પડે તે ઉપર પશુ સારી જણાવટ કરી હતી. એમનું 'ગોળીય', 'સહનું' લાવવ, વિચારોની સ્પષ્ટતા વિ. ખરેખર સર્વોત્તમ કહી શકાય એમાંના હતાં. લાઇ રતન માર્ગે આ દરાવને ટેકો આપતો જ વિવેચન કીધું હતું તે ચિરમરમણીય રહેશે. આ લાઇની કલકેશળતા મળ્યની

કહી શકાય એમાંની છે. પરિવર્તો વિષે દરેકની ભાષા થકી કે મંડપના પ્લાન આપવા, કે સુરતને મહોદયે મહોદયે ફરજ, કે યુનિવર્સિટીને ગાયે ગાય રખાવું, કે સંઘાનને પત્રબંધોદાર રાખવો તથા મંચ પરથી જાહેરાતો કરવી, નાટકમાં લગ્ન લેવો વગેરે દરેક ઉપર વિવેચન કરવાં વિ. યોગ્ય બધું કાંઈ એમણે કીધું છે કે મુરબી બરબોરણ ભર્યાના શબ્દોનો પડથો પાડું તે 'રવન મારા લગ્ન થવાનેને પરદેશ મોકલી ને સાચું ઉત્તર આપવાની જરૂર છે.' 'રાગિણી'ના સહનની લાઈ બાજુ કાટપીતિયાણી આ દરાવને ટેકા આપી હતા.

પાસીઓની શા રીત કે કેળવણીના સંબંધે દરાવ મુક્તી મેજર સૌરાય બામ-જીએ તે જૂના જમાનાની કસરતોને ફરી સ્થાન આપવા અને કહેવાતી 'કસરો'ને રખાવે આવા જોરદાર અરજ કીધી હતી. અંગત દબાવને આપીને સામાન્ય શિક્ષાંતે દર્શાવતું 'એનુ' વિવેચન પાસી-ઓના નમળા પડતા બાંધા વિષે ચિત-વણીની રજુશીર્ગમાં સમાન હતું. આ દરાવને ભાઈએ-મહેર નાણાવડી તથા કાવસજી ગણુદેવીઆએ અસરકારક કામદારી ટેકા આપી હતા. ૨૬ મીનું કામકાજ (દરાવે અંગેનું) પૂરું થયું હતું. રાતના રંજન કાર્યક્રમમાં લોકોને સાહ્ય સંગીતની મોજ મળી હતી. પંદીત બેકારનાથજીનાં પાસી શિષ્ય બહેન પીરોજ દસ્તુરે બાજેથી અને મલ-હીસ જેવા શાસ્ત્રિક રાજો ગાયા હતા અને બીજાં લગ્નો સુંદર રાગદારીમાં ગાયાં હતાં. સુરતમાંના એમના અચાનક આગ-ચાનચી આ કાર્યક્રમ દુરત યોગવાણે હતા. મોકાએ ખૂબ શાંતિથી આવું સુંદર દર્શાવે સંભળ્યું હતું. બહેન પીરોજન જેવાં સંગીતકારાણીને હતા હતા મેળવવા પામેજ પરિવર્ત ભાગ્યશાળી અને સી કહેવાય. આ કાર્યક્રમમાં બેકારનાથજીની હાજરી ખાસ ખ્યાન એવે એવી હતી. વહે-

માવરમના સૂચની હવેક રાતના સાંત વાતાવરણમાં પચરાયા બાદ સૌ વિખ-રાયાં હતાં.

તા. ૨૭ મી

આજે રહેવારના ત્રણ દરવા છે. ૧૦ મે દરાવ, ૯ માની આગળ મુકાય છે. ધર્મને નામે ચાલતા પહેલાં અને બનીએ સામે નાપુશી બહિર કરતા આ દરાવ છે. વળી જરબોરતી ધર્મનું આલેસ શિક્ષણ આપણી કામમાં જાયેક માંચ એવે આગ્રહ કરતા આ દરાવ દસ્તુર છે. હારમજબીયાર મોરમાંએ મુકાયે હતા. ધર્મનું પ્રગતિકરણ (Evolution) તેની વ્યાખ્યા, સર્વ ધર્મોથી જરબોરતી ધર્મનું સ્થાન એ વિ. ની સંસ્કારી ભાષામાં હાથાવટ થઇ હતી. 'મીશનરી' આવેશમાં ખ્રિસ્તી પાદ-રીઓ ઉપર પાશુ મોલાયું હતું. દરાવ ઉપરના ટેકા આપનારો વિવેચનો ભાગ-ણીના આવેશ વિનાનાં અને પૂર સાવ-ચેતીથી વિચાર કરીને બોલાયું હતાં. આ બોલનારાંઓમાં યુખ્ય કિરવદ કિરવ કાશુ, દસ્તુરજી મોદ અને બહેનશી શલબાણુ વાહીઆનાં નામે મુખી રુકામ. આ દરાવ ઉપર શ્રી માર્કેક મહેતા બોલ્યા હતા અને જોતે જવાબ આપવા ફરીથી દસ્તુર છે. મીરાં ઉભા થયા હતા. અને વાતાવરણ કાંઈક અરમ થયું હતું; ફરીથી શ્રી મહેતાએ બોલવાની માગણીકરતાં પ્રમુખશ્રીએ રજા આપી ન હતી એ કારણે કે ધર્મને લગતી ચર્ચાઓ, સમજૂતીઓ, વિ. ખાસ બેળા મળી, શાંતિથી અને સહિષ્ણુ-તાથી કરવી જોઈએ. પ્રમુખશ્રીની કાર્ય-દક્ષતા, અજબ પ્રકારની અને સુંદર હતી. ખજીને દરાવ વરતે કાચબારીઓના સંગઠનને લખવાં હતા. હમેશની સાદી સૈનીમાં તે શ્રી બરબોરણ ભર્યાએ મુકાયે હતા. કામના આ સાચા સેવકની સહાયતાને સંજોગવાની અટલી પછુ ધીરજ મુ. આપણે કેળવી ન શકીએ? વરસમાં કોકાદ પ્રસન્ને આ કાર્યવાહીઓ બેળા મળે અને વાતાની સંસ્થાઓ વિષે વિચારણા ચલાવી

કથું સક્રિય કાર્ય કરે એવો આ દસવો મુખ્ય સૂત્ર હતો. અમદાવાદવાસી સૌક બેજનશી એકવાલાએ સાદી પરંતુ શુદ્ધ ભાષામાં તેને ટેકો આપ્યો હતો. એને વધુ ટેકો આપનાર ડૉ. હરેશ્વલાલા ભાવ-
લુભાં અને ઉત્સાહ અને આપેલ તેમજ સહાયતા અને એકલિધી જણાયાં હતાં.

અગિયારમો દસવો નવસારીની ઠાઠાં દાન્યાલાળાના પ્રીત્તિપાલ દસમશાંત બર-
દીએ મુદ્દો હતો. રાજાની શિક્ષણ પદ્ધતિમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવાની સુચના કરતું એમનું ધીર, બીજી ને સૌજન્ય ભાવું વિવેચન રૂબરૂની દિશામાં ખુબજ ચેરણા આપે એવું હતું. અને શ્રી. તલાદી અને શ્રી સરકારીએ ટેકો આપ્યા બાદ રજ. પ્રેમું રહવારતું કામઝાજ પ્રેરે થયું હતું.

ચાંચની બેઠકમાં દસવો સખાવત ઉપર હતો. એરવદ એરવ દાણુએ લાગ-
ભીષ (Sentimental) યુદ્ધ કરવામાં આપત્તી સખાવતો પર અકેશ મુકેલો નેપ્રકે એવી, આ દસવો દારા એરજ કીધી હતી. “ભાખરી આપી લીખારી ન રાખિ” એ કવિધરની પદ્ધતિ તે નેળા અને માદ આપતી હતી. આ દસવે ટેકો આપતાં ધણું મનનીય વિવેચન શ્રી ડોસા-
લાલ દેસાઈએ કીધું હતું. કેળવણીના વિષયમાં કરાતી સખાવતો, તેના લાભલાબ વિ. ઉપરનો કટાક્ષમય નિરૂપ માદ રહી જાય એવો હતો. યોગ્ય અને એકબા સંજોમાં પારસી સખાવતની ચેરરી તિથેા બાજે શ્રી ડોસાલાલ તેમજ શ્રી અરેસર દાણુએ સંભાળ્યો કીધો હતો. જે બાદ પ્રમુખત્વે ઉપરનું વિવેચન, આભારવિધિ, વિ. બરે-
બર સમયસર પૂરાં થયાં હતાં. રાતના હળવો રંજન કામકિંમત રજી થયેો હતો.

છવટે

પરિષદ સંજ્ઞતાથી પાર ઉતરી છે. આ સેખમાં વ્યાકરણના, વર્તમાન તેમજ ભૂત-
કાળના એમ બન્ને પ્રયોગો કરવા પડ્યા

સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા સંજ્ઞતા

મહેનત કરવી, પરસેવો, પાડવો એ અમરા-દેશમાં એક માનજરી મગફળી અને બહાદુરીનું ચિહ્ન ગણાય છે.

સ્ટેલિન.

સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન સ્ટેલિન

છે. પરિષદના મંડપની સામે ચોરસેજમાં એક સુંદર પ્રદર્શન જોડવામાં આવ્યું છે. આ હપાશી તારે તે પશુ ખતમ થઈ ગયું હતે. ચુનરાતની કલા, કારીગીરી, હુનર ઉલોગ વિગતવચ્ચે સ્થાન પામ્યાં છે. ચિત્રકારોમાં સિમાવણ આપ્યા, માલુક દોરડી, ખીજુ પટેલ, નેશીર દાણુ જેવા કુવાન ચિત્રકારોનાં ચિત્રો ખાસ નજરે પડે છે. ચુનરાતી સાહિત્યમાં પારસી લેખ-
કોએ જે જે સર્જ્યું છે તેમાં કવિશ્રી ખવરદારનાં પુરતકો, શી જહાંગીર તેમજ શ્રી. ખાનુ દેસાઈનાં પુરતકો, ડૉ. તારાપોરવાલા અને શ્રી કીશોજશાહ મહેતાની સાહિત્ય કૃતિઓ તથા રતન મારાંલની કૃતિઓ ખાનુ જેએ છે. દાર મલદેર સિન્ટર, તેમજ અરદીદીપત્ર કે એલપાલવાળાના સ્ટેડીસ પણ પારસી ધાગણુ અને પારસી ઉલોગ વિશે આપણું ગર્વભરે ખ્યાન જેએ છે. આતું લખ્ય પ્રદર્શન જોડવાને માટે પણ ડૉ. કાન્દેકર, શ્રી. સરકારી અને બીજા મદદનીય લાઇબ્રેરિયે યુખ મહેનત કરેલી હોય એમ લાગે છે. પ્રદર્શનમાં લોકોને જવા આવવાને માટે ચોરસેજના સ્કાઉટ લાઇબ્રેરિયે કે મહેનત ખરે પડે કીધી છે તે વ્યાકીન પ્રકારવા જેવી છે. આ પરિષદે ચેતાનો મથક પણ બહાર પાડ્યો છે જેની સમીક્ષા આવતા અંકે લખશું.

પરિષદના ખાસ કાર્યકરો શ્રી માર્શલ, શ્રી વકીલ, શ્રી તલાદી, ડૉ. કાન્દેકર, શ્રી સરકારી તેમજ એવા અન્ય લાઇબ્રેરિયે અને બહેનના એ એવાના પરિશ્રમો વિચાર કરે છું ત્યારે લાગે છે કે ચુનરાતના પારસી કુવાનો જે ધારવા માગે તે કરી શકે છે !

- સંસ્કારી સમારોહો માટે ગૃહઉપયોગી ૪૦ પુસ્તકો

ઘરની રાણી	૩૧. ૬-૧૨-૦	પરિભુ' પારુણી	૩૧. ૬-૧૨
જીવન સંગી	૩૨. ૪-૧૨-૦	દારીમાતૃ' વેદ	૩૨. ૬-૧૨
આપણો ઘરસંસાર	૩૩. ૨-૦-૦	સા સ ર જ ની	૩૩. ૩-૬-૦
ગૃહિણી મિત્ર	૩૪. ૫-૦-૦	સા સ મં ગ લા	૩૪. ૩-૬
ભાત લાનતું ભરત		મામાતૃ' ઘર કેરલે	૩૫. ૨-૦-૦
મે ગુંથજીકામ	૩૬. ૧-૦-૦	વીરગી રાદી કે પાકશાસ	૩૬. ૩-૦
વિજયાનક્ષત્રી પં. ત	૩૭. ૩-૦-૦	સા સ ક્રા કિ લા	૩૭. ૦-૦
અરુણા મ.સકુઅલી	૩૮. ૨-૦-૦	અચારો ગીત	૩૮. ૦-૦
રણુચંદી કેપલ લક્ષ્મી	૩૯. ૨-૦-૦	પા ય લ-ગા જે	૪૦. ૦-૦
જનક દુસારી	૪૦. ૨-૦-૦	અનપૂર્ણાતું મંદિર	૪૧. ૨-૦
દક્ષ કન્યા	૪૧. ૨-૦-૦	શુ ભ રા	૪૨. ૨-૦-૦
ભાગ્યલેખ	૪૨. ૩-૬-૦	સા ન દા	૪૩. ૩-૬
ભાણી	૪૪. ૩-૬-૦	નમરસ દાંડી	૪૪. ૩-૬-૦
બીલીલી	૪૫. ૨-૦-૦	આ નં દી	૪૫. ૩-૬-૦
અદુરદાયા	૪૬. ૨-૦-૦	વિભાવરી	૪૬. ૩-૬
ગુહુદાસ	૪૭. ૫-૦-૦	સાવકી ના	૪૭. ૩-૬-૦
પરિદાળી સાગ ૧-૨	૪૮. ૬-૦-૦	વિ પ્ર દા સ	૪૮. ૪-૬-૦
ગૃહિ વિલાસ	૪૯. ૫-૦-૦	સરકવંદના	૪૯. ૩-૦
નર ન નારી	૫૦. ૩-૬-૦	દાદાજીવં દહાપણ	૫૦. ૩
લગ્નનો આનંદ	૫૧. ૬-૧૨-૦	દંપતીશુભ	૫૨. ૫-૦

૧ - ૨૨૨ લક્ષ્યા : રૂ. ૬-૧૨-૦

★

ઝા ન. ઝા મ. કકરની ફું

૦ જુ ક સ લ ચ ઝા -૦ પ જિલ શ સ ૦

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મું બા ૭ ૨

आरी

१०४८

राशिपुत्री

—શાહી—

સર્વોત્તમ અંગ્રેજી
બનાવટની છાપ-
ખાનાંને લગતી
તમામ રંગની
શાહીઓ

લેટર પ્રેસ, લીથો અને
ઓફ સેટ, ડાઇ સ્ટામ્પિંગ,
પ્રેસ પાવર

હાજર સ્ટોકમાંથી
તુરત મળી શકશે.

એમ. એ.

દેસાઇની કું.

૧૦૬, મેડોજ-
સ્ટ્રીટ, ફોર
મુંબઇ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

ધ્યાના, એકાદીઅન
તેમજ
ઇલેક્ટ્રીક ગીતારના
સરોદોના
સુમેળવાળું

તમારા મહે-
માનોનાં દિલ
બહેલા વ. વા
અમારું મધુર

એન્ડ

Symphonians

બોલાવીને તમારે ત્યાંના
શુભ અવસરને વધુ
આનંદી બનાવો.

ફોન:-

શુભમ હુસેન બિહારીંગ
પ્રોપ્રીટર શેડ, આનંદ શેડ,
(પરી કંપનીની સામે).

K. WADIA for PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

પ્રકાશક : રાગિણી પબ્લીકેશન્સ
 મેનેજર : કેકી ટી. દમણીયા
 તંમીઓ : મીતુ દેસાઈ, જાલ દાદપીરિયા
 અવસ્થાપક તંત્રી : પીરોજ ર. મઉ

સહીઓનું પાનું : કુ. પીરોજ ગજુડેવ્યા, સંગીત : મા. અનુભાવ કોની,
 ધર્મ અને તત્વજ્ઞાન : ડૉ. ચિરંજીવે. ચિંતા, તારાપોરવાલા,
 ભાતીયજ્ઞાન : દિવિજસાહ મહેતા, ન્યોતીય શાસ્ત્ર : કલિદાસ તિલ્હરીવાલા,
 સિનેમા : પીરોજ મઉ, ફળશાસ્ત્ર : વેદ દુરમસેજ અમારી આ,
 રાજકારણ : કુવરરાહ લાલા, હાસ્ય-કહાણા : પરમેશ બી. સીવ'ડીવાલા.
 છૂટક નકલ : આઈ આના, વાર્ષિક લવાજમ : રૂપિયા ૭, પરદેશ સીલીંગ બાર.

પુસ્તક રૂ

ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮

અંક ૫

અ તુ કે મ ણિ કા

નિમંત્રણ (ગ્રન્થ)	૪	ધર્મનાં મૂળ સિદ્ધાંતો	૨૫
માતૃજી ખીચારું દારી ગયું છે		ઠસ્તરેખા શાસ્ત્ર	૩૭
બાપુ એ જીતી ગયા છે	૫	સુખદ અને દસમજ	૩૯
ભાતીય જ્ઞાન	૭	ફળશાસ્ત્ર	૪૧
વિવેચક અને કલાકાર	૧૨	પરે-સીનું મંદિર	૪૩
ભારતીય સંગીત	૧૫	ગાંધીજી દેખોં શેલોં મુલાકાત	૪૬
પારસીઓ અને રાજકારણ	૧૭	ગ્રેરી ગયું (ગીત)	૪૮
સીલી રાશની (ચાંદુ વાલી)	૧૯	ગોન કાટસ	૪૯
સિનેમા	૩૨	આજનું જગત	૫૦

નિમંત્રણ

આવો રસિક મારા આવાસે આવજો,
દિલથી નિમંત્રુ' છુ' આવજો છ રે!

આંસુ ભરેલ પેલા દિલના અખોલ ખોલ
કાલવવા સુખેથી આવજો છ રે!

કૂણા કો' હૈયાની કૂણી કો' ગાડીને
ગીતે નચવવા લાવજો છ રે!

હૈથે વસેલ મીઠી કાપલની ખોશીને
ગાઇ કવિતમાં રેલાવજો છ રે!

હુઝોથી દમકંતા મૂગા આ તારકોને
સાગરના ભારગ બતાવજો છ રે!

રાતે મહેકતી રાતની રાણીને
હૈથે ધૂપી વાત લાવજો છ રે!

આવો તે વહેમ વિના સાદુ દિલે આવજો
રંક તણી જૂંપડીએ આવજો છ રે!

ગીતોને સુણવા ને ગીતો સુણાવવા,
દિલથી નિમંત્રુ' છુ' આવજો છ રે!

બેજન ન. દેસાઈ.

મોતજ બિચારૂ હારી ગયું છે બાપુ તો જીતી ગયા છે.

સત્યનો સંત ચાલ્યો ગયો છે.
ન્યાય અને ધન્યાન્યતનો
જીવતો જીવતો ફિરેસ્તો કાયમી
શાંતિમાં પોદી ગયો છે. પૃથ્વિનાં
લાખ લાખ તપેજ મળે તેવો
અહિંસાનો એક મહાન પયગંબર
ધરતી ઉપરથી વિલીન થઈ ગયો છે.

ગાંધીજીનું અવસાન થયું છે. એ
અવસાનના સમાચાર આને
માનવાને ડેકું તો ના જ કહે છે.
એ અવસાનના વિચાર માત્રને પણ
દિલમાં દાખલ કરવા દિલ પોતેજ
ના પાડે છે. છતાં—માનવું પડે છે
કે બાપુ ગયા છે. જગતના તે
વંદનિય પયગંબરો, ઇશુ ખ્રિસ્ત
અને ભગવાન શુદ્ધની પંગતમાં
બાપુ તો બિચૂજમાન થઈ ગયા છે.

હવે એક ગેરહિંમ જલ્લાહની
ગોળી સંત ગાંધીજીને વિધી
ચુકી હોય.

તે હિંચકારી નશાખર્ના હૃદયમાં
માનવતાનું નામ નિશાન
ન હતું.

તે પાગલને લાન ન હતું કે
ધરતીના એક ફિરેસ્તા ઉપર
ગોળી ચલાવીને, શુદ્ધી પોતાની જ
ભારત મેદાનાં દેશને તે વિધી
ચક્રો છે.

પણ અફસોસ હવે નકામો છે.
આખી જગતનો કોઈ નામાં-
કિત શહેનશાહ એ મૃત્યુ પામે તો
તેને ન મળે તેવું અનુપમ માન
સત્યના એ ફિરેસ્તાને મળ્યું છે.

અમર શહીદીનાં મોતે હસતે
હસતે ફેલની રેયા ઉપર
કાયમી પોદી ગયેલા બાપુ તો હનિ-
યાનાં માનપાન લઈને ગયા છે.
મોતજ બિચારૂ હારી ગયું છે અને
જીતી તો બાપુજી ગયા છે. મોત
ઉપર કાયમી વિજય મેળવીને હસતા
હાઠેએ બાપુ તો સદાની શાંતિમાં
પોદી ગયા છે.

હવે એ કોઈ કહે કે ગાંધીજી
ગયા છે, પરંતુ ગાંધી બાપુ કોઈ
કાળે જન્મ નથી. શારીરીક તાકાત
વગરનાં એક નિર્દોષ આત્મ બાળક
જેવા એક વૃદ્ધ ટાસા ઉપર ગોળીઓ
છાકતાર તે ગેરહિંમ હવવાન ગાહરું
પણ એ એમ માનતો હોય કે તેને
ગાંધીનો વધ કીધો છે તો તેમાં તે
હજી પણ ગોચુંજ બાઈ રહ્યો છે.
સંતો અને સત્યના ફિરેસ્તાઓને,
તપસ્વીઓ અને પયગંબરોને, મારી
નાખવાની માનવીની તો શું પરંતુ

કુદરતની ક્રોધ શક્તિની પણ
સાક્ષી નથી.

ଧାନ୍ୟ!

सत्यम् । शिरोरता ।

સા રતની ખુઝાઈ ગયેલી
રોશની.

મુદિ'સાના શો પયગંબર!
અને

મનવતાના સંત ગાંધીજી!

તમારી અમર શહીદી અને
તપસ્વી જીંદગી ઉપર
આમારાં કોટિ કોટિ વંદનો છે.

2103 24.1.17

본 연구는 2010년 12월 1일부터 2011년 11월 30일까지 1년간 실시된 것으로, 연구기간 동안 연구대상자를 대상으로 설문조사, 인터뷰, 관찰을 실시하였다.

ਘੇਛੁ ਤੋ ਲਗਵਾਨ ਥਾ,
ਉਨ ਛਾਈ ਮਾਰ ਦਿਯਾ?

‘સમિશ્રી’ના એક કાર્યકર ભણે, જે
 વિવેકે શાપ્તિકનાં કર્મીણ ખૂનની ખબર
 આપી, તે સમયે મુંબઈના એક ગ્રીચ
 હતા ઉપરથી પસાર થઈ રહ્યા હતા.
 જામેશાં ટોળાં આગળ એક પાનદાન
 આગળ લેતી આવી અને પૂછવા લાગી.
 આગે: વાર્તાકાવ્ય નીચે મુજબ છે:

ਅੰਤਿਮ ਅੰਤ:- ੩੫ ਰੁਪਾ ?

ਐਕ ਲਾਭ:-ਗਾਂਧੀਯ ਕਾ ਖੂਨ ਫੁੱਲਾ.

અંગ્રેજ સ્ત્રી:—હેં ! ગાંધીજી કા ખૂન !
 શેઠ તો ભગવાન ચા, ભગવાન ! ઉનડો
 શ્રી મારે દિપા !

આંખે આવેલું આંસુ નુહતા અમારા
હર્ષકર વાપર ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

본 연구는 2002년 12월 1일부터 2003년 11월 30일까지 1년간의 자료를 분석하였다. 자료 수집은 서울, 부산, 대구, 광주, 대전, 울산, 제주 등 7개 광역자치도에서 10개 시·군·구로 선정된 100개 가정을 대상으로 하였다. 선정된 100개 가정을 대상으로 100%의 응답률을 얻기 위하여 2회 이상 방문하여 설문조사를 실시하였다. 본 연구의 응답률은 98%로 나타났다. 본 연구의 자료 분석은 SPSS 12.0을 이용하여 실시하였다.

==भाष्यं धीनुं अनान्==

આ 'તો સુંબડની માપબંધીતું'
અનાજ !

આચાર્ય વૉ બી ખસ્તાયગા
તહિ આચાર્ય વૉ બી !

પણ શ્રી. મૂળરાજ અંજલિયા
કૃત પીરસવામાં આવેલા
લાકડાના લાકડું ચાખનાર કદિ
પણ ખરતાયે નહિ. ઉલટું જો તો

ਪਛੇਗਾ ਥੋੜੀ ਫੁੱਲੇਗਾ
ਸੁਨੇਗਾ ਥੋੜੀ !

દુરતમાંજ ષાહુર પઠશે. પતિ-
પત્નીના લગ્નલગ્નના રમિક દ્વયકા,
આહવાદક પ્રસંગો, રમુજી અને
રસ ઝરતા બનાવોનો દળદાર
સચિત્ર હાથ સંગ્રહ.

યૂગશતના અનન્ય હારથકાર
શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દવે આ સંગ્રહના
“અભ્યુદય” અને પુસ્તક પાછળ
રૂપેશ અર્ચનાર નવન્યામોને અક-
ખટાટ હસાવશે.

સાકડાના લાકડું

[જોદાવણ મુજબ બીજા રવિવારે નવા-
નગરના ડા. સ્વાવશ્વ ગદાસર્ગી મકાને
કોરોના અને શરીરના, ભૌતિક વિજ્ઞાનની
સમજણ લેવાને આવે છે]

શ્રી :-તમે ગયા રવિવારે, ભૌતિક અંગ
અને ભૌતિક જ્ઞાન સંબંધી લોકોમાં
જોડી શરમ કેમ પેલય થઈ તેનાં સ્વરૂપને
લગભગ કંઈક હિસાસ કરીશો ખાસકરીને
વિજ્ઞાપણ, હેરરર ?

ડા :-ગણી ત્યારે આજે એ જાણના
લખ્યો.

આ 'શરમ' આવી
ક્યાંથી ?

ડા :-ખરબોરો ! તમે ડોહ
દહડે કદી કોવો વિચાર કરોશો
કે પુદાએ જેમ આપણાં શરી-
રના બીજા બધાં અવયવો
(parts) બનાવ્યા છે તેમ આ
ભૌતિક-અંગો પણ બનાવ્યાં છે.
છતાં એ એ વસ્તુના સંબંધ
આંગેની આપણી મનોરૂતિ
(mentality) માં તેમજ તેમને
સમજવા વિચારવાના આપણા
વર્તીવ (treatment) માં આ
લુદાપણું અને આ ફેર યા માટે ?

શ્રી :-અરે આ-
પણ લોકો કોવું
અથવા વિચારતાં કોય
ત્યારે જોઈએ જ
શું ? આણી પોણીને
શું "આસ કરતાં
ખારીક શરમ" નો

વિચાર કરતાં અટકે ત્યારેની :

ડા :-તમે જણોશ-એ શરમ કેમ
પદા થઈ તે ?

શ્રી :-કદાચ કુદરતીજ ને આપમેલે,
માણસનન ત્યારથી પદા પદ ત્યારથી જ
એ શરૂ થયેલી હોય ?

ડા :-ભદી-ભદીજ, પૃથ્વી પરની સદૃશી
પરોશી, તમામ નજા અને જામણી પ્રજા-
ઓના મગજમાં આવી શરમ કાપવાનો

કે સખવાનો ખ્યાલ વડીક થવો અશકરજ
છે. અત્યારે પણ ઘણીએક જગણી
મગજોમાં કોવી શરમ છેજ નહીં, તો
પછી જગનમાં માનવીઓની હરેલી સાથેજ
એ શરમ પણ હરનમાં આવે એ 'હમ
ચાનિખર' છે. કાંલોજી આ 'શરમ'ને
બેદ બલુવો કોય તો કોની પાછળ
માણસનનને લાગેલે કંઈક હિસાસ ને
રહો છે તે સમજવાની અગત છે.

શ્રી :-ને શું ?

ડા :-પૃથ્વીના આરંભાજમાં
અને તે પછીથી પણ ઘણા ઘણા
ગંબા સમય સુધી, કુદરતમાં
અને માનવીઓમાં બનના કદેકે
બનાવ કે રચના પાછળ, રીઝા-
યેશ કે પાંખરેશ પુદાઓની
અને દેવ દેવોઓની હરેલી તથા
કારવાઈ ગતાલી હતી. કોર
અનેક દેવ-દેવોઓમાં અને પુદા-
ઓમાં માનનારા લોકોને જ્યારે
સદૃશી પરોશી વાર જાન થયું કે
જાતીય ભાગોને લોચેજ પછી
પછી અને છ-સાન જાતનું
જામણું થાય છે ત્યારે કુદરતી,
તેજાએ જાનાના અનેક દેવદેવી-
ઓને માનનારા સ્વભાવ પ્રમાણે

આ જાતીય ભા-
ગોને પણ અદ્ભુત
અને અતકારી મા-
નને તેમને Deifica-
tion (કીદાઈક)
અટકે કે તેમને દિવ્ય
થાને દેવનાઈ તારી

ભ તી ય જ્ઞા ન

લેખક

ફિરોજ શાહ ફરતખ્ત મહેતા

સ્વાખા જખવા માંગ્યો.

શ્રી :-પછી ?

ડા :-પછી જાન કંઈક આજળ વધી,
હવે ત્યારે સી પુણિના ભૌતિક ભાગો
કોમ દિવ્યતાને પામ્યાં એટલે કે 'દિવાન' થયાં
એટલે પછી એ જ આકાશની પણ
મૂલિઓ બનવા લાગ્યાં અને દેવદેવીઓની
મૂલિમાં કે અટકે સમાવી દા જેને
તેજો પુણ્યા લખ્યા જામણતાં, આ એક

જાતની તેજાને યથેવી નવી અમર્યાબી-
મંદથી ઉપલેડા વડે મનુ' અને તેમની
અજ્ઞાનતાનુ' જ પશ્ચિમ હંદુ' પૃથ્વી
પરની આ પહેલી માણસજાતને આ
અમર્યાબી (paras) ની બતાવે તથા
તેની રચના વગેરેની શું ખબર કોઈ
સકે? તેમને સરીર વિષા કે જાતીય
જ્ઞાનની સમજ પણ નહીં જ. એટલે
જેમને આપણે દેશમાં જ્યારે પહેલવહેલી
આમગાંડી દખ્ખર ઘણી ત્યારે તેનાં
'એનજીન'ને 'દેવ' માનીને, સ્ટેશને પર,
ખાપડાં ચલુ. ચરતી, વડેમી લોકો
તેને નાળિયેર ધરાવી, હાથ નેડી પત્રે
લાગી તેની પૂજાપાત્રી કરતા, તેમ દુનિયા
ઉપરની તે પહેલી માનવજાતે આ જાતીય
લાગેને એકદમ દેવતા સ્વરૂપ માન
આપવા જેટલા અતિમ હોય હાલુ ધસ-
ગ્રામ જવા પામી અને અનીચી લિંગ
પૂજાની પહેલવહેલી સરખાત ચવા માંડી.

લિંગ પૂજા : પૂર્વના દેશોમાં

હા.-આને પણ પૂર્વના દેશોમાં અને
આપણાં હિન્દુસ્તાનમાં લિંગ પૂજા હજીયે
ચાલે છે. અલબત્ત જાતીય ભાવોને રિધ્ય
અથવા તે ભાવો પરબા તેનો કોઈ દેવતા
કે એમ માનીને નહીં પણ તમામ પેલ-
ચરતી હરતી અને જુદાંજુદાં સાધન તરીકે
સમજીને લિંગ (પુરુષના જાતીય ભાગની
આકૃતિની)ની અને યોનિ (સ્ત્રીના જાતીય
ભાગની આકૃતિની)ની પૂજા હજીયે ચાલે છે.

હી.-એટલે 'વડેમ'ની સાથે જેમ
અજ્ઞાનતા તેમ કિલસૂરી પણ નોકાયેલી
હોય છે તે ખરી?

હા.-હા, દુનિયામાં એવું ચાલે છે તે
ખરું! જોડું અને ખરું-સારું અને
નરસું-દાવકાકાક અને પ્રકયાનકારક એ
જે પાસા સાથે સાથે ચાલે છે, વિવેકી
(discriminating) જ્યાંએ તે ને
કોઈ કે ખરું, સારું અને દાવકાકારક
હોય તેને જ માનવું અને સ્વીકારવું.

શી.-વાજબી કહું ઝકઝક!

હા.-અપાન જેવા સુધરેલા ક્યેવાલા

મુલકમાં આને પણ કોઈ કોઈ જગ્યાએ
કેટલાક નહાના દેવતાઓની મુર્તિઓ
પુરુષ લિંગના આકાર સાથેની જેવામાં
ચાલે છે. વાંકથી નાપાત્રી સ્ત્રીઓ
બાળક આવે એની આશાએ એ મુર્તિ-
ઓની ખાસ માનતા માને છે, તેથી
આમળ પેસાની બેઠ ધરે છે અને તેની
પૂજા કરે છે, વળી પૂર્વના કેટલાક
દેશોમાં તો, આમળા વખતમાં, રબે ઘમ
થવા બાદ વાંકિયાપણું રહે તેના અજ-
મજથી લાઇ રાખેલાં લેખેની જુરૂરી ધાર્મિક
ક્રિયા તરીકે, આવી લિંગ મુર્તિઓ
વડે સ્ત્રીઓ પાતાની કોમારવરચ
(Virginity)નો ભંગ પણ કરાવતી
આવા માદા રિવાજે પરથી તમે જો
તિયારી શકશો કે 'ધર્મ'ને નામે માણસે
અજ્ઞાનતાથી વહેમને વધ ધણ મૂખાઈ જ
નહીં પણ અનીતિનાં અને ખરાબીન
માર્ગ પર ઉતરી પડે છે. હિન્દુસ્તાનમાં
જપાનમાં અને પાશ્ચિમિક મહાસાગરમ
આવેલા અનેક ટાપુઓમાં આ હુજી 'ધાર્મિક
રિવાજ' એકે કાળે હતો. બહેવેલા અં
મલાયાની સ્ત્રીઓ પણ આ પ્રયાને વડ
હતી. ઉત્તર આફ્રિકામાં રહેતા પ્રાચીન
આરબો 'ભુ'ડી નજરને ઉતારવા તેમજ
ભુત-ગાકલોને દૂર રાખવા પાતાના તંબુ
જોનાં દરવાજા ઉપર ગાય, ઘોડી અથવા
ઉંટડીના જાતીય ભાગોને ટાંગતા હતા
અથવા તેની જગ્યાએ જ આફ્રિકાનાં ખડ
બચડાં કદમાં ચિત્રો ટાંગી હતા. અત્યંત
તે કાળે ચિત્રકળા નહીં જેવી હોવાથી
તેમાંથી પછી જાતીય અંગોને મળત
દેખાત તેવા કોઈ કોઈ ખીલ આકારો
બની જતા. ઘોડાના નાળ (Horse
Shoe)ના નક્કીબદાર સગવડનાં આકાર
જેવું ચિત્રામણુ પણ એમજ પ્રકટવા પામેલું.

હી.-ઝકઝક, એ તમે શા આધારે કહ
શકો છો?

જાતીય જ્ઞાન સાથે માનવશાસ્ત્રનો
સંબંધ

હા.-માનવશાસ્ત્ર માને Anthropo-
logy નાં સંજોગે, કંઈક અજ્ઞાન, અભ્યાસના

આધારે.

શી.-તે ૧૯૪૨, તમને એન્ગ્રોપોલિસ
નજીવાની શું જરૂર?

હા.-આમરી ૩૬૮૨ી વિદ્યાને અને
એન્ગ્રોપોલિસ તથા સાઇકોલોજી વગેરે તાલુક
ધરાવતી અનેક ખીણ વિદ્યાઓ સાથે
સંબંધ છે. જેમ દરેક ધર્મના આગળના
ધર્મ અભ્યાસીઓને ધર્મનો ઇતિહાસ વગેરે
નજીવા એન્ગ્રોપોલિસનું જ્ઞાન લેવું જરૂરી
હોય છે તેમ જાતીય જ્ઞાન સાથે પણ એક
૩૬૮૨ લેખ અને એક શીખિયાં બહેન
આદમી લેખે પણ નહીં તે લેખોની
એન્ગ્રોપોલિસનું જ્ઞાન આમરે નજીવું
નેહાળે, એટલું જ નહીં, પણ જે બી કોઈ
ધ્રુવક કે ધ્રુવતિ જાની ચલા ધ્રુવજતાં હોય
તેવાંએએ બી કોઈ નહીં તે સત્તાવાર
સારું એન્ગ્રોપોલિસના મંથામાંથી મોકલ
પણ નજીવી લેવું અગત્યનું છે. Sex
સાથે તાલુકો ધરાવતા વિદ્યાને કેમ
અધ્યાયા અને તેમાંથી કેમ કોંઈ
ઉલ્લા થયા તે એન્ગ્રોપોલિસનાં વાચ-
નથી જાણાય છે. તે જગ્યાએનાં બહુ
તમારી આગળ જે વિદ્યાને કું વધુવી
રહો છે, તે કંઈ તમને કહી સંભાળવાયને
ખાતર કહેતો નથી, પણ જાતીય જ્ઞાન
અને જાતીય અંગો વિષે કંઈજાન
જાતમાં ખિટી શરમ કેમ આવવા
પામી તેને જગતી સમજાવના એક
જરૂરી પ્રસ્તાવ યાને હીનાયા લેખે
કહી સંભળાવું છે. સીરીસ-ક્રીસિસ, ગેર
સમજાતી નહીં થાય તેથી હું તમને
આગમજથી કહી રાખું છું કે વગર કાર-
ણનું કું તમારી આગળ કશું રજૂ કરીશ
નહીં. આજ કારણ વગર જાતીય જ્ઞાનની
એક પણ ખાખત તમે મહાર એટલી
સંભાળશો નહીં. મને મહારી ફરજત અને
તેને જગતી જવાબદારીનું રજૂ જાન છે.

હી. અને શી.-તે ૩૬૮૨, અને કોણની
આગળ આ જ્ઞાન લેવા બેઠું છીએ તેનું
પણ અમરે રજૂ જાન છે!

પાશ્ચાત્ય પ્રાચીન લિંગપૂજા
હા.-મેન્ડ યાં સાંભળે ત્યારે આગળ:

તમારે એમ નહીં સમજાવું કે આગળ
૩૬૨૨ પૂર્વનાજ દેશમાં એવું હતું. એ
મકારના વિદ્યાને અગાઉ પશ્ચિમમાં બી
હતા. ૧૪૨૦, પાશ્ચિમોરોસ અને
એપીરોટલના જમાનામાંની પણ
આગમજ અને તે પછી પણ કાંબા
કાળ લખી, અનેક દેવદેવીઓને માનવારી
પશ્ચિમની પ્રગતિમાં આ લિંગપૂજા
હતી, આગળ ઇટલીના ઇસરનિયા ને
અયકમાં એનો પ્રચાર બહુજ હતો.
ઇ. સને ૧૮૦૫ માં ધર્મકેપ ધરાવી એ
આખા પ્રાચીન તાલ થયો, પ્રાચીન દર-
કપુલિવગ અને પાશ્ચિમના અધિવેશમાં
સ્થાપિત 'Secret Museum' માં
જાતીય અંગોની પૂજા ખતાવતા પ્રકરિની
મૂર્તિઓ આખા મુરેપ ખંડના લુલ્લા
લુલ્લા લાગેશમાંથી મોકલી કરીને રખા-
યેલી હતી જેણે યમ અંગે છે.
'A Discourse on the Wor-
ship of Priapus' નામના મન્દમાં
પ્રાચીન રોમનોની આવી લિંગપૂજાની
સત્ય કહીકેતો લંગાણથી વર્ણવેવામાં
આવી છે. આવી જાતનો પુનઃપ્રચાર દેવગ
રોમનોમાં જ નહીં પણ અસેવ જર્મનીમાં
અને બ્રિટિશ યાજ્ઞોના કેટલાક લાગેશમાં
પણ ચાલુ હતો એવું તમારીજ ઉપરથી
સિદ્ધ થાય છે. તે જમાનામાં, કોઈક
દેશમાં પુરુષના જાતીય અંગને તે રણી
કોઈ મુલકોમાં સીનાં જાતીય અંગને સવ
સજ્જિમાન લેખે જણવામાં આવતાં હતાં;
તથા એ અંગોમાં અદ્ભુત સજ્જિઓ રહેતી
છે એમ ખરેખર મનાવું હતું. લાખાઓ
લેખે, ક્રિસ્ટના એક રાજકર્તાએ જે ને
મુલકો સરે ક્યાં ત્યાં ત્યાં તેની કોતરની
યાદગીરી લેખે તેણે જે કાલિસ્થ એક
(Obelisk-સ્મરણ ચિન્હ) ઉભા કર્યાં
તે દેવકની રાંચે તેણે સંજ્ઞાચિહ્ન
(Symbol) તરીકે સીના જ જાતીય
અંગને કેતલવ્યું હતું. વળી પ્રાચીન
આયર્લેન્ડમાં દેવદેવોનાં અગિયારમાં જે
આકૃતિઓ સખવામાં આવી હતી તે માત્ર
સર જાતીય અંગને જ નાખવાની હતી.

શી:-એવા રિવાજોમાં ત્યારે એ લોકને
રૂપે કંઈ શરમ તો નહીં જ ?

ફી:-શરમ બી નહીં ને સ્ત્રી સન્માન
દેખાડી આપવાની ધારણા બી નહીં.

હા:-અલગથી ધારણા કોઇ બતાવી
ગંદા કે ખરાબ નહીં, પરંતુ એ ગણ
બતાવી આપે છે કે તે વેળાએ સામાન્ય
માનવગત હજી કરેકે વાતને અને વસ્તુને
વિદ્યાની અગર વિદ્યાતની દૃષ્ટિએ જોવા
માનવ ને તબક્કે આવી પહોંચેલી નહિ.
જે વસ્તુમાં તેને અદ્યતનતા કે અસા-
ધારણ બળ કે શક્તિ જણાય તેને તેઓ
દિવ્ય માન ને મોટાઇ આપી દેતા. અને
પછી તે માન અને મોટાઇની સામ્યુને
તેઓ કંઈને કંઈ સ્મારક (Memorial)
રૂપે પ્રત્યક્ષ કરી દેતા, અને પછી તે એક
ધાર્મિક અગર સામાજિક રિવાજ જેવા
થઈ જતો.

એક ઉપરથી બીજે છે

શી:-પણ ત્યારે આ અંગે વિશે
માથસજાતમાં જોડી શરમ કેમ આવી.

હા:-એજ વાત ઉપર તો હું આવી
રહેલો છું. સાંકળો, પૂર્વકાળે જાતીય
અંગોનું સંબંધમાં ને કંઈ કે આવા
રિવાજ હતા તેમાં જ્યારે છેકજ
અતેકુ થવા થમ્મુ ત્યારે તેની વળતી
અગર (Reaction) થરી જ તેમજ
તેમ ફેરફારને વખત આવી લાગ્યો.
એક બાલુએથી સુધારણ લોકો
જુદિમાન બનતા ગયા-બીજી બાલુ
જોઈ પાછગથી બધાં થયે ત નવા નવા
ધોની અસરને કીધે સુતિપૂર્વક સામે
લાગ થવા નહીં ત્યાં અનેક દેવ
દેવીઆને માનનારી લિંગપૂજક પ્રત્યક્ષો,
કુદરતી જ, તેમનાથી વિરુદ્ધ વિચારવાળા
લોકો સાથે ગપડામણમાં આવી પડી.
સુતિમાં નહીં માનનાર એવી તથા બીજી
સમજદાર પ્રતી આ યોગિમાન, વહેમો
તથા અનારિય/નક પૂજાઓથી ચમકી
ઉઠી. તેની સામે ચિકાડ દેખડવા અને
ધ્યાનન વર્ણવવા લાગી.

ફી:-એમ કરવામાં તેઓ વાજબી હતા.

હા:-અચિતજ વાજબી હતા; પણ જેમ
ઘડિયાળનું ઘોલક એક છેડેથી બીજે છેડે
ગયા વિના રહેતું નથી તેમ એક વહેમો અને
અનીતિમાન રિવાજ પ્રત્યેની લડત જ્યારે
હદ કુદાવે છે ત્યારે નીતિના નામે તે
નીતિના હિમાયતીઓ વધતું જાયું ને
એક બતાવું નૈતિક ઝડપન (Moral
Fanaticism) બતાવે છે, તે ઝડપન
જરૂર તેઓને છેકજ બીજે છેડે ધસી
લાઇ જાય છે, આ બાબતના રા બધામાં
પણ એમજ થવા પાર્યું.

ફી:-તે શું ?

નૈતિક ઝડપન જોડી શરમને
ઉપજાવે છે

હા:-કોરાજ દીકરા, કલાચ તે નોખું
દશી કે જેમ ધાર્મિક ઝડપન બતાવવામાં
ધર્મશૂર વર્ગ આગળ જ ઘાય છે અને
પડે છે તેમ નૈતિક ઝડપન દેખાડવામાં
અને તેને આગળ વધારવામાં અને
લોકોમાં ફેલાવવામાં ધર્મશૂર વર્ગજ
ગોખરે આવે છે. સુતિપૂર્વકની સામે
ચનાર ધર્મશૂર વર્ગે જ્યારે ચોતાની
લડતને ધાર્મિક જોશથી ઉપાડી લીધી
ત્યારે તેઓએ હદ જ ધાળી નાખી તેઓ
'એવે-સ' (સમતોલપણ) ચૂક્યા.

શી:-તે કેમ ?

ફી:-તે એમ કે જાતીય અંગોની ચતી
પૂજામાં બિચારો જાતીય અંગોના તો
કંઈ રોપ હતોજ નહીં-તેઓ તો
શરીરના જેવાં બીજાં બધાં અંગો
જેવાંજ નિર્દોષ, છતાં હિંમતપૂર્વક મનુષ્યો
જેઓ એ બાપડાં કુદરતી અને નિર્દોષ
અવયવો પડી ગયા-ગયા લાગ્યા.
હવે જ્યારે એક વેળાએ એક ચીજ
ગંદી જ ગણાઇ તો પછી રહેતે રહેતે તે
'શરમાવા જેવી' એટલે કે 'એશરમ'
ગણાવા લાગી. આ 'એશરમ'માંથી પછી
તે 'પાપી' ગણાતી થઈ અને હવેજ એ
બાપડાં કુદરતે અને કિરમરે આપેલાં
તમામ સારાં, પવિત્ર નિર્દોષ અવયવો

‘શુષ્ક’ ‘શુષ્ક’ ‘Secret’ અને નહીં ઉચ્ચારવા કે નહીં બોલવા જેવાં યથા પડ્યાં. જોમ લિંગપૂજન સાથે સંલગ્ન ચલાવતાં ‘શુદ્ધ લિંગ’ પોતે જ નાહક શરમ ભરમની વાત થઈ પડી !

શ્રી:-જોમ ને માણસો વિચારતું ‘એલેન્સ’ ગુમાવી દે તો તો પછી અંગોનાં નામો વડીક ઉચ્ચારવામાં તેમને શરમભરાઈ જાય.

શ્રી:-ખરું છે-તેણું જોવામાં આવે છે તેથી તો, મેં જોમ ગયા આતવારે કહેલું તેમ મહાત્મા ગાંધીજી જેવાને પણ એવી ખોટી શરમને વખોટી કાઢવાની જરૂર

જણાઈ હતી. એવી ખોટી શરમને અપનાવી લેનારાં માણસોનાં મન જ પછી એવી એક અચળાઈ (capriciousness) થઈ જાય છે કે તેઓને ભૂતીય

અંગોનાં સુખ કે સંકષ્પ લેખાતાં નામો ઉચ્ચારતાં પણ એકભત્તરી સાંસરી ને શરમ મળતી લાગે છે. આથી થાય છે શું કે, મન શુદ્ધ રહેવાને બદલે ઉપરું

ગંડું બને છે એવી હદ ઉપર માણસ ઉતરી પડે તેને હું ‘મનની વિશુદ્ધતા (Refinement) નહીં’ હડું પણ ‘Dirty mind’ or ‘diseased mind’ કહેલું કે

એકભત્તરી ‘મનની ગંદાઈ’ જ કહું.

શ્રી:-હું નહીં ધરતી કે શીખરાં બહેલોં એવાં ‘કન્યા’ મનલાળાં માણસો એવી ખોટી શરમ ગણતો હોય.

ધર્મના નામે ‘મનની પણ નિન્દા

શ્રી:-હું અંગત મનુષ્ય ઉપરથી કહું છું કે અનેક નામો શીખરાં બહેલોં કલ્યાણ કહેવાનાં ‘માનુષ્યોને અને ધર્મ-રચેને તે’ નેયોં જ છે. જ્યારે માણસોના મન એટલી દુઃખની અવસ્થા કિંમતે

અચળ બની જાય છે ત્યારે કોઈ કોઈને તો કેમ અંગેને ‘મન’ વચ્ચડું નામ ઉચ્ચારનાં પણ શરમ પેદા થાય છે !

એમાં પણ તેઓને એકાદાં અંગે અવિચક જણાય છે. આવી આવી શરૂથી શરમને લીધે તો કોઈ કોઈ પ્રિયતા ધર્મપથોનાં

વિશ્લેષોમાં તો, લગ્નના કુદરતી પવિત્ર વિચારને તથા પરણેલી નિન્દાગીને પણ નહીં માંડીવાળી શકાય એવાં એક

‘ન છૂટેનાં પાપ’-‘An unavoidable Sin’ લેખે ભરે કરવામાં આવ્યાં છે. મારું તો એક મનુષ્ય છે કે

સર્વથી આવી ખોટી શરમમાંથી જ ‘ધન્સાન પાપમાંથી પેદા થયું’ છે’ અને ‘માણસ ભરેજી કાંઈમાં છે’ એવો ‘sin’ ને નામને એકભત્તરી રદન પાડેલી રાઈ કોઈ

દિશાએથી આપણા વાંચવા સાંભળવામાં આવે છે.

શ્રી:-ખોટી શરમ આ કેવું ખોટું પરિણામ !

આપણી ફરજ

શ્રી:-જોમ, ઉપરે જ્યારે એકવારની વાજળી અને શુક્ર ભક્ત મિશ્રન (balance) ગુમાવે ત્યારે તે અતે મૂર્ખાઈ પણ દાખવે, તે પ્રમાણે આ ભૂતીય

અંગોનાં નામ ઉપર અને તેને લગતી સમજણ તથા જ્ઞાન ઉપર secrecy ને એટલું કે છુપાપણને પાડે પડી અચાનક, લજ્જાદાન, ખોટી શરમ અને

ચુપચીટી વગેરે, સુધરેલાં શીખરાં કહેવાતાં હોકામાં પણ પ્રવેશવા પામ્યાં. એવું એકાદાં પરિણામ આપણાં માતૃપિતા-આજ્ઞા, આપણે પોતે અને આપણી

આજ્ઞાદ ખમ્બુ છે અને આજે પણ ખમ્બુ છે. તો પછી આપણી ફરજ આ

હાનિકારક અચાનકતામાંથી બાહરે આવવાની હોવી જ ઘટે. એ બાજે ફરેક સ્ત્રી અને સંજ્ઞાન નરનારનાં ખાસ ધર્મ એજ

હોવો જોઈએ કે આ સર્વેથી અચળનાં ભૂતીયજ્ઞાન પ્રત્યે તેણે પોતાનાં તાલુબી (prejudice) ને તમા નિન્દાને ફર

કરવાં અને તેને લગતું જ્ઞાન બને એટલું સંપાદન કરી પોતાનાં ફરજનાં પાલન થાય રીતે સમજાવીને આપવું. આલો

સાહેબજી ખમ્બાઓ-આવતા રવિવારે આપણે વધુ વાગબીત કરીશું.

વિવેચક અને કલાકાર

માનવીનાં જીવન પડતર અને તેના વિકાસમાં કલા કેટલું અનુપમ સ્થાન ધરાવે છે તે આ લેખમાં રંગરશ્મી કલાકાર શ્રી. સ્વાવશ આપકા બતાવી આપે છે. શ્રી. સ્વાવશ સુજ્ઞાનના એક નામી કલાકાર છે, ઘણાં વિવેચકને કારે નહીં પરંતુ એક કલાકારની દૃષ્ટિએ કલાત્મક વિવેચન કરવામાં કલાકારો જેવા વિવેચકો કેવા ફાયો આપી શકે તે તેઓએ ખોલ દીધા. રંગરશ્મીનાં સુભાષ સ્ટેશન ઉપરથી એક વાર્તાલાપ મારફત બતાવી આપ્યું હતું. તે તમામ મુદ્દાઓને અપ્પરચ રાખતો આ સર્વાનુષ્ઠર લેખ, સુજ્ઞાનની કલા-સમૃદ્ધિને અને સુજ્ઞાનના કલાકારોને સરસ માર્ગદર્શન પુરું પાડશે.

—તંત્રીઓ.

આ ધુનિક કલાનો વિકાસ અને પ્રજામાં ફિલ્સે ફિલ્સે વધતો જતો કલાનો રસ એનાં વિવેચક અને કલાકારના સંબંધનો પ્રત્યક્ષ ચર્ચા થોડો અને છે. આજની જનતામાં આપણે શીખેલા બહેલા વર્ગનેજ તથાસીએ તો, ખણી નાની સંખ્યા છે કે જે કલાને કાંઈક અંશે સમજી શકે છે અને એમાં રસ લઈ શકે છે.

મારું માનવું છે કે વિવેચકની હાથા ને કે કલાકારનિક અને કલાકાર બનેલી ઉપર હોય છે જે પરંતુ કલાકારનિકને એ વધારે મહત્ત્વ પુરવાર થઈ છે. કલાકારના કામમાં જોની આસપાસના વાતાવરણની હાથા હોય છે. એ ઉપરાંત ખીન કલાકારના ચિત્રો બેવાયી એને કેટલેક અંશે દારવણી મળી શકે છે. પરંતુ નવી દ્રષ્ટિ અને દારવણી તો વિવેચક જ આપી શકે. અરુ જોનાં વિવેચક પણ એક કલાકાર છે. કલાકારને સર્જક શક્તિની નેહલી જરૂર છે તેટલીજ જરૂર વિવેચકને પણ છે. બેજનનક વાત તો એ છે કે આજની હિંદુસ્તાનમાં આપણે બહુ થોડા વિવેચકો સળ્યા છે કે જેને આપણે સાચા

છે. પરદેશમાં રહીને પણ એમણે આપણી કલા વિશે કેટલું બહુ કામ કર્યું છે. આપણે આપણી જાતને ભૂલ્યા હતા તેમ આપણી કલાને પણ વિસારે મૂકી હતી. પરદેશમાં હિંદુસ્તાનની કલાના નમુનાઓને—*caricatures*—અર્થ-બાની વસ્તુઓ તરીકે જ સ્થાન મળતું. ભારતીય કલાત્મક સ્થાન કલા જગતમાં કેટલું જાય છે એનું જ્ઞાન કસાવનાર અને એને સમજવાની દ્રષ્ટિ આપનાર આ એક જ વ્યક્તિ હતી. એને જ સાચો ભારતીય વિવેચક કહી શકાય. એમના સ્વર્ગવાસથી કલા જગત અને હિંદુસ્તાનને બહુ મોટી ખેલ મળ છે. શ્રી ઓ. સી. ગંધુકીએ પણ આ સેવમાં સરસ કામ કર્યું છે.

આજના સમાજમાં વિવેચકનું સ્થાન શું છે? પ્રથમ એનું સ્થાન તો કલાકાર અને જનતા વચ્ચે દુલાનીયા તરીકેનું છે. સ્વાભાવિક છે કે ઉચ્ચ કોટીની કલા રમકડી ન બેવાયી એના અમુક મુજો અને એથી બાબતો સામાન્ય માણસને ન મળે. એથી કલાનું દ્રષ્ટિબિન્દુ શું છે એ જનતાને સારી અને સહેલાઈથી સમજી શકાય એવી ભાષામાં સમજાવવાનું કામ વિવેચકનું

વિવેચક કહી શકાય અને ને કલાકારને ખરી દારવણી આપી શકે. આપણા વિવેચકોમાં ડૉ. કુમાર સ્વામિનું નામ મોખરે બિશલે

લેખક
●
સ્વાવશ આપકા

રજું. ને કે આજના ધણા-ખરા વિવેચકો નાની બાબતો સમજાવવામાં મોટા મોટા શબ્દોનો ઉપયોગ કરે છે અને પવિત્રાને

સામાન્ય માણસને કલામાં રસ લેતો કરવામાં નિષ્ફળ નથી છે. વિવેકને જનતાની મોટામાં મોટી સંખ્યાના અંતર આત્માને સ્પર્શવું હોય તો તેમની સીધી ને સાદી ભાષામાં, બારે શબ્દોને ઉપયોગ કર્યા વગર સ્પર્શવું પડશે. કુદરતના વિવેચકોની ભાષા આ બાબતમાં ઘણી સરળ હોય છે. એટલે સામાન્ય શીખેલા માણસ પણ એની વાત સમજી શકે છે.

હિંદુસ્તાનમાં આશરે નવમી દસ દહા લાખી વાંચી શકે છે. એમાંથી કલામાં કેટલા રસ લઈ શકે એવું પ્રમાણ કંઈવું બહુ લાગે છે. શીખેલા ભણેલા વર્ગમાં પણ કલાની વાત નીકળતાં કેટલાક લોકો બહુ ઊંડે છે અને કહે છે કે ભણે કલામાં હંમેશાં કંઈ સમજતા નથી. કુદરતની કલાના લુપ્ત લુપ્ત સંપ્રદાયો જેવા કે Realism, Impressionism, Post Impressionism, Cubism, Primitivism, Surrealism અને છેવટના Neo-realism જેવાં ત્યાંના વિવેચકોનું કામ ધણું અઘરું છે. જ્યારે આપણે ત્યાંની કલાનું Realism અને Idealism સમજાવવાને વિચારકને બહુ તકલીફ ન થાય. આપણા સમાજમાં કલા અને કેટલી આગળ વધી છે તે જોવા માટે આપણે તેનું સ્થાન ક્યાં છે તે તપાસીએ.

આજના સમાજમાં કલા અને કલાકારનું સ્થાન શું? અને શાગે છે કે આજના સાંત્રિક યુગમાં, જ્યાં જીવન કંઈપી વેગે દોડે છે, જ્યાં માણસને બધાં કામોની જિતાવળ હોય છે ત્યાં કલા અને કલાકારનું સ્થાન બહુ અગત્યનું છે. આ સાંત્રિક યુગનાં છુપાં જીવનને કેવી રીતે સુંદર, તાજું, જીવંત અને ઉજાગર બનાવી શકાય તે માણસ એકલા ખોરાક પર જ જીવી શકેલો નથી. જેવી રીતે શરીરને નિભાવવા ખોરાકની જરૂર છે તેમ આત્મા અને મનને પણ પોષાવવાને જોઈને ખીન જીવનની જરૂર છે. એ ખોરાક કલા સારી રીતે આપી શકે છે. કલા એટલે દેહમાં મહેલું ચિત્ર એમ

મુશુભી માન્યતા છે, પરંતુ ખરી રીતે જોતાં કલા તો આપણાં જીવનમાં બધે જ રહેલી છે. આપણે સુદૃઢી આંખે એ જોઈ નથી શકતા અને એને જોવાનો પ્રયત્ન પણ નથી કરતા એથી એમ ન માનવું કે કલા બિનજરૂરી વસ્તુ છે. હવે આપણે આ ચીજોને પારીક્રમી ન જોતા હોઈએ પણ એની અસર તો આપણાં મન ઉપર જરૂર થવાની. રાજાદી અને ધરગત વાપરવાની વસ્તુઓથી મોટી આપણો પોષાક, શશુમાર, રીતજાત, સંગીત, દૂત્ય, નાટક ઇત્યાદિ ત્રિગેર આત્મા અને મન પર કેટલી ઉંડી અસર કરે છે એનો અંદાજ કાઢવો અઘરો નથી.

રંગ અને આકાર મનુષ્યનાં મન પર કેટલી દહ સૂધી અસર કરી શકે છે એ તો હાલની રંગ-વિજ્ઞાનની શોધ પરથી જ જણાયો. રંગ-વિજ્ઞાનનો પ્રાચીનો સિદ્ધાંત એ છે કે મેઘ મનુષ્યનાં કેખાતા સાન. રંગોમાંથી લાલ બાજુ તરફના રંગો (લાલ, નારંગી અને પીળા) ઉજાગર અને હિતજનક હોય છે, જ્યારે વાદળી બાજુના રંગો (નિશુલી, બાસમાની અને લીલો) રીતજાત તથા આલ્લોકક હોય છે. રંગ વિજ્ઞાનનો ખીનો સિદ્ધાંત એ છે કે લાલ રંગ મનુષ્યને કાય પ્રવૃત્ત કરાવનારો તથા ઝટ નિર્ણય કરવાને ઉત્તેજીત કરનારો રંગ છે. એવી જ રીતે જીવ જીવ આકારોની જુદી જુદી અસર મનુષ્યનાં મન પર થાય છે. એક મનુષ્ય જ્યારે કેવળ અંધવા મંદિરમાં પ્રાર્થના કરવા નાય છે ત્યારે કંઈ ચીજો એની ધાર્મિક લાગણી ઉત્તેજીત કરવામાં મદદ કરે છે? કંઈ ચીજો એની પ્રાર્થના માટે યોગ્ય વાતાવરણ ઉભું કરે છે? એ ચીજો છે મંદિરનું સ્થાપત્ય, શીલ્પકલા, ચિત્રકલા, શશુમાર, સંગીતનો નાદ અને ધ્રુપની સુવાસ ઇત્યાદિ. મનુષ્યના આત્મને એ પ્રભુના વરણમાં ધરે છે અને પ્રભુનાં દર્શન કરાવે છે. આ ઉપરથી મનુષ્યને

આત્મીક અને માનસીક યોગ્યતાની કૅટલી નરેર છે અને કલા કૅટલે હદ સુધી તે પુરી પાડી શકે તે આપણે સમજી શકીએ છીએ. કૅટલા માટે કલા, કલાકાર અને કલા વિવેચકનું સ્થાન બધા જ સમાજમાં હોયું હોયું નોંધાયે.

આજના કલાકારો જે વખતે કહિલું સમયમાંથી પસાર થઈ રહ્યા છે તે વખતે વિવેચકની પણ જવાબદારી બહુ જોડી છે. આપણા કલાકારની ઓડી સંખ્યા યુગવયમાં પડી છે. આજ કરીને છતાં દબે કામ કરવારા કલાકારોને આજની આધુનિક કલા, Modern Art એ એક Puzzle અથવા કોથા જેવી થઈ પડી છે. પ-દેશી હકુમતે આપણી કલાત્મક દૃષ્ટિ કડું હતું. એ યુલોગી જાહેરની ડાબે હવે જુસાવા માંડી છે અને હજી એકદમ જુસાવાં એને કૅટલાક વખત જશે.

આપણે ત્યાંના કલાકારમાં ચાર વર્ગો પડી શકાય; એક તો ક્રાંતિકારી Revolutionary, બીજો રીઝુસ્ટ Traditional, ત્રીજો અર્વાચીન Modern, ચોથો પાશ્ચિમાત્મ Western. Revolutionary કલાકારો પુરાણી કલાને અબ્ધામ કર્યા પછી, એની ઉપર હાલના સમયને ચોક્કસ ચમકેલી નવી શેલી તૈયાર કરવાને અખડ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, બન્યો Traditional કલાકારો, જે પુરાણી શૈલી ચાલતી આવી છે તે પ્રમાણે તેમાં રહેલ ફેરફાર કરી, પુરાણા નિપજા ઉપર જ ચિત્ર કર્યાં ગયા છે. ત્રીજા કલાકારો જે ત્રીજા Modern કહેવાય છે એ ખડું નોં પાશ્ચિમાત્મ કલામાં થોડા પછોડે રહેતા નથી અને અનુકરણ કરે છે, ચોથા વર્ગ છે જેને આપણે Academician અથવા પશ્ચિમાત્મ કલાના પ્રતિનિધિ કહીએ છીએ. એ છે પરદેશી દહુમતનું પ્રતિનિધિત્વ અને વર્ગને કલાકારોની ચોખ્ખી સંખ્યામાં એમણે લીધેલા વર્ગ માટે શંકા પેદા થઈ છે અને એ

વખતે એમને સાચી દોરવણીની બધી જવાર છે, જે આપણા હાલના વિવેચકોએ પુરી પાડવી નોંધાયે.

યુલોગી મધ્ય અને સ્વતંત્રતા આપી છે. આપણા દેશમાં અત્યારે જે ફેરફારો થઈ રહ્યા છે તેની છાયા આપણી કલા પર જરૂર પડવાની છે. બીજી બધી કલાઓ, વૃત્તકલા, સંગીત વિગેરેમાં પુનર્જીવન આવવા માંડ્યું છે. ચિત્રકલાની બાબતમાં વિવેચકોએ કલાકારોને સાચો માર્ગ દેખાડવાનો છે અને તેનાં પુનર્જીવનમાં મદદ આપવાની છે. તદરથ, નિષ્પક્ષપાત અને બહોળા દ્રષ્ટિવાળા વિવેચક જ આવી શક્યા દોરવણી આપી શકે. અજોડો અનુકરણ કરી કરેલાં જ ચિત્રો સારાં અને બીજાં નકારાં એક માનનારા સંકેતી દ્રષ્ટિવાળા વિવેચકોએ બધા કલાકારોને ખોટે રસ્તે દોર્યા છે. આવા વિવેચકો કલાકારને ભવિષ્યનો માર્ગ નહીં દેખાડી શકે. આપણા કલાકારોએ આપણી છૂત-કાળની કસનો અખડ અબ્ધાસ કરવો નોંધાયે. અને એ માટે મગફર થવું નોંધાયે પરંતુ આજની કલાત્મક નિર્માણ તો આજની કલાકારોએ જ કરવાનું છે. પૂર્વજોની કીર્તિ ઉપર એ હમેશાં જીવી ન શકે. શક્ત અને મોગલ યુગની પુરાણી કલા અને રચાપત્ય ઉપર લાવણો કરી આપણે ખુબ વ્યકાષ્યો મારીએ છીએ, પરંતુ આપણને એ વારસો મળ્યો—એનો અત્યાર સુધી શું ઉપયોગ કર્યો છે અથવા એ સાચવવા આપણે શું લામકે છીએ? આ સવાલ દરેક કીર્તિએ ચોતાની બતને પૂછવો નોંધાયે. સ્વતંત્રતામાં આપણે કલાની બાબતમાં મને તેટલાં શિખરો સગ કર્યા હોય તો પણ આજની આપણી કલા મહાન ન બને ત્યાંસુધી આપણને સંતોષ ન થવો નોંધાયે.

ભારતીય સંગીત

લેખક

મા. અબુભાઇ કે. સેતની

આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ સંગીતની સમગ્ર રચના નાદ ઉપર અલગ બેલી છે. આ નાદના 'ચોમાટ' અને 'રણુકાર' એવા બે સદૃશ બેરો પણ જોઈ ગયા. હવે આપણે આપણાં ભારતીય સંગીત વિશે થોડીક શાસ્ત્રીય માસિતીનો અભ્યાસ કરીશું.

સ્વરોઃ

આપણાં ભારતીય સંગીતમાં વપરાતા સ્વરોની ઉત્પત્તિ સંગીત-ઉપયોગી નાદ (રણુકાર) માંથી થયેલી છે. આ સ્વરોની સંખ્યા સાતની છે. આથી એને સાતક કહેવામાં આવે છે. આ સ્વરો છે સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની-એટલે કે પદ્મ, કમલ, ગાંધાર, મધન, વંજન, પેદત અને ત્રિપાદ.

સ્વરોના બેઠ.

સ્વરોના બે બેઠ છે. (૧) શુદ્ધ સ્વરો. (૨) વિકૃત સ્વરો. સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની-આ સાતે સ્વરોને આપણે શુદ્ધ સ્વરો ગણીએ છીએ, પરંતુ આ સ્વરો પૈકી જે સ્વરો પાતાના સ્થાન પરથી ચઢે કે ઉતરે- છે તે વિકૃત સ્વરો કહેવાય છે. ઉપર્યુક્ત સ્વરો પૈકી રે, ગ, મ, ધ, ની વિકૃત સ્વરો છે, જ્યારે સા અને પ અચળ સ્વરો છે.

રે, ગ, મ, ધ, ની-આ વિકૃત સ્વરો પૈકી રે, ગ, ધ, ની- પાતાના સ્થાન પરથી નીચા ઉતરી શકે છે, પરંતુ યદી ચકતા નથી. આવા વિકૃત સ્વરોને સંગીતમાં 'ઝામળ'ની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. હવે

રજા મ. આ સ્વર પાતાના સ્થાન પરથી નીચે ઉતરતા નથી પરંતુ ઉપર ચઢે છે. આથી વિકૃત સ્વર મ ને 'તીન'ની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. ઝામળ સ્વરોને ઝોળખાવવા માટે તેમની નીચે થીટી દોરવામાં આવે છે. જમઙ: રે ગ ધ ની અને તીન સ્વરોને ઝોળખાવવા માટે તેના ઉપર થીટી થીટી દોરવામાં આવે છે. જમઙ: મ, આમ સ્વરોના શુદ્ધ અને વિકૃત એવા બે બેઠથી એક સપ્તકમાં સાત સ્વરોને બદલે ખરે જોતાં બાર સ્વરો ગણ છે. અને સામાન્ય રીતે આપણાં ભારતીય સંગીતમાં બાર સ્વરોનો જ ઉપયોગ થાય છે.

શ્રુતિ

ઉપર જણાવેલા બાર સ્વરોની સમગ્ર વચ્ચે કેટલાક સૂક્ષ્મ સ્વરો આવેલા છે. પરંતુ તે એકાએક ગાઇ શકાતા નથી. આવા સ્વરોને શ્રુતિ તરીકે ઝોળખાવવામાં આવે છે. આ શ્રુતિની સંખ્યા ઉપર વણુવેલા બાર સ્વરોની સંજ્ઞા બાવીસની થાય છે અને સંગીતમાં વપરાતા બાર સ્વરો નીચેની શ્રુતિઓ પર ગાઇવામાં આવ્યા છે.

શ્રુતિ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
સ્વર સા રે રે ગ ગ મ મ
૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨
પ ધ ધ ની ની,

ચત્તમાનકાળમાં ભારતીય સંગીતમાં બાર સ્વરો સિવાય બાઈની શ્રુતિઓ અદ્યથા મળે છે. આવા સૂક્ષ્મ સ્વરો ગળામાંથી કાઢવા

મુરફેલ છે. તેમ જતાં કેટલાક એક ગાયકો સ્વરસાધના દાસ શ્રુતિ સ્વરોની કવચિત્ કવચિત્ ક્રમકે આપી જાય છે. પરંતુ એક સખતકમાં જેવી રીતે ખાર સ્વરો ગળામાંથી સુગમતાથી નિકળે તેવી રીતે આવીસ શ્રુતિઓને ગળામાંથી કહે એવો કેષ ગાયક પેદા થયો નથી.

યાટ

ભારતીય સંગીતમાં ગવાતા રાગોનો વિચાર કરતાં પહેલાં તેમના ઉત્પત્તિસ્થાન વિષે થોડી માહિતી જાણવી જરૂરી છે. દરેક રાગની ઉત્પત્તિ યાટમાંથી થઈ છે. આજથી લગભગ ૨૦૦ થી ૩૦૦ વર્ષ પહેલાંના સંગીતના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં રાગોનું વર્ગીકરણ, રાગરાગિણી અને પુન રાગ-અર્થે રીતે કરવામાં આવેલું છે. વર્તમાનકાળમાં આધુનિક પંડિતો આ વર્ગીકરણની અવગણના કરે છે, પરંતુ યાટ અને યાટમાંથી ઉદ્ભવતા રાગો-અર્થે વર્ગીકરણમાં માને છે. યાટને રાગોના જનક તરીકે માનવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે યાટ એટલે સળપટ કે રવાબ. પરંતુ સંગીતશાસ્ત્રમાં યાટને મેઝ તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે.

મેઝ સ્વરસમૂહ દ્વાદશગુણ્યજનકાક્ષમાન. મેઝ અથવા યાટ એટલે સ્વરોની એક નિશ્ચિત રચના કે જેમાંથી રાગ ઉત્પન્ન થઈ શકે.

આધુનિક સમયમાં રાગો ઉત્પન્ન કરનારા યાટોની સંખ્યા દરારી ગણવામાં આવે છે. જેમકે : કલ્યાણ, બિલાવલ, ખમાળ, કાંધી, હેરવ, આસાવરી, પૂવી, ગારવા, કારવી અને નેહી. આ યાટોને જે નામો આપવામાં આવ્યા છે તે યોતાનાં નથી પરંતુ દરેક યાટમાંથી નિકળતા એક એક મુખ્ય રાગનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. જેમકે : આસાવરી યાટમાંથી આસાવરી રાગ નિકળે છે, આ ઉપરાંત આજ યાટમાંથી દરબારી, અગ્રણા, નૌનપુરી

બહેરે રાગો નિકળે છે. પરંતુ મુખ્ય રાગ આસાવરી નિકળતા હોવાથી જ યાટનું નામ આસાવરી યાટ આપવામાં આવ્યું છે. આવી રીતે દરેક યાટને લાગુ પડે છે.

યાટ યાદ શકતાં નથી, કારણ કે તેમને આશિઠ અવરોહની કે મનોદેવજનકતાની જરૂર હોતી નથી. યાટનું મુખ્ય કારણ તો રાગો ઉત્પન્ન કરવાનું છે.

ગ્રામીન સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં યાટોની એક-દર સંખ્યા ૭૨ ગણવામાં આવી છે અને તેમાંથી ઉદ્ભવતા રાગોની સંખ્યા ૩૪૪૮ છે. પરંતુ આ બધી ગણતરી ગણિતને આધારે છે. આધુનિક કાળમાં આ સિદ્ધાંત ટોણ માન્ય રાખતું નથી. આટલા બધા રાગો માત્ર ગણતરી પૂરતાજ છે. ફક્ત ૨૦૦ જેટલા રાગોજ કહ્યું પ્રિય છે. બાકી આપણે દસ યાટ અને દેકસો થી બસો રાગોમાં જ અટવાઈએ છીએ.

રાગ

લોકેષ્વર જાનિવેલોપરત્તુ સ્વરવર્ણ વિમ્બિતઃ :
રજકો જનૌચતાનાં સ રાગઃ કાષિતો પુષ્પઃ ||

રાગ એટલે શ્વનિની એક નિશ્ચિત રચના, કે જેના સ્વર અને વણન યોગથી સૌંદર્ય ઉપજે અને લોકોનાં મન રંગન પામે.

વર્તમાનકાળમાં પ્રચલિત દરેક રાગ ઉપર જણાવેલા દસ યાટમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. રાગ વિષે કેટલીક વિગતો આસ લક્ષમાં લેવા જેવી છે. રાગોને ઓછામાં ઓછા પાંચ સ્વરો હોવા જોઈએ. એમાં મનોદેવજનકતાનું તત્ત્વ હોવું નિષ્પ્રત્યે-રાગ ને વાહી, સમવાદી અને આશિઠ-અવરોહની ખાસ આવશ્યકતા છે. ગણિતશાસ્ત્રના આધારે ઉપર પ્રમાણે રાગો નેવા, પરંતુ તદુપરાંત આજકાલ કેટલાક સંગીતકારો મારીમચડીને કેટલાક અપ્રચલિત રાગો ઉપજિત કરે છે અને તેમનામાં રંગકતાનાં તત્ત્વને અભાવે તેમને રાગો કહેવા દારશ્યસ્પદ કરે છે.

પારસીઓ અને રાજકારણ

લેખક :- કે. બાબા

પારસીઓમાં રાજકીય જાગૃતિ કેમ હજી પ્રતાપ પ્રમાણમાં આવી નથી તે વિશે હવે થંભાણીની કહેવાની જરૂર નથી. હજી સમય કોમતા હાથમાં છે. જ્યારે ત્યાંથી સર્વાથ સમજીને હવે કોમતા યુવાન વર્ગે એકેકસ રસ્તે તેના પગલાં પાડવાનાં છે. તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટે હિંદુસ્તાન અને પાકીસ્તાન રૂપી બે અલગ દેશોનાં હસ્તીમાં આવ્યાં અને હવે હિંદી યુનિયન તરફથી ભાવિમાં બહારના તેમજ અંદરના કોઇ પણ ભાષા સાથે રદાણા-ત્મક પ્રયત્ન કરાઇ રહ્યો છે. એ રિયાયતી પ્રથમ પદ્ધતિ તે સંગઠનનું છે. હિંદમાં રહેલી જુદી જુદી કોમોએ સંગઠન જમાવણું છે, રેલી રાજ્યોએ પણ સંગઠનને પ્રાર્થના કરી છે. આને હવે હિંદી યુનિયનમાં કોમી સંસ્થાઓને તેમજ અલગ અલગ નાના મોટાં દેશી રાજ્યોને સ્થાન નથી. કોઇ પણ પ્રકારના સર્વેશીય શાસ્થનિક મતભેદો હવે વધુ વારચલાવી લઇ શકાય નહિ. દરેક જુદા જુદા વાકા-બાની કિવાસમાં વહેવાર હિંદી યુનિયન ભાવિમાં તેના પગ ઉપર સફર રીતે ઉજી રહી સડે એમ નથી.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે આખના ચમકારા માત્રમાં કંઈ ઉદઘોષે રેલી રાજ્યોને હિંદી યુનિયનમાં ભેળવી દહને એક મહાન સંગઠન ઉભું કર્યું છે. કંઈક અંશે એવીજ પદ્ધતિએ અને કિવાસો ધીરજ પર પારસી કોમનું પણ સંગઠન બાંધને અવકાશ જરૂરી છે. પારસી કોમ તરીકે અમલ હસ્તી બસે થરાવે પણ એના વતી બોલનારી કે બેસુ પ્રતિનિધિત્વ કોઇ પણ દેશી કોઇ પણ વખતે રજી કરનારી સંસ્થા તે એકજ હોવી જોઈએ. તે પારસી પંચાયત ના ખીલ કોઇ પણ નામે મોગખાય તેની સામે દેખાને કશો પાંચો હોય નહિ. પણ એ સંસ્થા એક એવી

સંસ્થા બનવી થકે કે જેની વ્યાપક પરીધી પારસી કોમને લગતા સર્વેશીય પ્રશ્નોની બહાવટ અને પતાવટ થઇ શકતી હોય.

કોમનો હિંદી યુનિયન સાથેના રાજ્ય-કીય સંબંધ, તેની સાથેના તેમજ કોમની અંદરની આર્થિક પ્રેન, સામાજિક પ્રશ્ન, નાનિક પ્રશ્ન એ તમામ માટે એકજ સંસ્થા અને એકજ વ્યાપક (one organization and one platform) ની જરૂર આજે નથી તે ક્યારે છે?

આજકાલ બનેલું હિંદુ કુલકે ને બુલકે પ્રગતિને પદે વળી રહ્યું છે. ઉપરથી કંઈક અંશે મડ રૂપાવટ બનુ પતાવરણુ હિંદી યુનિયનના દરેક ક્ષેત્રમાં સામે છે પણ ભીતરમાં તે મહાન પરિવર્તન થવાની શરૂઆત આરંભાય થઇ ચૂકી છે. આખની ફેરબદલીમાં ભાગલાતું તત્વ આવી જતાં વસ્તીની ફેરબદલીને પ્રશ્ન હોય થયે અને એને પરિપૂર્ણ સંધાતિ કાળમાંથી હિંદને પસાર થયું પડ્યું છે. પણ હાલની પરિ-સ્થિતિ કાલમાં માટે સ્થિતર નથી. માટેજ આજે તે જે કોમ ના જે સંસ્થા સંગઠનને પ્રાર્થના જમાવે જ્યાં પડે તેને તેને ધ્યાને માટે તેમજ દેશને માટે પણ લાભદાયી થઇ પડનાર છે.

હાલની પારસી પંચાયત.

પારસી કોમમાં આજ સુધી પારસી પંચાયત એક એવી સંસ્થા રહી છે જે તેને હસ્તકમાં કોમનો વહીવટ ધાર્મિક તેમજ સામાજિક ક્ષેત્રોમાં કરી રહી છે. રાજકારણ સાથે તેને કંઈ સંબંધરૂતક નથી. કોમવતી બોલી શકવાને કાલની દૃષ્ટિએ તેને કોઇ હક્ક નથી. નૈતિક રીતે કોઇ તરફથી તે અભિપ્રાય આપી શકે છે પણ તેનો એ અભિપ્રાય અથવા નિયમ કોઈને બંધનકર્તા થતો નથી. પારસી પંચાયતની આવી પરવચ દાલત હવે

આજાદ દેશમાં ચલાવી લઈ ચક્રમ્ જોમ નથી. ક્યાં તો એવું સંપૂર્ણ વિચારન થયું છે એવાથી એ એક એવી સંસ્થા બની રહે કે જે સમસ્ત પાસી કોમન કાબદેસરનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવી શકે.

આતંત્ર એકની વાત છે કે હાલની પંચા-યતના સરનાશીન તેમજ અન્ય કારભારીઓ હજી આજે પણ પંચાયતને રાજકારણથી દૂર રાખવા માગે છે અને એ માત્ર કુટોના વહીવટ કરનારી સંસ્થાજ ચાલુ રહે જોમ હજી છે. એ પરિસ્થિતિ એમજ હોય તો કોમના યુવાન વર્ગે હવે વિચારી લેવાનું છે કે તેઓ પર એક ગંભીર જવાબદારી આવી પડી છે. સ્વાયંચલિતો તૃપ્ત કરીને કોમનું સંગઠન કરવાનો તેમનો પ્રયત્ન ધર્મ છે એ તેઓએ ભૂલવાનું નથી.

પાસી કોમને આજે એવી અનેક વસ્તુઓની જરૂર છે કે જેના વિના કોઇ કોમ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકે એમ નથી. કોમ પાસે તેવું પોતાનું પત્ર નથી કે જે હિંદી યુનિયનની નાટીના મુખકાર સાથે લાલ મીઠાની શકે. કોમ પાસે એવી કોઇ આર્થિક યોજના નથી કે જે કોમના ગરીબી, તેમજ વસવાટના સાધનો વગેરે પ્રશ્નોને દૂર કરી શકે. કોમ પાસે એવી કોઇ સામગ્રીક વિચારસરણી નથી કે જેથી કોમ આર્થિક તેમજ નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને પૂરું પડી શકે. અને ધર્મના પ્રશ્નની જો વાત

કરીએ તો એટલું કહેવું પડશે કે એ પરિસ્થિતિ એટલી નાણુક બની ગઈ છે કે એ વિશે હાલતરત કરી કહેવું એ સલાહભર્યું નથી એટલુંજ નહિ પણ જોખમકારક છે. ધર્મને નામે આજે વ્યક્તિગત તેમજ સંસ્થાકીય સાકારી તેમજ હુમલાઓ એટલા બહોળા પ્રમાણમાં થઈ રહ્યા છે કે હાલમાં એ પ્રશ્ન કંઈક અંશે સ્થગિત કરાવવું વાતાવરણ (stand-still atmosphere) માંગી રહ્યા છે.

મુંબઈમાં પાસી કોમની બહુમતી સંખ્યા વસે છે. અનેક જુદાં જુદાં મંડળો કોમમાં જોઈ શકાય છે અને લાલલાલ પા ગેરલાલલાલ કાર્યો કરી રહ્યાં છે. એ બધા હવે એકજ સંયુક્ત મંડળમાં સમાઈ જાય તેમજ એકજ માર કાઢે એ જરૂરી છે.

કોમની વિન વિન વિચારસરણીનું એકીકરણ કેવી રીતે થઈ શકે તેમજ દેશ અને સમયને અનુરૂપ 'વિચારસરણીનું' સર્જન શી રીતે શક્ય છે એ વિશે પણ વિચાર આવડે એ કંઈક કરીશું.

ઈન્દુલાલ ગાંધીથી સંયોજનએણું, આદિત્ય સંસ્કાર અને સ્વાધ્યાયનું અનોખું માસિક

અ તિ થિ

પહેલો અંક મુલત્ર થઈ ગયો છે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬. ખરેખર પ્રા. ૧૨

લખા: ઈન્દુલાલ ગાંધી, નેશનલ ગેલેરી સ્ટોર, મોરબી.

આમરી ચાલુ વાતો

ભીલી રોશની

લેખક :- જેની દલાલ

મકરણ ૧૨

મા બેટી.

વાયોલેટ પ્રસેથી ઉવાયલી રેકરી પર એક બાલિકા અરેભાઈ પડી હતી. પાત- નામાં હંધેલા વાયોલેટ સિસાલ હુમ્મિયાની નજરથી દૂર અને છૂપીજ.

“એ વળા કંઈ ગેલ? શીરીન!” ઉંડી ખીણ અને પહાડો વચ્ચેથી એ પૂઝાર બરાબર સંભળાયો, “શીરીન!”

તાની તે બાબા ત્યારે કંઈક બાંધેલી બેવીજ હાથમાંડું પુરતક લીધેતરી વચ્ચે મૂકી દેતાં સ્થિતિ ઉભી થયું.

“અહિં પુ’ મમી! શું કહેજો?”
“ચાલની, શું થકું? મેં ડેટલ દાંક માયા!” તેની માએ રેકરીની તબેકીમાંથી પૂકાયું.

“હમણા આવી મમી તમે જલે” તે કીકરી પડી ગઈ હતી. માની સામે એ કિતાબ લઈને તે નીચે કેમ ઉતરે?

“માલ માલ જલદી કર. હું યોણું તારે વાસ્તો અહિંજ.” અને ત્યારે ભાચારીથી હાથમાં ચોપડી ઝાલી નેજ નાની શીરીન તે ટળાણુ ઉતરવા લાગી. તેને માટે તે ઉતરાણુ તો ધણુંજ આસાન હતું પણ આજે પામળા

પણ તે તેને માટે બોલી થતી ત્યાંની ત્યાંજ ઉભી-બાઝ પક્ષિ વિસાલ તેની ઉપર બસતો રાખતો એ માતા, લીડી સંકેતનાંક કામા!

“વળા ત્યાં બરાબરે શું કરતીલી? કંઈ ધૂળ જેવું પાંચતી હશે. આ શું તારા હાથમાં કંઈ ચીપર? તો ઉજ! એ શું ચોપડી છે શીરીન?”

શીરીન ત્યારે કીકરી પડી.
“કંઈ નહિ મમી એ તો ‘લીસ્ત્રી’ બોલે છે નહીં.”

“લીસ્ત્રી બોલે છે નહીં.” તેની માએ જવાબ આપ્યો, “નેજ! ને હવે હુંને લીસ્ત્રીનું શું કામ પડ્યું?”

ત્યારે શીરીનને એ પુસ્તક, ઘડકાં છગરે માનાં હાથમાં મૂકવુંજ પડ્યું.

સાચેજ સાચ તે ‘લીસ્ત્રી’ બોલે છે નહીં હતી. ‘જયતનો ઇતિહાસ’ જેના લખનાર એ મહાન પુરૂષે હાસવાસમાં પૂરાંજોજ વ્હાલી પુત્રી જેના પોતાના પવેમાં એ લખી નોખીયે હતો.

“મેં હુંને ના કહ્યુંજની શીરીન કે તારે જેવું કંઈજ પાંચવું નહિ. હું તો સ્ક્રલમાં હતી તેજ હીક દાઉ. આ તો બધી વખત બગાડેજ. હજુ ધૂળ નોખી ‘સિન્ધર’માં એક વપ’ ફિલ’ થઈ હતે તો ચોઢે વધુ વખત સ્ક્રલમાં રહેને. ચેકરીસ કરવાને બદલે હું આવાં ચીપણ લઈને

“પણ હું કાંઈ મેકડીસ નથી કરતી મમી ?” વામણેટ પુલ મમી તે આંખિ ઉઠાવી નાની શરીરને માતા સામે ઢિંમ-તથી નોંડું.

— મોઢક તે વાતાવરણમાં એક ખીલનાની સામે સામે ઉભેલી તે મા ખેડી ! કેવું ઉલટાસુધરી મિત્ર ! સહેરનાજ ઉંચી ને દમામધાર; કુન્વથી ડહાપણથી ભરપૂર ને રૂપવંતી. વળી તેનાં એ રૂપમાંનાં તેર-તુમાખ તેની વધતી જતી ઉમ્મર સાથે તેને એક કક્ક ઝોરતમાંજ ફેરવી રહ્યા હતા.

એથી ઉલટી જ તેની દીકરી શરીરન ! નાસુક અને સુંદર, શરમાળ અને ડોમળ ! નાસુ પવંતની ઢાળ પર ઉભેલું પણ ખાનભાં સંતાઈ ગયલું એક મીઠું બનપરો (વાયોલેટ) ! તેની સ્વચ્છ આંખિ એક ઉમદા આત્માનાં દર્શન કરાવતી હતી. રૂબેરી તેના કપાળમાં જાનતો બંગારજ હોવાની નિશાન મળતી હતી. છતાં કેટલી નમ્ર, વિવેકી અને વિનયથી ભરપૂર ! જ્યારે વેલ જ્યાં તે શરીરમાં રહેલું તેવું હોય એક પુલ જોડું જ સુકોમળ હવું.

ત્યારે આંસોસ કહણ જીગરની એક માતા પુલની કળી જોવી એક દીકરીની કદર કે ઢિંમત કેમથીજ કરી શકે ?

“એ ચોપડી કું કળાંથી લાવી ?” શહેરનાજે ડાળા કાઢી પુછ્યું, “કાણે તુંને એ આપી ?”

“મારી મેન્ડ રાજકુમારી ગીતા તરફથી મને એ વાંચવા મળી.”

શરીરને બેધકક કહ્યું, સરિમામ જુઠુંજ, અચપણથી જ મા થી કંઈ ને કંઈ દુખાવવાની તેને ટેવ પડી ગઈ હતી. વિચિત્ર તે મા આગળ કદી તે પોતાનું દિલ ખોલી શકતી નહિ, જરા જરા વાતે તે તેનાથી ડરી જતી. ત્યારે નચક સોળ વર્ષની થવા છતાં એ તેની આસીસત રહી બધાં જ્યાં કંઈ નવાઈ કે માધી તે પીઠે નહિ તો શું કરે ? હંમેશાં જ તેની તરફ ડાળા કાઢતી ને તેને યથાવતી મા !

અને સહેરનાજ કામાને સ્વપ્ન ખ્યાલ નહિ હતો કે નાની નાની જીજી તેનાથી ડરીને છૂપી રાખવાનું શીખતો તે ઉધરતી કળાએ માતાથી કેવી એક ગંભીર વાત છૂપીજ રાખી હતી.

“એકદમ એ ચોપડી રાજકુમારી ગીતા પર હમણાં ને હમણાં ઘેર સાથે મોકલી આપ નહિ તો : માફ રુખને એ ચોપડી હું કો-ટીસકેટ કરું છું” તે જલ્દથી થતિથી બોલી, “રાજકુમારી ગીતાની કમ્પની મને ખીલકલ પસંદ નથી. હું તને સાફ કહું કે ફરીથી એને ત્યાં જતી ના.”

ધસી આવતાં આંસુ સાથે નાની શરીરન તે ગીડી લખવા દેડી. ખેસક રાજકુમારી સમજીજ કે ગંભીર એક ભૂલનેજ પચિ-ણામે તે એ પુસ્તક તેની ખર મોકલતી હતી.

બાળા મીડી લખતી હતી ત્યારે તેની માતા તેની પાછળજ ઉભેલી હતી. એક પણ કમળ, પત્ર કે એકાદ લીડી વરીક માનાં નોંધા વગર તે ડોહ ઉપર લખી કે મોકલી શકતી નહિ, કમળો તો તેનાં કવચિત આવતાં. છતાં જ્યારે ડોહ સ્ક્રુક મેન્ડ મા દીવર બહારગામથી તેની ઉપર લખે તો તે માતા તે કારણો ઉખેડીને વાંચીનેજ બેડીનાં લાથમાં મુકતી. લીડી સહેરનાજ કામા સમ-જતી કે એક દીકરીને સખ્તાઈથી ઉધાર-વામાંજ દુષ્કરે હતો. તે મનિતી હતી કે પોતાના ધણીને આપેલાં વચનનું તે બરાબર પાલન કરતી હતી, નાની શરીરનને સંભા-ળવાનું અને તેને પેલી નડેરત બાબદથી ફર રાખવાનું ! એટલા માટેજ પેલું પુસ્તક દીકરીનાં લાથમાં નોંધ તે માતા ચીરડાઈ ગઈ હતી.

“નિ આલો દવે મારા માણેટ રહીડી ગ-રૂમમાં હું તમને કંઈ ઘણુંજ અગત્યું કહેવા માગું છું.”

મીડી શરીરન આંસુભરી આંખિ તે કિતાબ લઈ જતા નોકરને પીટેથી નોંધી ઉભી હતી. તેવામાં તેને કાને ગાનાં એ શબ્દો પડ્યા. કેવા કક્ક અને સચાખાજ ! કોમળ તે બાળાએ એક કુસ્કુ દબાવી

હીલું. તેની મા શું તેને નહિજ સમજ
ચકવાની હતી ? તે માતાએ તેની તરફ
કદી વ્યથા કે પ્યારની ધમાણુ દેખાડેલી
શીરીનેને આદ હતી નહિ. હંમેશાં તે તેની
સાથે સજ્જાઈથીજ પતેલી હતી. અને
ધસી આવેલાં આંસુ રોજી, ચહેરા ખતે
એટલા શાંત રાખી તે બાળકી માતાની
પૂકે આવી.

પ્રકરણ ૧૩

શીરીનનું લવિષ્ય

“અહીં મારી પાસે આવ શીરીન !
મારી આગળ બેસ દીકરા,” શીરીન-
રૂમમાં જતાંજ ધાવનાં એક બારણાં
આગળ ખુલેલી સોડી પર જગા લેતાં લેડી
કામાએ પાતાની દીકરીને કહ્યું.

“શીરીન બજબ થતી ત્યાં જોડી તે
શું કહેવા માંગતી હતી ? અને જાકજાક
તેના અપાજ એટલા નરમાશલયો કેમ
યજ મયો હતો ? હેતવતી શીરીન ત્યારે
ખુશી ખુશી થતાંજ માનાં ખસામાં લગલાગ
દબાખતે બેઠી. અરે ! તેને લાગ્યું ને આ
તેના તરફ ચીંપીજ હેતવતી હંમેશા રહે...”

“સમજ શીરીન,” લેડી કામાએ શર
કહ્યું.

“હવે તું સીન્દર યજ ચૂકીજ. મુઝીક
આંખી તે અજોડી એગેસ કીધાજ. યજન્ડીય
ને કેન્સી વકે પહ્યું મઝનું દેરજ ને અધીજ
રીતે હવે તું એકાંતીકક યજ લેડી કહેવાય
એમ હું કહેજ. કારણ તું જેને એકકક
શન લેસન્ડી અપાવ્યાં છે. કેન્સીજ
બુલેજ ને ઇંગ્લીસ સાસાયડીની બધી જૈન-
ર્માં તું પ્રવિજ છે.”

અને ત્યારે શીરીને પાતાની બાજુડી
આંખો મોડી કરી. તેને મનથી તે હજુ
તે કાજજ શીખી હતી નહિ. દિશતી અવિ-
ચંત સાદી ને શરમાળ તે લોકરીમાં તેની

માટે ગવંતો છાટે સરખો હવો નહિ. જે
કે તે બાળકી હતી કે તેની માએ તેને એકદમ
ખચાણુ ફક્ત રાજ્ય રજવાયનાં બાળકો
શીએ તેવી પહેલા પગની મસુરીની નિશા-
ળમાં મુકી હતી. તે માટે તે તેની આભારી
જરૂરજ હતી.

“હવે તેથી હું ધારજ” સહેનતએ
આગળ ચલાવ્યું. “કે માટે તું ને મસુરીનાં
બાળમાં દાખી નહી રાખવી નેજીએ. હવે
આપણે મુબાઇજનુજ નેજીએ. તું કંઈ નાની
નથી. થોડા વખતો સતર પૂર કરશે. વાસ્તે
હવે મારા વિચાર છે કે તું ને બોમ્બેની
સોરઠાયડીમાં હવે મારે બહાર પાડવી.”

“આ મતી !” શીરીન ત્યારે વિજળાતે
એક ઝટકો લાગ્યો હોય એમજ તે માતાના
ખસામાંથી અમગ યજ મઝ, “તમે બલો-
જની કે તેવી ‘સાસાયડી લાઈફ’ મને કોઈ
દલાય નથી અમવાની ? મને તો મારે
મસુરીજ ગમી. નહિ મમી આજ હેઠ
ધ આઇડીયા આજ મોઈંગ હું વિચ્છે.
પ્રીકા ! મને કેમ મમશે ? હંમેશાં ત્યાં
તો થોંપાટ ને ગરબડ ને ત્યાં લુચી ત્યાં
પહ્યું સરખું એકજ છેક !” અને
શીરીને આંખે લાથ લથ દીધા... અને એ
જાંદગીની નાજીજ તે કરતી હોય.

“હાન્ડ બી સીરી !” તેની માએ ત્યારે
તેને થકમકી “તું શું બલે મુબાઇની
વાત ? કેરલી નાની હતી ત્યારની તો કું
તું ને અહિં તારાં એકજુકેશન ને ખાતર
લાઇ આવી. પછીનાં આપણે મુબાઇ
ગીર્ધાજજ હાંક ને તું ને કંઈ આઇડીયાબી
છેય !”

“નહિ ! પહ્યું આપણે હું. પી નાં
ચોટા ચહેરા તો નોંચાંની ? બાજીબી
આપણે કેટલું પહ્યું ફર્મા ! ને ત્યારે જ
મને તો લાગ્યું કે ‘સહિન લાઈફ’ તો મને
કોઈ દહકડા મુટ યવાનીજ નથી. મારે
તો મસુરી ! યાજ પ્રીડી લીટલ દીધ
રેશન !” દૂર દેખાતી બદરીનાયની ટોચ
જોતાં તે લાગણીથી બખડી. ઉઠાજો સર
અચ્છો છતાં અનન્ત ખરેથી તે કેરી

ચમકતી હતી, એ બહુ તેને મુંબઈમાં ક્યાં ને કેમજ મળવાનું હતું? તેને તો મસૂરીની શરિતે ને મનોહરતા હંમેશાં જોઈતાં ને ગમતાં હતાં.

“તું ઘણીજ ‘સિન્ડીમેન્ટલ’ ને સારે કુંજરીબી બની ગઈ” દીકરીને અંતર-આત્મા કહીજ નહિ જોઈ શકતી તે માતા એકદમ ચીરગ્રાંથને બોલી, “તું મુંબઈ આવશે પછીજ એ બધું ફર થઈ જશે, એક વખત મુંબઈની મોજિની લાગી કે આપોઆપ તું સુમરી જશે. જરા સારાં સર્કલમાં ફરશે. આપણા લોકોમાં બેળાકે ત્યારેજ તું નવલુકે કે તે તરફની તારી ઉમ્મરનાં ઊકરા ઊકરીઓ કેટલાં વધારે પ્રેમીકલ હોયછે?”

“આ મમી પછીજ ડેન્ટ બી સો માન-કાન્ડ? મને ત્યાં નયીજ ગમવાનું.” તે બાળકે કમળવા લાગી.

લેડી કામા ત્યારે તુલકારનું દસી.
“તું સા પચી મોલેલ? હવે શું મુંબઈ ચાકે હોય કે નક્કી થઈ કંઈ? વળી તુને ગમે કે નહિ ગમે મુંબઈ તો જવાનું જ. ‘કામા હોય’ વચોથી બંધ પડેલાં છે ને તુંજ ડેડીની જોકપૂરી વારસ જોડે તારે તે સોસાયટી તરફની બધી ફરજ બાળવતાં હવે શીખવું નોંધવું.” અને વળી રહેજ નરમાસથી તે તેને મનાવા લાગી, “બીહોલ શું કરવા? એમ છેક વારક જેઠી તેથી હવે તારામાં ‘કેન-ડીડન’ નથી. બાકા તારા જેરી ચંચ, એકામલીશક ને વળી પ્રીડી ગઈ’ તો મુંબઈ જેવા શહેરનેજ વારસે સરખા-એલી છે. અહિં એકાંતમાં જીવી જવા નહિજ. તું એક વખત આશ તો વળાની તેને ટેવવડાજ પ્રકાર, મારાં... તે મા આગળ કહી તે પલ્લમાં જુઓ બોલી શકતી નહિ. જરા જરા વળાયા તેનાથી કરી જતી. ત્યારે નંથક સોજ વર્ષની મવા છતાં એ તેની ખાસિયત રહી જ્યાં એમાં કંઈ નવાઈ? માથી તે બીડે નહિ તો શું કરે? હંમેશાં જ તેની તરફ ડાળા કાઢતી ને તેને ધમરાવતી માં

ત્યાં ઘણીજ ગીઝરેબલ ધવલ મળી. એ આઈ કન્ટ એક્સપેરિન...” તે ગમગીન હલકે બોલી, “હું ઇચ્છું કે મારાં એકે બાઈ હતો તેજ મને સમજી શકતે. તમે નહિ.... હું તમને કંઈ સમજાવી કે કહીજ નથી શકતી.”

તે માતાએ ત્યારે દીકરી ઉપર કહી નહિ દેખાડેલું એવું બહાલ કરતાં તેને પોતાને ગમે લખાડી.

“એ તો મારી મુલક હતી. મારી દીકરી તારે વારસે રમવા એક બાઈ આવે એમ તો હું રાત દહારે માંગતીથી પણ નસી બર્મા કાંઈ જુદું જ. ને કે તારા ડેડીને મન તો દીકરી ને દીકરા બધું જુદું હતી. પણ તારા વિલમાં શું છે તે મને કહેની! મમીથી કોઈ છુપાવે? મને કોં નહિજ કહેતી તું?”

અને “મમીથી કોઈ છુપાવે?” એ વાક્ય સાંભળનાર તે આગળનું હેમું ધકકવા લાગ્યું. તેણે તેની નાની જગતમાં નિશાળમાં ઘણી વાર વાંચેલું ને સાંભળેલું કે એક માતા પોતાનાં બાળ્યાંની સોથી સરસ મિત્ર પણ નાની શરીરને તો તેમ લાગતું નહિ. તેને પોતાનું અંતર જસ રાતે માની આગળ બોલવા જતી તો તે માતા ફક્ત તેના ફક્ક કરતી મા તેને તોડી પાડતી. એક કાંકલું બચ્યું કેમ એ ખમી રાકે? તે તો એ કારણેજ ધણું ધણું છુપાવતી રહી હતી. તેની મા ત્રવે ખીક સિવાય તેને ખીક લાગણીજ નહિ હતી.

“હું તમને નહિજ કહી શકું મમી” જુદીમાં પડેલીજ વાર શીરીને હિંમતથી તે માને કહી દીધું. “હા ડેડી હોતે તો જુદી વાત...” તે સ્વપ્નવંત બોલી, “મને કંઈ ‘ફેન્ટ’ આપડીયા છે ખરો, એક મોટા ‘પેટેસીયલ હાઉસ’માં નવેજ એક રાખ હોય તેવા માગ ડેડી! તેવજ હોતે તો મને સમજી શકતે. ને મમી મને કંઈ રમવાને વારસે લઈ નોંધતો જ પડે. મને તો એક મોટા બાઈ ગમે... રૂપતી જવા રાખે તેવા મોટા બાઈ!

એ મમી આપવીટ, આપ દેઠ એ બધું
લાઈક હોઈ !”

અને ત્યાં જ લેડી શહેરનાં કામોને
તરફ તે બાળને એક દસેસો મારીતે
પોતાથી દૂર કરી નાંખી.

“જેડલી સેન્ડીમેન્ટલ તેડીની પ્રમેજ-
નેડીવ” તે શુસ્સારી કાંપતા બોલી,
“બસ હવે કોઈ જરૂરો નહિ,
મુંબઈમાં જુ’ કોઈએ આપી જશે,
જ્યાં એ લોકમાં વીસ મવાલ’ શાખશે
ત્યારે જ જુ’ સુધરશે. ત્યાં કોઈ સારા ઘેરનો
છોકરો તારે વાસ્તે બેઠોને બસ તારું
કરીને નાખું’. પછી મારા છવને જ્યાં
મળશે, ત્યાં જાવો મારી આગળથી !
ને મેં કહ્યું તે માલ સંખળે, મળ્યા થોડા
કિસ્મતો આપણને મુંબઈ જવાનું છે.”

અને મોહનની એક રૂપ સાંભળીને
જોઈ પડી યોગ એમજ નાણક મોડી
ધોરીન સફેદ કપડા નેવા મહેરાનિ ઘરપર
કાંપતી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

“એને લીધે તો મેં મુંબઈ છાડ્યું.
જન્મકાંડમાં, આવીને વસી—તોખી એ
ફુકતી આને જુ’ બોલી ! નરેન્દ્ર, અવડ
કોઈની, હમણા મુંબઈમાં હોતે તો હું
એમની સમજતે કે મોઢાં બોલ સાંભ-
ળીને જુ’ બોલી. હવે ત્યારે જુ’ કરે ?
મુંબઈ જશે કે નહિ ? મુલું થોડું કંઈ
બોલ્યા વગર રહેવાનું છે ? ને એ હવે
આપડી મોડી પછ તે કંઈ સમજ્યા વગર
રહેવાની છે ? અરે ! એ ફુકતી નહિજ
આવી હોતે ! મારે ત્યાં છોકરો જોતે તો
આમે તો મુંબઈમાં જુ’ રાજ કરતી હોતે
રાજ. એ ફુકતીને લીધેજ મેં મુંબઈ
છોડ્યુંની ? આહીવાવાનું રમખાણ, સ્વ-
ચાલની વાલિવાલ વાતો ને આ પેલા
ફાનાનું નામ રખેને એનાં કાન પર પડે
કરીને તો આ એકાંત વાસ મેં થયો.
તોખી મને કાંઈ જાણવા હો ? નરી બાંને
પેને કાવની મારી ફુકમન ! બાંને સીધા
મોંઘા પીરીને કામા અને બાળવા ને
પગવણ મારે ત્યાં પેલા પગપાં, અરે !

એ ફુકતી નહિજ આવતી હોતે !”

થયી વાર એ બચ્ચોને મારે તેને આપ
વિચાર આવતા. તે ત્યારે લુલીજ જતી
કે તે છોકરી નહિ આવતી હોતે તો કરી
તે—પહેરનાજ, એક રમીતની મવા’ ઘાવન
અને તેનાં બચ્ચોને મળ્યા મોટા વાર-
સાની રખેવાલ બનેલી આજે આ બચ્ચો
પર હવે ખરી ?

મકરણ ૧૪

“રૂંડીક”

સુપાંડું ઠિચ રમત રમત ત્યાં ઉતરી
આવું’ છું, ખરી બપોરનો વખત
હતો પછુ જોતી બાંને એ વાર મળી
સાંભળો લાઈ આપતી હતી, અને ઘેરી બંધા
પરાળીને તેને બીજે છેડે આંખો ફૂટતી
હોતેજી એ પગપાંજો ઉતરી જતાં તો
અંધકારનું પૂજનું જુ’ ?

બનાં મકકમ પગે તેજા ત્યાંથી વધુ
નીચાણમાં ઉતરવા લાગ્યાં... એક પ્રવક ને
પ્રવકી. બાળાએ જતાને કાચ તે રેડતી
લઈ જનારાનાં દાસમાં પૂરા વિશ્વાસથી
મુકયો હતો. અવિચિત્ર માલજ એમ નીચા
જુમાં ગાદ્યા કેડે તેમની નજરે ઘૂસાનાં દર-
વાડન નિપું’ એક આરકું પડ્યું. રેડાથી
મદાપથી એ જગત બેઠોને જાણેજ તોળે
સહિ કે ત્યાં કોઈ વસ્તુ થે.પ. પછુ અંધ-
રથી સીધી મરજતી એક લીટી રેડતીને
જોખો ઉગસા નાનાં તે પ્રવકે બાળને
મેલવડી લીધી.

“અહિલ !” તે બહુ ધોચથી બોલે
અને પછી તે જાણકાર જેમ એમજ પોતા
જાણક મુખાંબેલી એક પડીની દેર તેણે
બોલી.

જાણેજ તેના આગળજાર તે મુખાંત
રખામાં બધા પડો યોગ એ પડેલાં તો
કમાલ રાહ તે દરવાજામાં એક ઈન્ચી

આકૃતિ આવી હતી. તે... જેની મુશ્કાત...
અતિશય આનંદી ને પવિત્ર મુસાકાત આદર્શ
તેઓ આવ્યા હતાં.

“રાજકુમારી—ગીતા તરફથી,” યુવકે
તેને જોતાં જ એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યાં. એજ
તેની ‘પાસપોર્ટ’ હતી.

“હા એક કું તમારીજ વાટ જોતો
હતો અંદર પધારશો?” તેણે અકસર
સાદાઈથી કહ્યું.

ખન્ને કોઈ દિવ્ય પુરુષની હાજરીમાં
હોય એમજ મસ્તક નમાવી અંદર ગયાં.
શુશ્રૂષાથી કોતરી કાઢેલો હોય એવો
એક ગોઠા ખંડ જેની ચોપાસ લીલી
રોશનીને છંટકાય વરસી રહ્યા હતાં. ત્યાં
પત્થરમાંથી ફેરી કાઢેલાં મેજ અને બેસવા
માટે આસન હતાં. તેમાંનું એક તેણે
તેઓને ઇશારતથી દેખાડ્યું.

ત્યાં કાગળોનાં ઢગનાં ઢગ હતાં.
દુનિયાની કિતાબોનો સંગ્રહ ત્યાં જાણ્યો
હતો અને તેની વચ્ચેમાં પત્થરની મેજ
ઉપર મુકેલાં કાગળોમાંનું એક એકકક્ષ
પરખીકું ઉપાડી તેણે તે યુવકની સામે ધ્રુવું.

“આ તમાજ દસ્તક?”

“હા ‘રશીક’” તેણે ચાનથી જવાબ
આપ્યો. ખીજ કયાં નામથી તે તેને
જોડાવે? “રશીક” નામથી તે જાણીતો
મયણો હતો... “લીલી રોશની”ને તે
પ્રગટાવનાર. તે કંઈ નિયમિત પ્રગટ
થતું નહિ પણ યુવાન વર્ષમાં એ
ખુબ માનીતું હતું. કાચાની બહાર
પ્રગટ થતું “લીલી રોશની” એ પ્રકા-
શન. તેનો તંત્રી સત્યને આઢનાર એક
આત્મા હતો. પણ સત્યને દંમેશા જગત
આજળી શકતી નથી. તેમાં પરદેશી રાજ-
તંત્ર જે દેશ ઉપર હોય ત્યાં તો સત્યને
પ્રકાશનાં અતિ ઘણાં વિગ્રહ થાય છે.
એ બધાંની પરવાહ ન કરતાં તે સત્યની
સેવામાં કમર ધરીને બહાર પડ્યો હતો.
તેણે પોતા માટે એજ જીવનમાં ‘પસંદ’
કરી લીધા હતાં. બધે તે આકરો,
સંકેતો ને યુવવયુવકો ડોચ !

“અને તમે ખન્ને મારી સદલાહ લેવા
આવ્યાં છે?” તે હલક દર વાગતાં સંગીત
જેવા સંભળાયો, “તમે ધારો છો કે એ
બાબદ હું તમારી દોરવણી બરાબર કરી
શકશો?”

“રશીક સિવાય અમારો કોઈ સાચો
રહેબર નથી,” યુવકે વખાણનાં નેત્રથી
નુરમંદ તે ચહેરામાં સીધું જોતાં કહ્યું.

પણ તે યુવતિ હજી આંખો ઝુંકાવી
નેજ બેઠી હતી. તેણે હેઠું ધડકી રહ્યું
હતું. જીવાન જીવશમાં જીવનની જે
મુશ્કેલ સમસ્યા ઉભી થાય છે તેવીજ એક
સમસ્યાને ઉઠેલ તે આ પવિત્ર પુરુષ
પાસે કરાવ્યો આવી હતી. તે પણ ‘લીલી
રોશની’ની એક વાંચનારીને વખાણનારી
હતી. તે જાણતી હતી કે તેનો તંત્રી
‘રશીક’ પોતાની બેઠાણી શકાયો છતાં
યુવાને વગરને ઘણો આહતો હતો અને
તેઓ તેની સદલાહ પત્ર મારફતે પ્રજાવતાં
હતાં. મુશ્કાત—કોઈનેજ ને કવચિત
આપોતો પરંતુ રાજકુમારી ગીતા તેની
ધણી વર્ગની વિશ્વાસુ મિત્ર હતી. તેની
મારફતે આ બે જાણ ત્યાં આવી શક્યાં
હતાં.

“રશીકનો રહેબર ઉપર જોશ છે.
તેનીજ રહેબરીમાં આપણે રાવ છીએ,”
તેણે યાદ દેવાડી, “અને તેની મદદ વડે
જે તારી આ દેશીયતને એક તોડ નક્કી
કર્યો છે. એ સિવાય ખીજું આ સંનિ-
ગમાં હું કંઈજ કરી શકું નહિ. મારાં
બાળકો ખુબ વિચાર કરેને. અને પછીજ
હું કંઈ તે પર અમલ કરેને.”

તેઓ તેને સંભળવા આવુર હતાં.
પણ તે બેમાંની મેઝી બાળા તેની નજરસે
નજર રોજવવાની હિંમત નહિ કરતી
હોય એમજ શિર નમાવી બેઠી હતી.
તેની તેઓને શું સદલાહ હતી?

“હવે હું દંડ કરીશ, તમારો ને મારો
વખત કિમતી છે. મેં આ બાબદ ખુબ
વિચાર કરી લીધો છે. રહેલ લગ્ન કરવા
આહતાં જીવાતો આજકાલ મારી પાસે

ધણી આવે છે. પરંતુ તમારી સ્થિતિમાં મુશ્કેલી તો થોડાંજ, અને હું મારું છું કે તમારે બંને જ નજીક ચારથી પાંચ વર્ષ એક બીજાને મળવાનાં કે કમગ પત્ર લખવાનાં વીરક કોઈ પ્રયાસ કરવા નહિ. હા તાર પાંચ વર્ષનો ગાળો તમારા જેવા આદતો સુવાન હૃદયોને લાંબો લાગશે, પણ - જો તારે પછીજ તમારે તમારે ભાવિ નોકી કરવામાં હલપણુ છે. તાર પછી તમારો વિચાર હજી એકંદર હોય તો એકજ તમારો પાલીઓને એ વિષે કરી શકેશો. છપ્પ લગનની સલ્લાહ તો હું તમને કોઈ સંજોગમાં નહિજ આપી શકું.”

એ સોમળી તે સુવાને શિર નમાવ્યું. “તમારે તે કુવતિયું” શિર પહેલીજ વાર ઉંચું થયું.”

“રશીક...” તેનાં ગળામાંથી હૃદયંદ સુર નીકળી. પછી તે વધુ યોગે તે પરીચ્છાં તો તાર તે મેરો ખાખ્યા.

“રશીક! રશીક...એ કોણ?” બાળા હડીને ઉભી થઈ હતી. તેણે અતઃકરણુ ઉઠાવ્યા મારી તેને અવાજ કરી રહ્યું હતું. પહેલીજ વાર રશીકનાં ચહેરા પર નજર ફેંકતા તે આંખોમાં જોતાં તેણે હૈયું સાથે મુઠવાધન ગયું હતું.

“રશીક” એ તે પેઠી જાણુડી આંખો-મનિ નરમ જાપ લીતાં ચોડા ડેરન નહિ થયો. તે મધુર સ્વરે તે ગહેરાનો કલ્લો એ બહુ” શું તેને...

પછી ગઈ ચલ્લી દાદીને જીવતા તે આજે કિંમતથી પોતાના ઊઠે પર મેણું તેજ સાંત દારમ જળામ્ણુ. તે જો દોષ તે! તેની સાથે તેને ચી નીરુખત હતી? તે તેની સલ્લાહ માંગવા આવી હતી અને તેણે આપી હતી.

“રશીક! મને કહેવા દો કે એ હાલ તો બહુ સખત છે. કંઈ બીજી સુવાના નહિ આપો રશીક?” તે રમણી દબે ત્યાંથી ઉઠીને સીધી તેની નજીક આવી-જાણે તે તેનો કોઈ અંગી હોય એવીજ એક વિચિત્ર

લાગણી તેને થઈ.

રશીક ચહેરા ફેરવી નાંખ્યો. “લીલી રંગની”ના આંખા પ્રકાશમાં એ પછી તે બાળા ફક્ત તેનાં ચહેરાની એકજ બાજુ જોઈ શકી.

“એ” તો સુવાના કરવા પહેલાંજ કહેણું કે પુરતો વિચાર - કરીને - તે પર તમારે અમલ કરવો. અને હલગીર છું બાળા એ સિવાય બીજી સલ્લાહ હું કોઈજ આપી શકતો નથી. હું ફક્ત એજ વર્ષની કુમળી કળી છે અને તારો વખાણુ-તાર એકવીસની હોકરવાન વયનો. તમે બંને વુદી સમાજનાં છો. એકને જેમ પોતાનાં બાપનું નામ આજી રાખવાનું છે તેમ બીજાને પોતાની વિધવા માતાનાં આશરમાં રહી એક માન પામવાં કુળનાં ‘દીકરા-દીકરી’ની ભેગી પદવી સાચવવાની છે.”

“પણ રશીક!” તેણે બંને ભગભગ સાથેજ પુકારી ઉઠ્યા. “અને એક બીજાની એટલાં બધાં ચાહીએ છીએ કે પ્રેમની વેદી ઉપર સર્વસ્વનો ત્યાગ ખુશીથી કરીશું.” હજી ગહેરા ફેરવેલા સખીનેજ તેણે જવાબ કહ્યો.

“એમ છતાં હું તો તમને બેનવાણી આપવાનો મારો ધર્મ સમજાવી રહીથી એજ કહું છું. આ બાબતનાં નક્કી હાલ પર આવવા માટે તમે બંને હજી થણા નાદાન ને નાનાં છો. વળા એ” કહ્યું તેમ તમારા ધર્મ સમાજ, રહેણીકરણી બધાંનીજ વચ્ચે એક ચોટો મહાસાગર પડેલો છે. તે જોવાયવા માટે તમારે કરોડોમાંથી પસાર થવુંજ જોઈએ. પાંચ વર્ષનાં ગાળા પછી તમારાં મન તન જોનાં એજ હોય તો ફરી મારી સલ્લાહ પૂછવા આવજો.” અને તે ઉડી ઉભો થયો બંને મુશ્કાતનો છેડો આંખો દતો જોણું બતાવવા.

“રશીક” હવે તે સુવાન એક ગમજું આગળ આવ્યો, “મારી એ અદમી માફ કરશો પણ દેશી પરદેશીના વચ્ચે પ્રેમનો સંદેશો ફેલાવનાર હું આવા વિચાર ધરાવી

શકે? શું બચે બચે આપ નથી? શું આપ વંચી રજા પૂતો અને આ બાળાનાં પૂર્વજો વચ્ચે લગ્ન કરવાના દાખલા નથી બચ્યા??"

“બામા હશે” રશીકે કહ્યું “પણ તે કાળને એ અનુસરતા હતા. આજના કાળને એ કાવતા નથી. હા તમે જોઈએ તો મનો” કે આપણે પગલ પગલાં છીએ. જોઈએ એમ સમજે કે “રશીક” પ્રેમ જોડી સમજતો નથી જોઈએ સખ્ત બનીને આવી સહવાસ આપે છે. પરંતુ મારો તો એક જ જોલ છે. પ્રેમ જ્યાં સુધી કસીદીમાં જોતો તે રહે ત્યાં તક તે સાચો પ્રેમ નથી. પ્રેમ જ્યાં સુધી સ્વાર્થ નો ત્યાગ કરી રહે નહિ ત્યાં સુધી એ શુદ્ધ નથી.”

તેએ બન્ને ત્યાજ તેની રજા આદર્શ તેને આભાર માનતાં ફરી એકવાર શિર ઝુકાવી ઉભા થયાં. “લીલી રાશની” નો તંગી રશીકે નો તેમની ઉપર કંઈ થોડો ઉપદ્રવ નહિ થયો હતો. તેની મુશાકતનું માન કંઈ જેવું તેણે કહેવાય?

“હવે તમને જોઈતું બળ આપ મારો બાળકો” તેણે બન્નેનાં માથા ઉપર એકેક હાથ મુકી તેમને આશિષ આપ્યો.

“રશીક તમારે સાચો મિત્ર છે અને તેને જ સત્ય લાગ્યું” એ તમને કહ્યું એથી તમને લાગણી જામ્યાદ હોય તો મને માફ કરશો. અને હવે આ નાચુક પૂલ કળીને તું જેમ લઈ આવ્યો એમ પાછો તેને કંઈએ સંભળાતો મુકી આવ બાઈ “તેણે તે કુપકને કહ્યું. “તું” એને હતો એ પહેલાં તે પરાયે માલ તે એમ વાદ રાખ્યો. સ્ત્રીનાં સ્થાનને મારે એક રાજપૂતને અને એ વાર કહેવું પડે એમ 151. સ્ત્રીની રક્ષા કરવી રજા પૂતો એ મને કહેવાય.”

તેણે બહાર નીકળ્યાં. ત્યાં ઘોડી ઉભી હતી. તે તેમને સહસાદ તે જગલ સ્ત્રીનાં એક ચોકકસ રચેલ લઈ જવાર કરી જ્યાં આગળથી “રશીક”ની સહવાસ કુશળ તે મુગલ બાળની પાંચ વર્ષ, આટે

છૂટકું પડનાર હતું. અને “રશીક”ની આમાં ગોથે મહાવવા મારે એક રાજપૂતને ખરેખર એ વાર કહેવું પડે નહિ. તે તો પ્રિયને એક દોષ સમજે છે. અને મંદિરની એક દેવીનું સ્થાન કરતો હોય એમજ તે યુવાન, યુવાતિને લઈ ત્યાં આવ્યો ગયો.

પણ તેણે બન્ને-એમાંનું એકે રશીકનું કહેલું સ્વીકારી પાંચ વર્ષ સુધી છૂટકું રહી શકશે? એક ખીજાને બળવાન પ્રેમથી ચાલતું તે મુગલ એમ કરી શકશે? આ “રશીક” જોયા તે પત્રમાં તેઓએ જોતાનો ધરાદો જાહેર કર્યો હતો તેમ અત્યારે જોતાની મુરાદ બર લાવવાનાં મનાય તેઓ હશે?

અકરણ ૧૫

“હકદાર વાપસ”

લેડી રહેરનામ કામા બન્ને જોતાની એક સાથે મુજબજ આવીને વસી. કામા હોલ વર્ષો સુધી બંધ રખાય નહિ. મરહુમ સર નેરોરનામ કામાની એકપૂરી દીકરીને વારસ તરીકે નાની શીરીને ત્યાં આવી પહોં જોઈએ. તેણે ત્યાં દર્પણથી આવકાર પામ્યો એમાં કોઈ શક નહિ. લેડી રહેરનામ મોટી ઉમ્મર પહોંચી છતાં મસુરીની સુંદર આબોહવાને લીધે ઉમ્મર કરતાં દસ વર્ષ જવાન, બહેન આગળ કરતાં વધુજ એકદમ દેખાતી હતી. બ્યારે શીરીને, મોડાં વામલેટને આપણ આપની તે સુંદરીને જોતાં જવાન વર્ગે રસો દિવાલે બની ગયો.

“તારે એટલું બધું શરમાયા નહિ કરવું” જોઈએ. માતાએ શિક્ષણને પહેલેથી આદર રહેલું. “એમ તો પછી છું” એકવાર, રહી જશે તે તારી ઉમ્મરની આ ક્યાંની ક્યાં તને વગાવી જશે.”

“હું” ખીલકલ સરમાતી નથી મમી”

તે શેઠાપૂર દહલકે બોલી. “પણ ક્યારીરજી”
કે મને તમારાં સકલમાંનું કોઈજ
ગમતું નથી. એકબી એવું નહિ મને
જેની વાતમાં મને ઇન્ટરેસ્ટ પડે. પછી
છોકરાઓ કે છોકરીઓ ને તોડાંઓ તો
કંઈ એટલાં ઇનકવીઝીટીવ કે મારે બધા
છવ કંઠાળી ચાલ્યો.”

તેની માતાએ એક કંઈ મસૂરીથી આગળ
પછી તે સહેદ, પત્ની ને વધારે શેઠાપૂર
બનતી જતી હતી. મુબબતી કોઈ ચીજ
તેને મજા આપી ચકતી નહિ. ફક્ત તેનું
બાંચન, મુગીક, બાગબાની, જાજ તેની
માનીતી રોકાણ હતી. ઉપરાંત તે માતાએ
સંતોષથી એક કંઈ કામા છોડ્યાં તે વચ્ચે
ઉમંગ લેતી હતી. તેણે રૂઝમાં ‘દાઉસ
ડેકેશન’નાં લેક્ચર લીધાં હતાં. તે એ
બુબબ માતાની રૂબરૂબ રહેણ નોકરી પાસે
અધ્યવનવાર ત્યાં ફેરફાર કરાવતી. માતાનાં
ડેક્લરેશન ડેક્લરેશન અને રીપોર્ટિંગથી
લાંબા વખતથી બંધ પડેલાં તે મકાનને
નવી ચમક ને ‘ફાઇવ’ આપવામાં તે થયો
વખત ગાળી નીખતી.

એક સવારે થોડી શરેનાઝ કામા તોડથી
મજેલી બિહાનામાં ‘જોડા દાહરી’ લેતી
ધેડી હતી. તે હંમેશા નીરવિજે ઉઠીને
મીઝીસ રીવાજ મુબબ ‘બેક રૂમ’માં જ ચાલ
લેતી હતી. એમ નહિતામ્યાં ગરમાગરમ
પીણું તે રીપોર્ટ કરી રહી હતી એવામાં તેની
દીકરી તેની આગે ધસારાળું આવી ઉભી.

“મમી!” તે હાકતી હતી, તેની આંખો
ચમક ચમક થતી હતી. ‘કોઈ’ ને થોડી
ચમકીમાંથી કુદાતો પવન તેનાં બાલને
મતોરજક કીસમે ઉઘારી રહ્યો હતો. નવારે
તેના ચહેરાં સતા ચુકાબને રંગેના ઉરકે-
રશીથી ધમધમી આવ્યો હતો.

“શું છે? એમ એકદમ મને ચોંકાવ
ના છોકરી! મારા હાથમાંનું કપડી
હમણાં પડીને તુડી જતું” શરેનાએ તેને
મનકાળી, “હવે કેંઈ નાલ્કી છે કે? જરા
મનકાં સુધાર! અણે ‘મૅસ’ જતું તો
વાલમાં કંઈ છેજ નહિ!”

“આમ એમ સીરી મમી!” તે છોક
કરડીને બોલી “પણ શું” એ ખરી વાત?
‘ડેડી’નાં પહેલાં વાપર ને તેવણને એક
છોકરો હતો?”

હવે શરેનાઝ ખરખર જાટલી ચમકી
કે તેનાં હાથમાંથી સરી જતું કપ
શીરીને મ એક ફડકે બચારી લીધું.

“કાણે કહ્યું? કોણ તારી આગળ એમ
જાણ્યું?” લેડી કામાએ ચીસ પાડી. તેની
દીકરીનાં ચોંચાથી બહાર પડેલા એ ચમકે
સાંભળતાંજ તે જાણે થોડી બાવરી બની
મઠ.

“શુદી આપા કુછ ને ગોષ પીન્ડો પાસે
આજે ગેસા એકાઉનમાંનાં સામન સાફ
કરાવતીતી ત્યારે મેં ત્યાં એક ફેમ કરા-
વેનું પીકચર જોયું. તેની પર નજર પડતાંજ
એ થોડા બીજાનું મોહતું દીકવા લાગ્યાં.
એ પુછ્યું ત્યારે પડેલાં તો કંઈજ નહિ
ગોલ્યાં, પછી બોલ્યાં ‘હીય’ ત્યારે મને કહ્યું.”

તે મા એ સાંભળીને થોડી રિવાની બની
મઠ હોય તો દીકરી ઉરકેશથી એકદમ જ
તપી મઠ હતી. એવી તે કદી ઉરકેશ
હશે નહિ. લેડી કામાએ ત્યારે સમય
સંભાળી લેવામાં જ હકાળણ એવું. વધોથી
જે વાત શીરીની છૂપાવાની તેણે કાળજી
લીધી હતી તે મુબબના શરે રેરમાં હવે
છૂપી રહે એ બનવાલેગ હતું જ નહિ,
એ બધું છતાં એક દરમિયાન તે લેડી
શરેનાઝ કામાએ ટૂરત જ કરી લીધા...
જુના કામમાં તે તોકરોને એકદમજ રૂબરૂ
આપી દેવી.

“અણે” મારી આગળ આવે મારી
દીકરી! અણે સમીની પાસે બેસ મારા
બચાં,” શરેનાએ હવે મતલબી બનતાં
એકદમ પાસુ ફેરવતાં કહ્યું.

પણ નહિ! ગરમ થયેથી શીરીને એમ
સ્થિતિમાંથી ઈડી પડતી મુસ્કેલ હતી. બાજે
વખત ઈડી મફતિલ ઇન્સાન ઉરકેશ
જતાં તે જસદી શાંત નથીજ મઠ ચકરું.
“મને એકદમ કપો! આ વાત ખરી
કે ખોટી?” નાની શીરી હાથ પર હાથ

ઢોળીને યોલી. તેની આંખો ચલકતી હતી. ચણેરા ઉપર ઘાઘ આવેલાં રતાશ જેના તેજ વેરા હવે. “ને તમે એ મારેથી શા વાસને છુપાવી?”

“એ! હું શું કરું? હું શું કરું?” હવે શરદનાં ચરત કરતાં ધસાધસ રૂઝવા આંધું. તેણે તેમણે કે સિવલ ખાંજે ઉપાધ હતોજ નહિ. “મને શું ખબર કે તું એ બાણીને આવી રીતે ઉકેરણ જશે. ને મારી સાથે ચીરણશે? હું શું કરું? મને ડેરીએ ના કહેયું તે હું કેમ છું ને કહું?”

માનાં આંસુ કરતાં પચુ “ડેરીનું” ખાણ માનવું નામ કાન ઉપર પડતોજ તે ઢોળી કંઈક શાંત થઈ. એમ છતાં તેઓની હતી ત્યાંજ ઉભી રહી. માનાં પાસામાં જવા કે તેનાં આંસુ છુછવા જેવી દરકાર તેણે નહિજ કરી. એ કદાચ અકુદરતી કહેવાય પણ બહાસથી એનશીય રહેજું એક બચુ. એમ વતેં એમાં નવાઈ તો નહિજ.

“મારે ડેરી....” જવાન તે બાળા પૂરી એ પળ તે પિતાની આંખો શરત પોતાની આંખો સાથે નિહાળતાં માનથી આંચકી “શું” કરવા ના કહેડેં મારે કંઈ માનવામાં તો આવવું નથી.”

“હું” મને કે નહિ માને. ખરી વાત એજ છે. તારે સાંભળવી હોય તો એક વખત સાંભળી લે. ફરીથી હું કોઈ કિવસ છું ને કંઈ એ વિશે કહેવાની નથી.” બેડી કામા હવે આંસુ એ ચાપી લેતાં કાવ પર આવી ગઈ કોય એમજ મકકગતાથી યોલી.

એ પછી તે દડિકત...તે ઉક્રીયત તેણે સર નોશીરવન કામાની અને પોતાની તે બેડીને કહી. તે બેડી ને પોતાનાં બાપનાં પહેલેલીવારનાં લગન અને તેનણી અવતરેલા મેઘાની હસ્તી વિષે આજ સુધી અધારાગંજ હતી.

“તે થણે નાકરમન નીકળ્યો.” વાતના ઉલ્લા વિલાગ પર આવતાં તે સાવકી એક સપ મિથાલ કદી ન થયેલા. તે દીકરા મારે “હીસ હીસ” કરતી બેઠી.

“જાની રીતભાત ને ચાલથી તારા ડેરીને મળું” અરામ લાગ્યું. એ ઢોળીની કાપનીજ અસળ હતી. જોનાકી કોટ સાથે મળી ગયેલા. એ બધું પછા ઢોંસેથી આવ્યું... હીંદુણી સાથે બેળાવાયું પદિલામ. તેથી તો તારા ડેરીએ મારી પાસેથી વચન કાઢ લીધેલું કે એ નહેરત મીનથી છું ને દર રાખવી. તેથી તો હું મુખબની મજા ને આરામ છોડી મસરીનાં દુર દશ ક્રમાં પડી. તારા પટપટ એવી કોણ બાપદાથી બગડે નહિ ને છું તારા ડેરીએ ધારેલી તેવીજ કામા ખાનદાનવું નામ દીપાવનાર એક દીકરી ને દીકરા ઉધરે તે વાસ્તે મેં તો મારું બનવું કોણ. હા! હું ડેરીના દીકરાજ હતી. કેમકે પછે તો દીકરી નહિ પણ દુશ્મનજ સુરવાર થયો. તારા બાપને નામોથી લગાડીને એ સીડી ઉતર્યો. તારથી ડેરીએ તેને જીવારનીવાર કાપી, પછીથી ડેરી મારી સાથે પરણ્યા. એ તો બેડી એવણની ગઈ મુજરી હતી ને તે એવણ દારી દેવાજ મશિતા હતા. તારા જન્મ પછી એવણ ખરીખર બધું ભૂલી ગયા. કામા ખાનદાનવું નામ સોભાવનાર એક દીકરીને મેં તો ડેરીને આપી, એ દીકરી-વું એવણને મન દીકરા હતી. એ આદ રાખીને હવે છું રહેજું.”

મુઝે મોહડે, ખામોશીમાં એ લંગણુ ભાપણ સુદર શીરીને સાંભળી લીધું ખરું. મગર તેના અંતરની લાગણીએવું મળું ને કોણજ કરી શકે? તેનાં બાપને તે બેડે... તેની વડે લાઈ...તેની હસ્તી વિષે બાણી... તેનો જીવનમાં મોટા કરક પગાર હતો એમ કોણ સમજી શકે? ભણે તે આપે તેને કદાચી દીધો હોય! અમે તે તેની ઉપર કોઈ ભરથો હોય! મોટી હેલવંતી શીરીને બાણુ કે હાલ તેના બાપ હયાત હતે તો તેની વિચાર આણુ વખતને બરનાં ફેરવાયાં હતે. તે પોતાના બેડાને જરૂરજ પોતાનાં જીવરમાં રચાઈ આવતે.

“કામા ખાનદાન!” નાની તે વાસ્તે

રૂપાવત બોલી, “અલખત મારા આપનાં કાળને માટે હું મગફર છું પણ એ ચમકરી બાળની ત્યારેજ ગણાય ત્યારે હું સતમાનિજ વળગીને રહું ને આજી. મરિક બાધ...” તે દવામાં ચઢેલા મોકકાલી કોમ જોમજ બબ્બી, “અરે! કેવી અને જીકે થઈ ભાઈની હોશ પડેશીજ હતી ને તે છે...હવેતો! કયાં? કોણ જલે? પણ તેજ આ બધાનો હકદાર વારસા મળી...” તે હવે પૂરતી બીદાર થઈ માતાની રહેજ નહકે જતાં તેની પર વાંકી વળી બોલી, “હું કંઈ હકદાર વારસ નહિજ, કેડીએ શરસાનાં આ વેશમાં કોણ વીધ દીધું હશે. આજે તેવજી હવતા હશે તે હું કોવણની ભૂધ પતાવતે હું પાતે આમજ રહીને મારા ભાઈને તેના હકનું આપવતે, આખર તેજ પડેશી ને કેડીને દીકરા. મારા મોરા બાધા ને તેની વળા પડેશી લગતને! અરે...એ પોકાર...તે મળી પાછી બધાની આંખોએ બબ્બી “તેપાનાં લેડી કેવા મોઢા મહેશનાં...એ હું હમ્મુડ છે તેવજી મારસ મળી હતે! નહિ તે કેડી બીજી વખત પરમવા જ નહિ હશે તે કેવું સાઈ કે હું જન્મ તેજ નહિ ને જીકે હકદારને હકે કુખાવી અહિં રહેતે ને ડોતેજ નહિ. અરે! હમ્મુડ તે આરે તે હું બધું તેને આપી દેવું! તેનાજ અરે હકે! આપણે નહિ!”

હવે સહેરનાજ ખમી શકે એ કરતાં થમ્મ વધારે જ થઈ પડ્યું. તેણે જણાવે માત્રને જ તે દીકરીને દૂર કીધી.

“હા! નીકળ મરી સામેથી! મુછ નહિત! તારે કાઠે બની તારે!” ને પોતાનું ‘લેડી’ પદ ભૂલીને અસહ્ય વ્યવત પર આવવી જતાં બહુનથી બબ્બી, “નીકળ મરી સામેથી! સવારનાં પડેરમાં રાખર કરતી! અખરશર! ફરીથી મરી સામે એવું તોડાન કરતી આપીજ તે!”

અને શીરીન પીક મરડી, વાંધી સાલોજ થઈ, સુખાનતા આ તેનાં આપીકા મહેલ

જેવાં મહાનમાં તેવું હવન કપરું તે હવન. આજથી તે કપાલથી બરપુર બન્યું. તેની માતાએ ગુસ્સાથી તે કછા માતાં મૂળ બની પૂરણા મોઢાને દુરતા દુરત હાથમા પગાર સાથે કાઢી ચૂક્યાં. શીરીન વચ્ચે પુરણ ત્યારે તેણે સાઈ સાઈ કહી દીધું કે તે એકનીચ વપની વચે પડેશીના સુધી તેની માતાં લાખમાં હતી. ત્યાર પછી જ તે બાપના વસીયતની રહે ‘કામા હોલ’ની માત્રીકા બનનાર હતી. ત્યાં સુધી ‘કામા હોલ’માં જે કંઈ ફરેશર કરવાનાં હોય તે કરવાનો લેડી સહેરનાજ કામાને અખત્યાર હતો.

શીરીન ફરીથી વપ રહી. ‘કામા હોલ’ની સત્તા કે મહેલ મહેલ તેને જોતવાનું ક્યાં હતું? જહિને તે આતા હંમેશા તેની લગામ પોતાનાં હાથમાં રાખે. મગર તે માતાની સખતાઈ, દાર અને ગેરજન્મસાક તે તે ખમીજ નહિ રોકનાર હતી. મરીખ મોઢાને વગર વાંકે બરતરફ કરતાં તે અરકાવી શકી નહિ એ તેની કલગીરી હતી. હતાં એક વાતમાં તે મક્કમજ રહી. મરનાર શીરીન કામા, ‘કામા હોલ’ નો પડેશી પછીપાછી, અને તેમના દીકરા લેડી પોતાનાં બાપની તસ્વીર જે ગાડા-ઉનમાં પડી રહી હતી અને જેની ઉપરથી ‘રોખનું’ જમ્મું હતું તે ઉચકાવીને નાની શીરીને આન અને બહાઈ પોતાનો કમ-સમાં સુકાવી. લેડી સહેરનાજનું ત્યારે એ વાતમાં તે મનવ્યવત મનની તે બાળાએ કંઈજ શાલવા દીધું નહિ.

મહેરણ ૧૬
શીરીનને ‘કામા’

બસીમ. જશકરી તે વળે જે દર-મિયાન સુદર શીરીન કામા લેડીની પાજ-રમાં પૂરાવકા એક પછી મિસાલ હતી. વનમાં હોતાં એક પંખેરાને પાંખમાં પૂરી રતાં તે કેમ ઝૂરે એવાજ આપાદ

પદ્ધતિસરની તાલીમ વિનાના કામદારોની હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં કરાતી ભરતી

હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગની ઉત્પત્તિ સાધથી હોય તે જરૂરથી જરૂર છે એ જાણે છે કે હાલ જાણે છે, જ્યાં અજ્ઞાતથી તે જાણે છે કે જાણના હાથમાં આ ઉદ્યોગ જરૂર પડે છે તેઓ આ વિશાળ કોઈ જ કરતા નથી એમ કહેવામાં આવે છે અતિશયોક્તિ ગણાયે શકાય.

હિંદમાં ફિલ્મ ઉદ્યોગ સ્થાપિત થયાને એક લાંબી કાળ પસાર થઈ ચૂકે છે, જ્યાં નવા આવનારાઓને આ દિશાએ યોગ્ય તાલીમ આપવા માટેના નિયમો તેમાં કુદરતી નથી-ખરેકે કોઈ જ કુદરતી નથી. જેઓ આ દિશાએ આવવા માગતા હોય છે તેઓને એક મા બીજા પ્રકારની લાગણ્યગોળ માટે લાગે આધાર હોય પડે છે, અને તેને પરિણામે લામકાન વિનાનાઓ પણ લાગવખને કારણે આ ક્ષેત્રમાં સખલ થઈ જાય છે અને યોગ્ય લાગણ્યત 'ધરાવનારાઓ' આ ક્ષેત્રમાં બહાર હોઈ પોતે 'દાદા' જેવા બની જાય છે. આવી પરિસ્થિતિને કારણે આજે હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગ ધીમે ધીમે પણ મક્કમપણે જાય છે પોતે હાલ કરી રહ્યા છે એમ કોઈ પણ અનુભવીને કહી શકાય વિના અલશે નહિ.

કોઈ પણ ક્ષેત્રની પ્રગતિ અને ઉત્તરિ માટે તેના યોગ્ય અભ્યાસની જરૂર હોય છે, અને તેજ મુજબ આ ક્ષેત્રે પણ છે, જ્યાં આ ક્ષેત્રમાં અભ્યાસ કરવાની કોઈ જ સગવડ આપણે ત્યાં હોતી નથી.

અસખલ કૅટલાકે આ દિશાનું પાતાનું જાન વખાવવા માટે પુસ્તકોને આશરો લે છે, અને તેમાંથી શીખવાની કોશિશ કરે છે, પરંતુ તેઓ જ્યારે આ ક્ષેત્રમાં મંપલાવે છે ત્યારે તેઓ જુલો છે કે પુસ્તકો દ્વારા પોતે જે જાન મેળવે છે તે નિરર્થક બની ગયું છે!

આનું કારણ શું? એનો સવાલ સ્વાભાવિક જ કોઈ કદે અને તેથી તેનો ઉત્તર જરૂરી બની રહે છે. આ ઉત્તરમાં જે પ્રમાણે જણાવી શકાય કે પુસ્તકોમાંથી અભ્યાસ કરવાની જેઓ કોશિશ કરે છે તેઓ એ ભૂલી જાય છે કે તેઓ જે પુસ્તકોને અભ્યાસ કરે છે તે પુસ્તકોના લેખકો મોટે ભાગના-ખરેકે ખ્યાલ-પરદેશીઓ છે. એટલે કે તેઓએ પોતાના પુસ્તકોમાં જે વિગતો સમાવી હોય છે તે પોતાના અનુભવો પરથી હોય છે, અને તેઓએ જે અનુભવ મેળવે છે હોય છે તે પરદેશના અને મોટે ભાગે હોલીવુડના સ્ટુડીઓમાં મેળવેલા હોય છે, અને તેને આધારે આવી પુસ્તકો લખાયેલાં હોય છે, એટલે સ્વાભાવિક જ છે કે મજબૂર પુસ્તકોમાંથી મેળવાયેલું જાન અહીંના સ્ટુડીઓમાં કામ કરવા જતાં ઉપયોગી નહિ થઈ પડે.

હોલીવુડ જેવા મધ્યેથી મેળવાયેલા અનુભવ પરથી નેચાર થયેલું પુસ્તક અહીં ઉપયોગી નહિ મિલે એમ જ્યારે અહીં જણાવાયું છે ત્યારે અનુભવો છે કે કોઈ સવાલ કરે કે હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગ

એટલો તો કેટલો આગળ વધેલો છે કે ધોણીલુઓ અતુલ્ય બહોળી કાચે નહિ હોય? ઉપર હલકું વાચન ધરાવનારા કે માત્ર નહતું નેત્રું દિલ્હી દિલ્હી ઉદ્યોગ બજેતું જાત ધરાવનારાઓ ઉપરથી વાત સજ્જાતમાં કદાચ માની ન શકે છતાં તેઓ વધુ વિચાર કરી શકે છે. તેમજ જ્ઞાને ઉપર જન્યાયાયે છે તેઓ અતુલ્ય થયે હોય છે તેઓ તો પુરતજ ઉપરથી વાતનો સ્વીકાર કરી લેશેજ, અને તેઓ એ સ્વીકાર લા માટે કરી લે છે તે શો કાદમ્યે જાણુ? બે છે.

આ માટે દુઃકમાં અને સરળ સમજ એ પ્રમાણે આપી શકાય કે ધોણીલુઓ એક દિલ્હી સેવાર કરવા માટે જે પદ્ધતિ અમલમાં છે તે અને અહીંની પદ્ધતિમાં બહુ તોડોતડાવલ છે. ત્યાં આગળ ચોક્કસ રીતે કયાની પસંદગી, તેની માપજતા, તે માટેના ચોક્કસ આગમ્ય તેમજ જે વિષયને લગતી કયા હોય તેમાં પ્રવિણ એવા ટેકનીશિયને રોકવામાં આવે છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ દિલ્હી ઉતારવા માટે જેના કાષ્ઠમાં સુક્ષ્મ મૂકવામાં આવે છે અને કે જે મેકકેરે મિનના દિલ્હીકે તરીકે કામ બજાવનાર હોય છે તે લગભગ બધી સત્તા યોગવતો હોય છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાને સોંપાયેલા વિષયોના ખાસ અભ્યાસી હોય છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ એ વિષયના ખાસ અભ્યાસીની તેને જોઈએ તેની મદદ મળી રહે છે. ઉપરાંત તેને મદદ કરવા માટે સંપ્રદાયજન્ય મજૂરી યોજનામાં આવે છે, અને તે દરેક એક મિત્ર નેશન કરવા માટે જે જે પરતુજાતી જરૂર હોય છે, તેમજ જુદી જુદી દિશાએ જે કામ કરવાનું છે તેની પુરતો અતુલ્ય ધનવત્તા મેલ છે એટલુંજ નહિ પરંતુ માથુ મિલેજ તેઓ આ દિશાએ એનને કોઈક નવું જાણું હોય તો તે પૂર કરી શકે છે. જ્યારે આપણે ત્યાં પુરજાજી બહુજ કામ જેઓ મદદનીશ

છે. ક્યક 'સેટ' જોડવવાથી માંડીને તે દરેક દરેક વસ્તુઓ પર તેમજ બ્યાન આપવાનું રહે છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ મિત્રકું દિલ્હી ને પણ લગભગ તેમજ કરવાનું હોય છે.

ફટલીક પંખન કમિયું બને છે કે આવ બદલીશ દિલ્હીકાન આપું મિત્ર તેમજ કદ છે. જ્યારે સૂખ્ય દિલ્હીકે તો આ એક મુપરવાઈજરે જેવુંજ કામ કરે છે એટલું નહિ પરંતુ ફટલીક વખત તે ચાલુ 'શુદ્ધી' જે તે 'સાજર' નથી હોતો આ વસ્તુરિપતિ એટલેથીજ અટકતી નથી પણ તે અહીં સુધી બાગળા વર્ષ મેયેથી હોય છે કે દિલ્હીકે માત્ર પોતાને મળતા પેમા મેન'ધીજ બ્યાન આપે છે, અને મિત્ર કેવું બને છે તરફ જોઈએ તેવું બ્યાન આપતા નથી આ હકીકત કેટલું સાચું ધરાવે છે કે માત્ર એટલા ઉપરથીજ પરવાર મહા રા છે કે અનેક આગળ પડતા અને 'મહાન ગણતા દિલ્હીકે' પણ પોતાને અધ્યાન વિષયોના 'ખાં' નમેજી ખેસે છે, આં તેઓને પેમા મળતા હોય તો દોહને પદ માટે કોઇ પણ વિષય પર મિત્ર 'તેમા' કરી આપવાને તેઓ તેમાર બની જાય છે આને પરિણામે તેઓ પોતાની પ્રતિ જ્ઞાને કેટલું નુકસાન પહોંચાડી રહ્યા હોય છે તેવું પણ જાણે કે તેઓને જ્ઞા રહેતું નથી.

આ માટે જોઈએ એટલા દાખલાએ રજુ કરી શકાય તેમ છે, પરંતુ તે અધ્યાન અહીં રહતું કરવા ધોણ ને કહેવાય. અ દિશાએ મત્ર એકજ કામનો આપવે ચોક્કસ થઈ પડતી. દિલ્હીકે સોલારા મોહીએ 'પ્રકાર' મિત્ર હોવાનું અને તેઓએ એ કાશ પ્રતિવાચને જે મુદ્દર રીતે હાથ બનાવ્યો, તેમજ જે મિત્રે એમનો પ્રતિજ્ઞા આપાથી તે જોઈ પીઠા દિલ્હી ઉતાર પતિઓની દષ્ટિ પણ ઐતિહાસિક નિર્ણ

કુશળ શરીરરતો તેઓએ કાંઈ રીતે સહ-
કાર નહિ મેળવતાં ચાતાને જે કાંઈ મળ્યું
તેને શેડીને ઇતિહાસીક કહેવાતાં બિત્તો
સળવા માંડ્યા, અને પરિણામ શું
આવ્યું? કે નવાં ઇતિહાસીક બિત્તોને
કેવળ નિષ્ફળતાજી મળ્યા. આવાં નિષ્ફળ
ઇતિહાસીક બિત્તોનાં જોઈએ એટલાં નામો
અત્રે આપી શકાય તેમ છે, પરંતુ સૌ
કાંઈ તેનાથી જાણકાર હોઈ તે સ્વ-
કરવાની જરૂરજ રહેલી નથી.

જરૂરજ નહોતો ઠાંધીપુડના અનુભવિઓના
પુરુષોમાંથી કાંઈક જ્ઞાન મેળવી શક્યા
હોય છે તેઓ હિંદી દિલ્લમ ઉદ્યોગમાં
કામસ થનાંજ શ્રમજીવમાં પડે છે, કેમકે
દિલ્લમ, કુમર, સાઉન્ડ, સેડીંગ્સ,
સંવાદો, શીનાયો કે ખીજા કાંઈ પણ
એક અંગત પુરુષો દ્વારા જ્ઞાન મેળવ-
નાર આપણા દિલ્લમ ઉદ્યોગમાં જાણે કે
ભૂલિ પડી જાય છે. કારણ કે આ દરેક
દરેક અંગતી કાર્યપદ્ધતિમાં મૂળથીજ
ફરક હોય છે. અહીં તો કાંઈ પણ માણસ
લાગવજી હોય અને કોઈક છે બિત્તો
રિજર્સન થતું સહેજસાજ નોંધું હોય છે
તો લાગણા કે રિજર્સન બની બેસે છે,
અને પરિણામે આપણે ઉદ્યોગ પ્રગતિ
કરી શકતો નથી.

આ સ્થિતિ આપણે તારીફ કરી
હોય અને ઉદ્યોગને પ્રગતિના પંથે પાડ્યો
હોય તો એ દિશામાં યોગ્ય પદ્ધતિ દ્વારા
શિક્ષણ આપવાની જોડવાળી કામી જોઈએ
છે, અને કામચળી જગે કામકાતને સ્થાન
આપી યોગ્ય માણસોને ઉત્તેજન અપાવું
છે. ન્યાંમુદી આ પ્રમાણે નહિ થશે

ત્યાંમુદી આપણે આ ઉદ્યોગ કદિ પ્રગતિ
શાધીજ નથી શકવાનો. નવાં શરીરરતો અને
કળાકારો તેમજ કરવા માટે યોગ્ય શિક્ષણ
સંસ્થા જોવીજ જોઈએ છે, અને એવી
શિક્ષણ સંસ્થા હસ્તીમાં લાવવાની જવા-
બદારી દિલ્લમ ઉદ્યોગપતિઓને થીરે રહે છે,
તેઓ ને આ જવાબદારીમાંથી હટાવણું
જરૂરજ રહેવા માગશે તો એ સમય
ફર નહિ હોય કે જ્યારે આપણે દિલ્લમ ઉદ્યોગ
પદ્ધતિની ખીણમાં ગળકથો ન હોય, જેમ
વહેલીથી ઉદ્યોગપતિઓ ચેતશે તેમ તેઓ
ચાતાના લાભમાંજ યોગ્ય ફાળો આપતા
બનશે એ નિશ્ચિત છે, માટે આપણા દિલ્લમ
ઉદ્યોગપતિઓએ હવે જાગી જવું પડે છે.

કવિ ગાયરદારના સર્વશ્રેષ્ઠ
કાવ્યો

કલ્યાણિકા
ગીતો અને જનનેનો સંગ્રહ કિ. ૩. ૨
સર્વશ્રેષ્ઠ

સામ્ય લાવનારો ભરપૂર કાવ્ય
કિ. ૩. ૨-૮

કલિકા
ત્રેમરસથીપુણ સજાગ કાવ્ય કિ. ૩. ૨

ગુજરાતી કવિતાની રચનાકળા
કવિતારચના સંખ્યા અભ્યાસમય-
વ્યાખ્યાનો કિ. ૩. ૧

દશનિકા
ઉત્તમ વિદ્યુક્તિના માધ્યમ
કાવ્ય કાવ્ય કિ. ૩. ૩

પ્રાપ્તિસ્થાન :—
અરેશર કસમજી અખરદાર,
જી. ૮, જામીન મેનચન, તાલુકા કોચી,

મુંબઈ ૧૪.

ધર્મનાં મૂળ સિદ્ધાંતો

આ નકલ પૃથ્વીનામાં બધા દેશોમાં—
બુદ્ધે, દાનાવ અને શિવની સામગ્રીએ
પર દેવેશ્વરમાં લેલી નીકળી છે.
અને વિદ્વાંએ દુદ્ધની મુખ્યત્વે— ધર્મ
નાં મૂળ છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશોના લોકોની
સંપ્રદાયો કહે છે ત્યારે સદા એકજ
મંત્રાનું આનું છે જે પૂર્વના લોકોની
મળે એટલે બાકી ધાર્મિક લાખનાથી
બદલી છે. આમ તેમજ કોયે તે બાજે
દિનમાં ધાર્મિક ક્રમમાં આ માટે? મીન-
મીન કયું કરે અંતરવિમલ શા દારણે?
કોયે ધર્મ તે જરૂર જાણે છે અને
જે દિનમાં અને મીનમાં આનું લગ્નમાં

જાતની કોયે તે
તે દેશની પ્રાપ્ત
શક્તિ કહેવાય
બરી.

વિદ્વાંએ
દેશની પ્રાપ્ત

લેખક

ડૉ. વિદ્ય ભટ્ટાચાર્ય તારાપારનાલા

બુદ્ધે તે એકે કે તે બધા “ધર્મ” ના
નામે જાણવામાં આવે છે. “ધર્મ” અર્થમાં
છે, “ધર્મ” કોયે રહ્યો છે, “એવા યોગેશ્વર
છે એટલે બનાવે શોખમાં કાપાકાપી
કાપ નેવરે મધ અથવા આપણા દેશમાં
લોકો “ધાર્મિક” ગણાય છે તેનું એકજ
મરજ છે કે તેઓને એટલે બધા પૂજન-પાત્રી,
નાગ-દેવ, બાજુતર-ગણતર પહેરેમાં
અર્થમાં સમય મરજીય રહે છે. આમ
ધર્મના અધારના દેખાવે કયામાં લોકો
કયા રહે છે, તેથી તેઓ “ધાર્મિક”માં
પર છે, તેથી કોયે પશ્ચિમના લોકો તેઓ
અધારના દેખાવેને મરજીયતા નથી તેઓ
“અધર્મ” ગણાય છે.

માર્ગિક એક ને “ધર્મ” શામા સમાય

છે તે બદલ સમગ્રનું નોંધાયે. દુનિયાના
બધા ધર્મોમાં સનાતન સત્ય સમાયેલું છે.
દરેક ધર્મના દેશપરકોએ આ સનાતન
સત્ય પર ભાર દીધો છે અને માને દેશ
તથા કાળને અનુકૂળ. ચાલે તે રીતે આ
સત્ય આમ વર્તે સમજી શકે તે માટે દરેક
ધર્મમાં ફિયા-કાનું બાજુ સ્વરૂપોલવાયું
છે. આપણે સાધારણ મનુષ્યો આ બાજુ
સ્વરૂપને “ધર્મ” માની તેનેજ વળગી
રહેવામાં હવનું. ચાલે ગણાયે છીએ,
પણ તેનું મૂળ-સનાતન સત્ય-વિસારી
શ્રીએ છીએ, એ સાચે વળી મોટે ભાગે
દરેક ધર્મ સાથે તેના સ્થાપક પચાસમયનું
નામ-લેખાયું હોય છે. એકવાર સ્થાપક
વિદુષી એની એસરે કહ્યું હતું કે “I will

remember the
messenger but
forget the
message” (આ-
પણે પચાસમયને
યાદ રાખી છીએ)

છીએ, પરંતુ તેના પચાસમય વિસારી
મુશ્કેલી છીએ.) આ રીતે મૂળ સ્થાપક
કેના પવિત્ર નામે તેવાજ શીખોએ ધર્મના
સ્વરૂપને અનેક અભ્યાસે બાજુ દુનિ-
યામાં થતા ગણાય છે.

જે ઉપરાંત મનુષ્ય સ્વજાતને છે જે
જેતાને તથા પોતાની દરેક વસ્તુને સંધ-
સેષ માની લેવી. “ધર્મ” પણ દરેકની
અંતર મિત્ર છે, એટલે દરેક માણસ
પોતાના ધર્મને સર્વશ્રેષ્ઠ માનીને લે
છે, એટલું જ નહિ પણ બીજા બધા
ધર્મોને ઉતરતા મળે છે અને બીજા
ધર્મોના અનુયાયીઓને કલકા ગણે છે
તેઓને “ધર્મ” નામે ધીકારતા શીખે
છે. તેમની સાથે લગામો તેને કહેવાય

હિંદીઓ શહેર બન્યું. શહેરની ગીરો ગામ-
ડામાં ફેલાતા કામદારોને ધસી આવ્યા,
અને કંઈની કાનુન અને યોજના વીના
શહેરમાં વસવાટ માટે મંજૂરી બંધાવ્યા.
સુદર મંજૂરી સાથે ગઈ સ્વમંત્ર બની
રહ્યા. શહેરી જીવન હિંદી જોવાને કાંઈ
લાડાંની જેવા. રૂ. ૨૦ થા રૂ. ૨૫ કમાનાર
ગરીબ કામદાર કેટલું લાકડું આપી શકે ?
એક બોલીમાં બે કુટુંબ રહેવા લાગ્યાં. બોલી
અવી નાની જોવાથી પુરોણે બાહર
જુલકામાં કુટુંબ પડે કુટુંબી જીવન
જીવનવાળું ગરીબ કામદારો માટે કેમ
જોઈ શકે, જે તેઓને એક બોલી બી મંજૂરી
ન શકે ? પરિણામ એ આવ્યું કે તેઓ
દાર અને જીવનના કામમાં પડે અને
કરજદારીમાં જીવીને કરજદારીમાં મરણ
પામે, બહુની તંગી, નાદવાની સમસ્યા
નહી, રહેવાની પુરતી જગ્યા નહી, અને
ગીચ ધણે જેમાં દયા અને તકડો આવી
ન શકે, આવા વાતાવરણમાં ગરીબ અને
અજ્ઞાન કામદાર સ્વચ્છતા શી રીતે પાળી
શકે ? મુખ્યમાં આપણે સ્વમંત્ર ઉભા
કર્તા, બેરક અને દયા વગર ગાળવાના
કામદારો મુખ્યત્વે ગીરો શહેરી બન્યા.
જે કામદારોની મહેનતથી સુડીવાલીઓના
ખીમાં બસ્યાં છે કે જેની તેઓ આલીશાન
મંગલા બાંધી રહે છે, જે કામદારોની
અંદરની મુખ્યત્વે દેશ છે, શીતક છે, તે
કામદારો વર્ષો ધર્મ આવા મંદિરના કચરસના
તરેલા સ્વર્ગમાં રહે છે, તેઓની આ
લીલીથી મુખ્યત્વે કેટલા શહેરીઓ
પાકે છે ?

શેરના સ્વમંત્ર વિરેના આંકડાઓ
૧૯૩૧ માં વસ્તીની ગણતરી વખતના
આપણને મળે છે. મુખ્યત્વે ૭૪ હજાર
શહેરીઓ કોઈએ પોણા હજાર એક
બોલીમાં રહે છે. ૩ લાખ માઈલો
જતા ૫૨ બહાર સુધે છે. ૮૨ હજાર
હિંદીમાં એક બોલીમાં લોકો રહે છે.
મા નાની ૧૨૫૧૨ છીટની બોલીઓમાં
૧૦ માઈલો બી રહે છે. વા બે થી ત્રણ

કુટુંબો રહે છે. આ આંકડાઓ ૧૯૩૧ ના
છે અ્યારે શહેરની વસ્તી ૧૨ લાખની
હતી. આવી શેકડ ગીચ ઉપરાંત, પાંચ બોલી
માટે ૧ સંજક અને ૧૦ બોલી માટે ૧
નળ બોલી સ્થિતિમાં લોકો કેમ રહેતાં હશે
તે આપણે કલગી શકાય. આપણા કામદારો
જીવનમાં કોઈ સરસ વર્ષો આવાં મંદિરો
અને અસુખાકારીઓમાં મંગલમાં જીવે
છે, તેઓ અને તેઓના બાળકો જેઓ
અનિબન શહેરીઓ છે તેઓ તંદરોસ્ત
કેમ બની શકે ? ૧૨ લાખની વસ્તીમાં
આવી ગીચવાત હતી. ત્યાં આજે ૨૭
લાખની વસ્તીમાં આ આપણા મુખ્ય
કેમ રહેતા હશે ?

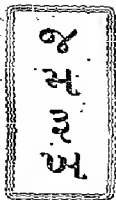
મુખ્યત્વે લોકોમાં શહેરીઓમાં પ્રથમ
શહેરી ફરજ (civil servant) બીજાવલી
બેંકમાં તેજ તેઓ મંજૂરી પાલીકાને શહેર
સ્વચ્છ રાખવાની ફરજ પાડી શકે.
આપણે સ્વમંત્ર નાણા કરીને સ્વચ્છતા
ચીખાડીને શહેરી જીવન સુધારીને શહેરો-
અવશ મુખ્યત્વે હિંદ અને જગતમાં એક
સુદર અને આબ્યાદ શહેર બનાવીશું.

વૈદ અચારિયા

શેરોની ગલી, અસીદની સામે
મુખ્ય ૨.

એલાપ: બપોરે ૩ થી ૪
સાંજે ૬-૩૦ થી ૬ અને
રવિવારે સવારે ૧૨ થી ૧૨

લેખક :- વેદ હોરમરાજ રા. અચારીઆ

અહિંસામાં રમકડાં હોવાનાર, અહમપણાને નાશ કરનાર, મગજમાં બધેલાં લોહીને વિષેરી નાખનાર, ભાંગના નરો ઉતારનાર, ભૂખ વધારનાર અને સહિતના સાગર જેવા પહેલવાનોની ધોરણી જેવાં આ દેશના ગુણો જાણી અને તેના લાભ ઉઠાવો.

મંદાનાથી કારનારે રોનાના મોઢા માવામાં પોતાના રેરકોઢા મરે ગણે પ્રેમરસ ભરી દીધા છે. વાંચકો વિચાર કરો કે આ વેદ શું કહેવા મરે છે કે જે કાંઈ વખે છે તેમાં તારીફને તખતમાં ભરેલો છે. પણ ને દેહક ઇનશાન સાંનિધી વિચાર કરે તો દેહ જેવામાં માલોક પાતાની અધુરે દેખાડના, કુખી અને રૂબા આપણે બારણે તોડવી આપી છે, એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે.

અસુતીની પીઠ વાંચણી કરાંથી મજા નેજા પ્રમાણે અચરતરે સ્પષ્ટ તો માણે નેજા પીછાણે. કસમ ગલાવવાથી કે અખરે વાંચવાથી જુની પરમ વહેજનનો આપણને દેખીતી ખ્યાલ આવવાનો કે કે જાગૃતની અતેક જતનો છે. એક જાત તો દર્દીણ બગેરીકાથી હિંદમાં ધુટી આવી છે.

કામી જમરૂખ અવિશય પીઠાં અને સ્વાદિષ્ટ છે. ઘીથી ડાહવામાં અને અંદરથી હાલ મહાહાર માવામાં રોજો સુરતમાં અને લહેજતમાં ને કે હિંદમાં જ છે પણ દેશનો કમળો તોડવામાં અને કાવત આવવામાં તે બીજાં રોજોને સુદાવશે

ઉંચ તોખમમાં જણામાં છે. સફેદ લીસી હાલના અને, અંદરથી મુશામમ રેશમી માવાહાર સાકરના ગોળાં રોજો, પમરાત-લહેજતથી

આપણા નાક અને હાગની સુસ્તી ઉઠાવી મુઠી લોહીજ પળમાં જાણત બનાવી મુકે છે. આ સફેદ એકાદવારી પેરમાં સાકર મુકોસ ખાંડ જે કહેા તેના લંડાર બદલો છે, અને સ્પષ્ટ તો, આપણે સમજાના મરણી મુઠા છીએ તેમ, સતિસુવ બીણું નામ છે. એક પાકું દેહ આવાથી અવામણ ખડન તાજાથી તરંગોળ, મધ બધ છે.

આજે ખાંડ રોળી છે, મુકોસના ડબ્બાં મલતા નથી મરેરે ફરીવારે સંભળાય છે. તે જમાનામાં ને કોસમ પ્રમાણે દેશને પુરતો ઉપેક્ષા માય તો એવો એરો બખ-હર કરવાનું કારણ નહીં રહે, દેશો, ખજાર સીતારાજ, શેરી, ફેરી, મધ અને અજાત-બાદી પેરમાં શું સાકરના ખળનો એકા છે કે ફેરતી સાકરને વુચકારથી નોવામાં અને ફેમીમ સકરને, વધાવી રીવામાં આપણે સતિમાર્ગથી વિપ્રસા મધ રવાા છીએ. કલતી રંગરૂપ પમરાત લહેજતની મરેરે ભરી જાળે, સમી વરગને જાત મારીને, અને સ્વાધી મુખ્યોના મર્ગથી કાંઈ-જારો પોથી-પીખીને આખરે બતાવવાનાં આપણે જાણ અને કાપણ મની એકા છીએ તેમાં દરે સમય મુજબ પડશે આવશે નોંધજી.

જમરૂખ તો હાલ સાથે આવનાં રિવાજ છે. બીજાંની આવદમાં કલ મતફેરી ઉગેલી

દેહ શોર

છે. આ દેશના વચના ભા-મમાં દલીવાનો લખકો ભરેલો છે, અને તે લખકામાં એક અચરત ખી સમાયું છે. પેર ને તમામ દલીલા સાથે

ગાંધીજી- રોમાં રોલાં. મુલાકાત

..

પછીથી પડછંદ કાઢવાળો અને દમામ-
દાર મીરાં (મિસ સ્લેડ) આવી અને છેલ્લે
નણુ, હિંદુઓ આપ્યા. અમરિા ગોળ અને
હસમુખા ચહેરાવાળો દેવદાસ, ગાંધીને
સોથી નાનો દીકરો હતો, તે નમ્ર છે અને
તેના નામની લવચતાનો તેને ખ્યાલ સરખો
પણ નથી. બાકીના બે જુવાનો મહાદેવ
દેસાઈ અને પ્યારેલાલ-હૃદય અને શુદ્ધિની
વિરલ શક્તિ ધરાવનારા ગાંધીના મંત્રીઓ
અથવા સહયુક્તો કહેતાં શિષ્યો હતા.

ચોડા વખત પહેલાં જ છાતીએ સખત
સરદી વહેરી લેવાનો જ ટેંગ કર્યો હતો,

જયતે આપેલા મહાન વિચારકોમાં કાંસના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન
સ્વ. શેમાં શેલાં અથપદે બિરાજે છે. મહાદેમા ગાંધીના એ માટા
દોસ્ત હતા. ત્યારે ગાંધીજી પરદેશની સફરે ગયા હતા ત્યારે શેમાં
શેલાંને ત્યાં તેઓ રહ્યાં હતા. પોતાના મન ઉપર ગાંધીજીની પડેલી
છાપ વહુવતાં શેમાં શેલાંએ પોતાના એક અમેરિકન મિત્ર ઉપર
લખેલો આ કાથનો પત્ર ન્યુયોર્કનાં 'નેશન' પત્રમાં પ્રગટ થયો છે.

ખંડુ! પેલા હિંદુઓ અહીં આવ્યા
ત્યારે તમે અહીં ઉત્તર તો કેવું સારું ?
પ્રમી શી ૧૧ મી ડિસેમ્બર સુધી અહીં
કે પાંચ દિવસ તેઓ વિલા વિશેનેતામાં
રહ્યા. અસ્માવાળા અને દાંત વિનાનો
આ નાનકડો માનવીએ પોતાનાં ચરીસની
આસપાસ આદર સંપત્તી હતી, પણ
તેના સળી જેવા પાતળા પગ તો
ઉંચાડા જ હતા. આજી અરબચડા વાળ
વાળું તેનું બોલું માયું પણ જુલુજું હતું
અને વરસાદથી તે પલળી ચલું હતું. હસતા
હસતા તે મારી પાસે આવ્યા અને પોતાનો
હાથ મારે અને નાખીને તેમણે પોતાનો
બાલ મારે ખભે અડાડ્યો અને તેમનાં
રૂપેરી વાળવાળાં માથાંનો મારાં બલને
સ્પર્શ થયો. એ સંત ડામીની અને સંત
ક્રોસિસનો સ્પર્શ હતો એમ કલ્પીને હું
આનંદ અનુભવું છું.

અટલે વિલા આદરને બીજાં માણે ત્યાં
હું સુને ત્યાં-તમને વાદ હશે-ગાંધી રોજ
સવારે લાંબા વાતોચાપ મારે આવતા.
મીરાંની મદદથી મારી બહેન, દુઆપિયાલું
કામ કરતી અને મિસ ડોન્ડોએ નામની
એક રસીયન બહેન મારી મિત્ર અને મંત્રી
છે. તે અમારી ચર્ચાની નોંધ લેતી. મોન્ડોના
અમારા પાડોશી રહેમરે લીધેલા દેાટાઓ
અમારી મુડાકાતનાં જુદાં જુદાં દરમિયા
રજી કરે છે.

સાંજે સાત વાગ્યે પહેલાં માળતા
આરડામાં આવેના કરવામાં આવતી. દીવા
ધીમા કરી નાખવામાં આવતા. ગાંધી એક
શેતરેજ પર બેસતા અને તેમના અલ્પ-
વસ્ત્રીઓની નાનકડી મંડળી તેમની આસ-
પાસ બેસતી. આઈનામાં નણુ સુમકરે
વસ્ત્રીઓ ગાવામાં આવતી, પ્રથમ પાતાની
શ્લેષે કે, 'હું' જાગન અને મીજી રામજન.

રામકુન મીરાં પાતાની ગંભીર અને યેરા સુરથી ગવડાવતી.

ગાંધી બીજી પ્રાર્થના સવારે ટાણે વાઝે કરતા. પાતે રાત્રે એક વાગ્યા સુધી સુતા ન હોવા છતાં એને મઠિ વાંકનમાં પાતાની મંજીના સાકારાપાકયાસોકોને તે જાણતા. અતિ દુબળા દેખાતો આ નાનકડો માનવી યાક શું છે એ જાણતો જ નથી. તેના શબ્દકોષમાં યાક શબ્દ છે જ નહીં. ઘોરાં અને છનિવા આગળ તેમણે કહ્યું હતું તેમ ટોળાંના ઉપરાં ઉપરી પ્રશ્નોની જવાબો સ્વસ્થપણે તે કલાકે સુધી આપી નામ છે. દેખાત પર સ્થિર આસને બેસીને તેમના છતાં કે આજીજતા વિશેષીજાને અને છનિયામાં તેમને ટોર નહોતો—રુપણ અને શાંત અવાજ તેમણે જમાળ આપ્યા અને તેમનાં મોં ખંખ કરી દે અને તેમને સૂચવી મૂકે જોવી સાદસાર થાતો સંભળાવી.

પ્રથમ તેમને તીરસ્કારની નજરથી આપકાર આપનાર સુડીવાદી અને રાખૂવાદી, રામના સોફા તેમણે રામ છોડ્યું ત્યારે કોઈથી હું આજીજી થઈ ગયા હતા. અને લાગે છે કે તે જો ત્યાં વધુ વખત રાકાયા હોત તો બહારે સજાઓ ભરવાની તેમને મનાઇ ફરમાવવામાં આવત. રાખૂની સ્વસ્થજાતા તથા સુડી અને મજુરી વચ્ચેના અવગાના એવકા પ્રશ્નોના તેમણે બની રાકે જોઈથી અસંધિય લાગ્યામાં જવાબ આપ્યા. આ બીજી પ્રકાર તરફ તેમને વાળવામાં મુખ્યત્વે હું જવાબદાર હતો.

એક પછી એક પ્રયોગો કરી કરીને તેમનું ચિત્ત કાવ્યમાં આગળ વધે છે. તે સુધિસીધા આગળ વધે છે પણ કહિ અડકતા નથી. વળી દસ વરસ પર તેમણે જે કહેલું તેના પરથી તેમને વિવે નિણુય બાંધવાનો પ્રયાસ કરનાર જરૂર પડ્યાવાનો જ. કેમકે તેમના વિચારોમાં સદા કાવિ થયા કરે છે. હું જોના એક નાના સરખે પણ નહુનેદાર લાખો આપીશ.

ઘોરામાં તેમને ઇશ્વરની પાતાની બ્યા-

આપવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું. તેમણે જણાવ્યું હતું કે હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રીમાં ઇશ્વરના ઉમદામાં ઉમદા સુણો વસું બ્યા છે. તેમાંથી પાતાની જીવાની દરમ્યાન એ બધાંના સારસ્થ અને ઇશ્વરની સામે આજીજ આપનારો 'સત્ય' રાખે તેમણે પસંદ કર્યો હતો. તેમણે કહ્યું કે ઇશ્વર સત્ય છે એમ તે વખતે હું કહેતો હતો. પછી તેમણે કહ્યું કે, જે વરસ પર હું એક કમળ આગળ વધ્યો. હવે હું કહું છું કે 'સત્ય પ્રખર છે', કેમકે નાસ્તિકો સુદાં સત્યના બળની જરૂરિયાત વિશે સંકા ઉઠાવતા નથી. સત્યશોધન માટેની તેમની ધ્યારને લીધે નાસ્તિકો ઇશ્વરની હસ્તીના ઇન્કાર કરતાં પણ અચક્ષણ નથી અને તેમની દૃષ્ટિથી તેઓ સ્વચ્છ છે. આ એક જ લક્ષણ પરથી પૂર્વની ધાર્મિક જાવનાની નિર્ણયતા અને સ્વતંત્રતા તમે સમજી શકો. અને એમનામાં વિરજાનકે જ્યાં મક્કલો નેવા

આજનું જગત

માનવતાનો દિપ

મહાત્માજીએ અપવાસ શરૂ કર્યા અને દુનિયાભરમાં વિત્તા ફેલાઈ ગઈ. મહાત્માજીને સંતોષવા અને તેમના અપવાસ છોડાવી તેમની જિન્દગી બચાવી લેવા હિંદી સંઘના આગેવાન સત્તાધિકારીઓ તત્પર બન્યા. માનવતાનો દિપ જળતા રાખવો જ રહ્યો, એવી સૌ કોઈ દલીલ કરવા લાગ્યા. પરંતુ શું એ દલીલમાં કંઈ તથ્ય હશે? મહાત્માજીની જિન્દગી બચાવવા આવુર બનેલાઓમાં શું એકદમ માનવતાની ભૂલત ઝળહળવા લાગી હશે? આ પ્રશ્નનો જવાબ મળવો ખૂરકેલ છે—બહુ અશક્ય જ છે!

જો તેમ ન હોત તો ઘંત ધાન્યથી ભરપૂર કહેવાતા હિન્દ દેશમાં હરજિયાત ભૂખમરાથી માયાં જતાંઓ માટે કંઈક સહર કરાવું હોત! પરંતુ આજ લાંબા સમયથી આપણે જોઈ છે કે આશિરાજી જોઈએ તેવી શોધવા કરવામાં સત્તાવાળાઓ નિષ્ફળ નિવડ્યા છે. આને દુનિયાભરમાં રેશનીય અને કંટાળાની પ્રવા દાખલ કરવી પડી છે, અને તેમાં પણ આપણા હિન્દ દેશમાં રેશનીય હેઠળ જે કંઝાળ જથ્થામાં તેથી વધુ કંઝાળ ખોરહર અપાય છે તેમ ન થાત.

આજે આપણે ત્યાં અનેક ઝગાં માનવીઓ છે જેમને બે ટંક પુરતું આવડુ છે

મળતું ન હશે, રોજના સંખ્યાબંધ માણસોને અપવાસ કરવો પડતો હશે, કે જેમની તોષ લેવાની પણ કોઈને ફરસૂદ રહેતી નથી, જ્યારે ગાંધીજીના અપવાસે જગત ખળભળી ઉઠે એ આશય ન કહેવાય?

ગાંધીજી મહાન પુરુષ છે એટલે જેમની જિન્દગી ડિમતી છે એવો સ્વીકાર સૌ કોઈ કરે એ સ્વાભાવિક છે, અને તેથી જેમની જિન્દગી બચાવવા પ્રયત્નો થાય એ પણ સમજ રાકાય એવી વાત છે; પરંતુ એ પસંદી એવું તો સિદ્ધ નથીજ થતું કે ગાંધીજીને બચાવવા માગતાઓમાં એકાએક માનવતાનો દિપ ઝળહળી ઉઠે છે. ના, જોણો એવો દાવો કરતા હોય તેઓ ગાંધીજીનેજ નહિ આખીય માનવજાતને ઘોડો દધ રહ્યા છે એવું જ માને!

મરી પડવારેથી માનવતાને પાછી લાવવી હોય તો માનવીએ હવે માનવી તરીકે હવતા બનવાની જરૂર છે, એકના એકે ખીલે આનંદ કલ્યાણ કરે એ સિદ્ધિજ હવે ફર કરવી જોઈએ. અને જ્યાં સુધી તેમ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી માનવતાને દિપ કદિ પ્રકાશીત થવાનો નથી. આજના જવા ગાંધીજીના સૌ અપવાસ પણ ત્યાં સુધી એવું પરિણામ લાવવા નાકામયાબજ; નિવડશે એ નિશ્ચિત છે, માટે સૌ કોઈએ માનવતાની ભૂલત હવે ઝંજીરબાવવા માટે કારોશ કરવીજ રહી.

—કુ. સુમતરાજ વહેંદ્રીના (કુ'બઈ)

વાચકોને :

“આજનું જગત” અને તેમાં જેના જેવા રંગદંડ પર ચેતાના વિચારો લખી મોકલવ “રાજશી”ના વાચકોને હાર્દિક આમંત્રણ આપવામાં આવે છે. અંજત કુમલાથી તદ્દન નિરાશા દૂકા લેખિતેજ પસંદગી અપારો.

—તંત્રીઓ

ગાંડીવ નું બાળ વાંચન.

● ચાનકદાર, રસીલું, સચિત્ર, સસ્તું ●

મારાં બાળકોને બેટ સોગાદમાં તથા તેનું લક્ષ્મી, વાંચન, ખૂબ સુધારવા જરૂર આપે. દેખાવડાં પેકિંગવાળાં ઉમ્મર-માર સોર્ટ ક્રેડી ત્રણથી ૬-૭ રૂપિયા સુધીનાં પડીકાં પણ મપડીઓનાં મળશે.

લખો: પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, મુરત
અથવા

જે. બી. કરાણીના છોકરાઓ

ફોન: ૨૨૨૨૨૨ મહેતા રોડ, કોલ મુબમ.

~~જે. બી. કરાણીના~~ ગાંડીવ બાળ પબ્લિકેશન લવાજમ રૂ. ૭ છે.

‘રાગિણી’ માટે જરૂરી નિયમો

● અંક નહિ મળે તો ગ્રાહકે દખલ-ખાતામાં તપાસ કરી, જે જગ્યાએ મળે તે સાથે પાતાનો ગ્રાહક નંબર લખી અમને ખબર આપવાથી તે અંક મોકલી આપાયો.

● વર્ષની અધવચ્ચે કોઈ ગ્રાહક યદ્યો તો તેને વર્ષની સરખામીના ગ્રાહક ગણીને પાછલા અંકો મોકલી આપાશે.

● લવાજમ, વ્યવસ્થા, સરનામાનો ફેરફાર, અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ વિગેરે બાબતો અંગેના પત્રવ્યવહાર વ્યવસ્થાપક ‘રાગિણી’ ૨૩-૨૫, ઘોષા રૂટીટ મુબમ ૧ ને સરનામે કરવો.

● લવાજમો, મનીએડ’ર વિગેરે શ્રી. મીતુ દેસાઈ, ‘સુબલ વત’માન’ મર્ચાંલય, અંબેડકો રૂટીટ, કોલ મુબમ ૧ ને સરનામે મોકલવો.

લેખો વિગેરે સંબંધી પત્રવ્યવહાર